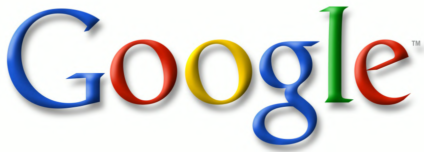

Het Belfort
Maandschrift
gewijd aan
Letteren, Kunst
en
Wetenschap
(6 frank 's jaars).
EXCELSIOR
West-Vlaand
Antwerpen
Brabant
Limburg

1

1955

1965

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars).

Gent

Drukkerij A. Siffer

Achtste jaargang, 1893. Juli. Nr 7

Inhoud van tijdschriften :

Dietsche Warande, 1893. Nr 3. — Een en ander over den zeeschilder H. W. Mestdag, door Anna C. Croiset Van der Kop. — De kunstverzameling van pater P. A. de Licht, te Antwerpen, in 1732, door Ch. C. Verreyt. — Het verband tusschen de kunst en de zedeleer, door Dr A. Dupont. — Kunstgewrochten in goud, zilver en koper, alsmede aloude tapijtwerken uit de benedictijner-abdij te Geeraardsbergen, door Karel Piot, met een woord van inleiding, door Edw. Van Even. — De optocht of processie van Echternach en andere dergelijke dansfeesten, door Ad. Reiners. — Kunstwegen, novelle, door Louise Stratenus. — Onuitgegeven gedichten van het einde der zestiende eeuw, door J. F. Kieckens S. J. — Het nederduitsch proza, omtrent 1500. Nieuwe bijzonderheden over de « Navolging », door Fr. Jostes. — Een Zoenbrief van de XIVe eeuw betreffende de familie van der Noot, met heraldische bijzonderheden, door J. Th. De Raadt. — Boekenkennis. — Tijdschriften. — Vondeliana. — Omroeper. — *Prijs per jaar fr.* 12,50.

Le Magasin littéraire et scientifique (15 juin 1893). — Le Serment Judiciaire, par Maurice Dullaert. — Eglises Romanes, par Florentin Loriot. — Le Christ infini, par Jean Casier. — Petits Poèmes en prose, par C. Lankriet. — Les Saints, par Michel Bodeux. — Saint Jean Baptiste, par Adolphe Millet. — Les Salons de 1893 à Paris, par Henry Bordeaux. — La Mort du Chevalier. — Amour, par M. Desombiaux. — L'Alcoolisme, par Clément. — Les Chèvres, par Léon Sahel. — Petite Chronique, par M. D. et J. R. — Les Livres. — *Prix par année fr.* 10,00.

Het Katholiek Onderwijs. 1 Juni 1893. Nr 8. — Bericht. — Huiswerk, door A. V. D. D. — Eenige bemerkingen over het rekenen in onze lagere scholen, door E. M. — Het papier van heden en van vroeger, door P. W. — Natuurlijke historie, door J. B. M. — Landbouwscheikunde, door P. Blommaert. — Boekbeoordeeling. — Schoolnieuws. — Mengelingen. — Bijvoegsel : Lied « Dood van den H. Gerulphus ». — *Prijs per jaar fr.* 5,00.

Studiën op godsdienstig wetenschappelijk en letterkundig gebied. Afl. 4. — I. Evolutie en revolutie, door A. Van Gestel. — II. De mededeelingen over het Tou-um-Buli, door A. Bolsius. — III. De wetenschappelijke wereldtaal, id. — Een verzoek, door H. J. Allard.

Dietsche Stemmen. — I. De wonderen van Lourdes voor de vierschaar der wetenschap, J. Van Mierlo. — II. Godloochening en zedelijkheid, Scholasticus. — III. Christenmoed, S. Willems. — IV. De kalender, P. Kerkhofs. — V. Naar aanleiding van « Een officier geworgd ». — VI. Naklank van tijdschriften. — VII. Boekbeoordeeling.

Le Drapeau. No 8. — D'autrefois, par Joseph Soudan. — Lassitude, par Léon Louveaux. — Le banni de Sodome, par Pol Demade. — Hymne, par Auguste Lefèvre. — Le classicisme, par Abbé Henry Mœller. — Les Livres, par J. S. — Petit album, par Gavroche. — Ça et là, Le Drapeau. — Boîte aux lettres. — *Prix par année fr.* 4,00.

VERSCHENEN.

Dertienlinden Dr F. W. Weber's Dreizehnlinden in het Vlaamsch overgedicht, door Eug. De Lepeleer, leeraar in het Klein-Seminarie te Sint-Nicolaas (met twee platen van schilder J. Janssens) nieuwe verbeterde uitgaaf fr. 4,00

Pater Damiaan, huldezang door O. Loosen S. J. derde druk fr. 0,50

Oefeningen in de redekundige ontleding ten gebruike der hoogste afdeeling van lagere scholen en der eerste klassen van middelbaar onderwijs, door P. Pipers, leeraar aan het St Jozefs-gesticht te Hasselt fr. 0,40

Aardrijkskunde voor lagere scholen, middelbare leergang, door Broeder Alexis, (met platen en kaarten) nieuwe uitgaaf (9de) fr. 0,5

Le Minimum de salaire dans les adjudications publiques, par Arthur Verhaegen fr. 0,5

Het Belfort

Tijdschrift gewijd aan Letteren,
Kunst en Wetenschap

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars).

Gent
Drukkerij A. Siffer

Achtste jaargang, 1893. — Tweede halfjaar.

P. M. BOTS'

VAN ERASMUS NAAR VONDEL

AAN het hoofd zijner voortreffelijke studie (1) « Twee beoordeelaars van Mr. C. Vosmaers *Amazone* » haalt Pater Van Hoogstraaten twee critici aan « Alberdingh Thijm en Busken Huet, beiden terdege bevoegd om over de kunstwaarde van een roman te oordeelen, » en doet ons zien, hoe zij — niettegenstaande het stempel van het genie op beider voorhoofd glanst —, in de beoordeeling dier roman, een bijna gansch tegenovergestelde richting zijn toegedaan. Ja, waar Alberdingh de gemoedsuiting van Vosmaers heldenpaar als geheel modern, als geheel-niet-antiek doet uitkomen; waar Thijm, bij de beschouwing van Vosmaers voelbaar-ascetisch genie, de « tranen der bewondering » over de wangen vloeien, — daar ijkt Huet diezelfde figuren met den stempel der algemeenheid, en rangschikt de meeste gedachten, in de Amazone neergelegd, onder de « teksten van gisteren, afkomstig van over den Rijn of het Kanaal, waaraan eenvoudigen zich vergapen ».

Is dan de beoordeeling van een boek op zulke duistere en ingewikkelde principen gegrond? Valt deszelfs kunstwaarde tegenover het meerendeel der lezers zóó moeilijk te bepalen? Ja en neen. Ja, zegt Busken Huet in zijn kritiek over Vosmaers studie : « Het schoone en de Kunst » (2). Al wat in § 7 te lezen staat over de ver-

(1) *Studieën en Kritieken*, D, II, p. 347.
(2) *Litterarische Fantasiën en Kritieken*, D, X.V, p. 14.

schillende bepalingen in vroeger of later tijd van het schoone gegeven, hoe wetenswaardig ook, gaat verloren voor den oningewijde, en is meer geschikt hem bang te maken dan aan te trekken. Waarom niet uitgegaan van de gemeenschappelijke bekentenis van Van Heusde en Töpffer, door den schrijver zelf daarenboven mede-onderteekend, dat het schoone voor geen afgeronde bepaling vatbaar is?

Dat oordeel zal de kriticus echter niet mede-onderschrijven, waar het de waarde-bepaling geldt van een boek in het licht der historie beschouwd; waar de evidentie zelf der feiten met hunne bijkomende omstandigheden de maatstaf zijn der Waarheid, der historische juistheid! In zulk een boek, waar Recht en Waarheid ten troon zitten en alles beheerschen door hun alomvattende kracht, door het vonnis, dat bloedige wonden slaat, of het miskende of vergeten individu in zijn ware rechten herstelt, dáár vooral moet het schoone van taal- en stijlvormen ondergeschikt zijn aan de geheiligde Waarheid, dáár zij de vrijheid dienstbaar aan het Recht.

Dit heeft ook de Heer Bots begrepen, toen hij, in een sierlijk kwarto-formaat, een reeks studieën ten beste gaf, die een ware aanwinst mogen heeten voor de noord-nederletterkunde.

« Van Erasmus naar Vondel. » Het is een stoute greep in den baaiert der middeleeuwsche historie, dat tijdperk van « duisternis en domperij » bij uitnemendheid; maar is hij geslaagd? Is het hem gelukt de woeste deerne van het altaar der kunst te stooten, waar zij eigenmachtig zich de kroon der schoonheid om de slapen had gezet, — de kroon, die alleen de schoone Bruid der Eeuwige schoonheid paste, — en drie eeuwen lang, achter het leugenmom harer satellieten, de afzichtelijke leelijkheid trachtte te verbergen, die een « essentieel slecht » individu ons te aanschouwen geeft?.... Doch hooren wij den Heer Bots zelven; hij zal ons in eenige regels den aard en strekking van zijn betoog mede deelen : « In onze dagen moet er vaak een keus gemaakt worden bij het schatten

van ongeloof en ketterijen. Het heeft daarom zijn eigenaardig nut, dat de schrijvers onzer dagen die beide zaken telkens in het licht stellen. Het werkje nu, den lezer hier aangeboden, heeft ten doel op eenvoudig bevattelijke wijze, de ketterij zooals zij in ons vaderland optrad, niet in het afgetrokkene, maar van nabij in het leven te doen kennen... Mogen anderen zich, bij het zien van dezen eenvoudigen legger, eens aangespoord gevoelen tot uitbreiding en verfraaiing! »

In een inleiding ten rechte verstande van het boek tracht de schrijver den niet-philosoof te verklaren, wat alle philosophen overbekend is, n. l. dat alleen de waarheid iets opbouwt, en de dwaling eigenlijk niets reëels is. Het onomstootbare dezer stelling wordt verder aan een stoffelijk tastbaar voorwerp getoetst, en de conclusie luidt : « Deze spreker zegt de waarheid : en omdat hier nu de waarheid wordt gezegd, komen woorden en zaken overeen, d. w. z. zes echte goudstukken kunt ge op de tafel tasten en tellen. » — (Zou hier tot juister begrip der waarheid, voor niet-philosophen en philosophen beiden, de lezing niet beter zijn : omdat het gesprokene met de zaken overeenkomt, zegt de spreker de waarheid enz?) Het gegeven voorbeeld wordt in het groot op de dwaling toegepast, waaruit men terstond de treffendste bevindingen opdoet : « dat geen enkele ketterij iets positiefs kan leeren, iets waaraan, van Gods zijde, eenige beschikking of regeling der waarlijk bestaande orde van zaken beantwoordt. » Zeer logiesch redeneert de schrijver verder : dus « aan de rechtvaardiging door het geloof alleen beantwoordt bij God geen vergiffenis of rechtvaardigmaking; aan de leer van absolute voorbestemming ter verdoemenis beantwoordt geen verwerpingsbesluit; aan de sacramenten louter als bondszegelen geleerd, beantwoordt de bloote zegelwerking niet ».

De tallooze contradicties, waarin de Protestant, op godsdienstig gebied, met zich zelven komt, kunnen dan ook niet uitblijven. « Ten voorbeeld diene Dnus. Van Koetsveld, als deze de Catechisatie in zijn bekend werkje *De pastorie van Mastland* beschrijft. »

Maar het gevolg is evenredig aan zijne oorzaak, en gelijk nu der dwaling geen werkelijkheid beantwoordt, zal men noodzakelijk hetzelfde van de gevolgen der dwaling moeten erkennen. « In de Vaderlandsche historie vooral komt men dit aldus op treffelijke wijze te zien. Daar blijkt als doorgaande regel dit woord, aangaande de hervorming, te gelden : quidquid tetigit, foedavit. In verschillende redeneeringen en tafereelen gaat ons deze waarheid » in zijn boek bezig houdeu.

Erasmus is de eerste der zeven, die de Heer Bots achtereenvolgens op het tooneel doet verschijnen; « Erasmus, de reus en titan van geleerdheid, » die werelden met den roem zijner letteren vervulde; wien de faam op de lichtende wolken eener fijnere beschaving rond droeg langs de leerstoelen der Hoogescholen en de hoven der Vorsten.

Op Erasmus volgt Lucas Van Leiden, de vrome vader der Hollandsche schilderschool, die door zijn tooverend palet in de kunst eene plaats verschafte aan de perspectief, waar « de fijne volmaaktheid van licht en bruin en de heerlijkheid der luchtdiepte » om den prijs dingen; die de baanbreker en wegberijder werd voor Rembrands roem, waar deze in zijn *Nachtwacht* den (1) « triomf van het kleurenscheppende, duisterdoorstralende, levenwekkende licht » vierde.

Dan gaat hij « onverschrokken de hallen der historie binnen... Willem de Zwijger, zoo gaat het opnieuw blijken, hij die het middelpunt en de drager heet van den Nederlandschen opstand tegen Spanje, hij was geen mensch van ware zielegrootheid. In geen karakter van een edelman kon de dwaling haren apostel vinden ». Uit de apologie van den prins van Oranje zelven leeren wij den man kennen (2) « den verachter van den koning, den hater van den paus, den bespotter van den kardinaal, staatsgezind met de staatsgezinden, van de religie met

(1) Dr. Schaapman. *Onze Nationale Kunst.*
(2) Busken Huet. *Land van Rembrand* II, 120.

die van de religie, geus met de geuzen en bereid voor de algemeene zaak zijne lepels en vorken te verkoopen. Daarbij diplomaat uit de school van Machiavelli, generaal uit die van Karel V en op de oudheid van zijn geslacht zoo trotsch, dat de Habsburgers bij de Nassau's vergeleken, parvenus heetten. »

Uit de stichtende levensbeschouwing van dien vaderlandschen heilige besluit hij : « De roem dan ook, dien de Hollandsche republiek na des Zwijgers dood in haar handel, schilderschool of dichters genoot, hij wordt slechts kinderspel, als wij denken aan de glorie, die het Roomsche Holland in verband met de zuidelijke provinciën, onder de gunstige omstandigheden van de zeventiende eeuw zou hebben voortgebracht. »

Voorwaar, een karig erfdeel door den « Pater Patriae » zijn hartebloed nagelaten! Maar hoe, een erfdeel! Had dezelfde trouwelooze prins niet door list en geweld het schoon Holland aan zijn wettigen vorst ontnomen, en den kinderen van den lande beloofd, hen bij zijn leven reeds, te voeden met het brood der vrijheid! En wat heeft hij hen gegeven? Wat anders dan lijden en verdrukking, hij, wien Marnix Van Sint-Aldegonde de leugen in de mond had gelegd :

« Oorloft, mijn arme schapen,
« Die zijt in grooten noodt :
« U Herder zal niet slapen
« Al zijt gij nu verstroyt. »

Bevat dat lied niet den bijtendsten spot, de bittersteironie, die uit de mond eens apostaats kan voorkomen, wanneer op datzelfde oogenblik de Nederlandsche bodem gedrenkt wordt door het bloed harer zonen en dochters; wanneer, van Tessel tot den hoek van Holland één angstgeschrei wordt aangeheven, een bede om hulp en erbarmen; wanneer het « Christe eleÿson » der opgejaagde priesters en kloosterlingen zich mengt met het droevig zingen der zee, op wier ontstelde baren de verbrijzelde ledematen van de vrije kinderen van Oranje

worden heengevoerd naar de verste stranden, om daar kondschap te doen van het nieuwe, gezuiverde Evangelie? Is het dan geen Godslastering, geen vloek tegen den Hemel zelven, als Sonoy met zijn woeste horden, bij het moordend geuzenwerk, het hun Edelen Heer en Gebieder nabrullen :

« Mijn schilt en mijn betrouwen
Sijt ghij, o Godt mijn Heer! »

Heeft de schrijver dit alles met juistheid en nauwkeurig in zes bladzijden, *Sonoy en de Watergeuzen*, weergegeven, niet minder waar en geschiedkundig — zeker is het volgend artikel, *De Beeldstormerij en onze oude Kerken* Ook hier heeft hij uit echte, authentieke bronnen geput en duidelijk doen zien, dat hier als doorgaande regel dit woord, aangaande de hervorming, geldt : quidquid tetigit, foedavit.

« De drift toch, waarmede die ketters zielloos hout en steen vertrapten en hunne losgebrokene woede tegen de kerkgebouwen en beelden botvierden, zij was als de woede van den razenden stier, die den landman zelven niet kan bereiken, maar diens achtergelaten kleedingstuk onder de voeten trapt en brullend van een rijt en verscheurt. » (1)

En denk niet lezer, dat die roofzucht, die verdelgingswoede aan de kust alleen heeft geheerscht! Neen « welke streek der vijf Nederlandsche bisdommen men dus in onze dagen overziet, overal ziet men nog aan den horizon, uit het midden van een groepje huizen of een bosschaadje, zwaargebouwde Protestantsche kerken hare torenkransen ten hemel verheffen, ofschoon die kerken ons Katholieken eenvoudig ontstolen zijn.

En de steden binnengetreden aanschouwt men dit alles nog op grooter schaal. Daar staan de prachtige

(1) Dr. Nuyens, *Nederl. Beroerten.*

Gothische domkerken en kathedralen Sint Laurens te Alkmaar en te Rotterdam, Sint Bavo te Haarlem, Sint Nicolaas te Amsterdam, Sint Lebuinus te Deventer, Sint Jan te Gouda, Sint Walburg te Arnhem, Sint Pancras en Sint Pieter te Leiden, Sint Maarten te Utrecht enz. enz. » En ware het nog slechts bij dien hemeltergenden roof gebleven, maar zie eens, wat de hervorming, niet tegenstaande het schilderwerk in sommige kerken weer is opgehaald, van die weleer zoo heerlijke tempels gemaakt heeft; zie « in het reusachtig middelschip der kerk achter smakelooze beschotten, eenige stoelen in cirkelvormig-oploopende houten banken geplaatst, volkomen alsof men den inventaris van een of anderen circus of volksvermaak, hier had geborgen, zelf met de galerij of engelenbak inclusief, terwijl wij van toevalligheden, zooals stoeiende straatjongelieden of schertsende paartjes tijdens eene orgelbespeling, maar niet eens zullen spreken. . De groote Staten-bijbel ligt overal ter vrije onderzoek op de kerkbanken gereed, en terwijl fonkelt de naaste kolom met het opschrift : *Ik geloof in ééne, heilige, Catholieke en apostolische kerk;* de benauwde geloovige peinst in zijn bank over verdoemenis en Calvijns voorbeschikking ter helle, middelerwijl de versierde uitbouwen en transen door hun vlucht naar God het *Te Deum laudamus* uitjubelen; de voorganger der gemeente bralt daar, in zijn preekton met groenen gordijntjes, over paapsche superstitie der misse vol afgoderij, en hoort! de kunstige gewelven juist boven de altaarplaats, zij weergalmen nog : *O Salutaris hostia, O Sacrum Convivium!* Waarlijk men moet tegenover kunst- en religiegevoel zenuwen van ijzer en staal gereed hebben, wil men als kind der Dordsche Vaderen, in de oude Roomsche hoofdkerken, God durven aanroepen. En toch, onze Protestanten verheugen zich allen in dit stoïcisme. »

Wij moeten ons echter niet verwonderen bij zulk een schouwspel; het is het hart van het Protestantisme, dat in die kerken spreekt; als het levensbeginsel zoo

is, hoe kan dan deszelfs uiting anders wezen? (1) « Geen beelden meer in de Kerk!.. Weg met de Heiligen en Engelen, weg vooral met de Moeder-maagd » zoo schreeuwde men; en de kunst verloor hare edelste, liefelijkste, hart- en geestverheffendste idealen, om zich te vergasten aan de ruw zinnelijke, ja, vuile voorstellingen der mythologie en zich te verlustigen in het ijdele poppenspel der goden en godinnen. »

Het Protestantisme heeft zich dus losgemaakt van alle bijgeloovigheid; beelden en altaren zijn verdwenen; het pausdom is in een hoek gezet, en de Roomsche Inquisitie is nu voorgoed, met zoovele andere spoken en akeligheden der papisten, op den zolder te Dordt bijgezet; de vroede vaderen hebben de zorg op zich genomen, dat zij in haren doodslaap niet worden gestoord. Maar wacht even; daar treden Hugo De Groot en Oldenbarneveld voor. Uit het getuigenis van Mr. Jacob Van Lennep en Busken Huet — (voorzeker hier zeer vertrouwbare getuigen) — stelt de Heer Bots vast: Oldenbarneveld en Hugo de Groot waren, wat hun geloofsbelijdenis aangaat, volgens hunne eigene broederen, in geen geval papisten. Zij behoorden, als bondgenooten tegen de oude Kerk, tot het groote eerelegioen der vrijmakende en vrijgemaakte dienaren Gods. En « met deze kennis der beide heeren gewapend » schrijdt hij aan de hand der historie voort.

De religiestrijd, in 1609 tusschen Jacobus Arminius en Franciskus Gomarus over « eenige duistere onoplosbare punten van 't geloof » — (denk aan de huismoedertjes, zelf hun bijbel verklarend) — ontstaan, was na tijd en wijle met vernieuwde woede uitgebarsten. De Groot en Barneveld, die, tegen den prins en contraremonstranten, de partij der remonstranten gekozen hadden, beweerden dat « den Heeren Staten — (der afzonderlijke provincies) — het hooghste opzicht, beleid

(1) Evers. *Gesch. der Nederl. Letteren.*

en bestier toequam over kerkelijke persoonen en zaaken » enz., en beriepen zich daarbij op Art. 13 der Utrechtsche Unie.

Toch schenen de schaapjes der nieuwe kudden nog in vrede ende eendracht te zullen weiden, toen Oldenbarneveld a° 1617, uit naam der Staten van Holland, zijne scherpe Resolutie gaf. Nu liep de beker des gedulds over en Oldenbarneveld zag zich in zijne pauselijke handeling gedwarsboomd door een machtigen tegen-paus, Maurits, stadhouder van Holland. Het geheele land was in rep en roer; soldaten (waardgelders) werden door de steden aangeschaft, om zich tegen mogelijke verrasschingen des Prinsen te wapenen. De Staten Generaal, op hunnen beurt, stelden voor een nationale Synode — (een algemeen Concilie??) uit te schrijven en de waardgelders af te danken, maar Holland stemde tegen en Utrecht, het machtige bolwerk der Remonstranten, schitterde door hare afwezigheid. Een vergelijk was niet mogelijk en Maurits nam zijne pauselijke macht te baat om de kudde des Heeren binnen de grenzen der zuivere leer te houden. De nationale Synode was te Dordt al reeds begonnen; acht en vijftig inlandsche en acht en twintig buitenlandsche predikanten waren daar onder voorzitterschap van Joannes Bogermans « den slijkgeus », predikant te Leeuwarden, vergaderd. (1) « De Remonstranten werden er voor een rechtbank (sic) gedagvaard. om hunne stellingen nader te ontwikkelen, met dat gevolg, dat hunne leer veroordeeld (in een syllabus??) en hun het prediken ontzegd werd (sic). Twee honderd werden er afgezet (sic) en tachtig, die ongezind waren het prediken te staken, verbannen » (die kerkelijke ban!!)

Doch de woelige Hollanders waren niet te beteugelen, en om hen voor hunne halstarrigheid in de dwaling te straffen, werden o. a. Oldenbarneveld en Huig de

(1) Elbers. *Gesch. des Vaderl.* 136-37.

Groot gevangen genomen : de eerste, om de heerlijkheden der nieuwe leer met den dood te bekoopen; de tweede, om in ballingschap te gaan en te Rostoch als een hond te sterven. Den 13den Mei 1619 werd van den 71jarigen Oldenbarneveld in het Resolutie-boek der Staten van Holland opgeteekend : Heden is met den zwaarde gericht Mr. Johan Van Oldenbarneveld, een man van grooten bedrijve, besogne, memorie en directie. Die sta, zie toe, dat hij niet valle ende zij Godh zijn ziele genadigh.

De Groot en Barneveld waren verloren! « Wat mag namelijk de reden geweest zijn, waarom vooral de zoo beminnenswaardige De Groot, door zijne landgenooten, zoozeer gekweld is? Hoe is toch hij, hij, de geleerde met zijn allereenvoudigst gemoed, hij de denker, voor daden zoo ongeschikt, hij de Fra Angelico der theologen, langzamerhand door de groote meerderheid van het Nederlandsche volk zoo onverbiddelijk verstooten, dat noch poëten als Vondel, noch stadhouders als de loyale Frederik Hendrik, De Groot voor ons land wisten te behouden? » Vondel, getuigt Dr. Schaepman (1) « was en bleef de bloedvriend van Oldenbarneveld en Huig de Groot. Zijn krachtigste en teederste tonen, tonen, waarin een mannenziel bloedige tranen schreit van schaamte en rouw, van toorn en liefde, zijn wel die, waarin hij den besten Bestevaer bezingt, den man, die Holland had gedragen onder 't hart, die geleund op zijn stokske, zelf

« 's Vrijdoms stut en Hollands vader »

ten schavot ging, maar die over dood en schande triomfeerde door de grootheid zijner ziel

« die stand hield ongebukt, toen 't dor gebeente viel »

..... den eerlijken naam van den een deed hij betuigen

(1) Vondel. *Gedachtenisrede.*

door de echoos der kerkgewelven, en des anderen rust in zijn tweede kist verdedigde hij tegen een

« ... Farizeeuwschen grijns met schijngeloof vernist. »

In de hitte van den strijd waren de vroede. Dordtsche vaderen hunnen opdracht vergeten, en Paus en Concilie hadden, met de scherpste inquisitie, het hoofd door het zolderluik gestoken en de waakzaamheid hunner bewakers verschalkt.

Uit *Huig de Groot* en *Oldenbarneveld* heeft de schrijver ons voortreffelijk doen zien, hoe de hervorming, ook ten opzichte harer eigene kinderen, de vrijheid wist hoog te houden.

« Heel de hervorming dus bracht geen vrijheid van gedachte, maar verwringingen daarvan. »

Nu rest hem nog ééne schets.

Na al de « liederlijkheid, domheid, inconsequentie, heel het sloopingsmateriaal dus van deugd, kunst en Godsdienst, zou God den man verwekken, die op letterkundig gebied de aloude ware orde zoude herstellen, die de verhevenste zangen bij de lier zou aanheffen, maar daartoe dan ook de ware, katholieke begeestering zou behoeven en die begeestering zou vinden... Dat mocht de wereld weer het eerst aanschouwen in Vondel. Zijn heerlijke verschijning moge onze schetsen bekronen, » zoo gaat de schrijver voort, en hij leert ons Vondel kennen : Vondel op zijne reis naar Utrecht en Amsterdam; in zijn huwelijk met Maaiken Wolf; in zijne armoede, hem door Joost, zijnen zoon berokkend, aan wiens ergerlijk gedrag wij de heerlijke slotverzen van zijn *Joseph in Dothan* dank wijten :

Och, de ouders telen 't kind, en maken 't groot met smart;
Het kleene treedt op 't kleed, de groote treên op 't hart!

Wij zien Vondel, zooals hij staat, vooral na 1623, te midden van den geloofsstrijd « als een zeer beteekenende gestalte op het openbare terrein der historie »; Vondel in zijn verdediging van den katholiseerenden

Huig de Groot « een strijder Gods geworden, op wiens helm en harnas de zon der Katholieke waarheid, de ware kunstzon, reeds zichtbaar genoeg begint te weerspiegelen. » Diezelfde « Vondel geeselt op allerscherpste wijze de predikanten en na de vervolging van De Groot en Oldenbarneveld dicht hij half katholieke treurspelen. » Men denke aan « Gijsbrecht Van Amstel, in welk treurspel reeds de heerlijkste tooneelen van devote nonnen, van verstorvene Karthuizers en van schier hemelsche priesters in den hoogsten ernst optreden! »

« Dan langzaam begon het te dagen; meer licht stroomde er langs den hemel; een enkele lichtstraal zelfs scheen troostend reeds in zijn smachtende ziel : en daar eindelijk brak door de nevelen de gouden zon der waarheid in al haar luisterrijk licht, in al haar herscheppende stralengloed; Vondel zag, aanschouwde met het oog zijner ziel, hij boog het hoofd in den dienst des geloofs, Vondel, de grootste dichter, behoorde tot de Katholieke Kerk. » (1)

En wat het Katholicisme Vondel aanbracht? « Vooreerst is de Roomsche Vondel een man van edel karakter, vervolgens staat zijn kunst hooger dan te voren »

Het Katholicisme heeft Vondel op een voetstuk geplaatst, waaraan de eeuwen nog niet hebben kunnen reiken; een voetstuk door den koninklijken dichter zelve opgebouwd in zijn *Peter en Pauwels* en heerlijke *Altaergeheimenissen*, in zijn *Lucifer, Salomon* en *Maria Stuwart*, in zijn *Salomeus*, *Koning David* en *Jephte*, en eindelijk heeft hij zich zelven met de kroone der onsterfelijkheid gekroond in zijn « aller treurspelen treurspel dat is den Adam in ballingschap.

En zoo staat Vondel als de groote bestrijder en overwinnaar der hervorming voor onze oogen! » (2) « Daar staat hij in de kracht zijner jaren, needrig en deftig gekleed, het hoofd vol verheven gedachten, die

(1) Drabbe : *Vondel's Dichtjuweelen*. Levensschets XXV.
(2) Vondel : *Gedachtenisrede*.

stralen op het gelaat, met oogen vol gloed en vuur. Daar staat hij en rondom hem schaart zich een hofstoet uit alles, wat er groots en heerlijks was, in die dagen gevormd. » Daar staat hij (1) « en verheft het met lauweren omkroonde hoofd en met het gebaar van een, die een offer brengt, een offer van dank en eere, beurt hij de handen ten hemel, zijn oogen gaan langs de rijen, die hem omringen en als het : « onsterfelijk, onsterfelijk » hem jubelend tegenruischt, dan trilt het met verheven ernst van zijne lippen :

. . . . Wij verouden
In onzen duur, God nimmermeer,
Gods wezen moet ons onderhouden
Aanbidt de Godheid, geeft hem eer!

Wie ziet niet, dat de Heer Bots voortreffelijk geschetst heeft, waar hij zoowel letteren en kunst, als godsdienst en zeden beschouwde, ze in éénen greep samenvatte, en de kritiek haar scherp vonnis deed hooren, waar het gold der waarheid recht te doen? Zijn doel was ons een boek te leveren, waarin de glorie en grootmakende kracht der Kath. Kerk zou uitstralen, ver uitstralen boven het negatieve van het Protestantisme; hij heeft er naar gestreefd uit al zijn vermogen, — somtijds zelfs ten koste van taal en stijl, — en hij is geslaagd.

In zeven schetsen deed hij ons verschillende personen en toestanden zien; die schetsen heeft hij geordend in eene lijst, die lijst met bloemen omkransd en die bloemen verspreiden den aangenamen geur van waarheid en liefde tot het geloof.

Toch, hoewel het gestelde doel bereikt mag heeten, hoewel de lijst niet minder één geheel vormt, toch

(1) Vondel : *Gedachtenisrede.*

doet ééne schets in volmaaktheid veel voor de anderen onder. Wij bedoelen *Erasmus*. Dat portret is te veel naar de Roomsche zijde gekeerd; Erasmus heft de oogen te stout omhoog, als mocht hij zonder blozen de Katholieke glorie aanschouwen.

De Heer Bots wenscht zijn boek als een « legger » beschouwd te zien, als een fondament, waarop de roomsche historicus verder kan bouwen; heeft hij dit doel in zijn *Erasmus* wel bereikt? Zien wij dit in een volgende aflevering.

Haarlem. B.

LIJKBEGRAVING EN LIJKVERBRANDING. (1)

HET eerste deel van Dr. Bauwens' werk over de lijkbehandeling in 1888 verschenen werd in de tijdschriften geprezen als « een ernstig, oorspronkelijk gewrocht, waarin u op elke bladzijde eene veelomvattende belezenheid te gemoet komt, waarin de wetenschap hand aan hand gaat met de bezorgdheid voor den stijl »; « eene degelijke en geleerde verhandeling,.... een in alle opzichten aanbevelingswaardig werk »; « het welsprekendste en geleerdste pleidooi voor de begraving en tegen de verbranding der lijken, dat tot nog toe geschreven werd. » Tegenstanders zelfs, zooals Dr. Ravenez, verklaarden zulke degelijke boeken voor hunne stelling niet te kennen (2). De *Stimmen aus Maria-Laach* besluiten de bespreking van het eerste deel met de volgende woorden : « Der aufmerksame Leser des vorliegenden Bandes wird dem Erscheinen des zweiten, der die Bestattungsgebräuche der christlichen Völker behandeln soll, ein gesteigertes Interesse entgegenbringen. »

Daar ligt nu het tweede deel, *De Lijkbehandeling bij de christen volken,* voor ons. Wij hebben het met dezelfde belangstelling gelezen als het eerste deel en wij twijfelen niet of het zal een even gunstig onthaal, een even grooten bijval genieten en zijn auteur denzelfden, alleszins verdienden lof aanbrengen.

Werpen we nu een vluchtigen blik op den inhoud. Het

(1) *Lijkbegraving en Lijkverbranding.* Tweede Deel. « De Lijkbehandeling bij de christen volken », door Dr. IS. BAUWENS. De Seyn-Verhougstraete, Molenstraat, 52, Aalst.

(2) Nous ne connaissons pas, défendant la thèse contraire, de livre aussi bien fait. (*Le Génie sanitaire.* Paris, 15 sept. 1892.)

boek kan gevoeglijk, dunkt me, in twee deelen gesplitst worden. Het eerste gedeelte leert ons « waarom, waar en hoe de eerste christenen hunne dooden begroeven. » Het tweede gedeelte handelt over « de lijkverbranding gedurende en na de Fransche omwenteling; de hedendaagsche lijkvernieling en lijkbewaring ». De slotsom van het onderzoek naar het *waarom* der begraving bij de eerste christenen wordt op het einde van het eerste hoofdstuk door den Schrijver weergegeven als volgt: « de christenen beaardden de dooden omdat zij de aloud- en voortreffelijkheid dezer lijkbesteding in acht namen; omdat hunne voorzaten in het geloof, de Joden, begroeven en de Godmensch ter aarde werd besteld; omdat de aschmaking, aan welker zuiveringsvermogen alleen de heidenen geloofden, hun tegenstrijdig bleek met den eerbied, die het lichaam en vooral het christen lijk toekwam; omdat zij de lijkverbranding als eenen smaad, eene onteering voor het stoffelijk omkleedsel eener onsterfelijke ziel aanzagen; omdat zij aan het schepsel het recht ontkenden dit werk des Scheppers gewelddadig te vernielen; omdat zij aan de verrijzenis des vleesches geloof hechtten en de verbranding, ofschoon God uit asch als uit stof den mensch kan doen herworden, hun de loochening der opstandigsleer scheen. Een verdichtsel is het, dat onze christen voorgangers het begraven enkel aannamen om zich daardoor des te beter van het heidendom af te scheiden: tegenstrijdig met de geschiedenis blijkt het beweren dat onze voorzaten de aarde als rustplaats hunner dooden kozen, uit hoofde dat de brandstapels, bij de komst der apostelen te Rome, toch geen lijken meer verslonden. Een verzinsel is het vooruitzetten dat ze slechts begroeven uit geldgebrek; een uitvindsel, dat ze de lijken ten houtstapel niet dorsten dragen uit vrees der vervolging, welke zij hierdoor op hunne schouders zouden halen. Waarschijnlijk is het, — rechtstreeksche betoogen ontbreken — dat de apostelen hunnen leerlingen, aangaande het lijkbesteden, de wet stelden. »

In het tweede hoofdstuk wordt het antwoord gegeven op de vraag of de christenen ooit de lijken verbrand hebben. Een kleine aanmerking tusschen haakjes. Ware het niet beter geweest met de oplossing dier vraag het boek te beginnen? Bleek het dat de lijkverbranding nooit geheerscht heeft bij de christenen, dan kwam als van zelf de vraag — aangezien Dr. Bauwens het werk zoo opgevat heeft —

waarom, waar en hoe de dooden begraven werden. Nu echter wordt in Hoofdstuk I het *waarom* der begraving onderzocht. daarna in Hoofdstuk II gevraagd of de lijken ooit verbrand werden, en dan in Hoofdstuk III, IV, V het onderzoek naar het *waar* en *hoe* der begraving voortgezet. Doch, hierover genoeg.

Sommige voorstanders der lijkverbranding zooals Pein, Bonneau, Heim, Wigmann-Ercolani, Reber en Proust hebben beweerd dat de lijkverbranding bij de eerste Christenen in zwang was, doch hun beweren is, volgens Dr. Bauwens, een bloot beweren zonder bewijzen; hunne stelling is uit de lucht gegrepen; zij steunt op geen degelijke documenten. Wel is waar verwijzen zij naar Bosio, Severini, Aringhi en anderen, maar Dr. Bauwens, die de werken dier geleerden doorbladerd heeft, verklaart, dat er bij die schrijvers geen bewijzen voorhanden zijn. Hieruit blijkt dan nogmaals hoe lichtvaardig sommige schrijvers te werk gaan : zij stapelen bewering op bewering, maar « beweren en bewijzen, is twee ». Hunne beweringen kunnen een tijd lang als orakels gelden, maar niet zoodra komt een ernstig navorscher als Dr. Bauwens of het licht der waarheid verdrijft de nevelen dier stoute beweringen, die in 't verdwijnen een schaduwvlek werpen op hunne auteurs. Het resultaat van Dr. Bauwens grondige studie en de slotsom tevens van het tweede hoofdstuk luidt bij den Schrijver : « in den beginne der nieuwe tijdrekening, als in latere eeuwen, hebben de christenen uitsluitelijk begraven. »

Het derde hoofdstuk antwoordt op het tweede deel der vraag : *waar* werden de christenen begraven? Te Rome gold de wet der XII Tafelen : *in urbe ne sepelito.* De begraafplaatsen der eerste christenen moeten dus buiten de stad gezocht worden. Dr. Bauwens wandelt met ons naar de via Triomphalis, via Ostiensis, via Appia enz., en wijst ons daar op de graven der HH. Petrus, Paulus, Sixtus, Stephanus en anderen. Daarna treedt hij met ons in de Catacomben,

« Het rijk des doods, de kribbe van het leven »,

zooals Dr. Schaepman zingt. Daar rusten onze voorvaderen in het geloof; daar rust « het stof van hen, die helden waren ». Het begraven buiten de steden bleef algemeen voortduren tot in de IVe eeuw. Later vinden we de begraafplaatsen in dorpen en steden; de kerkhoven grenzen meestal aan de kerken, ja, de kerken zelf worden soms als begraafplaatsen gebezigd.

In den loop der vorige eeuw begon men het verblijf der dooden op kerkhoven in steden en dorpen gelegen hoogst gevaarlijk te vinden voor de levenden. De burgerlijke overheid deed hare bezorgdheid voor de levenden blijken door tal van decreten en besluiten. Men leze in Dr. Bauwens « de besluiten van Frankrijk's Parlement in 1765; van Lodewijk XVI, in 1776; van Jozef II, in 1784; het decreet van prairial, an XII. » En zoo stappen we over tot het hoofdstuk IV en V, waarin de « lijkplechtigheden bij de eerste christenen » en de « huidige lijkplechtigheden » behandeld worden. Onmogelijk is het in eenige weinige regels een kort overzicht te geven van deze hoofdstukken. Dr. Bauwens beschrijft achtereenvolgens de talrijke plechtigheden die plaats grijpen van het oogenblik af dat een christen « zijne oogen voor het levenslicht gesloten heeft » totdat hij in zijn laatste rustplaats wordt bijgezet. In « huidige plechtigheden » doorloopt de Schrijver verschillende gewesten en wijst ons op de gebruiken in de Roomsch-Katholieke Kerk, in de Grieksch-Katholieke Kerk en in de protestantsche landen. Schrijver maakt van zijn reisje door de wereld gebruik om de vreemde gewoonten en de zonderlinge denkbeelden, die in sommige streken heerschen, voor ons aan te stippen. Beide hoofdstukken zullen met belangstelling gelezen worden. En zoo hebben we het antwoord op het *waarom, waar* en *hoe* der begraving bij de christenen.

In hoofdstuk VI-XII handelt Dr. Bauwens over de lijkverbranding. Het denkbeeld der lijkverbranding, zooals P. Bruin zich ergens uitdrukt, ontving leven in de Fransche Revolutie, in een tijd toen alles was omvergeworpen, toen de eerbied voor de dooden beneden het laagste peil gezonken was. In 1794 werd Fontaine op het Champ-de-Mars verbrand en zijne asch naar de Conventie gezonden, om in de rijksarchieven bewaard te worden. Het voorbeeld was gegeven en alhoewel het weinig werd nagevolgd, bleef het denkbeeld der lijkverbranding echter voortleven. Grimm met zijne studie *Ueber das Verbrennen der Leichen*, in 1849, Moleschot met zijn *Kreislauf des Lebens*, in 1852, Trüsen en Richter met hunne *Leichenverbrennung*, in 1855 en 1856, droegen het hunne bij om dat « verheven denkbeeld » in het leven te bewaren, totdat de Congresmannen van Florentië, in 1869, en die van Rome. in 1871, zich er mee belastten voor dat « dierbare leven » te zorgen. Nu was de lijkverbranding gered. Van

alle zijden daagden nieuwe strijders op. De eerste Vereeniging voor lijkverbranding werd in 1876 te Milaan gesticht. Milaan werd het brandpunt der beweging. Onder de merkwaardigheden dezer stad vindt men thans op het kerkhof een prachtigen *Tempio Crematorio*, die met het volgende distichon prijkt :

Vermibus erepti puro consumimur igni;
Indocte vetitum mens renovata petit (1).

Andere steden van Italië, andere landen volgden het voorbeeld. Alom werden maatschappijen voor lijkverbranding gesticht; lijkovens verrezen alom. Den 16 April 1883 werd te Rome in het crematorium op het Campo Verano het eerste lijk verbrand. « Dat in Rome zelf, zoo jubelden de lijkverbranders, in de groote priesterstad, ondanks het gehuil en het tandengeknars en de woede en het moordgeschreeuw der clericale pers de lijkverbranding werd doorgezet, is een triomf van den geest, die in de geschiedrollen van alle landen verdient opgeteekend te worden. » Ongeveer 25 steden in Italië bezitten lijkovens; op het einde van 1889 waren er 1463 dooden in verbrand. In 1891 had de lijkoven van Père-Lachaise te Parijs 3741 lijken verslonden. Den 11 Januari 1892 werd te Gotha het duizendste lijk aan de vlammen overgeleverd. In Engeland heeft de lijkverbranding nog weinig veld gewonnen. Van 1885-90 werden er slechts 154 lijken verbrand. In andere Europeesche landen als België, Holland, Denemarken, Oostenrijk enz., alsook in de andere werelddeelen vindt de lijkverbranding nog minder bijval.

In Hoofdstuk XI beschrijft Dr. Bauwens de verschillende toestellen, door de voorstanders der lijkverbranding uitgevonden : « destillatie apparaten; ovens door houtvlam of gas verhit; ovens met verhitte lucht of met houtvlam en verhitte lucht. » De beschrijving dier « braadovens », zooals Dr. Bauwens ze wel eens noemt, wordt door 35 platen aanschouwelijk voor oogen gesteld. Zou iemand een afkeer gevoelen van het vuur, dan zal men hem volgens de

(1) Geen buit meer van de wormen, worden wij door het reine vuur verteerd; wat de domheid verbood, vordert thans de helderder ziende geest. (P. Bruin, in de *Studiën*.)

nieuwste uitvinding verbranden met Gorini's vloeistof; met chloorzuur, inbijtend loogwater, salpeterzuur of zwavelzuur, juist zooals hij verkiest. Met die stelsels maakt het twaalfde hoofdstuk ons bekend. Of wil iemand dat zijn lijk bewaard worde? Welnu, men zal het opdrogen volgens het stelsel Treat, ofwel door de koude, door afzondering van lucht, door versteening Wil men bovendien in Museums ten toon gesteld worden, dan late men zich verertsen volgens het stelsel Variot, of balsemen en inwinden als een egyptische mummie. Practisch behooren al die lijkbewaringen — Dr. Bauwens toont het duidelijk aan — tot de onmogelijke zaken. Waar zou men op den langen duur met al die dooden blijven?

« Twee lijkbezorgingen — zoo besluit Dr. Bauwens — roemen er op, dat zij al de hoedanigheden van eene onschadelijke en gevoeglijke vernietiging der menschelijke overblijfselen in zich opsluiten en aan geen vereischte eene voldoende oplossing schuldig blijven. Lijkbegraving en Lijkverbranding betwisten elkander den voorrang en willen heerschappij over de dooden voeren.

« Aan welke lijkbehandeling de eerepalm toekomt en welke lijkbesteding de doodenwereld dient te beheerschen zal in het volgend boek blijken...

« In het eerste deel van ons gewrocht (1), spoorden we de lijkbesteding op van de holbewoners en de silexpolijsters, evenals die der tijdgenooten van het brons- en ijzertijdvak. Wij ondervroegen desaangaande de oudheidkunde en de geschiedenis van al de *heidensche* volken. Het voorhanden boek leerde ons « waarom », « waar » en « hoe » de *christenen* begraven en bewees ons dat zij nooit de lijken verbrandden. In dit werk bleven wij het wachtwoord getrouw :

Ik zal het altemaal, gelijk het is, verhaalen (2).

« Wij schetsten er onpartijdig de opkomst en den vooruitgang der huidige aschmaking in af, meldden hare teleurstellingen, verkondden hare zegepralen, noemden hare vaandrigs en beschreven hare toestellen. » Met terugzich

(1) *Geschiedenis en beschrijv. der lijkb. en rouwpl. bij de meeste volken*, 1888. — *Inhumation et crémation*, 1891.

(2) LANGENDIJK, 2,213.

op deze laatste regels vergunne men ons nog een woordje tusschen haakjes. Dr Bauwens is niet alleen getrouw gebleven aan zijn wachtwoord, niet alleen heeft hij « het altemaal, gelijk het is, verhaald », maar, wat meer is, een werk geleverd van groote waarde. Hij is de eerste geweest — en het is voor hem een blijvende roem — die de lijkbegraving onzer voorvaderen in het geloof in een groot Nederlandsch werk op waardige wijze heeft verdedigd en gehandhaafd. We mogen, dunkt me, in zekeren zin van Dr. Bauwens zeggen wat Prof. Fruin geschreven heeft over de *Geschiedenis der Nederlandsche Beroerten*, van Dr. Nuyens : « Hij heeft een boek geleverd, dat van zoo uitgebreide lectuur, van zoo strenge studie en zooveel historischen zin getuigt, dat een geschiedschrijver *ex professo* er eer mee behalen zou. » Nooit komt schrijver met bloote beweringen aan boord; hij wil niet dat men hem op zijn woord geloove; hij heeft bewijzen en oorkonden te over; steeds wordt naar de bronnen verwezen, — bronnen in allerlei talen. Ten slotte brengen wij onze hulde aan den onvermoeiden ijver, waarmede Dr. Bauwens het vraagstuk der lijkbezorging heeft behandeld. Wij wenschen een ruim vertier aan zijn boek. Het eerste deel heeft de eer genoten eener Fransche vertaling, en naar ik hoor, is er spraak van eene Duitsche en Engelsche vertolking. Die zelfde eervolle onderscheiding wenschen wij aan zijn tweede deel.

« Thans, zoo gaat Dr. Bauwens voort, thans ligt het op onzen weg het gewichtigste deel der strijdvraag in een ander boek te onderzoeken. Wij zullen er het « voor » en « tegen » van Lijkbegraving en Lijkverbranding in wikken en wegen. Op die wijze, zal het uitgemaakt worden of de aschmaking, zoo [zooals] de crematisten er op roemen, inderdaad de teraardebestelling in verdiensten te boven streeft. »

Dat nieuw werk zien wij met nieuwe belangstelling te gemoet.

Leuven. MATTHIEU. S. J.

HET PRIJSBOEK

ERGEEF mij dat ik misschien met iet onbeduidends voor den dag kom, het prijsboek onzer vlaamsche jongens en meisjes; maar heeft niet een der schranderste vernuften onzer eeuw, Bilderdijk, de denker, gezegd : ***den wijze is niets gering?*** En de volksmond, die, gelijk het spreekwoord luidt, de stemme Gods is (1), zegt hij niet : ***veel kleintjens maken een groot?*** God zelf, ons oorbeeld en ons voorbeeld misacht het kleine niet, maar gebruikt het liefst van al en daarmede over onze aardbodem spelende, trekt hij uit de geringste oorzaken de wonderbaarste uitwerksels. Hierom — ik ben er zeker van — zult gij 't mij niet ten kwade duiden dat ik uwe welwillende aandacht zoek te trekken op een in schijn onbeduidend iets, maar dat ik voor gewichtig aanzie om het goed dat er mede kan gesticht worden, en, verre van mij aan een schokschouderend misprijzen van uwentwege te verwachten, durf ik verhopen dat gij ten slotte met mij zult eens zijn en zeggen : gij hebt gelijk : een prijsboek moet in 't Vlaamsch zijn! want het is van een vlaamsch standpunt, met het oog op onze miskende moedertaal, dat ik het prijsboek vooral wil beschouwen. Ik zie dat het schier uitsluitend fransch is en schier uitsluitend vlaamsch zou het moeten wezen.

Vooreerst, wat is een prijsboek? 't Is een boek dat

(1) Vox populi vox Dei.

aan de studeerende jeugd wordt gegeven om hare vlijt te prikkelen en te beloonen. Om dus in den echten zin des woords een prijsboek te zijn, behoeft een boek zóó te wezen dat het genoeg innerlijke weerde bezitte om 's leerlings vlijt te kunnen prikkelen en, te zijnen opzichte, de noodige – dus betrekkelijke — hoedanigheden hebbe om door hem als eene ware en wezentlijke belooning aanschouwd te worden.

Men geve dan geene prullekens die geene belooning meer zijn, maar nuttige boeken; geen oude om hunne onbeduidendheid onverkoopbare *stocks*, maar boeken van iet of wat weerde, die tot uitspanning en tevens tot geestesontwikkeling dienen; boeken die de studenten niet eens vluchtig doorbladeren, maar lezen en herlezen dan zelfs wanneer zij de schoolbanken verlaten hebben : anders zouden zij geene belooningen meer wezen. Of steekt men hun zulk belachelijk iets maar in de hand om ze zonder oneer of schande van de deur te hebben, gelijk men doet met een bedelaar? Liever spare men dan zijn geld!

Doch, ook in de oogen van den student aan wien men het geeft, moet een prijsboek, zooveel mogelijk, als eene belooning, eene prikkeling of aanmoediging voorkomen. Dit is onbetwistbaar. Wat, bijv. een kind aanmoedigt is daarom niet eene aanmoediging voor een' student van rhetorica of wijsbegeerte. In dit opzicht bestaat er nochtans in den grooten hoop onzer jongens- en meisjesgestichten, zelfs in de lagere scholen, een belachelijk en schreeuwend misbruik. Men geeft er *fransche* prijsboeken aan kinderen en studentjes die de fransche taal maar pas beginnen te leeren, aan kinderen die fransch leeren ja, maar tegen al de regels der goede opvoeding in, op hun vijf, zes, zeven of acht jaren volop fransch leeren en buiten den schooltijd noch t' huis noch op de straat een enkel woordeken fransch hooren en wellicht nooit iets meer zullen worden dan eene keuken- of bovenmeid, dan een gewone burgers- of dorpsjongen. En daar geeft men uitsluitend fransche prijzen aän, zoogezegd om er zich in te oefenen! Strijdt die handelwijze niet regelrecht

tegen het doel der prijsboeken? Zal niet een kind meer genoegen in zijn prijsboek vinden als het dat boek verstaat, dan wanneer het zich enkel moet bepalen bij het bewonderen van deszelfs uitwendige hoedanigheden : zooals de lengte, de dikte, de zwaarte, den vergulden omslag, de gekleurde platen en andere bijzaken? De prijsboeken dienen eerder tot verzet en geestesontspanning, dan tot studie en hoofdbrekerij en zeker niet tot ijdele pronkzucht. De jeugd is al pronkziek genoeg en wie in het jaar goed gestudeerd heeft mag uitrusten onder de vacantie.

Is dit waar voor kinderen en jongere leerlingen, dan geldt dit nog meer voor gevorderde studenten, voor vlaamsche studenten van het middelbaar en hooger onderwijs. Ik zeg, vlaamsche studenten : inderdaad, hoe kan een fransch prijsboek weerde hebben in de oogen van een rechtschapen jongeling die vlaamsch van hert is en vlaamsch van aard, vlaamsch in zijne taal en vlaamsch in zijne zeden want zulke jongelingen treft men nog aan, God zij geloofd? Hoe eene belooning zijn voor een' student die uit al de krachten zijner onverbasterde vlaamsche ziel het hatelijk wangedrocht heeft leeren afschuwen dat men het franskiljonisme noemt, en dat hij tot in zijne eigen vlaamsche handen heeft moeten zien zegepralen zonder dat hij er iets tegen vermag? Hoe eene aanmoediging daarstellen voor iemand wiens ooren tuiten van al dat fransch dat de klok slaat, niet omdat hij de taal haat of niet leeren wil, maar omdat die taal te lang den eenvoudigen vlaamschen burger achteruit gestooten en vernederd heeft, te lang eene stiklucht is, die Vlaanderen besmet, een kanker die het afknaagt, een bloedzuiger die het beste bloed zijns herten dreigt uit te zuigen? Hoe wilt, hoe kunt ge zulken student met zulk boek beloonen, prikkelen, aanmoedigen? Dat prijsboek is voor hem geen spoorslag meer, maar schier een kaakslag, geen prijs meer, maar eene vernedering. Dat brandt in zijne handen gelijk een gloeiend ijzer. 't Is een Renan of Zola geven aan een' kristen geloovige, een protestansch werk aan een' roomsch-katholieke!

Gaf men dan nog, zooals 't hier en daar thans gebeurt, de eene helft der prijsboeken in het vlaamsch en de andere in het fransch, dat ware misschien in ons tweetalig land te dulden, ten minste voor de kinderen der stad; edoch, daar zijn gestichten waar men op vijf, zes, acht jaren aan vlaamsche jongens van den buiten geen enkel vlaamsch prijsboek geeft, maar louter fransche, meestal vodden, en dit zelfs voor den prijs van het Vlaamsch. Is dit rechtveerdig? Is dit redelijk?

En wat goed doen zulke boeken, al komen ze zelfs van de *petite bibliothèque chrétienne?* Pas zijn ze twee, drij dagen t' huis of men kan ze gaan zoeken tusschen de vodden en het kwaad ijzer. Niemand ziet er naar om, tenzij misschien — uit weetlust waarschijnlijk — een worm die erin knaagt — of een muisje dat er de hoeken van afbijt.

't Zij mij toegelaten de lotgevallen mijner eigene prijzen als voorbeeld aan te halen. Iedereen heeft het geluk niet gehad gewiegd te zijn geweest op de armen eener prinses. Ik ook niet. Mijne ouders waren brave, eenvoudige, werkzame, kristelijke burgers, vlamingen van den ouden eed. Zoekt dus bij hen geenszins de kennis der fransche taal. Dit belet niet dat zij mij naar het seminarie hebben gezonden. Daar behaalde ik jaarlijks eenige prijzen, fransche, uitsluitend fransche. Ik bracht ze mee naar huis ja, maar ik las ze niet en anderen konnen ze niet lezen. Na weinige dagen waren zij ergens versukkeld in een bestoven hoeksken en daar lagen ze in het stof der vergetelheid en eene verdrietige eenzaamheid tot het jaar daarna, wanneer nieuwe ongeluksgezellen hun lot kwamen deelen Jaren verliepen, toen moeder mij op zekeren dag vraagde of ik van zin was iets met die boeken te doen. Neen, moeder, was mijn antwoord. Dan zal ik ze maar opstoken, zegde zij en zij deed het. Daar lag nu de vrucht van mijn zwoegen en zweeten in weinige oogenblikken verbrand tot assche en helaas! niet een traan werd er gestort over hunne laatste overblijfsels. Zoo hebben die boeken tot niets gediend dan tot aas van het vuur en dan nog, papier is zoo'n slechte brandstof!

Ah! is 't geene zonde? want ziet eens wat goed die boeken hadden kunnen stichten en nu niet gesticht hebben, om de eenvoudige reden dat zij het ongeluk hebben gehad van fransche te zijn. Men heeft het volk in de school leeren lezen, ook op den buiten en 't is vooral met het oog op den buiten dat ik hier spreek. Lezen kan het, lezen wil het, lezen zal het. Niet dat de buitenmensch boeken koopt — hij heeft reeds genoeg te koopen, al koopt hij geene boeken en het geld komt in zijn huis niet binnengerold langs zeven deuren te gelijk — maar hij zal zijne oude papieren uit de hoeken zoeken; hij zal boeken leenen bij de geburen en wederzijds de zijne eraan voortleenen, en zijn de goede boeken uitgelezen dan ziet hij er dikwijls geen erg in met ook al eens een oogsken te wagen in min goede, want de verbodene vrucht smaakt somtijds zoo zoet. Ik weet wel dat er hier en daar vlaamsche volksboekerijen bestaan. Dit is het geval in de stad ja, maar niet op den buiten. Doch, ook op den buiten, tot in het kleinste dorpje toe, zijn er kinderen die naar de school gaan, studenten die jaarlijks prijzen behalen. Waren al die prijzen vlaamsche boeken, dan konden zij aan de geburen, ja, het gansche dorp door uitgeleend en gelezen worden; dan kon menige burger en werkman erin te lezen vinden voor gansch den winter, dan zou menig uurken wel besteed worden en dat nu dikwijls verloren gaat in nutteloozе, om niet te zeggen ijdele of, wat nog erger is, onzedige gesprekken. Is 't dan niet hoogst onredelijk dat men, door een' *misplaatsten* iever voor het fransch, een middel verzuimt met het welke men veel goed kan stichten en menig kwaad zou te keer gaan?

Ik heb een' jongeling gekend die zijn eerste studiejaar geëindigd had. Vijf prijzen bracht hij 't huis waaronder twee vlaamsche. Gretig werden zijne vlaamsche boeken gelezen; de geburen kwamen ze leenen; zij gingen van het eene huis naar het andere over. Die jongeling sprak hiervan aan zijnen overste en verzocht hem beleefd, als 't eenigszins zijn kon, hem uitsluitend vlaamsche prijzen te

geven, belovende met dubbele vlijt te zullen studeeren. De overste zegde het verzoek in acht te zullen nemen. Beiden hielden hun woord. In plaats van vijf prijzen behaalde de brave jongen van dan af ten minste acht prijzen 's jaars, acht vlaamsche. Wederom werden zijne prijzen gretig opengeslagen, wederom werden zij door de geburen gelezen en herlezen; wederom deden zij de ronde van het dorp, om dan eindelijk, na den winter, tot den eigenaar weder te keeren, gehavend, ontnaaid, bevlekt en geplekt ja, gelijk de krijgsheld die terugkeert van den strijd gansch overdekt met zeegrijke wonden. Zoo was die jongen de lieveling geworden en, wat nog beter is, de geestesspijzer van gansch het dorp. Eere aan zulken jongeling! Eere aan de overheid die hem begreep en voldeed!

Doch, het is niet noodig dat wij het nut der vlaamsche prijsboeken zoo verre zoeken. Doorgaans heeft de student nog ouders, broeders en zusters en meestal lezen of kennen zij geen fransch. « Op tien, twintig, op honderd huishoudens, schreef over jaren de *Brusselaar*, is er dikwijls maar een enkel dat fransch verstaat of leest. » Welnu, die ouders, broeders en zusters lezen ook en dikwijls zeer geerne. Ook ziet men doorgaans dat de prijzen der kinderen 't huis gretig onthaald worden, dat hun prijsboek het lievelingsboek is van gansch het huisgezin, niet om zijne uiterlijke hoedanigheden, maar omdat het doorgaans het eenige kosteloos middel is om zich verzet en aangename lezingen te verschaffen voor de lange winteravonden. Wilt gij daar een sprekend bewijs van?

Ik heb eens een studentje zien te huis komen na zijn eerste studiejaar. Vurig snakten zijne broeders en zusters naar zijne wederkomst, want de brave jongen had geschreven dat hij verscheidene prijzen zou hebben. Inderdaad, hij legde er zes op de tafel. Oh! wat zullen wij nu kunnen lezen, riepen broeders en zusters tegelijk, en aanstonds sloegen zij de boeken open. Bittere teleurstelling! Nauwelijks hadden zij er een' oogslag in gewor-

pen, of zonder iets te zeggen deden zij de boeken toe en legden ze op de tafel terug, hun broerken ondertusschen met eenen blik van bitter verwijt in de oogen schouwende alsof hij er de schuld van ware geweest. De prijzen waren immers alle fransche! Verwonderd over het koele onthaal van de vrucht zijns arbeids waagde 't studentje aan zijn jongste zustertje te vragen: maar Therezeke, gij zegt niets van mijne prijzen; zijn ze niet schoon? Ja, Joseph, gaf zij ten antwoord en zij zuchtte, maar vlaamsche zijn toch schooner, want die verstaan wij al te maal! En de jongen, och arme, die met open armen hoopte ontvangen te worden, stond gansch beteuterd, mismoedigd. Van dan af studeerde hij schier niet meer en om de prijzen te winnen daar bekommerde hij zich niet om, want die prijzen stoorden zijn geluk; zij stolen hem een deel van de genegenheid zijner broeders en zusters.

Dan, wat zal ik zeggen als men fransche boeken geeft aan leerlingen die geen letter fransch kennen zoo min als hunne vlaamsche ouders? En dat gebeurt. 't Is bijna twintig jaren geleden. Een mijner schoolmakkers, die ouder was dan ik en geen woord fransch kende zoo min als ik in dien tijd, werd bekroond in den wedstrijd van 's Staats lagere scholen. Men gaf hem voor prijs eene ingebonden prachtuitgave van Noël's *Littérature Française.* Het boek werd in de kist gelegd en bewaard. Toen ik in de hoogere klassen der humaniteiten gekomen was — ik had toen Noël's Littérature noodig — vroeg ik aan mijn ouden makker of hij mij zijn prijsboek niet zou verkoopen. Verkoopen! zegde hij, 't is waar, wij doen er niets mede, want wij verstaan er geen woord van; maar kunt gij mij niet een schoon vlaamsch boek in de plaats geven, dan zullen wij liever ruilen. Ik bood hem een roman aan van Snieders dien ik zelf op de lagere school voor prijs had gekregen. Het boek beviel hem en wij ruilden met de toestemming onzer ouders, beiden tevreden : hij over zijn vlaamschen roman, en ik over mijne prachtige

Littérature française. Zoo waar is 't dat het volk naar vlaamsche boeken snakt; zoo waar dat het geenen prijs hecht aan wat het niet kent en verstaat!

Ah! oversten en meesters! geeft dan vlaamsche prijsboeken aan vlaamsche jongens en vlaamsche meisjes: dan zult gij niet langer gansche huisgezinnen misnoegen maar gij zult ze bevredigen en verzetten; dan zult gij menigen student meer iever geven om wel te studeeren en prijzen te winnen; dan zult gij met die prijzen toch iets goed doen en op den hoop toe, uw geld wel besteed hebben.

Maar laat ons ook een woord reppen over de gehalte der prijsboeken. Ik weet niet, of gij daarop al gelet hebt, doch wie desaangaande een oog in 't zeil heeft gehouden — en ik heb getracht dit te doen — zal vlakaf bekennen dat ook daarover veel te zeggen valt, te veel; want, wat zijn meestal die met zooveel voorliefde aan den Vlaming gegeven fransche prijsboeken anders dan flauwe, zoutelooze romans, dan levens van mannen uit den vreemde die ons koud en onverschillig laten, van mannen waarvan de geschiedenis zelden of niet gewaagt, van mannen die alles behalve toonbeelden van heiligheid of vaderlandsliefde geweest zijn en wier naam best onbekend en verzwegen bleve; en boeken die gewag maken van ons vaderland en zijne helden, van ons grootsch verleden, van onze vaderlandsche letteren, van ons lijden, strijden of verblijden, van ons vlaamsch leven en streven, die geeft men niet! Maar neen! ik bedrieg mij; men geeft er soms welke daar gewag van maken, maar om het te lasteren, te beschimpen, te bespuwen. « Ik had onlangs een van die fransche boterpapierkens in de hand, riep over een tiental jaren een verontweerdigde vlaamsche strijder, de heer J. Vander Voort in den Nederduitschen Bond Van Antwerpen uit, en weet gij wat ik er in las? Onze Jacob van Artevelde, een der reinste figuren uit de galerij onzer nationale beroemdheden, werd erin afgeschilderd als een oproermaker en gansch het werkje was in denzelfden aard geschreven ».

Reeds in 1884 schreef mij een Eerweerde Heer X,

thans zeer gewaardeerd professor, een vertrouwelijk briefken waaruit ik het volgende geknipt heb. Ik geef het omtrent letterlijk weer. « Verleden jaar heeft men te X de *Histoire générale de la poésie*, par l'abbé J. Huguenot voor prijs aan eenen vlaming gegeven In dit boek, waar de *Vlaamsche Vlagge* eens fel op gekeven heeft en waar er op twee bladzijden en half gewag wordt gemaakt van de poésie Hollandaise en meteen van de Vlaamsche, wordt onze taal met de grootste dommigheid miskend, gelasterd, beleedigd. *L'indépendance des Pays-Bas*, zoo zegt het, *ne date que de deux à trois siècles; leur langue n'est guère plus vieille; leur littérature commence à peine. La langue hollandaise est un rejeton bâtard de l'idiome germanique, et le bas allemand (platdeutsch) ne forme une langue propre, le flamand, qu'au XV*[e] *siècle, sous l'influence française des ducs de Bourgogne, possesseurs alors de la Flandre, du Hainaut et des Pays-Bas actuels ou Hollande.* Voorts noemt het Melis Stoke en niet Jacob van Maerlant, Dirk Coornhert, Marnix van St-Aldegonde, Spieghel, Roemer Visscher en zijne twee dochters, Hooft, Vondel, Samuel Coster, Cats en Bilderdijk; dat is alles wat het noemt en op het einde voegt het erbij : *Les Pays-Bas ne peuvent espérer un siècle purement national, leur langue cst incomplète, leur destinée trop avancée; ils ont eu leur grandeur, le temps de cette gloire est passé.* En dat geeft men in de handen van Vlamingen te midden van het vlaamsche land! » Tot daar de Eerweerde Heer X.

Niet zonder reden heeft dan de hoogergemelde heer J. Van der Voort in den Nederduitschen Bond gezegd « het ware misschien niet slecht ook eens den aard te onderzoeken van de boeken welke in onze gestichten als prijs gegeven worden. Vele van die boeken zijn niet alleen vodden in letterkundig oogpunt, maar zelfs antinationaal, kleine fransche werkskens, die niets weerd, die bedervend zijn,... Die zoogezegde prijsboeken zijn niet alleen dit alles, maar ik heb er gezien

— en zij worden vooral bij de nonnekens gegeven — die zelfs, behalve hunne franschdolheid, nog volop materialistisch zijn. »

En men zegge niet dat er geene vlaamsche boeken zijn om als prijs te worden gegeven. 'k Zou mij belachelijk maken met hierop te willen antwoorden. Men hebbe slechts te gaan bij den eersten vlaamschen boekhandelaar den beste en men zal overtuigd wezen dat er daar meer vlaamsche boeken te krijgen zijn dan men er ooit zal geven en degelijke. En vallen ze niet alle in den smaak, dat men dan zelf al eens de pen in eenen vlaamschen inktkoker doppe om een degelijk volksboek te schrijven en uit te geven. Men behoeft slechts het nuttige bij het aangename te voegen en het vlaamsche volk, dat dankbaar is en licht opgezet als een kind, zal het boek met liefde aanveerden en lezen.

Over eenige jaren, toen ik te Leuven was, riep daar in den schoot der *Alma Mater* een franschman, de welsprekende graaf de Mun, uit de volle overtuiging zijns herten, de belgische katholieken toe : *allons au peuple!* en te allen kante klonk het hem tegen : *oui nous irons au peuple*, en gansch het land door weerkaatste ervan de machtige nagalm : *nous irons!* Of men zijn woord heeft gehouden, behoef ik niet te beslissen, maar altijd is het zeker dat men tot hiertoe erg verzuimd heeft om bij middel van het vlaamsch prijsboek tot het vlaamsche volk te gaan. Iemand — ik weet niet meer wie — heeft gezegd : moest de H. Paulus nu leven, hij zou in het vlaamsche land vlaamsche gazetten schrijven, volksboekerijen stichten en vlaamsche boeken verspreiden. Ik stem ten volle met hem in en voeg erbij : hij zou het prijsboek vervlaamschen en te zijnen dienste stellen om het vlaamschlezend publiek te stichten en te onderrichten. Waarom zouden wij dan het prijsboek verzuimen en verfranscht laten?

Doch, waar ben ik, ver van mijn onderwerp af, henengedwaald! De reden, beter de schijnreden, dat er

in 't Vlaamsch geene degelijke, goedkoope prijsboeken zijn, bestaat dan niet. En ten andere, indien men eens begon met in al de gestichten van het vlaamsche land vlaamsche prijzen te geven, al ware 't zelfs maar de helft, hierdoor zouden en de schrijver en de drukker hunne waar aan eenen nog veel lageren prijs kunnen leveren, (nu reeds staan vele vlaamsche boeken goedkooper dan de fransche) en op den hoop toe zou men dan nog twee vliegen in eens geslagen hebben : men zou goede *leesbare* boeken onder het volk verspreid hebben, en iemand hebben aangemoedigd die ook wel wat eerbied en onderstand weerd is : namelijk den vlaamschen schrijver en den vlaamschen uitgever! Wondere zaak, ik weet niet of gij er al op nagedacht hebt, maar mij springt het tegen den kop. Als er te geven valt voor het katholiek onderwijs, voor maatschappelijke of andere goede werken, dan kent men den vlaamschen schrijver, den vlaamschen boekhandelaar en uitgever, dan klopt men aan hunne deur en zij geven, maar als men aan dienzelfden schrijver, dien uitgever of boekhandelaar een' schamelen penning zou kunnen jonnen, dan kent men ze niet meer, dan gaat men hunne deur voorbij en men draagt het geld naar Frankrijk. Is dat broederlijk? Is dat vaderlandslievend? Zoo waar is het dat *hij die geen onheil ziet in laffe bastaardij, veil is*, te goeder trouw, ik geloof het geerne, maar toch in de oogen der Vlamingen *veil*, *voor vlek en schande en rijp voor slavernij*, de slavernij der gewoonte en van het vooroordeel!

Gelukkig zal ik dan de gedachte heeten welke het hooger bestuur van het *Davidsfonds* heeft gehad van jaarlijks een zeker getal zijner boeken als prijs te geven aan de leerlingen die in de studie der moedertaal hebben uitgemunt. Die beslissing heeft het genomen deels om de jongelingen in de studie onzer schoone vlaamsche taal aan te moedigen, doch vooral, geloof ik, om eene gelegenheid te hebben kosteloos en zooveel mogelijk goede vlaamsche leesboeken onder het vlaamsche volk te verspreiden. Eere hierover aan het Bestuur van het

Davidsfonds! De zilveren weemoedstraan die het lezen uwer boeken in menig oog heeft doen blinken is de schoonste hulde en erkentenis die het vlaamsche volk u geven kan! Doch wat niet misstaat aan het *Davidsfonds*, misstaat aan niemand. Dat men dan eindelijk, in Gods naam, de oogen opene en niets meer geve dan degelijke en vlaamsche boeken aan vlaamsche kinderen en vlaamsche ouders. Het kind, de student zal er beter mede beloond zijn; men zal ermede gansche huisgezinnen verzetten en opwekken tot het goede, men zal goede leesboeken verspreiden en de vlaamsche katholieke pers ondersteunen. En indien de betrachtingen nog hooger opklimmen zal ik herinneren dat er geschreven staat : die er velen ter gerechtigheid onderwijzen — 't is eender hoe : met het woord, met de pen, met het dagblad, met het boek of zelfs met het vlaamsch — zullen blinken als sterren in alle eeuwigheid.

E. X. PERTUS, pr.

Brussel.

DRIEMAANDELIJKSCH OVERZICHT.

KUNST EN LETTEREN.

Schaepman. — Belangwekkend is de beoordeeling van den *Nederl. Spectator* over SCHAEPMAN's bundel : *Menschen en Boeken*, verspreide opstellen door Dr SCHAEPMAN. Eerste reeks, te Utrecht bij de wed. Van Rossum : « Dr SCHAEPMAN biedt ons aan eene eerste reeks van opstellen, meest voor *De Wachter* en *Onze Wachter* geschreven, toen hij die tijdsehriften met zijn geestelijken vader en vriend Dr NUYENS bestierde. De beide tijdschriften werden niet algemeen gelezen, bleven vrij wel onbekend in onroomsche kringen : daarom behooren wij dankbaar te zijn aan Dr SCHAEPMAN, nu hij ons in de gelegenheid gesteld heeft zijn werk te proeven en te genieten... Wij hebben u deze beeldengalerij voor oogen gesteld, om u de kracht en de bevoegdheid van den beeldhouwer te doen waardeeren... Dr SCHAEPMAN heeft in zijn beelden trekken doen uitkomen, waarop door anderen weinig of geen aandacht gevestigd was, en hij heeft dat gedaan met vaardige hand en in sierlijken vorm. » De opsteller ARNOLD ISING looft ook Dr SCHAEPMAN omdat hij karakter en verdienste erkent bij andersdenkenden. Wij weten toch niet wat men van ons, katholieken, denkt. Wij laken enkel wat strijdig is met ons geloof en de goede zeden en wij kunnen onze denkbeelden over godsdienstige waarheid en goede zeden bewijzen. Verder zijn wij vrij allerlei hoedanigheden te erkennen en te prijzen, 't is gelijk bij welken schrijver, om het even bij welken kunstenaar. Dat toogt niet dat natuur boven de leer gaat, maar enkel dat wij vrij zijn in onze beoordeelingen en veel vrijer dan sommigen die tot de eene of de andere kapel behooren.

De Kunst in de Kerk. — JOSEPH RYELANDT schreef : « Vele menschen zullen u met veel eenvoudigheid zeggen dat het is om volk naar de kerk te lokken dat men onder de gelezene missen orgelstukken uitvoert en groote solos door tenors doet zingen. Is dat eene verschooning? Zou men dan missen moeten doen in de schouwburgen om daar de katholieken aan te trekken?... Zingt vespers met Bengaalsch vuur verlicht en doet het Evangelie uitgalmen door vermaarde tooneelspelers

en de menigte zal uwe kerken overstroomen. Die ter kerk gaan om een grooten vedelaar of een tenor van den schouwburg te hooren, gaan er niet om te bidden. » Verder looft de schrijver de muziekschool van Mechelen en de maatschappijen van S. Gregorius en beveelt hij den kerkzang aan die in de hoofdkerk van Doornik en te Maredsous wordt uitgevoerd (*Le Drapeau* n° 6).

Belangstelling. — Wij lezen in de *Vlaamsche School*, bl. 90 : « De gehoorsfijnheid van het Fransche publiek, nog veel minder de waardeering, welke het aan de dichters verleent, wachte men zich te overdrijven. Lemerre en Vanier kunnen getuigen, dat door hen uitgegeven bundels, die van COPPÉE nagenoeg alleen uitgezonderd, niet meer aftrek vinden dan die onzer Nederlandsche muzenzonen. Integendeel!

Men zou verbaasd zijn, moest men het vast onbeduidende doch des te meer beteekenende aantal ex. vernemen, van de werken der beste *Parnassiens* bijv. van LECONTE DE LISLE's *Poèmes Antiques* en *Tragiques*, afgezet. Een paar dozijn, nauwelijks meer, in een geheel jaar van minstens twaalf volle maanden. »

Kunst en zedeleer. — Dr DUPONT schrijft in de *Dietsche Warande* n° 3 :

« Als beginsel stellen wij voorop dat de vrije, onbelemmerde ontwikkeling van onze zielskrachten met genot en welbehagen gepaard gaat. Elke dezer krachten, wanneer zij met haar eigenaardig door hare natuur gevorderd voorwerp in verbinding treedt, werkt met lust en genoegen. Even als de zinnen bij de waarneming der stoffelijke wereld genieten en gestreeld worden, en de verbeelding zich vermeit in het scheppen van rijk getooide beelden en treffende tafereelen, zoo juicht het verstand bij het schouwen der glanzende waarheid in een voortreffelijk zinnelijk kleed.

Wij onderscheiden in de menschelijke natuur als zoo vele kenbronnen : de uitwendige zinnen, den innerlijken zin, de verbeelding en het verstand; zij zal derhalve een onverdeeld genoegen, een zuiver genot smaken bij de kennis van een voorwerp, dat ieder dezer vermogens tot zijne natuurlijke werkzaamheid aanspoort, en deze verschillende werkzaamheden op zulke wijze vereenigt dat zij als de snaren van ons wezen harmonisch doen trillen. Eene gezamenlijke, overeenstemmende ontplooing van al onze vermogens, van onze geheele redelijke natuur, ziedaar de bron van het zuiverste kunstgenot.....

Het aesthetisch genot vloeit voort uit de bevrediging van de gansche erkennende natuur, en vooral van haar beste deel; nu brengt het onzedelijke een mistoon in de harmonie der kenvermogens... De zinnen zullen gevleid en tevreden zijn, maar de rede komt in opstand, zij teekent protest aan in naam van hare beginselen, en in plaats van te genieten wordt zij pijnlijk getroffen en lijdt onder het gevoel van afkeer en walging. »

Claeys aan Willems. — Dichter CLAEYS las in de Koninklijke Vlaamsche Academie een schoon lofdicht aan WILLEMS. Wij begroeten

het als een der beste stukken van den dichter. 't Is meer dan een omstandigheidsgedicht; 't zit vol gloed en poësis, vol leven en gevoel; de vloeiende taal en de medesleepende maat verraden eene bedreven hand en een echt dichterlijk gemoed; wij worden als een weerklank gewaar van den grooten zanger der *Aya Sofia* en dat is niet weinig gezeid.

Dante. — De *Divina Commedia* van DANTE verscheen in 1587 te Florentië, opgeluisterd door den Vlaamschen kunstenaar JAN STRADANUS. Die uitgaaf berust in de Laurenziana te Florentië en ze verscheen op nieuw te Florentië en te Londen. De prenten zijn in lichtdruk. — Te Venetië verschijnt een *Giornale Dantesco.*

Nieuwe strekking. — Wij schreven reeds over de nieuwe strekking in de letterkunde, over den terugkeer naar het oorbeeld. Zoudt ge niet benieuwd zijn om daarover het oordeel der rationalisten te kennen? Leest: « Nu wordt, tot veler verbazing, het grauwe aambeeld, dat der negentiende eeuw tot altaar diende, omvlochten met mystiek geurende bloemen; en om den stoomhamer, die tot God werd verheven, slingeren zich lange bloemtrossen van iris en violen. Het is geen renaissance, geen wedergeboorte. Het is de verrijzenis van het naïeve gemoedsleven der middeleeuwen, van wat er in die dagen moois is gedacht en gewerkt, gedaan met eene subtiliteit, waarvan wij nauwelijks een denkbeeld hebben in ons eind-der-eeuw. Wat toen bloeide verscholen in kloostercel of onder kerkgewelven, gaat nu bloeien in het open, zonlichte leven. »

Edgar Poe. — In het *Nederl. Museum* van April verscheen eene studie van FR. VAN DEN WEGHE over EDGAR POE. Het slot luidt als volgt : « Als dichter schat ik POE hoog, omdat bij hem vorm en inhoud zoo schoon zijn, omdat de vorm zelf reeds schildert, omdat hij door de beweging van zijn vers, door de fijne keuze zijner woorden reeds den indruk teweegbracht, dien hij door het gedicht zelf wilde doen ontstaan..... Als prozaschrijver oordeel ik POE vindingrijk en vermakelijk. »

Letterkundige Smaak. — In eene beoordeeling over de klinkdichten van DE HEREDIA in *Le Drapeau* verschenen, schrijft M. DULLAERT: « Hetgeen men gedurig moet voorhouden, 't is eene breede genegenheid voor alle letterkundige verwordingen, de vreugde, zeer verschillige, wijduiteenloopende, zelfs schijnbaar tegenstrijdige gedaanten der kunst te smaken en te bewonderen. » Dat is ook ons gedacht. Niets uitsluiten. Al wat leeft, al wat schoon is, 't is gelijk in welk land, om het even van welke school, bewonderen en genieten.

Duitsche Letterkunde. — Begeert ge een prijsboek voor de leerlingen in de Duitsche Taal, schenkt hun de schoone letterkundige geschiedenis van WILHELM LINDEMANN, waarvan de zesde uitgaaf, bezorgd door Dr SEEBER bij Herder te Freiburg verscheen. J. MICHEELS, van de K. Vl. Academie, beoordeelt ze heel gunstig in de *D. Warande.*

Pol de Mont. — ALBERT MÖSER vertaalt een bundel *Idyllen* van POL DE MONT (Berlijn, Lüstenöder.)

Het stippelen. — De *Mercure de France*, drukt over het stippelen de volgende meening uit : « De vlek en de stippels zijn in staat niet het gevoel van zekere lichtverschijnsels weer te geven. Van eenen anderen kant vertoonen sommige doeken de moeilijkheid, al wat bolwendig is, na te bootsen en een eigen vorm te verleenen. »

Letterkundige redetwist. — Mgr CARTUYVELS en M. FIRMIN VANDEN BOSCH spraken te Leuven over de zedeleer in de kunst, over den eerbied voor de klassieke letteren, over de hoedanigheden der letterkundige taal. M. A. THIÉRY deelde in het *Magasin littéraire* van April het kort begrip van hunne redevoeringen mede en voegde er zijn eigen oordeel bij, over dezen letterkundigen kamp. Mgr CARTUYVELS zei o. a. : « De eene spreekt als de Sibylle; een andere doet zijn best om niet verstaan te wezen, een derde valt u lastig met woeste woorden. Weg met al die prullen. Weg met de duisterheden van MAETERLINCK, die zegeviert omdat hij niet begrepen wordt. Dat hij nevelachtig Zweedsch schrijve... »

José-Maria de Heredia. — Bij Lemerre verschenen *Les Trophées*, een bundel klinkdichten van JOSÉ-MARIA DE HEREDIA. Men bewondert dezen dichter, dezen allerfijnsten *Parnassien* om de volmaaktheid, om de welluidendheid, om dèn rijkdom van klanken en kleuren zijner verzen. Zijn oorbeeld? Hij zet den heidenschen droom voort van de vrije natuur en streeft naar de volmaaktheid der kunstvormen, welke in Griekenland en in het tijdstip der herboorte de schoone natuur vertolkten en verheerlijkten.

Jordaens. — Op het slot Finsprong, in oostelijk Gotland, in Zweden, hangt er een meesterwerk van JACOB JORDAENS : Sint Pieter den penning uit den mond van den visch halende : « De handeling op de schilderij is een niemendalle, en toch werkt het tooneel tamelijk dramatisch. De tijpen zijn alledaagsch-prozaïsch, en toch maakt het geheel eenen grootschen indruk. Uitmuntend zijn de dieren : het magere, grauwwitte paard, hetwelk den kop melancolisch over het water buigt, en de zwart-witte os, die naar den toeschouwer opkijkt! Ook als landschapschilder onderscheidt zich de voortreffelijke meester op dit stuk. Welke betooverende stemming op het somber bewogen water met het zonderling schelle licht, tusschen de treurige wolken in het zwerk! En het coloriet! Heel de schilderij staat in eene kleurengamme van warm rood en bruingeel, met diepe schaduwen en heldere lichtpartijen, en hier en daar, vooral op den voorsteven van 't schip, levendige lokaalkleuren. Alles met krachtig en gloeiend coloriet, breede en geëmpateerde borsteling, *con brio* gemaald. Kortom, een grootsch tafereel uit den goeden en rijpen tijd des meesters... » *(Vl. School*, nr 3.*)*

Symbolism. — Wilt ge de zinnebeelden leeren kennen, lees geen ander werk dan het vermaard *Spicilegium Salesmense* van Dom PITRA zaliger. Verwar de zinnebeelden niet met het *mysticism* of geheime

zielsverheffing tot God, waarover onze RUUSBROEC zulke wonderschoone boeken heeft geschreven. Hetgeen men nu *symbolism* of *mysticism* heet in de letterkunde, heeft daar geen gemeens mede : leer die letterkundige streving kennen in het *Mag. littér.* van April. Gij zijt niet verplicht ze te verstaan of te bepalen : maar 't schijnt toch eene poging te zijn om tot nu toe ongevangen gemoedsaandoeningen te ontleden, gedachten en gevoelens door den klank van het vers of het kleur van het beeld weer te geven, voorspellingen van toekomende gebeurtenissen uit fijn geschilderde en diep waargenomen, meest treurige toestanden te doen oprijzen.

WETENSCHAPPEN.

Keltisch. — In 18 afleveringen, ten prijze van 8 M., van 1891 tot 1896, verschijnt bij Teubner te Leipzig de *Alt-Celtischer Sprachschatz* van ALFRED HOLDER. Dit standaardwerk zal al de Oudkeltische woorden en opschriften mededeelen tot aan den tijd der Merowingers en aldus een waren schat uitmaken van taal, oudheden en volkenkunde voor al de streken die ooit door Kelten bewoond waren. Inschrijvers zijn er uit al de landen; wij zien er verscheidene uit Noord-Nederland. Belgenland, ook merkwaardig door zijne Oudkeltische bewoners telt maar eenen inschrijver, te weten den heer L. VANDERKINDERE. 't Is eene ware schande dat onze boekenverzamelingen zoo slecht ingericht, zoo armtierig voorzien zijn.

Menschelijke stammen. — De *Revue des quest. scientif.* van April '93 ontleedt in eene belangwekkende bijdrage, de denkbeelden van M. DE QUATREFAGES over de stammen van het menschelijk geslacht.

Wij leeren de oorzaken kennen, welke de verschillige stammen en rassen hebben te weeg gebracht en vernemen hoe de landstreek, de erfelijkheid en de mengeling der rassen, die groote verscheidenheid verwekten.

Daarna wordt er gesteund op de natuurlijke, verstandelijke, zedekundige en godsdienstige begaafdheden die het een ras van het andere onderscheiden.

Daarop wordt de stamboom van het menschdom gebouwd, welke hier wordt meêgedeeld, maar die, door verdere ontdekkingen van de wetenschap, zal moeten gewijzigd worden.

Klankleer. — E. H. ROUSSELOT zal deze maand te Greifswald de werktuigen vertoonen, die hij uitgevonden heeft, om de klanken waar te nemen. Wanneer komt hij naar Belgenland? Of is er hier misschien geen belangstelling genoeg voor den vooruitgang van de wetenschap ?

De slag van Kortrijk. — In het *Nederl. Museum* verscheen er eene belangwekkende studie over den slag der Gulden Sporen. In deze

laatste jaren heeft de vermaarde veldslag vele nieuwe opsporingen uitgelokt en Dr J. FREDERICHS deelt zijn oordeel mede over de uitkomsten van al die geschiedkundige navorschingen. De fransche kronijkschrijvers poogden de neerlaag van hun leger door 't verraad der Vlamingen uit te leggen en fransche geleerden hadden die overlevering verdedigd.

« Ten einde een waar verhaal van den slag te kunnen opmaken, heb ik onderzocht welke de waarde mocht zijn van iedere bron en of alle bronnen wel in aanmerking dienden genomen te worden, en ziehier tot welken uitslag ik gekomen ben :

1° Voor de draaiende beweging is GUIART de volledigste en betrouwbaarste bron.

2° Het stilzwijgen bij VELTHEM van den uitslag van den aanval der Fransche infanterie machtigt ons de Fransche bronnen hier te volgen.

3° VELTHEM alleen beschrijft de drie afzonderlijke aanvallen der ridders. Al de andere bronnen spreken van die aanvallen in 't algemeen. Men kan hun verhaal dus moeilijk koppelen met dat van VELTHEM.

4° GUIART 's uitlegging van het verraad, als zouden de Franschen op het smeeken der Vlamingen achteruit geweken en dan door dezen aangevallen geworden zijn, kan niet aangenomen worden. Iedereen verwerpt zijn verhaal overigens.

5° De Vlaamsche bronnen willen van geen verraad hooren. De Fransche integendeel houden er hardnekkig aan. Maar, wanneer het er op aan komt dit verraad te vertellen, dan doet zich het volgend verschijnsel voor : GUIART vertelt het op eene gansch andere wijze dan de overige bronnen; men kent nu het verhaal van dezen, de andere schuiven het verraad op de rug der grachten. In tegenwoordigheid van eene zoo groote tegenstrijdigheid, moeten wij verklaren dat het verraad eene *leugen* is. Wat nog het beste bewijs daarvan is, dat is dat eene Fransche bron en zeker niet eene der slechtsten, de voortzetting van NANGIS, volmondig verklaart dat de Vlamingen door hunnen moed gezegepraald hebben.

6° Het gevolg hiervan is, dat het verhaal der Fransche bronnen (buiten NANGIS) en van al de andere kronijken die hunne theorieën deelen, valsch is voor wat de aanvallen der ridders betreft. »

Amerika. — Keltische volkstammen uit Ierland hebben Midden-Amerika bevolkt van rond het jaar 800. De bewoners der Britsche eilanden zeilden naar IJsland en van daar naar Amerika, met het doelwit het Eden, het Aardsch Paradijs te ontdekken. — E. BEAUVOIS, die reeds in talrijke opstellen dit onderwerp heeft behandeld, poogt nu in het *Muséon* (April '93) de geschiedenis op te sporen van de aankomst der Kelten in Mexico, tot aan de verovering van Cortes.

Grieksche Wastafeltjes. — « Wat door ons en vooral door de jeugd op een lei wordt geschreven, werd door de Grieken en Romeinen met ijzeren stift, een stylus gekrast in het was, waarmede plankjes

bedekt waren aan beide zijden; het andere eind van den stylus was vlak, om de fautive krassen in het was weg te nemen, en het was weder gelijk te maken. » Zeven zulke tafeltjes, met Grieksche fabels op, wierden onlangs leden aan de Hoogschool van Leiden geschonken. (*Ned. Spect.*)

Lijkplechtigheden. — Lees een belangwekkend opstel van A. VAN BERKUM over Germaansche en Romaansche lijkplechtigheden in het *Tijdschr. voor Ned. Taal- en Letterkunde* (XII, 1). Schrijver heldert verschillige woorden en gebruiken op die in duistere Middeleeuwsche fragmenten te voorschijn komen. De uitleg onzer Vlaamsche geplogentheden en spreekwijzen, door GUIDO GEZELLE medegedeeld, komt er ook te pas.

J. CL

POEZIE.

Ter gelegenheid van « Nieuwe Bloempjes » Dichtbundel door Jos. de Ras (1).

Zou het inderdaad waar zijn, dat onze tijd een bij uitstek prozaïsche is, een waarin het voor de dichtkunst, als zonder onmiddelijk practisch belang, aan waardeering en aan plaats ontbreekt? Al moet worden toegegeven dat, in vergelijking met voorgaande, onze eeuw n beheersching der stof haar bijzondere glorie stelt en daarom aan vinlingen op technisch gebied en zaken van practische strekking groote raarde toekent, toch zijn wij van meening dat het oordeel, als zou de oezie heden ten dage algemeen met geringschatting worden bejegend, loor overdrijving zondigt.

Kiezen de Muzen thans als voorheen haar bevoorrechten en gunstengen uit, door wier mond zij de stervelingen toespreken, zij mogen ook og steeds rekenen op eene schare van getrouwe vereerders, die de hemelave van het dichterwoord met lof en dank aanvaarden.

Vergissen wij ons, of is het eene eigenaardigheid van onzen nieuweren ijd, dat het innige in de poezie, het rustig teedere gevoel, welks kracht eheel in diepte schuilt, heden misschien meer dan ooit voorheen wordt esmaakt? Het heeft weinig bevreemdens dat men, bij volle waardeering an het forsche heldendicht en van hooggestemd lyrisch gevoel, zich toch neer voelt aangetrokken door de schildering der vredige genoegens van en gezelligen huiselijken kring, en het liefst den blik richt op de zoo usteloos wisselende gevoelens, welke het menschenhart nu eens overnoedig doen hopen en jubelen, dan weer lusteloos en strijdensmoede als an zich zelf doen twijfelen.

Vindt het geheim der populariteit van dit dichtgenre niet hierin een ereede verklaring, dat het voorwerp ervan dichter onder ieders bereik gt, meer van nabij, in het heldere licht van eigen gevoel en ervaring, rordt waargenomen?

(1) Gent, A. Siffer. Prijs : fr. 1,00.

Zonder ons op dit punt aan diepzinnige wijsgeerige bespiegelingen te wagen, wenschen wij hier enkel het feit te constateeren, dat door velen gretig wordt geluisterd naar een lied waarin het zoete familieleven, waarin godsdienstzin, reinheid van ziel en alle hoogere en edele gevoelens des harten worden bezongen en verheerlijkt.

Is deze inleiding niet te lang voor de eenvoudige aankondiging, dat de heer Jos. de Ras zijn *Eerste Klanken*, die wij, ongeveer een jaar geleden, bij onze lezers inleidden, thans door een tweeden bundel heeft doen volgen onder den titel *Nieuwe Bloempjes?*

Ons van zelfverdediging geheel onthoudend, wenschen wij toch op te merken dat het verband tusschen inleiding en aankondiging geenszins ontbreekt. Immers heeft de Muze van den heer de Ras éenige aanspraak op erkenning en dank, dan is het wijl zij die zachte en teedere snaren doet trillen, welke zoo gemakkelijk weerklank wekken in het gemoed van den luisterende.

Verlangt gij naar lieve familietafereeltjes, sla b. v. *Gezellig*, *Avondgebed* en *Verjaardag* op. Vindt gij niet dat er bij allen eenvoud diep gevoel schuilt in het slot der beide laatstvermelde dichtjes?

De zorgelooze levenslust der kinderen naast den bezorgden levensernst der moeder. Welke zuivere harmonie in dat contrast!

« Doch zijn aan hen de zorgen vreemd,
De moeder kent ze wél. »

En de blijheid van den knaap op vaders verjaardag, zij wordt niet wreed vernietigd, maar roerend getemperd door de weemoedige gedachte, dat op de vereeniging eens scheiding moet volgen.

« Ach werdt gij nimmer oud! »

Zoekt gij diepte van gevoel, lees b. v. *Mijmering* en de *Uitboezeming bij een Kind*. Werd ons oordeel ingeroepen, wij zouden niet aarzelen aan het laatstgenoemd gedicht den voorrang in dezen bundel toe te kennen.

Al is het thema niet nieuw, en al wordt hier allerminst vergelijking met bekende meesterstukken bedoeld, de gedachte blijft altijd treffen en is hier o. i. in een gelukkigen vorm belichaamd.

Of wordt het even schuld- als argelooze kind niet fraai geschilderd in de strofen?

« Wat richt gij 't hoofd vrij, zorgeloos naar boven,
Zoo lief omhuld met lokjes heerlijk fijn!
Blij lachend staat gij naast het bed van rozen,
U koestrend in den morgenzonneschijn. »

En klinkt het niet roerend?

« De roos valt af...... slechts doornen blijven over,
Gelukkig kind, die doornen voelt gij niet. »

Of wij *'s Hemels Ommekant* dan minder fraai vinden?

De gedachte daarin neergelegd is ver boven onzen lof verheven, doch de heer de Ras, wij weten dat hij niets tegen deze openbaring heeft, is daarvan slechts de leenman, en..... zijn eigene vindingen bieden ons stof genoeg om te prijzen.

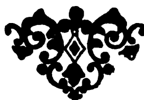
Maar het wordt tijd een woord te wijden aan de *Opdracht* waarmede dit bundeltje prijkt, eene opdracht aan niemand minder dan aan den gevierden schrijver en hooggewaardeerden dichter van het familieleven, Dr. Nicolaas Beets.

Waar de dichter Beets deze *Opdracht* goedgunstig aanvaardde, zal hij daartoe wel minder bewogen zijn door den lof, dien de auteur van den bundel hem toezwaait in zijne ontboezeming *aan Hildebrand*, dan door het verlangen, het jonge plantje dat er opluikt in de gaarde van den heer de Ras in den zonneglans van zijn beroemden naam te koesteren, tot het zich krachtig genoeg zal hebben ontwikkeld, om tegen den guren Noordwind eener onvriendelijke krietiek bestand te zijn.

Zeker, wij ontveinzen het ons niet, en de auteur zelf zal de eerste zijn om het te erkennen, dat het aan stof tot kritiek in dezen bundel niet ontbreekt, dat zoowel aan het gepreciseerde van de gedachte als aan de volkomenheid van den vorm nog veel kan worden toegevoegd.

Maar laat het zonnetje van waardeering eerst nog eenigen tijd onbewolkt schijnen, de grimmige Boreas vertoont zich daarna wel.

SIMON OVERMEER
Redakteur van 't dagblad « De Tijd ».

BIJ 'T AFSCHEID

DER

ZUSTERS FRANCISKANERSEN

MISSIONARISSEN IN ARGENTINE.

IN 't welig land der milde zon en aarde
Dat vlijt en werk met dubbele oogsten loont,
Daar ook bloeit eens eene eedle zielengaarde —
De Kerk en 't Kruis met roem en kracht gekroond.
Thans zoekt de nood uit eigen land geweken
Zich daar een grond die erve en haardsteê biedt,
Maar vindt in 't ruim der nieuwbezaaide streken
Zijn eigen school en kerk nog niet.

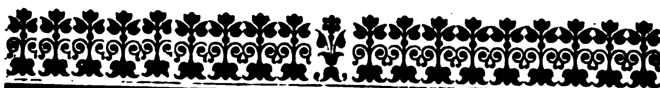
Gaat, Zusters, gaat! volgt uw geloofsgenooten;
Bindt huis aan huis in kerkgemeente saâm;
Leert aan des zwervlings kind, uit eigen land gestooten,
Des Heeren zoeten Naam.

Gij gaat, gevolgd van wenschen en gebeden;
Gij gaat, gesterkt door uw apostelmoed...
Uw huis wordt ginds van christne leer en zeden
Het middenpunt, welhaast in dank gegroet.
Uw eerloon van beproeving en ontberen,
Is 't kleine kind in deugden opgegroeid,
Is 't huisgezin gevormd naar 't woord des Heeren
Waar 't heil van 't volk en land uit groeit.

Ginds over zee, zoo ver van ons gescheiden,
Draagt gij het beeld der bidplaats in uw hert
Waar wij van daag ten outer u geleidden,
Waar uw offrand door God gezegend werd;
Ons zustrenkring voor 't outer neergebogen
Dat u met ons ter bede zag geschaard,
Houdt, biddend, zich het troostend woord voor de oogen :
Wat God bewaart is wel bewaard.

Dr H. CLAEYS.

DE DICHTER EN HET BEEKJE.

EEKJE lief, opwellend uit de naakte rots
Welluidend klinkt me in 't oor uw murmelend geklots.
Ik prijs uw vocht dat, als een spiegel, door de bosschen
Al dartlend henenruischt, omzoomd van zachte mossen.
Hoe leeft gij hier? Verveelt die eenzaamheid u niet?
Verkoost gij niet wat luid vermaak, o stille Vliet?

— O Dichter, vriend, gij zijt bekommerd met mijn leven;
Gezellen en gerucht zijn beide mij gegeven:
'k Verheerlijk eerst de rots als mijne bakermat,
Die mij milddadig schenkt het allerklaarste nat.
'k Bewonder de eiken fier, de koningen der wouden,
Oneindig in getal, die mij gezelschap houden.
Daar stroomt een zusje bij met haar gevlamd kristaal
En aan ons heilgenot wordt perk gesteld noch paal...
Ziet gij dien herder ginds met zijne kudden nadren?
Hij zal ze aan mijne zijde in dichten drom vergadren,
Ze drenken met mijn bloed, daarna ze laten weiden,
En 't komen wisselt af met een onmisbaar scheiden.
De zon giet over mij haar allerfijnste goud,
Weerkaatsend heinde en ver tot aan het dichte woud.
Des avonds en des nachts verspreidt de maan de kleuren
Van zilver en platien om 't beekje op te beuren.
De sterren blikkeren en pinken 't allen kant,
En kwistig strooien zij robijn en diamant.
Daarbij en bovenal der voglen blij geschal,
Dat schat ik boven al de schatten van 't heelal.
En verd.r, zonder mij het minste te vermoeien,
Vier ik den teugel bot met door de wei te stoeien.
Gij ziet en voelt het wel, hoe zou ik mij vervelen,
Als ik genieten mag het bijzijn van zoo velen?
En Gij, O trouwe vriend, met uwen vluggen geest,
Uw aanschijn is voor mij het aangenaamste feest.

J. F. VAN DROOGENBROECK.

DE SCHEPPING DER ROOS.

EEN teeder schaapje zat in 't groen
Aan eenen rozenstruik te knagen;
Het wilde wel geen schade doen,
't Was maar uit lust en uit behagen.
Dit zag de rozendoorn en nam
Een vlokje wol van 't kleine lam,
Het zou daarvan niet naakter wezen.
Toen kwam de zanger van den Nacht
Om bouwstof voor zijn nest te lezen.
Hij sprak : « Schenk mij dat vlokje vacht,
En, staat mijn nestjen in 't geboomt',
Ik zal u met een lied betalen
Vol schoonen dank uit 't hart gestroomd,
Waarbij geen maatgezang kan halen. »
De doorn ontsluit de scherpe hand,
De nachtegaal ontvangt het pand,
En als zijn nestje was gebouwd,
Weêrklonk zijn lied door 't luistrend hout.
Hij zong van liefde- en dankbetoon,
En op die klanken zoet en schoon
Is uit den rozendoren
De lieve roos geboren.

Overyssche, Mei 1893. E. RIGAUX.

OP GARCIA-MORENO'S GRAF.

Et nunc, reges, intelligite, erudimini qui judicatis terram. Ps. II. 10.

TREEDT bij gij, Koningen en Rechters dezer aarde!
Komt allen naar dees plek, knielt neder op dit graf
Dat eens een Martlaar-Vorst in zijnen schoot aanvaardde.
— Legt neer uw koningskroon, legt neer uw rechterstaf. —

Knielt allen op dit graf, het hoofde neergebogen;
Leest op die marmren tomb wat er geschreven staat!
Bedenkt die woorden, steeds te luttel overwogen :
« *Beschermer van 't Geloof : Hervormer van den Staat.* »

Bedenkt ze, want daarin is het geheim gelegen,
't Verheven, 't groot geheim der welvaart van een land!
Bedenkt ze! Wilt in 't diepste uws herten overwegen
Hoe godloosheid alleen den bloei eens volks verbant.

Een toonbeeld was de held, den eeuwgen slaap hier slapend,
Een toonbeeld van den plicht den vorsten opgelegd,
Van altijd en alom, met 't zweerd der wet gewapend,
Te schutten 't echt Geloof en zijn geheiligd recht.

Vraagt hem hoe hij zijn land zoo trotsch weer op deedt rijzen
Uit het verrottingslijk waar 't ingedompeld lag;
Eén antwoord! Eéne slechts die zal u onderwijzen :
't Geloof! 't Geloof alleen zulk wonderwerk vermag!

Wilt dan, o Koningen, uw plichten overwegen!
O Rechters, dat nu elk zijn eedle taak versta!
Een man wees u den weg, den eenigsten der wegen :
Volgt allen op dien weg de treên van Garcia.

Antwerpen. A. LAMBO.

TER GELEGENHEID DER EERSTE MIS

VAN DEN EERW. HEER

PHILEMON COPPIETERS.

AT is het schoon, als in de groene dalen
De lente ontwaakt bij glanzend morgendstralen!
Elk bloempje ontplooit zijn frisschen kleurengloor;
Elk kruidje zendt zijn balsem 't luchtruim dóór;
De leeuwrik voert zijn hymne hoog ten hemel;
Heel de aarde juicht in geur- en kleurgewemel:
't Is ingangsfeest, het juublend morgenduur,
Het feest der Zon, den koning der natuur.
Zoo gloorde een zon in 's priesters hert
Den morgend dat hij priester werd!

* * *

Wat is het schoon, als in de stille nachten
Bij 't vonklend licht van Godes hemelwachten,
Te Bethlehem de zangrige englenvlucht
Zoo heimlijk zoet komt ruischen door de lucht!
« Vrede aan den mensch en glorie in den hoogen! »
En 't Kindje-God daalt van de hemelbogen,
En brengt zijn eersten vredekus zoo zacht
Aan de onschuld die haar teedre schaapkens wacht!
Zoo daalt ook God, zoo heimlijk teêr,
In 's priesters hand den eersten keer

* * *

De daagraad, vriend, komt aan des hemels transen
In nieuwe pracht elk nieuwen morgend glanzen;
Zoo elken dag, in uwe priesterhand
Herleeft, vernieuwd, uwe eeuwge liefde-offrand!
Smaak elken dag de reine priestervreugden
Die d'eersten keer vandaag uw hert verheugden;
En blijf altijd voor heel het huisgezin
De roem en troost, uw moeders Benjamin!
En deze dag, zoo blij, zoo zoet,
Glanze eeuwig voort in uw gemoed!

Gent. E. VAN DEN BOSSCHE

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Christoffel Colomb. — Pater Joannes Forest. — Onlangs zijn bij den uitgever Siffer deze twee verdienstvolle werken verschenen.

Het eerste draagt voor titel : **Christoffel Colomb.** Hier heeft de E. P. ILDEFONS, Recollect van het klooster te Lokeren, op eene bondige wijze verzameld al wat er ooit merkwaardigs geschreven is nopens den beroemden Wereldontdekker : hij doet vooral uitschijnen de verhevene en edelmoedige inzichten van Colombus in de opzoeking eener nieuwe wereld, te weten : millioenen onbeschaafde heidenen tot het ware Geloof bekeeren, met nieuwe krijgsmachten de aanhangers

van Mahomet verdrijven van het H. Graf van O. H. J. C. te Jeruzalem, ja zelfs gansch het Heilig Land op de Turken veroveren, om hetzelve te vereeren aan den Paus van Rome : hiernaar streefde de groote en onsterfelijke held!

Het verblijf van Colomb in het klooster der Spaansche Franciscanen te La Rabida; zijne onderhandelingen met den overste, den geleerden sterrekundige, Pater Joannes Perez; de voetstappen aangewend door den gewezen biechtvader der prinses Isabella, bij de Katholieke Koningen, ten einde hen over te halen tot het inwilligen en ondersteunen van Christoffels grootsch ontwerp; het vertrek der 12 eerste zendelingen naar de nieuwe wereld ; de teedere godsvrucht van den beroemden Derde-Ordeling van Franciscus; zijne beproevingen en verduldigheid te midden der vervolgingen zijner benijders; zijne bijna onbemerkte dood in het bijwezen zijner twee kinderen en van eenige zonen van den H. Franciscus : deze gebeurtenissen maken de stof uit van het onderrichtvolle en boeiend boek.

Dezelfde schrijver heeft zijne ievervolle werkzaamheid nogmaals geoefend in een werk, welk niet minder grondige kennissen verraadt

dan het voorgaande : **De marteldood van P. Joannes Forest,** is het beknopt verhaal der droevige vervolging van den afvalligen koning van Engeland, Hendrik VIII, tegen de voorstanders van het

oppergezag des Pausen. Een der koene verdedigers der waarheid is geweest P. Joannes Forest, onlangs door Z. H. Leo XIII onder het

getal der gelukzaligen gesteld. Deze weerdige zoon van Franciscus, Doctor in de Godgeleerdheid der Hoogeschool van Oxford, verdiende uit hoofde zijner uitstekende deugden overste zijner orde in Engeland, en biechtvader der heilige koningin Catharina aangesteld te worden. Als een andere propheet Michæas, wederstond P. Forest opentlijk aan den scheurmakenden koning, verdedigde het huwelijk met Catharina als geldig, ontmaskerde en beschaamde in sermoenen en schriften de lage vleiers van den verdwaalden en overspeligen vorst. Zulke vrijmoedige handelwijze van den apostolischen predikant, berokkende hem de woede van den versteenden koning : de heldhaftige belijder van Christus werd op eene openbare plaats van Londen aan staken gebonden en door een langzaam vuur verbrand. Ziedaar de korte inhoud van het tweede boek geschreven door P. Ildefonsus.

Elk dezer werken kost slechts fr. 1,00.

Zooals wij in ons laatste nummer aankondigden gaat er van denzelfden schrijver een nieuw werk onder pers : *Nunzio Sulprizo.*

Gent. Z.

Zuid en Noord. Eene bloemlezing uit de beste Zuid- en Noordnederlandsche schrijvers, door P. Evarist Bauwens, S. J. Derde deel, met aanteekeningen, een overzicht der letterkunde, levensschetsen en beoordeelingen der aangehaalde schrijvers. Voor hoogere klassen. Bl. 692, prijs fr. 3,00. Drukkerij St.-Augustinus, Desclée, De Brouwer en Cie. Brugge.

Finis coronat opus. Het *Derde deel* van P. Bauwens' *Zuid en Noord* zet de kroon op een schoon werk. De twee eerste deelen genieten bij alle liefhebbers der Nederlandsche taal een zoo gunstig onthaal — zooals blijkt uit de beoordeelingen en het ruim vertier — dat we het onlangs verschenen derde deel voldoende prijzen met te zeggen, dat het voor zijne voorgangers in degelijkheid niet onderdoet. Wie dit derde deel aandachtig doorloopt zal moeten bekennen dat P. Bauwens een gelukkigen greep gedaan heeft in de rijke letterkunde der Nederlandsche taal. Onmogelijk en onnoodig is het hier al de schoone bladzijden aan te stippen, welke dit derde deel in alle vakken der letterkunde te genieten geeft. Het was ons in het bijzonder recht aangenaam zooveel oude kennissen aan te treffen uit onze jongelingsjaren, zooals : « De wilde Nederlanders uit den vóórhistorischen tijd », « De Haan », « Een gevaarlijke Luchtreis », « Rome », « In Audiëntie bij Pius IX », « De Hollandsche Jongen », « De Organist van den Dom », « Ceylon » met zijn stortvloed van epitheta, en meer andere, waarmede onze schooljeugd op hare beurt met genoegen en nut kennis zal maken.

De afdeelingen Redeneering-Critiek en Redevoeringen vullen eene leemte aan in onze schoolboeken en zullen bij professoren en leerlingen uiterst welkom zijn. Gaarne hadden we echter nog de eene of andere kanselrede van den genialen Broere gezien.

De poëzie is niet vergeten in Zuid en Noord. Ook hier hebben

wij weinig aan te merken op de keuze. Schoone stukjes — en die tot hiertoe zelden voorkwamen in onze bloemlezingen — heeft men voor het grijpen. Zoo bijv., om iets te noemen : « Het Haantje van den Toren », van de Génestet, « De Puinen », « Een Aalmoes voor den Paus », « Napoleon's troonbeklimming en val », « Castelfidardo », en andere van Schaepman. In de Treurdichten ontmoeten we met genoegen « Constantijntje », « Haalt me een roosje, Serafijnen » en « Jacoba trad met tegenzin », die wij in onze kinderjaren in eenen adem « opzegden » met « Jantje zag eens pruimen hangen » en « Cornelis had een glas gebroken ». Hartelijk dank ook aan den verzamelaar voor « Het Graf mijner Moeder » en Borger's « Aan den Rijn ». Van dit laatste stukje bestaat er eene vertaling in Engelsche verzen. Wij stippen dit aan, omdat het zijn nut kan hebben voor de leerlingen de twee talen met elkaar te vergelijken. Zoo kan ook Bilderdijk's « Dorpsschoolmeester » met het Engelsch van Goldsmith, « God met ons » van da Costa met de Duitsche vertaling, enz. enz. vergeleken worden. Vertalingen uit andere talen werden er weinig opgenomen in Zuid en Noord. Zulks is dan ook overbodig : onze letterkunde is rijk genoeg aan oorspronkelijke stukken. Vertalingen echter zooals Gouverneur's « Napoleon » van Barbier

Hoe schoon was, Corsicaan, uw Frankrijk, door de stralen
Der zon van Messidor verlicht!

verdienen wel een plaatsje. Om dezelfde reden hadden wij gaarne een plaatsje ingeruimd voor de Génestet's « Arme Visschers », de meesterlijke vertaling van V. Hugo's « Pauvres Gens. » De « Arme Visschers » behooren in eene bloemlezing thuis naast de « Vischvrouw » van Hasebroek. We betreuren ook dat Schaepman's Ode aan Vondel « Waar, Meester, peinst gij op » — een meesterstuk in onze taal — niet opgenomen is. Het boekdeel had daarom niet lijviger hoeven te worden. Neem nu eens dat men van de 40 bladzijden uit den « Ondergang der eerste Wareld » er 20 had weggelaten. De Ondergang der eerste Wareld is, wel is waar, volgens gezaghebbende letterkundigen, een meesterstuk, wij geven het gereedelijk toe, maar dat belet ons niet een uittreksel van 40 bladzijden wat lang te vinden en er hier het *des Guten zu viel* op toe te passen.

Deze bedenkingen, die wij geven voor wat zij waard zijn, neme men zoo niet op, alsof wij daardoor iets wilden afdingen op den lof, dien Zuid en Noord verdient. Volgens onze bescheiden meening zou het moeilijk vallen een betere Nederlandsche bloemlezing aan te wijzen, maar dat neemt niet weg dat Zuid en Noord voor verandering en verbetering vatbaar is.

« Doch wat aan het boek een gansch oorspronkelijk karakter geeft, zoo lezen wij in het prospectus van de heeren Desclée, De Brouwer en Cie, is het *Overzicht der letterkunde* en de *Levensschetsen en beoordeelingen der aangehaalde schrijvers*, waarmede het eindigt. Waar over het leven, de verdiensten en gebreken onzer dichters en prozaïsten

gesproken wordt, kunnen weinige onzer leerlingen medepraten. Wie de 70 bladzijden van P. Bauwens' woordenboekje met aandacht leest en herleest, zal niet alleen met het leven en de werken van onze groote schrijvers bekend worden, maar ook met de goede en slechte hoedanigheden van hunnen stijl, met het gevaar dat hun boeken onder godsdienstig of zedelijk opzicht opleveren. » Hiermee stemmen wij volkomen in. P. Bauwens heeft goed en hoogst nuttig werk geleverd en wij durven hem verzekeren dat die *Levensschetsen en beoordeelingen*, « vrucht van jarenlangen arbeid, voor den leerling waard zullen zijn, wat zij den verzamelaar gekost hebben ».

En zoo wandele dit *Derde deel* de wereld in op de voetstappen zijner voorgangers; het drage zooveel mogelijk bij tot het liefhebben, waardeeren en beoefenen der Nederlandsche taal!

Leuven. MATTHIEU.

Uitlegging der wetten en der koninklijke besluiten over het Lager onderwijs en over de Pensioenen der gemeente-onderwijzers, door Ridder A. DE CORSWAREM, volksvertegenwoordiger. Hasselt, M. Ceysens, uitgever. Prijs : 4 fr.

In 1884 en 1885 zijn er verscheidene verdienstelijke werken verschenen over de schoolwet van 20 September 1884. Deze werken zijn bijna gansch uitgeput; overigens, sedert acht jaar is de zin der schoolwet uitgelegd geworden door talrijke omzendbrieven en beslissingen, wier kennis volstrekt onontbeerlijk is. De schrijver van het werk, dat wij aankondigen, heeft gedacht dat het oogenblik gekomen is om eene nieuwe en grondige uitlegging der wetten en der koninklijke besluiten over het lager onderwijs in het licht te geven. Deze *Uitlegging* is verdeeld in dertien hoofdstukken, te weten : I. *Algemeene grondregels*. II. *Van de gemeentescholen*. III. *Van de aangenomene scholen*. IV. *Van het programma van het onderwijs*. V. *Van het kosteloos onderwijs der arme kinderen*. VI. *Van de bewaarscholen en de scholen voor volwassen*. VII. *Van de inspectie*. VIII. *Van de conferenties*. IX. *Van de wedstrijden*. X. *Van de normaalscholen*. XI. *Van den geldelijken dienst*. XII. *Van het wachtgeld*. XIII. *Van de pensioenen*.

De lezer zal in dit werk den beknopten inhoud vinden van al de koninklijke besluiten, ministerieele omzendbrieven, bestuurlijke beslissingen, arresten en vonnissen welke betrekking hebben met de behandelde stof. Uitgebreide tafels maken de opzoekingen zeer gemakkelijk.

Wij meenen dat het nieuw werk van den heer Ridder de Corswarem wezenlijke diensten zal bewijzen aan de gemeentebesturen, de onderwijzers der gemeentelijke aangenomene of gesubsidieerde scholen, de vrije schoolcomiteiten, in één woord aan al degenen die belang stellen in de uitvoering der schoolwet.

Indien de schoolwet binnen kort gewijzigd werd, zou de uitlegging der nieuwe schikkingen kosteloos aan de inschrijvers gezonden worden.

Van denzelfden schrijver en bij denzelfden uitgever is thans ook verschenen : **Practische handleiding voor de opstelling der kiezerslijsten.** Prijs : fr. 1,00.

Daar de heer Minister van Binnenlandsche zaken bij omzendbrief van 12 Mei laatstleden aangeraden heeft, zich van nu af bezig te houden met het opstellen der kiezerslijsten, heeft de schrijver dienst meenen te bewijzen aan de belanghebbenden hun eenige practische wenken te geven over het nieuw artikel 47 der grondwet en zijne toepassing in zake.

Aangezien de kieswet nog niet gestemd is, en dat zelfs nog geen regiem bestaat voor de Provincie en de Gemeente zullen velen meenen dat het onderhavig werkje wel wat voorbarig is. Zekerlijk is daar veel gegronds in, toch zullen de besturen welke het raadplegen er veel nut kunnen uittrekken, want het is klaar en methodisch opgesteld en het getuigt op elke bladzijde dat de schrijver volkomen te huis is in dergelijke en andere bestuurlijke zaken, gelijk overigens hij er reeds doorslaande bewijzen van gegeven heeft in zijne vroegere boeken van bestuurlijken aard.

Huiswet. — *De persoonlijke familiebetrekkingen volgens het Belgisch burgerlijk wetboek, beknopt en ten gerieve van eenieder beschreven* door J. ROMMENS, advokaat te Roeselare. Gent, A. Siffer. Zwaar en prachtig boekdeel. Prijs fr. 5,00, vrachtvrij per post fr. 5,35.

Van dit belangrijk werk, zoolang betracht en met zooveel ongeduld verwacht door de talrijke inschrijvers, mag men met waarheid zeggen dat het eene ware leemte is komen aanvullen. Immers niets bestond er over dit onderwerp, dat nochtans voor iedereen van het hoogste gewicht is en van dagelijksche toepassing.

De heer Rommens, wien het niet te doen was om hooge letterkundige vlucht, heeft alles klaar, eenvoudig en methodisch uiteengezet, liever den vorm al eens slachtofferende aan de helderheid en de duidelijkheid.

Bevoegde mannen van het vak, die van de drukproeven inzage genomen hebben, brengen hulde aan den rechtsgeest van den schrijver, zijn klaar doorzicht in den doolhof van het burgerlijk wetboek, en verklaren dat hij volkomen zijn doel bereikt heeft en een handboek gemaakt dat het onmisbaar *vade mecum* zal worden van eenieder. Niet alleen de gewone burger, oningewijd in de rechten, zal er profijt uit trekken; ook de magistraat, de advokaat, de notaris zal het met vrucht kunnen raadplegen.

Het ware te wenschen dat de schrijver welhaast ten volle zijn plan uitvoere en na hier de persoonlijke betrekkingen bestudeerd te hebben, de geldelijke belangen behandele in verband met het burgerlijk leven.

Als bewijs der degelijkheid van het werk kunnen wij het feit aanhalen dat de schrijver eenen waardeerenden en vleienden brief ontvangen heeft van den bekenden Vlaamschen rechtsgeleerde Julius Obrie, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie, rechter bij de rechtbank van eersten aanleg te Gent en belast met den Nederlandschen leergang van Strafrecht aan de Hoogeschool te Luik.

Eene Handvol Schetsen door G. DIELEMANS. Antwerpen, Jan Bouchery, 1892.

« Vreemde menschen zullen mijn werk misschien beknibbelen,

afkeuren » zegt de schrijver in de Opdracht aan zijne moeder. « Aan U zal het echter welkom zijn; deze eerste schreden zullen uw moederhart met oneindige vreugde en fierheid vervullen, evenals toen ik nog klein, zeer klein was.... »

Ook anderen, gewis, zullen ze welkom zijn. Allen zullen ze welkom zijn die vreugde gevoelen wanneer een nieuwe schrijver zijne intrede doet in de Vlaamsche letterwereld, en dat zijn werk toelaat verwachtingen te koesteren voor het vervolg.

Wat er vooral de moeder deugd zal doen is dat in de Schetsen van haren zoon een gezonde geest, een warm gemoed zich uitspreken. En wie zou in deze tijden van decadencie, met haar zich niet verblijden over de aanwinst van een schrijver die zedelijk durft blijven?

Het treft ons dat de laatste Schetsen van den bundel zooveel beter zijn dan de eerste : van de eene Schets tot de andere ziet men de opmerkingsgave scherper worden, en de eigenaardigheid van weergave meer uitkomen. « Zijn Troost » en « Twee Oudjes » vooral zijn waar en roerend. All right! jonge schrijver. Wij zijn het niet die aan beknibbelen denken. Uwe eerste schreden, ze laten zien dat ge reeds kloek op uw beenen weet te staan.

Leven van den H. Petrus, prins der apostelen en 1e Paus van Rome, door ALF. VAN LOO. Gent, A. Siffer en ook verkrijgbaar bij den schrijver, ter pastorij, te Knesselare. Prijs fr. 0,30.

De « Levens van Heiligen » door den heer Van Loo geschreven en waarvan bedoeld werkje deelmaakt, munten uit door helderheid van stijl en zekerheid der bronnen. Dit is vooral het geval met het *Leven van den H. Petrus* dat, voor het gedeelte tot aan den dood des Zaligmakers, geheel op het Evangelie en, voor het overige, op de Akten der Apostelen is gesteund.

Alles wat, in deze beide bronnen, betreffende den prins der Apostelen voorhanden is heeft de heer Van Loo op doeltreffende wijze gerangschikt en er een zeer aantrekkelijk verhaal van weten te maken, dat niet minder dan 32 bladzijden beslaat.

Bij ons weten bestaat er geene Vlaamsche levensbeschrijving van den eersten der Pauzen; reden te meer tot belangstelling van den Vlaamschen katholieken lezer in dit werkje dat, overigens, door den heer Siffer netjes ingekleed, alleszins geschikt is om in de katholieke scholen en gestichten als prijsboek aan de jeugd te worden geschonken.

Hetzelfde geldt voor *Leven van den H. Antonius van Padua,* laatst door denzelfden schrijver uitgegeven (fr. 0,50).

Verslag der vergadering van den Onderwijzersbond, gehouden te Hasselt den 9 Maart 1893. Mechelen-aan-Maas, Smeets Nouiven.

Volgaarne roepen we de aandacht van allen die iets voelen trillen in hun binnenste, wanneer de woorden « volk » en « recht » worden uitgesproken, volgaarne roepen we hunne ernstige aandacht in op dit vlugschrift. Op velerlei gebied schijnt er leven er herleving te zijn in Limburg, voornamelijk in de Limburgsche schoolwereld : de onthou-

dingsbeweging in de scholen, het onlangs verschenen Letterkundig en Wetenschappelijk Jaarboek, dit verslag eindelijk, bewijzen het ons beurtelings. Evenals wij het Jaarboek ons hartelijk goedheil! toeriepen, evenals het ons innig verheugt de Matigheidsbeweging zoo rasse uitbreiding te zien nemen, evenzoo drukken wij den wensch uit dat deze nieuwe beweging tot verbetering van het lot des onderwijzers, overal den bijval moge verwerven waarop zij hoopt en spoedig goede vruchten afwerpen...

Het onstaan van den Mensch, door J. VAN MIERLO, S. J. Boisschot, Van Herck. 1893. (1 fr.)

Hoe zeer ook het Darwinisme de tegenwoordige wetenschap beheerscht (tot het Socialisme toe : zie de redevoeringen van Bebel en Cie in Januari laatstleden in den Duitschen Rijksdag gehouden!), toch is er *in onze taal* bitter weinig over dat ontwikkelingsstelsel geschreven, en nog oneindig minder er tegen.

Onze warmste aanbeveling dus voor dit boekje dat er naar streeft — door zijn eenvoud, zijne methode, zijne wetenschappelijke nauwkeurigheid, en zijn prijs — voor een volksboekje door te gaan.

Wat ons niet het minst genoegen heeft verschaft bij het aandachtig doorlezen van deze inhoudrijke bladzijden, is de eigenaardigheid van het plan, dat de schrijver er in volgt en de kalme toon — wat gansch iets anders is dan koude toon, men merke het wel —, waarop hij beurtelings het voor en het tegen uiteenzet.

Kortom, alleszins een goed geschreven en een nuttig boekje.

Koninklijke Vlaamsche Academie. *Vergadering van 21 Juni.* — Tot buitenlandsch eerelid wordt gekozen de heer J.-H. Gallée, hoogleeraar te Utrecht.

Op voorstel der Commissie voor nieuwere Taal- en Letterkunde beslist de Academie, dat van de door den heer Broeckaert aangeboden rederijkersgedichten het beste der drie tooneelstukken, alsmede de refereinen en de merkwaardigste liederen met glossarium zullen worden uitgegeven.

Er wordt ook besloten dat de door het briefwisselend lid, den heer D. Claes, ingezonden taalkundige nota over « Want », in de *Verslagen en Mededeelingen* zal opgenomen worden.

Met algemeene stemmen wordt de ingezondene verhandeling over de klank- en vormleer in de werken van Jan van Ruusbroec bekroond. Bij opening van het briefje blijken de schrijvers te zijn de heeren Dr Willem de Vreese, redacteur aan het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, te Leiden, en H. Meert, leeraar aan het college te Ieperen (thans leeraar aan het Atheneum te Luik.)

Met 11 tegen 8 stemmen en 1 onthouding wordt de uitgeloofde prijs voor eene studie over het *Huiselijk leven, de zeden en gewoonten in eene Vlaamsche gemeente gedurende de 2de helft* der XVIIIe eeuw, toegekend aan den heer Eduard Poffé-Goris, stadhuisklerk te Antwerpen.

Ten slotte wordt de heer J. Obrie aangeduid om de Vlaamsche Academie op het XVIIe Taal- en Letterkundig Congres, in Augustus aanstaande te Arnhem te houden, officieël te vertegenwoordigen.

's Anderendaags, te 2 uren, had de jaarlijksche openbare zitting plaats.

In de afwezigheid van den bestuurder, den heer P. Génard, nog altijd ziekelijk, werd de vergadering voorgezeten door den heer Stallaert, die de aanwezigen den welkomgroet toestuurde. De heer Hansen, van Antwerpen, droeg eene degelijke studie voor over het Aldietsch.

Hij zegde onder andere dat de Dietsche taal door meer dan 18 miljoen monden gesproken wordt en ook buiten Europa veel in den mond ligt. Als bewijs van dat gezegde haalt hij aan, dat in Amerika, 42 Dietsche bladen verschijnen, 176 in Zuid-Afrika en 129 in Oost-Indië.

De achtbare redenaar eindigt met een goed gekozen verhaal : « de Verloren zoon » in de verschillige dialecten van het Dietsche land geschreven, om te doen zien dat de taal te Brugge, Duinkerke, Koningsberg, Keulen, Hamburg en elders door het volk gesproken, maar zeer weinig van uitspraak verschilt en in den grond dezelfde is.

Daarna draagt de heer Dr Amand de Vos een puik gedicht voor, « Idealen » getiteld.

In dichterlijke bewoordingen bezingt de redenaar de idealen op kunst, wetenschap, stoffelijk en maatschappelijk gebied, welke hij wijsgeerig ontleedt en die hij door elk wenscht te zien nagestreefd worden.

Beide gewrochten zullen in de *Verslagen en Mededeelingen* verschijnen en daar beter kunnen gewaardeerd worden.

Vervolgens maakt de bestendige secretaris den uitslag der prijskampen bekend.

Bij het overhandigen der belooningen richt de eerw. heer Dr H. Claeys het woord tot de twee bekroonden, en Dr Willem de Vreeze bedankt in hartelijke bewoordingen de Academie, welke hij ten zeerste prijst om het welgelukken harer uitgeschreven prijsvragen. Hij wijdt eenige woorden over de studie van het Middelnederlandsch en bedankt ook den heer J.-J. Micheels, zijnen vroegeren leeraar, die hem de liefde tot de taal inboezemde en hem op den weg zette, dien hij thans bewandelt.

Van deze zitting heeft het *Volksbelang* een niet zeer welwillend verslag aan zijne lezers opgedischt.

't Is vooral de redevoering des heeren Hansen, die door den berichtschrijver van het *Volksbelang* wordt gelaakt. De heer Hansen is wel een der laatsten, van wien men kan zeggen dat hij zijne schriften dialectisch tinten zou; hij behoort integendeel onder de eersten, die voor de zuivere uitspraak ijveren. Hollandsch is echter niet zijn ideaal, zooals wellicht van den berichtschrijver, maar wel Nederlandsch, en dit spreekt hij zuiver.

Dat zijne taal met germanismen doorspekt is, ziedaar eene vermetele bewering die zou moeten bewezen worden. Om te beginnen diende men dit woord, dat uit eenen Franschen mond goed, doch uit eenen Germaanschen mond, hoe Nederlandsch dan ook, belachelijk klinken moet, door iets voor Hoogduitsch, « suevismus » b. v. te vervangen.

Het Nederlandsch van België, het Vlaamsch dus, is in België voor

degenen, die het kennen, wis en waarachtig een sleutel tot de kennis van Duitsch en Engelsch. De heer Hansen heeft niets anders beweerd.

Als de Dietsche zaak een stokpaard van den heer Hansen mag genoemd worden, dan is dit ten minste een veel edeler dier dan de kleine moedwillige, kleinzielige, verwaande en schoolvossige stokpaardjes door zeker schooltje gesmeed, om een voortreffelijk doel te gaan bestrijden.

« Hansen's dialectenreis wekte algemeenen lachlust », zegt de berichtschrijver. Ja, in den goeden zin! Maar wat wil de berichtschrijver daarmede bedoelen? Dr. Hansen wilde de eenheid der Dietsche moederspraak feitelijk bewijzen en daar dit onderwerp voor een gemengd feestpubliek wel wat droog hadde kunnen afloopen en verveling verwekken, heeft hij gedaan wat alle goede meesters doen .....*mêler le plaisant au sévère*.

Van Hansen's redevoering zelve, van zijn gronddoel om het hooge nut der moedertaal buiten als binnen de landgrens te betoogen, en van de wijze, waarop het Academielid dit gedaan heeft, — geen woord! Wat is die berichtgever onpartijdig!

Is hij een leerling in 2ⁿ of 3ⁿ graad van wijlen Heremans, of kan ij niet verdragen dat een verworpeling der kleine kapel eene prachtige redevoering zou kunnen uitgesproken hebben in die hatelijke Academie — hatelijk voor een half dozijn afbrekers — welker letter- en taalkundigen lof hij met den bekroonden heer Dr. W. de Vreese heeft gemaakt? G.

De Toekomst, een anders degelijk tijdschrift voor onderwijzers, bevat in het Juni-nummer een artikel : *de Klerikale partij en ons Volksonderwijs*, waarin tal van onwaarheden en valsche oordeelvellingen gedrukt zijn, moetende dienen tot bewijs, dat de « klerikalen » vijanden zijn van het onderwijs enz. Hoe kan een ernstig tijdschrift zoo iets opnemen? Hoe kan men nog de katholieken te lijf gaan om de gevloekte schoolwet van 1879 te hebben bestreden, zij, die, volgens tal van liberale schriften, gericht was tegen den godsdienst, en die aanleiding heeft gegeven tot schromelijke geldverkwistingen, welke door geheel het land in opvolgende kiezingen werden veroordeeld. Er zijn dan nog officiëele onderwijzers, die sedert 1884 niets geleerd, en niets vergeten hebben! die geen rekening houden van de bekentenissen door de liberalen zelven gedaan, en die nog verlangen, den schoolstrijd in elke gemeente des lands te zien vernieuwen, — alleen om den wille van het geld, dat die hun aanbracht, en uit fanatieken haat tegen de Kerk.

Het woord van *de Strijd*, een Gentsch blad, in gezegd artikel herhaald, is kostelijk : « Lichtschuwende papen ».

Ei, zou de « partij van het licht » diegene zijn, welke in geheel elgië geene enkele school met eigene penningen heeft gebouwd?

Theofiel Lybaert. — *Kunst fur Alle*, van Munchen, wijdt eheel hare aflevering van 15 Juni laatst aan onzen grooten Gentschen unstschilder wiens naam hierboven prijkt. Zij geeft zijne levensbe-

schrijving, zij doet ons zijne progressieve ontwikkeling kennen, zij bespreekt en meldt zijne talrijke en voortreffelijke werken en geeft naast zijn portret en de lichtteekening van zijn prachtig en suggestief werkhuis, onder andere de afbeeldsels zijner *Madonna*, zijner *Heilige Maagd*, zijner *Moeder des lijdens*, en eindelijk van verschillende Kruiswegstatiën. Het vermaard en gewaardeerd kunstblad noemt onzen schilder den *Memling der 19de eeuw.*

Op het atelier van Lybaert mochten wij dezer dagen de merkwaardige schetsen bewonderen van den kruisweg, welken hij aan het vervaardigen is voor de kerk van H. Kerst alhier, en der muurschilderingen der St.-Annakerk, ook te Gent. De heer Lybaert is immers verkozen geweest om het kunstgewrocht van zijnen eersten meester, wijlen Canneel, te voleinden.

— De zeer eerw. heer kanunnik Reusens heeft in eene belangrijke brochuur van zekeren omvang, den heer Alph. Wauters, lid der Belgische Academie en schrijver van vele geschiedkundige werken, op eene vrij onzachte manier onder handen genomen nopens de chronologie, door dezen in zijn werk : *Chartes et documents* enz. uiteengezet. Het is eene afbraak in regel.

— Zondag 2 Juli feest te Boekhout door het Davidsfonds, honderste verjaring der geboorte van Jan Frans Willems. — Zondag 27 Augustus plechtige onthulling te Dendermonde van het standbeeld van Prudens Van Duyse. — 29, 30 en 31 Augustus het XXIIste Nederlandsch Congres te Arhnem. — Door de zorgen van den heer Karel Lybaert is er in den schoot van het Gentsche Davidsfonds eene Jonge Wacht gesticht.

† **Dr Albert Schulz**, beter gekend onder den deknaam van San Marte, werdt te Schwedt a. d. Oder, op 18 Mei 1802, geboren. Hij studeerde in de rechten te Heidelberg, onder Thibaut, Mittermaier en Zachariä. Toen hij in 1826 te Raumberg als rechtsgeleerde geplaatst was, werd hij door zijn schoonvader Lepsius en door Koberstein tot de studie der oud-duitsche litteratuur aangespoord; hij hield zich bijzonderlijk onledig met studiën over Wolfram von Eschenbach. Met Dietz, Gervinus, de gebroeders Grimm en Stimmrock, is hij een der bijzonderste bewerkers geweest der oud-duitsche litteratuur.

† **Mgr Charles-Joseph de Hefele**, Duitsche katholieke prelaat en godgeleerde welke te Unterkochen, in Wurtemberg, op 15 Maart 1809 geboren werd, de leergangen der hoogeschool te Tubingen volgde, in 1836 als privaat-docent en in 1840 als leeraar van kerkelijke geschiedenis en christelijke oudheidskunde aan de katholieke theologiefaculteit dezer stad werkzaam was.

In 1868 te Rome geroepen om aan de voorbereidende werkzaamheden van het Concilie deel te nemen, werd hij tot bisschop van Rottemburg benoemd. Hij was een der weinige katholieke bisschoppen welke in het concilie de onfeilbaarheid des Pausen bekampte. Benevens zijn hoofdwerk, *Concieliengeschichte* (1855-1874) schreef hij nog : *Die Einführung des Christentums in Süd-Deutschland* (1857), *Der Cardinal Ximenes und die Kirchlichen Zustände Spaniens in 15en Jahrhundert* (1851) enz. enz.

† **Gustave Nadaud**, bekende Fransche liedjes- en toondichter in 1820 te Robaais geboren.

Eerst hield hij zich bezig met den handel en slechts in 1849, begon hij aan letterkunde te doen.

Een groot gedeelte zijner liedjes was reeds gemaakt toen hij zijn eersteling, *Les Reines Mabille*, die hem zooveel bijval verwierf, in 't licht zond.

De eerste liederen welke, (woorden en muziek) onder zijnen naam verschenen, waren : *Le Docteur Grégoire*, *Les Deux Bonhommes*, *Le Vieux Tilleul*, *Les Gros Mots* en *La Gaité Française*. Daarna verschenen o. a. *L'Histoire du Mendiant*, *Valse des adieux* en *Le Message*, *Pandore, ou les Deux Gendarmes*, waar elke stroof eindigt met het welbekende :

Brigadier, repondit Pandore,
Brigadier, vous avez raison.

Later begon hij in *L'Illustration* te schrijven, want tot hiertoe had de uitgever *Heugel*, de monopool zijner gewrochten. In 1870 schreef hij in den *Figaro*.

Hij leverde nagenoeg 3 à 400 liederen, benevens 3 salonopera's : *Les deux Etudiants*, *La Volière* en *Le Docteur Miracle*, een roman, verhalen, spreuken, en *Scènes et récits en vers* (1870).

Frankrijk verliest in hem een der beste liedjesdichters die Béranger evenaarde.

† **Professor Moleschott** van Hollandsche afkomst, opvolgentlijk leeraar aan de hoogescholen van Heidelberg, Zurich, Turijn en Rome. Hij schreef verscheiden werken behebt met ergerend materialisme, het is zelfs dat materialisme dat hem na eene vermaning van hooger hand gegeven zijn ontslag deed nemen te Heidelberg.

† **Edmond Vincent Jozef van Ballaer**, medeopsteller van het Vlaamsch beknopt Verslag : Hij gaf uit *Het Kempisch Museum* gewijd aan de geschiedenis en de oudheidkunde der Kempen; hij arbeidde thans aan eene geschiedenis van Turnhout, zijne geboortestad.

† **Leopold de Gaillard** Katholieke schrijver van talent en medewerker aan onderscheiden tijdschriften, zooals *Le Correspondant* waarvan hij verscheiden jaren bestuurder was.

† **Dr Peter**, leeraar aan de cliniek van het Neckerhospitaal te Parijs. Hij schreef gewaardeerde werken over geneeskunst, doch verloor een gedeelte van zijn gezag met zich als tegenstrever op te werpen tegen de uitvindingen van Pasteur.

† **Hans Peter Holst**. Denemarksch dichter, 82 jaar oud. Hij bezong al wat merkwaardig voorviel in zijn land.

† **Habets (Joannes Josephus)**, geboren te Oirsbeek in 1829, gewezen pastoor van Oud-Vroenhoven. Buitenlandsch eerelid der K. Vl. Academie van Belgie, rijksarchivaris te Maastricht.

Buiten zijne talrijke bijdragen in tijdschriften en geschiedkundige en archeologische jaarboeken, vinden wij 15 werken van zijne hand geschreven, waaronder eenige in 't Fransch.

Achtste jaargang, 1893. Augusti. Nr

VLAAMSCHE ZITDAG TE BRUGGE.

De Vlaamsche Zitdag welke met het aanstaande groot verlof te Brugge zal plaats hebben, is bepaald gesteld op **21** en **22 Oogst**. Het bestuur is samengesteld als volgt :

Eerevoorzitter : M. Coremans, volksvertegenwoordiger, Antwerpen,
Algemeene Voorzitter : M. Helleputte, volksvertegenwoordiger, Leuven.
Algemeene ondervoorzitters : M. Van Biervliet, hoogleeraar, Leuven, M. Van Steenkiste, doctor, Brugge.

EERSTE AFDEELING.

Voorzitter : M. Janssens, volksvertegenwoordiger, S. Niklaas.
Ondervoorzitter : Eerw. Heer Bols, pastoor, Alsemberg.

TWEEDE AFDEELING.

Voorzitter : M. Obrie, rechter, Gent.
Ondervoorzitter : M. Heuvelmans, volksvertegenwoordiger, Antwerpen.

DERDE AFDEELING.

Voorzitter : M. De Ceuleneer, hoogleeraar, Gent.
Ondervoorzitter : M. Van Steenkiste, doctor, Brugge.

Weldra zal het volledig programma der te bespreken punten afgekondigd worden met de hooge bijtredingen welke reeds aan den zitdag zijn toegezegd en de namen der heeren verslaggevers.

De onderneming van den Katholieken Vlaamschen Landsbond gaat dus een buitengewoon welgelukken te gemoet.

Herhaaldelijk wakkeren wij de katholieke vrienden aan er zich toe te schikken dat zij aan den Zitdag — den eersten dien de Vlamingen inrichten — in groot getal deel nemen.

Uit ernstige besprekingen over den toestand van Vlaamsch-Belgie, op menigvuldige gebieden zal de zitdag de richting en de werking afleiden der vlaamsche volkspartij in de toekomst. Op klare wijze zal hij voor 's lands wetgeving en bestuur onze eischen bepalen en afteekenen.

Vooral onze leiders en werkers in de verschillige gewesten der vlaamsche gouwen hebben op den zitdag hunne plaats aangewezen. Aldaar zullen zij tot eensgezindheid in gedacht en eenheid in werking geraken.

Men gelieve in acht te nemen dat wij voor eene gansche omwenteling staan in ons openbaar en politiek leven. Aan ons aanstonds op te treden om uit de omstandigheden alle mogelijk nut en voordeel voor onzen strijd te trekken.

De bijtredingen worden van nu ontvangen bij den heer Dr Van Steenkiste te Brugge. De bijdrage is gesteld op 1 frank. Eerlang ontvangen de bijtreders het volledig programma des zitdags.

XXIIe Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres. 28-31 Augustus 1893.

De Belgische Regeering zal er vertegenwoordigd zijn door den heer Begerem, volksvertegenwoordiger voor Gent en den heer J. A. Van Droogenbroeck, afdeelingsoverste in het Ministerie van Binnenlandsche Zaken; de Koninklijke Vlaamsche Academie voor taal- en letterkunde door den heer Julius Obrie, Rechter bij de rechtbank van eersten aanleg te Gent; de Académie Royale de Belgique door den heer Julius Vuylsteke; het Hoofdbestuur van het Davidsfonds door den eerw. heer Dr H. Claeys, lid der K. Vl. Academie te Gent.

Talrijk zijn de bijtredingen uit België, Gent alleen telt er reeds een 50tal, want daargelaten het nut en de aantrekkelijkheid van een Congres, is een reisje naar Arnhem goud waard, immers is die streek de lusttuin, het Eldorado van Holland.

Wie begeert in te schrijven zende 5 frank aan den heer M. A. Sipman, secretaris der Regelingscommissie, te Arnhem.

ERASMUS.

KRITISCH-HISTORISCHE BIJDRAGE.

« Hij dreigde ons met geheelen ondergang. »
S. Chrys. opusc. T. I. p. 692.

HEEFT Luther zich bij zijn leven laten afbeelden als den « Held Gods » met de aureool der zaligen om de slapen; hebben zijne mede-apostelen en vurigste vereerders hem in marmer vereeuwigd en hun kinderlijke hulde met één enkelen regel : « Divus et Sanctus Doctor M. Lutherus », onder zijne beeltenis gegrift, — ook het nageslacht heeft den « theueren Gottesman », den « Seligen magister » niet vergeten. — De schilderkunst maalde de hartroerendste tafereelen. Von Werner o. a. heeft het godsdienstig palet ter hand genomen, en, in plaats van een Madona of Christus gekruisigd, aanschouwt men den onverschrokken held Luther te Worms. (1) « Aan de eene zijde ziet gij de Katholieken staan met Aleander aan de spits. Zij zijn afgebeeld als slaven van den hartstocht, als verdedigers eener slechte zaak. Aan den anderen kant vindt gij Luther met zijne vrienden. Uit blik en houding spreken hemelsche troost, edele moed en heilige geestvervoering. »

(1) *Geschiedsvervalsching*. Luther op den Rijksdag te Worms Dr. X.

Meer nog, de machtigste gebiedster der wereld moest op de wenken van Von Hardt, Körner en zoovele anderen aan de edele zaak der Luther-vereering worden dienstbaar gemaakt. Der strijderes voor Waarheid en Recht werd het gulden pantser ontgespt; degen en slagzwaard roestte op het wapenrek; zij zelve, de pers, vermeidde zich in het rijk der legenden en fabelen! — De eene levensschets volgde de andere. De H. Bernardus. Thomas à Kempis, Cusa, Dante, Savonarola en Erasmus worden in éénen adem genoemd. Zij zijn de voorloopers en wegbereiders van Luthers apostolaat, en wanneer hij zijn glorie deelen moest, dan was het zeker met hen; het staat gedrukt.

Gelukkig heeft de kath. geschiedsvorscher ook hier wederom het kaf van het koren gezift. Wat de H. Bernardus en Thomas à Kempis, — wat Cusa en Dante betreft, zij staan te hoog aangeschreven in de annalen der Kerk, dan dat men hen, zelfs maar een oogenblik, bij de hervormers zou denken.

En de groote Dominikaan Savonarola? » (1) Uit het bijzonder en openbaar leven, uit de leer en den dood van Savonarola is door hem » — Dr. Rouard de Card — « op onwederlegbare wijze bewezen, dat de Protestanten in geen enkel opzicht het recht hebben, om dien wel is waar heftigen maar door en door katholieken priester uit de orde der predikheeren zich toe te eigenen. »

En Erasmus? Het oordeel van Dr. Rouard aangaande Savonarola zouden wij voorzeker niet gaarne op Erasmus toepassen. De groote kath. geschiedschrijver onzer eeuw, Dr. Joannes Janssen, heeft daarvoor een te duidelijk beeld ontworpen van den man, dien de Protestanten voorstellen als een volbloed katholiek, en dien zij toch Luthers evenknie heeten. Erasmus, — zoo luidt de protestantsche faam, — Erasmus, de groote

(1) *Geschiedsverv.* Voorloopers der Herv. Dr. X.

geleerde priester, het schitterend licht der 15de en 16de eeuw, wilde de ware hervorming, voor welke Luther zijn leven en bloed veil had. Hadde men zich aan Erasmus gestoord, de bloedige scheuring ware voorkomen. De « nieuwe beschaving » en de « ware theologie », waarvan hij « de keizer » was, hadden, zonder opzien te baren de domperij uit den weg geruimd, de valsche godsvrucht des volks in eene ware herschapen en het in den grond bedorven kloosterwezen teniet gedaan. — O, dat wilde Erasmus zoo gaarne. — De ware bijbelsche theologie, door de Scholastieken verbasterd, zou door de zorgen der Humanisten van hare verkeerdheden ontbolsterd, — en de gestrenge dogmatiek door de humanistische redekunst voor meer rekbare omschrijvingen vatbaar gemaakt zijn.

Het ligt niet in ons bestek die schel-klinkende nonsens te weerleggen. Dat Erasmus door de Hervorming bevuild werd « daar, waar hij heulde met de hervorming of haar niet bestrijden dorst », heeft de schrijver van *Erasmus naar Vondel* volkomen bewezen. Een andere vraag is het, of Erasmus in het klooster te Stein waarlijk « hemelsch groot is in zijn Catholicisme »; of hij ook in zijn verdere leven, waar hij « overeenkomstig zijne roeping, zich zelven geheel en gansch ten dienste der waarheid gaf, altoos gelauwerd, altoos gehuld in hemelglans » voor ons treedt. Mag men hem « fier en majestueus » heeten, als hij tegenover Luther staat, en kan van hem getuigd worden, dat « hij als Roomsch priester in den geloove heeft volhard »?

« Onder ongunstige omstandigheden geboren (1), vroegtijdig van zijne ouders beroofd en door hebzuch-

(1) Hier en overal elders in deze bijdrage volgen wij de *Geschiedsvervalsching* D. III z. 547-564, waar een getrouwe copie van Erasmus gegeven wordt, door Joh. Janssen geteekend.

tige voogden in zijn erfdeel verkort, had Erasmus, zonder daartoe inwendige roeping te gevoelen, te Stein bij Gouda als reguliere kanunnik van den H. Augustinus plechtige kloostergeloften afgelegd. » Erasmus trad dus het klooster binnen met een hart zoo koud als steen, met een gemoed dat ontvankelijk was voor alle zaken, alle wetenschappen, behalve voor de hoogste wetenschap, het grootste goed, n. l. de zelfverloochening, de geringschatting van het eigen *ik*, dat de grondsteen is voor het kloosterleven, de rots, waaruit voor den kloosterling, hetzij hij zich in de eenzaamheid of te midden der zielzorg bevindt, de heerlijke bron opwelt in de woestijn dezes levens, aan wier stroomen hij zijn naar liefde dorstende ziel lescht. Hoe zou Erasmus, die leefde voor — en opging in de klassieken, wiens groote geest zwanger ging van de dikwijls niet zeer zedige fabelen der mythologie, van Jupiter en Venus, van Sardanapalus en Sibaris en consorten, — hoe zou hij de zoetheden van het kloosterleven bezingen en zich vermeien in de hoogste en reinste bespiegelingen? Hij getuigt zelf, dat de zedekundige geschriften van den nieuweren tijd (d. w. z. nà Chr.) hem zoo koud voorkomen. » Ik kan mij nauwelijks weerhouden uit te roepen : Heilige Socrates, bid voor ons! » « Dikwijls komt onwillekeurig de gedachte bij mij op, dat de zielen van Virgilius en Horatius heilig zijn! » Zóózeer was hij met den zuurdesem der klassieken doorvoed, dat hij een allegorische opvatting wenschte van de bijbelsche verhalen; geen mistieken zin, die den letterlijken zin vooronderstelt, en door de HH. Vaders gebruikt wordt; neen, hij wilde « op haar dezelfde manier van verklaren toepassen als men bij de sagen der heidensche godenleer gebruikt. »

Van af het oogenblik, dat hij zijn kloostergeloften had afgelegd koesterde hij een diepen wrok tegen de monniken. Wat dan te denken van « zijn heerlijkboekje *Over het vlieden der wereld* », als zijne eigene broeders, met wie hij die wereld ontvloden is, de grootste

minachting, den bittersten spot van hem moeten verduren? Neen, als wij Erasmus' optreden in het klooster beschouwen, komt hij ons niet hemelsch groot voor in zijn catholicisme.

In 1491 verliet hij zijn convent en legde later, geheel eigenmachtig het ordekleed af. Sedert dien zwierf Erasmus rusteloos en ontevreden, met den banvloek der Kerk beladen, door Europa rond, Geen wonder dan ook, dat men reeds vroegtijdig de klacht verneemt, dat « de zoo geleerde Erasmus bijna nooit de H. Mis las en die zelden hoorde; dat hij met het breviergebed den spot dreef en het vasten- en onthoudingsgebod openlijk en zonder schroom als een ondragelijk juk ter zijde stelde ». Wat zoo'n priester in de toekomst zijn zal, hebben ons alle apostaten geleerd. Zoodra de gezalfde Gods, in wiens dagelijksche behoeften het altaar voorziet, en die slechts zorg heeft te dragen voor het leven zijner ziel, dat door gebed onderhouden en door versterving gevoed wordt, deze beide zaken achterlaat, strekt hij der Kerk tot schande, den geloovigen tot ergernis en den Christus, die hem zalfde, tot voorwerp der wraak! Beschouw Erasmus' leven en werken. « Gouddorst is hem vreemd », zegt hij, « van roemzucht heeft hem nooit een vonkje geraakt. Al werd hij wel eens door zinnelijke lusten besmeurd, nooit heeft hij ze als een slaaf gediend. Overdaad en dronkenschap zijn hem tegen de borst ». En toch juicht hij « Mijn kisten zijn opgevuld met geschenken... drinkbekers, flesschen, lepels, uurwerken, waaronder eenige van massief goud; de ringen zijn bijna niet te tellen ». Bij zijn afsterven vond men « behalve een schier koninklijken schat », niet minder dan 7,000 dukaten. Roemzucht kende hij niet, maar aan de markiezin van Veere schreef hij : « Wat zij » — alle andere theologen — « preeken is alledaagsche kost, maar wat ik schrijf is voor de eeuwigheid. Zij worden bij hunne ongeleerde voordrachten slechts door enkelen gehoord; mijne geschriften daarentegen zullen door Latijnen en Grieken, door alle volken der aarde

gelezen worden. Lieden als zij worden er overal in groote menigte aangetroffen; een Erasmus echter zal er in vele eeuwen niet meer opstaan ». Het is te hopen. Wat men van zijn Confessiones (!!) denken moet? Zijn « gesprekken » die vooral voor de jeugd bestemd heetten, bevatten, naast de giftigste spoternijen op de monniken, het kloosterleven, het vasten enz., een beschrijving van ontuchtige dingen. Zijn geilen wellust kon hij, die door de Humanisten als « het toonbeeld en orakel van den goeden smaak » geprezen wordt, zelfs in zijn aanteekeningen op de H. Schrift niet geheel onderdrukken ». Vele zijner vrienden waren van meening « dat het gebruik van zware wijnen, waarvan hij een liefhebber was, de schuld droeg van de gedurige smarten welke het graveel hem veroorzaakte » (1).

« Waar Erasmus, overeenkomstig zijne roeping (?) zich zelven geheel en gansch ten dienste der waarheid gaf, daar is hij altoos gelauwerd, altoos gehuld in hemelglans ». Maar Erasmus heeft zich zelven nooit « geheel en gansch ten dienste der waarheid » gegeven.

Een halve eeuw van zijn openbaar leven is een leugen geweest, een bedrog! Eerst onder Leo X, die in 1513 den pauselijken stoel beklom, werd hij door Andreas Ammonius, pauselijk gezant in Engeland, van den banvloek ontslagen. Zal zijn arbeid voor de Moeder-Kerk en voor het heil der zielen, gedurende dien tijd, vruchtbaar geweest zijn? Zal één enkele straal der hemelsche glorie en liefelijke majesteit, die van die Moeder uitgaat, zich ooit op het gevloekte hoofd van dien man hebben afgespiegeld? Zal ooit een ellendige dankbaar de handen tot hem hebben opgeheven, voor den troost en redding hem gebracht? Wij hebben reeds vele getuigenissen aangehaald, maar hoor verder : « Spotternij, ironie en boosaardige satire waren de wapenen, die hij naar het voorbeeld van zijn lievelingsschrijver, Lucianus, het

(1) P. M. Bots. *Van Erasmus naar Vondel*, p. 15.

behendigst wist te hanteeren. Mannelijke waardigheid van karakter, warmte des gemoeds, blijmoedige offerwaardigheid en vaderlandsliefde vindt men evenmin in zijn werken als in zijn leven. Hij was een koud, zelfzuchtig man. In zijn onwankelbaar geloof aan de onsterfelijke beteekenis van zijn eigen persoon ligt de sleutel tot verklaring van zijn karakter en bedrijf! Met godgeleerde vraagstukken hield hij zich niet meer in zijn eigen belang bezig, dan in het belang van waarheid, godsdienst en Kerk. » Hij vatte de Kerk op « als eene menschelijke instelling, die naar de wisselende inzichten en de behoeften des tijds leerstukken kan vaststellen en veranderen; die zelfs de ketterijen van Arius en Pelagius had kunnen goedkeuren ».

Men herkent hier den volbloed humanist, den voorstander der valsche Renaissance, wier slaven, vooral sedert 1500, het hoofd driest omhoog staken en in hun verderfelijken ijver zelfs de leerstukken der Kerk aanrandden. Vandaar Erasmus' haat tegen, — en zijne verguizing van alles, wat de Kerk dierbaars bezat. Mannen als Albertus Magnus, Thomas van Aquinen en Bonaventura hadden de grootste schatten van hemelsche wijsheid in hunne werken neergelegd (1). « Zij maakten de practische wijsheid der oudheid tot een volkomen werkelijkheid. Zij oefenden de onthouding der leerlingen van Pythagora, bezaten de zelfbeheersching en de vastheid van karakter der Stoïcijnen, de deemoedigheid der liefde, waarvan de oudheid geen voorbeeld heeft ». Maar Erasmus was der onthouding vijandig; zijn karakter was lage kruiperij voor vorsten en rijken; zijn liefde was haat en vinnige spot, en in zijn ijdele verwaandheid en onbuigbaren trots heeft hij de schatten dier mannen in het slijk getrapt en de HH. Leeraren in het aangezicht geslagen; zijn *Lof der dwaasheid* legt hiervan sprekende getuigenis af.

Ook « tegen het pausdom slingerde Erasmus zulke

(1) A. S. Kok, *Dante's Divina Comedia*, III, p. 364.

hartstochtelijke beschuldigingen, dat hij voor de latere vijanden van Rome slechts weinig te doen overliet. Geen schrijver uit vroegeren tijd heeft op Duitschen bodem den eerbied voor den pauselijken stoel zoo diep ondermijnd als Erasmus ». Hierin was hij de voorlooper, de vriend, de naaste verwant van Luther; het model waarnaar Luther zijne liefelijkheden in « Het pausdom door den duivel ingesteld » gericht heeft.

Zou Luther Erasmus slechts van verre gekend hebben « als den geleerden Bataaf die de letteren eene herschepping had geschonken »? Men mag het betwijfelen. Luther's brief aan Erasmus doet zien, dat Luther zich de eigenschappen en hoedanigheden van den man wel bewust was, dien hij zijn « glorie » en zijn « hoop », zijn « waarden Erasmus », zijn « geheel beminnenswaardige » noemde. Zulke brieven schreef Luther niet aan Joan. Eckius, aan Tetzel en Jacobus Hochstraten, den Keuler professor en Reuchlins geleerden bestrijder; hij wist maar al te wel, welk vleesch hij in de kuip had. Met Erasmus' levensschets voor oogen gevoelt men te goed, dat Erasmus, in zijn antwoord aan Luther, zich geen « geweld aandoet, om eenige loftuigingen te geven », veeleer zou men zeggen, dat hij Luther het woord in den mond heeft gelegd, wat deze later aan Reuclin schreef (1) : « Ich war einer von denen, die an deiner Seite zu sein wünschten, fand aber keine Gelegenheid. »

Erasmus, zegt men, genoot de vriendschap van de Pausen Julius II, Leo X, Adrianus VI enz. Het ligt er echter maar aan, wat men onder vriendschap verstaat. Erasmus was een apostaat en bijgevolg buiten de gemeenschap der Kerk. Nu is het altijd der Kerk eigen geweest, met niemand, die vrijwillig zich van haar had losgemaakt, eenige vriendschap te onderhouden, zooals die, welke bestaat tusschen hare leden onderling; maar zij trachtte altijd de afgedwaalden door

(1) Evers, *Marten Luther*, l. c., I, p. 62.

gebeden en vermaningen tot den schaapsstal te doen wederkeeren.

Dat Julius II, die alles aanwendde om de Kerk innerlijk en in hare leden te doen bloeien en het V^de Algem. Concilie van Lateranen zelfs bijeen riep, om o. a. de kerkelijke tucht te hervormen, — dat diezelfde Paus alle pogingen zal hebben aangewend om ook Erasmus tot zijn plichten terug te roepen, lijdt geen twijfel. Genoot Erasmus daarom de vriendschap van Julius II?

Gaarne nemen wij aan, dat Erasmus, nadat hij, op zijn ootmoedig verzoek aan Leo X, door Andreas Ammonius, van den banvloek ontheven was, tot Paus Leo in betere verhouding stond; maar had hij iets voor de Kerk verricht, waardoor hij zich boven anderen de vriendschap des Pausen waardig maakte?

Eerst Paus Adrianus VI, die Erasmus weleer te Leuven als student gekend had en wist hoe groote talenten Erasmus geschonken waren, verzocht hem met liefde en aandrang, voor de Kerk en hare kinderen op te treden, en herinnerde hem de woorden van den Apostel Jacobus : wie den zondaar van den weg des verderfs terugroept, hij redt zich van den dood en bedekt de menigte zijner ongerechtigheden. Ook toen nog leed het woord des pausen schipbreuk, Erasmus bleef zijn lijfspreuk gestand : « ik zorg voor mijn rust, en houd mij, zoolang ik kan, onzijdig ». Maar toen Luther, die wellicht van Erasmus' betere verhouding tot den H. Stoel kennis had gekregen, hem met den vromen wensch op het lijf viel : « Ik zou wel willen, vredesbemiddelaar! dat uwe vijanden (de paus en die u opstoken) uw grijsheid maar in den vrede des Heeren lieten inslapen...; » toen waren alle pijnen verdwenen. Men had hem « den keizer der theologie » durven tarten, en... de keizer ging aan het betoogen op eene wijze, dat menig leerling uit de, weleer zoo gehate, school van den H. Thomas dit beter gedaan hadde.

Erasmus had zeer goed ingezien, — zijn scherpe blik had hem nog niet verlaten dat hij Luther moest treffen in de hartader van zijne leer — den vrijen wil, en hadde hij zich in vroegeren tijd den betoogtrant der scholastiekers beter eigengemaakt, men hadde misschien van zijn boekje niet behoeven te getuigen, dat « de behandeling der stoffe dor en ongelukkig » was.

Wellicht had hij « die voorheen het leven zoo geestig teekenen kon », met zijne ontzaggelijke taalkennis, de schoolsche behandeling der stof kunnen opsieren, — den zwaren kost voor het volk aangenaam kunnen kruiden, en « de hervorming juist in het leven op allerlei dwaasheden » kunnen aanvallen.

Of had de oude-dag Erasmus wellicht parten gespeeld, zoodat hij zijn « vrijen wil » niet goed meer machtig was? Men zou haast tot het een of het ander besluiten, tenzij men beweerde, dat Erasmus het genie niet ware, dat men altijd in hem gehuldigd had. Anders laat het zich niet verklaren, waarom een degelijk onderlegd theologant, een « titan van geleerdheid », zooals men Erasmus noemde, niet met vrucht tegen Luther had kunnen optreden, ook al is de werking van onzen vrijen wil tegelijk met Gods inwerking « voor den mensch een zeer groot geheim ». Het is een groote waarheid, het woord van Nicolas : « Si la religion a toujours des obscurités qui servent de prétexte, elle a toujours des clartés qui ôtent toute excuse. Elle a des preuves invincibles, auxquelles on ne peut résister sans déraison, et d'où on peut toujours partir pour incliner à une soumission raisonnable, et qui ira toujours se motivant de plus en plus (1). »

Na eene aandachtige beschouwing van Erasmus' leven en werken, nemen wij het besluit, dat Erasmus niet groot was in zijn catholicisme. « Volkomen juist heet

(1) A. Nicolas. *Etudes philosophiques sur le Christianisme.*

het in eene verzameling van satirische gesprekken : « Erasmus was even klein, ja nog kleiner van gemoed dan van lijf en persoon ». De lauweren hem gevlochten zijn de zegeteekenen in het humanistische kamp behaald; zijn hemelglans is die der morgenster op het midden des dags. Hij is een andere Phaëton. Bestemd om den zonnewagen te mennen, heeft hij zijn vaart niet gekend en, in plaats van op te stijgen tot de zon der eeuwige waarheid, is hij jammerlijk naar beneden gestort, in zijn val de aarde met vonken overspattend, welke Luther tot een vreeselijken brand zou aanblazen.

In de 4e eeuw schreef de H. Joan. Chrysostomus aangaande Juliaan, den afvallige, het woord neder, dat wij als motto aan het hoofd dezer bijdrage plaatsten. Meer dan tien eeuwen later wordt datzelfde woord, door een kardinaal te Rome, in andere termen geuit : « Alles te zamen genomen is de werkzaamheid van den hoogbegaafden en wijdberoemden Erasmus voor de Kerk en het christelijk leven rampzalig en verderfelijk geweest ».

Dit is ééne zijde van onze Erasmus-medaille. Zij is geslagen — gelijk wij reeds opmerkten — naar het portret van den onovertroffen Joan Janssen. Hoe komt het, dat deze schets zoozeer verschilt van die des Heeren Bots? Heeft deze ons wellicht eene medaille vertoond, zooals er weleer, van Protestantsche zijde, zoovele geslagen werden o. a. van Luther, Tetzel en Prins Willem? medailles, waarop Luther wordt afgebeeld als de vermoorde onschuld, – Tetzel als de domme monnik met den wellust op het gelaat en trekken van list en sluwheid om den mond; en Prins Willem als de martelaar voor zijn volk. Hadde men Erasmus weleer gekend, zooals hij heden ten dage voor ons staat, in het licht der historie, de Rijksstad zou zich wel gewacht hebben, Erasmus een standbeeld op te richten, dat door Oudaen voor drie-vierden met leugens beklad werd.

De heer Bots laat Erasmus slechts met een weinigjen goeden trouw het gebied der hervorming betreden,

en, hoewel zijn held door dat optreden eenige zwakheid van karakter betoont en misschien niet altijd onberispelijk schijnt, — hij blijft toch altijd groot, hij heeft toch als « Roomsch priester » in den geloove volhard. Dat is dan ook de reden, waarom wij zijn Erasmus niet als « een legger » voor roomsche historici kunnen beschouwen.

De geschiedenis is de weerklank des levens; zij voegt niets bij, maar zij geeft ook niets toe. Waar de hervorming zich Erasmus toeeigent in zijn leven en werken als humanist en bespotter van Paus en kloosterleven, dáár mag zij hem tot de haren rekenen; dáár kennen wij Erasmus niet, ook al was hij priester, opdat, gelijk zekere Limburger terecht schreef (1), men niet meene, dat iedere katholieke persoonlijkheid op historisch gebied *a priori* een toonbeeld van deugd en heiligheid is.

Ook onze medaille heeft echter eene keerzijde, en dáár herkennen wij onzen Erasmus. Het is Erasmus, niet in de grootheid van zijn genie, niet zooals hij vergood werd door een dollen troep humanisten, die, met Hessius, Justus Jonas en Gaspar Schalbe aan het hoofd, Erasmus wierook brandden en hem tot de goden verheffen wilden; neen, het is Erasmus aan den avond zijns levens; Erasmus peinzend over het vlieden der wereld met al hare genoegens, al haren rijkdom en vreugde en smart. Het is Erasmus, niet zooals weleer op rijkdom en roem belust, maar zoekend naar heul en troost, biddend om barmhartigheid en genade, worstelend om een bestaan in de eeuwigheid. En God heeft hem niet van zich gestooten, de Kerk heeft hem hare genadeschatten niet geweigerd. Erasmus is behouden, hij is voor het wee der verwerping behoed,

« En valt zijn Godt voor 't hoogh autaer te voet,
En wascht vermagert het bevlekt gemoed
In droevig zuchten » (2).

(1) *Mijn laatste woord*, II, door N. V. W. in « *De Tijd* », van 22 Maart 1893.

(2) Vondel. *De Koninklijke Harp*. Poëzij, I deel.

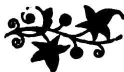
Hier herkennen wij Erasmus weder. Wij denken niet aan aardsche grootheid en luister en roem, — dat verdwijnt in het aanzijn des doods, maar wij beschouwen Erasmus in hetzelfde glorielicht, waarin eenmaal Maria Magdalena, de H. Augustinus en zooveel anderen schitterden.

(1) « Wat in den godsdienst het moeilijkst, het heldhaftigst, het grootste is n. l. eene oprechte bekeering », bekroonde het lange, maar veel bewogen leven van den 70 jarigen grijsaard. Wijlen Mgr de Ram, in leven rector der katholieke hoogeschool te Leuven, heeft in het jaarboekje der Universiteit voor 1852 meêgedeeld, dat Erasmus in de armen van Lambertus Coomans, een voortreffelijk priester uit Turnhout, den geest heeft gegeven onder den uitroep : « O Mater Dei memento mei ! » O Moeder Gods, wees mijner indachtig !

Heeft Erasmus, tijdens zijn leven, der Kerk veel nadeel toegebracht; heeft hij als Roomsch priester de heiligheid van zijn ambt en de verhevenheid van zijnen staat uit het oog verloren, — hij is toch « als Roomsch priester in den geloove » gestorven. Het woord van den Koninklijken zanger mag hij nazingen alle eeuwen door : Misericordias Domini in aeternum cantabo !

Haarlem. B.

(1) Bourdaloue. *Sermon pour l'ouverture du Jubilé*, p. 2.

BELEEDIGER EN BELEEDIGDE.

NAAR Veuillot's hoofd slingerde Olympio liefst zijne donders; op geen ander's rug liet hij met meer woede zijnen moker neêrvallen. « Gueux, triple gueux, blême grimaud, mouchard, escroc, gredin orthodoxe, assassin! » Hij grijnst, in 29 strofen van elk vier verzen in dier voege :

O pieds plats! votre plume au fond de vos masures
Griffonne, va, vient, court, boit l'encre, rend du fiel,
Bave, égratigne et crache, et ses éclaboussures
Font des taches jusques au Ciel.

Welk hallewijf bracht ooit zoo verre de kunst van schelden?

Wat moet de « goedaardige man » nijd en haat gedragen hebben?

Allez, continuez, tournez la manivelle
De votre impur journal, vils grimauds dépravés;
Avec vos ongles noirs, grattez votre cervelle;
Calomniez, hurlez, mordez, mentez, vivez!

Die toon wordt talrijke strofen lang volgehouden.

Wie zou gelooven dat die dolle kerel, ware hij Jezus geweest, aan Judas vergiffenis zou hebben geschonken en dat hij eens schreef :

Quand tu te vois honni, hué, sifflé, raillé
Par des faquins à l'âme obscure, au nom souillé
Qui firent cent métiers et jouèrent cent rôles
Tu prends trop de soucis de choses que ces drôles
Disent de toi.
On m'insulte. Je ris de leur rage malsaine
Et je vais!...

als een Man-Oceaan (Dupuy), een Reus (Justice), een lichtzuil (Rappel), een God (Figaro)? neen, maar als een Thersite schuimbekkend onder den vuistslag van Achille.

Hoe zal Veuillot antwoorden aan zijnen beleediger die zich schuil houdt te Brussel? « Qu'importe à tel ou tel individu célèbre ou obscur d'avoir été aboyé par un maître poète en fureur et en sécurité? De quelle façon peut blesser ou même gêner ce hurlement lancé à travers une grille? Ce qui est gênant et cruel, c'est d'avoir ainsi vociféré, et de voir plus tard l'adversaire debout et tranquille vous ouvrir la grille comme si de rien n'était, sans demander la moindre réparation, sans manifester la moindre crainte d'être mordu.... Il a notre amnistie depuis longtemps. Le sentiment qu'il nous inspire ne ressemble en rien à la haine, et nous ne lui souhaitons qu'une chose : c'est de faire meilleur usage pour lui-même et pour la patrie du don qu'il a reçu de Dieu ».

Die kalme woorden zullen vreemd voorkomen bij deze die nog gelooven aan de caricatuur « van den dog met gapenden muil en dreigende tanden ».

De machtige polemist erkent wel is waar dat hij menige ooren heeft genepen, roeden en geesels heeft doen schuifelen, maar nimmer vliegt hij op, als een razende, tegen zijne driftigste beleedigers. Scheldwoorden ontsnappen niet aan zijne pen. Zijne leus is niet : tand voor tand! Oog voor oog! Doet de puntige scherts een smaadwoordenvloed uitbreken, hij glimlacht, haalt de schouders op, en zendt zijne tierende aanvallers naar den spiegel, zeggende : kijkt eens hoe leelijk gij nu zijt! « En m'exerçant à la presse quotidienne, j'ai la prétention d'avoir respecté toujours ceux qui devaient l'être, même quand quelques-uns faisaient le nécessaire et au delà pour ne l'être point. »

Veuillot had wel eens het gedacht, tijdens de opheffing van « l'Univers » een dagblad uit te geven te Brussel. Hij liet het varen om de reden « dat een burger het bestuur zijns lands, buiten zijn land, niet mag aanvallen, en dat een gevaarlooze oorlog niet weerdig noch nuttig kan zijn ». Dit ridderlijk beginsel viel zeker niet in den smaak van den auteur der « Châtiments » te Brussel in 't licht gegeven.

Terwijl Hugo dondert en bliksemt, geniet Veuillot de volkomenste rust. « La tranquillité est en nous et autour de nous. Il existe une vaste zone de calme profond entre nous et ces orages qu'on entend gronder de loin. »

Mocht een strenge criticus hier of daar op een weinig christelijken stoot wijzen, hij neme in acht dat Veuillot, dertig jaar lang, dagelijks te worstelen had tegen oneerlijke schrijvelaars, en dat, kwetste hij den eenen of den anderen, hij het deed als een soldaat die zijn wapen richt tegen de verdrukkers en de beleedigers van zijn vaderland, tegen de lasteraars der Kerk. Zoo eenparig hebben joderij en vrijdenkerij belogen en bezwadderd dat Veuillot aanzien wordt, in 't algemeen, als een type van ultramontaan, een twiststoker, een laatdunkende indringer in de godsdienstzaken, een laffe aanklager van andersdenkenden, bij den Paus. Hier en daar zelfs treft men katholieken aan die de beoordeeling bijtreden van Vapereau : « L. Veuillot porta dans les luttes de plume, avec l'habitude des violences de langage et des injures personnelles, un véritable talent d'écrivain. » Die beoordeeling is onrechtveerdig. Zij zal van lieverlede plaats maken voor eene meer gunstige gesteund op de vergelijking der venijnige steken der inktbeesten en den altijd ridderlijken terugstoot van den christenen kampioen. Wie zal loochenen dat Veuillot's karakter hem stelt verre boven zijne meeste tegenstrevers, oneindig boven de lage inborst van Hugo? Veuillot was, zijn geheel leven, een onomkoopbare voorstander van de Kerk, een onafhankelijke verdediger of bevechter der gouvernementen, volgens dezer houding tegenover de

rechten van Rome. Cousin spreekt met ophef van zijne schitterende begaafdheden; hij noemt hem den rechtzinnigsten schrijver der XIX eeuw. Opdat zijne pen geen juk zou dragen, weigert hij de rijk bezoldigde ambten hem door Guizot en Napoleon aangeboden. Hugo verlekkerd op een ministerschap en in zijne hoop bedrogen, valt aan 't spuwen op zijne gelukkiger mededingers : « laquais, cœurs de boue, ours, citrouilles. » 't Is uit vrees voor den rechtzinnigen Veuillot dat de « Monde » opgestaan uit de asch van « l'Univers » verbod krijgt hem als medeopsteller aan te nemen. Nimmer bedelde hij een plaatsken of eenig voordeel, « In den Staat, zegt hij, ben ik lastenbetaler, in de samenleving, vrijpostige zegger. » Als de noordster blonk Veuillot van zijn eigen glans, nooit liet hij zich spannen in den Hellewagen.

Veuillot is er niet op uit om zijne tegensprekers te verpletteren en te verguizen; hij houdt zich te vreden met hen te... ontmaskeren, hunne onwetend- en trouwloosheid te toonen, hen belachelijk en onschadelijk te maken. Aan gevoelens van haat gaf hij geen gehoor. « Combattre et ne point craindre et ne point haïr. » Maar de dwazerikken op den rooster draaien en keeren, daarin werd hij niet geëvenaard.

Enkele medelijdende harten zuchtten wel is waar : Wat wreede kerel! maar de deftige lieden juichten en vonden lust in die ongemeene behendigheid in 't roosteren. Die een staalken wil zien van Veuillot's « manière » hij leze de vijftig bladzijden van « Fouet pédagogique » in deel III der « Mélanges ». Boeiender, geestiger en tevens ernstiger pleidooi kan niet worden uitgedacht ten voordeele der lichamelijke bestraffing toegepast op de ondeugende jonge lui. Het « noli subtrahere a puero disciplinam; si enim percusseris eum virgà, non morietur (Prov. XXIII, 13, 14) wordt grondig verklaard en

gestaafd door de leering en de ondervinding van de Heiligen Augustinus, Paulinus, Franciscus Salesius die van de roede proefden en dezelve nuttig, ja noodig achtten voor de tucht der jeugd. De huidige pedagogen doemen de zweep gelijk ons gouvernement de doodstraf. Veuillot wil niet offeren aan de heerschende stelsels; hij roemt de strengheid der H. Schrift tegenover de Voltairezonen die hem, in dit vraagstuk, menige goede wenken en spoorslagen te danken hebben. De held van « Fouet pédagogique » is de gazetier Sauvestre, oud-lagere onderwijzer, die wel honderdmaal de schoolbengels had beproefd te temmen met het gevang, de dompeling in een vuile goot, de zweep, speldensteking enz. Die zachte heer had luidst geschreeuwd tegen eenen kloosterling, die, ten einde geduld de roede had gelegd op een' scholier. De « cinq sauvestriques » deden geheel Frankrijk in eenen schaterlach losbersten. Ook wat roostering! De verwaande schoolvos poogde te vluchten, maar Veuillot's ijzeren hand houdt hem stevig vast tot dat hij erkent « dat hij honderdmaal, op echt barbaarsche manier de misdaad (?) had gepleegd welke hij de hevigste van allen, aan eenen Jezuiët had verweten ». Het is der moeite weerd Veuillot's stelsel samen te vatten. « La verge qu'on a négligé de couper pour châtier les fautes de l'enfant, grandit avec lui, se fortifie en même temps que ses vices, et il finira, homme fait, par la rencontrer, cravache ou épée, dans la main de l'homme, bâton dans la main de l'argousin, arbre où l'accrochera le bourreau .. La punition corporelle dompte, redresse et ne « brise » rien. Elle fortifie au contraire, nos sophistes le nient, mais l'Ecriture et la raison le proclament, la pratique des âges chrétiens, et l'exemple de toutes les races viriles le prouvent. Nous avons cité l'Angleterre. Dans Sparte, le père de famille appliquait une nouvelle correction à l'enfant qui venait si plaindre d'avoir été fouetté Si nos républicains nous disent que les Spartates étaient barbares, nous le voulons bien. Alors qu'ils acceptent l'exemple du règne de

Louis XIV, et l'exemple de l'Angleterre actuelle; et surtout qu'ils nous prouvent que les enfants à qui l'on épargne les verges ne deviennent pas des hommes qu'il faut mener par le bâton. »

Wij spraken hooger van den apostolischen iever van dezen leek. Een lange en innige omgang met de werken van den grooten schrijver doet de overtuiging ontstaan dat hij, onder 't schieten zijner schichten en 't hanteeren der zweep, meer beoogde zijne tegensprekers te winnen voor de waarheid, dan hen, uit wraaklust, te kwetsen en neêr te vellen. Eene dagelijksche ondervinding had hem met de onwetendheid der vrijdenkers, in zake van godsdienst, bekend gemaakt. Hij heeft medelijden met die opgeblazen wijsgeeren, en al lachende en schertsende, onder het terugkaatsen van hunne dwaze redenen, onder het uitkleeden van een roekeloozen Don Quichotte, leert hij de artikelen des Geloofs, de geboden Gods en der Kerk, den zin der christene gebruiken, den aard en het doel der katholieke instellingen, en niemand vindt dezen eenvoudigen catechismus vervelend, immers hoe kunstig, hoe lief werd hij ingelijst! « Advienne que pourra! Encore que le temps soit mauvais, nous persistons à ne pas vouloir désespérer de la conscience et de la raison humaines, et nous disons la vérité. »

De briefwisseling van Veuillot komt den beroemden schrijver in een nieuw daglicht stellen. De geduchte kamper, ontdaan van zijn wapenkleed, vertoont zich voor onze oogen als een liefderijken echtgenoot en vader, een verkleefden broeder, een vroolijken gast, een milden vriend der armen en der artisten, een diepen wijsgeer, een fijnen critiek, een wonderbaar verhaler en natuurbeschrijver, een vromen zielenvriend, een manhaftigen christen, in

eén woord, als eenen meester-brievenschrijver, den evenknie van madam de Sévigné. In het zevende boekdeel alleen, wat kleinooden, wat edelgesteenten! Pater de la Porte, de kundige recensent stelt ze in 't licht en roept allen beminnaars der fraaie letteren toe : Tolle en lege! Die verlost wil worden van de hoofdpijn opgedaan onder 't lezen van symbolische droomerijen, hij nutte een lepelken van Veuillot's medecijn en de kwaal is verdreven. Graag deed ik eene ontdekkingsreis doorheen die zeven hemelkringen, maar te lang zou ik den lezer ophouden of hij zelf hield mij te dikwijls stil, uitroepende : Wat is het schoon! Eén bloemken zullen wij plukken : « Marcoussi aux trois quarts aveugle et presque tout à fait sourd. Il a un paletot boutonné par une ficelle autour du corps, et, sous ce paletot, un pantalon qui laisse trop voir sa peau boucanée. Cela l'enveloppe comme ces cloisons dont on enferme les murs à démolir. De vieux sabots aux pieds, sur la tête un chapeau qui n'est vraiment pas fait pour aller dans le monde, car il paraît impossible de l'ôter sans qu'il en tombe quelques morceaux. La chemise et les bas sont supprimés totalement depuis des années. Pour un costume d'été, cela passe encore, mais pour l'hiver c'est aussi léger que peu décent...

« Et il est si malheureux et si en guenilles, que cette année, il a bien fait ses Pâques, mais *pas tout à fait*, parce qu'il n'ose, dans le costume qu'il a. Tu me vois venir, ma sœur? Je suis venu. J'ai demandé à Marcoussi si ça lui ferait plaisir d'avoir une chemise. Pour sûr. — Et un chapeau? -- Ça me rendrait service. – Et un paletot? — Dame!! — Et une culotte? – Il s'illumina.

« Alors, j'ajoute une cravate, et je t'offre Marcoussi requinqué, qui ne voit plus ce qui pourrait l'empêcher de faire ses Pâques... Ta lettre, que je reçois à l'instant, m'apprend que tu n'as plus rien. Bravo! Alors, prends ma grosse veste à longs poils, ou ma couverture de pieds *idem*, et mets l'un ou l'autre ou l'un et l'autre à la poste C'est Marcoussi qui fera bien là-dedans! Et je lui donnerai une tabatière que l'on m'a donnée à Solemnes avec une demi-livre de tabac pour son hiver...

« Voilà Marcoussi habillé en monsieur comme il faut : le pauvre homme en est devenu tout bête; je crains qu'il ne se marie. Je ne sais pas s'il pourra porter la veste. Je croyais en avoir une autre moins neuve, moins lourde et moins magnifique; mais faute de pire, celle-ci fera l'affaire; et l'on peut bien une fois se risquer à donner à Jésus-Christ ce que l'on a de plus beau. Jésus-Christ, Marcoussi!... Et pourtant c'est vrai. »

Hugo versmaadde zulke kleinigheden en was meer bezorgd met processen en afpersingen die zijne colossale fortuin nog vermeerderden.

Er waren, voor Veuillot, meer beklagensweerdige lieden dan Marcoussi. 't Was in 1869. Thiers had, in een lang gesprek met hem, zijne veelzijdige kennissen op allerhande gebied ten toon gespreid. In eéne wetenschap, den godsdienst, viel hij in de grofste dwalingen. Die arme Thiers! roept hij uit. « Ah, ma sœur, quelle supériorité de savoir seulement un peu de Jésus-Christ! »

De oudste zoon van Louis-Philippe, wiens regeering door de katholieken met vrees werd vooruitgezien, was eene tragische dood gestorven. « Le pauvre homme est mort sans pouvoir parler. Je n'ai pu, quand je l'ai appris, me retenir de pleurer.

« La main de Dieu est bien visible dans cette tragique aventure : une mouche en piquant les deux plus vieux chevaux des écuries royales, a mis fin à cette dynastie si péniblement élevée et si vaillamment maintenue contre tant de haines furieuses. Il n'y avait aucun danger; le prince n'est pas tombé de son siège; la voiture était basse et facile; les chevaux se sont arrêtés aussitôt; c'était à la poste de Neuilly, tous les secours étaient sous la main : tout a été inutile. Adorons et tremblons! »

Pontmartin noemt Veuillot niet « un maître » maar « le maître ». Wie een hekel heeft tegen den polemist zal zeker zijne sympathische bewondering aan den onover-

troffen briefwisselaar niet ontzeggen. De holklinkende en bombastische epistels van Olympio zullen al lang in rook zijn vergaan als Veuillots « Correspondance » nog eene eereplaats in de boekenkassen zal bekleeden.

Onschatbare diensten hebben wij, op menig gebied, aan Veuillot te danken. 't Zal immer waar blijven wat E. Cornut zegt : « faire lire les ouvrages de L. Veuillot, c'est réagir contre la barbarie littéraire, morale et religieuse qui nous menace. Bekleedt de « beste prozaschrijver der XIXe eeuw » de plaats die hem toekomt in de bloemlezingen en op de programmas van 't middelbaar onderwijs? Nevens « le moine dormeur » — la Jagouine — En voyage — Le Limousin, waar men aantreft de rivier *Corrèze* of loopster, zoo flink beschreven in haar zangerigen loop dat men ze niet vergeten kan, nevens die perels schitteren er nog oneindig veel welke het der moeite weerd is onder de oogen te leggen van de leerende jeugd. Zulke lectuur loutert den goeden smaak, verrijkt den geest met nieuwe denkbeelden en voedt het hert met zalige gevoelens. Pius IX noemde Veuillot « eene zuil der kerk ». Honderden prelaten, bisschoppen en kardinalen, waaronder Mgrs Pie, Dechamps, Freppel, Mermillod hadden den koenen strijder met hunne vriendschap vereerd. Dom Guéranger en zijne monikken, wat aangename dagen beleefden zij niet in 't gezelschap van hunnen opgeruimden gast! Veuillot's naam zal schitteren, in de toekomende eeuwen, nevens deze van J. De Maistre, O'Connell, Donoso Cortès, Garcia Moreno, la Moricière, de Sonis, Windthorts!

Kerkxken. E. PAUWELS.

OVER DEN TOREN VAN BABEL.

In de « Société belge de librairie » te Brussel is onlangs een boek verschenen met opschrift : *Les sciences modernes en regard de la Génèse de Moïse,* door J. G. van Zeebroeck, priester des Aartsbisdoms van Mechelen, prijs 7,50. Men ziet gereedelijk dat hier spraak is van een hoogst wetenschappelijk werk, en derhalve buiten het bereik van den alledaagschen lezer. De verhandelde stof is echter zoo passend op de behoeften onzer eeuw, dat *het Belfort* — zoo wij denken — er wel een woord zal willen over gewagen. In die overtuiging hebben wij ons aan het werk gezet. 't Is geene ontleding van het boek, 't is ook geene beoordeeling; maar slechts een vertaald uittreksel van 's schrijvers studie over eene historische gebeurtenis die iedereen kent of meent te kennen; uittreksel dat de gewone lezer zeer gemakkelijk kan verstaan, en, onzes dunkens, met belangstelling zal lezen : wij beduiden de verhandeling van den Eerw. Schrijver over den toren van Babel.

Alle geschiedboeken van het Oude Testament, bij het christen volk in omloop, zeggen nagenoeg het volgende : « Eenige afstammelingen van Noë, hadden zich gevestigd in het land van Sennaar. Toen zij te talrijk geworden waren om langer saam te wonen, namen zij het besluit naar verdere oorden op te trekken. Doch alvorens te scheiden,

spraken zij tot elkander : « Wij zullen eene stad bouwen en eenen toren welks top tot aan de wolken zal reiken, en zoo zal onze naam onsterfelijk worden. » Maar God verijdelde die hooveerdige plannen; Hij verwarde hunne taal, en dwong hen aldus hun werk onvoltooid te laten. »

Dat leerden wij op de schoolbanken, laten wij nu eens hooren wat de geleerde schrijver, naar oorspronkelijke bronnen, over dit historisch voorval te zeggen heeft.

Het 2e vers (XI Hoofddeel van 't Boek der Schepping) leert ons, dat een leger landverhuizers uit het Oosten aankwam in het land van Sennaar (letterlijk : *het land der twee stroomen*) en zijne tenten neersloeg in een plein dezer streek. Die verhuizers waren afstammelingen van Sem, achtergebleven in Indië, als hunne voorouders, in Phaleg's tijd, naar deze streek afzakten. Men zal dus gereedelijk aannemen, dat zij hier met open armen ontvangen werden. En zoo was het. De twee eerste verzen laten niet het minste geschil tusschen hen vermoeden, en te vergeefs zou men in 't verhaal naar de oorzaak zoeken van den noodkreet, die, in het 4e en 5e vers, zoo schielijk weergalmt : *Agite, laterificemus... Agite, ædificemus.* Gaat men hier enkel Mozes' woorden te rade, dan blijft de oorzaak dier plotselinge vrees een raadsel. Zijne beschrijving is dood eenvoudig, en hij maakt hoegenaamd geen gewag noch van eenige bedreven misdaad, noch van eenige toe te passen straf. Hij zegt enkel maar zeer klaar : De Heer wil niet dat die nieuw-aangekomen zich te Sennaar nederzetten en er samen blijven wonen, en hij bewerkt hunne verspreiding door hunne tweedracht.

Het voornemen eene stad en een hoogen toren te bouwen was bij de uitwijkelingen ontstaan uit hetgeen zij in Indië ondervonden hadden. Daar immers waren zij verplicht geweest de wijk te

nemen voor den inval van een aryschen tak, op weg om de thibetaansche en dravidiaansche volkeren te overmeesteren. Waarschijnlijk zullen zij ook wel geweten hebben, dat een tweede arysche tak, tezelfder tijd als zij, en in gelijkloopende richting, westwaarts toog, alhoewel meer naar 't noorden opgaande. Daarenboven, bij hunne aankomst in Chaldeä, hebben zij gezien hoe de steden daar omringd waren met muren en breede grachten. Is 't dan zoo wonder hen te hooren zeggen : Dat moeten wij juist hebben om voortaan alle verrassing te voorkomen! En hunne oudere broeders, de huidige Chaldeërs, zullen hun wel geraden hebben van zoo goed mogelijk de verweringen na te maken, die zij onder hunne oogen hadden.

Op zoek gaan naar eene gunstige ligging was 't gevolg van dien raad. De opperhoofden raadplegen elkander, de oproep van 't 3de en 4de vers weerklinkt, iedereen springt te werk, de bouwen rijzen omhoog op twaalf kilometers afstands van Hillah, het aloude en eigentlijke Babulon.

4de VERS... **Ne forte dispergamur super facies terræ.** (1) Dat is de echte — gelijk wij daareven zeggen — de gewichtige en geenszins laakbare beweegreden die de werkers aanport. Stellen wij thans hiernevens de vertaling der Vulgaat, en niemand zal verwonderd staan over de gebrekkige uitlegging : *Celebremus nomen nostrum antequam dividamur in universas terras.*

« Volgens de verkeerde overzetting der Vulgaat — zegt kanunnik Motais — waren zij voornemens *eene stad en eenen toren te bouwen,* **om hunnen naam ruchtbaar te maken,** *vooraleer te scheiden.* Dat gedacht van heden eene stad te bouwen enkel uit ijdele glorie, om ze morgen te verlaten, is nooit bij een volk ontstaan.

(1) Overzetting van Walton.

« In die vreemde veronderstelling, zou de maatregel door God genomen, eene eenvoudige straf geweest zijn, vermits Hij niet noodig heeft de hand aan 't werk te slaan om volkeren uiteen te drijven die het reeds van zin zijn, *antequam dividamur*. Maar als de oorspronkelijke tekst naar behooren vertolkt wordt, dan verandert het gedacht geheel en al. Men ziet hier menschen — zegt zeer wel Pater Delattre, — die eene stad bouwen om er zich te verschuilen, eenen toren om zich te verweren en hem te doen dienen tot hereenigingspunt, *opdat ze niet* (en geenszins *voor dat ze*) *naar alle kanten zouden verspreid worden*. Volgens die overzetting - hedendaags door niemand meer betwist — blijkt het zonneklaar, dat men hier te doen heeft met uitwijkelingen die... elders verjaagd werden... Dat zij nu, na zulke bevinding, of zelfs uit enkel vooruitzicht op hunne hoede zijn en wettige verdedigingsmiddelen aanwenden, is dat zoo strafweerdig?

« Ook leest men in den tekst geen enkel woord dat eene wraak des hemels laat vermoeden. Het goddelijk doel is uitdrukkelijk aangeduid : *Zij gaan zich in het plein steévast zetten*.

« God, integendeel, heeft zijne redenen om ze te verspreiden, en wil die beginnende samenpakking beletten : *Divisit vos Dominus ex hoc loco in universas terras*.

« Na hetgeen wij over den zondvloed gezegd hebben, is de reden van Gods handelwijs gemakkelijk te achterhalen. Het zedenbederf aleens te voren ontsproten uit mengeling en ophooping, gaat onvermijdelijk terugkeeren, en den goeden uitslag van den eersten geesel (van den zondvloed) schier teenemaal verijdelen.

« God maakt derhalve opnieuw gebruik van zijn afzonderingsmiddel onder eene andere gedaante, namelijk de scheiding. Dien regel, zoo redelijk en onfaalbaar, zal Hij voortaan blijven volgen om het messiaansch volk tot zijne roeping voor te bereiden :

« Tijdens den zondvloed door den ondergang;

« Te Babel, door de verspreiding;

« Met den roep van Abraham, door de uitwijking;

« In de woestijn, door de afzondering;

« Met de intrede van 't Heilig Land, door de verdelging.

« Dat zit er in den tekst, en niets anders.

« Dat mag men er althans rederlijker wijze in zien. »

Het bouwen van Babels toren was dus geen werk van hoogmoed of van ijdelheid, en nog veel minder van opstand tegen God. Ook heeft de Heer aan die talrijke werkers geene eigentlijke straf opgelegd.

Volgens eene plaatselijke overlevering, vermeld in het opschrift van Borsippa, waar wij verder zullen overspreken, zou Jehovah door eene aardbeving, gepaard met een ijslijk omweêr, de bouwwerken omvergeworpen, en hierdoor verdeeldheid en mismoed veroorzaakt hebben, en vermits onze laatst aangekomen Semieten nu zonder hereenigingspunt en verweêrmiddelen stonden, werd de verspreiding hunne eenige redding.

Thans gaan wij over tot den uitleg van een woord waar het bijbelsch verhaal van Babel teenemaal op draait, 't is het hebreeuwsch woord **sâphâh, labium, lip**. Men weet dat kanunnik Motais, in zijn werk *Déluge biblique*, de eerste erop gewezen heeft, dat men heel het verhaal had doen scheef loopen en op taalverwarring uitkomen, omdat men geen behoorlijk onderscheid had gemaakt tusschen gemeld woord en **lâschon, idioma, spraak, taal**. Ziehier een uittreksel van « *Le Déluge biblique*. »

« De gansche aarde — zegt de tekst — had maar ééne **lip**. Als men in dat vers die leenspreuk

afzonderlijk beschouwt, kan zij zoo wel eenheid van taal beteekenen als eenheid van gevoelens. Den uitleggers die voor deze of gene verklaring partij trekken, kwam zij derhalve ten nutte, noch ten onnutte. Zij konden de gebeurtenis uitleggen door eene wonderbare verwarring van taal, of door eenen twist bovennatuurlijkerwijze ontstaan. Maar eene uitdrukking moet niet afzonderlijk op haar eigen bestudeerd worden; dat strijdt tegen alle taalgebruik. Het antwoord van den bijbelschen tekst is hier uitermate zinrijk, vermits het woord ten minste honderd twee-en-zeventig keeren in het Oude Testament gebezigd wordt. Welnu, op dit merkelijk getal komt het *geen enkelen keer* voor in den zin van *taal*. Het wordt uitsluitelijk gebruikt in de beteekenis van *lip*, als zijnde het stoffelijk werktuig der spraak; de afbeelding der gevoelens die ze te kennen geeft.

Als het aankomt op *spraak*, dan gebruiken de bijbelschrijvers nooit het woord **sâphâh, lip,** maar altijd **lâschon, taal.**

Na de vroegtijdige dood van den betreurden kanunnik Motais, heeft men zijne onweerlegbare terechtwijzing nopens de oude bijbelverklaring, in dit punt, durven aanvallen. Vergeefsche pogingen! Dozijnen **sâphâh's** opeengeregen, hebben geen enkelen **lâschon** of zijn gelijke ter wereld gebracht. Die aanvallen, en menige andere tegen Motais' onsterfelijk werk, zijn overigens meesterlijk wederlegd geworden door Mr. Karel Robert, insgelijks priester der Oratorie van Rennes, die, in 1888, over **sâphâh** eene schoone philologische studie uitgaf, waarin aan alle verdere tegenspraak paal en perk werd gesteld.

Wat gelegenheid gaf aan het geschil.

Ofschoon Mozes' tekst ons met de oorzaak van den twist niet bekend maakt, en deze, zelfs niet zijdelings aangeduid is in de woorden die de heiligschrijver Jehovah in den mond legt, « niettemin zal eene verstandige beoordeeling — zegt kanunnik

Motais — de oorzaak der scheiding noodzakelijk toeschrijven aan eenen partijtwist, aan strijdige meeningen, ontstaan onder 't werken... »

Welnu, de kenners der assyrische oudheden toonen ons een opschrift van Nabuchodonosor II, dat inderdaad gewag maakt van zekere oneenigheid, onder den arbeid verwekt, en tevens de stoffelijke, alhoewel ook bovennatuurlijke oorzaak der babelsche tweespalt opgeeft.

Na eene inleiding, waarin de prins zijne titels opsomt, de goden Merodach en Nebo aanroept, en de werken aanhaalt die hij heeft verricht om een eerste gebouw — de tijdnaald van Babulon — op te richten, vervolgt hij aldus : « Wij zeggen voor het andere, 't welk deze bouw is : De tempel van de zeven lichten der wereld.... De aardbeving en de donder hadden den gedroogden kareel los geschud; hadden den gebakken kareel der bekleedsels gesplitst; de gedroogde steen der binnenmuren was tot heuvels opgestooten. De groote god Merodach heeft mijn hart bewogen om hem te herbouwen; ik heb de grondvesten niet aangeroerd. In de maand des heils, op den gelukkigen dag heb ik in den gedroogden kareel der binnenwerken en in den gebakken kareel der bekleedsels booggewelven uitgehouwen. Ik heb den naam mijner glorie op de lijsten der bogen geschreven. Ik heb begonnen met den toren te herbouwen en er het toppunt van verhoogd; gelijk hij voortijds moest zijn, zóo heb ik hem hervormd en heropgebouwd; gelijk hij moest zijn in de voorloopige tijden, zóo heb ik zijn toppunt opgemetseld. (Brok van 't opschrift medegedeeld, in 1857, door Mr. Oppert in zijne *Etudes Assyriennes.*) Het belangrijk opschrift van Nabuchodonosor — besluit Mr. Vigoureux — levert ons niet slechts die bijzonderheden, maar toont de plaats van den babelschen toren; en dezelfde schrijver leert ons tevens dat de Joden van Babulon, volgens de overlevering der streek, den

toren van Babel insgelijks plaatsen op de plek waar de groote tijdzuil met zeven verdiepen van Nabuchodonosor was opgericht.

Na lange en wetensweerdige verhandelingen, zijn de kenners van assyrische oudheden het volstrekt eens geworden om te bekennen, dat er in 't opschrift van Borsippa hoegenaamd geen spraak is van taalverwarring. Jerusalems overweldiger leert ons maar ééne zaak: de plaats van den babelschen toren en zijne oorspronkelijke gestalte.

Voor ons levert dit opschrift nog eene kostbare aanwijzing op over de oorzaak die gelegenheid gaf aan het geschil, dat, meer dan vijftien eeuwen terug, de eerste arbeiders uiteendreef.

Wij hebben volgens den gewijden tekst vastgesteld, dat de werkers van Babel niet plichtig waren, noch aan opstand, noch zelfs aan ijdele glorie, en dat geen enkel woord in Jehovah's rede laat vermoeden, dat er gestraft moest worden; eindelijk, dat God niets anders wilde dan de verspreiding. Welnu! het middel dat de Voorzienigheid ter hand neemt om die verspreiding teweeg te brengen, staat in volle letters in 't opschrift van Borsippa. De koning bevestigt wat eene oude overlevering hem geleerd heeft. « *De aardbeving en de donder hadden den gedroogden kareel losgeschokt, hadden den gebakken kareel der bekleedsels gespleten ; de gedroogde kareel der binnenwerken was tot* **heuvels** *opgestooten.*

De overlevering voegt er echter geenszins bij, dat wie ook in de verwoesting van 't reuzengevaarte zou verongelukt zijn. Wat is er dan aan onze Semieten van Phaleg en Jochtan overkomen?.... Gods vinger in deze plotselinge verwoesting herkennende, zal ongetwijfeld de meerderheid, reeds van 's anderendags af, aan alle verdere pogingen verzaakt hebben, en vermits die onafmeetbare vlakte geene natuurlijke vestingen opleverde, zoo werd eene verspreiding noodzakelijk.

Om onze lezers eenig gedacht te geven van de verslagenheid der uitwijkelingen als zij hun gebouw door het tempeest uiteengeschokt zagen, zullen wij hier bondig bijvoegen wat de geleerden van onzen tijd, die ter plaatse geweest zijn, hierover verhalen.

« De **Birs-Nimrud** (naam die de inboorlingen aan den toren geven) is hedendaags nog 46 meters hoog, en heeft van onder eenen omvang van 710 meters, daargelaten de hobbeligheid van den grond. De zuid-westen kant is zeer steil. Men kan er binnen gaan langs de wester zijde door eene zacht klimmende groef. Dit gedeelte des gebouws is van gebakken kareel. » (**Chabat**. *La brique et la terre cuite. In f° Parys 1881.*) « Er bestaat nog een groot stuk muur van den alouden toren van Nabudonosor, zegt **Oppert**. Het is 11^{m}50 hoog op 8 meters breed en dik, en gebouwd in bleek- rooden kareel.... Rondom dat stuk muur liggen nog, hier en ginder, menige overblijfsels van Nabuchodonosor's kareelen, zij zijn geelachtig. Men vindt er insgelijks overgroote kareelblokken, neergevallen van het hoogste gedeelte. Verschillige dezer blokken schijnen door het vuur verglaasd te zijn. Zij hebben eene blauwachtige of hoog-groenachtige tint, breken als glas, en gelijken niet slecht aan sprokkelingen van paarlemoer. Er ligt een van 3 meters hoog, op 5 meters breed en dik. De brand, die ze aldus verwrongen heeft, is zoo hevig geweest, dat de nog zichtbare steenlagen niet meer waterpas liggen, maar gansch krom en bochtig zijn. Ik weet niet wat schroom u bevangt als ge die wanstallige en reusachtige overblijfsels beschouwt, welke misschien gediend hebben om den toren van Babel te metsen, en die ons zeker voor oogen stellen hoe de eerste groote toren was, als Gods adem hem neervelde en aan stukken blies. »

Volgens **Rossam,** is de verwoesting van Nabuchodosor's toren toe te wijten aan eene vulkanische uitbersting. « Die geleerde is de plaats nauwkeurig

gaan bestudeeren, en zijn onderzoek heeft eene belangrijke ontdekking opgeleverd nopens de verwoesting van den **Birs-Nimrud**; namelijk, dat de vernieling niet aan vuur of aan vijandelijke wraak is toe te schrijven; maar aan eene vulkanische uitbersting, die geheel den bouw in twee spleet, en gansch het metselwerk, dat met de lava en de vlam in aanraking kwam, verglaasd heeft. » *(Assyrian explorations.)*

Herodotes, die het gebouw, door Nebopolassar's zoon vernieuwd, van nabij gezien had, verhaalt, dat in zijnen tijd (omtrent 440) die tempel van Jupiter-Belus nog in goeden staat is, en, in 't vierkant, twee stadiën beslaat; dat in 't midden een toren gebouwd is, die éėne stadie hoog en dik is; dat daar bovenop een andere toren rust, vervolgens weêr een, tot acht toe. Onze geleerde navorschers zijn overtuigd, dat hetgeen de vader der geschiedenis voor achtsten toren beschouwt, niets anders is dan de heuvel waarop de zeven andere gemetseld waren, heuvel die deel maakte van de grondvesten des alouden torens van Babel, door Nabuchodonosor onverlet gelaten. Hier eindigt de geleerde schrijver.

Wij denken dat de abonnenten van « Het Belfort » zijne merkweerdige studie met belangstelling, ja, met genoegen zullen gelezen hebben. Wat over duizenden jaren in de vlakten van Sennaar, rond den Babelschen Toren voorviel, is eene dier grootsche gebeurtenissen, waar van kindsbeen af ons verstand voor stilstond, en waar onze gedachten nog immer op terugkeeren. En zie! wij hadden er wellicht tot nu toe maar eene zeer gebrekkige kennis van. Die gewaande *hoogmoed* der laatste Semieten, eene stad en een toren bouwende, om hunnen naam onsterfelijk te maken; die zoogezegde *taalverwarring*, door een mirakel Gods teweeggebracht, om dien hoogmoed te bestraffen en het werk te verijdelen, dat zat altemaal zoo diep in onzen kop en in dien der schriftuitleggers, dat

men er nimmer aan dacht Mozes' verhaal nog verder te onderzoeken!

Intusschen werd de aard-, taal- en oudheidkunde geboren, of althans verder uitgebreid. Alles werd opgespoord, gewikt en gewogen; en — wij mogen het vrij zeggen — in den beginne wel een beetje met inzicht om door middel dier wetenschappen, den Schrijver der Genesis te logenstraffen, en in hem, allen veropenbaarden eeredienst. Maar het tegendeel gebeurde. Andere geleerden volgden de eerste op de hielen; zij ook spoorden, wikten en wogen, en hadden weldra geene moeite om den vijand de wapens uit de hand te rukken, en in 't zonnelicht te stellen dat de nieuwe wetenschappen juist nieuwe bewijzen waren van de echtheid en de goddelijke ingeving onzer Gewijde Boeken. *Non est consilium contra Deum.* Deze verhandeling over den Babelschen Toren is er een nieuw bewijs van.

Diest, 1893. A.-M.-J. VAN MEEL, pr.

ROMANS.

Naar aanleiding van DEMADE's « *Ame Princesse.* »

ER was eens een man die oud werd, zoodat de wereld hem begon tegen te steken.

Zekeren dag nam hij zijn zoontje bij de hand en trok ermede het woud in, voornemens daar het overige zijner dagen door te brengen, en de knaap groeide op in de vreeze Gods en de volslagenste onbekendheid met de wereld van daarbuiten.

Eenige jaren later, toen de knaap reeds opgegroeid was tot een struischen jongeling, viel er iets voor.

Het gebeurde namelijk dat op eenen zonnigen meidag een heele schaar jolige jonge meisjes uit het minst verwijderd dorp het bosch kwamen ingehuppeld, met hun gegichel en hun gezang de vogeltjes in de boomen overschetterend.

« Vader, » vroeg de knaap die nooit een meisje gezien had, « wat zijn dat? »

De oude krabde zich in den verwarden kluizenaarsbaard, bedenkelijk.

« Dat zijn gansjes, mijn kind, » sprak hij.

Maar de jongen smeekte hem nu en bad hem om toch ook zulk een gansje te mogen hebben.

« Een gansje? » had de man verschrikt uitgeroepen. « Lieve jongen, wist ge hoe ze bijten! »

Eilaas, of de waarschuwing hielp?

Toen eenigen tijd daarna het minst verwijderd dorp kermis vierde, en het jonge volk paarsgewijze de mullige landpaden optrok, wie meent ge wel die aan 't hoofd der koppels aanstapte, in de uitgelatenheid van zijn overmoed, en niet in het minste bevreesd van het snoeperig blozend gansje nevens hem, dat hij zoo innig bij de hand hield gevat, met begeleiding van vertrouwelijk armgeslinger en zoet gefluister?...

Die arme kluizenaar!...

Verschooning, lezer, dat ik U het oude grapje nog eens opdreun, al vrees ik nog zoo zeer dat gij 't wel meer gehoord hebt.

Onwillekeurig schoot het mij te binnen, toen de « Magasin Littéraire » van April mij den open brief te lezen gaf, dien een katholiek — de heer Bodeux — er tot eenen anderen katholiek richt — den heer Demade.

Deze had zich schuldig gemaakt aan het schrijven van een roman, — een werkelijken roman, met de liefde tot keering en inslag, denkt eens, en daarbij, welke liefde!

En zijn misdrijf had hij daardoor nog verzwaard, dat hij het gedaan had in eenen stijl vol gloed en kleur, die het boekje de gevaarlijke aantrekkelijkheid van kunstenaarswerk had geschonken.

« Ik kan niet billigen, » verklaart dan ook de heer Bodeux, « dat een schrijver van uwen rang, van uwe overtuiging en van uw verstand, mededoet aan het in stukken werpen van de schoone, verheven grondbeginselen van den godsdienst, van 't beginsel onder andere, dat men in het huwelijk eene vrouw alleen zal beminnen. »

Wij hadden het boek gelezen, en hadden geenszins de zelfverdediging van den aangevallene in

't volgend Magasin-nummer behoefd, om hem, wat ons betreft, te kunnen vrijspreken.

Al de grieven van den heer Bodeux zijn samen te vatten in dezen enkelen : de held van den roman is iemand die liefde koestert voor twee vrouwen, hoe ideaal overigens die liefde ook is. Want die held is tevens een Christen, en zijn geloof geeft hem de kracht om nergens zijnen plicht te overschrijden. Welnu : *zulk een hartstocht is on-katholiek.* Verkiest ge de eigen woorden van den heer Bodeux : « la Passion catholique, schrijft hij, - de katholieke hartstocht is in den plicht, den volstrekten, den volkomen plicht, en niet in de kunsttoeren van zedelijk evenwicht van het eene of andere heethoofd. »

Indien we nu die bepaling van den katholieken hartstocht nader onderzoeken, moeten wij tot de slotsom geraken dat zij evenmin als het overig betoog door helderheid uitmunt.

In den plicht. — Wil dat beteekenen dat de hartstocht bij een katholiek den plicht niet mag te buiten gaan, de grenzen van den plicht moet eerbiedigen, zich binnen het gebied van den plicht moet bewegen? Heel goed. Maar hoe wilt ge dan dat de beschuldiging van den heer Bodeux het boek van den heer Demade treft, waar de hartstocht, met den plicht in tegenstrijd, voortdurend moet onderdoen voor den plicht, steeds door den plicht in den toom blijft gehouden?

Moet het dus zeggen dat de hartstocht met den plicht hoeft gelijk te staan, dat wij hier te doen hebben met twee begrippen die elkander dekken? Maar dat is onzin, nog min of meer.

Ook maakt het ons den indruk dat daar de hond niet gebonden is. Onbewust heeft de heer Bodeux hier de rol van den kluizenaar gespeeld, die gaarne zijn zoon van de vrouwen had afgehouden, maar met de ware reden voor den dag niet durfde komen

en schijnredens uitdacht : de aanval is gericht, niet zoozeer tegen den heer Demade, dan wel in 't algemeen tegen het feit dat katholieken liefderomans zouden gaan schrijven, terwijl nochtans de liefde eene zoo gevaarlijke zaak is!....

Welnu, een katholiek schrijver heeft meer dan het recht om romans te schrijven.

Indien een katholiek schrijver gevoelt dat hij zou kunnen romans schrijven zoo hij er zijn werk van maken wil, dan heeft hij zelfs den plicht het te doen : toen de meester uit de parabel zijnen dienaar eenen penning toevertrouwde, wilde hij niet dat deze slecht gebruikt zou worden, maar evenmin dat hij ongebruikt zoude blijven. De oorzaken liggen voor de hand, waarom het lezen van romans eene behoefte van onzen tijd is geworden : en duizenden en duizenden van slechte romans worden er verslonden, bij gebrek of bij schaarschheid aan goede....

Een goed roman is eene goede daad, eene weldaad.

In welk handboek van zedeleer zal met meer kleur en kracht het noodlottige der onzedelijkheid kunnen aangetoond worden : wel te verstaan, indien de roman waarheid bevat, en de werkelijkheid afbeeldt?

Welke verzameling van wijze leeringen en spreuken zal den onervaren beter toelaten levenservaring op te doen, den zwakke beter opbeuren, den moedelooze beter troosten : wel te verstaan nogmaals, indien de roman waarheid bevat, en de werkelijkheid afbeeldt?

Greift nur hinein ins volle Menschenleben!
Ein jeder lebt's, nicht vielen ist's bekannt,
Und wo ihr's packt, da ist's interessant.

voegt U Goethe toe : noem U voor 't overige realist, naturalist, decadent, of symbolist, al naar believen, 't kan mij weinig schelen, en den lezer ook niet. — Bij middel van verdichte personen en verzonnen gebeurtenissen het leven te schilderen zooals het zich U voordoet : ziedaar uwe taak, noch meer, noch min. En naarmate ge zorgvuldiger vermijden zult iets anders te zijn dan schilder naar het leven, naarmate ge vooral zorgvuldiger U zult wachten terzelfdertijd nog een beetje schoolmeester te spelen, wordt uw werk boeiender en leerrijker.

Geen romans vooral die de comedie van het leven voorstellen als iets waar de liefde weinig in te zien heeft. Is dat zoo? Ofwel speelt de liefde werkelijk eene hoofdrol? Omdat allerlei driften en hartstochten met de liefde verbonden zijn, omdat veel kwaad geschiedt in den naam van de liefde, meent gij daarom reeds het recht te hebben haar weg te loochenen of haar anders voor te stellen dan zij is? Neen, het is alles niet edel en schoon wat de levenscomedie ons ten tooneele voert : maar wie heeft U gevraagd dat ge 't portret zoudt flatteeren tot onkennelijkwordens toe? En hebt ge, als katholiek, zoo weinig vertrouwen in de zedelijke betoogkracht van het ware?...

Spreken overigens de feiten niet luide genoeg? Waar zijn wij gekomen, katholieken, met al die zedelijkheids — *tendenz* in onze novelletjes en verhaaltjes? Novelletjes en verhaaltjes voor kleine jongens en meisjes, die hebben we, waarachtig, genoeg. Dáár is overproductie. Maar de verhalen en de lectuur voor de groote menschen, hoe staat het daarmede? O ja, op de borst mogen wij ons kloppen, en bekend moet het :

« Men schijnt het niet te begrijpen, al is het zoo en al valt het niet te loochenen : de letterkundige schepter van onzen tijd is ons ontvallen. »

En wij moeten ons afvragen met Demade :

« Er zijn katholieken die lezen. *Wat* lezen zij

dan? — Lezer, geef zelf het antwoord. Wij, voor ons deel, zouden niet durven. »

Wat is nu het onderwerp, en de strekking, en de geest van « Ame Princesse »?

Vooreerst welk tooneel uit het groote levensdrama heeft de schrijver uitgewerkt?

« Het onderwerp van den roman is zeer eenvoudig. Een man met een karakter dat eene uitzondering is, de Prins, bemint hartstochtelijk twee vrouwen: Albine, zijne verloofde, en tevens Blanche Macbeth Hij koestert liefde voor hen, maar zonder eene enkele tekortkoming aan de christene wet. Albine heeft zijn woord, zij wordt zijne vrouw, en Blanche Macbeth verdwijnt voor immer uit zijn levenswandel, al bewaart hij haar beeld voort in zijn hart. Albine sterft.. Den avond der begrafenis verneemt de Prins het huwelijk van Blanche Macbeth. »

Zoo vat de schrijver zelf zijn werk samen.

Wie zal hem verbieden zulke toestanden te behandelen: biedt het leven ze niet dagelijks?

Iets anders ware het, indien hij er naar streefde die dubbele liefde te wettigen. Maar dat doet hij ook niet, integendeel. En wilde hij nu *waar* zijn, had hij niet den plicht, en ook den plicht van rechtvaardigheid, daarbij rekening te houden van al de verzachtende omstandigheden die uit het karakter der personen en uit den toestand zelve voortvloeiden?

Zijn verhaal heeft niets te stellen met het oude deuntje der verdrukte onschuld, enz. Eigenlijk is het geen verhaal, maar eene dissectie, de ontleding van een menschenhart. En dat de indruk een zedelijke indruk is blijkt wel hieruit dat de schrijver niet hoeft te aarzelen, om in zijne zelfverdediging de vraag te stellen: « Denkt gij, zoo vraagt hij, dat een lezer van mijn boek ooit lust zal krijgen om met voor-

bedachten rade het schromelijk liefdesavontuur te beleven, dat ik verhaal, en dat ik als het ware onder mijne oogen zag gebeuren? Ik niet. »

Wie zal den moed hebben de hoedanigheid van een goed boek te weigeren aan eenen roman waarvan iedere bladzijde ons toeroept: Bewaakt uw hart! Op uwe hoede voor de liefde! Niet te veel ons zelven toegegeven! De liefde is goed, is schoon, is edel en veredelend, al wat ge wilt: vergeet maar niet dat ze gevaarlijk is daarnevens. On ne badine pas avec l'amour.

De gebreken die, onzes inziens, « Ame Princesse » aankleven, zijn van anderen aard.

Wij laten het natuurlijk voor de rekening van den heer Demade dat hij, een Vlaming, meent wel te handelen wanneer hij den titel van Fransch schrijver verkiest, alsof zijn eigen volk niet broodnood had aan eigen goede schrijvers, en alsof het beter en roemrijker was toejuichingen te oogsten in Fransche bladen dan te doen wat hij kan om te helpen aan ons en zijn Vlaamsche volk het ontbrekende geestesvoedsel bijbrengen...

Noch de tekniek, noch de geest van zijn werkje voldoen ons.

In de beknopte samenvatting van den roman, zooals wij ze hooger overschreven, moet de korte bepaling: « met een karakter dat eene uitzondering is », dienen tot samenvatting van de gansche eerste helft.

Gansch de eerste helft dient enkel om ons den held van 't verhaal voor te stellen. Hier of nergens is het de plaats om de gouden spreuk te herinneren:

Mate is t'allen spele goed.

Enkel als bijdrage tot karakterizeering van den Prins is de lange ingeschoven episode der vrouw die

in den nood haar kind met haar eigen bloed doopt, te rechtvaardigen; deze episode, prachtig op haar eigen, staat echter in geen genoegzaam verband met het onderwerp.

Over enkele uitdrukkingen, die alhoewel met goed inzicht geschreven, toch niet vrij te pleiten zijn van oneerbiedigheid jegens het H. Sacrament stappen wij zwijgend voorbij, om nog een oogenblik over den geest zelve van den roman te kunnen uitweiden.

Daar opnieuw zijn we verplicht den heer Bodeux in zekeren zin ongelijk te geven.

Een Vlaming, die als Vlaming leeft en denkt en gevoelt zou evengoed als de heer Demade eene dergelijke dubbele liefde tot onderwerp hebben kunnen kiezen. Evengoed als de heer Demade zou hij 't hebben kunnen, zoo onbeschroomd waar en objectief mogelijk behandelen. Maar die ziekelijke overprikkeling welke den held van den heer Demade kenschetst, en welke trilt tot in den toon toe van de wonderlijk gewrongene zinnen en wendingen, die duffe broeikast-atmosfeer die U tegenwaait van uit de beschrijving der fantastische zaal, dat alles hadde plaats gemaakt voor gezonde menschen, en heldere denkbeelden, en eenen frisschen verkwikkenden dampkring.

Het is inderdaad bijna onmogelijk voor een lezer die de Parijsche broeikast-beschaving niet van bij kent, om « Ame Princesse » niet te beschouwen als een Oostersch wonderverhaal naar het Westen overgebracht. Men heeft het gevoel van iets dat niet waar is, dat valsch is, omdat de schrijver heeft gemeend dat het dichterlijke en het aantrekkelijke eerder te zoeken zijn in het buitengewone, in de uitzondering, dan in het dagelijksche, in den regel....

De prins, de held, ontstemt U door zijne « pose », door zijn theaterachtigheid.

Zonderlinge tegenstrijdigheid van den schrijver,

die begint (en terecht) met te houden staan dat hij als katholiek romans mag schrijven die de werkelijkheid vertolken, om als toepassing een verhaal te dichten dat toestanden schildert welke zoo zeer eene uitzondering zijn, dat misschien nog niet één lezer op duizend er zich kan indenken, ze zich als werkelijk kan voorstellen!

« Ame Princesse », om kort al die uitloopende beschouwingen samen te vatten, is en blijft, niettegenstaande tastbare gebreken, een kunstwerk, een echt en katholiek kunstwerk.

Maar nog iets meer is het : het is de roep van den wachter, die van op de hooge torentinne den dag verkondt; het is eene opwekking tot de jongeren om vastberaden de dommeling af te schudden en het werk aan te vatten dat op hen beidt; het is eene goede bres geschoten in de vereeuwde vesting van stomme ondadigheid, onnoozel zelfbehagen, verlammend vooroordeel...

En evenzeer of nog meer dan voor de Vlamingen die aan eene vreemde taal de voorkeur schenken, is « Ame Princesse » dit alles voor de Vlamingen die hunne eigen taal schrijven : want, al bleven ons Snieders en Sleeckx, Conscience werd niet vervangen; en sedert jaren woedt in Vlaanderen de hongersnood aan geestesvoedsel.....

L. SCHARPÉ.

GILDE EN CORPORATIE.

DEN 24 Februari 1885 werden de vertegenwoordigers der « Cercles ouvriers catholiques » in plechtig gehoor door den H. Vader ontvangen en ziehier, onder andere, eenige woorden die hun door Leo XIII werden toegestuurd :

« Wij hebben de katholieken van alle landen aangespoord om de wijze inrichtingen of werkmansvereenigingen te herstellen, die in betere tijden onder den invloed der Kerk zijn geboren en hebben gebloeid tot groot voordeel der arbeidende klassen, zoowel in geestelijk als tijdelijk opzicht. Behalve dat men door die instellingen gemakkelijk zijne godsdienstige plichten vervult, verzekeren zij nog aan den werkman de opvoeding en een passend onderwijs voor zijne kinderen, hulp en bijstand voor ziektegevallen en ongelukken en een steun voor den ouden dag. Zij kweeken in aller hart de liefde in plaats van den haat, die al te dikwijls den arbeider van zijnen patroon verwijdert. Zij verwekken bij de werklieden eerbied en gehoorzaamheid, getrouwheid en toewijding in den arbeid; zij herinneren den rijken meester dat de Christenen van elken stand broeders zijn in Jesus-Christus, dat de rechtvaardigheid al hunne handelingen moet leiden, dat de naastenliefde en de zachtmoedigheid het gebieden en het bestraffen moeten matigen. Door den invloed van deze heilzame instellingen zou men spoedig den broederoorlog zien eindigen, waarvan gij zoo even hebt gesproken en die, ongekend in de eeuwen des geloofs, thans zulke verschrikkelijke verwoesting aanricht. »

In die woorden van den Paus ziet men wat de gilden der middeleeuwen waren, welke groote voordeelen werkman en meester er uittrokken, en — zou men willen besluiten — hoe raadzaam het wezen zou die genootschappen wederom in het leven te roepen. Zulks is echter juist het gedacht niet van den H. Vader. Wat Hij eigenlijk wil, zullen wij verder in zijne laatste Encycliek trachten op te zoeken. Een

enkele oogslag op de grondregels der oude gilden geworpen toont ons echter klaarblijkend dat zij in al hare deelen met de maatschappelijke belangen van onzen tijd niet strooken.

§ I. — Wat waren de Gilden in de middeleeuwen.

Niemand mocht een ambacht uitoefenen zonder blijken van bekwaamheid te hebben gegeven en een examen te hebben ondergaan. Niet zelden werd de akte van bekwaamheid aan zeer ervaren werklieden geweigerd om de enkele reden dat de in de gilde (1) reeds aangenomen leden in voldoend getal waren voor de behoeften van den tijd. Prikkel tot verbetering bestond er niet, en zelfs als er gildebroeders waren die den ouden sleur wilden verlaten en nieuwe uitvindingen toepassen werd hun dit óf zooveel mogelijk bemoeilijkt óf dikwijls zelfs verboden, omdat men daarin slechts een hatelijk middel verkoos te zien om de andere leden den loef af te steken en van hunne kostwinning te berooven.

Ten huidigen dage is het met den toestand der nijverheid en de wijze van productie geheel anders gelegen als in de middeleeuwen.

Iedereen is vrij het beroep te kiezen dat hem aanstaat; men kan ook den werkman niet dwingen zijn leven lang hetzelfde ambacht uit te oefenen, hem verplichten dienzelfden stiel aan zijne kinderen te leeren en hem zoo, als het ware, door een wettelijken band aan zijn beroep verbinden. Eene openbare macht, hetzij die van de gemeente, hetzij die van den Staat, mag zich met het beroep van den werkman niet meer bemoeien. Is het mogelijk dat zij door eene wet de palen aanwijze waarin de nijverheid moet gesloten blijven, het getal werklieden aanduide die tot de vereischten des tijds voldoende zijn en de mededinging tusschen gemeenten en landen op 't stuk van nijverheid belette? Geenszins! en waarom niet? Omdat zulke wetten, verre van voorspoed en bloei te bezorgen, de uitbreiding der nijverheid en het geluk der arbeiders zouden belemmeren.

(1) Het woord *Gilde* wordt onzijdig in Holland, en in België algemeen vrouwelijk gebruikt.

De reden ligt vóor de hand : de middeleeuwsche corporatiën waren bijzonderlijk gegrondvest op eene standvastige en eenvormige wijze van voortbrenging en op moeilijkheden van onderling verkeer der volkeren welke heden alle uit den weg zijn geruimd. De bescherming, die de Staat en de gemeente aan de gilden verleenden uit hoofde van het karakter zelve dier vereenigingen, kan nu niet meer aangenomen : overal zien wij de patronen vrij van allen band en werkende voor eigen rekening en persoonlijk voordeel.

Dat in dezen toestand van zaken vele moeilijkheden voorkomen, die weleer niet bestonden, valt niet te betwisten.

Door de innige aaneensluiting met zijne vakgenooten, door de broederliefde welke den meester met den werkman vereenigde, door de gemeenschappelijke middelen waarover de Corporatiën beschikten, was weleer de werkman gevrijwaard tegen het al te groot beheer van den patroon en de ongelukken van het leven. Waren de tijden niet veranderd en had de nijverheid niet in alle landen zulk eene verbazende uitgebreidheid aangenomen, voorzeker zou men de liefdadige werkmansgilden der middeleeuwen tot een nieuw leven moeten roepen. En wederom zouden zij die heilzame vruchten voortbrengen door alle schrijvers met zooveel lof geprezen.

« De Kerk — zoo sprak in 1886 graaf A. de Mun aan de studenten van Leuven — de Kerk wilde de in onmin levende personen door de christelijke broederliefde verzoenen; daarvoor spoorde zij hare kinderen aan om zich aaneen te sluiten en elkander te helpen in de werken van godsvrucht en liefde, in de bescherming der armen, der grijsaards en der zieken; daarna, door de natuurlijke uitbreiding van den vereenigingsgeest, in al de noodwendigheden van het leven en eindelijk in de gemeenschappelijke verdediging. De genootschappen en gilden werden uit die toenadering der harten geboren en, op de aldus gelegde grondslagen, rees weldra het maatschappelijk gebouw met zijne talrijke verdeelingen naar de algemeene belangen geschikt. De arbeid, het bijzonderste werktuig van welzijn en geluk, was ook het eerste voorwerp der onderlinge vereeniging. De gilden trokken meesters en werklieden in denzelfden liefdeband en werden overal op eene vreedzame doch vruchtbare wijze ingericht. Christus' Kerk gaf den eersten stoot tot vooruitgang aan die heerlijke hervorming, wier billijkheid door de hooge goedkeuring der Vorsten erkend en wier grondbeginsel door de volken als voorbeeld eener nationale inrichting aangenomen werd » (1).

(1) *La Question Ouvrière*, par le comte A. DE MUN, pp. 35 et 36.

Wat de groote Fransche redenaar van de middeleeuwsche gilden zegt vindt men bevestigd bij al de schrijvers die de zaak hebben behandeld. Maar allen ook zijn het eens om te verklaren dat, zoodra alle takken van nijverheid een grooteren omvang kregen, die werkmansvereenigingen allengskens moesten vervallen.

Dus, om onze meening in korte woorden samen te vatten, besluiten wij dat de Corporatiën zeer nuttig waren in de middeleeuwen; maar dat zij in onzen tijd, nu de wijze van productie en het onderling verkeer der volkeren veranderd zijn, in al hare deelen niet meer kunnen bestaan.

§ II. — Door wie werden zij afgeschaft?

In zijn « Motu proprio » van 16 December 1801 zegt Pius VII dat de Corporatiën als openbaar werktuig van arbeid en nijverheid in den kerkelijken staat niet meer zullen bestaan « om reden zegt de H. Vader, dat die inrichtingen de uitbreiding der nijverheid en de steeds toenemende beweging tusschen de volken belet, het getal nijveraars en ambachtslieden te zeer beperkt ».

Van zijnen kant, door den « Motu proprio » van 14 Mei 1852 laat Pius IX toe de vrije Corporatiën wederom in te richten, er bijvoegende nochthans dat zij niet mochten ingericht worden zooals in de middeleeuwen.

De redenen door den Paus aangewezen zijn die welke wij hooger hebben aangehaald (1).

Wij zullen hier geen gewag maken van de Fransche revolutie die, zooals men weet, de afschaffing der Corpora-

(1) Ziehier hoe de H. Vader zich uitdrukt : « De tegenwoordige toestand der maatschappij belet ons de genootschappen van nijveraars en ambachtslieden wederom in te richten *zooals die weleer bestonden*. Het is echter voor ons een plicht de beste middelen op te zoeken waardoor wij het ware geluk der zielen kunnen verzekeren, zonder de stoffelijke belangen onzer ondergeschikten te verwaarloozen. Daarom, na met de grootste aandacht de besluiten onderzocht te hebben, welke ons door eene vereeniging van kardinalen werden voorgesteld, vinden wij goed de volgende regels voor te schrijven :

Art. I. — In de stad Rome is het toegelaten de corporaties te herstellen welke door onzen voorganger Pius VII zaliger gedachtenis, den 3 September 1800, den 11 Maart en den 16 December 1801 werden afgeschaft. »

tiën onder hare eerste werken telt. Alleenlijk willen wij nasporen wat de H. Kerk er over denkt en hare meening nopens dit belangrijk vraagstuk vaststellen.

§ III. — Op welke grondbeginsels moeten zij, volgens Leo XIII in onzen tijd worden ingericht?

Wij hebben gezien hoe Leo XIII de Gilden en Corporatiën aanprijst aan de vertegenwoordigers der katholieke werkmanskringen. In zijne Encycliek « Rerum novarum » verklaart de H. Vader uitdrukkelijk dat men ten huidigen dage iets dergelijks (aliquid simile) zou moeten inrichten om den godsdienstigen, zedelijken en stoffelijken welstand van den werkman te bevorderen; hij spoort alle katholieken aan de onderhouding van den godsdienstzin en het bezorgen der gemeenschappelijke belangen ter harte te nemen. « Hij wenscht tot het heil van het volk, dat er weldra, onder de bescherming der kerkelijke overheid, vele Corporatiën zullen herleven, *ingericht volgens de noodwendigheden van den tijd.* » (1)

Wat men in de pauselijke Encycliek vooral bewondert, is de vastberaden wil des H. Vaders van het ware geluk zijner kindren te verzekeren. En om zijn doel te bereiken, acht Hij het noodig ons de troostvolle waarheden van het geloof te herinneren.

Welke is de leer van het Evangelie over rijkdom en armoede? Moeten de rijken hooggeprezen en de armen vernederd? of heeft misschien de Heer het tegenovergestelde gewild? Tweemaal neen. God oordeelt de menschen niet naar de vergankelijke goederen die zij op aarde bezitten; voor een hooger doel is de mensch geschapen : het aardsche genot kan zijnen eeuwigen dorst naar geluk niet stillen.

En, in waarheid, zijn het de zalige wetten van het Evangelie niet, die de zelfzucht, den geest van opstand en verdrukking, den haat en de afgunst tusschen rijk en arm zullen tegenhouden? Geeft de rijke gehoor aan zijne natuur-

(1) « Huius rei causa, collegia illa magnopere vellemus auspiciis patrociniοque Episcoporum, convenienter temporibus ad salutem plebis passim restitui. »

lijke neiging, dan zal hij steeds aangedreven zijn om meer en meer geld te winnen, den werkman te onderdrukken en aan de liefde jegens zijne ondergeschikten te kort te blijven. Ziet de arbeider van zijnen kant, dat hij als een slaaf is die op aarde schijnt te leven om anderen te dienen, ontwaart hij slechts in zijns meesters woorden en daden teekens van misnoegdheid of onrechtvaardigheid, is het niet natuurlijk dat hij de stem verheft en zegt : « waarom hij zoo gelukkig en ik zoo misprezen?... hij zoo rijk en ik zoo arm?... »

Gesteld echter dat een meester, voor welken arbeid ook, zijne onderhoorigen met liefde en rechtvaardigheid behandelt, hunne zedelijke en stoffelijke behoeften in acht neemt, dan zullen zij ook hem beminnen en elke gelegenheid te baat nemen om hem te bevoordeelen. Maar zonder godsdienst en rechtvaardigheid is er geen welzijn in eene maatschappij denkbaar, daar deze den hechtsten grondslag uitmaken der goede trouw, welke de band is der maatschappij.

Hoe dikwerf in zijne Encycliek komt Leo XIII niet terug op die eenvoudige, alles omvattende, onveranderlijke beginselen der katholieke kerk? « Alwie, zegt Hij, van de goddelijke goedheid meer gunsten naar ziel of lichaam heeft ontvangen, moet die, als dienaar der Voorzienigheid, gebruiken tot het heil van den evennaaste. » (1) En de woorden des Zaligmakers herhalende : « telkens gij iets geeft aan den kleinste mijner broeders zult gij het aan mij gegeven hebben. » (2)

In die christelijke grondregels en in haar alleen ligt dus de oplossing van het belangrijk vraagstuk. « Het geloof, zegt ergens L. Veuillot, moet leven in het volk; indien God die moeilijke kwestie niet beantwoordt, zal zij nooit op eene voldoende manier opgelost worden. » De rijke moet verstaan dat hij, volgens zijne middelen, den behoeftigen werkman als eenen broeder moet helpen; de arbeider zal eerlijk zijne

(1) « Quicumque maiorem copiam bonorum Dei munere accepit, sive corporis et externa sint, sive animi, ob hanc causam accepisse ut, minister providentiae divinae, ad utilitates adhibeat caeterorum. »
(2) Matth. XXV, 40.

plichten van onderdanige vervullen en zijne vernedering geduldig verdragen (1).

Werden deze heilzame wetten nageleefd, welhaast zou men den broederkrijg tusschen de werkende en de bezittende klassen een einde zien nemen. De H. Vader toont ons hoe wel de eerste Christenen die wetten verstonden en hij wijst op de liefde, de eendracht, de rechtvaardigheid die hen bezielden. « Niet zelden, zegt hij, gaven de rijken al hunne schatten ten beste om in de noodwendigheden der armen te voorzien. » (2)

§ IV. — Welke middelen moeten in het werk gesteld?

Eene moeilijke vraag wordt nu gesteld : hoe zal men dat loflijk doel werkelijk bereiken?

Alleenlijk schijnt de H. Vader te willen dat men die eigenschappen der oude gilden doe herleven wier onderhouding hedendaags nog zou kunnen strekken tot het geluk der maatschappij.

Welke waren, in korte woorden, de bestanddeelen der oude gilden? Zij waren tezelfdertijd eene godsdienstige broederschap, met haren heiligen Patroon, hare kapel, hare godsdienstoefeningen; eene vereeniging van vakgenooten die het tijdelijk welzijn harer leden behartigde en het monopolie van eene bepaalde nijverheid in handen had.

---

(1) M. Woeste, staatsminister, schreef onlangs in de « Revue générale » een merkwaardig artikel over « le mouvement social et l'intervention de l'Etat ». Ziehier hoe hij zich uitdrukt : « Les catholiques sont d'accord pour admettre que l'intervention de la loi ou de l'Etat ne suffirait pas; que les enseignements chrétiens sont indispensables; qu'il appartient aux riches d'aller au peuple, de l'éclairer, de le moraliser, de l'évangéliser, de créer pour lui des institutions protectrices et des œuvres de secours, et qu'il est nécessaire d'agir incessamment sur l'esprit et la conscience des patrons pour amener ceux d'entr'eux qui ne le feraient pas, à traiter les ouvriers selon les exigences de la dignité de leur nature. » (*Revue générale*, 1er février 1893 p. 182.)

Een waardig navolger van F. Le Play deelt dezelfde denkwijze. « Seule l'idée chrétienne, zegt M. Delaire, relève la dignité des humbles et des déshérités par la certitude des divines promesses; seule, d'autre part, elle contraint ceux que la fortune a comblés à borner leur luxe pour ne point limiter leur charité. » (*Réforme sociale* — 1er janvier 1893, p. 62.)

(2) « Ea vis erat apud vetustissimos Christianos caritatis mutuae, ut persaepe sua se re privarent, opitulandi causa, divitiores. »

Wat de twee eerste punten betreft, die kunnen zeker op eene of andere manier heden nog zonder moeilijkheid ingevoerd worden. De vindingrijke bezorgdheid van een liefdadig hart is altoos op zoek naar allerhande middelen om zich voor zijnen evennaaste op te offeren.

Werpen wij eenen oogslag op den hedendaagschen arbeidersstand. Men onderscheidt gewoonlijk drie soorten van werklieden : de brave, christene werklieden die vlijtig arbeiden en nooit de minste ontevredenheid ten opzichte van hunne meesters toonen; de misnoegde, die door de drogredenen der socialisten werden verleid en hunne makkers tot oproer en tegenstand willen aansporen; de onverschillige, die als het ware gelijken tred houden met beide vorige. Op die drie klassen van arbeiders is het van noode dat men de doeltreffende christene beginselen toepasse : de eerste zullen die beginselen in de deugd versterken en steeds behouden, zelfs in de ongunstige omstandigheden van het leven; de tweede zullen zij op het rechte pad terugbrengen en de laatste, de talrijkste, het beste en het zekerste boven het verleidende en het onzekere doen verkiezen.

Ongelukkiglijk vindt men den dag van heden vele van die onverschillige werklieden : zij hebben eene christelijke opvoeding genoten en werden betamelijk in het geloof onderwezen; maar later kwamen hun slechte voorbeelden vóór oogen en driftige woorden brachten hunne inbeelding in de war. Wat gedaan? welke denkwijze aangekleefd? zullen zij het geloof hunner jeugd verzaken of hunne gezellen volgen? — Gewichtige vraag, wier oplossing over het geluk of het ongeluk van dien werkman zal beslissen! Welnu, onderhoudt hem over de troostvolle waarheden van het geloof, spreekt hem van God en van den schoonen Hemel, van Christus den goddelijken arbeider; geen twijfel of ge zult er een vromen Christen en een braven onderdanige van maken. Maar hebt gij het ongeluk hem aan zijn eigen lot over te laten, belet gij niet dat hij de venijnige taal der socialisten aanhoore, dan zal hij weldra de glibberige helling van het kwaad afdalen en alle gevoel van eerbied, liefde en werkzaamheid verliezen!

O! indien de meesters zelven een persoonlijken patronage in hunne werkhuizen inrichtten, ik wil zeggen : indien zij steeds een oog in 't zeil hielden om vóóral den godsdienstzin onder hunne ondergeschikten te doen leven, gewis

zouden zij veel kwaad vóórkomen en beletten. Maar zijn er heden veel onverschillige werklieden, er zijn ook veel onverschillige meesters.

« Welhoe! — zullen eenige zeggen — ik beloof aan eenen werkman 25 fr. voor zes dagen werkens en geregeld, op 't einde van de week, betaal ik hem die som : heb ik mijnen plicht niet vervuld? » — « Neen! antwoorden u te gelijk de kerk en uw geweten; de man, dien gij een loon toekent, is op de eerste plaats een mensch en een christen : en daarvan moet gij rekening houden. »

De meester is den werkman liefde en eerbied verschuldigd. Het is niet gedaan met te zeggen : ik eerbiedig mijnen arbeider vermits ik hem betaal. Dat is niet genoeg! Neen, gij eerbiedigt den werkman niet, wanneer gij hem gebruikt niet als mensch, maar als een werktuig dat dient om de machienen van uwe fabriek in beweging te stellen; gij eerbiedigt den werkman niet, wanneer gij hem alleenlijk gebruikt om uwe geldkisten te vullen! gij eerbiedigt den werkman niet, wanneer gij. in plaats van voor zijne stoffelijke en zedelijke belangen te zorgen, hem enkel een karig loon toesmijt en hem dan zwak en verlaten aan zichzelven overgeeft, of misschien den vrede in zijnen huiselijken haard komt stooren (1).

Ziet gij die liefde en dien eerbied over het hoofd, dan gelijkt gij aan de vrije burgers der heidensche samenleving, welke hunne slaven op de ergste wijze mishandelden. Wie huivert niet op onze dagen bij het overdenken der wreede kastijdingen en mishandelingen waarvan de ongelukkige slaven alsdan het voorwerp waren? Altijd kruipend voor het gebiedend oog hunner meesters, werden zij aanzien als redelooze dieren, die niet waardig waren eene plaats in de beschaafde wereld te bekleeden. Noch eigenwaarde, noch zielegrootheid waren hun bekend : zij wisten slechts te spreken van de misnoegdheid hunner ikzuchtige meesters en het ongelukkig lot dat hen tot der dood toe moest vervolgen.

Hooger toonden wij met Leo XIII wat al wonderwerken van liefde en zelfopoffering de onderhouding dezer zalige wetten in Christus' Kerk deed ontstaan. Ja! in de eerste

(1) Cfr. Redevoering van M. Heuvelmans op de algemeene vergadering der katholieke werken te Mechelen 1889, bldz. 53.

eeuwen vond het voorbeeld des goddelijken Zaligmakers heldhaftige navolgers, want zijne lessen stonden diep in de harten geprent. Wil dat zeggen dat het vuur der liefde van lieverlede is uitgedoofd?

God dank! wat de Kerk in hare jongste dagen vermocht, vermag zij nog na negentien eeuwen. Het bloed, dat eens op Calvarieberg door den zoon Gods werd vergoten, heeft tot het heil van allen gevloten en zijne levendmakende bron stroomt in het hart der Christenen door alle tijden heen!...

In de volgende bladzijden zullen wij de bijzonderste katholieke werken van Frankrijk, Duitschland en België beurtelings bespreken; en wij zullen zien dat er werkelijk verschillende pogingen werden aangewend volgens de verschillende omstandigheden van tijd en plaats.

GILDE EN CORPORATIE IN NOORDELIJK FRANKRIJK.

§ I. — De Corporatie Harmel, te Val-des-Bois.

Niet verre van de stad Rheims, in Frankrijk, verheft zich eene fabriek waar ongeveer 12 à 13 honderd werklieden dagelijks samenkomen : al die nederige arbeiders zien er gelukkig en tevreden uit. In hunne oogen straalt de blijdschap van hen die in het getrouw nakomen hunner plichten het geluk vinden.

Gaat den eersten vrijdag der maand naar de parochiale kerk, en die 1200 werklieden zult ge ter heilige tafel zien naderen om in de innige vereeniging met hunnen God nieuwe sterkte te putten tegen de moeilijkheden van het leven. Richt daarna uwe stappen naar de werkhuizen der fabriek; de klok heeft daareven het hernemen van het werk aangekondigd : allen zetten zich vlijtig aan hun stuk, zonder achterdenken, zonder misnoegdheid, maar ernstig en vroolijk. Ziet! daar verschijnt de heer, de patroon, ook hem ziet men tevreden en gelukkig. En waarom?

« Goede vader! » zoo luidt de eerenaam waarmede zijn volk hem toespreekt. En men denke niet dat ik vertelseltjes

vertel : — Ziehier de woorden van den heer L. Harmel op het Congres van Luik in 1886 :

« Mijn vader — zoo spreekt hij (1) — is te Val-des-Bois aangekomen, toen alle geloof uit het volk was verdwenen, toen de ontbindende denkbeelden zich sneller en sneller ontwikkelden en alle dagen een dieperen afgrond tusschen meester en werkman groeven. Het stelsel van den patronage had in den beginne op die menigte geenen goeden uitslag; mijn vader besloot dus nieuwe middelen in het werk te stellen. Hij nam eerst eenen, dan twee, dan drie zijner beste werklieden; hij sprak hun van God, het eeuwig leven, het einde van den mensch; en van lieverlede is hij er toe gekomen de eenige goedovertuigde arbeiders tot ware apostels te bekeeren. Het vruchtbaar zaad werd door hen al ras onder hunne gezellen verspreid en, weinige jaren later, was het ons gegeven de vruchten te plukken waarvan gij allen hebt hooren spreken. Voorheen hield geen enkele werkvrouw haar paschen, nu naderen er elke maand een groot getal ter H. tafel; onder de zonen van onze werklieden telt men acht priesters, en vele hunner dochters hebben reeds in een klooster haar leven aan God opgeofferd.

« Welhaast waren de twee grootste hinderpalen, die den arbeider zijn geluk ontnemen, te boven gekomen : de godsdienstzin leefde in de harten en tusschen hoog en laag, bevelhebber en onderdanige, heerschte wederzijdsche liefde.

« Eene derde wonde : de volksarmoede of het pauperisme moest nu gelenigd worden. Maar met de onderhouding der twee eerste punten vond de werkman zelf welhaast het gepaste middel. Een enkele onzer fabrieken heeft, verleden jaar, voor eene bevolking van 12 honderd zielen, 63,000 fr. op de spaarkas gezet! Het derde der arbeidende familiën bezit 3 à 20 duizend fr.; en nochtans staat het werkloon niet hooger bij ons dan in de fabrieken waar men geene duit ter zijde legt. Wij mogen dus zeggen dat het volbrengen der Christelijke plichten eene bron is van tijdelijken voorspoed. »

Doch, om de onwaardeerbare vruchten van het werk niet alleen te Val-des-Bois, maar elders nog en gedurig te kunnen plukken, en als antwoord op de vraag om de gebruikte middelen bekend te maken en nauwkeurig te beschrijven, gaf de heer Leo Harmel zoon van den Christe-ijken insteller der nieuwe corporatie (2) in 1876 een boek

(1) Cfr. *Congrès des œuvres sociales à Liège*, 1886, p. 48.

(2) Jacques-Joseph Harmel, inrichter en bestuurder der corporatie, is godvruchtig in den Heer ontslapen den 3 Maart 1884. Men heeft

uit voor titel dragende : « Manuel d'une Corporation Chrétienne ». Op de eerste bladzijden treffen wij vooreerst twee pauselijke brieven aan : eenen van Pius IX en een anderen van Leo XIII; dan verscheidene brieven van bisschoppen en hooggeplaatste personen. Allen wenschen den heer Harmel geluk over zijne loflijke pogingen om 's werkmans lot te verbeteren.

Het boek bevat zes deelen en handelt beurtelings over den Christelijken patronage in 't algemeen, over de goede inrichting eener fabriek zoowel binnen als buiten de werkhuizen, over de katholieke genootschappen. In het vijfde deel toont de schrijver hoe de grondregels, door hem aangewezen, te Val-des-Bois worden onderhouden en eindelijk onderzoekt hij hoe men zijn stelsel in de steden zou kunnen toepassen. (1)

Wij bepalen ons tot het doen kennen der bijzonderste inrichtingen.

Het art. I der « Règlements intérieurs » stelt als grondslag eener Corporatie de godsdienstige genootschappen.

Het art. II luidt als volgt :

De godsdienstige of voornaamste genootschappen zijn :

A. — Genootschap der werklieden van meer dan 17 jaar, onder de bescherming van den H. Jozef.

B. — Genootschap der jongelingen, van af hunne eerste communie tot hun 17 jaar.

C. — Genootschap van den H. Aloïsius van Gonzaga voor de jongelingen die hunne eerste communie nog niet gedaan hebben.

D. — Genootschap der H. Anna voor de moeders.

---

het testament van dien heiligen man in het licht gegeven onder den titel : « *Testament du bon père Jacques-Joseph Harmel* ». — In die vier blaadjes leert men nog beter de liefde van den Christen en de edelmoedigheid van den goeden vader waardeeren. « Als ik niet meer op aarde zal leven, zegt hij onder andere aan zijne kinderen, zal uw eerste zorg zijn van voor mij te bidden en te doen bidden. » En verder : « Bewaart zorgvuldig de eenvoudigheid waarvan ik u het voorbeeld heb gegeven. » — « Vergeet nooit dat uwe zaligmaking uw voornaamste werk is, het eenigste dat volstrekt moet lukken. Want wat is ons sterfelijk leven bij de altijddurende eeuwigheid? » — « Bemint altoos de armen en deelt hun met milde hand uwe schatten uit. » — « Schenkt vergiffenis aan al uwe vijanden, zooals God u vergiffenis heeft geschonken. » (*Get.*) HARMEL-TRANCHART.

(1) « *Manuel d'une corporation chrétienne*, par LÉON HARMEL. » — Tours, A. Mame et Fils, 1876; 2de éd. 1879.

E. — Genootschap der kinderen van Maria voor de jonge dochters van meer dan 15 jaar.
F. — Genootschap der Heilige Engelen voor de meisjes, van af hare eerste communie tot haar 15 jaar.
G. — Genootschap der H. Philomena voor de meisjes die hare eerste communie nog niet hebben gedaan.

Het art. III spreekt van eene naamlooze samenwerkende maatschappij, in 1875 tot stand gekomen en den 2 Aug. 1885 door de wet erkend, en waarover wij straks breedvoeriger te handelen hebben.

Ten slotte moeten wij hier nog de werken vermelden welke alleenlijk een godvruchtig doel beoogen :
A. — Conferentie van St Vincentius a Paulo.
B. — Genootschap van het Allerheiligste.
C. — Het derde orde van den H. Franciscus.
D. — Genootschap van O. L. V. der fabriek.
E. — Genootschap van den H. Rozenkrans.
F. — Genootschap van den H. Jozef.
G. — Apostelschap des gebeds.

Het eerste boek van den heer Harmel werd gevolgd door een ander, getiteld : « Catéchisme du Patron » (1). Wij hebben een afdruksel van dit werk vóór oogen en op de eerste bladzijde lezen wij deze beteekenisvolle woorden door den H. Harmel met eigen hand geschreven : « Une usine constituée en famille ouvrière chrétienne procure à chacun de ses membres le bienfait du respect réciproque et de l'amour mutuel. »

Zooals de titel het genoegzaam te kennen geeft, wordt er in dit boek uitsluitelijk van den patroon gesproken. De schrijver handelt over 's meesters betrekkingen met den werkman, over zijn gezag en zijne verantwoordelijkheid; hij legt hem zijne plichten vóór oogen en toont hem de middelen aan waardoor hij die getrouw zal vervullen.

Reeds in 1880 gaf Charles Périn (2) een werk in het

(1) « *Catéchisme du Patron*, élaboré avec le concours d'un grand nombre de théologiens; édité par Léon Harmel. » — Paris, aux bureaux du journal « La Corporation » 1889.

(2) Aan den heer Ch. Périn, hoogleeraar aan de hoogeschool van Leuven, komt de eer toe het eerst de heilzame beginselen en de zegenrijke gevolgen van den christelijken godsdienst tegenover de dor-

licht waarin, ons erachtens, de hoofdgedachten die in dit nuttig boek worden uitgebreid met gepaste woorden zijn uitgedrukt. Een christelijk fabriekmeester moet, zegt hij :

1° Zorgen dat de godsdienst en de goede zeden door al de werklieden en bedienden in eere worden gehouden.
2° De orde en de regelmatigheid zooveel mogelijk in het werk nagaan.
3° Alle vloeken of losbandige gesprekken streng beletten.
4° Voor hoegenaamd geene reden in de fabriek de werklieden behouden die hunne gezellen willen verleiden.
5° De voorkeur geven aan de christene werklieden.
6° De weldaden der katholieke kringen aanprijzen en de inschrijving der nieuwe leden vergemakkelijken.
7° Het werk onderbreken op zon- en feestdagen.

Door de medewerking van den heer Harmel, werd zijn stelsel in eenige steden van Frankrijk aangenomen. Weinige jaren geleden, in 1889, hebben verschillige nijveraars van Noordelijk Frankrijk besloten de Corporatie in hunne fabrieken in te richten volgens de beginselen der « Val-des-Bois ». — « Zij wenden zich tot de ware werklieden, d. i. tot degenen die waarlijk hun lot willen verbeterd zien, zonder daarom de revolutiestelsels aan te kleven. Door hunne vereeniging met de meesters, door de hulp en den bijstand in al hunne noodwendigheden, zullen de werklieden het geluk in de Corporatie vinden. » (1)

Om die algemeene regels eenigszins te verklaren, geven wij hier de wijze te kennen, waarop de Corporatie van *Tourcoing* is ingericht.

§ II. — De Corporatie van Tourcoing.

Zij is verdeeld in twee verschillende genootschappen welke, alhoewel een bijzonder nut beoogende, toch samenwerken voor hetzelfde doel, d. i. het welzijn van den arbeider.

heid der valsche wetenschap uiteengezet te hebben. Hij schreef onder andere zeer verdienstlijke werken : *De la richesse dans les sociétés chrétiennes*. — *Les économistes, les socialistes et le christianisme*. — *Les doctrines économiques depuis un siècle*. — *Le socialisme chrétien* enz.

(1) Cfr. *Etudes Religieuses* 1880. « Une tentative d'organisation ouvrière dans le Nord de la France », pp. 434 et 600.

De gilde vooreerst, die het christelijk leven in al hare leden onderhoudt en onder het bestuur staat van den heer pastoor der hoofdkerk. In de parochiën moeten de geestelijken hun beste doen om tot het loflijk doel van de gilde mede te werken. Verder wordt het apostelschap nog voortgezet door den meester, den ondermeester, de tienmannen (dizainiers) en de tienvrouwen; deze laatste regelen hunnen arbeid onder de leiding van den patroon en ontvangen daartoe, in regelmatige bijeenkomsten, de noodige inlichtingen.

Het bijzonderste middel is echter de jaarlijksche geestelijke afzondering of retret, waarin al de gezaghebbenden der fabriek nieuwen moed putten om met meer vlijt en zelfopoffering te kunnen arbeiden.

Te Tourcoing bestaat de gilde uit 21 fabriekgroepen, tellende samen 1600 leden bij de mannen, en 1000 bij de vrouwen. Alle zondagen komen die leden bijeen in den patronage; de vrouwen maken bijna alle deel van de « associatie der christelijke moeders ».

Het Syndicaat, insgelijks in fabriekgroepen verdeeld, heeft zijnen bestuurraad, bestaande uit den meester en de tienmannen. Deze worden gekozen onder de beste werklieden die zich, door het stipt nakomen van al hunne plichten, de genegenheid der gezellen hebben aangewonnen. Valt het voor dat de meester of een der tienmannen door ziekte of om andere reden belet is de zittingen van den raad bij te wonen, dan wordt hij vervangen door eenen daartoe benoemden plaatsvervanger.

Zoo is de raad samengesteld uit 15 meesters en 15 plaatsvervangers en 15 werklieden ook met evenveel plaatsvervangers. Van die 60 leden hebben slechts 30 stemrecht.

Het bureel bestaat uit 10 leden, 5 meesters en 5 werklieden, door de wederzijdsche groepen benoemd. Een der meesters wordt door zijne collega's aangewezen als voorzitter van den raad en algemeenen bestuurder van het syndicaat. Twee ondervoorzitters, — waaronder ten minste één werkman — een geheimschrijver en een schatbewaarder worden samen met den voorzitter gekozen. Een rekeninghouder eindelijk is gelast met het nazien van al de werken en zorgt dat gansch het stelsel met regelmatigheid en juistheid in beweging blijve.

Wat de bijzondere instellingen betreft, welke alleen het

tijdelijk welzijn verzekeren, deze zijn wederom regelmatig verdeeld.

Voor de verschillende fabriekgroepen bestaat er een bijzondere raad waarvan de meester voorzitter en een werkman, door zijne gezellen gekozen, ondervoorzitter is.

De algemeene raad is samengesteld uit al de werkliedenondervoorzitters, aan wier hoofd een man staat die door zijne natuurlijke begaafdheden, den tijd en de middelen waarover hij beschikt, de instelling altoos meer en meer voorspoed kan bijzetten.

Wat vooral dient opgemerkt : beide deze instellingen, de gilde en het syndicaat, verplichten niemand tot deelneming; al de werklieden zijn vrij er zich in te laten opnemen.

Een woord nu over de manier waarop het syndicaat de stoffelijke belangen zijner leden behartigt.

Er bestaat :

A. — Eene societeit van onderlingen bijstand voor de zieken. Ieder werkman stort wekelijks de kleine som van 0,30 c. Gebeurt het dat hij door ziekte wordt aangetast, dan heeft hij recht : 1° op de zorgen van eenen geneesheer, dien hij kiest onder de vijf of zes doktors hem door den raad voorgesteld; 2° op de noodige geneesmiddelen, en 3° op eene som van 12 fr. per maand gedurende de drie eerste maanden die zijne ziekte volgen. Bij het afsterven van een lid wordt eene som van 30 fr. aan de familie van den overledene uitgekeerd.

Het aandeel der werklieden wordt alle weken door de tienmannen ontvangen, in eene en dezelfde kas gestort en aan de zorgen van het middenbureel toevertrouwd.

De ziekte van een lid wordt aan het bureel medegedeeld door den ondervoorzitter der fabriek, die aanstonds de hulpmiddelen ter beschikking der familie stelt (1). Voegen

(1) Om een denkbeeld te geven van de zorg waarmede al die regels worden onderhouden, schrijven wij hier het briefjen af, waardoor de ziekte van een lid aan den raad wordt bekend gemaakt :

Société de Secours mutuels de la fabrique X... à Tourcoing.

Le Commissaire soussigné certifie que M.... a cessé son travail le ..... 189..., pour cause de maladie. *Le Commissaire,*

Le Médecin de la Société déclare que M...... est en état de reprendre son travail à partir du ...... 189....

wij daarbij, dat de zieke niet alleen de noodige zorgen naar ziel en lichaam ontvangt, maar ook nog den zoeten troost van vrienden en gezellen.

Deze societeit wordt, zooals wij hooger zegden, door den raad der fabriek samen met den algemeenen raad bestuurd. — Zij telt ongeveer 800 leden.

B. — Eene societeit voor verbruik van levensmiddelen.

Deze societeit is op dezelfde wijze ingericht als de voorgaande. Zij heeft haren fabriekraad met eenen werkman als ondervoorzitter, eenen middenraad uit twee ondervoorzitters saamgesteld en eenen algemeenen bestuurder die het welzijn der societeit zooveel mogelijk bevordert. Zij bezit geene magazijnen en verschaft slechts aan hare leden die soorten van voorwerpen welke tot het alledaagsch huiselijk leven noodig zijn, zooals : brood, boter, steenkolen, aardappelen, lijnwaad, kleederen, enz...

De handelaars, die hunne waar aan de leden willen leveren, wenden zich tot het middenbureel, dat over de behoorlijke voorwaarden beslist. In al de fabrieken worden dan plakschriften ten toon gehangen, waarop men den naam der leveraars leest, den prijs hunner waren en de vermindering die zij hebben afgestaan.

De werklieden koopen alles tegen den loopenden prijs; maar zij ontvangen rekenpenningen (in 't fr. jetons) welke het middenbureel aan de eigenaars bezorgt, wanneer deze laatste hunne wissels betalen. Die rekenpenningen worden, volgens hunne waarde, aangeteekend voor iederen werkman en, alle zes maanden, ontvangt deze de totale winst welke hem voor al zijne aankoopen toekomt. — In 1891 telde de societeit ongeveer 400 leden.

C. — Er bestaat ook eene spaarkas, welke later, evenals de voorgaande genootschappen, op vasten grond zal ingericht worden. Voor 't oogenblik behouden de meesters de spaargelden en betalen er den intrest van.

Buiten deze drie allernuttigste werken moeten wij nog het « corporatief erfgoed » vermelden, waarvan de vindingrijke patronen van Noordelijk Frankrijk den sleutel hebben gevonden. Ziehier op welke wijze : eene burgerlijke maatschappij, door de wet erkend, gelast zich met het aankoopen van gronden en het bouwen van aangename en voordeelige werkmanswoningen, welke bij voorkeur aan de leden van het Syndicaat worden verhuurd. De huishuur, niet zelden

door liefdadige eigenaars als eene rent aan het Syndicaat toegestaan, brengt het hare bij om de goede werken heul en steun bij te zetten. Het eerste kapitaal, waarover de maatschappij mocht beschikken, beliep 40,000 fr. Het staat buiten twijfel dat de meesters zich jaarlijks door eene meer innige liefde zullen aaneen sluiten om die som te verhoogen, want zij hebhen de liefde van God in den persoon van den werkman als grondsteen van hunne werken gebruikt (1).

Onnoodig breedvoerig te spreken over de groote voordeelen, die voor werkman en meester uit zulke christelijke inrichtingen vloeien. De meester, door zijnen dagelijkschen omgang met den ondergeschikte, door zijne zelfopoffering en bovenal door de hartelijke toegenegenheid welke hij den werkman toedraagt, verstaat zoo wel dat allen hier op aarde broeders zijn, door het bloed van denzelfden Zaligmaker vrijgekocht en voor hetzelfde doel bestemd. Al zijne werken schijnen hem licht en aangenaam, want « ubi amatur non laboratur, aut si laboratur labor ipse amatur »; « hij die bemint kent geen lijden, of indien hij lijdt bemint hij zijn lijden. » — En de werkman, dagelijks ooggetuige en voorwerp van zijns meesters weldaden, is ook gelukkig in zijnen staat; hij ontvangt de lotgevallen des levens met geduldige hand; en valt het vóór dat een donkere nevel zijn oog komt verduisteren, hij gaat licht zoeken en troost, niet in driftige gesprekken met haatzuchtige gezellen, maar in de opbeurende woorden van zijn meester — haast had ik gezegd van zijn vader.

Is het niet zóó dat Leo XIII de inrichting der Corporatiën in onze tijden wenscht?... Voorzeker, wisten al degenen, die eenig gezag over anderen uitoefenen, op der-

(1) Wij hebben bij voorkeur de instellingen van den heer Harmel doen kennen, omdat zij minder gekend zijn dan de katholieke werkmanskringen van Frankrijk. Deze verschillen echter niet veel met zekere genootschappen van Duitschland en België waarover wij verder breedvoerig spreken. — Men leze over hare inrichting en haar doel eenige vlugschriften van graaf A. DE MUN, namelijk « *La question ouvrière* » (extrait de l'*Association catholique* du 15 février 1876) en « *quelques mots d'explication* » (extrait de la même revue, 15 janvier 1891).

gelijke wijze de wenschen van den H. Vader te verwezenlijken, met blijde hoop ja! zouden wij de toekomst te gemoet zien.

Jammer genoeg dat vele patronen den Paus geen gehoor leenen en het welzijn willen zoeken, niet in rechtvaardige en liefderijke samenwerking, maar in wederkeerige bestrijding.

A. VAN DEN BROECK S. J.

Leuven.

(Wordt voortgezet.)

ZATERDAG ACHTERNOEN IN ENGELAND.

TIME *is money* in Engeland, zoowel gedurende aangenaam ontspannen en poozen als onder lastig zwoegen en zweeten. Het is zaterdag noen, en eene week van zorgen ten einde : Getrouw aan zijn gedragsregel « wat gij doet, doe het stipt », heeft de arbeider, op klokslag, zijne gereedschappen van kant gelegd, alle werk gestaakt, en blij van hert en geest zijn verlof begonnen; de fabrieken openen hunne breede poorten, de werkhuizen stroomen ledig en ieder spoedt huiswaarts.

In en rond de spoorhallen ontstaat van langerhand eene drukke beweging, een toenemend gewiemel van aankomende en vertrekkende groepen; ook de straten gaan allengskens aan 't roeren, zwellen en krielen.

De werkman, in 't nette zondagpak, met de vrouw aan de zijde, de kinderen bij de hand, en niet zelden eenen kleinen bengel op iederen arm, heeft opgeruimd zijne woning verlaten : alle druk is vergeten, alle kommer afgeschud en nu slenteren zij genoeglijk door de stad of bezoeken muzeum, park en kruidtuin, waar iedere week iets nieuws op toeschouwers wacht, en alles samenspant om de diepste rimpels uit 't voorhoofd te vagen.

Rijtuigen van alle slag en allen vorm wenden, keeren en kruisen dooreen, tramkarren en postkoetsen opgepropt met eene schaterende jeugd rollen en horten, waggelen en schokken straat op, straat neer, terwijl toetend of klingelend de trapwieler langs de gaanpaden schiet of — 't geen de wandelaars lachen doet — eenvoudig, nevens zijn drollig getuig, door de dichte scharen zijnen doortocht baant.

Het gedrang, lawijd en gewoel neemt gedurig toe : Zweepen klappen, raderen knarsen, wielen ratelen en hoeven trappelen; ondertusschen venten de straatjongens met snijdende stem de juist verschenene nieuwsbladen, slingeren door 't volk als levende schimmen, kiezen een slachtoffer uit om er aan vast te klampen, en weet deze niet kort en goed zijn « *neen* » te grommen, zij zullen niet ophouden van roepen en schreeuwen voor hij een hunner druksels heeft afgekocht; de reizende muzikanten hebben post gevat op de hoeken der straten en dreunen stormend, met volle longen en breeden gorge

hunne liederen over 't geraas der wassende en dalende menschenzee: ook de bedelaars, met den houten spaarpot om den hals, zijn talrijk opgekomen, en trachten door hunne blinde oogen, kreupele beenen of kermende stem, het medelijden der scharen op te wekken.

Doch, 't is deze dagen vooral, dat *the businness*, de spil waar Engelands welvaart op draait, heure trompet opsteekt, en, 't is koddig om zien hoe een Engelschman het aan boord legt om aankondigingen te maken.

Verbeeldt u eene drukbezochte straat : ginds op den omdraai verschijnt op eens eene lange menschenrei in sneeuwwitte kleeren, met blauwe sluiers en bloedroode mutsen; langzaam komt zij aangekronkeld, den fieren banierdrager aan het hoofd, en begeleid door eenen statigen ceremoniemeester in prachtkleedij; bij eenieder hangt een groot vierkant langs borst en rug, waar de eene of andere winkel, in groote letters, de deugd en den goeden koop zijner waren op afschildert, terwijl de bestierende stafhouder eene kakelbonte vlucht van kostelooze aanbevelingen over de voortstuwende menigte heenstrooit.

Het volk heeft die gasten met den titel van *sandwichmen* gedoopt : Beteekenisvolle naam als men deze levende vleeschklompen, tusschen de uithangberden eener broodwinning geperst, aan de *sandwiches* vergelijkt waar een Engelschman zijnen *lunch* mee houdt.

Opgepast! daar komt een open vierspan, prachtig opgetuigd en blinkend van zilverschijn en klatergoud door het gedrang geworsteld : Vier bazuinblazers bezetten de hoeken en zenden hunne schetterende tonen over den omtrek; binnen op een gulden troon, praalt eene opgesmukte koningin, en glinsterende maagdekens strooien met handsvollen veelkleurige briefkens in 't rond, die als vlinders over de hoofden der wandelaars fladderen, meestendeels worden opgevangen en lichtelijk mede naar huis gebracht.

Ginder wordt een ontzaglijke reuzenschoen, met een levenden Crispijn erin, door een geleersd peerd langs de straten gevoerd en zal u in verschillige kleuren toonen welk huis de beste schoeisels maakt.

Elders rolt u een monsterrad te gemoet, dat in onverpoosd wielen en wervelen al de winkels der stad aanwijst waar er middel is om op korten tijd u zelven rijk te koopen.

En, wonder genoeg! Willen of niet zullen deze zonderlinge bekendmakingen, later, als 't pas geeft, met al hunne aardigheid aan 't volk voor den geest komen en zijne vrijheid in winkel kiezen belemmeren.

Handel- en nijveraars hebben hun doel bereikt. — Doch, hier is de merkt, waar met geroep en getier, gebaar en gescherm allerhande koopwaren worden aangeprezen en opgehemeld.

O welk eene beweging! En dan, welk een uitstal van groensels en fruit, bloemen en planten, specerijen en dranken, visch en gevogelte, speelgoed en gereedschap, wapens en keukengerief! Wat een geroep en geding, gescheld, gekijf en geschreeuw!

Maar terwijl huismoeders en huishoudsters, knechten en meiden kiezen, bieden en aankoopen doen, trekken de wandelaars voort naar de leien en dreven, gaarden en lusthoven of brengen hun wekelijksch bezoek aan de uitgestrekte speelgronden : Hier wordt het hardste werk vergeten in verzet en genot; hier wordt gespeeld door oud en jong: hier, ja hier door honderden den *football* geschopt of *cricket* geworpen; hier komen de *clubs* der omliggende steden samen om malkander in ervaren- of behendigheid den prijs te betwisten; hier ziet men wonderen verrichten van bedreven-, vlug- en oplettendheid; hier volgen de ontelbare toeschouwers met glinsterende oogen en hijgende borst de wisselvallige kansen van 't spel, juichen of mompelen, hitsen op of vermanen, totdat een algemeene zegekreet de overwinnaars begroet.

En overal heerscht dezelfde drukte; op al de vrije stadsgronden wemelen de spelers, en wervelt de menigte als een overgroot mierennest dooreen, zonder rust, zonder orde, zonder stand- noch middenpunt.

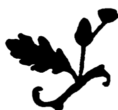
Als de avond valt drentelt de bevolking terug naar de stad, die, gansch herschapen in verlichte straten en in pralende huizen, thans eenen verblindenden aanblik oplevert.

Nu zijn de stallen en ramen met al hun geschitter en gefonkel het verleidendst lokaas dat kan uitgedacht worden : Hoe kunstig ieder artikel is afgewerkt en hoe keurig in orde geschikt; hoe smaakvol ten pronk gesteld en hoe verlokkend geteekend met prijs en hoedanigheid! En dan, hoe de pracht en deugdelijkheid der waren schijnt te verdubbelen in het geflonker en geflikker der kronkelende lichten, door hun spiegelen en weerspiegelen in glas en kristal!

Ook hebben de knechten en winkeldochters hunne handen vol, met gerieven, toogen en rekenen, tot laat in den nacht.

Doch allengs dunnen de groepen, ruimen de straten, dooven de lichten, sluiten de luiken en versterven de geluiden : De brandende zucht naar winst en rijkdom, het koortsachtig jagen naar nering en tering koelt en verdooft voor tijd en wijl : De bevolking rust.

Londen. W. RITER.

VRAGEN EN WENKEN.

Wie weet ons mede te deelen waar de jaarboeken en overige archief-stukken van de vroegere Brugsche Rederijkkamers zich thans mogen bevinden? Op het stadsarchief van Brugge zelf is zeer weinig aanwezig; en dat weinige klimt niet hooger op dan de zeventiende eeuw, al is het dat b. v. de kamer van den H. Geest reeds in 1428 gesticht werd (Te Winkel, in Paul's Grundrisz, geeft verkeerdelijk 1528 op als jaar der stichting).

Men weet van hoe groot belang de drie strophische gedichten van Maerlant zijn, welke onder den naam van de drie *Martijns* bekend staan. Zij werden ons overgeleverd in verscheidene handschriften, die zich Verwijs bij zijne critische uitgave te nutte maakte, met uitzondering van drie : het perkament-hs. Heber-Serrure, thans berustend op de bibliotheek der Gentsche hoogeschool; een hs. « afkomstig uit het Brugsch archief », waarvan de varianten achteraan als bijlage opgenomen zijn in zijne uitgave van Maerlant's strophische gedichten (Leiden 1881); en eindelijk, het papieren handschrift Clignett-Serrure, dat Jonckbloet (zie Inleiding van den *Spiegel Doctrinael*) tot de 15ᵉ eeuw doet opklimmen.

In het Brugsch archief was nooit een hs., de Martijns bevattende, aanwezig. Evenmin bevindt zich een dergelijk hs. in de stedelijke bibliotheek van Brugge, noch in het Provinciaal-archief te Brugge, noch ook op de bibliotheek der Hoogeschool van Gent. Wie brengt ons op het spoor van dit hs.? (1)

Wat het hs. Clignett-Serrure betreft, op de veiling-Serrure werd het verkocht aan den boekverkooper Kockx van Antwerpen, die het voortverkocht aan eenen zekeren heer Biek. Deze heer is echter gestorven. Waar berust het thans?

Prof. Verdam deelt ons mede dat het hem onbekend is wat er mag geworden zijn van deze beide hss.

---

(1) *Vragen en Wenken* was reeds gezet, toen Prof. Verdam de vriendelijkheid had, waarvoor wij hem hier onzen hartelijksten dank betuigen, ons mede te deelen dat dit zoogezegde Hs. van Brugge, niet te Brugge, maar op de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage (genummerd O.261) berust. Het werd er in 1878 uit de auctie *della Faille* aangekocht.

In den *Navorscher* (1893, aflevering 5) komt bl. 310 eene bijdrage voor over zekeren Jan de Cupere, burger van Deinze die in 1672 de Aardenborgers waarschuwde dat zij waarschijnlijk door de Franschen zouden aangevallen worden.

« Opmerkelijk is het, » lees ik daarin, « dat in Koekelaar, Iperen, Kotrijk (*sic*) (met eene kerk) Zweveseele, Berchem, Meulebeke, Deinze, Tielt nog hier en daar Hervormden verstrooid leven en de « Seven Cruysgemeenten » zijn bekend. »

Is dat waar?

In de *Warachtighe Fabulen der Dieren*, van Ed. de Dene (1567) komt, (in de fabel van « t'Schemijnckel en zijn Jonghen »), de zonderlinge thans nog in West-Vlaanderen gebruikelijke uitdrukking voor : de moord steken = sterven :

Eyndelijnghe voorzien *heeft de moort ghesteken.*

Hoe die uitdrukking uitleggen?

Moort zal toch wel niets anders beduiden dan het fr. *mort*, dood?

Eene andere even vreemde uitdrukking, voorkomende in de fabel van « D'hondt een stick vleesch draghende », helpt ons misschien om de moeilijkheid op te lossen.

Daar luidt het immers :

Hy en haddes anders hoe hy wilde schrauen
Bassen, huulen, qùicsteerten, hy moest duer drauen
Hoe gapende dat hy oock den hongher iough.

Hij jaagt den honger = hij wordt van den honger gejaagd.
Hij steekt de moord = hij wordt van de moord gestoken.
Wie 't beter weet...

In Bredero's « Spaanschen Brabander » spreekt Contant, een straatjongen, tot Joosje zijn makker, v. 481 :

Hey Joosje, mijn beste maet, komt laten wy gaen soecken ouwe zielen,
Wy sellense die wraggel-gat, die lampoot werpen op sijn sack.

Waarbij de uitgever, Dr Verwijs, aanmerkt : Ouwe zielen, welke aardigheid de straatjongens hier zeggen, is mij niet duidelijk.

Op het woord *Hering*, geeft Heyne in zijn Wörterbuch bij *Heringsseele* eene uitlegging welke de zaak, onsdunkens, duidelijker maakt :

« Heringsseele, f. Blase im Innern eines Herings : schleuderten, da sie eben Häringe aszen, die Häringsseelen geschickt... empor *Keller* Seldw. 2, 305. »

Noemen ook wij het zwemblaasje bij eenen visch niet het *zieltje* van den visch?

En is de overgang van *zwemblaasje* tot *ingewand* in 't algemeen niet geleidelijk genoeg, om Bredero's vers als volgt te kunnen duiden :

« Hei Joosje, beste maat, laat ons op de vuilnishoopen afval van visch gaan zoeken, om er naar den ouden Floris mede te werpen » ?

Het kan soms gevaarlijk zijn toe te geven aan den zucht om iets treffends te zeggen.

Ten bewijze, de aanvang in *Taal en Letteren* (eerste aflevering van dit jaar) der bespreking van de nieuwe uitgave van Dr Jan te Winkel's boek over de werken van Maerlant :

« Maerlant, de Cats der XIIIe eeuw. »

Wij schrijven uit de eerste helft van een artikel, dezer dagen verschenen in een onzer letterkundige tijdschriften, eenige der grofste taalfouten over welke er op iedere bladzijde voorkomen.

Kortheidshalve bepalen wij ons telkenmale tot een enkel voorbeeld :

Prof. X. *heeft* opgeklommen tot de oorzaak (*is* opgekl.)

éene overlevering ... degene die men in *zijn* geheel (haar geh.)

die de rechten *inkrimpte* (krimpen, kromp, gekrompen).

Ten gevolge van... *barste* de oorlog uit (bersten, borst, geborsten).

De aanvoerders brachten het leger, *zoo wijd* het in K. zelve lag (voor zoover)

voor zijnen *rechteren* vleugel, aan zijnen *linkeren* vl. (rechter vleugel, linker vl.)

Uit hoofde *harer ongangbaarheid* heeft men dien weg (daar hij onbegangbaar was...)

welke wellicht *deel maakten* (deel uitmaakten)

men moet zich het leger niet voorstellen als een klein*e* hoop (kleinen)

Zij (de korpsen) waren verdeeld, de eerste..., de ander*en* (de andere)

De aanvoerders hadden genoegzam*e* tijd (genoegzamen).

Aan deze staaltjes hebben we genoeg voor ditmaal.

X.

DE GROOTMOEDER.

HEERLIJK rees de zomerzonne,
Kijkend door de vensterruiten
Van een klein, eenvoudig huisje,
Waar een oude vrouwe zat.

Bij het wiegsken van heur kleinkind
Zat zij stil en trouw te waken,
Denkend aan heur eigen jonkheid,
Aan de toekomst van heur schat.

Maar de slaper schuddebolde,
En nu fluisterde de wiegster :
Och, dat klein, onrustig jongsken
Stoort mij weder keer op keer...

Lieve Hemel! in dit wiegsken
Sliep ik ook in vroeger jaren;
In dit huisje, in deze kamer
Liep ik vroolijk weg en weer.

Al het huisraad is gebleven,
Maar de menschen gingen henen;
Velen, die ik kende, hebben
Gade en kind vaarwel gekust.

Menig kruisje zag ik planten
Op den stillen doodenakker,
Waar men mij haast heen zal dragen...
Slaap, mijn kindje, slaap gerust!

Uwe moeder moet hard werken,
En liet alles staan en liggen;
Want het weer is goed en gunstig,
En het hooi moet ingebracht.

Nu, ik zal den vloer wel keren,
En het kamerken verluchten...
Kon ik maar de leden reppen,
  Hand en beenen, als ik placht!

Dan, met al die kleine bengels
Heeft men toch zoo veel te zorgen!
Spelers, let toch op ons geitje,
  Dat weer aan de koolen vreet!

Houdt uw broerken ook in de oogen,
Dat hij van den vijver blijve...
Och, die groote vijver baarde
  Mij zoo dikwijls angst en leed!

Dikwijls wilde ik hem doen vullen;
Maar ze zegden, dat hij blijven
Moest, om vuur en brand te blusschen...
  God beware ons voor die ramp!

Ik en zal het nooit vergeten,
Hoe de molen van den buurman
Blaakte, en hoe de gensters vlogen
  Door een dikken, rossen damp;

Hoe de molen kraakte en inviel,
En de moeder gillend vluchtte,
Met een zuigeling in de armen...
  Maar nu woelt ons wichtje weer!

Zie, die vliegen zijn een plage
Voor de moeders en de kinders;
Maar geen schepsel is onnuttig,
  En alwijs is God de Heer.

Slaap maar rustig, kleine lieverd,
Onbewust van 's levens kommer;
Als men groot is, moet men zorgen,
  Zoeken, slaven vroeg en laat.

Moget gij den weg bewandelen,
Dien uw ouders nu betreden!
Wees een slaaf van deugd en plichten,
  Maar een vijand van het kwaad!...

Bij die woorden zweeg de vrouwe,
Knikkebollend, de oogen luikend;
En het klokje zond zijn tonen
  Over tuin en veld en griend.

En de zonne, door de ruiten
Kijkend, zag er twee, die sliepen :
Op een stoel een oude vrouwe,
  In de wieg een blozend kind.

Kortrijk, 1893. THEODOOR SEVENS.

KINDERTALE.

« 'n Aven blomkes, moe van spelen,
  gaat Mie douw doen, slaapt ook wel :
morgen, komt u niemand stelen,
  herbegint ons kinderspel. »

« 'n Aven hoepels, 'n aven banden;
  groote en kleene kaatsebal :
geeft... maar kijkt, ge'n hebt geen handen :
  Mie een kruiske u geven zal. »

« Aatje-paais, nu altemale .
  kruiske, kruiske, Pa en Ma... »
Mietje, mochte ik ach uw' tale,
  onnavolgbaar, volgen na!

Van die kinders « zeggen » hoorden,
  heeft er een ooit nagezeid
de ongekunstenaarde woorden
  van hun' bloote onnoozelheid?

GUIDO GEZELLE.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Bibliographie de l'histoire Belgique, par H. PIRENNE. — Gand, 1893, 8°, XVI-230 p. Prix fr. 4,00.

Hoogleeraar Pirenne heeft getracht voor de geschiedenis van ons land eene systematische bibliographie samen te stellen gelijk Dahlman en Monod het voor Duitschland en Frankrijk gedaan hadden, en dit wel door de aanduiding der geschiedkundige bronnen en der voornaamste werken over ieder tijdvak in 't licht gekomen. Ons dunkens is hij er heel goed in geslaagd, en heeft hij een allernuttigst werk uitgegeven hetwelk onontbeerlijk zal zijn voor al wie zich met onze vaderlandsche geschiedenis onledig wil houden. Met genoegen bemerkt men dat de heer Pirenne — een der zeldzame Walen die onze taal verstaan en zelfs spreken, — niet verzuimd heeft de voornaamste Vlaamsche boeken aan te halen; zijne bibliographie is ook met eene gewetensvolle onpartijdigheid samengesteld. Voor eene toekomende uitgaaf zullen wij hier eenige werken aanduiden die er goed in vermeld zouden kunnen worden.

Algemeene bibliographie : DE POTTER, *Vlaamsche Bibliographie*, Gent, 1893; — *Catalogue de la bibliothèque du Ministère de la Justice;* — J. BROECKAERT, *Dendermondsche Drukpers*, Dendermonde, 1890; — nr 48 en ook nr 170 WAUTERS : hier zal de grondige studie van Prof. REUSENS (*Questions de chronologie et d'histoire*, Louvain, 1893), in dewelke de chronologische wetenschap van den heer Wauters op zulke wetenschappelijke wijze gehekeld wordt, allerbest op hare plaats zijn.

Aardrijkskunde : nr 146. Het werk van BLINK is volledig. Amsterdam 1889-1892, 3 d.; wij zouden er bijvoegen : SCHUILING, *Aardrijkskunde van Nederland*, Zwolle, 1891; — H. BLINK, *Nederland. Handleiding bij het onderwijs in de aardrijkskunde van Nederland*, Amsterdam, 1893; — VIFQUAIN, *Des voies navigables en Belgique*, Bruxelles, 1842; — *Voies navigables de la Belgique. Recueil de renseignements.* Bruxelles, 1880, 2 d. — ZEUSS, *Die Deutschen.* München, 1837; — DE ST. GENOIS, *Les voyageurs belges du XIIIe au XVIIe s.* Bruxelles, 1846; — J. STAES, *Antwerpsche Reizigers*, Antwerpen, 1883.

Nr 464 : bij het werk van BERGMAN, *Geschiedenis der stad Lier*, vindt natuurlijk zijne plaats het werk van E. MAST, *Geschiedkundig Liersch Dagbericht*, Lier, 1889. Hier zouden wij ook het werk van KUYL over *Gheel en de H. Dymphna* graag vermeld zien.

404 over Dendermonde : WYTSMAN, *Notice historique sur la ville de Termonde*, Gand, 1849.

Over de beroerten der 16e eeuw hadden de werken van den heer GOETSCHALCX ook verdiend vermeld te worden.

Over de omwenteling van 1830 : BARTELS, *Documents historiques de la révolution belge*, Bruxelles, 1836 (eerst in 1834 verschenen onder den titel : *Les Flandres et la révolution belge*); — GRAHAME, *Oogslag over Frankrijk en de Nederlanden*, Brugge, 2 d., 1832-34.

Niettegenstaande deze en andere leemten onvermijdbaar in een werk van dusdanigen aard, aanzien wij het boek van Prof. Pirenne als zijnde van de hoogste wetenschappelijke waarde. Wij bezitten nu eindelijk eene grondige bibliographie onzer geschiedenis : men zal ze in eene toekomende uitgave kunnen verbeteren, maar onnoodig zal het zijn er nog nieuwe samen te stellen.

ADOLF DE CEULENEER.

Toen het bovenstaande in handen was van den Zetter, ontving de redactie van *het Belfort* een tweede artikel over het besprokene werk, dat, onzes inziens, niet zonder nut kan medegedeeld worden :

Men mag den verzamelaar voorzeker dankbaar zijn voor hetgeen hij mededeelt, maar men moet tevens betreuren dat hij zooveel verzwijgt. Hij geeft (bericht hij op den titel) enkel eene *Catalogue... des sources et des ouvrages principaux relatifs à l'histoire de tous les Pays-Bas*, maar wie beslist, welke de « voornaamste » der uitgegeven historieboeken zijn? Wat b. v. voor het onderwijs des hoogleeraars van minder belang kan wezen, kan als onmisbaar worden beschouwd door eenen anderen.

De heer Pirenne heeft (zegt hij) vooral wetenschappelijke werken aangeduid, en hij heeft getracht ten minste slechts zulke schriften te vermelden, welke bijzonderheden behelzen die men nergens elders ontmoet. Goed, maar zijne keuze moest breeder geweest zijn; als hij b. v. Ant. Bergman noemt, mag hij Kuyl niet vergeten, noch Stockmans, noch Moulaert, noch Samyn, noch de Seure, noch Pieters, noch van Cauwenberghe, noch van der Straeten (*Communautés d'Audenarde; Aldenardiana*), noch Bierre, noch Tanghe, die monographieën leverden van gemeenten, waaromtrent nergens elders één woord te vinden is. Beleeft het boek des hoogleeraars eene tweede uitgave, dan zal hij wel doen, het te volledigen.

Bij het aanvullen vergete hij niet, de Nederlandsche tijdschriften te vermelden, die 't meer verdienen dan b. v. de door hem aangehaalde *Halletoren*. Kent hij *de Eendracht*, het *Nederlandsch Museum*, *de Dietsche Warande*, de *Jaarboeken* van het *Willems-*

en *Davidsfonds*, de *Vlaamsche School*, de *Vlaamsche Kunstbode*, *Dicht- en Kunsthalle*, het *Taalverbond*, het *Belfort*, het *Nederduitsch Tijdschrift*, *Rond den Heerd*, het *Brabandsch Museum*, de *Annales de la Société royale des Beaux-Arts et de Littérature de Gand* niet?

De volledige *Bibliographie de l'histoire de Belgique* is nog te geven; zij bestaat — of liever bestond? — en werd te Luik, een tiental jaren geleden, bekroond. Het werk ware reeds lang in 't licht gekomen, had niet zeker persoon, zijnen naam willende hechten aan eene allernuttigste uitgave van blijvende waarde, het, onder wij weten niet welk voorwendsel, gansch « omgewerkt », dit is : de indeeling en de alphabetische orde vernietigd, en van het verbroddelde eene eerste aflevering laten verschijnen, zóó gebrekkig, dat het daarbij blijven moest.

Wij weten niet, in wiens handen de twee, zeer aanzienlijke, bekroonde handschriften gevaren zijn; één persoon heeft, 't is te denken, tot heden uitsluitelijk genot van eenen arbeid, die gedaan werd in 't belang van al de beoefenaars der historische wetenschap, en voor welken, bedriegen wij ons niet, de Regeering, een hulpgeld heeft toegezegd. Zou het geen tijd worden het werk, dat jaren arbeid heeft gekost, en niet alleen de in België gedrukte schriften vermeldt, maar ook alles wat in Frankrijk, Duitschland en Noord-Nederland over ons land en volk geschreven is, uit den hoek te halen en dienstbaar te maken voor allen, die belang stellen in den voortgang der geschiedkundige studiën?

FR. DE POTTER.

Waarheid en Droomen door JONATHAN. Achtste druk, vermeerderd met een naschrift, behelzende : Losse bladen uit de geschiedenis van het boek. — Leiden, E. J. Brill.

Den achtsten druk van een werk dat voor 't eerst meer dan vijftig jaren geleden het licht zag, te bespreken op dezelfde wijze als het nieuwe werk dat gisteren of eergisteren verschenen is, — men begrijpt het, — dat gaat niet aan; zelfs niet, wanneer zooals hier het geval is, die achtste druk met een allerbelangrijkst naschrift werd verrijkt.

Want het feit zelf dat een Nederlandsch boek zoo langen tijd maar altijd voort lezers vindt, en dat na eene halve eeuw eene achtste uitgave, voor het volk bestemd, kon ondernomen worden, waarborgt voldoende zijne waarde.

Weinigen echter, hier in België, kennen het.

In de laatste jaren is de *Camera obscura* van Hildebrand-Beets al meer en meer ten onzent gelezen en bestudeerd geworden : in menig athenæum diende het tot schoolboek voor de hoogste klassen; en het is een verheugend verschijnsel dat de aanvankelijk zoo lastige lezing van dit werk bij de meesten langzamerhand tot eene lievelingslectuur werd, ook ná het voleindigen der studiën.

Nu, een boek in denzelfden aard is dat van Jonathan-Hasebroeck.

Beide werken, bijna gezamentlijk in 1840 ontstaan, vertegenwoordigen de toen heerschende humoristische richting in de letterkunde. Beide zijn verzamelingen van schetsen, verhaaltjes en beelden : Hilde-

brand meer verhalend, Jonathan meer schetsend; Hildebrand meer strevend naar het opmerken en het weergeven van de uiterlijke wereld, Jonathan meer naar ontleden en het beschrijven van de innerlijke wereld, van de aandoeningen van het hart en gemoed.

De keurigheid van vorm welke beide werken onderscheidt, schijnt eilaas, al meer en meer verloren te gaan. Bij Hildebrand is die vorm meer afgewisseld, en soms zoo vreemd en zoo gewild-grillig dat de zin er minder duidelijk 'om wordt. Bij Jonathan is alles eenvoudig, en vloeiend en helder als bronwater; en veel, veel is er te leeren uit die rijke, reine taal, onverbasterd en onvermengd, voor diegenen onder de Vlamingen die gevoelen dat het hun alleen dan mogelijk is hunne taal behoorlijk te kennen, wanneer zij die taal gaan afluisteren in Noord-Nedeiland, wier zinbouw en wendingen onder den invloed van het Fransch tot hiertoe zoo veel minder te lijden hadden.

Geen geschikter boek om mede te beginnen, dan juist deze Schetsen en Beelden. Er ligt, wat den inhoud betreft, die roerende gemoedelijkheid in welke Conscience in zijn romans zoo volksgeliefd maakte gansch Vlaanderen door. En geene bladzijde komt er voor, waar men niet een oogenblik lang de oogen mijmerend uit het boek opheft, de ziele zoet gestreeld door plotseling herlevende herinneringen, aan de dagen der zalige kindsheid, aan den ouderlijken haard, aan het opkomen der jeugd en haar spoedig voorbijgaan.... Pas hebt ge eenige bladzijden gelezen, of daar bemerkt ge, dat onbewust gij voor den schrijver de warmste genegenheid, de levendigste belangstelling hebt opgevat. En dan gaat hij voort met U in te wijden in zijn zieleleven. Al zijne gewaarwordingen, zoete en zure, laat hij U met zich deelen. Zijne gelukkige dagen herinnert ge U alsof gij zelf ze geleefd hadt; zijne vrienden, alsof ge zelf het waart, die zoo menigen stillen handdruk met hen wisseldet. En van vijanden gewaagt Jonathan niet, omdat er in zijn boezem zóóveel vriendschap schuilt, dat voor onvriendschap ook maar geen hoekje mocht overschieten.

Wij sluiten met den wensch dat deze achtste volksuitgave van Schetsen en Beelden ten minste eenige nieuwe lezers in Vlaamsch-België moge aanwinnen. Eenige is genoeg : hebben die eerst maar het boek genoten en lief gekregen, zoo zullen zij er wel genoegzaam voor ijveren dat meer anderen het te lezen en te genieten bekomen.....

En diegenen welke de Schetsen en Beelden reeds kenden, al zijn ze niet talrijk, bevelen wij het boek aan om het hoofdstuk dat er thans bijgekomen is, en den ganschen inhoud als het ware verklaart en toelicht, met zijn ontstaan te verhalen en de lotgevallen te schetsen van zijn vijftigjarige loopbaan.

Gent. S.

Kortrijk in 1302 en de Slag der Gulden Sporen, door THEODOOR SEVENS, Kortrijk, Eug. Beyaert.

Ziehier weder een nieuw werk van den onvermoeibaren schrijver

die zijne beste krachten besteedt tot het ophelderen van ons grootsch verleden en tot verheerlijking van Kortrijk, zijne geboortestad bij aanneming.

Van zijne hand hebben wij immers reeds : *Vlaanderen voor en tijdens het bewind der Geuzen; Kortrijk in het verleden; Vlaamsche dichters en prozaschrijvers van Kortrijk; Geschiedenis der abdij van Groeningen* en de levenschetsen der Kortrijkzaansche beroemdheden Palfyn, Van Dale, Snellaert, Robbe en Mgr de Haerne.

Zooals men weet bestaat er over den roemrijken Gulden Sporenslag hetgeen men zegt de Vlaamsche en Fransche versie, deze laatste de overwinning der Vlamingen willende toeschrijven niet aan den moed onzer voorouders maar aan de grachten welke zij tot strikken gegraven hadden. De Heer Sevens vergenoegt zich niet de Vlaamsche versie bij te treden, hij bewijst ze op stellige en vaste gronden.

Het werk met twee kaarten opgeluisterd wordt verkocht ten voordeele van het oprichten in 1902 (600ste verjaardag van den slag) van een monumentalen Leeuw op Groninghenkouter.

Brussel. A.

Victor Nickmans. — Eerstelingen in dicht en proza. Hasselt, St. Quintinus-Drukkerij, 1892.

Geachte Lezer,

Ziehier de bloemen mijner jeugd,
Ziehier mijne *eerstelingen*
Die godsdienst, vaderland en vreugd
Met blij gemoed bezingen.
Mijn doel was : oefening der kunst,
Een wit van elk geprezen.
Ook bid ik slechts om ééne gunst :
Mocht gij toegevend wezen!

Een aardige inval van den schrijver, dunkt het U ook niet, aldus den lezer en beoordeelaar reeds bij het openslagen van het netgedrukt boekje de klauwen zijner kritiek zeer ootmoediglijk en op de alleronschuldigste wijze te doen intrekken?

Wanneer men over dat « Geachte lezer » en over dat « wit van elk geprezen » al eens geglimlacht heeft, dan moest men werkelijk boos aangelegd zijn om in de stukjes die volgen niet eerder het goede te zoeken op den voorgrond te stellen.

Nu, noch in den vorm, noch in den keus der stof noch in de behandeling ervan, is er iets bijzonder buitengewoons : de verzen zijn door den band eentoonig-vloeiend, per kopletten van vier; in den keus der stof is de schrijver te werk gegaan zooals meest alle jonge Flaminganten, wien 't eens heeft gelust wat rijmen aaneen te flikken : 1° lof der geboorteplaats, 2° lof van Vlaanderen, 3° varianten op allerlei kleine tafereeltjes enz., zooals : de visschersvrouw die op haren man wacht gedurende den storm, het vallen der sneeuw, Kerstnacht, St. Niklaasdroom, enz. 4° een paar vertalingen.

Dat de Lof van het Bier
« den koning aller dranken,
Een koning die geen troon begeert,
Maar die, op steenen of op planken,
Verborgen in het vat regeert »

er niet bij ontbreekt, stippen wij met veel vergenoegen aan ter eere van de door-en-door Vlaamsche inborst van onzen jongen zanger.

Onder de prozastukjes hebben wij vooral met genoegen gelezen het opstel over « het kamprecht in de middeneeuwen ».

Deze Eerstelingen, zooals meest alle eerstelingen, vertoonen een dubbel gebrek : te veel conventie, te weinig doorschemeren van de persoonlijke eigenwaardigheid van den schrijver. Slaagt deze erin, wanneer hij ten tweede male voor het publiek optreedt, zich te ontdoen van de conventie en niet, zooals nu, beurtelings Pier, Jan of Klaas te zijn, maar eens vooral Nickmans zelf, en niemand anders, zoo zal hij aan het hoofd van dien tweeden bundel zijne innemende en ontwapende Lezer-begroeting die toch ook meer of min komisch doet, met kalmen gemoede achterwege mogen laten.....

Brugge. S.

Le Minimum de Salaire, par ARTHUR VERHAEGEN. Gand, imprimerie « Het Volk » et A. Siffer. Prijs fr. 0,50.

Veertig bladzijden, juist. Meer heeft de heer Verhaegen niet noodig gehad om het moeilijke, ingewikkelde vraagstuk van 't minimum van dagloon *in de openbare aanbestedingen* klaar en duidelijk, en volledig tevens, uiteen te zetten.

Eerst wordt met de grootste zorg en de meeste stiptheid het vraagstuk zelf toegelicht en bepaald, om allen mogelijken twijfel en alle misverstand over den aard van het gevraagde vooraf uit den weg te ruimen.

Uit het feit dat de Staat werkelijk anders niet is dan een groote handelaar (niet een wetgever), waar het openbare aanbestedingen geldt, wordt vervolgens de zedelijke verplichting van den Staat afgeleid, om te zorgen dat de onrechtstreeks door hem gebezigde werklieden van hunnen arbeid kunnen bestaan.

Dat er eene proefneming dient gedaan te worden met het stelsel van dagloonsminimum; op welke wijze die proefneming moet geschieden; en ten slotte hoe weinig steekhoudend de verschillende opwerpingen zijn welke men tot in de Kamers toe ziet maken; ziedaar de bijzonderste punten die in 't overige van het betoog nog worden behandeld.

Wij kunnen het niet genoegzaam aanbevelen, zoo om zijne duidelijkheid als om zijne volledigheid. En wij twijfelen er niet aan of weinige lezers zullen aan de overtuigende kracht kunnen weerstaan, die er van uitgaat.

Gent. H.

« **Dertien linden** » in 't Vlaamsch overgebracht door E. DE LEPELEER, 2de Druk. Groot en schoon boekdeel van 404 bladz. gr. in-8°. Gent, A. Siffer, St Nicolaas G. De Puysselaer, Prijs fr. 4,00.

Zoo men de eerste overzetting « verdienstelijk » mocht heeten, zal de tweede haast « meesterlijk » genoemd worden. Veel, oneindig veel verbeteringen zijn er aan gebracht. Zonder te spreken, noch van de « Bijlage » die, elken zang samentrekkende, den gang en de eenheid van het gedicht doet uitschijnen; noch van sommige welgepaste taaluitleggingen, die de geleerde bewerker er hier en daar ingelascht heeft; noch van eene nieuwe plaat « Elmar bij Abt Warin » naar eene meesterlijke schildering van Jozef Janssens : is de vertaling, in haar eigen beschouwd, alleszins lofweerdig. Zuiver als taal, — als *Vlaamsche* taal, wel te verstaan; gemakkelijk om lezen; en bovenal veel letterlijker naar den oorspronkelijken text. Men ziet bij de eerste lezing dat de vertaler de wondere schoonheid van Dr Weber zijn gewrocht gevoeld heeft; en, 't zij te zijner eer gezegd, op treffende wijze geeft hij ze weer. 't Is deugdelijke poësie, die van Dr Weber en Mr De Lepeleer : zij dient door den geletterden Vlaming gekend en doorgrond te worden. Dat de eerste uitgaaf zoo gauw uitverkocht wierd, is eene eer voor onze Vlaamschen letterwereld. A. F.

The literary reader for the young, par J. KAUFMANN. — Liège, Dessain, 1892, VIII-146-LXXXXIV p.

Eenieder weet welke moeilijkheden een vreemdeling te overwinnen heeft om daartoe te komen het Engelsch op eene degelijke en zelfs op eene verstaanbare wijze uit te spreken, alhoewel wij niet aannemen wat maar te dikwerf beweerd wordt, dat buiten de uitspraak de Engelsche taal geen de minste moeilijkheid oplevert. Ons dunkens is de taal onzer naburen even moeilijk als de meeste andere Germaansche talen, en de uitspraak is dan nog een graad moeilijker. Het is om aan de jongelieden het aanleeren der Engelsche uitspraak te vergemakkelijken dat de heer Kaufmann het bovenvermeld boek heeft uitgegeven, en opdat het nuttig zou kunnen wezen voor de leerlingen van heel het land heeft zich de heer Ruysselaert gelast het Fransche gedeelte ervan in onze taal over te zetten. Wij hebben hier dus een leesboek, niet om het Engelsch als spraak aan te leeren, maar om eene degelijke Engelsche uitspraak te bekomen. Te dien einde wordt op ieder woord de klemtoon door een bijzonder teeken aangeduid en worden de regels der uitspraak vereenvoudigd met al die regels terug te brengen op eenige *type-woorden*, die dan achter ieder stuk aangeduid zijn. Het boek sluit met eenige regels over de uitspraak en met twee woordenboeken.

Het leerboek schijnt ons goed gepast om de leerlingen te gewennen het Engelsch goed uit te spreken. Enkel moeten wij doen opmerken, dat het boek niet zonder eenen Engelschen meester gebruikt kan worden, en dit wel omdat nevens de type-woorden op geene wijze aangeduid is hoe die type-woorden uitgesproken moeten worden. Het zou dus wenschbaar zijn dat, bij eene tweede uitgaaf, nevens ieder type-woord een Vlaamsch en Fransch woord van gelijke uitspraak geplaatst zou worden.

ADOLF DE CEULENEER.

De Vlaamsche Letterkunde in « The Athenæum. » — Sedert jaren verschijnt in dit Londensch tijdschrift een overzicht der Europeesche letterkunden. Voor de Zuidnederlandsche werd het ingeleverd door de heeren de Laveleye en Paul Fredericq, en sedert het afsterven van den Luikschen hoogleeraar door den heer Fredericq alleen.

Ziehier volgens « Het Volksbelang » de vertaling van het overzicht thans verschenen en gaande van Juni 1892 tot Juni 1893.

« Als naar gewoonte bracht de Vlaamsche letterkunde in de laatste twaalf maanden tal van dichtbundels en prozawerken voort.

Onder de eerste verdienen vooral vermelding : *Poëzie* van Mej. Helene Swarth, eene Hollandsche dame, in België opgebracht en wonende, wier sonnetten uitmunten door eenen verrukkelijken vorm ; de *Verzamelde gedichten* van wijlen L. Kettman, die zijne frissche en oorspronkelijke verzen onder den pseudoniem Floris van Westervoort geschreven heeft; en de *Dichtoefeningen* van pastoor Guido Gezelle, den knappen hoofdman der taalparticularisten in West-Vlaanderen.

Onder de prozawerken merkte men vooral op : *De boer der Schranse* van L. Smits, een welgeslaagd tafereel van het boerenleven in den omtrek van Antwerpen, en eene meesterlijke novelle van Mej. Virginie Loveling, *Eene Idylle*, die in Holland veel gelezen werd.

Eenige jonge letterkundigen, wier droom het is de Vlaamsche letterkunde naar nieuwe paden te leiden, hebben het voorbeeld gevolgd van de gelijkaardige letterkundige groep in Holland, die voor eenige jaren een revolutionnair tijdschrift *De nieuwe Gids* heeft opgericht. De jonge Vlamingen stichtten hun orgaan onder den titel *Van Nu en Straks;* maar het behaalde niet den bijval, waarop zij gerekend hadden.

De heer N. de Pauw gaf eenige merkwaardige middeleeuwsche gedichten uit, en de heer F. Van Veerdeghem ontdekte en gaf in druk een zeer belangrijk godsdienstig drama der zeventiende eeuw (*De Menschwordingh*).

Op het gebied der geschiedenis vinden wij den heer Frans De Potter, die zijne uitgebreide kronijk der straten en monumenten van Gent voortzet, terwijl de heer Julius Vuylsteke de uitgave voltrokken heeft der stadsrekeningen van Gent uit de stormachtige dagen van Philips van Artevelde. De heer Julius Frederichs schreef eene lezenswaarde verhandeling over den *Slag van Kortrijk* of der Gulden Sporen, naar de ontdekkingen van den Duitschen generaal Köhler en van Prof. Pirenne.

Ook werd de critiek op tooneelkundig en muzikaal gebied beoefend. De Nestor der Vlaamsche letteren, de heer D. Sleeckx, wiens talent op vijf-en-zeventig jaar nog jeugdig blijft, schreef eene keurige verhandeling over Guillen de Castro, en de heer E. de Bom, een der medewerkers van het jong tijdschrift *Van Nu en Straks*, wijdde een essay aan Ibsen, terwijl de heer Pol de Mont, de welbekende Antwerpsche dichter, het leven en de werken beschreef van Peter Benoit, den leider der Vlaamsche muziekbeweging, wiens machtige gewrochten met bijval werden uitgevoerd in Frankrijk, Holland, Engeland en Duitschland. De heer O. van Hauwaert leverde eene gewetensvolle bijdrage over het Vlaamsch tooneel in de zeventiende eeuw.

De heer J. Micheels wijdde een lijvig boekdeel aan Pudens van Duyse, eenen der voornaamste dichters der letterkundige herleving, die op de omwenteling van 1830 volgde. Om de honderdste verjaring der geboorte van Jan-Frans Willems, den vader der Vlaamsche Beweging in België, te

vieren, werden in een boekdeel drie studies over Willems, van de heeren Max Rooses, Julius Vuylsteke en G. Bergman vader, verzameld. Die uitgave geschiedde voor zijne leden door de zorgen van het *Willems-Fonds*, de machtige maatschappij, die voor een veertigtal jaren ter eere van Jan-Frans Willems werd opgericht.

Hoe zich de letterkundige beweging in Vlaanderen sedert 1830 uitgebreid heeft, terwijl onze gewesten vroeger gedurende een paar eeuwen als het ware onvruchtbaar waren gebleven, — dat blijkt uit de *Vlaamsche Bibliographie*. waarvan het eerste deel, bewerkt door den heer Frans De Potter, verschenen is door de zorgen der Koninklijke Vlaamsche Academie.

Het merkwaardigste boek der laatste twaalf maanden schijnt mij te zijn het werk van den heer A. Prayon-van Zuylen, *De Belgische Taalwetten toegelicht*. Het handelt over de wetten, die het officieel gebruik der twee nationale landtalen in België regelen. In dit eerste deel, het eenige tot hiertoe verschenen, geeft de schrijver eene geschiedenis van den eeuwenouden strijd der Vlamingen tot verdediging hunner moedertaal tegen de veroveringen van het Fransch. Hij klimt op tot de middeleeuwen en tot de hertogen van Burgondië, om de eerste beginseleh van dien taalstrijd te laten kennen. Dan geeft hij een overzicht der Spaansche, Oostenrijksche en Fransche overheerschingen; van de eerherstelling der moedertaal na Waterloo onder de regeering van Willem I, koning der Nederlanden; van de Fransche reactie, die het gevolg der Belgische omwenteling van 1830 was; en van de steeds luidere klachten der Vlamingen, die sedert 1873 aan de Belgische Kamers eene reeks taalwetten hebben afgedwongen, bestemd om eindelijk aan de Vlaamsche bevolking het vrij gebruik harer moedertaal te waarborgen in de gerechtshoven, in het bestuur en in de openbare scholen.

Alwie belang stelt in de ontwaking der nationaliteiten door gansch Europa en in de wisselingen van de worstelingen tusschen de moderne taalgroepen in onze eeuw, zal wel doen het zeer volledig en belangrijk overzicht van den heer Prayon te raadplegen. Het eenig verwijt dat men hem doen mag, is dat hij zich niet onpartijdig getoond heeft in het bespreken der allerlaatste gebeurtenissen, waarin hij zelf een zeker aandeel had.

Davidsfonds. — Op Zondag 2 Juli, vierde het Davidsfonds te Boekout, de honderdste verjaardag der geboorte van Jan Frans Willems, in deze schilderachtige gemeente der Antwerpsche Kempen.

Een prachtige stoet met muziekkorpsen, vaandels en schilden trok triomfantelijk door het dorp bevlagd en met op- en jaarschriften getooid. — In het gemeentehuis verwelkoming van het Hoofdbestuur door den gemeenteraad; aanspraken door den heer Burgemeester Baron Moretus van de Werve, den heer Mathot, ondervoorzitter van het Davidsfonds en den heer Willems, Hypotheekbewaarder te Oudenaarde, zoon van den gevierden vader der Vlaamsche Beweging. De heer Willems, was vergezeld door zijnen zoon den heer Willems, ingenieur te Mechelen en dezes echtgenoote. — Redevoering door Hoogleeraar Willems, algemeenen Voorzitter van het Davidsfonds en onthulling van den gedenksteen in het huis waar de groote Vlaming het eerste daglicht zag. De steen draagt : *1893. Eerebetuiging van het Davidsfonds aan Jan Frans Willems Vader der Vlaamsche Beweging, geboren in dit huis den 11 Maart 1793.* — Nederlegging eener kroon op het grafmonument hier door openbare inschrijving op het kerkhof opgericht, en eenige woorden uitgesproken door den heer Mathot en den heer Peeters-

Verhellen, Voorzitter van het Borgerhoutsche Davidsfonds en lid der Bestendige Deputatie der Provincie Antwerpen. — Uitvoering op de markt van eene gelegenheidscantate, woorden en muziek van den heer Mathys, secretaris der afdeeling Borgerhout. De toejuichingen der opgewonden menigte zegde genoeg dat dichter, toondichter en uitvoerders eere haalden van hun werk.

Naast vele andere vlaamschgezinde maatschappijen waren de afdeelingen van het Davidsfonds talrijk opgekomen, en meest alle met hunne banieren; zoo zagen wij er Gent, Brugge, Antwerpen, Borgerhout, Zele, Leuven, Moll, Niel, Mechelen, Lier, Sint Nicolaas, Turnhout, enz. Het hoofdbestuur was op de plechtigheid vertegenwoordigd door de heeren Willems, de Potter, Bols, Mathot, Van Ryswyck, Ossenblock, Roëll, Siffer en Veltkamp. De inrichting van het feest was het werk der afdeelingen Antwerpen en Borgerhout, die de gelukwenschingen van gansch het Vlaamsch katholiek land verdienen.

De heer Willems zoon van Jan Frans Willems, en natuurlijk het best op de hoogte om het karakter zijns vaders te kennen, steunde er op in zijne rede om te verklaren dat het Davidsfonds alhoewel den naam zijns vaders niet dragende het best zijnen geest vertolkte en zijn christen streven navolgt. Het heeft dus eene goede en heilzame ingeving geweest van wege de Gentsche afdeeling van het Davidsfonds eenige jaren geleden zich te belasten met het herstellen van Willems' graf te St.-Amandsberg, en nu van het Hoofdbestuur van het Davidsfonds de verheerlijking in handen te nemen van dien grooten en geleerden Vlaming, wiens naam door het tegenwooordig ongodsdienstig Willemsfonds misbruikt wordt.

Koninkl. Vl. Academie. — De zitting werd voorgezeten door den heer P. Génard, wiens terugkeer, na zijne ongesteldheid, door algemeene toejuichingen werd begroet. Een aantal huishoudelijke vraagpunten werden afgehandeld. De commissie werd benoemd ter stelling der prijsvragen voor 1894 : de heeren Willems, Coopman, Van Droogenbroeck, Guido Gezelle en Daems.

M. Van der Haeghen is, op zijn verlangen, benoemd tot eerelid der Academie, zoodat er eene plaats van werkend lid open staat, waarin, bij eene volgende stemming, zal voorzien worden.

† **Hermann Baumgarter**, geschiedschrijver te Straatsburg. Voornaamste werken : *Geschiedenis van Spanje*, *De dagen der Fransche omwenteling tot onzen tijd*, *Geschiedenis van Karel V* (*Keizer Karel*) (dit onvoltooid).

† **Guy de Maupassant**, Fransche naturalistische schrijver van groot talent. Hij eindigt zijn leven in een krankzinnigenhuis, slechts 42 jaar oud.

† **Leonard Cosyn-De Buck**, overleed dezer dagen te Gent in den ouderdom van 70 jaar. Het was een nederige doch niet onverdienstelijke Vlaamsche kamper en schrijver; eerstdaags verschijnt een bundel zijner gedichten.

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars).

Gent

Drukkerij A. Siffer

Achtste jaargang, 1893. September en October. N^rs 9 en 10

WERKEN VOOR ONDERWIJZERS EN SCHOLEN

Leerboek van Rekenkunde, ten gebruike van Vlaamsche normaalscholen, door A. De Riemacker. (Door den Verbeteringraad aangenomen voor het onderwijs in de Normaalscholen) 2de uitgaaf » 3,00

Vormleer. Handboek voor den onderwijzer, id., met menigvuldige platen » 1,50

Leerboek van Rekenkunde, ten gebruike van het middelbaar onderwijs, id., 1ste boekd. fr. 0,50, 2de boekd. » 0,75

Précis d'arithmétique, à l'usage de l'enseignement moyen, id., tome I, fr. 0,50, tome II, fr. 0,75, ensemble » 1,25

Précis d'arithmétique. Partie du maître. Solutions des Problèmes, id. » 0,75

Bijzondere leergangen voor de verschillige vakken van het programma der lagere scholen, door I. D. S. en A. V. D. Br., professors in de Normaalschool van Sint-Niklaas » 1,50

Lessen over gezondheidsleer volgens het Staatsprogramma van 1884, door H. Mys, prof. in de Normaalschool van St.-Niklaas » 0,75

Lessen van boomteelt ter gebruike van Normaalscholen, door denzelfden met platen » 0,90

Lessen van land- en tuinbouw, gevolgd van de gezondheidsleer der dieren, id. id. » 2,00

Lessen over tuinbouw ten gebruike van meisjesnormaalscholen, naar het laatste Programma, id. id. » 0,50

Natuurlijke historie id. id. » 0,50

Vlaamsche Spraakkunst ten gebruike van het middelbaar en normaal onderwijs, 2de uitgaaf, door A. Joos fr. 1,00

Kleine Spraakkunst, met oefeningen, volgens het schoolprogramma van 1884, 1ste deel, Meester, 2de uitgaaf, id. » 0,30
Idem. 2de deel, leerling, 4de id., id. » 0,25
Idem. 3de deel, leerling, 4de id., id. » 0,35

Eenige wenken voor het onderwijs voor de Vlaamsche en Fransche taal in de gestichten van middelbaren graad, id. » 0,75

Schatten uit de Volkstaal, (vergelijkenissen — gepaarde woorden — beeldspraak — spreekwoorden), id. » 2,50

Raadsels van het Vlaamsche Volk, gerangschikt, vergeleken en verklaard, id. » 0,80

Opgaande lessen op stukken van Bloemlezing (J. Bols en J. Muyldermans), 2 deelen, elk, id. » 0,75

Taal- en letterkundige mengelingen, id. » 1,00

Vertelsels voor het Vlaamsche volk (4 *reeksen*) elke, id. » 0,75

Onderwijzer en volkstaal, id. » 0,75

Korte leerwijze van onzen kerkzang, id. » 0,30

Waasch idioticon (*ter pers*), id. » 10,00

Beknopte Mechelsche Catechismus, door Mgr Lambrecht » 1,80

Principes de morale, id. » 0,40

Programmes de l'enseignement et règlement général des Ecoles Normales et des Sections Normales primaires de l'Etat » 0,75

Handleiding voor het gymnastiek onderricht, J. De Coninck » 0,80

Zangboek van gymnastiek, id. » 1,50

Oefeningen op de lessen over de breuken, P. Van Lantschoot » 0,40

Zangmethode volgens het cijferstelsel, door V.. » 0,40

Aanvankelijke oefeningen op de spelregels, id. I, 0,20, II, » 0,25

Kleine Vaderlandsche geschiedenis, door A. Alyn » 0,20

Aardrijkskunde voor lagere scholen, Broeder Alexis » 0,50

Land- en tuinbouwkunde, id. » 0,75

Het godsdienstig onderwijs in de scholen, A. Miechiels » 0,50

Oefeningen in de Moedertaal, door K. D. K. I, 0,30, II, 0,35, III » 0,60
Id. deel des meesters I fr. 1,15, II fr. 1,55, III » 2,50

Elf zeer bijzondere taalregels, door P. De Keyzer » 0,15

Praktisch Rekenboek voor lagere scholen, door A. Vromant » 0,30

Bijzonderste daadzaken der geschied. van België, C. J. Mathieu » 0,60

Tableau des déclinaisons et des conjugaisons allemandes » 0,25

Histoire contemporaine de Belgique, par S. Balau (Fr. of Vl.) » 0,60

—

Schoolgerief. — Schoolmeubelen. — Schoolboeken.
Classieken voor Humaniora.

HYPNOTISM.

De lezers van « Het Belfort » hebben al dikwijls over hypnotism hooren spreken. Echter zijn er misschien wel eenige die niet goed weten, wat het hypnotism eigenlijk is.

Is b. v. het hypnotism natuurlijk? Of gaat het de natuur te buiten?

Degenen, welke die belangrijke zaak wat beter zouden willen kennen, stellen wij voor, in 't veld dier wonderbare wetenschap, te zamen een uitstapje te doen.

Rond 1774 was er een Duitsche geneesheer, Mesmer, die het zoogenaamde *dierlijk magnetism* uitvond.

In den beginne bracht het dierlijk magnetism slechts eenige zenuwverschijnselen voort. Maar later verviel het tot eene soort van superstitie, ja zelfs tot tooverij.

Om iemand te magnetiseeren, gebruikte men handstreken (passes) of aanrakingen of inblazingen. Soms was een enkele oogslag, of een stellig gebod, of een inwendig bevel, voldoende om het doel te bereiken.

Dr Braid van Manchester, die in 't magnetism goed te huis was, ondervond in 1841, dat het mogelijk was eenen staat, die grootelijks aan den magneetslaap gelijkt, voort te brengen, eenvoudiglijk met gedurende 20, 30 minuten een schitterend voorwerp te doen bezien.

Aan die nieuwe kunst gaf hij den naam van *hypnotism* (van 't grieksche υπνος, slaap). 't is te zeggen : de kunst van in slaap te doen.

Het hypnotism van onzen tijd is eene mengeling van Mesmerism en Braidism.

Beelden wij ons in, dat wij te zamen bij eene slaapvertooning tegenwoordig zijn.

Ziehier eenen slaapmeester en iemand van goeden wil die bereid is zich in slaap te laten doen.

De meester maakt met de twee handen eenige zonderlinge streken of gebaren (passes magnétiques) boven het hoofd van den goedwillige die gewoonlijk neergezeten is; ofwel doet hem een kwaart uurs, of wat meer, een glinsterend voorwerp bezien of naar den tiktak eener horlogie luisteren; ofwel nijpt eenige oogenblikken op de gewrichten zijner twee handen en slingert dan op 't onverwachts eenen doordringenden blik op hem; ofwel streelt zijn haar of zijn aangezicht met zijne vingeren; ofwel legt zijne warme hand op zijn voorhoofd; ofwel houdt eene verwarmde plaat dicht bij zijn aangezicht; ofwel, als hij met eene hysterieke vrouw te doen heeft, duwt met zijne duimen op de bollen van hare oogen, buiten op de oogschelen; ofwel zegt heel eenvoudig : *slaap* — en de slaapzucht begint, ten minste bij die personen die voor 't hypnotism vatbaar zijn.

Ja, sommige meesters kunnen door zoogezegde gemagnetiseerde voorwerpen, op afstand doen slapen. Er zijn er zelfs die, door een inwendig bevel, op ververwijderde personen, hunne macht met welgelukken kunnen doen gevoelen.

Nu wel opgelet. De oogschelen worden zwaarder en zwaarder. De aandacht vermindert; en een onweerstaanbare slaap overmeestert dengene die zich aan den slaapmeester heeft durven toevertrouwen.

Maar met eens op 't aangezicht te blazen, is de slaap weg. Met den persoon vlak in de oogen te bezien, komt de slaap bijna oogenblikkelijk terug.

Zelfs na verloop van dagen, is het veel gemakkelijker iemand te doen slapen, die reeds geslapen heeft.

Gelijk de wandelstok aan den wandelaar toehoort; evenzoo hoort nu de slaper aan den slaapmeester toe. Gelijk de prooi onder de klauwen van het roofdier ligt; zoo kan ook de slaper onder de klauwen van eenen gewetenloozen slaapmeester verdrukt blijven.

« Vooruit! » roept de meester; en de dienaar gaat.

« Stil! »; en de dienaar is als aan den grond genageld.

« Wat is het koud! » zegt de meester. En de dienaar begint te klappertanden van de koude. Hij sluit zijnen jas goed toe en zet zijnen kraag recht.

« Oef! wat stikkende hitte! » gaat de meester voort. En als bij tooverslag springt de ongelukkige van uit Siberië tot op den Evenaar. Hij blaast van de warmte, doet zijnen hoed af en zijnen overjas uit, en waait met zijnen zakdoek om toch maar eenige verfrissching te gevoelen.

Als gij dien frisschen jongeling beziet, die zich tegen de nijpende koude, zoowel als tegen de brandende hitte, zoo fel verweert; zoudt gij dan kunnen gelooven, dat een oogenblik voldoende is om die krachtige ledematen om zoo te zeggen gansch lam te maken?

En nochtans, pas is b. v. het verbod, van den mond te openen, gegeven, of de sukkelaar zou met den besten wil der wereld de eene lip van de andere niet kunnen trekken.

Believeft het den meester dit soort van lamheid op het hoofd, op den arm enz. over te brengen : dat is voor hem een kinderspel.

Zoo dient de sul meer dan eens tot vermaak van het publiek. Is het inderdaad niet belachelijk, eenen grooten mensch te zien, die eenen lekkeren appel tot aan zijnen mond kan brengen en onmogelijk er niet kan in bijten? Ofwel, die geenen enkelen stap kan doen over eene lijn welke de meester met krijt getrokken heeft? Ofwel, die zich niet meer kan oprechten van den stoel waar hij op gezeten is?

Zoo zult gij, hoe en wanneer het den meester belieft, lam zijn, ongevoelig aan alle pijn en huidprikkeling. Deze of gene uwer spieren zullen ingekrompen worden. Een gedeelte uwer ledematen, of gansch uw lichaam, zal zoo stijf worden gemaakt als eene plank. Het gedommel van een pistoolscheut zult gij niet hooren;

en den tik-tak eener horlogie zult gij met moeite kunnen uitstaan.

Dat de eene mensch op den anderen eenen grooten invloed uitoefent : dit weet iedereen. Gij zijt b. v. aan tafel neergezeten; al uwe geburen prijzen de fijnheid en de kostbaarheid van den disch. Gij moogt zoo groot lekkerbek zijn als gij wilt; hun oordeel zal eene zekere werking op 't uwe voortbrengen. Maar toch zal niemand u een glas pompwater doen drinken, met 't gedacht dat gij den fijnsten champagnewijn proeft; of u eenen rauwen appel te eten geven en u doen gelooven, dat gij een lekker gebak aan 't smaken zijt. Dat kan nochtans de slaapmeester, zonder groote inspanning van krachten.

En zie, terwijl gij volop aan 't smaken zijt, blaast hij op uw aangezicht. De wonderbare kracht is weg, en gij zijt gansch verwonderd zulk een vreemden kost in uwen mond te hebben. Gij spuwt 't knauwsel uit... en de toeschouwers lachen u uit.

Een ander hypnootverschijnsel, dat ook aardig voorkomt, is de *bliksbetoovering* (fascination). De meester beziet iemand vlak in de oogen, of doet hem de toppen van zijne vingeren bezien. Daarna gaat hij langzaam achteruit, en de dienaar volgt zonder eenen enkelen stond van 's meesters oogen af te wijken. Bukt de meester zich, de dienaar bukt zich ook. Draait de meester zich plotseling om, onmiddellijk doet hij hem na : zoo bezorgd is hij om 's meesters blik niet te verliezen. Gaat de meester eensklaps vooruit, dan valt de dienaar achteruit gelijk eene plank.

Deze en andere soortgelijke zaken, die om zoo te zeggen in 't oneindige kunnen afgewisseld worden,

hooren toe aan 't vroolijk gedeelte van 't hypnotism, dat aan menige toeschouwers zoo aangename stonden heeft verschaft.

Maar het hypnotism heeft ook zijnen slechten kant. Want bij 't ontwaken is doorgaans alle geheugen van dien zonderlingen slaap verloren. Gij weet van niets; en nochtans zijn er, tusschen twee haakskens van uw leven, eenige stonden verloopen, die met dieverij, schriftvervalsching, zedeloosheid, ja met broeder- of vadermoord kunnen besmeurd zijn.

Zoo verhalen de Fransche gazetten 't geval eener ongelukkige jufvrouw van goede familie, die in den hypnootslaap op eene laffe manier onteerd wierd. (*L'hypnotisme revenu à la mode*, par le R. P. J. J. Franco, S. J. Traduit par l'Abbé J. Moreau, bl. 243.)

Ja, de kracht van den slaapmeester is zoo groot, dat hij den mensch allerlei gedachten kan opdringen en hem ingevolge doen handelen.

Dezen maakt hij wijs, dat hij een kind; genen, dat hij een ouderling is. Eenen derden doet hij voor Napoleon of voor Dante, ja zelfs voor een hond of een vogel doorgaan. Volgens ieders kennissen of geheugen, wordt de rol min of meer goed gespeeld. Soms wordt de rol zoo trouw vervuld, dat het bijna niet te gelooven is.

Dr Karel Richet verhaalt wijd en breed, op welke wijze eene achtbare en christelijke vrouw vijf verschillige staten achtereen doorging : boerin, tooneelspeelster (1), generaal, priester en gasthuisnon.

(1) In den rol van tooneelspeelster zou men de christelijke vrouw niet herkennen.

Al de tooneelen, welke wij tot hiertoe bijgewoond hebben, zijn voorzeker onzer aandacht ten volle weerdig. Toch hebben wij nog niet alles gezien.

Zoudt gij kunnen gelooven, dat het hypnotism soms het bevel voert over die lichaamsverrichtingen, die in den gewonen staat van onzen wil gansch onafhankelijk zijn?

Welnu Dr Beaunis van Nancy heeft, bij middel van den Marey-sphygmograaf, bij eene vrouw van 47 jaren met zijne eigene oogen gezien, dat, op zijn bevel, hare hertkloppingen naar beliefte in getal vermeerderden of verminderden.

In den hypnootslaap zou het zelfs mogelijk zijn de huid op zekere plaatsen te doen rood worden. Men zegt b. v. : als gij wakker wordt, zult gij dáár of dáár eene roode plek krijgen; en de plek komt in der waarheid te voorschijn.

Men plakte eens op den rug van iemand die in slaap gedaan was, acht postzegels, en men deed hem gelooven, dat het eene trekplaaster of visicatorie was. De postzegels werden met een verband bedekt, en de persoon goed bewaakt. 's Anderendaags werd alles nagezien, en de postzegels waren aan 't trekken gelijk eene echte visicatorie.

Dumontpellier is er toegekomen de lichaamswarmte te doen klimmen of te doen dalen.

De afscheidingen van water, zweet, tranen, melk enz. kunnen ook soms merkelijke veranderingen ondergaan. (*Le somnambulisme provoqué*, in : *Revue médicale*, afleveringen Mei en Juni, 1886.)

De *ingeving op termijn*, zoowel als *sommige geestes- of lichaamsverminkingen*, die na den slaap overblijven, zijn ook heel wonderbaar. De meester heeft u in uwen slaap bevolen dit of dit te vergeten, van deze of gene gewoonte af te zien, aan dees of geen

lichaamsdeel lam te zijn, op gestelden dag en op gesteld uur deze of gene handeling te verrichten. Zijt gij een goed hypnootslaper, dan zult gij, tien tegen één, zijn bevel volbrengen, of hij moet u opnieuw in slaap doen en u een tegenovergesteld bevel geven.

« Kan men iemand op afstand in slaap doen? — Daar heb ik eerst mee gelachen, zegt hoogleeraar Eug. Hubert, *Revue Médicale*, « *Autour du magnétisme* », 1888, bl. 354; maar nu niet meer. Er zijn zaken daar men eerst mee lacht en later bang van is. Mevrouw V. heeft eens te meer bewezen (ik geloof toch niet dat ik in slaap was), dat het onvoorzichtig is iets *a priori* te loochenen.

Wij waren in den hoek van eene groote zaal aan 't praten; in deze zaal en in de naburige zalen was men volop aan 't dansen. Tusschen 't gewemel der dansers door, konden wij soms, op 't einde der naburige zaal, een meisje zien, dat met den rug naar ons gekeerd stond : 't was Mejufvrouw X... die denzelfden avond herhaalde malen in den hypnootslaap was gebracht geweest. Het gedommel van den dans en de stem der muziek waren te krachtig, opdat zij ons stil gesprek zou hebben kunnen hooren; en, langs den anderen kant, had ik fijn opgelet, dat er tusschen Mevrouw en Mejufvrouw geene tooverspiegels geplaatst waren.

— Gij beweert, zegde ik, dat gij zelfs van verre over Mejufvrouw X meesteres zijt; kunt gij ze van hier naar ons doen komen?

— Zeker; en haar doen doen al wat ik wil. Maar, om alles rechtzinnig te verrichten, zult gij zelf vaststellen wat gij haar wenscht te zien doen.

— Ewel dan, Mejufvrouw X zal uwen waaier komen halen, zal twee keeren walzen met dien blonden jongeling die op zijnen elleboog tegen de schouw leunt, en den waaier terugbrengen..... en dan is het wel.

— Dat zal oogenblikkelijk gebeuren.

— Verschooning, viel ik haar in de rede, ik zal zelf het oogenblik kiezen : hoe meer voorzorgen ik neem, hoe meer weerde de proef zal hebben.

— Gelijk gij wilt. — En wij begonnen over andere zaken te klappen.

Eenige minuten later, op het oogenblik dat Mejufvrouw X in een druk gesprek gewikkeld was, zei ik aan Mevrouw : nu, als 't u belieft.

Zonder een enkel gebaar te maken, schoot Mevrouw V haren blik op Mejufvrouw X die met den rug naar ons gekeerd stond, — en op staanden voet hield de jufvrouw op met klappen, keerde haar om alsof er iemand op haren schouder had geklopt, kwam naar ons toe, en, zonder een woord te spreken of ons te bezien, nam zij den waaier, walste twee maal met den blonden jongeling, en bracht den waaier terug!

— Zijt gij nu voldaan? vroeg Mevrouw V?

Ik ben verschrikt, Mevrouw; want ik ben zeker, dat zij met dezelfde bereidwilligheid u voor eenen moord, als voor eenen dans, zou gehoorzaamd hebben.

Mevrouw V blies op de oogen van Mejufvrouw X. En deze, wakker geschoten, riep met gramschap : Ah! gij hebt mij weer in slaap gedaan! Dat is niet wel! Gij gaat mij belachelijk maken!

Om ze te bedaren, moesten wij haar uitleggen, want zij wist er geen woord van, waarom wij zoo gehandeld hadden. »

Kan dus een mensch, zonder zijne toestemming in slaap gedaan worden? De zaak is nog niet geheel en gansch beslist. Het meerendeel toch der geleerden zijn van gevoelen, dat het onmogelijk is, op voorwaarde dat men weigere van de noodige middelen te gebruiken. Zoo zou het lachen een goed middel zijn om den hypnootslaap af te weren. Maar het schijnt eene bewezene zaak te zijn, dat iemand, die reeds geslapen heeft, zijne vrijheid geheel of gedeeltelijk verloren heeft.

Een hypnootverschijnsel, dat min of meer met het

in slaap doen op afstand verwant is, is de werking op afstand, der geneesmiddelen en vergiften in den hypnootslaap gebruikt.

In 't geneeskundig Congres in 1887 te Pavia gehouden, heeft hoogleeraar Cesare Lombroso daar de echtheid van met handen en tanden verdedigd.

Is 't hypnotism soms een middel ter genezing van eenige ziekten?

Ja : zoo heeft Esdaile, heelmeester der gasthuizen van Calcutta, meer dan 600 pijnlijke heelkundige bewerkingen gedaan, terwijl de lijders in den hypnootslaap gedompeld waren.

Degenen, die de proefnemingen van *la Salpétrière* van nabij hebben gezien, hebben ons reeds lang kennis gegeven van de menigvuldige genezingen die Charcot en zijne leerlingen door 't hypnotism verkregen hebben. Hoofdpijnen, verlammingen, angst, slechte gewoonten van dronkenschap en ontucht, enz. : ziedaar eenige wonden die meer dan ééns door den zalvenden vinger van 't hypnotism zijn genezen geweest.

Maar de vinger, die nu geneest, zal morgen misschien de wond openscheuren en vergiftigen. Want meer dan ééns is het ook gebeurd, dat die soort van toovermacht met zenuwachtigheid, met bloedaandrang in 't hoofd, ja met zinneloosheid heeft geslagen. Ja, de toeschouwers zelven zijn niet vrij van alle gevaar. En de slaapmeester op zijne beurt kan door 't hypnotism min of meer benadeeld worden.

Iets buitengewoons ook is de *helderziendheid*, die anderen ook *somnambulism* noemen.

Een nieuw leven komt het geheugen verfrisschen. De inbeelding wordt met de levendigste kleuren getooid. De gedachten ontspringen als uit eene heldere, onuitputbare fontein. Talen, die gij in jaren niet meer gesproken hebt, komen van uwe lippen afgerold. Plaatsen, die

gij sedert lang niet meer bezocht hebt, zult gij beschrijven alsof gij ze levendig vóór uwe oogen zaagt liggen. Ja zelfs kunt gij misschien in de toekomst lezen en elkeen door echte voorzeggingen met verbazing slaan.

Als wij nog eenen stap verder gaan, zijn wij misschien geheel en al de tooverwereld in.

Ziehier eenen slaapwandelaar die talen spreekt, welke hij nooit geleerd heeft; die met het achterhoofd ziet of met de knie hoort; die nooit de geneeskunde heeft geleerd en die toch den besten geneesheer, in 't uitleggen van ziekten en 't voorschrijven van de noodige geneesmiddelen, rood van schaamte zou doen worden; die gebeurtenissen ziet. welke honderden uren van hier voorvallen; en die de geheimste gedachten van den mensch kan doordringen.

Wat al tafereelen zijn er in die slaapvertooning niet vóór onze oogen gerezen!

Zijn die tafereelen wel natuurlijk?

't Is hetgeen wij zoo onpartijdig mogelijk gaan onderzoeken.

NATUURLIJKE UITLEGGING.

De hypnootverschijnselen kunnen tot twee soorten gebracht worden :

A) Gewone verschijnselen of verschijnselen van leegeren graad;

B) Buitengewone verschijnselen of verschijnselen van hoogeren graad.

A) Gewone verschijnselen (1).

De gewone verschijnselen, 't is te zeggen : de slaap,

(1) Zie « Le magnétisme animal », eene bijdrage van Dr Xavier Francotte, verschenen in « Revue des Questions scientifiques », October-aflevering 1881, bl. 413-438; — en : « Autour du magnétisme », eene bijdrage van Hoogleeraar Eug. Hubert, verschenen in « Revue Médicale » 1888, Augustus-aflevering bl. 351-358.

de staat van ingeving, de lamheid. de ledenstijving, en al wat er betrek mede heeft : al die verschijnselen, worden door eene natuurlijke oorzaak voortgebracht; allen, of toch bijna allen, hebben huns gelijken, 't zij bij gezonde, 't zij bij zieke menschen. Zij schijnen dan ook in niets met de natuur strijdig te zijn.

't Is gelijk hoe iemand in slaap wordt gedaan, 't komt bijna altijd hier op neer : ééne en dezelfde indruk wordt hem herhaalde malen, tot slapens toe, gegeven.

De inbeelding van dengene, die zich in slaap laat doen en die zich op buitengewone zaken verwacht, speelt hier voorzeker eenen grooten rol. Zoo verstaat men gemakkelijk, dat iemand op verren afstand, door zoogezegde gemagnetiseerde voorwerpen, met welgelukken kan in slaap gedaan worden.

Dat is geene uitlegging, zal iemand opwerpen. Maar wie heeft tot hiertoe den natuurlijken, gewoonlijken slaap uitgelegd? Waarom geraakt het wichtje, door 't over en weer stooten der wieg, in de rust? Waarom wordt het door moeders liedje in slaap gesust?

Wie zal hier op eene buitennatuurlijke kracht denken?

Een magneetslaper is zijnen eigen wil kwijt. 't Gevoelen is niet weggenomen; maar dit gevoelen wordt niet meer ontleed en brengt geene vrijwillige beweging meer voort. De ondergeschikte krachten alleen, de bewerkingen van minderen rang, die, gelijk een machien, van zelf afgaan, zijn ongeschonden gebleven.

Welnu de slaapmeester, dat is de hoofdzaak, de eenigste bekommernis van den slaper.

Evenzoo slaapt de moeder nevens de wieg van haren zuigeling : de ratelende donder kan hare rust niet storen; maar 't fijne stemmeken van haar wichtje rukt ze terstond uit haren slaap.

Zoo komt gij ook slapers tegen, die aan eene kennis zullen antwoorden en op de vragen van vreemde menschen 't antwoord zullen schuldig blijven.

Zoo omtrent was ook de slaapwandelaar Castelli

die eene keers ontstak om te schrijven. Men had schoon andere keersen te doen branden; van 't oogenblik dat zijne keers uitgeblazen wierd, dacht hij in den donkere te zijn en ging hij op den tast vooruit om zijne keers terug te ontsteken.

Honderden keeren hebt gij bemerkt, hoe de kinderen alles naäpen wat de groote menschen doen. De magneetslaper is hier aan het kind gelijk. Vrijwillig redeneeren, een eigenaardig gedacht ontleden, dat gaat moeilijk; maar iets nabootsen en dan op die nagebootste handeling 't verstand, gelijk een blind werktuig, laten voortwerken, dat lijdt geenen last.

Lemoine vertelt, dat een officier van het zeewezen, die luidop droomde, zeer dikwijls door zijne makkers voor den gek gehouden werd; zij deden hem gelooven, dat hij deze of gene persoon was; en al deze rollen nam hij zeer gewillig aan. Zoo deden zij hem eens droomen, dat hij in 't water sprong om iemand te redden; hij sprong op de plank zijner kamer en wierd van den schok wakker. Eenen anderen keer moest hij in tweegevecht gaan. Twist, uitdaging, enz. : al de tafereelen van het tweegevecht wierden opgehangen. Hij kreeg een pistool in de hand, schoot.... en ontwaakte door de ontploffing.

Hebben wij hier den sleutel niet van al die wonderbare verschijnselen der ingeving die, bij 't eerste gezicht, in den hypnootslaap zoo wonderbaar voorkomen?

Ja, zelfs als wij geheel en al wakker zijn, staan wij aan zinsbegoochelingen blootgesteld.

Zoo zult gij aan 't eten licht eenen smaak vinden, als anderen u daar 't gedacht van ingeven.

Maar, wakker zijnde, hebben wij ons oordeel, ons geweten en onze zintuigen, om aan die bedriegelijke ingeving te wederstaan; terwijl een magneetslaper van dit alles ontbloot is en onwetens handelt volgens de gedachten die hem ingegeven zijn.

Meer dan ééns is het gebeurd, dat verstandige menschen op hunne wandeling eenen vriend tegenkwa-

men en hem groetten zonder hem te erkennen. Het beeld van den vriend was, door het netvlies der oogen, in de hersenen gekomen en had daar, zonder vrijwillige medewerking, eene handeling verwekt, die gewoonlijk aan 't afbeeldsel van een vriend verbonden is.

Iets dat in de oogen van vele menschen wonder voorkomt, 't is dat de magneetslaper ongevoelig is voor de pijn. Maar die ongevoeligheid voor de pijn komt men ook in den chloroformslaap en in verschillige ziekten tegen. Bij zinneloozen b. v. is het een alledaagsch verschijnsel.

De ledenstijving is eene welgekende ziekte die zonder hypnotism bestaat.

De stoornissen der hertkloppingen, de veranderingen der lichaamswarmte, de werking der postzegels die blazen trekken : dit alles is moeilijker om uit te leggen. Wie weet of later dergelijke verschijnselen ook niet in de eene of andere zenuwziekte zullen gevonden worden?

Maar hoe kan men natuurlijker wijze de ingeving op termijn verstaan?

De meester spreekt zijnen dienaar in dezer voege aan : « ik zal u weldra wakker maken; maar op dien dag, op dit uur, valt gij weer terug onder mijne macht, en dan zult gij deze of gene handeling begaan. » Dit bevel klinkt in de ooren van dien mensch en wordt door het geheugen in de hersenen neergelegd en bewaard. Terug wakker geblazen, weet hij van niets meer; maar niettemin ligt het bevel in de hersenen goed opgesloten en zullen ondergeschikte krachten op tijd en stond dit bevel vóór zijnen geest kunnen terugbrengen.

Is het u nooit gebeurd, in 't begin eener wandeling te zeggen : « ik ga daarhenen » al wandelende geraakt gij aan 't denken of aan 't droomen en... het doel uwer wandeling is gansch vergeten... Toch niet; want, straat in, straat uit, nu op effen, dan op ongelijken weg, volgt gij, zonder het te weten, de kortste baan om tot uw doel te geraken. Hoe komt dat? 't Order

was gegeven. 't Edelste gedeelte van uwen geest was op hoogere zaken aan 't werken; maar de krachten van minderen rang hadden het bevel ter wandeling niet vergeten en, als trouwe dienstmaagden, hadden zij alles op zijn beste ten uitvoer gebracht.

Maar hoe kan het bevel van den slaapmeester nu juist op dag en uur volbracht worden? Waarschijnlijk door eene bewerking gelijk die hersenenbewerking welke aan sommige menschen het middel geeft van op klokslag wakker te worden.

Kan men de geestes- of lichaamsverminkingen, die iemand na den magneetslaap bijblijven, ook nog natuurlijker wijze uitleggen?

Ja, zulke persoon is niet geheel en gansch wakker; hij slaapt nog, ten minste gedeeltelijk. Maar de meester zelf heeft zijne macht afgestaan. 't Verbond tusschen beiden kan slechts door een nieuw verbond gebroken worden. Welnu dit kan niet gebeuren dan in eenen nieuwen, volledigen slaap, in denwelken de meester zijnen volledigen invloed terugkrijgt en ook de wetten kan verbreken die hij zelf gemaakt heeft.

Ziedaar wat de wetenschap over de gewone hypnootverschijnselen zoo al bijzonders te verklaren heeft.

Ware er nochtans iemand die ons zou verwijten, van niets degelijks in te brengen en slechts op vergelijkingen en veronderstellingen voort te gaan; wij zouden hem, met Hoogleeraar Eug. Hubert, de volgende vragen toesturen :

Weet gij waarom de welsprekendheid de aanhoorders medesleept? Door de verhevenheid der gedachten of de kracht der redeneering misschien? Hoe komt het dan, dat sommige sprekers, met holklinkende woorden, de zielen der aanhoorders kunnen begeesteren, terwijl anderen met de schoonste redevoeringen den mensch in slaap zouden doen?

Waar zit de kracht dergenen die leeuwen en tijgers kunnen temmen?

Waarom is het voorbeeld aanstekelijk? en de gewoonte een echte dwingeland?

Wat is de vreesachtigheid die soms onze kostbaarste gaven verlamt?

Waarom kunnen het serpent, de sperwer en andere roofdieren hunne prooi met eenen enkelen blik als aan den grond vastnagelen?

Wat is de liefde? Waarom heeft de Schepper aan de vrouw de schoonheid en de bevalligheid gegeven? Zou het soms niet zijn om 's mans wil aan te lokken, te overwinnen en onder haar juk te brengen? om 's mans oogen door bekoorlijke visioenen te begoochelen, zijne ooren door verrukkende tonen te streelen en hem alzoo in haar toovernet te vangen? 't Is niet zonder reden dat er gezegd is : « Averte oculus a muliere formosa — trek uw gezicht van de schoone vrouw af. » 't Is niet zonder reden dat de ouden aan de liefde de zinneloosheid voor gids hadden gegeven. En dat is nochtans de groote keizerin, die van 't begin der wereld tot op onze dagen toe, den scepter over 't menschdom heeft gezwaaid!

B) Buitengewone verschijnselen.

Zal het natuurlijk licht, dat wij gebruikt hebben om de verschijnselen van leegeren graad met eene zekere klaarte te omstralen, ook nog kunnen dienstig zijn om de verschijnselen van hoogeren graad op te helderen?

Laat ons de zaak eens goed nazien.

In den natuurlijken slaap neemt 's menschen verstand zijne vlucht ook soms veel hooger dan in den gewonen staat, en doen wij soms voorzeggingen die naderhand bijna letterlijk uitvalllen. Ook mogen wij niet te gemakkelijk den spot drijven met de ouden die aan de voorzeggingen der droomen geloof hechtten.

Het gebeurt, dat iemand in zijnen slaap een geestesgewrocht afwerkt, dat hij wakker zijnde te vergeefs tot een goed einde had willen brengen. 't Was immers in zijnen slaap dat Tartini zijne beroemde duivelssonate te hooren kreeg, nadat hij wakker zijnde

vruchteloos zijn talent had op de proef gezet; en 't is volgens het geheugen van zijnen droom dat hij het groote meesterstuk opgesteld heeft?

In den slaap wordt dikwijls aan 't geheugen zoodanig eene kracht gegeven, dat beelden, die wij sedert jaren vergeten hebben, opnieuw vóór den geest oprijzen.

Wij kennen eene juffrouw die twee levensstaten heeft. In haren tweeden staat, die haar gewoonlijke staat is geworden, hoort en schrijft zij beter dan in den eersten staat en kan zij schoon steekwerk doen, iets waar zij vroeger niet toe bekwaam was.

In de slaapwandelziekte zien wij ook soms het verstand tot eene bijna ongelooflijke volmaaktheid verheven.

De Eerweerde Heer Barthelémy heeft eenen leerling gehad, die maar klein van verstand was, en door de slaapwandelziekte wierd aangetast, niet alleen wanneer hij sliep, maar ook als hij wakker was. Viel het nu, dat hij zijne kwaal tusschen eene compositie kreeg, dan werkte hij met zooveel vernuft, dat al zijne medeleerlingen voor hem de vlag moesten strijken.

Iets dat moeilijker om uit te leggen is, 't is dat sommige magneetslapers door ondoorschijnende voorwerpen kunnen zien. Is zulks nochtans geheel en gansch buitennatuurlijk?

Vele voorwerpen, welke wij ondoorschijnend noemen, de oogschelen b. v., laten toch zekere lichttrillingen door; edoch deze trillingen zijn niet krachtig genoeg om op 't netvlies onzer oogen een duidelijk afbeeldsel voort te brengen.

Maar in den magneetslaap is de werking der zintuigen soms tot eene hooge volmaaktheid gebracht. Het zou dus *kunnen zijn*, dat sommige menschen door ondoorschijnende voorwerpen, en bijzonder door hunne oogschelen, min of meer duidelijk zien.

Dit gezicht door ondoorschijnende voorwerpen kan overigens nog op eene andere manier uitgelegd worden, met b. v. aan te nemen, dat niet iedereen met dezelfde lichtstralen ziet.

Hoever nu zou een mensch kunnen zien? Wij hebben schoon te veronderstellen, dat het gezicht versterkt, verhonderdvoudigd wordt; er is, volgens de physiologische leer, een grenspaal die nooit kan overschreden worden. Er komt een oogenblik dat het afbeeldsel van verafgelegene voorwerpen zoo klein is, dat het op minder dan drij der microscopieke gezichtsbestanddeelen van het netvlies valt, 't is te zeggen op minder dan drij netvlieskegeltjes — of stokjes, en niet meer als onderscheiden punt kan ontleed worden.

Welk oordeel moeten wij, over 't in slaap doen op afstand, vellen? Tot in de laatste jaren wierd de echtheid der zaak door velen geloochend. Het feit, waar hoogleeraar Eug. Hubert getuige is van geweest, en meer andere soortgelijke feiten, nemen desaangaande allen twijfel weg. Is het natuurlijk of buitennatuurlijk?

Ten voordeele der natuurlijke uitlegging zou er kunnen ingebracht worden :

1° Dat de proef slechts lukt bij zenuwachtige, ja hysterieke personen, of bij diegenen die reeds verscheidene malen in den hypnootslaap gebracht geweest en door 't hypnotism in gansch hun lichaam doortrokken zijn;

2° Dat de hypnotiseering op afstand, in 't voorbeeld van hoogleeraar Eug. Hubert, zoo innig aan de gewone hypnotiseering verbonden is, dat men genegen is van te zeggen : indien α, β, γ enz. natuurlijk zijn, dan moet ω het ook wezen.

Maar naast eenige beweegredenen die de wetenschap kan voordragen, wat al andere overdenkingen die alle natuurlijke uitlegging zoo goed als den kop inslaan! Hoe is het toch mogelijk, dat die jufvrouw, die met den rug naar de slaapmeesteres gekeerd was, die niets gezien, niets gehoord had, die op geenerlei manier van 's hoogleeraars bevel kennis had; dat zij, op eenen afstand van verscheidene meters, tengevolge van eenen enkelen blik van Mevrouw X, dien zij niet in het oog krijgt, haar oogenblikkelijk omkeert alsof er iemand op

haren schouder had geklopt, en letterlijk het afgesproken bevel ten uitvoer brengt?

Misschien is er hier niets dan natuurlijke kracht in 't spel. Echter is het heel goed te verstaan, dat er ernstige menschen zijn die de hypnotiseering op afstand, zoo gelijk wij ze hier bedoelen, als zeer verdacht aanzien.

De werking der geneesmiddelen op afstand is dezelfde voorbehouding weerdig.

Wij verstaan gemakkelijker, dat niemand tegen wil en dank kan in slaap gedaan worden, als men maar weigert, van de middelen daartoe noodig, te gebruiken; maar dat men zijne vrijheid gedeeltelijk verloren heeft van 't oogenblik dat men ééns geslapen heeft. Evenzoo is het in den natuurlijken staat zeer moeilijk een verloren invloed terug te krijgen; en hebt gij ééns voor iemand gebeefd, het is te betwijfelen of gij nog wel ooit aan zijn meesterschap volkomen zult ontsnappen.

De zondaar, die de naaste gelegenheden van zonde niet vlucht, is bijna zeker van te hervallen.

Nu zijn wij op den uitersten grenspaal van de natuur gekomen. Is er waarlijk iemand die gansch onbekende talen spreekt; die de geneeskunde nooit heeft bestudeerd, en toch als een ware geneesheer, ja nog beter, en zonder onderzoek, den aard der ziekten vaststelt en de behoorlijke geneesmiddelen voorschrijft; die gebeurtenissen ziet, welke op honderden uren afstand voorvallen; die met de vingeren riekt, met den elleboog smaakt, met de knieën hoort, met het achterhoofd of met den opperbuik ziet; die de geheimste gedachten van zijnen evenmensch doordringt; die de toekomende dingen, voor alle menschelijke wetenschap onvatbaar, kan voorzien en met zekerheid kan voorzeggen : als dit alles geene kwakzalverij, geene oogverblinding is, dan is hier eene kracht aanwezig, die de natuur te buiten gaat.

Buitennatuurlijke uitlegging.

Wij hebben tot hiertoe 't woord gelaten aan degenen die, eenige zaken uitgezonderd, al de hypnootverschijnselen door de natuur willen uitleggen. Nu gaan wij de bewijsredenen voordragen van degenen die geheel 't hypnotism als buitennatuurlijk aanzien, of ter nauwernood eenige zeer eenvoudige hypnootverschijnselen als natuurlijk zouden willen aannemen.

Aan het hoofd dezer school staat een zeer geleerde Jezuïet, Pater Franco, die onlangs een boek van 379 bladzijden, getiteld : *L'hypnotisme revenu à la mode*, heeft uitgegeven, om zijne zienswijze aan de geleerde en aan de katholieke wereld ter overdenking en ter bespreking aan te bieden.

Wij gaan den beknopten inhoud van dit werk mededeelen.

De hypnootslaap is zeker eene ziekte : de geleerdste geneesheeren bekennen het volmondig; en iedereen ziet het. Maar is het eene ziekte alleen, en *niets anders?* Dit is de vraag.

Laat ons eerst die ziekte in hare oorzaken onderzoeken.

De uitlegging der *objectivisten* die alles aan den magneetstroom toeschrijven, is van geener weerde.

De *subjectivisten* beweren, dat de magneetverschijnselen uit de inbeelding van den slaper voortspruiten, met of zonder behulp van den slaapmeester, en met of zonder behulp van eene bijzondere voorbeschikking. Zij staven hun gedacht op het *autohypnotism*, 't is te zeggen op de kunst die sommige menschen bezitten van hun eigen in slaap te doen.

Maar de slaper brengt niets anders dan zijne toestemming in 't spel. Welnu eene toelating is geene physische oorzaak van physische uitwerksels; zoo veel te meer dat menigeen zonder zijne toestemming is in slaap gedaan en dat zoovele menschen in hunnen natuurlijken slaap door den magneetslaap zijn verrast geworden.

Maar als de hypnootstaat noch van den magneetstroom noch van de inbeelding des slapers voortkomt, ligt zijne oorzaak niet in de hypnogenesis zelve, 't is te zeggen in hetgeen men doet om iemand in slaap te krijgen? Neen; vermits de hypnogenesis niet *éénvoudig* maar *honderdvoudig* is, of, klaarder gesproken, vermits de magneet- of hypnootslaap, sedert Mesner tot op onze dagen, op honderd verschillige manieren is voortgebracht geweest.

Daarbij, is de hypnogenesis de oorzaak van den kunstslaap, dan moet er verhouding tusschen de oorzaak en 't uitwerksel zijn. Welnu, eenvoudig met iemand een blinkend voorwerp te laten bezien; of met eenige zonderlinge handstreken over hem te doen; of met hem eene gemagnetiseerde visietkaart te sturen; of zelfs met een inwendig bevel alleen; zou men dien mensch met lamheid, met ledenstijving enz. kunnen slaan? hem doof, blind, kreupel, ja zinneloos doen worden?

Zit er soms niet meer kracht in de bliksbetoovering (la fascination)? Zal men hier nog kunnen beweren, dat die scherpe, doordringende blik, die 't zenuwgestel tot in zijne kleinste vezeltjes van aandoening doet trillen, dat die blik niet voldoende is om de magneetverschijnselen te doen ontstaan? Ja; alles wel ingezien, wat steekt er in dien tooverblik? Dat het gezicht van een nakend en onvermijdelijk gevaar den mensch met lamheid kan slaan, zijne rede verdooven en zijne spieren werkeloos maken, dat nemen wij aan. Maar dat de eerste de beste kwakzalver, waar niemand uitstaans mede heeft, niet alleen hysterieke vrouwen en sullen van menschen, maar groote en sterkgebouwde mannen, studenten, gazetschrijvers, geleerden, edellieden, hoogleeraars, soldaten en officiers met zijne blikken zou kunnen betooveren, vloekt dat niet met het gezond oordeel?

Maar, zal iemand opwerpen, zijn de hypnootslapers geene menschen die tot zenuwziekte waren voorbeschikt? Is het soms niet genoeg een klepken open te trekken,

om eene groote overstrooming voort te brengen? Ziet men niet dagelijks, dat het draaien met een handvat eenen trein van zestig wagens kan in beweging brengen?

Ja, op voorwaarde dat achter het klepken eene groote massa water bijeenvergaderd is. Ja, op voorwaarde dat er in de stoomkamer stoom genoeg is om met voldoende drukking op 't machien te werken. Maar waar zult gij bij een hypnootslaper iets dergelijks vinden?

Vooreerst, om hooger aangehaalde redenen, kan de manier om iemand in slaap te doen het klepken der voorbeschiktheid niet wegtrekken. Voeg daarbij, dat die voorbeschiktheid zeker niet bij elken mensch bestaat. Zij kan bestaan bij zinneloozen, hysterieken of menschen van denzelfden aard. Maar iedereen is toch niet zinneloos of niet hysteriek; en nochtans kan bijna iedereen in den magneetslaap gebracht worden.

Dus is de hypnoot- of magneetslaap eene ziekte zonder oorzaak

Zelfde moeilijkheid voor de teekenen dier zonderlinge ziekte :

1° Al de teekenen der slaapziekte zijn schielijk en onverwacht, zonder eenige voorteekenen;

2° Die teekenen zijn van den wil afhankelijk.

Want de ingeving is immers geene physische oorzaak. En ware zij het, dan zou zij noodzakelijk moeten werken, daar waar zij aangewend wordt. Welnu al de toeschouwers gelijk vermogen niets : en een Hanssen, een Donato, een Zanardelli alleen doet al wat hij wil.

Daarbij nog, terwijl bij de slaapwandelaars eene ingegevene geesteswerking onzeker en onvolmaakt is, gebeurt hier alles op maat en als bij tooverslag.

Eveneens is het onmogelijk de *ingeving op termijn* en de *bijblijvende geestes- of lichaamsverminkingen* met de natuur overeen te brengen.

Bijgevolg *zijn er in de teekenen der magneetziekte*

vele zaken die ons met reden doen twijfelen, of die eigenaardige ziekte wel van de natuur alleen voortkomt, of er soms niet 't een of 't ander mee vermengd is, dat de krachten der natuur te buiten gaat.

Dit besluit is zooveel te redelijker dat ook de genezing der ziekte een gansch buitengewonen gang bezit. Gij zijt lam, doof, blind, zinneloos enz.; de meester blaast op uw aangezicht..... en gij zijt volkomen genezen.

Al steekt er in al de magneetverschijnselen iets buitennatuurlijks in, toch zijn niet allen even slecht, even goddeloos. De goddelooste zijn :

1° Het doordringen van iemands gedachten, zonder dat die gedachten door uitwendige teekenen zijn kenbaar gemaakt geweest;

2° Het spreken van onbekende talen;

3° De kennis van de toekomende dingen of van feiten die op uren afstand voorvallen.

Van God kunnen die buitennatuurlijke hynootzaken niet komen; want zou de H. Geest op 't bevel van eenen geneesheer, of van den eerste den beste, die soms een groote vijand van God kan zijn, zijne Alwetendheid gebruiken om iemands geheimste gedachten te veropenbaren? om onbekende talen te doen spreken? om verholene dingen te doen terugvinden? om iemand zonder studie tot een geleerd geneesheer te volmaken? of om toekomende dingen te voorzeggen? *Dus komen die wondere zaken van den duivel, die uit hoofde zijner oorspronkelijke natuur, daar macht genoeg toe bezit.*

Er is eene tweede soort van magneetverschijnselen die om zoo te zeggen aan de eerste klas gelijk zijn,

maar toch niet, zoo zeker als de eerste, van den duivel voortkomen, te weten :

1° Het zien door ondoorschijnende voorwerpen;

2° De verplaatsing der zintuigen;

3° De ingeving op termijn, en eenige andere soortgelijke dingen.

Sommige geestestoestanden verraden ook hunnen oorsprong zoo duidelijk dat alle misgreep onmogelijk is. De vrouw, waar vroeger (bl. 149) spraak is van geweest, is er een klaar bewijs van.

Zijn de aangehaalde verschijnselen slecht en goddeloos, al de hypnootverschijnselen, zelfs de eenvoudigste, komen zeer verdacht voor. Dit wel om verscheidene redenen :

1° *Omdat het hypnotism deel maakt van het spiritism.* Inderdaad het hypnotism grenst aan het hooger magnetism; en het hooger magnetism vervalt allengskens in spiritism.

2° *Omdat al de verschijnselen uit ééne en dezelfde buitennatuurlijke oorzaak voortkomen.* Een jongeling doet in een eerlijk gezelschap eene jufvrouw in slaap. Alles loopt deftig af. Daar is geene spraak van toekomende dingen te kennen, noch van iemands geheimste gedachten kenbaar te maken, noch van met den elleboog te lezen enz., enz... Alles blijft hier bij, dat men de jufvrouw een glas water doet drinken, met 't gedacht dat zij iets lekkers aan 't proeven is; of dat men haar eenen manshoed doet opzetten enz. Maar, dat die jongeling het er op aanlegge hoogere verschijnselen voort te brengen : met dezelfde middelen als nu kan hij gelukken. *Dus is er hier eene macht in 't spel die buitennatuurlijke werken kan voortbrengen.*

3° *Omdat de eenvoudigste verschijnselen iets buitennatuurlijks vertoonen.* (Vroeger reeds uitgelegd.)

4° *Omdat zij twee kenteekenen dragen die den duivel eigen zijn : de wreedheid en de ontucht.* Vele menschen worden door 't hypnotism in hunne gezondheid grootelijks beschadigd ; en vele andere worden door 't hypnotism in den afgrond der onkuischheid gedompeld.

5° *Omdat het hypnotism den godsdienst tengenstrijdig is.* Mocht men de leeraars en de hoogleeraars van 't hypnotism gelooven, dan zouden al de hekserij en tooverij, welke de H. Kerk verboden en streng gestraft heeft, niets anders geweest zijn dan hypnoot- of magneetverschijnselen. Duivelsche bezettingen, veropenbaringen, verrukkingen, voorzeggingen enz., enz. : 't zou niets anders dan leeger of hooger magnetism zijn. Ja zelfs zijn er die niet vreezen te zeggen, dat de mirakelen van O. H. J. C. geene echte mirakelen waren, maar alleenlijk wondere zaken die in 't magnetism hunnen natuurlijken uitleg vinden.

6° *Omdat alles klaar en duidelijk wordt wanneer men de tusschenkomst des duivels aanneemt.*

Immers de duivelen zijn afgevallene engelen, van alle genade onbloot maar toch nog met hunne oorspronkelijke natuur begaafd, die, voor zooveel God het hun toelaat, wondere dingen kunnen voortbrengen en den mensch groote schade veroorzaken.

Maar hoe komt de mensch nu met den duivel in betrekking? Zulks gebeurt door een *verbond* tusschen beiden. In 't verbond wordt er een teeken bepaald. Telken male dat dit teeken gesteld wordt, komt de duivel den mensch ter hulp om buitennatuurlijke zaken voort te brengen.

Geen enkele geleerde weet te zeggen hoe het komt, dat iemand nu eens zóó, en dan weer zóó, in slaap wordt gedaan. Welnu al die verschillige, zonderlinge manieren, dat zijn teekenen van het duivelsverbond.

Wie heeft dat verbond aangegaan? Was het Mesmer? of een zijner meesters? 't Is gelijk wie : eens het

verbond aangegaan, is het voldoende, dat het teeken gesteld worde, om den duivel te doen komen. Welnu dat teeken bestaat *van 't oogenblik dat iemand aan eene oorzaak zonder kracht, gelijk b. v. het bezien van een schitterend voorwerp, uitwerksels vraagt welke met die oorzaak hoegenaamd geene verhouding hebben.* En al is de slaapmeester de deftigste mensch der wereld, toch kan het met Gods toelating gebeuren, dat het afgesproken teeken de afgesprokene uitwerksels voortbrenge.

't Besluit is het volgende :

Zonder tusschenkomst des duivels, kan niemand 't hypnotism uitleggen. Met den duivel, wordt alles klaar en verstaanbaar gemaakt. Dus moet de hypothesis als waarheid aanschouwd worden.

Ziedaar dus, nopens de oorzaken van 't hypnotism, twee gansch tegenstrijdige gedachten.

Welk is nu ons gedacht?

Naar ons inzien kunnen sommige feiten van hoogeren graad niet natuurlijk uitgelegd worden. Iemands gedachten zonder uitwendige teekenen kennen; onbekende talen spreken; volmaakt geneesheer zijn zonder het ooit geleerd te hebben; feiten, die op honderden uren afstand gebeuren, zien en in al hunne bijzonderheden beschrijven; toekomende dingen, die buiten het bereik der wetenschap vallen, met zekerheid kennen, en andere soortgelijke verschijnselen : dit alles gaat de krachten den natuur te buiten.

De verplaatsing der zintuigen komt ons ook zeer verdacht voor. Het zien door ondoorschijnende voorwerpen zou men ter nauwernood nog kunnen verstaan, volgens de natuurlijke uitlegging waar wij vroeger gewag van gemaakt hebben.

't Hypnotiseeren op verren afstand, vooral wanneer de slaper buiten 't bereik van 's meesters oogen is,

schijnt ons tot hiertoe niet gemakkelijk voor eene natuurlijke uitlegging vatbaar.

Nog minder vrede hebben wij met de werking der geneesmiddelen op afstand.

Mag men aannemen, dat het *eenvoudig* hypnotism niets buitennatuurlijks bevat, dan zouden wij de ingeving op termijn en de bijblijvende geestes- of lichaamsverminkingen ook nog als natuurlijk kunnen aanzien.

De vijf staten der vrouw X (zie bl. 149) kunnen ons dunkens ook tot de natuur teruggebracht worden; wel te begrijpen, als 't bevel door woorden of uitwendige teekenen is gegeven geweest.

Als tooneelspeelster heeft vrouw X aan hare christene gevoelens geene eer aangedaan; maar in den natuurlijken slaap is 's menschen inbeelding ook dikwijls in onbetamelijke zaken verward; en bij zinneloozen, waar de vrije wil ontbreekt, wordt de zedelijke weerdigheid ook dikwijls met de voeten getrapt.

Al de andere magneetverschijnselen, die bij gezonde of zieke menschen huns gelijken hebben, zouden wij niet zoo licht aan den duivel durven toeschrijven.

Nochtans hechten wij geen geloof aan den magneetstroom; de hypnootslaap is anderszins genoeg te begrijpen.

Wij vinden ook niets buitennatuurlijks in de schijnbare tegenstelling tusschen de onderscheidenheid der hypnogenesis en de eenheid van het uitwerksel. Want brengen het ijs en de warmte, met ons lichaam in onmiddellijke aanraking gesteld, niet omtrent hetzelfde voort? Kan de hoofdpijn niet voortkomen van gebrek aan bloed in de hersenen, zoowel als van overtolligheid van bloed? Kan de vasten, zoowel als de overdaad, de maag niet ontstellen?

Maar waar is de verhouding tusschen de oorzaak en het uitwerksel? Maar waar is de verhouding tusschen oorzaak en uitwerksel, in den *natuurlijken slaap?* in de *welsprekendheid?* in 't *voorbeeld?* in de *gewoonte?* in de *vreesachtigheid?* in het *temmen van leeuwen en tijgers?* in de *bliksbetoovering der serpenten?* in de

liefde? « Als de hypnogenesis de oorzaak van den hypnootslaap is, zegt P. Franco, waarom dan ontstaan de uitwerksels niet bij elke werking der oorzaak? » Komen wij soortgelijke toestanden niet dagelijks in de liefde tegen? Een jongeling ontmoet verschillige jufvrouwen die door hunne schoonheid, door hun karakter, door hunne deugd, zijne achting volkomen weerdig zijn. En nochtans is er maar ééne die zijnen wil in slaap kan doen en zijn hert aan boeien leggen. Al de liefelijke Evas dochters te gelijk liepen te vergeefs tegen dit jongelingshert storm... En zij alleen... zij betoovert en zij vangt dezen jongeling die haar had bezien en aanhoord.

De jufvrouw met hare twee staten, waar wij reeds een woord van gerept hebben (bl. 160), gaat van den tweeden staat in den eersten op het bevel van personen in dewelke zij vertrouwen heeft. Het is ons meermaals gebeurd haar met klem te zeggen « toe drink eens, toe drink eens », om bijna aanstonds bij haar eenen aanval van moederkwaal te verwekken, wiens ten gevolge zij in eenen gansch anderen staat inging. In dezen nieuwen staat kon zij drinken en niet klappen; terwijl zij in den anderen staat klappen kon maar niet drinken. En nu herinnerde zij zich al hetgeen vroeger in denzelfden staat gebeurd was. Deze staat, in dewelke die jufvrouw ten uiterste gelukkig was, al kon zij niet spreken, ging na weinige minuten van zelf over.

Was hier de oorzaak in verhouding met het uitwerksel? Was er in de woorden : « *drink eens* », kracht genoeg om stuiptrekking, lamheid, geestesverandering voort te brengen? Kwam deze ziekte ook niet, omtrent gelijk de hypnootziekte, als eene bom uit de lucht gevallen? Zoowel als bij deze jufvrouw niet iedereen er in gelukt, zelfs hare moeder niet, noch honderden menschen te gelijk, om den nieuwen staat voort te brengen : evenzoo in 't hypnotism, kan de invloed van den eerste den beste, en de invloed van alle toeschouwers gelijk, niet bekomen hetgeen de slaap-

meester alleen met een enkel woord vermag. En zoowel als de verschijnselen van den nieuwen staat van den wil van sommige personen afhankelijk zijn : eveneens in 't hypnotism kunnen de handelingen van den slaper van 's meesters wil afhangen.

Maar, zou P. Franco kunnen inbrengen, die juffrouw is eene hysterieke, dus aan alle soorten van zenuwcrissen blootgesteld.

't Is waar; maar is P. Franco wel zeker, dat de hypnootslapers niet omtrent in 't zelfde geval zijn?

Iedereen, die met de zaak bekend is, weet genoeg, hoe moeilijk het soms is iemand van den eersten keer te doen slapen : 15, 20, 30 minuten, ja soms dagen zijn er noodig om het gewenschte doel te bereiken. In andere woorden : er zijn, den eersten keer ten minste, 15, 20, 30 minuten en meer vandoen, om genoegzaam water bijeen te brengen, om aan den stoom eene voldoende drukking te geven. Maar eens tot dat punt gekomen, hoeft men slechts het klepken weg te schuiven of met het handvat te draaien, om 't water te doen overloopen of den trein te doen vooruitgaan.

Maar schuif het klepken terug toe of snijd den stoom af; en alles komt weer terug in order. Eveneens, als de meester blaast, is de slaap verdwenen.

De verandering van den eenen staat in den anderen gebeurt wel op minder tijd dan er noodig is om eenen trein te doen stoppen; maar toch is het ook niet waar, dat hier alles en altijd bij tooverslag gebeurt. Daarbij hoevele menschen zijn er niet die uren lang de gevolgen der hypnosis in hun lichaam gewaar worden?

Eene laatste opwerping : hoe kan het hypnotism natuurlijk zijn, als de boom, hooger magnetism of spiritism, waar het hypnotism een tak of eene vrucht van is, van den duivel voortkomt? Men kent immers den boom aan zijne vruchten, en de vruchten aan den boom?

Maar is 't hypnotism wel degelijk een tak van 't magneto-spiritism? Ware het bewezen, dan valt er

nog te bewijzen, dat eene oorzaak, die ééns slecht is, altijd en overal, zelfs wanneer er haar goede oorzaken toegevoegd worden, een slecht uitwerksel moet hebben.

Kan een slechte vader geenen deugdzamen zoon voortbrengen? Kan eene en dezelfde handeling niet slecht of goed zijn, volgens dat zij door dezen of genen persoon wordt daargesteld? Kan op een slechten boom geen goede tak geënt worden, waar beste vruchten zullen op gewonnen worden? Kan de hypnogenesis, door goede inzichten bestuurd, geene enkel natuurlijke uitwerksels hebben ; terwijl de hypnogenesis, door slechte inzichten bewerkstelligd en met wij weten niet welke duivelsche handelingen gemengeld, duivelsche werken zou voortbrengen ?

Hieruit besluiten wij, *dat het eenvoudig magnetism*, *'t is te zeggen het gewoon hypnotism*, *uit zich zelve niet slecht is* (1).

J. VAN CAMPEN.

(1) Nopens de beslissingen der H. Kerk over hypnotism, kan men o. a. de volgende werken raadplegen :

1° « Spiritisme, tables tournantes, magnétisme, hypnotisme, » par A. J. C...

2° « Le merveilleux et la science, » par ELIE MÉRIC, docteur en théologie, professeur à la Sorbonne, bl. 184-192.

DE CHRISTELIJKE GEEST

IN MAN EN KUNSTENAAR. (1)

God heeft den mensch geschapen groot en edel; Hij heeft hem geschapen onafhankelijk van al wat benevens hem door den Almachtige tot het wezen werd geroepen. Over dat alles moet hij heerschen, heer en meester, een koning in zijn rijk.

Alles wat in de wereld leeft of bestaat, moet hem dienen om tot het einde te komen door God hem voorgeschreven; om zijne zielsvermogens te ontwikkelen, en, van hoogte tot hoogte, tot die kringen van waarheid en deugd op te stijgen, waarin zijne volmaaktheid ligt.

Het geschapene beheerschen door zijnen wil; het gebruiken in overeenstemming met de goddelijke plannen; en zich aan het geschapene niet verslaven; —

het geschapene beheerschen door zijnen geest; daarin het voedsel vinden van verheven gedacht en edel gevoel; het doen dienen tot uitdrukking dierzelfde gedachten en gevoelens; —

(1) Redevoering uitgesproken bij de plechtige Prijsuitreiking in de Sint Lucasschool te Gent, den 30 Juli 1893, door Mauritius de Baets, doctor in de wijsbegeerte der Gregoriaansche Hoogeschool te Rome, doctor in de godgeleerdheid der zelfde Hoogeschool, secretaris van Zijne Hoogweerdigheid den Bisschop van Gent.

daarin ligt de grootheid van den mensch.

En onder deze heerlijkheden van den koning der wereld, prijkt, benevens deugd en wetenschap, als een edelgesteente aan zijne vorstenkroon, de kunst. Door de kunst immers doet hij de schoonheden en krachten der natuur aan hem gehoorzamen, en dwingt ze te dienen om zijne gedachten uit te drukken, en zijne gevoelens met kracht en luister weer te geven.

Daarom kan de geest geene verhevener onderneming uitdenken, dan den mensch te vormen tot die heerschappij. Edele taak voorwaar, den jongeling op te brengen tot eenen man en eenen kunstenaar, hem de natuur te leeren overmeesteren door zijnen wil en zijn gedacht!

Doch eilaas! hoe dikwijls hebben zij, die zulken last op zich hadden genomen, hoe dikwijls hebben zij den jongeling misleid, en kunst en deugd in zijn hert doen verdorren onder den giftigen adem van dwaling, doen versmachten onder het onkruid der driften.

Zij hadden ze miskend, de eenige bron mild en rijk genoeg om de edele kiemen in een jongelingsherte neergelegd te doen opschieten; zij hadden ze miskend, de bron waaruit alleen het leven voortkomt, het leven van al wat goed, van al wat edel is : de bron der christelijke waarheid.

Buiten het christendom is er geen leven, noch voor deugd noch voor kunst; daar alleen zijn de aders van levendig water te vinden, van dit water dat het zieleleven van den mensch kan verkwikken.

Jongelingen, wilt gij tot kloeke mannen opgroeien; leerlingen der S. Lukasschool, wilt gij kunstenaars worden, aan die bronnen moet gij u laven, gij moet u doordringen met den geest van het christendom!

Waarin ligt zij, inderdaad, die heilige heerschappij van den mensch, zooniet in het bewustzijn, in het beminnen van recht en plicht?

Wat is het, dat den mensch onderscheidt van al wat onder hem staat in de schepping, en hem hemelhoog daarboven verheft?

De mensch alleen, onder het geschapene, is daargesteld als een wezen begaafd met verstand en wil, machtig door zijn vernuft de plaats te begrijpen die hem is toegekend in het plan van den Schepper, machtig door zijnen wil die plaats te handhaven, zonder zich te willen verheffen boven wat hem toekomt, zonder te dulden dat hem worde ontzegd wat hem moet toegekend worden.

Dit grootsch en fier begrip van den mensch is een der grondsteenen van het Christendom. De christelijke leering laat ons niet toe die grootheid te miskennen, die eigen is aan alle menschen; en koning en onderdaan, edelman en arbeider, rijke en arme zijn even groot in de oogen van God.

Zulks had het heidendom niet begrepen, en daarom ook had het niet begrepen hoe een mensch moet opgebracht worden.

Van een eersten dag van 's kinds bestaan, werd zijn recht onder de voeten getrapt. Het kind was een eigendom van zijnen vader of van den staat; en, werd zijn leven niet geslachtofferd, zooals het dikwijls gebeurde, het kon vervreemd of verkocht worden. — Slechter nog, indien het een slavenkind was; voor hem bestond geene familie; het werd opgebracht gelijk de huisdieren opgebracht worden, tot grootste nut van den meester. — Vastgehecht aan een huis of eene hoeve, vond het juist die zorgen die men verleent aan eene zaak waar men nut of dienst van verwacht. Gekleed, zooveel dat het van koude niet omkwam; met eenige slechte, afgevallen vruchten gevoed, genoeg om het leven te behouden, moest het het werkhuis binnen; en de groote meester,

de eenigste voor alle leerjongens, voor alle vàkken, dat was de zweep. Was de nacht gekomen, eenen vochtigen steen vond de kleine martelaar voor bèd. En zoo was het maand in, maand uit, zonder ooit op eenen dag te mogen rekenen om de afgebeulde lidmaten een weinig meer rust te kunnen verleenen; zonder ooit den dageraad te zien aanbreken van betere tijden; — maar vooral zonder ooit in zijnen geest het gedacht van eigene vrijheid en eigene verantwoordelijkheid te zien opdagen.

En zij die kinderen waren van vrije mannen, stond hun een beter lot te wachten? — O ja, het lichaam werd zachter behandeld; maar geest en hert werden des te dieper bedorven. Geen edel gedacht werd in hunne zielen geprint, geen gedacht machtig genoeg om de kiem te worden van edelmoedig en deugdzaam leven. Recht en plicht, en de deugd zelve, 't werd alles vernederd tot het nut en het genoegen. 't Was bij de Stoicijnen genoegen van geest en ziel; 't was bij de leerlingen van Epikuur genoegen van lichaam en driften; altijd genoegen; nooit iets dat de ziel kon verheffen, met haar een hooger ideaal voor te stellen, dan liefde voor zijn eigen.

Het gedàcht der heilige vrijheid die den mensch uit de boeien der eigenliefde verlost, 't werd nooit in der kinderen ziel geprent. Verslaving! vérslaving aan den wil van eenen meester, verslaving aan de eigene driften, maar altijd verslaving, dat was de geest van het heidendom.

En komen wij tot de heidenen onzer dagen, tot degenen die de leering en de wet van Christus in hunnen hoogmoed verwerpen, niet hooger verheft zich doorgaans hun ideaal : genot en zelfvoldoening is de opperste wet!

Het Christendom alleen spreekt met bovennatuurlijk gezag tot elken mensch : Gij hebt eene zending te vervullen hier op aarde; gij moet u eigen tot de zedelijke volmaaktheid opbrengen; gij zult in de

samenleving eene plaats bekleeden; gij zult eene maatschappelijke werking oefenen.

En de wet van uw leven zal niet zijn: nut, genot, welbehagen; maar alleen recht en plicht. Gij zult verantwoordelijk zijn voor de wijze waarop gij uwe zending zult volbracht hebben; God zal u eens daarover rekenschap vragen.

Sursum Corda! roept het Christendom elken mensch toe, hoog de herten! gij zijt niet geschapen om eenen mensch ten dienste te staan, gij zijt niet geschapen om uwe eigene driften te dienen, om u aan het stoffelijke te verslaven, maar om mede te werken tot het verwezenlijken van het goddelijk plan; om overal recht en plicht, de uitdrukkingen van Gods wil, te eerbiedigen in u zelven, te eerbiedigen in uwe medemenschen!

Een man met het bewustzijn van deze zijne weerdigheid bezield, zal met verheven hoofd, maar tevens met eerbied voor al wat eerbied verdient, het leven dóór trekken. Zal het gevoelen van zijn recht hem fierheid geven, het gevoelen zijner verantwoordelijkheid zal hem op de baan van rechtschapenheid en plicht doen voortwandelen.

Jongelingen, leven zulke gevoelens in uw hert, neemt onbevreesd uwe plaats in in de maatschappij, welke deze plaats ook moge wezen, gij zult ze weerdiglijk bekleeden. Overal zult gij trotsch maar rechtveerdig uwe rechten houden staan; overal zult gij kloek en getrouw uwe plichten volbrengen.

Gij zult ze erkennen en eerbiedigen, de wet die elken mensch den arbeid oplegt; maar die wet zal u geene vernedering zijn; gij zult niet, zooals de slaaf, arbeiden om aan den mensch te gehoorzamen: gij zult in die wet de stem Gods erkennen, die gesproken heeft: « In het zweet van uw aanschijn zult gij uw brood nutten. »

Gij zult ze erkennen en eerbiedigen, al de plichten aan elken mensch opgelegd; maar gij zult

weten dat die plichten tevens de voorwaarden uwer volmaaktheid zijn; gij zult God aanbidden, omdat hij al de liefde, al den eerbied van het menschelijk hert bij opperrecht verdient; gij zult de Kerk eerbiedigen, omdat zij het is die de waarheid handhaatt, en door God is aangesteld om den mensch tot de glorie, tot zijn bestendig geluk te geleiden.

Gij zult leven kuisch en zuiver, omdat de ondeugden die daartegen strijden, den mensch doen afvallen van zijne grootheid, en hem onweerdig maken van den heerlijken roep tot den welken God hem heeft bestemd!

Gij zult in de familie ontwaren wat God ze heeft gemaakt : een machtig en wonder middel tot het geluk van den mensch, door de gezamentlijke werking tot gemeen welzijn.

Eenieder der leden heeft zijne plaats en zijne zending in de huizelijke maatschappij : Vader en moeder moeten in hunne kinderen schatten zien, door God hun toevertrouwd, opdat zij hunne ziel zouden sterken, en ze geleiden op het pad der deugd. De kinderen moeten hunne ouders aanschouwen als plaatsvervangers door God aangesteld, met zijn gezag bekleed; als weldoeners aan wie zij veel verschuldigd zijn, en die zij moeten trachten te vergoeden voor al de opofferingen voor hunne kinderen gedaan.

Nu leeft gij als kinderen in den schoot van het huisgezin; een dag zal komen, indien de Voorzienigheid er zoo zal over geschikt hebben, waarop gij aan het hoofd zult zijn eener familie. Zijt gij christenen, uwe plichten zult gij altijd begrijpen, gij zult ze altijd volbrengen!

Eene zending nog zult gij allen te vervullen hebben in de maatschappij. Zijt gij diep doordrongen van den christelijken geest; hebt gij uwe plaats in de wereld, volgens het goddelijk plan, begrepen; hebt gij beseft welke uwe rechten, welke uwe plichten

zijn, aan deze zending zult gij niet te kort blijven.

De samenleving, op onze dagen, is diep geschokt. Dagelijks vertoont zich duidelijker dat het tijdstip eener grondige verandering in den maatschappelijken toestand, nakend is.

In zulke tijden van zedelijke omwenteling behoeft de maatschappij, meer dan ooit, mannen in haren schoot te vinden, voor wie de opperste regel hunner handelingen niet eigen nut zij, maar de hoogere, gedachten van recht en plicht; niet alleen de eigene rechten, maar ook de rechten der anderen; niet alleen de plichten der anderen, maar ook de eigene plichten!

Het eerste aller rechten is net recht tot het leven, en, bijgevolg, om door zijnen arbeid zijn bestaan te kunnen winnen. En hoevelen zijn er, onder de eindelooze menigte der arbeiders, die mogen roemen dat zij zonder bedelen door het leven geraken?

Zoolang de toestand gunstig is, zoolang er werk is, en gezondheid toelacht, kunnen zij, met schaars te leven, zich het streng noodzakelijke aanschaffen. Maar, komt werkeloosheid hen verlammen, komt ziekte hen beproeven, zij moeten de hand uitsteken tot aalmoes.

Neen, de huidige samenleving is niet rechtveerdig voor het grootste getal harer kinderen, en, om de eigene woorden te gebruiken van den grooten Paus dien God aan zijne Kerk heeft geschonken, hun toestand is bijna slavernij geworden!

Daartegen moeten middelen in 't werk gesteld worden, en dan alleen zal deze zedelijke omwenteling in vrede kunnen geschieden, indien iedereen diep doordrongen is met het gevoel zijner verantwoordelijkheid.

De maatschappij, de samenleving moet dat werk van herstelling verwezenlijken. Maar de maatschappij is niet een ideaal wezen, dat ergens in eene spheer, verre van ons, leeft en zich beweegt. Wij, menschen,

wij zijn de maatschappij; en eenieder is verplicht, volgens zijnen staat en zijnen invloed, het zijne bij te brengen tot het groote werk. De werklieden moeten strijden voor hunne rechten, maar hunne plichten moeten zij steeds indachtig zijn, en de rechten der anderen eerbiedigen. De rijken moeten medewerken tot de opbeuring van den werkman; de machtigen moeten zorgen dat rechtveerdigheid heersche; allen moeten, hand in hand, werken om het recht te doen zegepralen.

Dat gezamentlijk bewerken van het algemeen welzijn, en der billijke verdeeling van voordeelen en lasten, zal de vrucht zijn van den christelijken geest. Deze immers leert den mensch dat hij het recht moet eerbiedigen, en leert hem daarbij zijnen evennaaste beminnen gelijk zijn eigen, niet alleen met woorden, maar met der daad; hij leert den mensch het welzijn en geluk dat hij zelve zoekt, ook voor zijnen broeder te bewerken!

Dat leert het Christendom, en het Christendom alleen.

Al wat er buiten is, moet daarop uitkomen dat men het leven aanschouwe als eenen strijd voor het bestaan. De christelijke waarheid alléén stelt het vóór als eene broederlijke samenwerking tot het geluk van allen.

Mannen met zulke gedachten en gevoelens bezield, christene mannen, behoeft de maatschappij meer dan ooit in alle standen:

Gij, leerlingen der St-Lucasschool, gij zult het uitgelezen gelid zijn in het leger dat den vreedzamen maar kloeken strijd zal voeren voor de opbeuring der maatschappij; gij zijt bezield met den christelijken geest, gij zult in de voorwacht strijden voor orde en vooruitgang.

Jongelingen dus, wilt gij mannen worden die zulken naam verdienen, mannen die niet alleen leven voor zich zelven, maar breeder en hooger hun ideaal doen reiken, gij moet u doordringen met den geest van het Christendom. Leerlingen der St-Lucasschool, wilt gij kunstenaars worden, nogmaals in den geest van het Christendom moet gij uw ideaal aantreffen.

Wat is het, dat de kunst zoo groot en edel maakt? Oh! het is de behendigheid niet om de stof tot sierlijke vormen te dwingen; het is de zuiverheid der lijnen niet, noch de zwierigheid der gestalten. — Dat alles is maar een middel, waarmede de kunst hooger op wil; — wat zij wil, het is door vormen en lijnen, door gedaanten en gestalten, gedachten en gevoelens uit te drukken, gedachten en gevoelens te doen overgaan uit de ziel van den kunstenaar tot de ziel van den aanschouwer.

Ontbreekt gedacht en gevoel, hoe sierlijk, hoe zwierig, hoe zuiver het werk in zijn uiterlijke ook zijn moge, het is geen levend wezen, maar een killig lijk.

Zulke kunst, de echte, heeft het heidendom nooit ten volle begrepen; en ook in onze tijden, hoort men de kunstscholen die met het christelijk gedacht niet doordrongen zijn, spreken van « de kunst voor de kunst »; juist daarmede de ziel der kunst, wat haar levend, wat haar hemelschoon maakt, willende verbannen.

Echte kunstenaars zult gij zijn, indien gij edele gedachten, verhevene driften in uwe ziel doet ontstaan; indien gij in haar innerste een ideaal doet leven van zedelijke volmaaktheid, van waarheid. Leert dat ideaal beminnen, en zoekt daar alle uwe ingevingen. Met zulke ingevingen in het marmer te beitelen, op het doek af te malen, in den steen te doen leven, zult gij echte, schoone heilige kunstwerken onder beitel of penseel doen ontstaan.

Maar hooger gedacht, heiliger aandoening zult gij niet vinden dan in het christendom.

Aanschouwt ze, de meesterstukken der heidensche, der wereldsche kunst. Ziet dat wonderstuk, den *Laocoon* van het Belvedere. O wat een lijden staat te lezen op het aanschijn van dien vader, van die twee kinderen, door slangen verbrijzeld. Zij doen u huiveren voor dat schouwspel van onpeilbare smert, en eene koude rilling komt u door de leden geslopen. Maar de ziel wat zegt zij? de ziel van die drij wezens, de ziel van den kunstenaar, die daarin moest versmolten liggen!

Vruchteloos zult gij daar een edel en groot gevoel, een gedacht zoeken dat u boven de stof verheffe. Verbrokene lidmaten, lijden van het lichaam, ja, stoffelijk lijden — maar een gedacht dat u hooger opbrenge, vergeefs zult gij het zoeken.

Ziet daarnevens de meesterstukken der christelijke kunst. Zij houden u aan het lichaam niet vastgekluisterd, en, vertoonen zij u de stof, het is om eene ziel daaronder te doen erkennen, eene ziel zwanger van edele gepeinzen, zwanger van hemelsch gevoel.

Over eenige jaren viel mij de eer te beurt, in de Pauzenstad, de hoofdstad der kunstenwereld, de leidsman te zijn van eenen doorluchtigen Kerkvoogd. Hij kwam uit het Noorden, uit die streek door de Italianen zelf erkend als alleen weerdig mede te kampen voor den palm der kunst; uit die streek waar eens eene kunstschool bloeide, kloek en fier, die thans met nieuw bloeisel zich bekleedt.

Wij kwamen in eene kapel onder St Jan-in-Lateranen, waar de *Pietà* van Bernini staat.

De Moeder der smerten houdt op haren schoot het lichaam van den Godmensch, tot redding der wereld geslachtofferd.

Eene onbeschrijfelijke uitdrukking van droefheid staat op het gelaat der Moedermaagd te lezen; en hare oogen ten hemel verheven, hare hand die het Zoenoffer nogmaals aan den Goddelijken Vader schijnt

te willen opdragen, zeggen hare gelatenheid, hare deelneming in het Werk van haren Zoon.

Oh! vraagt van mij niet dat ik u al de edele gevoelens zou beschrijven die in het meesterstuk te lezen staan. Al wat groot is, al wat verheven, moederliefde en moedersmert, aanbidding der goddelijke rechtveerdigheid en hoop op God, lijden en gelatenheid, dat alles, en veel meer nog, heeft de kunstenaar in het marmer doen leven.

Langen tijd reeds stond de doorluchtige Reiziger in bewondering het beeld te aanschouwen; en ik naderde tot hem; maar met eenen wenk verzocht hij mij zijne mijmering niet te storen; — en als hij, lang daarna, zich omwendde, zag ik tranen in zijne oogen glinsteren.

Kunst, gij hadt de zege behaald! Want uw zegepraal is het, de ziel te raken door uwe betooverende kracht; en als gij uit het hert tot de oogen tranen van zalige aandoening kunt doen opwellen, — dat is uw triomf.

Hoogweerdigheid, vergeef het mij, indien ik deze bijzonderheid zoo in het openbaar heb durven brengen. Ik heb niet gedacht daarmede onbescheiden te zijn, daar het sedert lang alom bekend is, dat in uwen boezem niet alleen een bisschopshert klopt, maar tevens nog de gevoelvolle ziel leeft van eenen vurigen minnaar der kunst.

Jonge kunstenaars, indien gij in het Christendom uwe ingevingen zoekt, gij zult ze vinden, rein en verheven, omdat het Christendom de ziel verheft, den geest verlicht door waarheid, aan het hert diepe en heilige aandoeningen biedt.

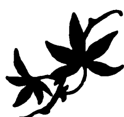
Het Christendom is de bron aller grootheid voor den mensch.

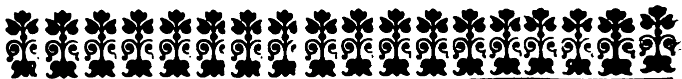
Daar is het leven te vinden, het volkomen en volmaakt leven der ziel; daar is redding en herstelling te vinden voor den mensch, voor de maatschappij, voor de kunst.

Alles moet in Christus vernieuwd worden : « *Instaurare omnia in Christo.* »

Tot dit werk van vernieuwing zal de S. Lucasschool grootelijks hebben medegewrocht. Want geene school mag erop roemen gelijk zij, christene mannen en christene kunstenaars te vormen. De wereld dóór spreekt men met bewondering over al hetgene zij reeds daartoe heeft gedaan. En met geestdrift roept elke christen mond uit : Eere de S. Lucasschool! Eere aan hare leerlingen! Eere aan hare meesters, aan hare stichters, aan hare beschermers!

Gent. M. DE BAETS.

HET ONTZET VAN SINT-BERTEWIN'S (1).

Wiking.

HIER niet stom en stil gebleven,
Bij die lijken, in dit bloed;
Strijdend liet ze Woden sneven,
Woden loont hun stouten moed! —

---

(1) De abdij van Sint-Bertewin, bij Sint-Omaars in Fransch Vlaanderen, was een der beroemdste kloosters onzer streken. Boudewijn de Yzeren bracht er, in monnikspij, de laatste dagen van zijn leven door, en wierd er begraven (A° 879). Veel, en met goed gevolg, werkten de Monniken om het volk van te lande — de zoogenaamde *Kerels* — te beschaven. Hadden nog, op het einde der negende eeuw, de *Kerels* niet teenemaal hunne heidensche gedachten en gebruiken verlaten, noch hun wilden aard heel en gansch afgelegd, toch waren zij Christenen, en stonden daarom, als afvalligen van den heidenschen Wodendienst, in bijzonderen haat bij de Noordmannen.

Ten jare 891, den tweeden Zondag na Paschen, kwam een Noordsche *Wiking*, of Zeekoning, met eene talrijke bende op Sint-Bertewin's af. De *Kerels*, die binnen de abdij de hoogmis gingen bijwonen, gelukten er in, de voorwacht van den vijand te overrompelen en te verslaan : daarop vingen de Noordmannen, met razende woede, het beleg aan. « Les Barbares » zegt Namèche (Cours d'Histoire nationale T. I. p. 241) « employèrent au siège de l'abbaye mille moyens inconnus jusque-là. Ainsi ils lançaient, au moyen de grandes frondes, des projectiles enflammés et des morceaux de fer rouge au milieu d'un déluge de flèches... Ils imaginèrent d'entasser dans le fossé de circonvallation une grande quantité de sarments de vigne et de matières combustibles et y mirent le feu, afin de brûler à la fois le fort et ceux qu'il renfermait. Cette ruse tourna contre eux; car un vent violent s'étant élevé, les flammes, loin d'entamer les murs et de nuire aux assiégés, s'élancèrent au visage des païens et les forcèrent à fuir, ce qui fut pris pour un miracle. » — In zijne « Histoire de Flandre » (T. I. p. 54) meldt nog Kervyn de Lettenhove : « Un jeune moine prit un arc et le tendit au hasard; la flèche frappa le Chef des Normands. Sa mort répandit le découragement parmi les siens. Au son lugubre de leurs trompes retentissantes, ils se dirigèrent vers Cassel. »

Wrake! voort naar 's kloosters grachten!
Plukt en plundert kant en haag!
Hout gehaald met volle vrachten,
Stroo gestapeld, lage op laag!
Doet de vlammen lustig laaien
Rond de raven in hun hok :.
Luid zal 't roode haantje kraaien,
Klepprend boven kerk en klok!

Noordmannen.

Weg, weg, gevloekte morgenmist,
Die latheid bergt en loozen list!
Weg, weg! We steken 't vier in 't Oosten,
Dat muur en man en muis zal roosten! —

Hoe sprietoogt, voor dien glans beducht,
De dichte, zwarte ravenvlucht!
Hoe klaagt ze, en krast in top der kerke,
En rept onrustig veêr en vlerke,
Gevlekt met onzer broedren bloed! —
't Haantjen al luider en lustiger kraait;
Weert u, gij winden, o weert u en waait, —
Spoedt u, en speelt in den spranklenden gloed!

Wiking.

Heller als de Roomsche toortse
Licht ons vier der Keerlen land;
Feller als de christen koortse
Woedt ons wraak in blijden brand!

Woden helpt, en wil ons troosten,
Woden wreekt zijn eigen schand :
Ziet, hij spoedt van uit het Oosten,
Grimmig blazend in den brand!

Kerelsvolk.

(BINNEN DE ABDIJ.)

Het regent vonk en vlam! —
De droes hen helpen kwam! —
Ze schieten bliksemschichten! —
En dondersteenen rood! —
Wat raad? — We moeten zwichten! —
Gevlucht.... waarheen?.... Dood.... dood!

De Abt.

Een man wijkt niet uit zijn gelid,
Maar staat, en staart de dood in de oogen :
Hij staat, en hoopt, terwijl hij bidt,
En wacht den bijstand des Alhoogen.

De Keerlen gaan, in vol getal,
Met helm en schild en schicht ten wal :
De schim van d'Yzren Boudewijn
Zal uw geleide, uw Engel zijn.

De munken gaan ter kerke treden,
Gods name lovend, weerd beleden,
In voorspoed en in tegenheden;
Vooruit! wij winnen 't veld, met wapens en gebeden!

Monniken.

« *Ne tradas bestiis animas confitentes tibi; et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.* » (Ps. LXXIII. 19.)

Koorknapen.

De vlammen woeden om en boven
Uw huis, o Heer, en tempelwoon :
Van uit den nieuwen Babelsoven,
Weerklinkt uw lof op heldren toon.

Monniken.

« *Ne tradas bestiis animas confitentes tibi; et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.* »

Koorknapen.

De Noordman wil ons lofstem dooven
En vloekt uw Naam met smaad en hoon :
o Red ons, die in U gelooven
En spreid uw macht voor 't volk ten toon.

Monniken.

« *Ne tradas bestiis animas confitentes tibi; et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.* »

Koorknapen.

De Noordman kwam ons velden rooven,
Door U gezegend, rijk en schoon :
Bewaar den weezen toch de schooven,
Geofferd hier voor uwen troon!

Heer Jesus....

Monniken.

Heere!... wat knettrend geknal
Dondert bij trompengeschal :
Tuimelt de wagglende muur
Neder in puinen en vuur?

Jongere Monnik.

Mijn schicht heeft hem getroffen
Vlak in zijn' lastermond :
Ik zag den Wiking ploffen

Ruglings neer ten grond;
Op d'eigen stond
Versprong de wind in 't Westen :
Nu weert hij met geweld
Het vuur, van wal en vesten,
Den Noordman in 't gezicht,
Die zwicht
En huilend henensnelt!

't Volk.

Noordman,
Voort, man,
Op, naar uw snekken!
Zeeman,
Wee, man :
Gaat ge nu gekken?
Gier niet,
Tier niet :
Doof zijn uw dooden, ge zult ze niet wekken!

Hoe deerlijk hangt hun kam,
Verzengd door de eigen vlam!
Ze weten 't nu, voor later :
Best, ver van 't vier, op 't water!
Noordman,
Voort, man,
Op, naar uw snekken!

Lied.

Daar kwam, op zijn dansenden drake,
De Wiking, zoo trotsig gezind;
Zijn mannen die zongen van wrake,
En huilden, met golven en wind :
Gemoord, gebrand!
Aan ons,
Kerlingaland!

De Keerlen die schoten te wapen,
De knotsen die gingen aan spel;
Daar liggen ze op 't veld nu te slapen,
Die zongen zoo trotsig en fel :
Gemoord, gebrand!
Aan ons,
Kerlingaland!

Zij riepen op vier en op winden,
Ze kregen van beide naar lust;
Ei! hoort mij, als vluchtende hinden,
De wolven nu kermen ter kust :
Van moord, van brand,
In 't vrij
Kerlingaland!

Eenigen.

Naar buiten nu : boeten we bloedig
Ons wraak op de doôn in het dal...

De Abt.

Geen wraak, geen heidensch woest gebral!
Gij, Keerlen, streedt, ja, stout en moedig;
Doch zoudt ge in zege u niet verblijden,
Waar' God niet bijgesneld in 't strijden.

Sint Bertewin, wiens wonderstaf
Dees woning naam en glorie gaf,
Heeft met zijn volk gesmeekt en kindren :
Geen vlam, geen schicht en mocht ons hindren.

De woeste Noordman wijkt en vliedt :
Aan God, aan Bertewin ons dank en zegelied!

't Volk.

Hoort, hoort, in blij gegalm,
Verkondt heur' zegepsalm

De klok, met stalen longen :
Aan God, aan Bertewin,
Met vromen christen zin
Ons lof en dank gezongen!

Koorknapen.

Heer Jesus, die zoo milden zegen
Op uwe christen kindren stort,
Bezoek die wilden op hun wegen :
Dat ook de Noordman christen word'!

Slotkoor.

Dan wordt om 't blij gewin,
Met voller hert en zin,
God lof en dank gezongen;
Dan reikt der Keerlen land
Den Noordman hert en hand,
Tot strijd en werk,
Voor God en Kerk!

EUG. DE LEPELEER.

GILDE EN CORPORATIE.

(*Vervolg van bladz.* 125.)

Adolf Kolping en de « gesellen-vereine » in Duitschland.

NA het heerlijk tafereel der katholieke Corporatiën van Frankrijk te hebben aanschouwd, willen wij nagaan hoe Duitschland, die andere machtige natie, het groot vraagstuk heeft trachten op te lossen.

Bijna nergens treffen wij daar de Christelijke Corporatie aan — ten minste zooals zij te Val-des-Bois of te Tourcoing is ingericht (1); maar overal zien wij weldadige genootschappen bestaan, die den werkman op het pad der deugd behouden en hem tegen de aanvallen des vijands beschutten. In de verschillende congressen, sedert een tiental jaren in Duitschland bijeengeroepen, heeft men veel gesproken over de maatschappelijke kwaal; door eenigen werd zij een onuitroeibaren kanker genoemd, door anderen eene zedelijke ziekte welke, met krachtige middelen bevochten, eene zekere genezing zou bekomen. Wat men krachtige middelen noemde? Diegene welke door Adolf Kolping reeds in 1846 als de eenigst doeltreffende werden aangeduid om godsdienst, eendracht en liefde in de arbeidende klassen te doen heerschen.

Het zal misschien onzen lezers van eenig belang zijn Kolping van naderbij te leeren kennen : in de laatste jaren werd

(1) Wij moesten hier de fabrieken uitzonderen van den heer Brants te Munchen-Gladbach.

zijn naam door hooggeplaatste mannen met eerbied uitgesproken als die van eenen uitstekenden weldoener en vriend des lijdenden werkmans (1).

§ I. — Jongelingsjaren en studiën van Adolf Kolping.

Adolf Kolping werd geboren te Kerpen, bij Keulen, den 8 Dec. 1813. Zijne ouders waren nederige landbouwers, maar brave Christenen; hunne kinderen wisten zij op te voeden in de vrees van God en de liefde van den evennaaste. Adolf was de jongste, en onderscheidde zich onder zijne broeders door eene teedere godsvrucht en een vlug ontloken oordeel. Pas eenige jaren oud, zocht hij zijn vermaak in het doorbladeren van allerhande boeken en in het aanbidden van den goeden God. Zelfs had hij den wensch uitgedrukt van eenmaal de priesterwijding te ontvangen en zich met hart en ziel aan den dienst van God toe te weiden. Doch, hoe verschillend was het oogmerk der ouders! Arm als zij waren, mochten zij aan kostbare studiën voor hunnen zoon niet denken; neen! Adolf zal een ambacht aanleeren, hij zal schoenmaker worden. Een zijner dorpsgenooten, die eenigszins in dien stiel ervaren was, leerde hem dan ook hoe hij met het leêr moest omgaan. Later, toen de jeugdige Kolping eenige blijken van bekwaamheid had gegeven, reisde hij naar Keulen om zich daar in zijn ambacht meer te bekwamen.

Niet zoodra was hij in het werkhuis van zijnen nieuwen meester verschenen, of hij werd door zijne gezellen als een zonderling man aanzien. Vlijtig was hij genoeg, oppassend en geregeld zoowel als zijne makkers; maar hij was bevrijd van een gebrek dat men zoo vaak bij de jonge werklieden aantreft, namelijk de natuurlijke neiging om zich te verlustigen, om over vele zaken te redekavelen en ook om, rondom de werktafel, het gedrag van Pieter en Jan over den hekel te halen. Van dit alles wilde Kolping niet hooren spreken : steeds toonde hij zich ernstig en omzichtig; en, in stede van 's avonds na zijnen

(1) Zie *Congrès des œuvres sociales à Liège en 1886.* — Discours de Mgr. KORUM, pp. 66 et suiv.
Zie ook voor breedvoerigere uitleggingen : *Catholiques Allemands*, par A. KANNENGIESER. (Bruxelles, O. Schepens, 1892.) — Aan dezen schrijver hebben wij vele bijzonderheden over de duitsche werkmansgilden ontleend.

arbeid zijn vermaak in het spel te zoeken, hield hij zich onledig met het studeeren in boeken waarvan zijne makkers zelfs de letters niet konden lezen! Dat die zonderlinge schoenmaker menigmaal het voorwerp was van bitsige schertsen, zal geene verwondering baren. Maar om het even; Kolping zette moedig zijn werk voort en liet de kwade tongen zeggen.

Een morgen dat de zoogezegde student op het werkhuis niet verscheen, vroegen de verwonderde gezellen elkander wat er van hem mocht geworden zijn. Niemand had hem gezien; maar hoe steeg hunne verwondering toen zij later vernamen dat Kolping de Latijnsche klassen volgde in het gymnasium « Marzellen »! Hoe was dat mogelijk? Op 24 jarigen ouderdom zijne studiën eerst beginnen!... Zoo nochtans had God er over beschikt. Vier jaren later, in 1841, mocht de veelbelovende jongeling de godgeleerde lessen te Munchen bijwonen; in 1844 trad hij in het groot seminarie van Keulen en in Augustus 1845 ontving hij de priesterwijding. Op het einde van hetzelfde jaar, zond de aartsbisschop hem naar Elberfeld om er den post van onderpastoor waar te nemen. Kolping had toen zijn 32 jarigen leeftijd bereikt. — Hier zien wij hem de grondslagen leggen van het grootste en verdienstelijkste werk van zijn leven.

§ II. — De « Gesellenverein ».

Elberfeld was eene parochie waar de protestansche leeringen vele verwoestingen hadden aangericht; de katholieke herder had het voornemen opgevat van het kwaad ernstig te keer te gaan, en besloot daartoe eenen werkmanskring in te richten. Hij vond in zijnen nieuwen medehelper een sterken steun; Kolping zette zich met zooveel iever aan het werk, dat het genootschap, na weinige maanden, op vasten voet stond en welhaast de goedkeuring, ja! de algemeene verwondering verwekte. Hij zelf werd als bestuurder van den nieuwen kring aangesteld en gaf hem den naam van « gesellenverein ». In 1849 liet hij te Keulen een boekje verschijnen : « der Gesellenverein » waarin hij het doel van zijn werk te kennen geeft en tevens de middelen aanwijst om het doel te bereiken. Op zijn banier schrijft hij rechtuit :

Godsdienst en deugd
Arbeidzaamheid en vlijt
Eendracht en liefde
Vroolijkheid en scherts.

Wat de bestuurder van zijne gezellen vereischt, oordeele men naar de volgende regels, welke hij hun voorschrijft :

« Een braaf lid der vereeniging moet een nuttig lid der maatschappij zijn en dat steeds meer worden.

« Gij moet den stand, waarin Gods wijze voorzienigheid u geplaatst heeft, eeren en hoogachten. Ieder eerzame stand is eere waardig, mits hij door de standgenooten zelven in eere wordt gehouden.

« De beste belijdenis van het geloof is een trouw en stipt naleven zijner voorschriften. Neem aan de H. Mis der vereeniging en andere godsdienstoefeningen vlijtig deel, tot uwe persoonlijke volmaaktheid, tot stichting voor uwe broeders, en dewijl aan Gods zegen alles gelegen is in de gezellenvereeniging.

« De grondslag voor alle degelijkheid als burger is eerlijkheid en trouw jegens iedereen. Gij zult uwe lichaamskrachten hoofdzakelijk aanwenden tot het grondig aanleeren van die kennissen en die bekwaamheden, welke u met eer door de wereld doen komen.

« Bij de tegenwoordige concurrentie is enkel werktuigelijke arbeid niet voldoende... De tegenwoordige handwerksman moet streven naar het edelste in den vollen zin des woords, wil hij niet door den stroom des tijds ten afgrond zinken.

« Een braaf lid der vereeniging moet met ijver daarop bedacht zijn, het welzijn der vereeniging te bevorderen.

« Een braaf lid der vereeniging is aan de wetten der overheid uit plichtbesef gehoorzaam. Vrees God, eer de bewindvoerders. Uit eene vrijwillige en blijmoedige gehoorzaamheid blijkt de edele natuur van den mensch.

« Altijd en overal goed Christen is ook altijd en overal goed onderdaan. »

De wijsheid dezer voorschriften en de heilzame vruchten, welke hare onderhouding voor gevolg had, veroorzaakten in vele steden van Duitschland de inrichting van dergelijke Vereine. Te Keulen, waarheen Kolping in 1849 werd verplaatst, verwierf het nieuw genootschap de goedkeuring van werkman en burger.

Eene inschrijving in die stad geopend liet den moedigen priester toe een tweeden en sterkeren tak op den pas geplantten boom te enten. Niet zoohaast was deze verein gesticht of menigvuldige dappere mannen stonden Kolping ter zij e om den boom nog krachtiger wortels te doen schieten en lommerrijker twijgen te doen aanwinnen. Beurtelings werd een gesellenverein gesticht te Düsseldorp in 1849, te Aken in 1851, te Essen in 1852, te Crefeld in 1852, te Dürren in 1853.

Doch met de uitbreiding der vertakking moesten de zorgen verdubbeld en de middelen vermenigvuldigd worden. Door onderlinge liefde en wederzijdsche vereeniging wilde de zorgvolle bestuurder al de genootschappen aaneensluiten en als het ware tot eene enkele familie oprichten. Zijn wensch werd volbracht in 1864. In dit jaar kwamen al de voorzitters der verschillende genootschappen te Wurzburg bijeen en allen ware het eens om op den « Verein » de kerkregelende voorschriften toe te passen. Zoo werden de volgende besluiten eenstemmig goedgekeurd : aan het hoofd van elk afzonderlijk genootschap staat een priester door het bureel gekozen en door den bisschop aangenomen. Die priester is gelast met de geestelijke en stoffelijke belangen van al de leden en zal, als een goede vader, aan zijne kinderen de beste zorgen toedienen. Al de gezellenvereenigingen van een bisdom staan onder het bestuur van een anderen priester; en wederom al de genootschappen van een land hebben een algemeenen bestuurder.

Het bestaan des Vereins was nu verzekerd : aan de medewerkers was het overgelaten steeds meer en meer gezellen aan te winnen en den machtigen boom menigvuldige en saprijke vruchten te doen voortbrengen.

Het zou ons te lang ophouden indien wij één voor één de voordeelen opsomden, welke uit Kolpings werk als natuurlijk vloeien. De eenige regels, die wij zooeven mededeelden, toonen ons welsprekend genoeg dat zijne genootschappen door eenen innigen liefdeband vereenigd zijn en veel kunnen bijdragen tot den vrede en de welvaart der maatschappij.

Een onafgebroken arbeid moest alras de krachten van den vromen priester uitputten. Hij stierf den 4 december 1865 in den ouderdom van 52 jaar. Slechts twintig jaar had hij God in het priesterschap kunnen dienen, maar zijn leven was eene aaneenschakeling van goede werken en een hevige, steeds toenemende strijd voor het welzijn van zijne broeders. Met voldoening, ja, mocht hij, bij het naderen van zijn laatste uur, op den afgelegden weg terugblikken, want meer dan 400 gesellenvereine waren in Europa en bijzonderlijk in Duitschland ingericht; met vertrouwen ook mocht hij de toekomst te gemoet zien, want ieverige navolgers zullen zijn liefdadig werk meer en meer bloei bijzetten.

§ III. — De opvolgers van Kolping.

Den 10 Augustus 1891 werd, onder voorzitterschap van Mgr Schaeffer, de jaarlijksche vereeniging der « Gesellenvereine » gehouden. De bestuurders van al de genootschappen aanzagen het als eenen heiligen plicht dien dag eere en dank te betuigen aan den waardigen opvolger van Kolping. Sinds 25 jaar had Mgr Schaeffer het algemeen bestuur des Vereins in handen genomen; een « Festschrift » te dier gelegenheid uitgegeven toont ons dat hij moedig de voetstappen van den grooten stichter had gedrukt. In 1891 bestonden er 794 « gesellenvereine » in verschillige steden van Duitschland ingericht. Bovendien bestaan er in andere landen nog ongeveer 184. Oostenrijk telt er 132, Zwitserland 30, Holland 8, Luxemburg 2, Belgie 2, Noord-Amerika 4, Engeland, Denemarken, Zweden, Italië, Egypte en Frankrijk ieder 1. (1)

Eenige dier Vereine tellen een duizendtal leden, b. v. die van Keulen. In eenen zin mag men zeggen dat dit getal alle dagen aangroeit : men heeft immers uitgerekend dat jaarlijks meer dan 3000 werklieden in dit gesellenverein de gastvrijheid ontvangen. De liefde, die Kolping bezielde, wilde hij in zijne gezellen overstorten en daarom spoorde hij hen zoo dikwerf aan om elkander op hunne doortochten te helpen en te herbergen.

Kardinaal Dechamps heeft ergens geschreven : « als men het lichaam van eenen mensch gewonnen heeft, is men zeer dicht bij zijne ziel ». En dat is waarheid : niet zelden, zegt een Heilige, moeten wij door de deur van den duivel een huis binnentreden om door die van God te kunnen uitgaan. De wijze inrichter was van die waarheid overtuigd : met volle hand deelde hij den werklieden milddadige giften uit, in al de noodwendigheden van het leven wist hij hun ter hulp te komen; doch altoos had hij zijne meest geliefkoosde leus vóór oogen : « godsdienst en deugd ! » Al de middelen door hem ingespannen strekken tot dit eenig doel.

« In onze vergaderingen — zoo spreekt Mgr Korum — legt men

(1) *Catholiques allemands*, pp. 170 et 171.

den Catechismus uit, maar daarmede zijn wij niet tevreden. Iedere week verschijnt de priester in onze gezellenvereine om de leden te onderhouden over de belangrijkste onderwerpen : vandaag zal hij spreken over de plichten van een christen werkman, een volgende keer zal hij over eene stoffelijke zaak handelen en zijne toehoorders tegen de aanhangers der revolutie waarschuwen. Zoo sluiten wij de deur voor de socialisten en vermijden de verdeeldheid die de oproermakers tusschen meester en werkman willen brengen. » (1)

Groot was dus Kolpings werk, aanzienlijk dezes vruchten. Maar voor eene bevolking als die van Duitschland schoot er nog iets te kort. In de gezellenvereine worden alleenlijk de jongelingen van 17 tot 25 jaar aangenomen; een genootschap voor de gehuwde arbeiders werd noodzakelijk. Men is begonnen met een « meisterverein » nevens dat der werklieden op te richten. Van dit genootschap mogen deel maken al de getrouwde gezellen die zich steeds, door een vlijtigen arbeid en een onberispelijk gedrag, hebben onderscheiden. Deze nieuwe inrichting is volkomen gelukt : in 1891 telde zij 40,000 leden, terwijl er in de gezellenvereine 80,000 waren ingeschreven.

In 1884 kwam de pauselijke Encycliek « humanum genus » den ijver der Duitsche katholieken nog aanvuren (2). Om den brieschenden leeuw der vrijmetselarij te bevechten, spoorde Leo XIII de katholieken aan tot het oprichten van genootschappen voor alle standen der samenleving.

Een moedig priester, de E. H. Hitze, waardig navolger

(1) « Kolping richtte Zondags zijne voordrachten zoodanig in, dat de Godsdienst steeds de sanctie gaf aan zijne lessen en vermaningen; hij voegde hier scherts en ernst bij, naarmate hij dit noodig achtte, om zijne gezellen de dwaasheden der wereld te doen begrijpen en de middelen te doen kennen, die hen daarvoor moesten redden en bewaren. Alle tijdperken van hun leven, alle gevaren die den onervaren jongeling dreigen, alle listen en kunstgrepen, waarvan zich de verleiding zoo handig weet te bedienen, alle begoochelingen en dwalingen die de ijdelheid en trots der jeugdige harten prikkelen, dat alles werd door hem in echt populaire voordrachten behandeld en toegelicht. » W. VAN DEN BIESEN, *de Katholieke gezellen-vereeniging*, blzd. 16.

(2) Zij hielden algemeene vergaderingen te Amberg in 1884, te Breslau in 1886, te Trier in 1887, te Freiburg in 1888, te Bochum in 1889 en te Coblentz in 1890.

van Kolping, aanzag den dringenden oproep des H. Vaders als een bevel, en in het Congres van Amberg (1884) wakkerde hij al zijne medehelpers aan om den wensch van den Paus te volbrengen. « Den invloed der goddeloosheid — riep hij uit — moeten wij bijzonderlijk bevechten in onze fabrieken en werkhuizen; de vijand dringt door tot bij den werkman en ontrooft hem zijnen kostbaarsten schat. Te wapen! om door eene sterke verzameling der katholieke machten den vijand neêr te vellen! » De vurige woorden des jeugdigen strijders troffen het hart der toehoorders. Eenstemmig werd besloten dat men katholieke werkmanskringen zou oprichten en op die wijze de instellingen van Kolping volgens de noodwendigheden van tijd en plaats uitbreiden. De aartsbisschoppen van Bamberg, Freiburg en Munchen; de bisschoppen van Breslau, Hildesheim, Limburg en meer andere nog beloofden door woord en daad aan de werkmanskringen leven en bloei te bezorgen. Tot hoeverre zij hunne beloften gestand zijn gebleven?.. Hunne priesters verzochten zij zorgvuldig de oorzaken van het kwaad onder de werklieden op te sporen, in de genootschappen degelijke middelen te gebruiken om dit kwaad te bevechten, en arbeid noch moeite te sparen om hun doel te bereiken. Eens te meer mocht men in de Duitsche weldoeners de vastberadenheid van hunnen taaien wil bewonderen, die niet terugdeinst voor de grootste moeilijkheden. Besluiteloosheid in belangrijke ondernemingen kan niets dan verbittering wekken; hardnekkig tegen de hinderpalen worstelen, met opgeheven hoofd het gevaar in de oogen zien, zwoegen en volharden tot het werk voleindigd is : Ziedaar het ware merkteeken van hun edel karakter. Aanschouw nu wat wonderen die hardnekkigheid kan uitwerken, als zij ten dienste staat van een christen- van een priesterhart! Als bij tooverslag rezen in de bijzonderste steden van het rijk de katholieke werkmanskringen op : kringen voor jongere werklieden, kringen voor getrouwde mannen, kringen voor vrouwen, huishoudkundige scholen, gasthuizen, met één woord al die verschillende instellingen welke 's werkmans heil naar ziel en lichaam ten doel hebben.

Een juiste statistiek heeft ons tot nog toe het getal werkmanskringen niet doen kennen. Kannengieser in zijn boeiend werk « Catholiques allemands » haalt nochtans eenige cijfers aan. In 1889, zegt hij, bestonden in den Elzas 20 en

in de stad Keulen alleen 3 kringen voor jongere werklieden. Hetzelfde jaar, verklaarde de H. Hitze op het Congres van Bochum dat er 168 kringen voor volwassenen bestonden en dat vele dier kringen een groot getal leden telden. De werkmanskring van Breslau telde er 3000, die van Crefeld 2000, die van Düsseldorp 1500, de 2 kringen van Bochum 1800. Bovendien bestaan er nog van die genootschappen te Dortmund, te Bocholt, te Ehrenfeld, te Gelsenkirchen, te Kalk, te Nippes, te Trier enz., met 400 tot 800 leden elk. Wij zullen niet verder uitweiden over de verschillende middelen die den bestuurders ten dienste staan om aan den kring een aantrekkelijken en nuttigen aard te geven : muziek- en zangafdeelingen, gymnastiek, voordrachten, taalkunde, zomer- en winterfeesten; kortom alles wat de leden aangenaam en nuttig kan zijn.

§ IV. — Het Arbeiterwohl.

Het zij voldoende hier ten slotte nog een woordje bij te voegen over het « Arbeiterwohl » (het welzijn der werklieden), eene societeit uit de voornaamste katholieke nijveraars saamgesteld, die alle middelen opspoort om het lot van den fabriekwerker te verbeteren (1). Geen middel, hoe gering ook, wordt verwaarloosd : orde en reinheid in de fabrieken, geregelde warmte en koelte; afzonderlijke werkplaatsen voor mannen en vrouwen; werkmanswoningen; bestrijding der dronkenschap; godsdienstige werken, enz. Die societeit heeft haar tijdschrift dat al die kwesties grondig bespreekt. Zoo verhaalt Mgr Korum dat niet lang geleden, het blad een keukenboek voor werklieden uitgaf, waarin de beste en minkostbaarste « menus » zijn aangeteekend met de wijze om ze gemakkelijk te bereiden. Een ander voorbeeld : te Munchen-Gladbach wordt eenmaal per week door Juffrouwen der stad een leergang van naai- en keukenkunst gegeven, die geregeld door vier à vijf honderd meisjes woidt bijgewoond. Dergelijke werken bestaan te Aken, te Bocholt en in meer andere steden waar de vereine zijn ingericht.

(1) Het « Arbeiterwohl » hield zijne voornaamste zittingen te Munster in 1885, te Keulen in '86 en te Trier in '87.

Meerdere bewijzen moeten wij niet aanhalen om de vruchten der katholieke werken van Duitschland in een helderder licht te stellen. Niemand gewis zal met een ander gevoel instemmen : onuitroeibaar zullen al die werken het leven des volks binnendringen en niet weinig bijdragen tot het geluk van den arbeider.

Maar is het niet wonderbaar, zal de lezer zich wellicht afvragen, dat een zaadkorrel, door eenige mannen van goeden wil hier en daar in de voor geworpen, zoo welig opschiet en in weinige jaren tot een sterken boom opwast? Dat Gods Voorzienigheid veel heeft bijgedragen tot het leven en den bloei der nederige plant, ligt buiten kijf; maar mag des zaaiers arbeid en moeite niet in rekening gebracht? Te allen tijde toont ons de geschiedenis, nevens de groote kwalen waaraan de maatschappij lijdende is, de krachtige middelen welke beroemde mannen tot hare genezing wisten te gebruiken.

Zoo is het gelegen in Duitschland : Kolping, Mgr Ketteler, Mgr Schaeffer en Hitze bekleeden voorzeker eene eereplaats in de rangen van hen die alles : begaafdheden, fortuin en tijd, aan het verbeteren van 's werkmans lot hebben besteed. Dank aan hunne zelfopoffering, ontwikkelen zich overal heilzame genootschappen die den werkman troost en bijstand verzekeren; gilden en congregatiën waar de priester hem Gods zalige wetten en het zoete nadenken aan een beter leven op het hart drukt. Hun voorbeeld heeft er velen tot navolging opgewekt en in menig hart eene uitgedoofde genster van liefde wederom doen opvlammen.

PATROONSCHAPPEN, WERKMANSKRINGEN EN CORPORATIËN IN BELGIË.

§ I. — Patroonschappen.

Een patroonschap is eene vereeniging die, onder het bestuur van eenen raad, de zedelijke soms ook de stoffelijke belangen harer leden behartigt.

In eene vergadering der katholieke werken van het aartsbisdom van Mechelen (April en Mei 1889), heeft de

E. H. Aerts, pastoor van St Andries te Antwerpen, een merkwaardig verslag voorgelezen over het werk der patronages. Na de noodzakelijkheid dier inrichtingen te hebben aangetoond, geeft hij zeer wel haar doel te kennen :

« Vele patronages, zegt hij, behalve het algemeen nut dat zij te weeg brengen door de jongelingen af te houden van de gevaarlijke plaatsen en hun de getrouwheid in te boezemen aan hunne christelijke plichten, verschaffen aan hunne beschermelingen nog andere voordeelen, vooral van stoffelijken aard.

« Meest overal bestaan spaarkassen; en zoo het sparen in de lagere scholen soms aanleiding geeft tot gegronde beknibbelingen, deze zijn niet toepasselijk doorgaans op de vereenigingen van meer gevorderde leerlingen.

« Sommige patronages hebben eene bibliotheek en geven boeken uit leen, zoodat zij hunne werking krachtdadig in de week voortzetten. Hier weer vindt men eene instelling voor turnoefeningen om de gezondheid te bevorderen; daar bestaat een leergang van handwerk opdat de jonge lieden zich spoediger in hunnen stiel zouden bekwamen; dan weer vindt men eenen avondleergang om de leden tot bekwaamheidskiezers op te leiden. Ziekenkassen of kassen van onderlingen bijstand zijn in het algemeen weinig bekend. De jeugd heeft er weinig trek voor; zij betrouwt zich te veel op eene frissche gezondheid en leeft nog te veel uit den kort zonder zorg, om geld ter zijde te leggen voor zieke dagen » (1).

Het bijzonder doel van de patronages is dus op de eerste plaats : door verschillige middelen den godsdienst in de harten te behouden en te versterken. Daartoe wordt vereischt, dat aan het hoofd van elke vereeniging een priester geplaatst zij die, als geestelijke vader, beter dan wie ook anders, de gebreken en de goede hoedanigheden der jonkheid kent, en bijgevolg beter in staat is de eene te verbeteren en de andere te leiden. De verzedelijking van den leerjongen, zijne verkristelijking, ziedaar dan het doelwit.

Wordt dat doelwit uit het oog verloren, dan verliest men terzelfder tijd al de vruchten van zijnen arbeid. Nutteloos zal het zijn den jeugdigen werkman vermaken aan te bieden : die kan hij elders ook vinden. Men moet voorzeker het

(1) Zie *Algemeene vergadering der katholieke werken van het aartsbisdom van Mechelen*, bldz. 438 en 439.

vermaak uit de patronages niet verbannen : de spelen, de vertooningen, de feesten waardoor men den werkman verlustigt, zijn zelfs een krachtig middel om nieuwe leden aan te winnen. Doch het middel mag met het doel niet verward; het geestelijk en zedelijk welzijn mag niet ondergaan in spelen, vertooningen, boekerijen en andere vermaken.

Op die wijze ingericht, zullen de patronages altoos eene nuttige instelling zijn en volkomen de bedoeling van Leo XIII in werking brengen. De bloei der in vele steden bestaande patroonschappen en het steeds aangroeiend getal hunner leden geeft er ons een welsprekend bewijs van. In Antwerpen, b. v., tellen die der jongens omtrent 2500 leden en een honderdtal heeren ieveraars; die der meisjes omtrent 800 leden. Meest al de patronages der jongens hebben hunne spaarkas en zijn terzelfder tijd zondagschool. De heeren der verschillende inrichtingen maken eenen bond uit en komen alle twee maanden bijeen om over de belangen der patronages te spreken. Bijna al de jongelingen gaan maandelijks te biechten en meer dan de helft der afdeelingen hebben hare jaarlijksche geestelijke afzondering (1).

§ II. — Werkmanskringen van Brussel, Gent en Antwerpen.

Droevig is het soms een landschap te aanschouwen bij een vroegen lentedag. Boomen en planten hadden reeds

(1) Zie het verslag van den E. H. Aerts, bldz. 440.
De ijverige priester, die de patronages van Antwerpen zoo wel bestuurt, heeft in 't begin van dit jaar een vlugschrift laten verschijnen, waarin het doel dier inrichtingen duidelijk wordt bepaald en de middelen aangewezen, die tot bereiking er van het geschikst voorkomen. Het draagt ten titel : « La planche de salut pour la jeunesse des villes et des villages ou le patronage des jeunes gens dans la société contemporaine, » (Louvain, Ch[s] Peeters, 1893). Breedvoeriger dan in zijne redevoering van Mechelen, spreekt de E. H. Aerts van het familieleven dat die genootschappen moet bezielen : vader en moeder moeten in den priester eenen plaatsvervanger vinden, en in de leden van het patronage zal men broeders en vrienden erkennen. Hoe de spelen en verlustigingen tot het bereiken van het einddoel kunnen bijdragen, wordt door den schrijver in een tweede hoofdstuk uiteengezet; eindelijk, in het laatste deel van zijn werkje handelt hij over de drie instellingen die het patronage meer luister en volmaaktheid bijzetten : de boekerij, de congregatie en de spaarkas.

welig hunne takken opwaarts geschoten en waren met kleurige bloesems versierd, maar zie : een late vorst heeft zijn killigen rijp uitgestrooid, en daar hangen nu de takken met verwelkte bloesems neer. Noch de koesterende stralen der zon, noch de teedere zorgen van den landman kunnen het kwaad verhelpen : de gewassen zijn tot onvruchtbaarheid gedoemd.

Is het somtijds zóó niet gelegen met de ziel van den werkman? hij heeft eene christelijke opvoeding genoten, van zijne teedere jeugd heeft hij zijne plichten nauwkeurig leeren vervullen, in den patronage kwam een goede herder hem door woord en voorbeeld tot een beter leven steeds aanwakkeren; doch eenmaal is een tijdelijke nood den hemel van zijne gelukkige ziel komen benevelen, hij vergeet God en zijn gebod en laat zich onbezonnen in de strikken van verderfelijke gezellen vangen. Wat gedaan? Gelukkig hij die het rechte pad der deugd nog terugvindt, want machtig en talrijk zijn de vijanden die er hem afhouden!..

Om die ongelukken te vóórkomen, hebben de katholieken van België in vele steden werkmanskringen voor volwassenen ingericht. Te Brussel, te Antwerpen en te Gent, waar het socialismus alle dagen meer veld won, werd dit werk bijzonder noodzakelijk. Tegenover het huis des kwaads moest de tempel der deugd gebouwd : het zal gewis zijn nut hebben dat wij over die instellingen en haren voortgang een en ander mededeelen.

In de hoofdstad begon het zoogezegde « maison du peuple » over eenige jaren veel gerucht te maken; heden is zijn invloed op de werklieden merkelijk verminderd. Op de vier hoeken der stad leven en bloeien katholieke werkmansgilden die den strijd tegen Volders en zijne aanhangers moedig voortzetten. Geene middelen blijven onbeproefd om den vijand het hoofd te bieden en, er valt niet aan te twijfelen, eens zal men zich in eene volkomen overwinning mogen verheugen.

De bestuurraad van die kringen is saamgesteld uit meesters en werklieden : volgens het reglement moet de voorzitter een werkman zijn. Zij beslissen over al de voorstellen die door een der leden wordt gedaan en volgen nagenoeg dezelfde wijze regels als de bestuurraad der gesellenvereine. Ten minste eenmaal per maand, in sommige kringen alle zondagen, geeft een priester eene voordracht over eene zedelijke of maatschappelijke kwestie; een ander opziener, lid van den raad, komt dikwijls

met de werklieden in gesprek en gelast zich hunne billijke eischen kenbaar te maken of hunne wenschen aan den bestuurraad uit te drukken.

Twee soorten van leden maken deel van den kring: de eigenlijke leden of de werklieden, de deelhebbende of de meesters en weldoeners. In al de vereenigen verkeeren die leden onder elkander, om alzoo metterdaad te bewijzen dat de onderlinge liefde de hechte band moet zijn, die den patroon met den werkman verbindt.

Het bijzonderste werk der katholieke werkmansgilden is de gilde.

In 1889 bestonden reeds de volgende Ambachten en Neringen :

1) Het ambacht der schoenmakers tellende 101 leden.
2) Dat der boekdrukkers met 68 leden.
3) Dat der schrijnwerkers met 120 leden.
4) Dat der kleermakers met 122 leden.
5) De nering der bedienden met 175 leden.
6) Die der magazijnbedienden en handelsreizigers met 189 leden.

Sedert dien tijd werden er nog andere ingericht, namelijk eene voor metaalbewerkers en eene voor schilders.

Voor den bloei van al die Corporatiën worden nuttige middelen in 't werk gesteld; de avondlessen bijzonderlijk vinden grooten bijval. Viermaal per week worden die lessen gegeven door mannen van het vak. Kleermakers en schoenmakers volgen eenen leergang voor de « coupe »; bureelbedienden en reizigers worden onderwezen in het boekhouden en de staatshuishoudkunde. Geen middel wordt verwaarloosd om de leden van den kring nieuwe kennissen te doen aanwinnen en wij bestatigen met genoegen dat de tentoonstelling hunner werken hun meermaals van alle kanten aanmoedigingen en gelukwenschen heeft verworven.

In 't voorbijgaan willen wij er op wijzen, dat op zon- en feestdagen de vermakelijkheden hier ook niet ontbreken. Op die dagen zijn de lokalen der kringen schier te klein : vrouw en kinderen komen mede om de spelen of tooneelvertooningen bij te wonen.

Wij zullen ook niet lang uitweiden over de wijze waarop het bestuur de stoffelijke belangen der leden behartigt.

De milddadige giften der eereleden en de maandelijksche bijdrage van 0.50 fr. der werklieden onderhouden de drie

voornaamste kassen; eene som wordt afgezonderd om op zekere dagen van het jaar een feest in te richten, eene andere om de zieken te ondersteunen, eene derde om aan de afgestorven leden eene heerlijke begrafenis te verschaffen.

Er bestaat verder nog eene spaarkas, eene kas van onderlingen bijstand en eene leenkas (1).

Kostelooze raadgevingen kunnen de leden wekelijks bekomen bij de advokaten-eereleden; op zekere dagen der week mogen zij ook voor hunne zieken de zorgen verkrijgen van daartoe aangestelde geneesheeren die door liefdadige damen der stad geholpen worden.

Een bijzonder bureel gelast zich met het aanvragen van werk voor behoeftige werklieden en het verschaffen van de noodige inlichtingen over die werklieden.

Gelijk te Tourcoing bestaat er eene corporatieve maatschappij, met het doel om den leden bij een zeker getal bakkers, beenhouwers, enz. eene vermindering van prijs te bekomen.

Voegen we daarbij dat voor de leden ook eene schoone boekerij ter beschikking staat.

Ziedaar in weinige woorden de inrichting der werkmanskringen van Brussel. Het is overbodig over hare vruchten hier breedvoeriger te spreken.

Een woord slechts over den « Vrede » van Antwerpen en den « Vrede » van Gent.

« De Vrede » van Antwerpen kwam tot stand in 1885. De naam dezer vereeniging geeft genoeg haar doel te kennen.

---

(1) Ziehier eenige cijfers die het nut dier spaar- en leenkassen welsprekend bewijzen. Voor de spaarkas :

Jan. 1887,	van Juli tot Dec. hebben	33	leden samen gestort	fr.	1,161,00.
» 1888,	» » »	81	» » »	»	6,143,76.
» 1889,	» » »	137	» » »	»	9,491,42.
» 1890,	tot den 10 Aug. »	160	» » »	»	7,261,17.

Voor de leenkas, ingericht volgens het stelsel der *Lens* en *Borggilde* van den E. H. Van den Driessche :

Men heeft geleend in	1888	fr.	691,50
» » »	1889	fr.	904,58
» » »	1890	fr.	1,067,50

(Zie verslag van den heer Verbist te Luik in 1890.)

« Onze maatschappij, zegt de H. Backx, in tegenstelling met den heerschenden geest van onrust en opstand, heeft voor doel de zedelijke en stoffelijke verheffing van den werkman met behertiging van al zijne belangen. »

Hier gelijk te Brussel onderscheidt men beschermleden en werkende leden. Met tachtig werkende leden uit alle vakken begonnen, is deze vereeniging na een bestaan van drie jaren tot 1100 geklommen. Al die leden zijn, in navolging der vroegere gilden, zoowel mogelijk volgens stielen en ambachten verdeeld.

Spaarkas, boekerij, tooneel- en zangafdeelingen, avondlessen enz. werden beurtelings op de best mogelijke wijze ingericht. De andere nuttige middelen, welke door de kringen der hoofdstad worden in 't werk gesteld, zijn te Antwerpen ook in zwang : de kostelooze raadplegingen van rechtsgeleerden en geneesheeren, het bureel dat aan de werklieden arbeid en aan de bazen goede gasten tracht te verschaffen en meer andere nuttige instellingen.

Er bestaat nog al een groot verschil tusschen den « Vrede » van Antwerpen en den « Vrede » van Gent. In de laatstgenoemde stad trachten Anseele en zijne gezellen den arbeider te verleiden door de voordeelen van hunne corporatieve maatschappijen. Zij dringen op die wijze in 4500 familiën; neem dat er in elke familie gemiddeld 5 leden zijn, dan zult ge zien dat de gentsche socialisten bijna 25000 aanhangers tellen, d. i. het vierde der werklieden van geheel de stad. Bovendien hebben zij hun dagelijksch modderbladje dat den arbeider door de verderfelijkste leeringen tegen zijnen meester ophitst, hem haat en nijd in het hart jaagt en hem zijn Christelijk geloof ontneemt.

De katholieken zijn er sedert eenigen tijd op bedacht den steeds aangroeienden bijval van die oproermakers te verminderen. Voor zes of zeven jaar was « de Lichtstraal » den weerstand begonnen, doch met ongelijke wapenen mag de strijd niet worden aangevangen. Eene sterk ingerichte maatschappij die de voordeelen van den Vooruit zou opleveren, kon alleen in dien strijd den zegepraal behalen. De « Vrede » werd gesticht den 2 Sept. 1888. Zijne standregelen, herzien en goedgekeurd in algemeene Vergadering van 20 April 1890, toonen ons dat de maatschappij op vasten voet is ingericht.

De bond van onderlingen bijstand, gesticht onder de kenspreuk « Vrede » heeft voor doel, zegt art. 2 :

A. Tijdelijken onderstand te verleenen aan zijne leden, die door iekte of ongeval belet zijn te werken.

B. Hun den geneesheer en de geneesmiddelen kosteloos te verschaffen.

C. Hulpmiddelen te verschaffen :

1° aan de zieke vrouwen,

2° aan de oude of ongeneesbaren leden,

3° aan de weduwen en weezen der afgestorven leden.

D. Aan de leden het sparen te vergemakkelijken en het aan te moedigen bij middel van premiën, wanneer het gedaan wordt voor bepaalde tijdelijke noodwendigheden.

E. Alle instellingen te bevoordeeligen, die tot het welzijn der werkende klas kunnen gedaan worden op het gebied van den onderlingen bijstand.

Art. 3. De bond is samengesteld uit werkende, aangenomen en eere- o beschermleden.

De werkende leden zijn deze, die zich verbinden de standregelen te onderhouden ten einde al de voordeelen des Bonds te genieten.

De aangenomen leden zijn vrouwen en kinderen, die zich ook verbinden de standregelen te onderhouden en voor wie bijzondere schikkingen genomen zijn.

De eere- en beschermleden zijn diegene, welke medewerken tot den voorspoed van den bond zonder zijne voordeelen te genieten.

De volgende hoofdstukken der Standregelen handelen over de voorwaarden van aanvaarding, het bestuur, den ziekendienst, de vergaderingen enz. (1)

Van lieverlede heeft men, benevens den bond van onderlingen bijstand, andere maatschappijen ingericht die de werking van den « Vooruit » rechtstreeks belemmeren.

De « Antisocialistische werkliedenbond » telt reeds meer dan 5000 leden, verdeeld in 35 verschillige vakvereenigingen uit de stad en het omliggende. De Bond begrijpt al de werkmansgenootschappen welke den Godsdienst, het Huisgezin en den persoonlijken Eigendom als noodzakelijke grondslagen der samenleving aanvaarden. « Hij wordt bestuurd, zegt art. 3 der Standregelen, door een Komiteit bestaande uit afgevaardigden der aangesloten vereenigingen. Iedere vereeniging heeft twee afgevaardigden, als zij min dan 100 leden

(1) Zie *Bond van onderlingen bijstand met naam Vrede. — Standregelen.* Drukkerij L. Muyshondt, Kerkstraat, 8, Gent.

Zie ook : *Eenige vragen over de maatschappijen van onderlingen bijstand*, door R. du Sart. — Gent, drukkerij « Het Volk » Oudburg, 32.

telt; drie, als zij min dan 200 leden telt; vier, als zij min dan 300 leden telt, vijf, als zij min dan 400 leden telt, enz. »

Wat de Bond vooral beoogt, is de uitbreiding der Ambachten en Neringen. Zoo bestaan reeds 12 gilden, die alle een groot getal leden tellen; die der katoenbewerkers b. v. telt er 700. Twee ambachten, dat der kleermakers en dat der schoenmakers, hebben eene samenwerkende maatschappij gesticht wier leden zich hunne noodige stoffen gezamentlijk verschaffen en uit hunne aankoopen eene goede winst trekken. Zij hebben ook ieder een magazijn voor den verkoop van hun werk geopend.

Zeggen wij ten slotte dat de gilden eene samenwerkende maatschappij voor den verkoop van koloniale waren gevormd hebben, ingericht volgens het stelsel van kanunnik Pottier, te Luik (1).

Daar de pers eene aanzienlijke macht is waarvan de leiders der Revolutie maar al te veel misbruik maken, hebben de ieverige bestuurders van den Bond een dagblad uitgegeven, met name « Het Volk ». De gedachten en de werking van den Bond worden in dit blad uiteengezet en de drogredenen der Socialisten weerlegd. « Het Volk » drukt dagelijks ongeveer 10,000 nummers en heeft « Vooruit » uit menig huisgezin verbannen (2).

Leuven. A. VAN DEN BROECK, S. J.

(Wodrt voortgezet.)

(1) Men leze over de samenwerkende maatschappijen : *La coopération et les sociétés ouvrières*, par l'abbé A. POTTIER. (Liège, Demarteau, 8, rue St Michel, 1889) en he nuttig boek van CH. LAGASSE, getiteld : *Les sociétés coopératives*. (Bruxelles, Ramlot, 17 Rue Grétry, 1887.)

(2) Wij hebben deze bijzonderheden te danken aan de welwillendheid van den heer Arthur Verhaegen, voorzitter van den Antisocialistischen werkliedenbond. Die ware vriend van den werkman heeft reeds veel gedaan voor het welzijn der arbeidende klasse in de stad Gent. Geene gelegenheid laat hij voorbijgaan om met woord en daad de belangen zijner vrienden bij te staan. — Wij moeten namelijk zijn « Beknopt overzicht van eenige punten der staathuishoudkunde » vermelden, een nuttig boekje dat wij aan al wie zich met de maatschappelijke kwestie bezighoudt, aanbevelen.

VACANTIEFEESTEN.

WEER brachten de verlofdagen de Vlamingen bijeen, om gezamentlijk het verleden te herdenken, en de toekomst voor te bereiden. Eerst te Brugge, den 21n en 22n Oogst, waar de katholieke Vlamingen voor de eerste maal als onafhankelijke partij optraden, ten einde het programma vast te stellen van hunne wenschen en van hunne eischen. De volgende week te Arnhem, waar het XXIIe Taalcongres tusschen de broeders uit het Zuiden en uit het Noorden den band van trouwe vriendschap nauwer nog zou toehalen. En tusschen die twee gebeurtenissen in, den zondag 27n, eene dubbele inhuldiging: in het bloeiende Dendermonde, die van het bronzen standbeeld van Prudens van Duyse, den vruchtbaren dichter en koenen banierdrager onzer taalbeweging; in het afgeleefde Damme, de inhuldiging van den grauwen zerksteen, op het graf van onzen ouden, grooten, edelen van Maerlant....

Verders herdacht men den 10 September met groote plechtigheid, te Antwerpen, het 10de jaar van het afsterven van onzen onvergetelijken **Conscience**. Teeken des tijds! hier, gelijk te Dendermonde, Damme en Arnhem, hadden de Vlamingen van de verschillende richtingen zich broederlijk de hand gegeven om eenparig onze mannen van verdienste te vieren en te zamen te werken tot bevordering van onzen taalstrijd. Lambrecht van Ryswyck en Emmanuel Rosseels waren de twee eerevoorzitters, de twee partijen vertegenwoordigende.

Grootsche optocht met duizenden mannen en honderden vaandels en banieren; muziekuitvoering voor het beeld van den grooten schrijver; cantate, en choraal: *Conscience herdacht*, en *Goedheil* op de Groenplaats, muziek van Peter Benoit, woorden de eerste van V. de la Montagne, de tweede van Dr Hansen. Op het graf, dat bedekt was met kronen, ruikers en palmtakken, redevoeringen door de heeren Pol de Mont, Van Laere, Van Driessche en Prenau.

De zitdag van Brugge is geweest wat men gehoopt had dat hij zijn zou. Uit al de gouwen van het land heeft hij de strijders doen samenstroomen, ouden en jongen, geestelijken en leeken; bij ouden en jongen dezelfde geestdrift; bij geestelijken en leeken dezelfde beslistheid, de staf van een leger, het strijdplan beramend. Verheugend

verschijnsel, onze beste hoofdmannen namen deel aan de besprekingen : Coremans, Dr Claeys, Helleputte, Janssens, Van Steenkiste, Obrie, De Ceuleneer, Bols, De Visscher, Pauwels, enz. enz.

De taak van den zitdag was zwaar. Er viel hem te beurt te onderzoeken op welke wijze onze strijdleus : in Vlaanderen Vlaamsch, in Bestuur, Leger, Gerecht, Onderwijs en Wetgeving zal toegepast worden. Maar tot aller voldoening werd ook die taak volbracht. Levendig en belangrijk waren de besprekingen, voornamelijk wat het Vlaamsch in 't Onderwijs en het Vlaamsch in de Kamers betreft. Ook zonder profeet te zijn, mag men gerust voorspellen dat de dag nakend is, waarop een door en door Vlaamsch onderwijs voor goed de bron van het franskiljonism in Vlaanderen zal dempen, en waarop in onze Wetgevende Kamers ook onze taal zal klinken. Alles voorspelt het, de wet van 1883 op het middelbaar onderwijs zal eerlang in onze colleges ingevoerd worden en daar de meeste onder hen Vlaamscher van geest zijn dan de Athenea, mogen wij van die toepassing de beste vruchten verwachten.

Natuurlijk, indien de maatregel van de regeering moet uitgaan, kan er geen spraak zijn, zooals *le Bien Public* vreesde, de vrijheid van onderwijs te schenden door rechtstreeksche inmenging in de vrije onderwijsgestichten : men zal onrechtstreeks tot het doel geraken met de programmas in dien zin te wijzigen en de verdere examens ernstig op die stof te doen drukken.

Hulde en dank aan het inrichtend comiteit van Brugge!

De inhuldiging van Prudens van Duyse's standbeeld.

Maanden en maanden reeds op voorhand had Dendermonde toebereidselen gemaakt om op waardige wijze dat feest te vieren.

Daar breekt de plechtige dag eindelijk aan. Overtrokken lucht. Weldra stofregen. Spoedig werkelijke regen. Bij poozen stortvlagen. De glimmende vlaggen hangen droevig en loodrecht van de stokken. Watergepletter begeleidt onophoudelijk op de regenschermen de trippelmaat der muziekdeuntjes. Natgeregende meisjes zingen om er van af te zijn het met God weet hoeveel geduld ingestudeerde huldelied. Weet gij iets treuriger?

Doch wanneer zelfs dat de geestdrift niet kan wegnemen; wanneer de schaarsche tusschenpoozen van niet-regenen de gezichten ook meteen doen opklaren, en straten en pleinen vervullen met gezang en gejubel; wanneer gewichtige redevoeringen worden uitgesproken zooals minister de Bruyn, tot groote ergernis der *Chronique*, bestond er eene uit te spreken aan den voet van het beeld en waarin hij zegde dat de Vlaamsche grieven de eene na de andere zullen hersteld worden; dan toch, dunkt mij, wordt eene dergelijke plechtigheid slechts grootscher en indrukwekkender... Boven die des heeren Ministers, melden wij nog de treffende aanspraken van Professor Micheels, Burgemeester Van Damme, Florimond Van Duyse, Jan Broeckaert enz., en zeggen

wij eere aan dezen laatste, die de inrichter was en de ziel van gansch de plechtigheid.

Het standbeeld is gelijkend, statig en indrukwekkend, alleen versta ik den boomstam niet nevens de figuur. Het is wellicht een overblijfsel van de maquette, waarin Van Duyse als fabeldichter voorgesteld werd met eenen vos en eene raaf aan zijne voeten! Die tronk mocht insgelijks verdwenen zijn met de andere veldelijke attributen.

Gent en Brussel alleen hebben medegewerkt tot het inzamelen van fondsen voor het standbeeld, het Gentsche comiteit bracht 1000 frank bijeen; van Antwerpen kwam er geen duit...

Te Damme integendeel was er zonneschijn.

Drie stoombooten, telkens volgepropt, brachten in herhaalde reizen de twee à drie duizend Bruggelingen naar het oude stadje. Een officiëel feest was het niet. De Gildebond van Brugge had het op eigen hand, in overleg met Damme's gemeentebestuur, ingericht. Het moet mij echter uit de pen : eenige deuntjes van een dorpsmuziek, en een paar redevoeringen, neen, van Maerlant had recht op meer!

Dit in 't algemeen. Hulde moet er echter gebracht worden aan den heer Jan de Block, uit Puurs, die voor het graf eene aangrijpende en gloedvolle feestrede uitsprak, terwijl de menigte hem met ontblooten hoofde aanhoorde en bij poozen geestdriftig toejuichte. — Hulde moet er ook gebracht worden aan de sprekers, welke vervolgens in de Schepenzaal het woord richtten tot het volk. Onder dezen, voornamelijk aan den eerw. heer Mervillie, van Dudzele, die Maerlant's leven en streven tot onderwerp zijner aanspraak had gekozen. Op een gegeven oogenblik verwekte zijne rede den lachtlust van al de aanwezigen.

« Over veertien dagen nog », zoo vertelde hij, zich wendend tot de inwoners van Damme, « trok ik te voete deur uw dorp. 't Was afgrijselijk warm, en toch bleef ik stil, om in de blakende zonne, van Maerlant's standbeeld te beschouwen. 't Wilde lukken, daar komt nen twaalfjarigen jongen voorbij, die er nog al rap uitzag, en 'k ging hem ne keer uithooren. « Manneke », zegge ik alzoo, « wie staat er hier op dezen steen?... » De jongen beziet mij, en schijnt gansch onthutst. als wilde hij zeggen : « Welhoe, 'n weet gij dat niet? » Nu op 'n einde, hij antwoordde, en zei : « 't Is Jacob van Maerlant ». — « Goed manneke, maar, wie was die Jacob van Maerlant ? » — « Wel, Mijnheere, » zei de jongen, « dat was de zeune van *Jacob van Artevelde*. » Ik wist genoeg, en 't manneke, gezind lijk tiene, trok huiswaarts, en zal zonder twijfel aan zijne ouders verteld hebben, dat het daar ne *Paster* uit den nood geholpen had ».

Ik wil deze letterlijke aanhaling maar niet bederven, door er iets af of bij te doen.

En nu het Taalcongres!

Als een groen visioen zweeft mij Arnhem voor den geest.

't Was twee toen wij er aankwamen, na uren en uren rijdens over de naakte verbrande heidevlakte. Eerst nog eenige oogenblikken oponthoud in de wachtzaal, om den korten welkomstgroet van den voorzitter der Regelingscommissie toe te juichen; daar, eensklaps, bevinden wij ons buiten het zenuwtergende stati ongedommel, en in de opene lucht, onder de blakende zonne, te midden van 't gejuich en 't gejubel, om stoetsgewijze naar het stadhuis op te wandelen.

De lange reis en hare verveling is vergeten. De eene verrassing volgt op de andere. Is dit nu Holland? Zijn dit nu die deftige, voorname, stijve menschen, die we ons niet anders dan met een goudasche pijp in den immer ernstigen mond konden voorstellen? Huppelend liepen langsheen den stoet, op de trippelmaat van het muziek, de knapen en de meisjes. Aan de balkons, tusschen de wuivende vlaggen en oranjewimpels, hadden de ernstige patres familias met hun blozende kroost plaats genomen. En steeds trekt de stoet voort, tusschen het heerlijke geboomte, tusschen tuinen, en vijvers, en stuivende waterstralen, elk huis omgeven van zijn groen, overal dat wellustige weekderig groen, en die lachende wezens, en dat opwekkend muziek... Weldra zong men. De Vlaamsche Leeuw, in 't begin iewat schuchter aangeheven, weerklonk weldra uit volle borst. Kon het ook anders waar honderd vijftig Vlamingen in vreugde zich bijeen voelen, en daaronder voor de helft Gentenaars? En wee, Hollandsche deftigheid! over dat het ging, de Hollanders zongen mee...

Den bloeienden Singel langs, bereikten we eindelijk het stadhuis, waar de officieele ontvangst zou plaats grijpen. Van op den hoogen trap gunnen wij ons nog een oogenblik een blik op die joelende menigte, welke met vanen en banieren onder onze oogen voorbijtrekt. Wij genieten de hartelijke feestaanspraken van Burgemeester D. J. A. A. van Lawick van Pabst van Nyevelt en van volksvertegenwoordiger V. Begerem, vertegenwoordiger van de Belgische Regeering. De eerewijn wordt gedronken, de plechtige ontvangst is afgeloopen: nu eerst zijn we vrij, en aan ons zelven overgelaten, voor eenen ganschen langen namiddag.

Onze lidmaatschapskaart verschaft ons vrijen toegang tot de Openbare Bibliotheek, tot het Leesmuseum, tot het Museum van Oudheden, tot het Archiefgebouw, tot het Praalgraf van Karel van Gelder, tot het Militair Invaliedenhuis, tot de Spaansche Verzameling der heeren gebr. Hesselink, tot de Tentoonstelling van kunstwerken van levende meesters. — De Tentoonstelling uitgezonderd, zagen we van dat alles — niets. De stad zelve was te schoon, hare wandelingen, hare omstreken waren te betooverend, opdat we hadden kunnen besluiten in Arnhem iets anders te bewonderen dan het groene Arnhem zelf.

Den Rhijn, ja, brachten we ons bezoek, loom daarheenspoelend, den rand met slaperige lijnvisschers bezet. Doch hoe de aanlokkingskracht beschreven van dien heerlijken Velperweg, met zijne onafzienbare rei groenomtuinde zomerhuizen; of van dat hoogstammige woud, met zijn ravijnen, zijn grotten, zijn fonteinen, en zijne « bedriegertjes »?

Hier onderbreekt mij licht een lezer die ongeduldig wordt : wat heeft dat alles met het Congres te zien?

Ik wil oprecht zijn. Ik gevoel niet den minsten lust lang over het eigenlijke Congres uit te weiden. Met gespannen aandacht heb ik er de afdeelingszittingen en de algemeene vergaderingen gevolgd. Ik heb er bij poozen wel eens hartelijk gelachen, bij poozen mij vreeselijk verveeld, in den regel echter veel schoons en nuttigs te hooren gekregen.

Ik heb er Prof. Gallée eene uiterst belangrijke lezing over de beteekenis der plaatsnamen hooren doen; Prof. te Winkel eene geleerde voordracht over dialectvorsching hooren houden, naar aanleiding van de Noordnederlandsche dialectenkaart waarvan hem het opmaken werd opgedragen; en Dr. Cattie heb ik er hooren eene geestige philippica uitspreken tegen de verbastering onzer taal door de « sportsmen ». Ik heb er met belang Prof. de Hoon en rechter Obrie, vertegenwoordiger der Kon. Vl. Academie, hooren handelen over de Rechtstaal; den heer J. M. Brans tegen de Nieuwe school in de Nederlandsche letteren; en Pol de Mont er vóór.

Ik had het genoegen tegenwoordig te zijn aan het hoffelijk steekspel tusschen predikant Mees en den eerw. heer Dr Claeys, vertegenwoordiger van ons *Davidsfonds*, en waarin met heusche en schitterende wapens gestreden werd omtrent beknoptheid en soberheid in de letterkunde en over de kunst van voordragen, declameeren en lezen van verzen. Onze stadgenoot stelde in zijn improvisatie eene welsprekendheid, een geest van critiek, een letterkundigen smaak en een belezenheid ten toon die de verbazing en de toejuichingen der vergadering verwekten. Juffrouw Maronnier en Mgr. Everts, kwamen ook tusschen in deze belangrijke bespreking.

Op de algemeene vergaderingen heb ik vooral met genoegen geluisterd naar de meesterlijke openingsrede over de taal uitgesproken door den algemeenen Voorzitter Dr Slotemaker; naar de aanspraken van Prof. Paul Fredericq, welke de wederzijdsche plichten der Noord- en der Zuidnederlanders behandelde; van Prof. Dr C. Bellaar Spruit, over den taalstrijd bij onze stambroeders in Zuid-Afrika; van J. Pée, die met veel kieschheid en talent den wensch uitsprak, dat door de zorgen van het Congres de meesterlijkste bladzijden uit Multatuli's werken in eene goedkoope bloemlezing zouden verzameld worden; van den heer C. H. den Hertog, wiens rede over de mogelijkheid eener moderne aesthetiek sommigen te lang en misschien wel wat te afgetrokken viel, doch bepaald bijval had bij de jongeren; ik heb ook Dr Laurillard gehoord, die op zingenden toon een gedicht *Aan de Taal* declameerde, dat mij het gehoor streelde als Italiaansch, maar waar ik even weinig van begrepen heb...

Van der Cruyssen trok te velde tegen de bastaardwoorden, zoo in zwang in Noord-Nederland; Zylstra weidde uit over het taalgevoel en Taco De Beer over de gekuischte uitspraak en de aantrekkelijkheid der moedertaal; Heeret, Van der Linden, Schepens, Brugman,

onderhielden ons over het archiefwezen; Anspach hield eene verhandeling over het geslacht in de eigennamen en Van de Casteele over de plaatsnamen; Frederiks en Spruyt namen voor thema de geschiedenis en Nyhoff objectiviteit en subjectiviteit in de historie; Hendrickx, 'tSjoen, Alberdingk Thijm, Horn, Grein en van Zuylen, spraken over het tooneel; Bense, Wannyn en Riedel over volksboekerijen; Sabbe en Vuylsteke over bibliographie; Ramondt over eene daad van pieteit, eene verheerlijking van Cremer.

En op verre na is daarmede de lijst niet uitgeput. Want ik mag toch ook de geestige besprekingen over taalzuivering niet onvermeld laten, waarin de oude, krachtige, steeds jeugdige Nicolaas Beets in de Eerste Afdeeling de toehoorders in verbazing zette; en ook niet de even geestige bespreking op de laatste Algemeene Vergadering, tusschen Prof. Quack en Dr Schaepman, en waarin deze laatste gelijk haalde, over het punt : zal het stichten van openbare volksboekerijen aan het persoonlijk initiatief overgelaten blijven; wat Dr Schaepman voorstond.

Voor dat alles verzend ik liefst naar de dagbladen, bepaald naar het *Fondsenblad;* of liever nog, voor dat alles zal de lezer best doen met eenvoudig het verschijnen van de *Handelingen* af te wachten, waar hij 't volledig en getrouw bijeen zal kunnen vinden.

Er is nochtans iets wat in die *Handelingen* niet zal voorkomen, en wat de dagbladen in hun verslag tenauwernood aanstippen. En dat is juist het voornaamste.

Het valt namelijk zeer te betwijfelen of die ernstige en leerrijke redevoeringen en besprekingen in de Afdeelingen en op de Algemeene Vergaderingen, wel de hoofdzaak zijn op een dergelijk Taalcongres? Wat is het doel? Noord en Zuid bijeen te brengen en te doen verbroederen, niet waar? Wat ik zou willen doen, dat ware toonen hoe men te Arnhem heeft verbroederd.

En zelfs hier moet ik eerst en vooral erop denken dat ik mij beperk. Van de concerten, den maandag avond in den Planten- en Vogelentuin, den woensdag avond op de Buitensociëteit; van den kunstavond in den Stadsschouwburg dinsdag's; van het raôut bij den Commissaris der Koningin, woensdag's; van het feestuitstapje met den tram, en den feestmaaltijd met zijn zeventien toasten, en het veldfeest, den donderdag; zal ik maar enkel mede deelen dat alles even « mooi » was en even hartelijk.

Het eigenlijke verbroederingsfeest, dat waren de Gezellige bijeenkomsten telken avond, na afloop van de feestelijkheden.

Verbeeld u eene onmetelijk groote zaal; den eersten dag, voor de helft te groot; den laatsten dag, voor de helft te klein. — Den eersten dag, om de waarheid te zeggen, ging het er wat stijf toe. Wat er van de zeventig Gentenaren aanwezig was, zat in één ontzaggelijke ronde geschaard. Doch zij mochten al hun best doen om den wagen in gang te krijgen, het won maar niet lukken. Het Wilhelmus, de Vlaamsche Leeuw, 't Wien Neer-

lands bloed, deden wel is waar luidruchtig handgeklap ontstaan, maar eens het handgeklap uitgestorven, alles viel weer stil, het praatje met den buurman werd weder opgevat, ofwel men bleef *ins blaue hinein* zitten kijken naar de wegdampende wolkjes van zijn sigaar.

Maar 's anderendaags. De Arnhemmers hadden elkaar, scheen het, het wachtwoord gegeven. De luidruchtige geestdrift der Vlamingen was aanstekelijk geworden. De groote zaal was maar juist meer groot genoeg. En thans had alle aarzeling opgehouden : alle stijfheid was thuisgelaten, de dames waren meegekomen, de eene aanspraak volgde op de andere, liederen op trippelmaat wisselden af met de ernstige tonen van het Nederlandsche volkslied.... De « Jongens van Gent » hadden dolle pret.

En nu was het, ook over dag, anders niet meer dan klank en zang wat in Arnhem nog te hooren viel. Niet zoodra zaten zes Vlamingen bijeen, daar waren de « Vlaamsche Leeuw » en de gansche reeks die er op volgde, aan de beurt.

Zal ik hier uitscheiden, of zal ik voortgaan? Ik zou nog zoo lang kunnen praten over al het plezier dat Arnhem ons te genieten bood, over de vriendelijkheid van de inwoners, over de gastvrijheid van het onthaal, over het voornemen van al de Vlamingen om dikwijls nog den Moerdijk over te steken.... Ik vlei me echter dat ik nu wel zal mijn doel bereikt hebben : de thuisblijvers eens erg spijtig doen zijn, dat ze niet kwamen; en ook hun het vaste besluit te doen nemen, toekomend jaar, op het XXIIIe Congres te Antwerpen aanwezig te zijn. De Broeders uit Noordnederland moeten er dezelfde gulle gastvrijheid genieten, welke ons ten hunnent te beurt viel. Spijts al zijne uiterlijke deftige koelheid klopt hun hart even warm als het onze voor wat Noord en Zuid meer en meer verbinden moet : onze gemeenschappelijke Taal!

Het XXIe taalcongres in 1891 te Gent gehouden had, voor karakteristiek in zijne werkzaamheden, het bespreken van de grieven en van de belangen der Vlamingen, het XXIIe te Arnhem gevierd, de kalme en bedaarde studie der taal waarin onze Noorderburen zoo beslagen zijn en ons zoo voor dat wij ze nooit zullen inhalen, volgens het oordeel der Noord-Nederlanders zelf. Wij spreken nog van eenheid van taal en zij bespreken en beproeven reeds, het jongere Holland toch, het opheffen der oude classieke taalregels. Dat kenschetsende straalde inzonderheid door *hier* in de openingsrede van den heer de Maere-Limnander en *ginder* in die van Dr Slotemaker.

Wat den dampkring betreft, waarin beide congressen leefden en zich bewogen, het was een ether van vriendelijkheid, hartelijkheid, ongedwongenheid en verbroedering zooals er nooit op de vroegere congressen had kunnen vastgesteld worden.

Eindigen wij niet zonder hulde gebracht te hebben aan den heer Sipman; als eerste secretaris is hij de ziel van alles geweest en het prachtig slagen van het Congres is te danken aan zijn werken en aan zijn zorgen!

Y en Z.

WENKEN EN VRAGEN.

Antwoord op Belfort 1893, II, blz. 129.

Als antwoord op hetgeen in de vorige aflevering van dit tijdschrift, onder de rubriek « *Wenken en Vragen* », over twee Maerlant-handschriften wordt gezegd en gevraagd, het volgende.

Voor iemand die zich maar eenigszins met onze Middelnederlandsche handschriften heeft bezig gehouden, was de mededeeling van Prof. Verdam, als bevindt zich het gewaande Brugsche Martijn-handschrift eigenlijk in Den Haag, eene ware verrassing, omdat daarin tegelijk het antwoord besloten ligt op de vraag van X., wat er mag geworden zijn van het zoogenaamde Clignett-Serrure-handschrift.

Inderdaad, ziehier de geschiedenis van dit handschrift : Uit het bezit van Adriaan van Boscheiden, in leven predikant te Leiden, ging het na diens dood, in de handen van Clignett over. Op diens auctie werd het gekocht door Heber, uit wiens nalatenschap het in 1837 aangekocht werd door Serrure, voor 785 franken, de kosten medegerekend. Toen Serrure's bibliotheek onder den hamer kwam, werd de boekhandelaar Pieter Kockx de eigenaar van het kostbare boek, voor den geringen prijs van 95 fr. Naar eene schriftelijke mededeeling van den heer Joseph Kockx aan mij (4 Juli 1889), verkocht zijn broeder naderhand dit handschrift aan een zekeren heer Kwik; hij, Joseph Kockx, wist me echter niet te zeggen wie de eigenaar geworden was op de verkooping Kwik. Wat ook de lotgevallen van het handschrift in die jaren geweest zijn, een ding is zeker : namelijk dat het in 1876 onder den hamer kwam, op eene verkooping gehouden weder door Pieter Kockx : *cie Catalogue d'une belle vente de Livres rares et précieux qui aura lieu le Lundi 11 Décembre 1876 et jours suivants*, nr 863. Het handschrift schijnt dan het eigendom geworden te zijn van Della Faille. Het werd in elk geval op zijne auctie verkocht, nr 933, voor 660 fr. Koopster was de Koninklijke Bibliotheek, in den Haag, waar de codex thans genummerd is O 261 (1).

Het is echter nooit in mijn hoofd gekomen, dit handschrift te identificeeren met datgene, volgens Verwijs op het Brugsch Archief berustende, om de goede reden dat dit laatste, altijd volgens Verwijs, slechts twee boeken van de Martijns bevatte, terwijl in het andere niet alleen de drie Martijns voorkomen, maar *Van der Drievoudicheden*

---

(1) De schrijfwijze O.261 kan aanleiding geven tot verwarring : O is de letter van de kast, 261 het nummer van het handschrift in die kast.

nog zelfs met *één* strofe meer dan in de andere bekende handschriften. Men zal dus begrijpen, dat ik, de mededeeling van Prof. Verdam lezende, een oogenblik aan verwarring dacht, ter oorzake van de daareven vermelde verschillen.

Ik heb me derhalve dadelijk naar den Haag begeven, en kon me daar overtuigen, dat de mededeeling van Prof. Verdam volkomen juist is : de varianten, door Verwijs opgegeven, zijn wel degelijk die van dit handschrift. Hoe Verwijs er toe gekomen is, om op te geven : « Varianten van het Ie en IIe boek van den Wapene Martijn, uit een hs., gevonden in het archief te Brugge » blijft me een raadsel; te meer, daar het derde boek in het handschrift onmiddellijk op het tweede volgt.

Aan alle belangstellenden zal hiermede, hoop ik, de geheele toedracht der zaak klaar en duidelijk wezen. Om deze mededeeling niet nutteloos lang te maken, heb ik bij bovenstaande geschiedenis geene bewijsplaatsen gevoegd : al het daar gezegde is ontleend aan eene monographie over de *Doctrinale-handschriften*, door mij in de jaren 1888-'89 bewerkt. Wellicht heb ik binnen kort gelegenheid het ding in zijn geheel uit te geven.

Om te eindigen nog het volgende. In alle catalogi wordt het hier besprokene handschrift gezegd van de 14de eeuw te zijn; alleen Jonckbloet, in zijne inleiding op den *Doctrinale*, zegt dat het van de 15de eeuw is. Dit laatste alleen is juist : het handschrift dateert uit de zoogenaamde Burgondische periode, en is zeker niet vóór 1450, maar zeer waarschijnlijk tusschen 1470 en 1500 geschreven.

WILLEM DE VREESE.

Leiden, 7 Augustus 1893.

Ofschoon de schrijftaal van Nederland ook voor Vlaanderen geldt, valt toch niet te ontkennen dat de taal welke de Vlamingen schrijven in menig opzicht nog van de Nederlandsche schrijftaal afwijkt. Zelfs de beste Vlaamsche schrijvers, die zich het meest toeleggen op het vermijden van dialectische uitdrukkingen, schrijven geene bladzijde, waaruit zij door den Noordnederlander niet onmiddelijk als Zuidnederlander worden erkend. Voornamelijk in het gebruik van de partikels bestaat er tusschen Noord en Zuid verschil. Onder de bijwoorden zijn de volgende bijzonderlijk eigen aan de Zuidnederlanders : *dan* en *alsdan* (nederl. *toen*), *tot dan toe* (nl. *tot dien tijd toe*), *van dan af* (nl. *van toen af*), *slechts* (nl. *eerst*), *iederwerf* (nl. *telkens*), *langs daar* (nl. *langs dien weg*), *weeral* (nl. *alweer*, *opnieuw*); onder de voegwoorden : *wanneer* (nl. *toen*), *nu dat* (nl. *nu*), *zoohaast* (nl. *zoodra*), *eens dat*, b. v. *hij begonnen was* (nl. *toen hij eens begonnen was*). Vooral in het gebruik der voorzetsels is het verschil aanzienlijk. De Zuidnederlander schrijft b. v. *mits* (nl. *behoudens* of *door*), *rond* (nl. *om* of *omstreeks*), *bij middel van* (nl. *door middel van*), *op weinigen tijd*, *op eene maand* (nl. *binnen korten tijd*, *gedurende eene maand*) enz. Overgankelijke werkwoorden worden in Vlaanderen onovergankelijk gebruikt, b. v. *versmachten* (nl. *smoren*), *aftakelen* (nl. *laken*, *berispen*), en omgekeerd, b. v. *verteederen* (nl. *week worden*). Afscheidbare samengestelde werkwoorden zijn in Vlaanderen dikwijls onafscheidbaar, b. v. *overhaalde* en *aanzag* (nl. *haalde over*, *zag aan*). Eenige woorden worden met eene andere beteekenis gebruikt, b. v. *aanduiden* (nl. *aanwijzen*), *afstellen* (nl. *afzetten*), *inrichten*, b. v. *feesten* (nl. *op touw zetten*, *organiseeren*),; *uitroepen* (nl. *verklaren*), *aanranden in geschriften* (nl. *aanvallen*) sommige worden bovendien in verband met andere woorden gebruikt'

b. v. *zich aanspannen aan* (nl. *zich inspannen voor*), *in beweging stellen* (nl. *in beweging brengen*), *zich beproeven* (nl. *zich oefenen*), *ergens in gelukken* (nl. *ergens in slagen*). Andere woorden komen voor in ongewonen vorm, b. v. *het bijzonderste* (nl. *het voornaamste*), of worden in 't geheel niet gebruikt, b. v. *iemand feesten* (nl. *vieren, verheerlijken*), *herbeginnen* (nl. *opnieuw beginnen*). *opzoekingen* (nl. *onderzoekingen*), *plichtig* (nl. *schuldig*), *stal* (nl. *gestalte*) enz.

Vooral merkwaardig zijn de gallicismen welke de Zuidnederlander gebruikt : letterlijke vertalingen uit het Fransch, b. v. *gekend* (fr. *connu* nl. *bekend*), *denken* (fr. *penser*, nl. *meenen*), *smaken* (fr. *goûter*, nl. *genieten*), *houden aan iets* (fr. *tenir à q. ch.*, nl. *hechten aan iets*), *prijs hechten* (fr. *attacher du prix*, nl. *waarde hechten*), *zich ergens aan verwachten* (fr. *s'attendre à q. ch.*, nl. *ergens op rekenen*), *eene wet stemmen* (fr. *voter une loi*, nl. *eene wet aannemen* of *over eene wet stemmen*), *ontslag geven* (fr. *donner sa démission*, nl. *ontslag nemen* of *indienen*), *ik weet niet wat zeggen* (fr. *que dire*, nl. *wat te zeggen*), *om te hebben bijgewoond* (fr. *pour avoir assisté à*, nl. *omdat hij bijgewoond had*) enz.

Bijzonderlijk op het gebied van de voorzetsels zijn de gallicismen talrijk, b. v. *onder dit opzicht* (fr. *sous ce rapport*, nl. *in dit opzicht*), *onder dit oogmerk* (fr. *sous ce point de vue*, nl. *uit dit oogpunt beschouwd*), *gelijken aan* (fr. *ressembler à*, nl. *gelijken op* of *naar*), *onverschillig aan* (fr. *indifférent à*, nl. *onverschillig voor*), *te kort komen aan* (fr. *manquer à*, nl. *te kort schieten in*), *rekening houden van* (fr. *tenir compte de*, nl. *rekening houden met*) enz.

Jan te Winkel : bl. 645 en 646, in het eerste deel van den Grundrisz van H. Paul.

In de *Vragen en Wenken* van het vorige Belfort-nummer hebben wij ons, schijnt het, aan een paar « grove fouten » bezondigd, bij het aanstippen van een lijstje taalbokjes. Onzen besten dank aan het Volksbelang van 12 Augustus, dat zoo vriendelijk was er ons op te wijzen.

Doch van de twee terechtwijzingen kunnen wij slechts met de tweede vrede hebben. *Rechtervleugel*, inderdaad, moet geschreven worden in één woord, niet in twee.

Wat de andere grove fout betreft, « de criticus in quaestie », zegt Volksbelang, had « behooren te weten dat barsten of bersten tot hoofdtijden heeft barstte, gebarsten, daarnevens borst, geborsten. Hij geeft slechts de laatste aan, alhoewel het de bijvorm is. »

Wij zijn gelukkig op onze beurt onzen welwillenden doch ietwat ergdenkenden anti-criticus naar Cosijn's Nederl. Spraakl. 7e dr., bl. 93 te mogen verwijzen, waar de vormen bersten, borst, geborsten, door ons opgegeven, wel degelijk als de regelmatige, en barsten, barstte, gebarsten, als bijvormen worden aangestipt.

L. S.

DE GODSDIENST,

ZIJNE VIJANDEN EN ONZE PLICHTEN

door B. FRANKEN, priester. (1)

« ZOO ooit, dan is het vooral in onze dagen noodzakelijk, dat ieder Katholiek in zijn geloof versterkt, tegen de gevaren, welke zijn geloof bedreigen, gewaarschuwd worde, en de plichten van den oprechten Katholiek nader leere kennen. » Deze regels uit het *Voorwoord* van het boek, dat wij hier willen bespreken, bevatten een *truïsm*, eene waarheid, wier bewijzen voor de hand liggen. Wie, die oogen en ooren heeft om te zien en te hooren, doet niet dagelijks de overtuiging op dat de gevaren, die het geloof van den Katholiek bedreigen, van alle zijden opschieten en welig tieren op den drassigen bodem onzer verlichte eeuw! De lucht is zwanger van den pestwalm der wanbegrippen, door de drieste half-geleerdheid als orakels uitgekraamd. Voeg daarbij de onwetendheid van velen in zake van Godsdienst en het zal weinig moeite kosten, om tot het besef te komen dat de Eerw. Heer Franken een goed en nuttig werk verricht heeft met zijne « eenvoudige conferentiën (het bijvoeglijk naamwoord is van den Schrijver) in het licht te geven ».

De Eerw. Schrijver, die op de hoogte is van zijn tijd en het er voor houdt, dat de onwetendheid bij velen ofwel de oorzaak is, waarom zij geen godsdienst hebben, ofwel de klip, waarop bij den eersten rukwind hun godsdienst schipbreuk zal lijden, begint met ons kort en bondig uiteen te zetten wat de godsdienst is. Daarna wordt bewezen : « 1° uit de voorzeggingen in het Oude Testament, welke betrekking hebben op den Messias; 2° uit de voorzeggingen van Christus; 3° uit de mirakelen van Christus en zijne Apostelen, vooral uit het mirakel van Christus' verrijzenis » dat de Christelijke Godsdienst de ware godsdienst is, eene algemeene en heilige wet van God, verplichtend voor alle menschen.

Wie den Schrijver in die vier eerste conferentiën met aandacht volgt zal moeten inzien « hoe ongerijmd en goddeloos het is, te beweren, dat alle godsdiensten even goed en waarachtig zijn, dat de gods-

---

(1) Voor de aanvraag wende men zich tot den eerw. heer B. FRANKEN, *Kapelaan te Hechtel* (prov. Limburg). — Prijs fr. 2,00.

dienst vrij is ». « Hoe! Vrijheid van godsdienst! roept de Schrijver uit. Waarom heeft God dan eenen godsdienst veropenbaard?... Is God dan de waarheid en de dwaling evenzeer genegen! Is Hij onverschillig voor deugd en ondeugd, voor gehoorzaamheid en opstand? Vrijheid van godsdienst! Wie verkondigen deze stelling, welke inbreuk maakt op de heilige rechten van God? Zij, die geen godsdienst hebben; zij, voor wie het juk van den godsdienst te knellend, de last van Gods geboden te zwaar is! »

In de vijf volgende conferentiën behandelt de Schrijver de weldaden van den Christelijken Godsdienst, de kenteekenen der ware Kerk van Christus en de onvergankelijkheid der Katholieke Kerk. In eenige vluchtige trekken vertoont hij ons, als in een *tableau vivant*, Nero, Juliaan den Afvallige, Luther, Voltaire, Pieter van Humbeek, arme waanzinnigen, die de katholieke kerk zouden vernietigen, de eerlooze verpletteren, het lijk van 't Katholicismus begraven — en die allen van het tooneel verdwenen zijn, terwijl de Kerk van Christus voortleeft in onvergankelijken groei en bloei!

Het tweede deel van het werk bevat vijf conferentiën over de vijanden van den godsdienst. Laten wij eerst ter bemoediging der geloovigen er op wijzen dat het niemand moet bevreemden, indien er zooveel vijanden van den godsdienst gevonden worden. Daar die vijandschap en « die strijd tusschen het licht en de duisternis, de waarheid en de dwaling, de deugd en de ondeugd, tusschen Belial en Christus » en met name de vervolging van Christus' leerlingen meermalen voorzegd is door den Goddelijken Meester, zou het tegendeel ons moeten verwonderen. Als oorzaken van den haat, de verachting en de vervolging, waaraan de Kerk is blootgesteld, stipt Schrijver aan : 1° de onwetendheid; 2° de slechte driften, vooral de onrechtvaardigheid en de onkuischheid. Voor al wie een beetje ondervinding heeft is het duidelijk dat Schrijver hier den vinger op de wonde legt, anders gezegd, nagels met koppen slaat. Laat ik hier op het voorbeeld des Schrijvers eenige regels overnemen uit Mgr. de Ségur, waar hij spreekt over bespotters en verachters van den godsdienst : « Kennen zij den godsdienst? Hebben zij iets daarin ontdekt, wat anderen er niet in zagen? Neen, het zijn meestal menschen van zeer oppervlakkige opvoeding, die sedert lang het weinige, wat zij in hunne kinderjaren van het Christendom leerden, vergeten zijn, en die, naarmate met de jaren hunne slechte driften toenamen, naarmate zij meer de herbergen, koffiehuizen, verdachte plaatsen, slechte gezelschappen en societeiten bezochten, meer en meer vijanden van den godsdienst zijn geworden. » Ik voeg er bij met den Heer Franken : « Ook onder hen, die wellicht veel verstand hebben, veel kennissen bezitten van andere wetenschappen, b. v. van muziek, van letterkunde enz.; ook onder dezen treft men er aan, die zelfs de eerste beginselen der christelijke leering niet kennen.... Zij hebben de waarheid vergeten : *Facta est veritas in oblivionem*, en nu lasteren zij, hetgeen zij niet kennen. »

Eene andere oorzaak, waarom velen den godsdienst haten, is, dat zij niet zelden slaven zijn hunner driften en hartstochten. « In de handelingen der Apostelen, ons nagelaten door den H. Lucas, wordt verhaald, dat de Apostel Paulus, omdat hij den christelijken godsdienst beleed, te Cæsarea van oproer beschuldigd en in de gevangenis geworpen werd. De Landvoogd Felix liet op zekeren dag den H. Paulus uit de gevangenis bij zich komen, en hoorde hem over het geloof in Jezus-Christus, d. i. over den christelijken godsdienst.

Doch zoodra Paulus sprak over de verplichtingen, welke de christelijke godsdienst oplegt, o. a. over de rechtvaardigheid en de zuiverheid, en daarenboven den landvoogd wees op het toekomend oordeel, werd de onrechtvaardige en ontuchtige Felix bevreesd. Ga — zoo sprak hij tot Paulus — ga voor ditmaal henen. »

Kon men het zesde en zevende gebod afschaffen, dan zouden vele vijanden van den godsdienst ophouden vijanden te zijn!

« Het is de heerschappij der zinnen, zegt Mgr. Freppel, welke belet helder te zien in de zaken van God. De hartstochten zijn als dikke nevelen, welke uit de diepte van het geweten opstijgen, en zich komen plaatsen tusschen het oog der ziel en de zon der waarheid; zij zijn als wolken, welke de stralen van de eeuwige gerechtigheid terughouden. Scheur dat voorhangsel vaneen, en het zal wederom licht worden in uwen geest, en de godsdienst zal zich opnieuw aan u toonen in al den glans zijner onvergelijkelijke zekerheid... De godsdienst beteugelt de hartstochten des menschen; hij beveelt hem, zijne zinnen te beheerschen in plaats van zich er door te laten overmeesteren; hij gelast hem, volgens het schoone gezegde van Descartes, zijn hart zoo hoog te houden, dat het stof het niet bereiken kan. Dat is het, wat men in den godsdienst vreest, dat is het, wat daarin hindert, mishaagt en zwaar valt, en men houdt zich, alsof men er niet meer aan *gelooft, om niet te doen, wat hij voorschrijft.* »

Terloops wil ik hier nog aanstippen, dat het tweede deel verder spreekt over de « kwade trouw der godsdiensthaters, hunne opwerpingen tegen de Biecht, hunne beschuldigingen tegen de Priesters en hunne pogingen tot bevordering van het zedenbederf. » In het derde deel behandelt de Eerw. Schrijver de plichten der Katholieken. Ik ga stilzwijgend voorbij : reeds meer dan noodig was heb ik gezegd om te doen zien, dat het boek van den E. H. Franken een degelijk boek is, dat behoort gevonden te worden in alle katholieke huisgezinnen — en ook in andere.

Ik herhaal het : de E. H. Franken, die zich reeds een naam gemaakt heeft met zijn *Lijdenspreeken* en *Raadgevingen voor het Huwelijk*, heeft met het schrijven van *De Godsdienst, zijne vijanden en onze plichten* een goed en nuttig werk verricht, waarvoor wij hem en zijne tijdgenooten van harte gelukwenschen. Het boek wordt met genoegen gelezen. De taal is zuiver; de stijl net, gemakkelijk en vloeiend.

Ik eindig met den wensch uit het *Voorwoord* : « Moge de zegen des Hemels op *des Schrijvers* arbeid rusten, en het zaadkorreltje, door *Hem* uitgestrooid, honderdvoudige vruchten voortbrengen tot glorie van God en tot zaligheid der zielen! »

Leuven J. M. BERGMANS, S. J.

TEHUIS VAN ARNHEM.

SCHOON ARNHEM, lieve lustwarand
Van 't schilderachtig Gelderland,
Waar, onder 't lommerdak der dreven,
De Handel, langs de Velperlaan,
Neerzit, en uitrust van de baan
In mild genot van weeldrig leven!

Schoon Arnhem, aan den Rijn gehuwd,
Die, lustig, voort zijn golven stuwt
In hupplend spel en blij geklater,
Terwijl gij, van uw Rehberg hoog,
Ter neêr ziet en met helder oog
Zijn bootjes volgt op 't kronklend water!

Schoon Arnhem, dat uw leên omspant
Met uwen groenen Singelband
Gevlochten uit het heerlijkst loover,
Hoe lief als ge, uitgedoscht in pracht,
Het tweespan ment waar 't veldfeest wacht
Naar Vogeltuin of Bovenover!

'k Voel steeds me nog met hart en geest
Terug gevoerd naar 't heuglijk feest
Dat letteren en taal u danken;
Nog hoor ik in den optochtsstoet
Den Vlaamschen Leeuw, « wien Neêrlands bloed, »
Ons rijkslied, uw Wilhelmus-klanken.

Nog neig ik 't oor naar 't sierlijk woord,
Ook bij het spelend kind gehoord —
Ons taal alom in zuivre tonen;
En 'k groet, na 't plechtig feestonthaal,
De Meesters in die schoone taal,
Ten tempel waar de Muzen tronen.

Die minzame, eedle grijsaard daar,
Nog frisch van wang hoe blank van haar,
Om wien zich jong en oud verdringen —
Herken hem! Huldig Hildebrand,
Den liev'ling van heel Nederland,
Den Nestor in zijn dichterkringen.

Hier woont een edel volk, voorwaar!
Hier trilt bij 't volk de zielesnaar
Als 't hoort Oranje of Neerland noemen,
Hoe wordt de Oranje-telg bemind!...
Van 't kind der natie, 't koningskind,
Weet elk een lieven trek te roemen.

Hier woont ons eigen broedervolk
Doch met onze eedle taal ten tolk
Die hier tot wanklank niet ontaarde,
Maar door beschaafdheid, schoonheidszin
En eergevoel der natie, in
De spraak heur vorm en zwier bewaarde.

Ons Zuiden draagt aan arm en hand
Het merk nog van den ijzren band
Die diep in 't vleesch heeft ingevreten.
De vreemde taal was vreemde dwang...
O Volk van Vlaanderland, hoelang
Nog roemt ge op 't merk der slavenketen?...

Werd ons het gulst onthaal geleend
In adelwoon en volksgemeent',
Het werd in diepen dank genoten.
Wij zien der Tale zegepraal...
De rijksband houdt ons met den Waal
Tot één eendrachtig volk gesloten,

Doch naast die macht heerscht nòg een macht
Die broederen van één geslacht
Te zaâm houdt met onbreekbre banden;
Die over grens en rijkspaal heen
De broederhanden brengt ineen
Van onze onscheidbre Nederlanden.

Dr H. Claeys, pr.

Gent, 3 September 1893.

DRIEMAANDELIJKSCH OVERZICHT.

KUNST EN LETTEREN.

Tennyson. — FRANS VAN DEN WEGHE schreef eene lezenswaardige studie over TENNYSON in het *Nederlandsch Museum* van 15 Juni. Het slot luidt als volgt : « TENNYSON was dan ook de *poet laureate*, de gelauwerde dichter zijns tijds. Hij staat op eene rij met BYRON en LONGFELLOW ; blijkt hij niet diep ingrijpend, schokkend, overweldigend als de eerste, is hij niet zoo aandoenlijk als de zanger van Evangeline, dan overtreft hij hen beiden gewis, omdat hij was de tolk der eeuw, die haar aspiratiën deelde, die met haar voelde en dacht, en in muziek van woorden, met beeldhouwersgenie door evenredigheid en vorm, al wat wij hoopten en beminden, bevallig, edel, rein en teeder verrijzen deed uit een bajert van gevoel, uit chaos cosmos scheppend.

BYRON was stouter, zwevender, LONGFELLOW meer mensch, TENNYSON veeleer een kleurenschakeerder. Niettemin TENNYSON's poëzie zal blijven, wij twijfelen er niet aan, de hoogste uitdrukking van den geest zijns tijds.

Te vergeefs ziet men rond in de schaar der hem overlevende dichters ten einde eenen opvolger te vinden hem waardig; SWINBURNE die ontegensprekelijk de beste gekeurd wordt, blijkt onmogelijk te zijn als *poet laureate* om zijne door velen gewraakte jongere kunsttendenz. »

Israëls. — In de driejaarlijksche Tentoonstelling van den Haag, bewondert de *N. Spectator* bovenal *de Harp* van den Noord-Nederlandschen MILLET : « Heeft men dit stuk eenmaal goed gezien dan voelt men ook de kracht en de bekoring die er van uitgaan. Het gegeven is sober en toch maakt het een grootschen indruk : een wijde blauwe lucht — het gebladerte van een boom — de harpspeler.

Wel is waar zullen velen, die zich van eenen harpspeler een conventioneele voorstelling maakten van blonde lokken, zielvolle oogen — gouden harp — ontgoocheld worden nu zij een man zien, wel jong, doch met een uiterst onregelmatig gezicht. Maar het gelaat is

dat van een dweeper, wiens oogen — door het intense staren op zijn idealen — een vage uitdrukking aannamen en wiens vermoeide blik ons doet denken aan de moedelooze kreet van den Bijbelschen zanger : Ik heb mij moede geroepen, mijn keel is heesch, het gezicht vergaat mij omdat ik zoolang moet wachten op mijnen God...

Alles wat niet direct noodig is tot het verbeelden van de gedachte is van het doek afgesneden zoodat de actie zich geheel concentreert op de harp en de handen — handen, niet blank of edel — maar expressief — mooi, levend...

Toch ligt de bekoring van die schilderij nauwelijks in het uiterlijke; men denkt niet aan vorm — aan kleur — niet aan het schilderen zelf — als het kon, zou men zeggen : het is niet geschilderd; de bekoring ligt in dat intense uitdrukken van het innerlijke leven....; in het, tot het uiterste strekken van alle gevoelszenuwen. En dat dit voelen in verf, taaie verf kon worden uitgedrukt zoo dat het een heerlijk kunstwerk werd, dat is het wondere. »

Hello. — Geknipt uit *Le Drapeau*, 1 Augusti :

Men is bevreesd voor de stoutmoedigheid der jongeren, als de jongeren zouden moeten benauwd zijn van de stoutmoedigheid der ouderen : Een geestelijke heeft uit een boekenzaal van een leergesticht het boek : *L'Homme* weggenomen omdat het gevaarlijk is voor de jeugd en omdat Hello een uitzinnige dichter is!....

Onze leermeesters gaven ons Hello te lezen.

Mistral. — Aug. Bertuch heeft eene schoone Duitsche vertaling gedicht van den perel der Provençaalsche letterkunde : *Mireio*. (Trübner, Strassburg.)

Couperus. — Pol de Mont keurt in de *Dietsche Warande* de romans van Louis Couperus.

In den *Een Illuzie*-bundel komen, onder het opschrift *Uitzichten*, voor een vijftal stad- en veldgezichten, zeer vlug en als in vogelvlucht gezien en enkel met eenige snelle trekken geschetst, doch zoo treffend gedaan, dat men er het geheugen zeer lang van blijft behouden :

« In Hilversum, van ons balcon, over den Eng. Links, vlak onder ons, de vaart, tusschen hare talus van gras, met een stuk lucht. En daarachter, wijd, de wijdte van het land, onder den wolkenspiegel der lucht.

Des morgens, de nevels, die als reepen mousseline en tulle, de een over den ander, trekken; een verre geheimzinnigheid van mist, van verre mist, en, hier en daar, met nauwelijks den vorm van wat boomen, die boomen uit droomen zijn : witgrijze oaze in een woestijn van nevelmysterie.

De lucht parelmoert een beetje het Oosten met de allereerste tuilen van grijs en roze en iets van primitief, heel bleek geel : de geboorte van kleuren uit den chaos van mist....

In de zon verdwijnen de mousselinen en tullen, worden ze herfstlucht; de boomen worden boomen; de weg naar Loosdrecht zigzagt bleek voort naar de verte, zilver van natte plekken, waar er licht op spiegelt; het torentje spitst in de hoogte. Achter die verschieten ijs, andere verschieten; heel ver weg trillen lange lijnen van water, als lange meeren, van daar achter zijn weer lijnen van horizont, kimmen achter kimmen, en meerdere, hoe klaarder het wordt... »

Is dat niet uitmuntend gezien, en even uitmuntend weer gegeven?

Alfred de Musset. — Het leven en het werk van ALFRED DE MUSSET wierden onlangsleden geschetst door ARVÈDE BARINE — een deknaam. Het belangwekkend boek verscheen bij Hachette en daarmede treedt de vergeten dichter weêr op den voorgrond met al de bijzonderheden van zijn driftig en veelbewogen leven. De jonge MUSSET behoorde tot de school van VICTOR HUGO en zijne eerste dichtproeven waren in den heerschenden trant geschreven, maar weldra begon hij eene onrustbarende onafhankelijkheid aan den dag te leggen en allerlei vreemde wijzen op zijn luit te tokkelen, die met de voorschriften van het Romantism niets te doen hadden. Het woord *school* was hem een gruwel en om alle banden los te breken, verklaarde hij tot geene enkele school te willen behooren : en alhoewel hij enkel streefde om waar te zijn, joeg hij hiermede de klassieken en de romantieken tegen zich in 't harnas.

Pol de Mont. — Rond October verschijnt te Utrecht, bij J. L. Beijers eene nieuwe verzameling liedichten van POL DE MONT. — MÖSER 's vertaling van POL DE MONT 's Ydillen wordt in Duitschland geroemd als een voorbeeld van overzetting. — Leest in de *Dietsche Warande* (overdruk 35 centiemen) eene wonderschoone ballade van POL DE MONT *de Rijndwergen.* Zij wierd over dertien jaar gedicht om op muziek gesteld te worden en zij zal nu door JOSEPH RYELAND getoonzet worden.

Zola. — ZOLA streeft nu ook naar het oorbeeld. Hij verloochent zijn naturalisme en besluit zijn beeldenrij der Rougon-Macquart's, zijn twintig vertelboeken met *Le Docteur Pascal*, eene zinnebeeldig verhaal met de volgende beteekenis : Pascal = de wetenschap ; Clotilde = oorbeeld. Beiden gaan een huwelijk aan. Wordt geboren de wijsgeleerdheid der Toekomst = X. Onnoodig erbij te voegen dat ZOLA altijd schrijft, alsof de zedewet niet bestond. Leest eene studie over *Le Docteur Pascal* in *Le Drapeau* van 1 Sept.

Karel en Elegast. — Bij de Mongolen vindt men de sage van Edzjenj Chan en onder de Russensche heldenliederen de sage van Volch, die wonderwel gelijken aan onze Dietsche vertelling van Karel en Elegast. Die twee legenden staan te lezen in het *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal en Letterkunde*, afl. 3.

Africa. — Gij allen die van *Africa* hebt hooren spreken omdat

dit stuk door een staatkundigen man wierd opgesteld en in de dagbladen besproken en bewierookt, gij moogt niet nalaten de beoordeeling van POL DEMADE te lezen in *Le Drapeau* van 1 Sept. Gij zult uwe moeite niet beklagen en uwe bewondering voor het meesterlijk tooneelstuk nog voelen stijgen. Denkt eens dat ieder vers, omtrent de vijf frank geschat wierd.

Taalcongres. — De *Nederlandsche Spectator* klaagt dat men in de Nederlandsche Taalcongressen aan de jongeren en de jongere letterkunde geene genoegzame plaats vergunt.

Villiers de l'Isle-Adam. — Die dezen schrijver grondig wil leeren kennen, leze het werk van R. DU PONTAVICE DE HEUSSEY : *Villiers de l'Isle-Adam*, te Parijs bij Savine verschenen. Het volgende wordt er o. a. in verteld.

VILLIERS was een der aanhangers van Naundorff. In 1879 had er onder de partijgangers een feestmaal plaats en de dichter was nevens den... vorst gezeten. Aan tafel zat een oude graaf, die sedert veertig jaar alles had geslachtofferd voor dezen, welken hij als zijnen wettigen koning aanschouwde. Al met eens begon Naundorff hem wreede verwijtsels en scheldwoorden toe te sturen. Allen waren verslagen en verontweerdigd. Iedereen zweeg. VILLIERS staat recht, neemt zijn glas in handen en spreekt : Heer koning, ik drink op uwe Hoogmogendheid! Uw recht kan niet meer betwist worden : gij zijt ondankbaar lijk een koning! (*Magasin littéraire.*)

Hélène Swarth. — Van Kampen van Amsterdam zal eene tweede verzameling uitgeven der gedichten van HÉLÈNE SWARTH : stukken die in de eerste bloemlezing niet verschenen en een aantal onuitgegeven of verspreide liederen en klinkdichten.

Fransche Letteren. — ANDRÉ HALLAYS schrijft over de letterkunde van zijn land : « Onze dichters en kunstenaars hebben steeds hun ingevingen buiten de Fransche grenzen geput. Na aan de Ouden ontleend te hebben, ontleenen zij aan hun naburen, zoodra zij hun meesterwerken kennen. De Fransche letterkunde heeft altoos van zulke aaneigeningen geleefd. Zij heeft het Noorden geplunderd zooals zij het Zuiden plunderde ». (*Vl. School* 137.)

Sint Brandaan. — E. P. S. DAEMS sprak als volgt in de K. Vl. Academie : « Verhinderd de laatste zitting onzer Academie bij te wonen, zond ik aan den heer bestendigen secretaris, namens den schrijver des werks, twee exemplaren van : *De Reis van Sint Brandaan, uit het middeleeuwsch overgedicht en met zedelijke aanmerkingen opgehelderd door* FR. DRIJVERS, *pr.*

Ik ben zoo vrij de aandacht mijner hoogachtbare collega's op dit werkje te vestigen, als op eene poging, die verdient niet alleen aangemoedigd, maar ook nagevolgd te worden; eene poging, namelijk, tot verbreiding onder ons volk, in een genietbaren vorm, van de schatten onzer Middeleeuwsche letterkunde...

Harten vol van smaak en gevoel, zoowel als bedreven handen, worden vereischt om, in dat overdichten uit het Middeleeuwsch Vlaamsch in de hedendaagsche taal, de schoonheid en de frischheid van het oorspronkelijke niet al te zeer aan te schennen. Mijns dunkens haalt de heer DRIJVERS, in dit opzicht, eer van deze zijne eerste poging bij welke hij, hoop ik, het niet zal laten. » (*Verslagen der K. Vl. Academie*). Schrijver had de legende van Sint Brandaan met de sagen in andere talen kunnen vergelijken en ons die Iersche zendelingen aantoonen die over duizend jaar naar Amerika zeilden, op zoek naar 't Aardsch Paradijs.

De Driejaarlijksche in den Haag. — Lees het oordeel van den *Ned. Spectator* : « Hij die een slotsom wil maken over deze expositie, zal moeten erkennen dat zij een treurig figuur maakt. Misschien voelt het bestuur en vooral de voorzitter nu wel berouw, dat men met de goede gewoonte om schilders, als de MARISSEN, NEUHUYS, WEISSENBRUCH, uitstel van inzending te geven, gebroken heeft; en zullen zij nu inzien, dat zij daarmede alleen benadeelden hun tentoonstelling. Men kan zulke artisten niet regelen en drillen als ambtenaren, dienders, enz.

Reeds ALESSANDRO FARNÈSE — Paus PAUL III wist dat toen hij zijne hovelingen antwoordde op hun beschuldiging tegen BENVENUTO CELLINI : Daar hebt gij geen verstand van. Gij moet bedenken dat mannen als BENVENUTO, die eenig in hun kunst zijn, zich niet aan de wetten behoeven te storen. » Deze laatste aanmerking laten wij op rekening van den *Spectator*.

Rudyard Kipling. — Het buitengewone succes van KIPLING is vooral te verklaren door de nieuwheid van zijn onderwerp, het leven en vooral het militaire leven in Engelsch Indië en door zijn buitengewoon talent voor het korte verhaal, welk genre in Engeland veel minder vertegenwoordigers telt dan in Frankrijk en Duitschland. (*Ned. Spectator.*)

Paul Ador. — PAUL ADOR's Jezus van Nazaret is een historische roman vol godslasteringen, schrijft J. MUYLDERMANS in de *Dietsche Warande*. Zie hier een woord uit de beoordeeling van *'t Nederl. Museum* dat natuurlijk van een ander standpunt schrijft : « De wonderen natuurlijk verklaard; en hoe? Lazarus en het dochterken van Jaïrus zijn beiden schijndood geweest; de bezetenen lijden — onnoodig te zeggen — aan zenuwtoevallen en worden genezen op een wijze, die Jezus vrij wel tot een hypnotiseur maakt. Dat komt er van, als men 't halfbakken rationalisme niet over boord durft gooien. Het is met die wonderverhalen... : sint ut sunt, aut non sint, neem ze aan of verwerp ze, maar goochel er niet meê! »

Letterkunde. — Mag de letterkunde van 's lands bestuur dezelfde bescherming niet eischen die de schoone kunsten genieten? L'*Art moderne* vraagt ze voor de fransche boeken die in Belgenland verschijnen. Wij vragen ook dat de letter- en taalkundige werken die in 't Vlaamsch gedrukt

worden, een plaatsken zouden vinden in al de boekenzalen der steden en ambtelijke leergestichten.

Ibsen. — ERN. TISSOT schreef eene merkwaardige studie over IBSEN in zijn werk *Le Drame norwégien.* (Parijs, Perrin.) Zou IBSEN wel zoo pessimist zijn als men het beweert; hij schetst twee toestanden nevens elkander en beschrijft dezen die de maatschappij ondersteunen en dezen die alles willen omver werpen. Is het te verwonderen dat dezen teleurgesteld worden en aan een wreed einde komen? Op dien voet, zijn wij allen pessimist : wij voorzeggen een rampzalig lot aan alle gelukzoekers die met alle grondbeginsels en eerst met den godsdienst willen afbreken.

Toonkunst. — De *Dietsche Warande* geeft verslag van het Nederrijnsche Muziekfeest te Dusseldorp. Daarin lezen wij de volgende, zeer merkwaardige kunstbeoordeeling:

« 't Is vrij natuurlijk dat tegenover de nieuwe vormen van compositie, niet die van RICHARD WAGNER alleen, maar evenzeer van een groot aantal nu naar 't Westen wandelende Russen, naar 't Zuiden trekkende Zweden, en van vele jongere kunstenaars die den ouden weg geheel hebben verlaten, bij de beschouwing der Ouden 't allereerst de gebreken in 't oog vallen, en dat aan HANDEL de eentonige, menigmaal geheel geestelooze recitatieven worden verweten....

Het is de ellendige voordracht, met goud betaald, die door de solisten sedert vele jaren wordt gehouden....

't Gaat ermede als met den gregoriaanschen zang. Dewijl men de ware voordracht daarvan heeft vergeten (enkele kleine uitzonderingen niet gerekend), is men er zoo moede van geworden, miskent men dien zang zoo zeer, bespot hem, sleept hem door slijk midden in de heiligste handelingen van den kerkdienst, dat men hem aanziet als een goed middel zich in de kerk nog een weinig meer te vervelen. Daarom heeft men hem op sommige plaatsen doen wijken voor lustiger wijzen uit ROSSINI's *Barbiero* of minstens door melodieën uit BEETHOVENS klaviersonaten.

De domheid, het gebrek aan ijver, en meer andere zulke schoone dingen versteken zich achter de aanmatigende leugen : Het is niet meer van onzen tijd...

't Is dikwerf een waar schandaal hoe zangers en zangeressen met de oratoriën omspringen...

De oratoriums van HANDEL hadden bij die tegenstrijdigheid tusschen compositie en voordracht geen reden van bestaan meer. Dat is waar. Zij moesten ter zijde worden geschoven, gelijk BACH vele tientallen van jaren is gaan sluimeren, tot dat een betere geest den mensch bezielend hem nu weder is gaan wakker schudden, en erkentelijk om vergiffenis vraagt voor de miskenning.

Op die wijze heeft ook het feestbestuur van Dusseldorp, die het eerste was om Händel, eenige jaren geleden, aan een' kant te laten, nu weder demoedig het voorbeeld gegeven der hervatting van die onsterfelijke schoonheden...

Er is een nieuwe tijd voor de toonkunst zoowel als voor andere kunsten aangebroken. Van de eene zijde worden nieuwe banen geopend en ongelooflijk veel onverwachts, verrassends, geleverd, van de andere zijde stijgen de oude gestalten waarschuwend weder uit het graf, waarin zij, de eene langer de andere korter, gerust hebben : hoogst merkwaardige verschijnselen. »

WETENSCHAPPEN.

Troja. — De laatste aflevering van het *Muséon* meldt ons dat de strijd voor en tegen SCHLIEMANN'S Troja gestadig met denzelfden drift wordt voortgezet. Te Hissarlik heeft men eene groote hoeveelheid aarden potten gevonden en men beweert dat het volk der oude tijden zeer onbeschaafd moest wezen om zulk onvolmaakt en wanstaltig huisgerief te gebruiken. BÖTTICHER bewijst dat het grove en nagemaakte stukken zijn die van tijd tot tijd, nevens de lijken der dooden, in de grafsteden werden neêrgelegd om echte wapens en echt huisgeriet te verbeelden.

Het Water. — Het *Nederlandsch Museum* schrijft over het boek van kanunnik MARTENS, *Het Water* :

« Dit boek handelt over een waterdroppel, de wateren des hemels, waar de damp der lucht boven den regen nog aanleiding toe geeft, het water op en in den grond, de zee bij het land vergeleken, waarom zoo machtig veel water over den aardbol, beweging der zeewateren, wat er in de zee al groeit en leeft, de eeuwige sneeuw, de gletschers.

Het is eene aangename en daarenboven leerrijke lectuur. »

De Oorsprong van de Spraak. — De taal is van menschelijken oorsprong. De talen wierden niet verward bij den toren van Babel. De talen hebben de drie tijdperken van eenlettergrepige, aanklevende en buigende niet doorloopen. De verscheidenheid der talen kan niet gelden tegen de eenheid van het menschdom. Ziedaar eenige opmerkingen die J. VAN DEN GHEYN ontwikkelt en den gewonen lezer bekend maakt in de laatste aflevering van de *Revue des Quest. Scientif.*

Dea Hludana. — Te Beetgum bij Leeuwarden vond men in 1888 een steen met het volgend opschrift :

DEAE HLUDANAE CONDUCTORES PISCATUS MANCIPE Q. VALERIO SECUNDO V. S. L. M.

Gedenksteenen met denzelfden naam heeft men ook in de Rhijngouwen en in Gelderland ontgraven. In eene zeer geleerde bijdrage zoekt Dr Kauffmann naar den uitleg van den naam dezer godin (SIEVERS' *Beiträge* XVIII 1 *Heft*).

Bijbelkunde. — Te lezen in het *Muséon* de studie van deken DE MOOR over de assyrio-biblische tijdrekening.

Asours. — In Engelsch Indië wonen er nog vele stammen van inboorlingen die ouder zijn dan de bewoners van Arischen oorsprong. Zij hebben hunne talen en oude geplogentheden bewaard. Daaronder treft men in den Chota-Nagpore de Asours aan — een stam van bergbewoners en smeden, waar de Indiërs dezelfde sagen van vertellen, die men bij ons over de wiemkens en kabouters tegenkomt,

Limburgsch Jaarboek. — Onze gelukwenschen aan de Vlamingen van Limburg die eene maatschappij voor Letterkunde en Wetenschap gesticht hebben. Wij hebben met uitnemende voldoening hun eerste *Jaarboek* gelezen, waarin er verschillende belangwekkende wetenschappelijke opstellen verschenen. Ter navolging aanbevolen aan andere gewesten van Zuid-Nederland. Het duurt lang genoeg dat de fransche taal in zwang is, in de menigvuldige geschied- en oudheidkundige gilden.

De Godsdienst der Chinezen. — Niettegenstaande de bewijzen door MGR DE HARLEZ bijgebracht, wil A. RÉVILLE niet bekennen dat de Chinezen, in de vroegste tijden hunner geschiedenis een wijzen godsdienst beleden. De fransche geleerde spreekt zonder kennis van zaken : hij kent niet grondig lijk MGR DE HARLEZ de oude Chineesche boeken. Ten andere, moest men de waarheid aanveerden wat zou er van de ontwikkelingsleer, in zake van godsdienst en beschaving geworden?

Arische Volkeren. — Op den Zitdag der Orientalisten te Londen spraken VON BRADKE en ASCOLI over de Indogermanen. ASCOLI toonde aan dat de Indiërs en de Grieken best het Arisch karakter bewaard hebben. De Italiaansche tak wijkt meer af, omdat deze stammen met vreemde volkeren versneden wierden. (*Indogermanische Forschungen* II, 5.)

Einde van de Wereld. — Het heelal heeft niet altijd bestaan; het zal ook niet altijd bestaan. Dat kan men wetenschappelijk bewijzen. Het leven is op onzen aardbol maar verschenen langen tijd na zijne vorming en het zal verdwijnen langen tijd voor 't einde van de wereld : dat leert ons de wetenschap. Volgens HAECKEL zelf moeten wij de tusschenkomst van God aanveerden of bekennen dat de levende wezens van zelfs door den grond wierden voortgebracht, hetgene strijdig is met het gezond verstand en de merkwaardige navorschingen van PASTEUR. Volgens de wetten van 't heelal, volgens den loop der hemellichamen, volgens de gedaanten van lucht en licht kan men wel een tiental rampen voorzien, waardoor de wereld zou vergaan, juist als het H. Schrift het einde van den aardbol beschrijft en voorzegt. (*Revue des Q. Scientif.* Juli '93.)

Folklore. — Te lezen en te vergelijken met hetgeen alhier op St-Pietersavond gebeurt : *La vigilia della festa di S. Pietro in Palermo.* (*Archivio per lo studio della tradizioni popolari* XII, 2.)

J. CL.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Le parti catholique belge, son avenir et ses moyens d'action par GUILLAUME VERSPEYEN. Gand, A. Siffer, fr. 1,50.

Uit dit merkwaardig werk dat het zijn en het wezen bespreekt van de katholieke partij, het onderwijs en de pers met het oog op de nieuwe omstandigheden, kunnen wij ons niet onthouden afteschrijven wat de groote schrijver zegt over de Vlaamsche beweging.

« Gaan wij tot den werkman » zegt hij, « is nu het slot van alle politieke redevoeringen, » en hij vervolgt :

« Ongelukkiglijk is het te vreezen dat die sprekersgeestdrift dikwijls zal gevolgd worden door eene pijnlijke ontwaking. Om tot het volk te gaan moet men het kennen en met hem leven; om er mede te spreken moet men zijne taal machtig zijn.

« Welnu, menige sprekers, onder degenen die zich op de maatschappelijke vraagstukken toeleggen, schijnen zich te wagen in een onbekend, onbezocht midden, waarvan zij noch den geest, noch de gewoonten, noch de spraak kennen.

« En ik spreek niet alleen van die levendige, eenvoudige, schilderachtige, beeldrijke manier van spreken welke aan de volksklassen eigen is; ik spreek, in ons Vlaanderen, van de moedertaal, waarin de hoogere klassen al te onwetend zijn en welke zij al te onrechtvaardig minachten.

« Zijn wij, in dat opzicht, niet blind en zonder vooruitzicht geweest? Hebben wij ons niet te verwijten alzoo het misverstand verergerd en de gracht van noodlottige scheidingen gegraven te hebben?

« Hebben wij, zelfs onder het enkel oogpunt der godsdienstige belangen, niet vergeten dat de landstaal een gewijd vat is, inhoudende het geloof, de overleveringen, de zeden, het genie van een volk, gelijk de gouden kelk, door de hand des priesters opgeheven, het bloed van Jezus-Cristus bevat?...

« Geven wij toe dat wij, op dit punt, de slachtoffers zijn geweest eener overdrevene terugwerking tegen de plagerijen van het Nederlandsch beheer, dat wij de straf dragen der leemten, met voorbedachtheid in onze opvoeding gelaten, dat wij medegesleept zijn geworden door eenen stroom, tegen welken het niet van ons afhing te worstelen!

« Zonder hier een historisch en terugziende rekwisitorium te willen maken, zonder elks aandeel in de verantwoordelijkheid te willen bepalen, stel ik vast dat wij tegenover eenen slechten toestand staan en dat onze eerste plicht is er verbetering aan toe te brengen, willen wij niet, tot het einde toe, er de ongemakken en gevaren van ondervinden.

« De Vlaamsche zaak, al te lang behandeld als eene beweging van zuiver taal- en letterkundige liefhebberij, raakt, onder dat oogpunt beschouwd, langs alle kanten aan de verhevenste godsdienstige, vaderlandsche en maatschappelijke belangen. *Het ware eene nieuwe en onherstelbare fout begaan, indien wij niet, zonder uitstel, dachten aan de noodige herstellingen, aan den verloren tijd dien wij moeten inwinnen, aan de mannelijke besluiten die moeten genomen worden, willen wij niet machteloos, ontwapend en verdoold staan vóór den opkomenden stroom en de naderende gevaren. Ik neem wel aan dat wij den sleutel van den toestand hebben, maar, in Vlaanderen ten minste, is de Vlaamsche taal er het slot van...* »

Coup d'œil sur l'histoire des études linguistiques au XIXe siècle, par G. LECOUTERE, docteur en phil. et lettres. Delhomme et Briquet, éditeurs Paris-Lyon.

Het groot getal van hen die thans ook ten onzent zich toeleggen op de beoefening der taalwetenschap, en velen daaronder met het beste gevolg, volstaat om te bewijzen hoe aantrekkelijk die studie is. Ongelukkiglijk is het ermede gesteld zooals met het oude Luilekkerland in grootmoeder's vertellingen : daar was het een onafzienbare breiberg, hier is het een afschrikkende hoop lijvige, en soms al te geleerde werken, die den toegang versperren. En zij die noch den tijd noch den moed hebben om eerst een paar jaren van hun leven te besteden aan het doorworstelen van die hinderpalen, zouden aldus van het genot verstoken blijven ook zelfs in het Beloofde land maar een blik te mogen slaan.

Gelukkiglijk beginnen de degelijke vulgarisatie-werken meer en meer zich te vermenigvuldigen. De gelegenheid is te schoon om terloops nog niet eens Prof. Vercoullie's knappe *Algemeene Inleiding tot de Taalkunde* aan te bevelen. Het werkje van den heer Lecoutere, dien de lezers van het *Belfort* reeds hebben leeren waardeeren uit de schoone vertaling van *Savitri's* legende welke hij dit jaar in dit tijdschrift uitgaf, behoort tot dezelfde soort van werkjes, welke zich tot doel stellen de uitkomsten van de wetenschap klaar en bondig uiteen te zetten, en den oningewijde in staat te stellen zich rekenschap af te leggen van haar doel en van hare middelen.

Nadat hij zoo kort mogelijk aangetoond heeft wat door linguistiek moet worden verstaan, en wat die wetenschap was vóór onze eeuw, schetst ons op aanschouwelijke wijze de heer Lecoutere hoe opvolgentlijk Bopp's vergelijkende grammatica (1833-52), Schleicher's compendium (1861) en eindelijk Brugman's vergelijkende grammatica (1886-92) de drie voorname tijdperken van de ontwikkeling der taalwetenschap

besluiten. De werkzaamheid dezer drie mannen, benevens die van Humboldt, Schlegel, Grimm, Pott, Curtius, Benfey, Osthoff, wordt beknopt doch treffend en klaar uiteengezet. Vooral op het standpunt dat de wetenschap tegenwoordig inneemt wordt nadruk gelegd. Het karakter van de school der Junggrammatiker : geduldige detailstudie, — en hunne beruchte axiomen : 1. de klankwetten zijn zonder uitzondering, 2. wat uitzondering schijnt is aan de analogie te wijten, — worden even helder en bevattelijk aan het slot van het werkje beschreven. Kortom, niettegenstaande de massa bouwstoffen welke de heer Lecoutere heeft verwerkt, houdt zijne leerrijke studie geen oogenblik op tevens aantrekkelijk en boeiend te zijn.

Gent. L.

L'église cathédrale de Saint-Bavon, à Gand, par A. GOETGHEBUER. Gent, A. Siffer, 8°, fr. 2,00.

Deze monographie over de schoone hoofdkerk van Gent is nauwkeurig en volledig. Zij geeft den oorsprong der kerk, van haren eersten bouw, van hare opvolgende vergrootingen, van de krocht, van de sieraden en kunstvoorwerpen, in menigte aldaar voorhanden, alles naar de beste geschiedkundige bronnen, met al de bijzonderheden, die den kunst- en oudheidliefhebber, den tourist en den belangstellenden stadsgenoot kunnen dienstig zijn. De vreemdelingen, die Gent bezoeken, en, natuurlijk, er hunne eerste stappen naar de hoofdkerk richten, zullen den besten leidsman vinden in dit boek, hetwelk, bovendien, uit hoofde zijner historische waarde, verdient, in hunne bibliotheek bewaard te blijven. Het is waardig voor den zoon, wiens vader nog erkentelijk wordt herdacht als de eerste aanlegger van verzamelingen betrekkelijk de kunst en de geschiedenis onzer stad, en die, gelukkiglijk, ievervolle navolgers heeft gevonden.

Opgedragen aan Mgr. Stillemans, behelst het boek, als bijlagen, de lijst der bisschoppen van Gent en der bekende pastoors van St.-Baafs.

Voor de touristen is het formaat echter ietwat te groot; mocht, wat wij wel wenschen, de beschrijving meerdere uitgaven beleven, dan zou het formaat in 12° beter passen dan in 8°.

De druk is net, verzorgd. Twee platen : de schilderij der van Eyck's en de afbeelding van den toren der kerk, zooals deze zijn moest volgens den bouwmeester, die het plan ontwierp, versieren het boek.

D.

Proeven van bewerking met Voorbericht en Prospectus van een, van wege de provincie Friesland uit te geven « Friesch Woordenboek » en van eene « Lijst van Friesche eigennamen. » Leeuwarden, Meyer en Schaafsma, 1893.

Het Woordenboek zal bewerkt worden door de heeren *Waling Dijkstra* en *Dr. J. Buitenrust Hettema*, de lijst der eigennamen door *Johan Winkler*. Wij vestigen de aandacht van allen die zich bezig-

houden met taalstudie, op deze belangrijke onderneming. De omvang van het *geheele* werk wordt op 100 vel druks beraamd, uit te geven in 20 afleveringen. In vier of vijf jaren zal het in zijn geheel zijn verschenen. Prijs : bij inteekening tot *1ⁿ October 1893*, *tien cent* het vel.

Kalender en gezondheidsregel, getrokken uit het handschrift *Liber Orat. Fland.* M. S. uitgegeven door P. Alberdingk Thijm. Gent A. Siffer. Prijs fr. 1,50.

Dit merkwaardig werk, gedrukt op last der Kon. Vl. Academie, geeft een kalender der 14ᵉ eeuw, naar een handschrift berustende in de boekerij der Hoogeschool te Leuven, en vergeleken bij andere deels gedrukte en deels ongedrukte kalenders en gezondheidsregels der 13ᵈᵉ, 14ᵈᵉ en 15ᵈᵉ eeuw. Voor elke maand zijn er eene reeks gezondheids- en keukenrecepten.

Het boek is opgeluisterd met het fac-simile eener teekening van eenen ouden kalender, waarop zonderlinge figuren afgebeeld staan van de bijzonderste heiligen.

In der waarheid een aardig en lezenswaardig werk.

Koninkl. Vl. Academie. Zitting van 16ⁿ Augustus 1893 : De heer F. van der Haeghen, op zijne aanvraag eerelid benoemd, wordt vervangen als werkend lid door den heer Karel de Flou, van Brugge.

Ziehier de prijsvragen voor 1895 :

I. *Oud-Germaansche taalkunde.* — Men vraagt eene Oud-Nederfrankische grammatica (klank- en vormleer) naar het voorbeeld der *Sammlung kurzer Grammatiken der Alt-Germanischen dialekten.*

II. *Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde.* — Er wordt gevraagd eene opgave van bewijsplaatsen uit de gedrukte of ongedrukte geschriften of uit gewestspraken voor elk der woorden, door Kiliaan als *Vetus Flandricum* (Oudvlaamsch) aangeteekend.

III. *Nieuwere taalstudie.* — Eene zoo volledig mogelijke lijst van de verwerpelijke neologismen, die heden in de Nederlandsche taal gebruikt worden, met aanwijzing van hunnen oorsprong en hunne onnauwkeurigheid, alsmede van de juiste Nederlandsche woorden, uitdrukkingen of zegswijzen.

IV. De geschiedenis der Nederlandsche drukpers (dag- en weekbladen en tijdschriften) in Vlaamsch-België, haar invloed op de taal- en letterkunde, alsmede op de zeden en de ontwikkeling van ons volk.

Buitengewone wedstrijd. — Men vraagt een volksboek over de geschiedenis van België van 1792 tot 1814.

Zitting van 20 September. De heer Obrie doet een kort verslag over het XXIIᵈᵉ Nederlandsch Congres verleden maand te Arnhem gehouden en waarop hij de Academie vertegenwoordigde; hij meldt dat de voorzitter Dʳ Slotemaker openlijk hulde bracht aan de welwillendheid en bereidwilligheid, waarmede de Kon. Vl. Academie het voor hare rekening vervaardigde portret van wijlen Prof. M. De Vries ter opluistering van het congresprogramma heeft afgestaan.

Een opstel van den heer Sermon, over Rijkaart Verstegen, zal in de *Verslagen en Mededeelingen* worden opgenomen.

Verstegen was te Londen geboren uit eene Geldersche familie; als katholiek uit Engeland gebannen door Koningin Elizabeth kwam hij zich in 1587 te Antwerpen vestigen. Hij schreef over historie, taalkunde en oudheidkunde.

· De voorstellen der commissiën van nieuwere Taal- en Letterkunde en van Geschiedenis, zullen ter bekrachtiging van haar bestaan en van hare wetten aan de Regeering onderworpen worden.

Davidsfonds. Eens met den *Snellaertskring*, heeft het Gentsche *Davids-Fonds* een vertoogschrift naar de Kamers gestuurd om de aandacht te roepen op de verdere vervlaamsching van het rechtswezen en te vragen dat het burgerlijk recht aan onze hoogescholen ook in het Vlaamsch zou onderwezen worden. Hetzelfde vertoogschrift is reeds door vele afdeelingen van het *Davids-Fonds* en andere maatschappijen naar de Wetgeving gezonden.

In zijne zitting van 10 Augustus regelde het Hoofdbestuur de uit te geven werken van 1894, en benoemde den keurraad voor den uitgeschreven prijskamp voor een werk op de maatschappelijke quaestie. Deze keurraad bestaat uit de heeren Dr H. Claeys, L. Mathot en Brants, hoogleeraar te Leuven.

Een nieuw werk is verschenen : *Dit zijn Sniderien, dat is Loef= ende Beeltwerc die hevet gheteikent en ghesneden Dr August Snieders.*

Den 30 Juli was het weder feest in de bloeiende afdeeling van Zele, een concert werd er aangeboden aan de leden en de heer Emiel Van der Mensbrugghe, advocaat te Sint-Nicolaas, sprak er over « Ons leven ». Den 24 Sept. hield de afdeeling van Aarschoot een toon- en letterkundig avondfeest.

Het gemengd Comiteit van het *Davids-Fonds* en den *Landsbond* voor het herdenken van den Boerenkrijg zal, onder andere, ter gelegenheid van het eeuwfeest van dien nationalen krijg, gedenksteenen oprichten met de namen der gesneuvelden in al de dorpen, waar de strijd gewoed heeft, en, in een bijzonder middenpunt, een grootsch gedenkteeken ter vereeuwiging dier heldhaftige gebeurtenissen.

Prijskampen. — De vijfjaarlijksche prijs (fr. 3,000) voor Fransche letterkunde is dit jaar toegewezen, met 5 tegen 2 stemmen, aan Georges Eekhoud, voor zijn werk *La Nouvelle Carthage*. De keurraad bestond uit de heeren Fétis, Stiernet, Kurth, Discailles, de Groetaers Pergameni en Wilmotte.

In 1852, eerste vijfjarigtijdstip sedert zijne stichting, werd de prijs toegekend ex æquo aan Moke, Weustenraad en Baron; in 1857 werd hij niet toegewezen; in 1862 aan Ad. Mathieu; in 1867 aan Ch. Potvin; in 1872 aan Eduard Fétis; in 1877 en 1882 niet toegewezen; in 1887 aan Camiel Lemonnier voor zijn boek *La Belgique*.

Voor den tekst prijs van Rome (toonkunde) werd een Fransch

stuk bekroond en een Vlaamsch : *Cassandra.* Dit laatste door eenen Gentenaar, Isidoor Albert.

Wat de prijskamp van toonzetting zelf betreft, cantaten op tekst *Lady Macbeth,* de jury bracht de volgende uitspraak uit : Eerste prijs, Mortelmans van Antwerpen, 2de prijs ex æquo, Jozef Van der Meulen van Gent en Lunssens van Brussel; eervolle melding aan Daneau van Charleroi.

De Minister van Binnenlandsche zaken en Openbaar onderwijs herinnert aan de belanghebbenden dat de *prijs des Konings,* in 1894 toe te kennen, zal verleend worden aan het beste werk over de bouwkunde en hoofdzakelijk over de onlangs opgerichte gebouwen in ijzer en glas.

Deze prijskamp is uitsluitend voor de Belgen. De werken bestemd om er deel aan te nemen, moeten aan het Ministerie van Binnenlandsche zaken en Openbaar onderwijs gezonden worden vóór 1 Januari 1894. Zij moeten vergezeld zijn van eenen brief, het doel der inzending aanduidende.

— **Académie royale de Belgique.** — Fransche gazetten kondigen een scherp artikel af tegen de *Académie royale,* met betrekking tot eenen prijskamp, in welken het verdienstelijke werk van den heer J. Helbig niet bekroond is geworden, omdat de schrijver een katholiek is... Daarbij worden in het licht gesteld de « kennissen » van de drie beoordeelaars, en het bewijs geleverd dat een hunner het werk in quaestie niet, of niet geheel, heeft gelezen.

Dit geval herinnert ons den prijskamp Bergmann, gesticht door de weduwe van dien gekenden Vlaamschen schrijver. De eerste maal, dat de prijs kon gegeven worden, was voor de geschiedenis eener gemeente uit de provincie Antwerpen. Slechts één, maar een ernstig, mededinger, was opgekomen : de heer Stockmans, met zijne *Geschiedenis van Mortsel.*

Nu, dit hoogstverdienstelijk boek vond geene genade bij de *Académie.* Was de schrijver katholiek ?

Het artikel eindigt met eene bemerking, reeds vroeger gemaakt in andere bladen : « Als nog eenige feiten, van den aard dergene, reeds bekend, zullen gebeurd zijn, dan zal men denken moeten aan eene herziening van de wetten der Academie, en van de manier, op welke deze hare leden aanwerft. Het kan niet de bedoeling zijn der Regeering, eene *Académie* van *doctrinairs* te onderhouden ».

Germaansche philologie. — Met genoegen vernemen wij dat er in 1894 aan de Leuvensche Alma Mater leergangen hierover zullen ingericht worden. Het werd noodig om niet ten achteren te staan bij de Staatshoogescholen en onze jonge taal- en letterkundigen de gelegenheid te geven zich ook wetenschappelijk te vormen.

De heeren Colinet en Alberdingk zullen er in doceeren, alsook de heeren Lecoutere en Bang, die dezer dagen ook hunne benoeming

tot hoogleeraars bekomen hebben. De heer Bang (een Engelschman) die thans zich verder bekwaamt aan de hoogeschool van Oxford, zal gelast zijn met het Engelsch en het Duitsch, en de heer Lecoutere, die dit jaar de lessen zal volgen der hoogescholen van Leiden en Bohn, met het Nederlandsch en een gedeelte van het Duitsch.

Geluk en proficiaat aan onzen verdienstelijken medewerker K. Lecoutere, Dr in wijsbegeerte en letteren, immers herinneren zich onze lezers zijne meesterlijke bijdragen hier over het Indisch epos : het Mahâbhârata.

Kanunnik Muyldermans. — Onze verdienstelijke medewerker en knappe Vlaamsche schrijver, de zeer eerw. heer J. Muyldermans, is tot kanunnik bevorderd en opzichter benoemd van het middelbaar onderwijs in het aartsbisdom van Mechelen.

Benevens de persoonlijke waardeering mag deze bevordering beschouwd worden als eene hulde aan de Vlaamsche zaak en is die benoeming een onderpand voor meerdere vervlaamsching van het vrije middelbaar onderwijs in het Mechelsche.

Onze beste gelukwenschen aan den eerw. heer Muyldermans.

† Dr Charcot, de beroemde Fransche geneesheer voor zenuw- en hersenziekten en leeraar in de Salpétrière, te Parijs, is schielijk overleden. Hij laat meesterlijke werken achter over zijn vak; ongelukkiglijk zijn zij met materialisme behebt.

† Pater Archangelus Vendrickx, Oud-provinciaal der Eerw. P.P. Minderbroeders Recollecten van België, overleed den 27 Juli ll. te Sint-Truiden. Hij schreef menige godsdienstige werken, waaronder het volgende in 10 boekdeelen zeer gewaardeerd is : *Sermonen over de waarheden van den katholieken godsdienst.* Hij was geboren te Alken in 1818.

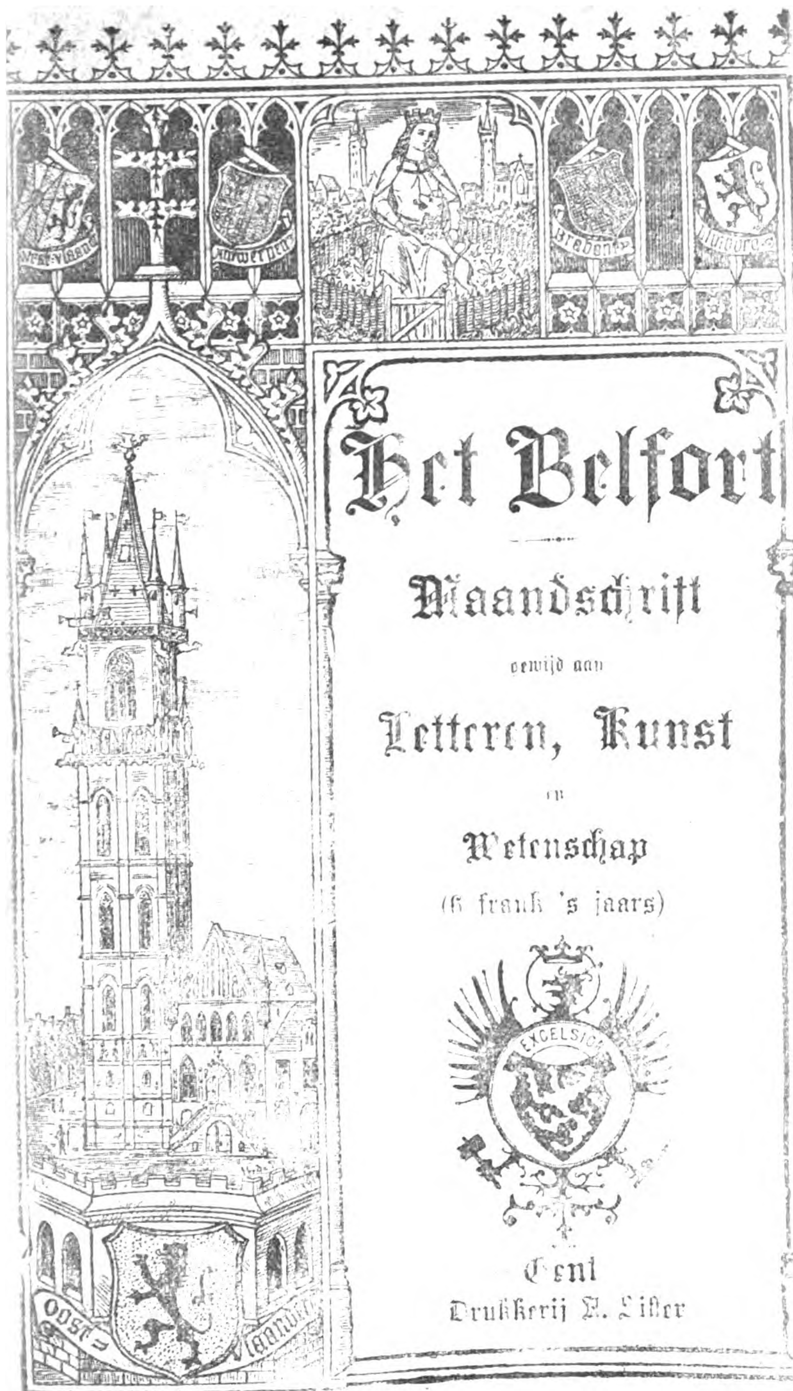
† Mevrouw Anaïs Ségalas, dochter van Charles Ménard, den humoristieken schrijver van *Ami des bêtes.*

Op 17jarigen leeftijd gaf zij een bundel verzen uit niet zonder verdienste; hare bijzonderste werken zijn *Algériennes*, *Oiseaux de passage*, *Faune*, *Mystères de la maison*, *Magiciennes d'aujourd'hui*, de drie eerste gedichten, de twee andere romans. Zij schreef insgelijks aantal letterkundige artikels en kindervertellingen in *Le Corsaire*, *Le musée des familles* en *La Revue pour tous.*

— † Benoit Malon, bestuurder der *Revue Socialiste* en een der meest gekende wetenschappelijke socialisten, is te Asnières, in 52 jarigen ouderdom overleden.

Begonnen als schaapheder in zijn dorp, kwam hij jong naar Parijs en won eerst als werkman, later als klerk, zijn brood, altijd maar studeerende. Hij kleefde het theoretische socialisme aan, gaf tal van schriften uit, werd afgevaardigde van Parijs na den val van het keizerrijk, sloot zich bij de *Commune* aan en werd daarvoor ter dood veroordeeld.

Hij vluchtte naar Zwitserland en schreef daar zijne *Histoire du Socialisme.*

Achtste jaargang, 1893 November Nr 1

WERKEN VOOR ONDERWIJZERS EN SCHOLEN

Leerboek van Rekenkunde, ten gebruike van Vlaamsche normaalscholen, door A. De Riemacker. (Door den Verbeteringraad aangenomen voor het onderwijs in de Normaalscholen) 2de uitgaaf	fr. 3,00
Vormleer. Handboek voor den onderwijzer, id., met menigvuldige platen	» 1,50
Leerboek van Rekenkunde, ten gebruike van het middelbaar onderwijs, id., 1ste boekd. fr. 0,50, 2de boekd.	» 0,75
Précis d'arithmétique, à l'usage de l'enseignement moyen, id., tome I, fr. 0,50, tome II, fr. 0,75, ensemble	» 1,25
Précis d'arithmétique. Partie du maître. Solutions des Problèmes, id.	» 0,75
Bijzondere leergangen voor de verschillige vakken van het programma der lagere scholen, door I. D. S. en A. V. D. Dr., professors in de Normaalschool van Sint-Niklaas	» 1,50
Lessen over gezondheidsleer volgens het Staatsprogramma van 1884, door H. Mys, prof. in de Normaalschool van St.-Niklaas	» 0,75
Lessen van boomteelt ter gebruike van Normaalscholen, door denzelfden met platen	» 0,90
Lessen van land- en tuinbouw, gevolgd van de gezondheidsleer der dieren, id. id.	» 2,00
Lessen over tuinbouw ten gebruike van meisjesnormaalscholen, naar het laatste Programma, id. id.	» 0,50
Natuurlijke historie id. id.	» 0,50
Vlaamsche Spraakkunst ten gebruike van het middelbaar en normaal onderwijs, 2de uitgaaf, door A. Joos	fr. 1,00
Kleine Spraakkunst, met oefeningen, volgens het schoolprogramma van 1884, 1ste deel, Meester, 2de uitgaaf, id.	» 0,30
Idem. 2de deel, leerling, 4de id., id.	» 0,25
Idem. 3de deel, leerling, 4de id., id.	» 0,35
Eenige wenken voor het onderwijs voor de Vlaamsche en Fransche taal in de gestichten van middelbaren graad, id.	» 0,75
Schatten uit de Volkstaal, (vergelijkenissen — gepaarde woorden — beeldspraak — spreekwoorden), id.	» 2,50
Raadsels van het Vlaamsche Volk, gerangschikt, vergeleken en verklaard, id.	» 0,80
Opgaande lessen op stukken van Bloemlezing (J. Bols en J. Muyldermans), 2 deelen, elk, id.	» 0,75
Taal- en letterkundige mengelingen, id.	» 1,00
Vertelsels voor het Vlaamsche volk (*4 reeksen*) elke, id.	» 0,75
Onderwijzer en volkstaal, id.	» 0,75
Korte leerwijze van onzen kerkzang, id.	» 0,30
Waasch idioticon (*ter pers*), id.	» 10,00
Beknopte Mechelsche Catechismus, door Mgr Lambrecht	» 1,80
Principes de morale, id.	» 0,40
Programmes de l'enseignement et règlement général des Ecoles Normales et des Sections Normales primaires de l'Etat	» 0,75
Verordening en Programma van het lager onderwijs	» 0,50
Lijst der aangenomen schoolboeken in het vrije onderwijs van het Bisdom Gent	» 0,10
Standregelen. Bond van onderlingen bijstand van de onderwijzers en onderwijzeressen der vrije en aangenomen scholen van Oost-Vlaanderen	» 0,10
Verzameling van officieële stukken betrekkelijk het lager onderwijs	» 1,00
Handleiding voor het gymnastiek onderricht, J. De Coninck	» 0,80
Zangboek van gymnastiek, id.	» 1,50
Oefeningen op de lessen over de breuken, P. Van Lantschoot	» 0,40
Zangmethode volgens het cijferstelsel, door V.	» 0,40
Aanvankelijke oefeningen op de spelregels, id. I, 0,20, II,	» 0,25
Kleine Vaderlandsche geschiedenis, door A. Alyn	» 0,20
Aardrijkskunde voor lagere scholen, Broeder Alexis	» 0,60

HERACLIUS OF DE KRUISVERHEFFING.

Treurspel in drie bedrijven met reizangen en in verzen.

HERACLIUS!... die luistervolle naam herinnert ons aan dien wereldvermaarden en bij uitstek Godvereerenden veldtocht, welke met de bevrijding en verheffing van het waarachtige Kruis zoo zegerijk ten einde liep. Twee eigenschappen kenmerken den held en aanvoerder dier heilige onderneming, namelijk : onovertroffen dapperheid en begeesterde godsdienstijver.

Heraclius is het volmaakte toonbeeld van den christensoldaat, de waardige voorlooper der middeneeuwsche ridderschap en kruisvaarders. Het geheugen zijner heldendaden schijnt in latere eeuwen den wedijver te hebben gaande gemaakt der Tancreden en Godfrieden van Bouillon.

« Het Oosten, » zoo schrijft H. Drapeyron, in zijn uitmuntend werk over Heraclius, « bewaarde door alle « eeuwen het aandenken van diens heldenfeiten. Pisides « nam ze ten onderwerp zijner Heracliade. Heden ten dage « nog blijft Heraclius' naam onder de bevolking van Syrië « voortleven en wordt de verjaardag van zijn zegepraal op « Kosroës met eene heilige geestdrift gevierd. Duizenden « vreugdevuren verlichten Libanons bergtoppen op den « schoonen feestdag der Kruisverheffing. »

Men herinnere zich de aanleiding tot en de voorname feiten van den beroemden kruis-oorlog.

Kosroës, koning der Perzen, had, na vele bloedige overwinningen op de christenen behaald, het waarachtige Kruis bemachtigd en koesterde het voornemen om de gansche wereld te veroveren. Gelukkig voor de christenen dat toen-

maals Heraclius den Schepter van Constantijn in handen hield. Deze grootmoedige keizer rukt zonder aarzelen aan het hoofd van zijn leger zijn geduchten overwinnaar te gemoet. Hij wil door eene uiterste krachtsinspanning den smaad wreken zijnen wapenen aangedaan, meteen het waarachtige Kruis verlossen, wanneer hem de schielijke tijding gewordt, dat de Avaren zijn rijk overweldigd hebben en Byzance belegeren. De hoofdstad zal bezwijken, zoo de keizer haar niet onverwijld ter hulp snelt. Edoch, overtuigd dat hij zijne kroon en de eer des Romeinschen naams niet zekerder redden kan dan met vooreerst het waarachtige Kruis te bevrijden, besluit Heraclius, vol van vertrouwen op God en de H. Maagd, terstond met Kosroës slaags te worden. Zijne verwachting wordt niet beschaamd. Plotseling verneemt hij dat het beleg van Byzance opgebroken, de Avaren verslagen en op de vlucht zijn. Aangemoedigd door dit heilspellend voorteeken, valt het christene leger met ongestuime kracht op de ontzaglijke heirmacht der Perzen. Volslagen is der christenen victorie! Kosroës overwonnen verbeurt zijne kroon en leven; het waarachtige Kruis is in Heraclius' handen teruggesteld en de keizer voert het zelf, in zegepralenden optocht, tot binnen den tempel van Jerusalem.

Met deze gegevens heeft zeer eerw. P. Marie-Marcel Chopin, S. J. Hoogleeraar aan de S. Jozefs-Hoogeschool te Beyrouth (Syrië) een treurspel vervaardigd, met reizangen, in vijf bedrijven en in verzen, getiteld : *Heraclius of de Kruisverheffing,* door ons tot drie bedrijven omgewerkt, vrij nagevolgd en in nederlandsche verzen overgedicht. Munt het Fransche opstel door rijkdom uit van dichterlijke schoonheden en verscheidenheid van tooneelen, die zielroerend, zielschokkend, zielverheffend elkander opvolgen en afwisselen; de aanleg of het plan van het stuk docht ons echter geene onvoorwaardelijke goedkeuring te mogen wegdragen : weshalve wij het naar een nieuw plan in drie bedrijven hebben omgewerkt.

Vertrouwende dat het den lezers van het *Belfort* niet onaangenaam zal wezen, genoemd tooneeldicht nader te leeren kennen, zoo besloten wij in gemeld tijdschrift met een kort overzicht eenige fragmenten ervan te laten opnemen.

EERSTE BEDRIJF.

De Raadzaal te Jerusalem.

EERSTE TOONEEL.

Heraclius, Zacharias, Patriark, Elpidius, opperbevelhebber des legers, Officieren.

HERACLIUS.

Gij, hoop van 't keizerrijk, zijn hechtste stutpilaren,
Manhafte krijgers, die, in 't barnen der gevaren,
Op 't roemrijk oorlogsveld zoo dikwerf hebt getoond,
Hoe onversaagde moed uw heldenborst bewoont,
Een hooger doel dan roem moet thans uw strijdlust boeien!
't Geloof moet uwe ziel, het kruis uw hart ontgloeien!
Een vreeslijk stormorkaan, zoo snel als onverwacht,
Spreidt over heel den Staat een ijselijken nacht,
Bezwangerd van verderf en dood. Beroofd, verstooten
Van alle menschenhulp, en door ons bondgenooten
Verraden, dreigt eerlang 't noodlottig uur te slaan,
Dat 't Rijk in eene zee van bloed ziet ondergaan.
Heel Azië, van d'Eufraat af tot Indus' zoomen
Staat in 't geweer, en zag zijn horden samenstroomen.
Tot een ontzag'lijk heir, dat telkens zwelt en groeit
Van versche benden, uit alle oorden toegevloeid.
De Parth, de Pers en Meed, versmachtend hun krakeelen
En oude veeten, die sinds eeuwen hen verdeelen,
Vereenden met den Scyth hun scharen woest en wild,
Om met verzaamde kracht te varen in ons schild.
De vlakten weemlen van de ontelbre legerdrommen,
En hijgen onder 't wicht der zware krijgskolommen.
Weidt de oogen heinde en ver, en over berg en dal,
Gij ziet hun kampen en hun tenten overal
Verspreid, waaruit hun kreet ons tergend uit komt dagen
Om met ons kleene macht een kans in 't veld te wagen;
Als of van stonden aan het krijgslot was beslecht,
En de overwinning aan hun standerden gehecht.
De toestand van Byzance is niet min fel benepen.
Door legioenen van Barbaren aangegrepen
En ingesloten, strijdt en worstelt dag en nacht
Zijn handvol krijgers met een vreeslijke overmacht
Van honderden om één. Licht is hun hoop geweken,
Licht zijn die braven in den jongsten storm bezweken;
Wijl niemand onzer tot dees uur bericht ontving,
Of nog Byzans bestaat óf in zijn asch verging.
Dan, eer we ons makkers in hun nood ter hulpe snellen,
Zoo niet des vijands speer hen allen reeds mocht vellen,

Heb ik bij Kosroës een laatsten stap gedaan,
Dat hij 't waarachtig kruis vrijwillig af zou staan;
Hem offrend tot dit eind' een landschap, al de schatten
Van goud en zilver, die mijn Rijkskist mocht bevatten.
Helaas! vorst Kosroës ontzegt mij 't heilig pand
En wijst mijn aanbod met versmading van de hand.
Tot den krijgsheraut.
Laat hooren, krijgsheraut! 't bescheid van hem ontvangen.
't Is oorlog wat hij meldt en wat hij blijft verlangen.

Kosroës' uitdagend en hoonend antwoord verwekt onder de leden van den krijgsraad een storm van verontwaardiging en toorn. De keizer tracht hen te bedaren, hun voorhoudende dat er op staanden voet dient beslist, wat men in de eerste plaats van beide kiezen zal: óf Kosroës slag te everen, óf Byzance, door de Avaren belegerd, ter hulp te snellen. De geheele krijgsraad helt over tot een onmiddelijken aanval op Kosroës; alleen Elpidius, opperbevelhebber des legers, dringt er op aan dat men vooreerst de hoofdstad poge te ontzetten. Onder de beraadslagingen komt (III tooneel) een zendeling met eene boodschap aan den keizer van wege Bonus, veldoverste der troepen te Byzance : « 's Rijks « hoofdstad verkeert in den uitersten nood en zal bezwijken, « zoo de keizer haar niet onverwijld ter hulp snelt. » Die tijding brengt een plotselingen omkeer teweeg in de gemoederen van den krijgsraad, welks leden, met uitzondering van den Patriark en Heraclius, nu allen met Elpidius oordeelen dat men inderijl naar den Bosfoor moet oprukken; maar de begeesterde redevoeringen van den Patriark en den keizer winnen eindelijk alle harten tot den Kruistocht. Men besluit terstond Kosroës aan te vallen, en de Patriark roept in volle geestdrift den legerhoofden toe :

Het Kruis ontstak die vlam in uwe borst en åren;
Een aêm van heldenmoed is in uw ziel gevaren.
Gaat, eedle braven! gaat; u wacht het heerlijkst loon;
Een ander Constantijn voert u ter zegekroon.

Een gezant, met name Elpidor, brengt (IV Tooneel) den keizer de blijde en onverwachte tijding, dat het beleg van Byzance opgebroken, de Avaren verslagen en op de vlucht zijn. Hij verhaalt den inval dier barbaren, de belegering van Byzance, zijn verlossing door de hulp der H. Maagd en de schielijke vlucht der Avaren.

Aangemoedigd door dit heilspellend voorspook, beveelt de keizer dat Maria's beeldtenis geplaats worde, als een heilteeken, op het doek der oorlogsvanen, en dat allen zich door bidden en vasten zouden voorbereiden, om, des anderendaags, na te hebben gecommuniceerd, met Kosroës slaags te worden.

Een bode verschijnt (V Tooneel) en meldt dat 's keizers zoon, Constantijn, in een hinderlaag gevallen en door Kosroës gevangen is genomen. Heraclius blijft eenige oogenblikken met het hoofd op de handen geleund. Aller aangezichten zijn neerslachtig. De keizer, eindelijk oprijzende, en zich tot den Patriark wendende, spreekt met ernstige en rouwvolle stemme :

Ga, vraag 't gebed des volks, in dit mijn treurig lot.

De Patriark.

Wij zullen bidden, Vorst! en ons ter plaats begeven,
Waar eens d'Almachtige Zijn een'gen Zoon zag sneven.

Het gordijn zakt langzaam naar beneden, en men ziet den keizer en zijne officieren droevig en stilzwijgend de raadzaal ruimen.

TWEEDE BEDRIJF.

Een Kerker.

EERSTE TOONEEL.

Constantijn (*alleen*).

De nacht zinkt neder in dees somber kerkermuren,
Hoe kruipen voor mijn hart de treurig-ledige uren,
Gedoemd om werkloos hier te smachten van verdriet,
Wen mij de zegekroon reeds toeblonk in 't verschiet.
. . . .

Plotseling verneemt hij in de nabijheid een gezang : « Vaarwel, o Libanon ».... Daarop krijgt hij het bezoek van een priester. Deze meldt hem dat hij in denzelfden kerker gevangen zit met vier jeugdige Libaneezen, zijne leerlingen, en dat een jong Perzisch Prins, met name Amres, die dagelijks met de gevangenen verkeert, den christenen zeer genegen is.

Hij haalt vervolgens de Libaneesche knapen en leidt ze vóór Constantijn.... Dezen zingen het « vaarwel aan Libanon ». — Eensklaps verschijnt Prins Amres in hun midden, met de tijding dat Kosroës den kerker nadert, en maant hen tot een spoedig scheiden. — De koning poogt door beloften en bedreigingen den kroonprins tot zijnen wensch over te halen. Hij wil dat deze zijnen vader zoude schrijven om hem te manen zijne staten aan Kosroës af te staan, ten einde het leven zijns zoons te redden. Constantijn schrijft, doch in een geheel tegenovergestelden zin als de koning verwachtte. Daarop slaat hem de wachter in de boeien en verlaat het vertrek. — Bezoek van Amres aan Constantijn.

TIENDE TOONEEL.

Amres, Constantijn.

AMRES.

Prins! vrees niet, 'k ben de vriend der christ'nen hier gevangen

CONSTANTIJN.

Wees welkom, edel hart! ik blaakte van verlangen
Om u te zien. Moog' u de hemel zeeg'nen, kind!
Dat in menschlievendheid uw vreugde en wellust vindt.

AMRES.

Hun troost te bieden, wie in dezen kerker zuchten;
Hun leed verzachten zijn mijn zaligste genugten.

CONSTANTIJN.

Maar hoe toch noem ik u, wiens zoete kinderlach
Dees droeven nacht herschept in eenen blijden dag?

AMRES.

Prins Amres luidt mijn naam.

CONSTANTIJN.

O engel, vol ontfermen!
Die ons gevangenen blijft schutten en beschermen;
En op hun ketenen een straal der hope spreidt;
Hoe uit u mijne ziel haar volle dankbaarheid!

AMRES.

Hoe zou mijn boezem van verheuging overvloeien,
Mocht ik hun melden, wie hier treuren in de boeien,
Dat wijd de poorten van hun kerker openstaan;
Dat weer de vrijheidszon voor hen is opgegaan!

CONSTANTIJN.

Gij mint ons teêr, lief kind. Uw liefde is ons ten zegen.
Maar spreek, waarom zijt ge ons gevang'nen zóó genegen?

AMRES.

Mij bloedt het hart, wanneer met knarsend wangeluid
De zware kopren deur des naren kerkers sluit
Op een gevangene. Ik min het buitenleven,
De lucht der bergen en den geur der bloemendreven,
Der vooglen melodie bij 't rijzen van de zon,
Het ruischen van de beek en 't murm'len van de bron.
Ach! kwam een duistre wolk soms drijven voor mijn oogen,
Dan zocht mijn blik met angst de zon aan 's hemelsch bogen;
En 't was mijn hart een pijn, als vóór mijn bang gezicht
Het rein azuur verdween en 't vriendlijk zonnelicht.
Wat voelde ik vaak mijn ziel van medelij bewogen,
Als ik een vogelken, het nestje pas ontvlogen,
Zag aangegrepen, om, zijn eenzaam leven lang,
Te kwijnen in een kooi, een naar en droeg gevang,
Wanneer het vrij en blij, op eerstbeproefde veêren,
Zou vliegen hemelwaarts en vroolijk kwinkeleeren.
'k Beklaag des 't lot van hen die in dees kerkernacht
Vertreuren, waar geen zon noch roos hun tegenlacht,
Maar hoor daarbij een stem, een hemelstem van binnen,
Die mij de christenen doet eeren en beminnen.
Ach! Prins, ook jong als ik, ver van uw vaderland,
Wat moet ge lijden in dees donkren kerkerwand!

CONSTANTIJN.

Neen, dierbare Amres, neen. Hoe zou mijn ziel nog lijden,
Nu gij hier opdaagt als een engel van verblijden,
Die vol meedoogendheid, vóór mijn bedrukt gezicht,
De sombre wolk verdrijft, den zwarten sluier licht,
Die in dit naar gewelf mijn blikken hield omtogen,
En weer een hoek ontdekt der heldre hemelbogen!
Uw taal aandoenlijk schoon heeft mij den geest vervoerd,
En menig teedre snaar in mijne borst geroerd!
Lief kind! ik min met u de vrijheid, 't vroolijk zingen
Van 't lieve vooglenkoor, de groene heuvelklingen.

Mijn levensdag ging op in zonneschijn getooid!
'k Zag bloemen overal op mijnen weg gestrooid!
De schoone wereld, met haar pracht en lieflijkheden,
Scheen aan mijn jeugdig oog een altijd-bloeiend Eden.
En nu haar glans, haar vreugd voor eeuwig mij ontstaat;
Nu reeds de stonde naakt dat 'k haar tooneel verlaat;
Werp ik een blik terug op mijn vervlogen leven,
En vroeger heil, helaas! te spoedig heengedreven.
Mijn loopbaan is volbracht, mijn levenszon zinkt neer!
Nooit zie 'k Byzance noch zijn schoonen hemel weer!
Nooit ziet zijn haven mij, met vroolijk, lustig schateren,
Weer dobb'ren in een boot op hare stille wateren,
Terwijl aan d'avondkim de laatste zonnegloed
Een starrenhemel op haar spiegel tint'len doet.
Vaarwel dan, levensbloem! o hemel dezer aarde!
Mijn schoone jeugd, vaarwel, die mij genot steeds baarde!
Vaarwel, gij, droom van roem! harstocht'lijk aangekleefd,
Mijn harte breekt, nu gij voor eeuwig mij ontzweeft.
. . . .
. . . .

Amres, een oogenblik uitgegaan zijnde om den sleutel te halen van Constantijns boeien, keert weer en bevrijdt den kroonprins van zijne banden. Vervolgens verhaalt hij hem zijnen wonderdroom van verleden nacht. « Eene vrouw « vol hemelsche schoonheid was Amres verschenen, dra- « gende op haren arm een lief kindeken, dat hem min- « zaam zijn kruisken aanbood, terwijl de schoone vrouw « hem wees op een schitterende rozenkroon. Hij had al « haastig naar de kroon gegrepen, toen de schoone vrouw « hem vermaande dat, wilde hij de kroon bekomen, hij « vooreerst het kruis hares zoons aanvaarden moest. » — Constantijn verklaart aan Amres diens wonderdroom. « Die schoone Vrouw is de H. Moeder-Maagd Maria, en dat kindeken is Jezus, haar Zoon, Verlosser aller menschen. » Hij noopt verder Amres aan om Christus te belijden. — Bekeering van Amres. — Hun onderhoud wordt afgebroken door het naderen van den beul.

Op het aandringen van Constantijn, verwijdert zich Amres, doch keert spoedig terug en nu smeekt hij zijnen vriend dat deze hem zijne boeien zoude afstaan en de wijk nemen naar het leger der christenen. « Heraclius is reeds met zijn leger in aantocht en uw doodvonnis, door Kosroës geveld, staat uitgevoerd te worden. » Constantijn wijst eerst Amres zelfopoffering grootmoedig af, doch toen deze

hem overtuigd had dat zijn persoon, als telg van koninklijken bloede den beul en koning heilig was en onschendbaar, liet hij zich overhalen, tevens zwerende, zoo de krijgskans den christenen gunstig ware, den volgenden dag zijnen vriend te zullen verlossen. Zij verwisselen onderling en in der haast hunne bovenkleederen. — Aandoenlijk afscheid.

AMRES (*hij blijft Constantijn eenige stonden naoogen*).

Hij is gered!.... ik voel de vreugd mijn ziel doorstroomen.
Maar daadlijk zal de beul in dit vertrek hier komen.
Zal 'k mij verklaren? — Neen, hij durft het vorst'lijk bloed,
Het bloed van Kosroës niet plengen. — Maar dan moet
Mijn hart in eeuwigheid de rozenkroon verzaken,
De schoone martelkroon, waar 't innig blijft naar haken.
Men komt.
(*Hij bespeurt den beul met het bloote slagzwaard in de hand.*)

AMRES.

Ik geef aan 't Kruis mijn keus, mijn dank en lof.
(*De beul gaat toe-laan, Amres buigt het hoofd om den slag te ontvangen.*

AMRES.

Gij roept mij, englenrei! ik vaar naar 't hemelhof.
(*Het gordijn valt, alvorens de beul geslagen heeft.*)

DERDE BEDRIJF.

Het tooneel speelt te Jeruzalem op eene hoogte, die de wallen en het omliggende dal beheerscht. Men hoort het bazuingeschal van Heraclius' leger, dat ten velde trekt. De Patriark monstert de voorbijtrekkende troepen en zegent ze.

De gouverneur van Jeruzalem brengt hem de blijde tijding dat Constantijn, uit Kosroës' handen ontsnapt, te Jerusalem is aangekomen, alwaar zijne bevrijding de hoop in alle gemoederen doet herleven.

....Een bode verhaalt hoe hij den kroonprins aan den voet van het H. Graf ontmoet heeft, waar deze, nedergeknield in het gebed, het voorbeeld gaf der innigste godsvrucht.

Constantijn smeekt den Opperpriester dat hij zijn zwaard zoude zegenen tot den strijd. Hij wil ten velde trekken, maar de Patriark vergt in naam des keizers, dat de kroonprins

binnen de stad en achter wal zoude blijven..... Men hoort de klaroenen den aanval blazen. — Terwijl de Patriark en Constantijn van de hoogte het strijdtooneel naöogen, heft het koor der Levieten den strijd-hymne aan : O God des strijds!....

Een bode uit het leger meldt aan de vergadering hoe de kans den christenen gunstig is, ... de eindtriomf schijnt alreê verzekerd,..... gerucht uit de verte.... Men hoort de galmen van den noodklaroen.

Een ander bode treedt op en verkondigt dat de slag voor de christenen verloren is.... De vijand kreeg talrijke hulpbenden; het christenleger is van alle zijden omsingeld en ingesloten, en kan niet gered worden dan door een wonder.

Nu verschijnt veldheer Elpidius : de toestand van het leger is hopeloos. De keizer heeft hem bevolen het veld te ruimen, en Jerusalem te dekken. Heraclius wil doorstrijden tot de dood.

Constantijn, vol van geestdrift, vliegt ten velde, om zijnen vader te redden of naast hem te sneuvelen.

De Patriark en de Levieten knielen neder om te bidden..... Men hoort het naderend geklikklak der wapenen en het geschreeuw der soldaten, — de Patriark geeft den Levieten zijn' laatsten zegen.

TWAALFDE TOONEEL.

DE PERZISCHE SOLDATEN.

(*Men hoort ze schreeuwen achter de schermen.*)

Ter dood!

DE PATRIARK.

Wij offren u ons zielen, groote God!

(*De vijanden stormen op het tooneel binnen, gereed om toe te slaan.*)

DE PERZISCHE SOLDATEN.

Ter dood! dat christen! roed!

(*Op het oogenblik dat de Perzen hunne zwaarden verheffen om toe te slaan, komen de christene soldaten door het tegenovergestelde scherm binnengestoven.*)

DE CHRISTENE SOLDATEN.

Terug, verwenschte rot!

(*Zij slaan den vijand terug. Een christen officier blijft alleen op het tooneel.*)

EEN CHRISTEN OFFICIER.

Rijs op, gij priester Gods! Levieten, opgerezen!
Gewonnen is de slag.

Nu verhaalt hij hoe het leger der christenen, dat reddingloos verloren scheen, schielijk een volslagen overwinning behaalde.

Zegepralende intrede van Heraclius te Jerusalem. — Hij is door den Patriark verwelkomd.... Daarop verschijnt Constantijn met Elpidius en de jonge Libaneezen, door den kroonprins uit hunnen kerker verlost. .... Een Perzisch afgezant laat zich aanmelden bij den keizer.

Hij kondigt dat de onverwachte nederlaag der zijnen, alsmede de moord van den volksgeliefden Prins Amres een opstand heeft verwekt in het leger; dat Kosroës onttroond, omgebracht en vervangen is door zijn zoon, Siroës; dat deze laatste met den keizer den vrede wil sluiten en te dien einde het door Kosroës veroverde Kruis in Heraclius' handen laat terugbestellen. .... Het waarachtige Kruis wordt op het tooneel gebracht en den keizer overhandigd. — Tafereel! allen knielen aan zijn voet en vereeren het.

Heraclius wil zelf het H. Kruis naar Jerusalems' tempel overvoeren. .... Hij is door eene onzichtbare kracht wederhouden. De Patriark ziet in dat wonder eene waarschuwing des hemels en vermaant den keizer dat hij, om het Kruis te mogen dragen, zijne kroon en plechtgewaden behoort af te leggen.

Slotrede van den Patriark.

Wij blijven, zalig Kruis! u zeegnen en beminnen,
Ja, zweren op dees dag, waar ge ons liet overwinnen,
Eene eeuw'ge liefde u toe, die nog de haat vermeert,
Wen ooit zijn grimmigheid weer tegen u zich keert.
O! waarlijk sterk zijn zij en vreeselijk in 't strijden,
Die U, gezegend Kruis, hun hart en liefde wijden!
Zij tarten onbeschroomd én bijl én martelvier;
Braveeren stout de dood met open helmvizier;
Verachten hoon en smaad en lastering en logen,
Wijl gij 't onsterflijk loon laat schittren vóór hun oogen;
En vielen ze ook als gij op Jezus' lijdensbaan,
't Was slechts om sterker en zeeghaft'ger op te staan.
Ik zie u, reddend Kruis, van hemelglans omgeven,

Onsterflijk over 't puin der tijden henenzweven.
O wee! wat wraakgehuil! wat losgebarsten nijd
Brult woedend te uwaart op en buldert wijd en zijd
Het vorst- en volkendom, de beulen en de krijgers,
In 't bloedig worstelperk de hongerige tijgers,
Vereenen tot uw val hun woeden en hun kracht,
Maar schooner rijst ge, o Kruis! uit bloed en tranennacht.
Gij, haters van de Kerk! blijft op uw macht vrij bogen!
Wie Cesars overwon, belacht uw ijdel pogen!
Word' weer de Kerk vervolgd, door sektenwrok belaagd,
Dan ziet gij allen haar, voorvechtster, onversaagd
U tegentreên, en fier, met majesteit omtogen,
Verheffen hare kruin ontrefbaar in den hoogen.
Zij zag door de eeuwen heen op d'ondermaansche baan
De volken rijzen en weer beurt'lings ondergaan;
Maar « onvergankelijk » staat haar vóór 't hoofd geschreven,
Háár is de onsterflijkheid ten zeekren deel gegeven;
En éénmaal staat ze alleen, vol hoop en levensmoed,
Op 't puin der werelden, verteerd door vier en gloed,
En plant op 't sluim'rend stof van voor- en nageslachten
De kruisbanier. O Vorst! dan zult ge u zalig achten,
Dat gij uw liefde aan 't Kruis in 't strijden hebt betoond,
Wijl 't u met eeuwig heil en eeuw'gen luister kroont;
En eindloos zal de lof weergalmen van de helden,
Die in dees heil'gen kamp hun bloed te pande stelden,
Maar laten we allen op dit plechtig hooggetij
Ons duurherwonnen Kruis met zang en harmonij
Rondvoeren door de stad en haar bevrijde wallen,
En uit de borsten 't lied der zegepraal weerschallen.

De rei heft den zegemarsch aan :

Triomf! triomf! het Kruis verwon!
Nu glanst der christ'nen zegezon!

De nacht is afgedreven!
O! blijv' dees heug'bre dag,
Die 't Kruis verheffen zag,
Door d'eeuwen heen, in 't hart der christ'nen leven!

. . . .

En de optocht begint in bepaalde orde. De keizer sluit den optocht, het Kruis dragende : hij groet de toeschouwers, hun het kruis toereikende. De zangen houden op en het gordijn valt.

J. W. VAN GENCK, Pr.

EENIGE WOORDEN OVER KERKSCHILDERING.

(*Zie jaargang* 1893. *afl. April blz.* 296.)

EEN belangrijk punt blijft ons nopens de stoffe nog te bespreken, namentlijk de kleurwijze.

Toen wij vroeger betreurden hoe spijtig nog altijd tegen de gezonde kunstbegrippen in dit punt wordt gezondigd, bekenden wij ook dat vooral de kleurwijze eene nadere, grondiger studie, eene grootere geestontwikkeling vereischt dan de reeds behandelde kunstregels.

Ook, wat men er al van zegge, hier komt grootendeels een goede, gezonde smaak, een fijn gevoel van pas, gaven die den kunstenaar moeten ingeboren zijn en die hij door studie, door zien en ondervinden moet louteren, uitbreiden en volmaken. Van daar ook juist dat over dit punt het minst stellige regelen en voorschriften te vinden zijn en dat schrijvers over het vak daaromtrent soms de meest uiteenloopende gedachten vooruitzetten.

In eenige grondtrekken, echter, komen alle kenners overeen, laat ons die overzien en eenigszins ophelderen. Vooreerst, zooals uit de vorige regelen over de verdeelingen en vormen natuurlijk voortvloeit, moet ook het kleur volgens den tijd zijn die men in zijn werk zoekt te doen herleven. Hier, wederom staan bijzantijnsche, romaansche en nieuwere middeleeuwsche voorbeelden, zoo in natura als in boekwerken, ons hier en daar ten dienste, terwijl de latere eeuwen ons schier niets diesaangaande opleveren.

Men weze echter zeer voorzichtig, zelfs in gothiesche schilderingen, bij het gebruiken van, 't zij ook welke voorbeelden, onder andere om deze volgende redenen.

In de heiligdommen van ons land zijn weinige, om niet te zeggen geene, schilderingen der middeleeuwen voorhanden, tenzij hier en daar eene gedeeltelijke : een stuk houten gewelf, een achtergrond, een altaar, beeld of *consool*, ook al kolomen, enkele schachten of bundels. Nergens, echter, vormt die kleuring een geheel en zelfs zijn het veelal menschelijke figuren die wij aldus vinden afgemaald. Het is aldus moeilijk een juist gedacht op te vatten van de overeenkomst der kleuren die onze oude meesters in het geheel of gezamentlijke hunner werken betrachtten. Er valt veel te zoeken en te vergelijken en daarbij dan nog rekening te houden van de verschillige tijdstippen waaraan verschillige bouwen toebehooren, van hunne rijkere of eenvoudiger versieringwijze, van dezer plaatsing in wel verlichtte of somberder, in hooge of lagere gedeelten van het gebouw en nog menige andere bijzonderheid.

Zal men beter slagen met zijnen toevlucht te nemen tot uitheemsche voorbeelden, zooals er hier en daar nog bestaan in Frankrijk, Duitschland of Engeland? Zal men met meer vrucht de kostbare boekwerken raadplegen die over de versieringkunst het licht zagen? In dit alles, wederom, behoort men te handelen met de grootste bescheidenheid en kennis en vooral te redeneren.

Het is immers gekend, en bekend, dat bijzonderlijk in de middeleeuwen, de kunst altijd meer of min nationaal was, 't is te zeggen, dat zij verschool van land tot land, volgens den aard van het volk en volgens de geschapene natuur die de kunstenaren omringden. En zou dat wel ergens meer in blijken dan in de kleurwijze? Zullen de ongemengde, nu sombere of ruwe, dan schitterende kleuren, zooals men die in de natuur ontwaart onder de hevige en helle zonnestralen der warme landen, wel ooit behaaglijk of zelfs uitstaanbaar zijn voor onze vlaamsche oogen?

Zullen wij dan wijs handelen met die schelle, harde toonen in onze schilderingen na te bootsen zooals de Italianen het deden en nog doen en zooals het vele Fransmans navolgden? Zullen wij de lieve, ja al te lieve, halve toontjes eener meer echt fransche school of de gezochtte grijsheid en toonloosheid der nieuwere franschen tot voorbeeld nemen? Moeten wij ons spiegelen aan de veelal weinig geschakeerde toonladder der Duitschers of zelfs aan de krachtiger en toch zoete engelsche kleurharmonie?

Voorzeker moeten wij leeren aan iedereen en overal; doch ontegensprekelijk is het toch te betreuren dat wij, Belgen, in zoo vele dingen, en namentlijk in de kunst, niet méér nationaal, niet méér oorspronglijk zijn.

Navolgen, zeker, kan goed en gepast zijn, maar daartoe ook wordt veel vereischt, zóó veel zelfs dat sommigen beter werk zouden leveren met wat meer hunne eigene inspraken te volgen, met wat oplettender na te gaan wat hen al omringt, dan met zoo maar slaafsch na te volgen, dikwijls zonder zin of grond.

Wat nu vooral het kleur aangaat : wij, Vlamingen, hebben altijd en bij alle volkeren den roem gehad voortreffelijke kleurders te zijn. Zouden wij dat talent waarlijk verloren hebben en dus gedwongen zijn elders onze toonen te gaan zoeken? 't Ware al te vernederend om het aan te nemen. Laat ons eenvoudig ons vlaamsch gemoed raadplegen.

Zooals schier alles wat ons hier omringt zoo is dit, ons gemoed, gestemd of tot blijmoedigheid, tot verheven gevoelens zelfs, doch zonder gezochten praal of verblindenden glans; tot ernstigheid zonder treurige zwaarmoedigheid.

Niets overdrevens, niets onnatuurlijks, schokkend of gemaakt, behaagt ons. Zoo is onze zon en onzen luchtkring, zoo zijn onze planten en bloemen, zoo zijn onze zeden en gebruiken, zoo zijn wij van natuur, in een woord; en zoo moeten onze werken zijn, willen wij ze eigenaardigheid geven en als dusdanig doen achten zelfs bij vreemde kenners.

Onze kleurwijze zal dus geene blijde, lieve toonen uitsluiten, maar zij zal zich wachten die te gebruiken in groote hoeveelheid en zelfs die al te schel te maken. Schoon rood, levendig blauw, groen, purper, oranje enz. zullen ons dan enkel dienen als geleiders en verdeelers of hoogtens als kleur aan hier en daar verspreide kleinere versieringen. De toonen der gronden, in het algemeen helder, zelfs ook wel eens zwaarder van kleur, zullen echter nooit vuil of treurig zijn. Wat bij onze oude meesters, zoo tafereelschilders als versierders, bijzonder in het oog springt is de zorg die zij dragen om niet alleen hunne kleuren goed te harmoniseeren, maar ook om hunne toonen te verdeelen.

Straffe kleuren of heele, volle toonen stellen zij schier nooit de eene nevens de andere maar wisselen zij wijselijk af met halve toonen; die zij, wederkeerig, ook al niet onbedacht naast elkander zetten.

Aldus, geen rood, blauw, groen, geel enz. van gelijke weerde nevens elkander, zelfs geen wit bij zwart, maar een geregelde overgang van de hevigste tot de zachtste, van de lichte tot de donkere toonen; zonder schokken, en echter zoodanig in kleurwaarde verschillend dat men elken vorm ten duidelijkste kan onderscheiden.

Ziedaar, in algemeene trekken, eene macht die ons de studie van oude goede voorbeelden, met geoefende beredenering gepaard, moeten verschaffen.

Bepaalder terugkeerend tot de kleurwijze der openbare gebouwen en namentlijk van kerken valt, ten eerste, aan te merken dat het karakter van een gebouw uit zijn eigen eischt dat ook de kleuren helpen om het te volmaken en, onder andere, om het te vestigen.

Daartoe zal men de lichtste toonen boven in het gebouw gebruiken en hoe lager hoe zwaarder werken om tegen den grond met een ernstige kloeke kleur te eindigen.

Donkerblauwe gewelven (waartusschen dan somtijds nog zware *nervuren* met groote, bloedroode plekken)

misvormen zeker een gebouw en doen het, als 't ware, op het hoofd der aanschouwers nederzinken. Vereischt de plaats dan noodzakelijk een' sterrenhemel en mag zijn grond niet wit zijn; hewel, uw blauw weze dan zoo licht en lief mogelijk; zet dan uwe paneelen met ietwat ernstiger kleuren af en houdt uwe *nervuren* wederom zoo licht van toon als 't zijn kan.

Eene tweede, stellige vereischte tot eene goede kleurharmonie is dat men de kleuren welke men gebruikt aanhoude, en zelfs verbinde, heel het gebouw door, zonder ergens eenige merkelijke plaats over te laten waar dezelve niet te hervinden zijn. Wil dit zeggen dat, als men, bij voorbeeld, een blauw gewelf heeft, men dan de geheele kerk moet in 't blauw schilderen; of, als ergens eene bruinroode gordijn is aangebracht, dan heel het gebouw waar die hangt er bruin moet uit zien?

Geenszins : dit wil enkelijk zeggen dat gij uw blauw of uw bruin niet in eens zult verlaten en niet alleen zult laten staan als een vreemdeling tusschen al andere kleuren. Gij zult dan van het gewelf met een beetje blauw, hier en daar, afdalen; en van omlaag met bandjes, ornamenten, lijnen enz. in bruin of rood opklimmen; zorg dragend te verzwaren, zelfs te vervuilen van toon in het om laag komen; te verlichten en vervrolijken in het opgaan.

Aldus kan zelfs een en het zelfde werk, met blauwen hemel en bruin onderwerk, beide kleuren behouden en, volgens den regel, harmonieus zijn; immers, niets belet den versierder tot in het gewelf bruinachtige lijntjes of bolletjes te gebruiken terwijl tot in de gordijn, tot in hare franiën, zelfs, met blauw kan gewerkt worden. En toch zal daarom uw werk noch blauw noch bruin wezen.

Het is echter noodig dat, zoowel als in muziek en in alle kunsten, ook in versieringwerk een thema, een heerschend gedacht doorstrale; dus zal het eene of andere kleur heerschen en het meest, ja, schier overal terugkomen. De grondtoon der muren is gemeenelijk het best tot zulk een hoofdkleur geschikt, daar die toon doorgaans niet hard

of schel is, iets wat hier vooral dient vermeden te worden. Eene schildering waarin vele kleuren al te gelijk verdeeld, als waren zij gemeten en gepast, voorkomen, kan nooit aan het oog behaaglijk zijn : door hare veeltoonigheid wordt zij eentoonig, door hare *simetrie* is zij vervelend.

Uit deze algemeene beschouwingen is het reeds klaar op te maken wat sommige schilderingen zoo onhebbelijk en gebrekkig maakt; wat de eenen zoo ruw en onbeschaafd doet voorkomen en de anderen alle voorkomen beneemt; al zijn ook al dikwijls verdeelingen en teekening opperbest en zijn er hoegenaamd geene kosten gespaard.

Zetten wij echter, tot nadere verklaring en begrip, sommige punten nog klaarder uiteen.

Vele schilders, belust op nieuws of zoekende naar *effect*, werpen tusschen hunne gewrochten hier en daar, ja somtijds wel op eene enkele plaats, eene kleur, of kleuren die verder in hunne schildering niet te ontwaren zijn.

In vele kerkschilderingen treft men aldus van die vuistenbreede bandjes aan in zwart en wit : bek- of tandjes, ruiten, bollen, kruisjes enz. die of de bogen afzoomen, rond paneelen, onder het gewelf, boven eenen ondermuur of damast loopen enz., enz. Elders zijn het grootere, breede banden in wit, rood of blauw, of welkdanige kleur ook, die de schildering in hare gansche lengte of breedte doorloopen; elders zijn het damasten, gordijntjes, gronden achter beelden enz. enz. Nu, al zulke dingen, alleen staande of enkelijk zelfs in een afzonderlijk kleur, maken plek en zondigen dus tegen de harmonie. Zal een schilder met gevoel, dus ook met muzikaal gevoel, niet verstaan dat zulke onverwachte en schokkende inmenging eener vreemde kleur gelijk staat met eene valsche noot in het muziek? In plaats van hierdoor de gezochte aantrekkelijkheid te verkrijgen bederft hij dus eenvoudiglijk een werk dat anders mogelijks niet te berispen zoude wezen.

Zal iemand opwerpen dat zulke dingen wel eens in oude sieraadschilderingen voorkomen? In bijzantijnsche en romaansche stijlen kan dat mogelijks wel eens zoo schijnen ; doch merken wij aan, vooreerst: dat de schilder-

wijze, of liever het inlegwerk (mosaïque) waaruit vele dezer oude werken bestaan hun zulk een gemakkelijken keus van grondstoffen niet aanbood gelijk wij bij der hand hebben. Daarbij, als wij goed toezien, zullen wij meestal bemerken dat van dit gebrek in oudere werken meer schijn bestaat dan echte wezenlijkheid en dat die wit-zwarte en andere levendige deelen overal in het werk in grootere of kleinere maat terugkomen of zelfs meer of min verbonden zijn. En ware het ook eens, bij geval, anders, wat bewijst zulks tenzij dat ook in vroegere tijden alle werken geene meesterwerken waren? Of zijn wij wel ooit gehouden gebreken in onze gewrochten te brengen omdat anderen ons daarin voorgingen?

Doch zijn er versierders die aldus door te veel naar *effect* te zoeken en te onbezonnen hevige kleuren tusschen hunne samenstellen te werpen, met de harmonie afbreken; andere, integendeel, hebben te veel schrik van het kleur en blijven daardoor immer toonloos en gansch zonder *effect*. Het zijn vooreerst dezen die willende ernstig schijnen al hunne toonen even duister, treurig en vuil maken (*ombre*, casselaarde, grijs, grauw). Ten tweede zijn het dezen die trachtende lief en aangenaam (*gratieus*) te blijven, al hunne toonen even licht en klaar, vriendelijk en zuiver houden. Beide soorten missen hun doel door dezelfde reden : hunne toonen zijn te gelijk in waarde; 't is een muziek zonder kracht of leven; iets dat verveelt en dat, bijzonderlijk in eene kerk, heel en al misplaatst is.

Op eenen grond en met een heerschend kleur, min of meer licht, volgens plaats en omstandigheden, werke men dus met zichtbaar straffere en zachtere kleuren: zelfs wel hier en daar met een meer gemengd, onzijdig kleur om het omringende beter te doen voorkomen.

Wie zal het durven veroordeelen op halve, dus lichte toonen, zelfs wit te gebruiken om linten of banderollen en andere ornamentjes voor te stellen; of waarom zou men geen zwart op donkere gronden

durven bezigen? Ongemengd wit en zwart zijn nogtans in schilderwerk eigentlijk af te keuren maar door eene kundige leiding wordt hun gebruik soms zoo schoon aangebracht, dat dit als het ware van zelfs en natuurlijk de harmonie komt sterken en volmaken en dat eene overdreven vrees dezer twee uiteinden der toonladder een wezentlijk gemis aan takt zoude verraden. Zoo is het gesteld met alle andere hevige kleuren: men moet ze meester zijn, dezelve met maat en keurigheid gebruiken, ja, maar toch meest altijd ze (of beter eenigen ervan) zekerlijk gebruiken.

Eenigen ervan, zegden wij, en ja, dit brengt ons op een ander punt in de gebouwschildering, te weten op de veelkleurigheid die al te dikwijls in overtolligheid ontaardt. Omdat eene schilderwijze den naam draagt van *Polijchromie* of *veelkleurige* is het zeker niet geoorloofd van eene kerk of kapel een soort van staalboek te maken. Al te veel verschillige kleuren in één werk maken dit bijna nooit schoon, daar een verstandig gebruik daarvan uiterst moeielijk is, al ware het maar om in de pas opgegevene regels te blijven. Hoe zal men, in zulk geval, bij voorbeeld, op voldoende wijze zijn hoofdkleur (couleur dominante) behouden; hoe al die kleuren plaatsen zonder in al te gelijke verdeeling te vallen; hoe die allen aanhouden en binden, heel het gebouw door? En dan de overeenstemming van kleuren en toonen die bij het gebruik veler verscheidenheden meer en meer gevaar loopt te versukkelen! Ook wordt het meest in alle kleurrijke versieringen opgemerkt dat, al zijn die wel eens prachtig en rijk te noemen, zij toch niet uitgeven wat zij in hebben en vooral dat de vormen (de teekening) er door het kleur zoodanig overweldigd worden, dat zij als verloren schijnen en van eenige stappen afstand niet meer te onderscheiden zijn. Van daar dat Violet-Leduc, en vele gezaghebbende kenners met hem, enkel eene veelkleurige (nooit alkleurige) versiering veroorloven als er genoegzaam goud in mag gebruikt worden. Het goud, immers,

heeft de eigenschap overeen te stemmen met alle kleuren, ja, dezelve zelfs dikwijls van waarde, soms van toon, te doen veranderen. Dus kan men het tusschen, rond, onder. boven, zelfs op alle kleuren of derzelver toonen zetten en zoo wordt het in de hand eens bekwamen meesters een onschatbaar middel om de harmonie te behouden, ja weleens te herstellen.

Voor alle groote, meestal eenvoudigere schildering of kleuring, en namentlijk als die zonder goud moet uitgevoerd worden, vergenoege men zich met hetgeen Violet-Leduc noemt de kleine- of eenvoudige harmonie (l'harmonie simple).

Deze bestaat uitsluitelijk uit geel, rood en bruin, als grondtoonen, met wit en zwart, als geleiders en verbinders. 't Zijn vooral de okers en het engelsch rood die hier de hoofdrollen spelen en altijd kunnen zij een werk leveren dat voldoende, ja zelfs warm en gezellig van toon is. Andere bruinen, zooals *ombres*, doodekop, Siënnaäarde enz. ook klaarder rood of geel kunnen er voordeelig in gebruikt worden. Sommigen durven er zelfs wel een donker, vuil blauw tusschen brengen (Sint Andrieskerk te Antwerpen) maar dit is overbodig en zelfs in het algemeen niet aan te prijzen;

Intusschen zijn aan die eenvoudige versieringwijze verscheide voordeelen verbonden : zij werd in vele oude, bijzonderlijk middeleeuwsche, werken gebruikt en levert dus altijd een ouderwetsch voorkomen op; daarbij is zij zelden schokkend of vervelend, want al zijn hare kleuren overeenstemmend toch bieden zij voldoende afwisseling aan; eindelijk, zulke versiering kan op vele plaatsen, op uitgestrekte oppervlakten worden toegepast want hare uitvoering is niet kostelijk.

Nog in nadere bijzonderheden te treden aangaande bepaalde kleuren of toonen voor deze of gene werken, deze of gene bijzondere deelen; dit ware, meen ik overbodig, zelfs ondoenbaar, ten ware in een uitgebreid en omstandig werk uitsluitelijk over het vak.

De bepalingen hier in breede trekken aangeduid

zijn overigens toepasselijk op alle openbare gebouwen, zoo in middeleeuwschen als in moderner trant. Hunne bewerkstelling en omstandiger uiteenzetting moet de versierder hem, zooals wij zegden, zien eigen te maken door ernstige studie der goede voorbeelden, door gezonde rede en eigen, gelouterd gevoel. Immers, die niet gevoelt kan nooit kunstenaar worden; die niet redeneert kan zijn gevoel niet in toom houden, die niet studeert kan noch gevoel noch rede tot ontwikkeling en vastheid brengen.

Het moet, intusschen, uit dit kort overzicht, uit deze nog zoo oppervlakkige bespreking der versieringkunst reeds ten duidelijkste gebleken zijn dat niet al schilder is wie zich als zoodanig aanstelt; zelfs, dat alle schilders, dien naam ook weerdig, daarom geene kerkschilders zijn. De versierders zelf, eerst vooral, nemen dus deze wenken te baat : dat zij uitvoeren hetgeen zij kennen en verstaan; dat zij neerstig en grondig aanleeren hetgeen hun nog ontbreekt. Wat hen betreft die willen of moeten laten versieren, het ware zeer te wenschen dat zij niet alleen goed overwogen en onderzochten wie zij daartoe nemen zullen; maar zelfs dat zij persoonlijk èn hunnen schilder, èn dezes gedachten en werken leerden kennen. Niet genoeg kan het herhaald worden : de derde personen, die gewoonlijk in zulke zaken worden tusschengebracht, en die meest altijd de zelfde personen of scholen opdringen, zonder iemands bijzondere verdienste te willen, die makelaars, in een woord, handelen schier uitsluitelijk uit eigenbelang, uit heerschzucht, soms uit koppigheid zelfs, en ja al eens uit wrevel.

Meer studie en overleg dan, van den eenen kant; meer vertrouwen en inschikkelijkheid van den anderen kant, en de versiering onzer tempels moet en zal verbeteren.

Ziedaar de innige wensch, het echte doel van den schrijver dezer regelen : mochten bekwamere handen de pen die hem te zwaar werd, heropvatten en de betrachtte verbetering met meer kracht en talent bespoedigen en doordrijven.

CONSTANT VAN POKSEELE.

GILDE EN CORPORATIE.

(Vervolg van bladz. 210.)

§ III. — Gilden van Leuven en Brugge.

Er blijft ons nog over de Ambachtsgilden van Leuven en Brugge in hare bijzonderste deelen te doen kennen. Daar het hier eene poging geldt om de vermaarde middeleeuwsche gilden, voor zooverre de hedendaagsche toestand der maatschappij dit toelaat, terug in het leven te roepen, zullen wij ons veroorloven tot meer bijzonderheden af te dalen.

Over een twaalftal jaren -- zoo verhaalt de geschiedenis — hielden eenige ambachtslieden van Leuven, meesters en gasten, een vroolijken maaltijd om de voltooing te vieren van het grootsch gebouw van Justus-Lipsius College, dat zij onder de leiding van M. Joris Helleputte in 1878 begonnen hadden. Natuurlijk stelde men een heildronk in voor den Bouwmeester die, in plaats van zich te wenden tot eenen enkelen ondernemer, het gedacht had opgevat verscheidene kleinere werkmannen te bevoordeelen. Op zijne beurt dronk de Bouwmeester op de gezondheid der ambachtslieden, die hem zoo wel hadden bijgestaan en de hun opgelegde taak tot eenieders voldoening uitgevoerd hadden. Hij drukte den wensch uit, dat hunne broederlijke vereeniging, door de omstandigheden toevalliglijk ontstaan, zou blijven voortduren; gelijk de gilden der middeleeuwen die, meestendeels in dezelfde omstandigheden begonnen, mettertijd zoo machtig geworden waren en ons vaderland tot roem en voorspoed gestrekt hadden.

Zijn voorstel vond bijval en werd met geestdrift door

de aanwezigden toegejuicht (1). Men verloor geenen tijd : « de oude keuren der middeleeuwen werden doorzocht; men liet daar wat met de hedendaagsche noodwendigheden niet overeenkwam, men nam er uit hetgeen goed en voordeelig was en de eerste keure van de gilde der Ambachten en Neringen van Leuven zag het daglicht. »

In zitting van 4 Juni 1885 werd de groote raad samengesteld en de heer Helleputte als hoofddeken gekozen. Men koos ook eenen rechter, eenen schatbewaarder, eenen schrijver, eenen boetmeester, twee raadsheeren en eindelijk eenen Proost, die de geestelijke belangen der gilde zou ter harte nemen en de kerkelijke diensten verrichten.

Zoo was de gilde volledig ingericht. De groote raad nam nog eenige maatregelen om de instelling zoo volkomen mogelijk in overeenstemming te brengen met de oude gilden.

---

(1) Cfr. *Geschiedenis eener ambachtsgilde in de negentiende eeuw.* — Leuven, Karel Peeters 1889.

Zie ook de redevoeringen van Hoogleeraar Helleputte op de Congressen van Luik, namelijk die van 1886 en 1890.

— In de Gilden van Leuven en Brugge bedoelt men door *Ambachten* de gilden van lieden die denzelfden stiel uitoefenen, gelijk metsers, bakkers enz.; door *Neringen* de vereenigingen van koophandelaars en andere lieden die geenen eigenlijken stiel uitoefenen, gelijk klerken, lijnwaadverkoopers enz.

— *De geschiedenis van Antwerpen*, bewerkt door F. H. Mertens en R. L. Torfs, beschrijft nauwkeurig de inrichting der oude gilden. Schrijver haalt onder andere de volgende « aanteekeningen aan over S. Lucasgilde » : daaruit zullen wij vernemen welke ambachten tot die gilde behoorden. Het stuk dagteekent van 1442.

« Wij, Jan Vanderbrugghen, riddere, heere tot Blaesfeldt, Scouteth te Antwerpen ende Marcgraeves landts van Rhien, Burghemeesteren, Scepenen ende Raede van de stadt van Antwerpen, doen cont eenen iegelycken, hoe dat de goede mannen ende gheselschap ghemeinlic van de schilders, houten beldtsnijders, metselaerijsnijders, glaesemaeckers-verlichters, prenters, boeckdruckers, boeckverkoopers, boeckbinders, spiegelstoffeerders, antieksnijders, boogmaeckers, tafereelmaeckers, glasescrijvers, goudtslagers, lettersteeckers, lettergieters, koffermaeckers, daar men op scilderde, potbackers, custodiemaeckers, kaertspelmaeckers, stoffeerders ende geleyers, ende alle die der gulde van S. Lucas aencleven, ons te kennen gegeven hebbende, dat de kerckmeesters van O. L. Vrouwe t'Antwerpen hun eene kapelle in de voorseyde kerck hebben verleent, die sij seer kostelijck ter eere Godts ende van den H. Lucas verciert hebben, en die sij noch geirne souden willen verrijcken; maar uijt vreese dat het genootschap soude kunnen gescheyden worden, versochten sij van ons een wetgevend bevel, dat hun eenige vrijheden vergunde; wij hebben hun dan gegeven ende verleent... » (*Geschiedenis van Antwerpen*, 3de deel bldz. 488).

Hij koos als patroon St-Pieter en wendde zich tot den E. H. pastoor-deken van Leuven tot het bekomen eener kapel in de hoofdkerk. Sedert vier jaar is hij ook in bezit van een prachtig gildehuis, gelegen in de Minderbroedersstraat, dat door een luisterrijk feest in September 1888 werd ingehuldigd.

Na deze inlichtingen over het eenigszins zonderling ontstaan der Leuvensche gilde, geven wij haar doel te kennen en toonen tevens de middelen aan die zij tot het bereiken ervan gebruikt.

De gilde met kenspreuk : « Ieder voor allen, allen voor ieder » heeft ten doel :

1. Den onderlingen bijstand van hare leden,

2. De verheerlijking van het handwerk en de heropbeuring van den kunstgeest in de stad Leuven,

3. Het behouden van goede betrekkingen tusschen meesters en gasten.

Art. 4 der groote keure luidt als volgt :

« De gilde telt zes soorten van leden : de meesters en de gasten van verschillende ambachten, de neringlieden, de leden die een ander bedrijf uitoefenen dat in bovengemelde niet begrepen is, eere- en bestuurleden. »

Aan al deze leden worden welbepaalde plichten voorgeschreven en de stipte onderhouding ervan wordt gebiedend vereischt (1).

Het hoofdstuk XXI der groote keure spreekt van de bijzondere gilden. « Indien er, zegt art. I, in de gilde tien meesters zijn van hetzelfde ambacht of van dezelfde nering, zullen zij eene bijzondere gilde van dit ambacht of van die

(1) Bij Zijne intrede in de gilde doet het lid de volgende belofte : « Ik ... meester of gast van het ambacht der ... beloof : dat ik zal wezen een goed en eerlijk lid van de gilde der Ambachten en Neringen van Leuven, dat ik de belangen der gilde zal voorstaan, dat ik hare wetten zal getrouw zijn, dat ik altijd goed werk zal leveren, dat ik tot den kunstroem der gilde zal trachten mede te werken, dat ik den katholieken godsdienst zal verdedigen, dat ik aan wettige overheden zal gehoorzamen en dat ik nooit zal deel maken van eene maatschappij hetzij openbare, hetzij geheime, wier werking in tegenstrijding zou zijn met deze belofte. »

nering mogen stichten. » In 1889 bestonden er reeds 5 : het ambacht der schrijnwerkers, dat der bakkers, dat der schilders, de gilde der klerken en die der moutmakers.

De keuren van die verschillende Ambachten en Neringen werden afzonderlijk gedrukt en uitgegeven. Er zijn er twee die ons meer dan de andere hebben getroffen.

De eerste draagt den naam van *Meubelmakersbond*, met kenspreuk : Steun der Zieken. Die bond heeft ten doel : « De verzorgingen van den geneesheer aan zijne zieke of gekwetste leden te verschaffen; hun eenen geldelijken toestand te verleenen gedurende hunne ziekte; te voorzien in hunne begrafeniskosten. »

Hier vinden wij nagenoeg dezelfde wijze inrichting als die welke wij in de corporatie van Tourcoing en in de werkmanskringen van Brussel hebben aangetroffen (1).

De tweede heeft voor kenspreuk : « Vooruitzicht en Broederliefde » en staat onder de bescherming van de H. Elisabeth van Hongarië. Deze maatschappij werd door den Staat erkend en goedgekeurd den 26 Januari 1889.

Wil men nu de verplichtingen der leden kennen, die vinden wij vermeld in de volgende artikels der statuten. (V[de] hoofdstuk.)

Art. 22. De werkende leden moeten een inkomgeld betalen

van	2 fr.	— van	18	tot	25	jaar
—	3 »	— —	25	»	30	»
—	5 »	— —	30	»	40	»
—	10 »	— —	40	»	50	»

Art. 23. De werkende leden verbinden zich tot het betalen van eenen wekelijkschen inleg van 0,20 c. vóór hun 30ste jaar, en van 0,25 c. als zij ouder zijn.

Art. 25. De verzorgingen van den geneesheer en de geneesmiddelen worden verschaft aan het medelid dat ziek is of door een onge-

(1) Evenals te Val-des-Bois en te Tourcoing hebben de leden eene kaart waardoor zij den Raad van hunne ziekte verwittigen.

Gilde der Ambachten en Neringen van Leuven.

Meubelmakersbond met kenspreuk : STEUN DER ZIEKEN.

De heer . . . . aangenomen in Zitting van . . . . wonende . . . verlangt het bezoek van den geneesheer.

Zoodra een lid ziek wordt, zendt hij deze kaart naar den geneesheer en geeft kennis van zijne ziekte aan een der kommissarissen van den Meubelmakersbond.

val getroffen wordt, gedurende den loop zijner ziekte. De schadeloosstelling is bepaald als volgt : 1 frank per dag gedurende de zes eerste maanden der onbekwaamheid tot den arbeid en 0,50 fr. gedurende de zes volgende maanden.

Dat de Gilde der Ambachten en Neringen van Leuven kostbare vruchten heeft gedragen en immer meer dragen zal valt niet te ontkennen. Getuige daarvan « het jaarboek der gilde voor 1892 » waarin de gedane vorderingen, nuttige instellingen, tentoonstellingen, vermakelijkheden enz. den lezer worden voor oogen gelegd. Met reden mogen de bestuurders zeggen dat de gilde haren gang heeft voortgezet, hare inrichtingen volmaakt en vermenigvuldigd. Zij mogen met fierheid verklaren dat de banden van vriendschap en broederliefde, onder de leden gesmeed, meer en meer worden toegehaald en dat in hun midden alle liefdadige werken opkomen en bloeien.

De gilde telt heden ongeveer 900 leden en bestrijdt vurig de werking der socialisten in de stad Leuven.

Meermaals heeft zij de goedkeuring en de aanmoediging verworven van hooggeplaatste mannen niet alleen uit België, maar uit Frankrijk en Duitschland. De schoonste blijk echter van de belangstelling, welke de vrienden van den werkman haar toedragen, is een brief van Leo XIII aan den deken der gilde gezonden. « Wij hebben ons uitermate verblijd, zegt de H. Vader, toen wij vernamen dat zeer vele mannen, uitnemend door hunne geboorte, door hunne weerdigheid, door hunne wetenschap, zich beijverden om de belangen der werklieden te verzorgen, de bitterheden van hunnen toestand te verzachten, in hunne noodwendigheden te voorzien en hun alle menschlievende diensten te bewijzen. »

Dergelijken lof zou men ook onze Westvlaamsche vrienden mogen toezwaaien. Te Brugge immers bestaat eene Ambachtsgilde met kenspreuk : « Eerlijk en werkzaam » welke, evenals die van Leuven, aanzienlijke voordeelen aan hare leden verschaft. De deelneming in de spaarkas van den Staat is vergemakkelijkt. — In geval van ziekte worden de gezellen kosteloos verzorgd door de geneesheeren van de

gilde. — De leden kunnen aan verminderden prijs broodkaarten koopen in het gildehuis; volgens een akkoord met omtrent al de bakkers der stad aangegaan, zijn die kaarten geldig voor 0,25 fr. op voorwaarde dat elke betaling met gereed geld gedaan worde. — De gezellen die inlichtingen begeeren wegens de voorwaarden van aanveerding in wezenhuizen of andere gestichten, die raad noodig hebben van advokaten, die willen brieven doen schrijven enz., mogen zich naar het gildehuis begeven : daar zullen zij, zooveel het mogelijk is, de noodige aanwijzingen en hulpe krijgen (1).

Wij weten niet of er, zooals te Leuven, reeds eenige afzonderlijke gilden zijn ingericht. Tot hiertoe kregen wij enkel kennis van « de keure van het drukkersambacht » (2). Benevens het algemeen doel der gilde, heeft dit ambacht voor bijzondere betrachting de belangen der drukkersnijverheid en aanverwante stielen voor te staan; de overdrevene mededinging te vermijden bij middel van onderling verstaan; de leden op zedelijk en stoffelijk gebied te bevoordeeligen; onderstand te verzekeren in geval van onvrijwillige werkeloosheid, en het bekomen van wettelijke schadeloosstelling te vergemakkelijken bij ongeval op het werk. (Art. 4 der Keure.)

Hier eindigen wij onze opzoekingen over de middelen in vele steden van België in het werk gesteld om het lot van ambachtslieden en arbeiders te verbeteren. Den landbouwer mogen wij niet van kant laten, want zijne belangen worden dikwerf besproken en door velen maar al te zeer miskend.

§ IV. — Eene landbouwersgilde te Brugge.

Eenigen hebben beweerd dat de Boerenbonden maatschappijen zijn die regelrecht werken om de burgerij te doen verdwijnen en het socialismus op den buiten te verspreiden. Wij zouden door onloochenbare feiten willen vaststellen dat de gilde integendeel een der geschikste middelen is waarvan men zich heden ten dage bedienen kan om den landbou-

(1) Zie *de Keure van de gilde der Ambachten van Brugge.* — Te Brugge bij Adolf Mullem, Geerolfstraat — 1888.

(2) Bij Ad. Maertens-Matthys, Gruuthuusestraat — 1892.

wer ter hulpe te komen en het socialismus te bevechten.

Reeds in 1886 diende B[on] Ern. van Caloen een degelijk verslag in over die zaak op het Congres van Luik. Hij wees op de onwaardeerbare vruchten der duitsche « Bauernvereine »; hij gaf hun doel, hunne middelen, hun bestuur te kennen en sprak daarna van den landbouwersbond door hem en zijne vrienden te Brugge opgericht (1). Het volgende jaar gaf B[on] d'Otreppe de Bouvette de inrichting der landbouwersgilde van Luik te kennen. In 1889, op de vergadering der katholieke werken van het aartsbisdom Mechelen, las M. Tykort, leeraar aan de hoogeschool van Leuven en bestuurder van den boerenbond aldaar, eene uitgebreide studie over de landbouwers kwestie; hij besprak, met vele kennis van zaken, eenige punten van belang, namelijk : het gebrek aan geld bij de boeren, het gebrek aan geleerdheid, den plaatselijken invloed, de vermeerdering van het handwerk enz.

Daar het ons onmogelijk is in al die bijzonderheden te treden, zullen wij het geneesmiddel zoeken in eene wel ingerichte landbouwersgilde.

Er bestaan in ons land nog al veel landbouwsyndicaten, die onbetwistbare, uitstekende diensten bewijzen; maar, gelijk de weledele heer van Caloen op het Congres van Luik zoo juist deed opmerken : « Zij bewegen zich veelal in eenen te bekrompen werkkring; zij streven naar het verheven doel niet der duitsche Bauernvereine. In plaats van tevens de godsdienstige en stoffelijke opbeuring van den boerenstand te beoogen, hebben zij meestal geen ander doel dan het gezamentlijk aankoopen van meststoffen, veevoedsel en zaaigraan, het inrichten van tentoonstellingen of prijskampen en andere werkzaamheden, die gewis zeer nuttig zijn, maar die toch zeer weinig bijdragen tot de innige vereeniging van grondeigenaars en landbouwers, ten einde hunne gemeenzame beroepsbelangen te verdedigen. »

(1) Over de « Bauernvereine » geeft KANNENGIESER in zijn *Catholiques allemands* een belangrijk hoofdstuk. Hij spreekt met veel lof van die inrichtingen : « Le Westphœlische Bauernverein, zegt hij, a rendu à l'agriculture des services dont la seule énumération exigerait un long chapitre.... Il a sauvé d'un désastre des centaines de paysans et préservé de la gêne des milliers d'autres. Il a bien mérité de la société et de la patrie. »

De landbouwersbond van Brugge streeft naar dit verheven doel. Wij zullen — zoo spreken de bestuurders — de landbouwers ter hulpe k(men, dienst en waren dienst bewijzen aan dezen die ongelukkiglijk tot hiertoe zoo verwaarloosd waren, zoo veracht, zoo verwezen.

Den landbouwer wille.: wij verdedigen tegen zijne talrijke vijanden, zijne rechten wil' n wij hem leeren kennen, zijne vrijheid doen eerbiedigen, z'jn aanzien doen vermeederen, zijne weerdigheid doen scl. itten. Al onzen invloed willen wij gebruiken en alle poging.:n aanwenden om zijnen maatschappelijken toestand te ver! 'eren (1).

De landbouwersbond heeft ,or leuze : « help u zelven, zoo helpt u God. » In die oude christelijke spreuk ligt gansch zijn programma besloten; « van onzen kant al doen wat mogelijk is om onzen toestand stoffelijk te verbeteren, en zorgen dat wij Gods zegen v.rdienen. »

De twee bijzonderste instellingen van den Bond zijn het Syndicaat en het laboratorium : het eerste voor het verkoopen van zuivere, onvervalschte scheivetten om de landen aan levende teelstoffen te verrijken en teve den opbrengst van de gewassen te verbeteren en te ver.ne 'deren; het andere om de vrijheid der leden om vetten en voeder te koopen, daar waar zij het goed vinden, te beschermen en te ondersteunen.

Laat ons nu de ondervinding raadplegen en zien wij of die instellingen vóor de vierschaar der roote menigte vrijspraak en goedkeuring hebben bekomen.

Het verslag over de werking van he dicaat gedurende het jaar 1888 werd, in Februari '8 r Bon Alb. van Caloen den leden aangeboden. Daaru ' wij de volgende cijfers mede : « Het magazijn heeft in 7 kg. landvetten aan de leden bezorgd tegen 702,118 087, dus eene vermeedering op dezen artikel alleen omtrent een half millioen. Daarbij moeten wij nog voege voor 1888 192,916 1/2 kgr. meel en vee-voeder zoo als lijn meel, gruis enz. Eindelijk voor het zaaigraan 17,960 kgr. — Dit maakt

(1) Zie eerste nummer (1 Oct. 1888) van het maandschrift : *De Westvlaamsche landbouwer.* — Dit blad wordt kosteloos aan de leden van den bond uitgedeeld en houdt zich alleen met landbouw bezig.
Zie ook verslag van B^on^ VAN CALOEN. (*Congrès des œuvres sociales.* Liège 1886).

een gezamentlijke verkoop van 1,411,013 kgr. tegen 814,294 in 1887 : zoo dat de handel van het magazijn in een jaar nog eens verdubbeld is. »

« Wat het laboratorium betreft, zegt de heer G. De Ridder in zijn verslag, tegen 413 ontledingen van landbouw en voedselstoffen gedaan het laatste jaar, hebben wij er 470 in 1888, makende een verschil van 57 stalen. »

Wilden wij de werkzaamheden van den Bond zorgvuldig nagaan, dan zouden wij van jaar tot jaar een onophoudenden vooruitgang kunnen bestatigen.

In 1889, zegt de verslaggever, is de verkoop van alle slach van landvetten van 1,802, . kgr., dus 600,000 kgr., meer dan in 1888.

In 1891, om een laatste bewijs aan te halen, zijn er 1,696,003 k^os meststoffen verkocht geweest, tegen 1,589,517 k^os in 1890. Die stoffelijke voorspoed is echter de eenigste en de voornaamste niet. De verbroedering tusschen eigenaars en landbouwers is bijzonderlijk door den Bond vergemakkelijkt en ondersteund. Dezen wedieveren om de eigendommen die zij moeten besturen te verrijken en te verbeteren; genen slaan hand aan 't werk en trachten zelven het wetenschappelijk deel van den landbouw te leeren en toe te passen.

« Mochten mannen van invloed, besluiten wij met eenen vriend der landbouwers, zulke gilde in vele gemeenten tot stand roepen en per kanton of provincie in eenen bond vereenigen! Maar men verlieze het niet uit het oog : zulke inrichtingen, willen zij bestendig en doeltreffend zijn, moeten gegrond zijn op den Godsdienst, op de Christelijke zelfopoffering en naastenliefde (1). »

Slot.

Aan het einde dezer studie staan wij voor een verheugend feit : de katholieken van België, evenals die van Frankrijk en Duitschland, zijn hunne plichten niet te kort

(1) M. Micheels, verslaggever, op de vergadering van Mechelen 1889, over de christene landbouwersgilde van St Alfons-Goor.

gebleven. De patronages, werkmansgilden en corporatiën door de zelfopoffering van moedige harten opgericht, de wijze wetten door het ministerie voorgesteld en door de Kamers gestemd, de waakzaamheid der kerkelijke overheid: dit alles heeft veel bijgedragen tot de verbetering van 's arbeiders lot. Maar is de vijand ter neêr geslagen? Ontbreken hem de middelen van weleer? — Laat ons in die aangename dwaling niet verkeeren!

De 100,000 werkstakers die, over weinige jaren, het Walenland in rep en roer zetten zijn allen tot betere gevoelens niet teruggekeerd. De leiders van het socialismus zijn er steeds op uit een nieuw deuntje op het spel te zetten : werkloon, regeling van den arbeid, algemeen stemrecht, alle zaken die hun immer stof tot verleidingsredenen zullen leenen (1).

De opstand en de werkstakingen van April ll. zijn daar om ons gezegde te staven. De oproermakers wilden kost wat kost het algemeen stemrecht bekomen; dit zegden zij ten minste, maar was dat eigenlijk hun doelwit? Voorwaar, men zou vrij eenvoudig moeten zijn om aan hunne drogredenen nog geloof te slaan! Hunne leiders bekennen het zelf in hunne dagbladen en redevoeringen. Ziehier hoe, over eenigen tijd, hun plan werd uiteengezet door het orgaan der Antwerpsche socialisten : « Lapmiddelen, zooals: algemeen stemrecht, achturenstelsel enz., enz., zouden tijdelijke leniging kunnen bijbrengen... maar de met reuzenschreden toenemende ellende in bedwang houden zullen ze nooit. Daarom vroeg of laat zal men toch moeten overgaan tot de *onvermijdelijke revolutie en het is dan beter van nu af onze voorzorgen te baat te nemen.* »

— Is dat duidelijk genoeg?...

In hetzelfde nummer lezen wij nog : « Bewijzen de landen waar het algemeen stemrecht heerscht niet genoeg dat daar de boel nog rotter wordt? (sic) Geeft de geschiedenis ons dan niet het overtuigenste bewijs dat er nooit iets veroverd is dan met het geweld?... » (2)

(1) Men leze in de studiën van Februari ll. het artikel « *Rechtvaardigheid en arbeidersloon* », door P. B. Bruin. Eenige punten van belang, zooals het arbeiderscontract, het minimumloon, het aandeel in de winst, worden door den schrijver grondig behandeld.

(2) « *De Wacht* » orgaan der Socialistische arbeiderspartij, te Antwerpen. — Nummer van 9 April 1893.

Als men den werkman in ons katholiek België tot zulke gruweldaden durft ophitsen, wordt het dan niet hoog tijd de oogen te openen? Dat alle Belgen, die de belangen van Godsdienst en Vaderland willen ter harte nemen, moedig hand aan 't werk slaan en alle mogelijke pogingen aanwenden om de maatschappij tegen het dreigend gevaar te beschermen!

Wij hebben met vreugde vernomen dat zekere meesters, die eertijds het socialismus eerder bevoordeelden dan bevochten, eindelijk hunne plichten schijnen te verstaan.

Gij herinnert u nog, beste lezer, hoe de werklieden van M. Baudoux, in 1886 tot een groot vijandelijk leger saamgekomen, de fabriek huns meesters letterlijk vernielden, hoe de kostelijkste instellingen in eenen machtigen vuurpoel tot asch neêrstortten.

Was het eene uiterste armoede of de knagende ellende die hen tot die euveldaden had aangespoord? Hoegenaamd niet! nergens winnen de werklieden zooveel geld als in de glasblazerijen. Er moest dus eene andere oorzaak gezocht worden, welke echter niet moeilijk te vinden was. Broederschap en onderlinge verkleefdheid tusschen meester en arbeider waren uit die werkhuizen verbannen; godsdienst en kerkelijke wetten waren daar niet gekend. Geen wonder dus dat de oproermakers zich zoo gemakkelijk van hunne taak konden kwijten.

Heeft de ondervinding deze waarheden aan den heer Baudoux geleerd? Misschien wel! want in de maand December 1891, heeft hij in zijne fabriek eene vergadering gehouden waar de grondslagen eener corporatie werden gelegd. De bestuurraad is nagenoeg op dezelfde wijze saamgesteld als die van den heer Harmel. Onder de 12 leden zijn er 6 door den patroon en 6 andere door de werklieden gekozen; er zijn insgelijks 2 voorzitters en 2 geheimschrijvers op dergelijke manier aangewezen. De werklieden, die tot eene verschillende bezigheid in de fabriek zijn bestemd, hebben allen hunnen vertegenwoordiger in den fabriekraad. Deze beslist over de voorstellen hem door eenen der leden gedaan, hetzij aangaande het algemeen nut, hetzij aangaande afhankelijke zaken.

Om eenig begrip te geven van de heilzame vruchten dezer corporatie, knippen wij het volgende uit het verslag van den geheimschrijver : « van den 1sten Januari tot den 30sten November 1892, werden 132 bijzondere zaken en 2 voorstellen van algemeen belang vóór den raad gebracht. Van die 132 persoonlijke gedingen werden er 122 door de verzoeningskamer in der minne vereffend, 5 werden door de belanghebbenden zonder gevolg gelaten en over de 5 andere heeft de bestuurraad beslist. » Die cijfers geven een treffend bewijs van de gelukkige werking dezer instellingen.

De heer Baudoux heeft zich dus tot taak gesteld eene kloof te dempen in zijne werkhuizen, namelijk de vereeniging van kapitaal en arbeid. Volgaarne wenschen wij hem geluk over zijne loffelijke pogingen; maar is hij wel zeker dat zijn werk in alle deelen volmaakt mag heeten? Zou men het niet mogen vergelijken bij die heerlijke gebouwen in allerhaast opgetimmerd, maar die door een plotselingen stormwind worden ten gronde geworpen?...

In 1886 schreeuwden zijne ondergeschikten moord en brand over een tegen gezond verstand indruischende stelsel, nijdige blikken ontvlamden hunne oogen en woeste hartstochten hitsten hen op. Vandaag schijnt het gevoel van dankbaarheid en gehechtheid in ruime mate bij hen ontwikkeld; zij arbeiden vlijtig, vreedzaam, en denken noch aan werkstaking noch aan opstand. Zal die schoone harmonie immer blijven duren? Zullen zich geene wanklanken met die welluidende akkoorden vermengen?... Hopen wij dat onze vrees geene wezenlijkheid worde!

Iets nochtans belet ons eene volkomene zekerheid te behouden : de godsdienst bekleedt de eereplaats niet in de nieuwe corporatie. Jammer genoeg dat die noodzakelijke grondsteen aan het gebouw ontbreekt, want dan blijft er altoos te vreezen over! « Integendeel, zegt een groot staatkundige, wanneer men den moed heeft de groote christelijke beginselen op de werklieden toe te passen, wanneer men eenvoudig den moed heeft dezelve in het openbaar te verkonden, dan zou ik wel willen zien of het niet mogelijk is aan den opkomenden stroom het hoofd te bieden! En gelooft gij dat ik er aan twijfel? gelooft gij dat ik mij afgevraagd heb in hoeveel tijds dit zal gebeuren? Wat kan ons eene spanne tijds baten? Wat maakt het ons of wij de vruchten zien van den arbeid? Maar voor de wereld

is het noodig dat wij goed arbeiden en dat wij Gode de eer geven die Hem toekomt. Dáárom twijfel niet omdat ik in mijn geloof, in mijne hoop en in mijn vertrouwen bevestigd werd door eenen man die ouder is dan ik, die 18 eeuwen heeft zien voorbijgaan met al hare tempeesten, al hare onheilen en die gebleven is de onwankelbare Petrus, de onsterfelijke stedehouder Gods! » (1)

Deze woorden van den gevierden redenaar, Dr Schaepman, drukken zeer wel den algemeenen wensch der katholieken uit. Leest de redevoeringen der sprekers, die op het jongste Congres van Mechelen het woord hebben gevoerd; ondervraagt al die mannen van diepe ondervinding en wijzen raad: Z. E. den Kardinaal, Jacobs, Woeste, Verspeyen, baron Cochin, priester Garnier, kanunnik Winterer enz., eenstemmig verklaren zij dat het christelijk geloof de eenigste redplank is voor de hedendaagsche maatschappij. « 't Is bijzonderlijk op de Kerk dat wij moeten steunen, schreef onlangs Claudio Jannet, om het socialismus te bevechten. De dwaalleer der socialisten bestaat niet enkel in eenige ongerijmdheden, zij vormt gansch een stelsel over het ontstaan aller dingen en het einddoel van het leven. Het zingenot en de voldoening der hartstochten zijn hare grondregels. De Kerk heeft in de eerste eeuwen tegen valsche leerstelsels te kampen gehad en in de middeleeuwen tegen de hervorming en andere ketterijen; in de XXe eeuw zal het socialismus hare voornaamste vijand zijn. » (2)

Leuven. A. Van den Broeck, S. J.

---

(1) *Assemblée générale des catholiques en Belgique* 1891. — Tome I, p. 67.

(2) « *Réforme sociale* » du 12 déc. 1892. — *L'organisation chrétienne de l'usine et la question sociale*, par Claudio Jannet. p. 908 Zie ook « *Het Socialisme* » door Mgr Rutten, blz 10 en 11.

DE H. FRANCISCUS VAN ASSISIË.

OP een der eerste dagen van October 1226 had de wandelaar, die van Assisië naar Portiuncula ging, het vreemd en wondervol schouwspel kunnen gadeslaan, dat vier ruw gekleede mannen op eene baar een stervende droegen, terwijl een klein getal met eerbied dezen stoet omringde. Toen men Assisië in het gezicht kreeg, werd de baar voorzichtig nedergezet en richtte de stervende zich een weinig op, terwijl hij met eerbied door een van het gezelschap werd ondersteund.

De stervende scheen nog niet oud te zijn, maar het ontvleesd en uitgemergeld gelaat sprak van veel strijd, ontbering en lijden. Hij strekte de vermagerde handen uit naar den kant, vanwaar hij Assisië aanschouwde, en sprak alsdan met eene van ontroering trillende stem :

« Benedicta tu, Civitas a Domino,
Quia per te multae animae salvabuntur
Et in te multi servi Altissimi habitabunt
Et de te multi eliguntur ad regnum coelorum.
Pax † tibi.

Wees van den Heer gezegend, o stad Assisië, want vele zielen zullen door u zalig worden, en vele dienaren des Allerhoogsten zullen binnen uwe muren wonen en velen uwer kinderen zullen verkoren worden tot het rijk der hemelen.

De vrede † zij met U ».

Schreiende namen de dragers weder de baar, en men begaf zich naar Portiuncula. Allen, die den stoet tegenkwamen, knielden met eerbied neder en bogen hunne hoofden, opdat de stervende hen nog eens zoude zegenen. « 't Is onze vader, 't is Franciscus, de heilige, » fluisterde het volk.

Men ging een nederig gebouw, het klooster der Minderbroeders binnen, en legde den stervende op een eenvoudig rustbed neder. Nog eenige dagen werden aldaar in een verschrikkelijk lijden doorgebracht. Hoevele gebeden waren reeds door de wolken gedrongen tot voor den troon van God, wat had men den hemel geweld aangedaan door het vermeerderen der boetplegingen — helaas alles was te vergeefs. De zachte en aangename lucht van Siënne had den H. Vader de gezondheid niet teruggeschonken. — God wilde dat deze heerlijke bloem, te schoon voor de aarde, in het hemelsch lusthof zoude worden overgeplant, Maar alvorens te sterven moest de wereld nog eens vol verwondering staren op een stervende, welken de vreeselijkste pijnen geen klacht konden ontrukken, die naar den dood verlangde als naar een vriendelijken engel des lichts. Gelijk de zon het meest de oogen der menschen verrukt, wanneer zij in het Westen gaat verdwijnen, gelijk zij dan nog eens geheel de aarde in gloed zet en slechts ter ruste gaat in een bed van purper en rozen, zoo ook wierp de Seraphijnsche liefde van het sterfbed af hare laatste stralen over de verwonderde wereld en dwong den mensch zijne handen te vouwen om den God te aanbidden, die het meesterstuk gevormd had, dat weldra ging gekroond worden door de hand des kunstenaars zelven.

Vreeslijk was in die dagen het lijden van Franciscus, doch de opgeruimdheid verliet hem geen oogenblik. Nog eenmaal riep hij zijne kinderen rondom zijne stervensponde, ten einde allen nog een woord van bemoediging toe te spreken. Terwijl de broeders in tranen wegsmolten, strekte hij naar het voorbeeld van Jacob zijne armen kruiselings uit, den een over den

ander, om al de zonen zijner liefde te zegenen. Hij vroeg, op wiens voorhoofd zijne rechterhand rustte. « Op het voorhoofd van Br. Elias, antwoordden de kloosterlingen. — 't Is wel, hernam hij », Mijn zoon, ik zegen u in alles en boven alles. Gelijk de Allerhoogste onder uwe hand mijne kinderen heeft vermenigvuldigd, zoo ook zegen ik ze allen in u. Dat God, de Opperheer van alles wat bestaat, u zegene in den hemel en op aarde. Wat mij betreft, ik zegen u zooveel als ik kan en meer dan ik kan. Ik smeek Hem, die alles kan, er bij te voegen, wat ik onmachtig ben te geven. Hij gedenke uw arbeid en uwe werken, verhoore al uwe wenschen, en make u eens deelachtig aan de belooning der rechtvaardigen. »

Hij beval Br. Elias dat men hem zou begraven op den hellenheuvel, waar men gewoon was de groote boosdoeners te begraven, smeekte dat men hem op den blooten grond zoude nederleggen en terwijl hij te midden zijner hevige smarten den 141sten psalm aanhief, die met een noodkreet aanvangt en met eene ontboezeming van liefde eindigt, gaf hij den 4den October zijne schoone ziel aan zijn Schepper weder.

Waardige bekroning van een leven vol zelfverloochening, vol waarachtige liefde tot God en den evenmensch!

Hoewel door de raadsbesluiten Gods, in eenen stal geboren, hoewel engelenstemmen het wiegelied zongen als weleer op de velden van Betlehem, hoewel een afgezant des hemels bij zijn doop tegenwoordig was, waren nochtans de eerste jaren aan de wereld gewijd. Feesten en schoone kleederen hielden de gedachten van Franciscus bezig en de titel van « koning der jongelingen » was hem door zijne talrijke vrienden volgaarne geschonken.

Gods raadsbesluiten zijn wonderbaar!

Op dezen ridderlijken jongeling had ook God immer zijne oogen geslagen. Ridder moest hij zijn, doch ridder van den gekruisten Christus. Het lijden was de smeltkroes, waarin het goud van de geringste smet gezuiverd, zijne volle schoonheid en luister moest ontvangen. In

geestverrukking aanschouwde hij de armoede, de hemelschoone, die lieflijke maagd, die verlaten leefde, sedert haar bruidegom op het kruishout gestorven was, en zijn ziel, verrukt door hare wondervolle schoonheid, wilde geene andere bruid.

« Oneindig God, die regeert in den hemel,
Mijn oogen zijn blind van het stralen gewemel;
Ik geef mij aan Christus, 'k omhelze zijn kruis;
'k Verzaak aan de wereld, aan erf en aan huis.
Erbarming, o Heer, voor een wormke der aarde,
Dat Uwe genade voor ondergang spaarde.
Mijn God en mijn al (1). »

Mijn God en mijn al! dat was de strijdleus van dezen edelen ridder. Alleen dien God wilde hij kennen, alleen dien God wilde hij dienen, en door die liefde gedreven trad hij op in eene wereld van zonde, in eene wereld van zingenot en predikte door woord en voorbeeld de dwaasheid des kruises.

Is het wonder dat spot en hoon, vervolging en haat Franciscus vergezelden op zijn levensweg? Maar de dwaze van het kruis had machtige wapenen. Gebed, liefde en versterving.

Gebed! Uren, ja dagen en nachten bracht hij door in de ruwe rotskloof van Alvernië, in de woeste eenzaamheid van het zoo natuurschoone Umbrië.

Het Kruisbeeld was zijn studieboek, zijn boek vol van die zoete en toch zoo ernstige overwegingen, die zoo diep dringen in 's menschen ziel, en terwijl hij bad voor de zondige wereld, zag hij des te duidelijker de schoonheid van zijnen hemelschen bruidegom. In gezangen der liefde stortte dan zijne schoone ziel zich uit, gezangen die vreemd klinken voor den wereldsgezinde, doch gezangen die slechts kunnen voorkomen uit het hart van den door liefde gewonden Franciscus.

(1) *Franciscus Oratorium*, door Lodewijk de Koninck.

« De Liefde heeft mijn hart gewond;
Zij is er gloeiend door gegaan,
Zij ging, zij brandde, zij verslond
Al wat in heuren weg haar stond;
De Liefde heeft mijn hart gewond,
Zij is er gloeiend doorgegaan.

De Liefde schoot haar gloênden schicht;
Zij heeft hem op mijn borst gericht;
Zij drong als vuur mijn boezem in,
En 't was of 't hart mij smolt van min
Het was mij in den bangen nood
Of ik van zoetheid stierf den dood.

De Liefde deed me in dood vergaan;
Dan schoot ik nieuwe wapens aan;
'k Trok tegen Christus in den slag;
Ik sloot met Hem een vreêverdrag,
De Christus mij den vrede schonk;
De Liefde stak mijn hart in vonk (1). »

De vlammen der liefde waren somtijds zoo hevig, de hitte zoo verteerend, dat hij des winters zijn borst ontblootte, dat hij meende te sterven, te sterven van liefde. -- Dan doorkruiste hij de bosschen, dan klaagde hij zijn smart aan de dieren des velds, aan de vogelen des hemels, en de echo herhaalde zijne smartkreten : « amor non amatus, de Liefde wordt niet bemind, de Liefde wordt niet bemind ! » Dan vergoot hij bittere tranen, dan bood hij zichzelven ten offer aan, dan wierp hij zich in distelen en doornen, of dompelde zich 's winters in het ijskoud water; dan snerpte de geeselroede door de lucht onder den kreet van ontferming : « barmhartigheid, mijn Jezus, mijn Jezus, barmhartigheid » ! Zijne liefdezuchten waren als vuurpijlen, die slechts nederstorten in eene zee van sterren. Jezus Goddelijk Hart was het doel dier ontboezemingen, maar nauwelijks was het Goddelijk Hart door de liefdepijlen gewond, of uit de wonde stroomde een regen van genade op den van liefde brandenden Franciscus.

(1) *Franciscus Oratorium*, door LODEWIJK DE KONINCK.

Portiuncula, Alverno! o, kondet gij ons de wonderen verhalen, waarvan gij getuige waart! Kondet gij ons die zoete wonderen van liefde influisteren, die in en op U werden gewrocht!

Portiuncula, geheiligd door de verschijningen des Heeren en zijne beminnelijke Moeder, wie zal u naar waarde prijzen, daar in u Franciscus, stoutmoedig door zijne liefde tot den evenmensch, de grootste der genaden bekwam, daar in u de barmhartigheid des Heeren een schitterende overwinning behaalde, waardoor jaarlijks zoovele duizende zielen het witte kleed der onschuld wordt teruggeschonken, en voor zoovele lijdende broeders klaaggeschrei in vreugdezangen verandert.

Alverno, heilige berg! trildet gij niet op uwe grondvesten, toen in Franciscus de wonden werden gedrukt van den gekruisigden God? Beefdet gij niet van ontroering, toen die eerste bloeddruppelen u bedauwden en gij den « alter Christus » mocht dragen? Stervende van pijn en lijden, maar meer nog stervende van liefde, zaagt gij hem ter neder liggen, terwijl zijne lippen slechts murmelden : « mijn God en mijn al! »

Thans was Franciscus de gewonde der liefde, het evenbeeld van den gekruisigden Christus.

Sterk door die liefde was Francisus! Niet alleen zich zelven wilde hij heiligen, geheel de wereld wilde hij voeren tot Jezus' H. Hart. De wereld weggeslingerd uit de baan, welke de Godheid in eeuwige liefde voor haar getrokken had, kende slechts de hymne van genieten :

« Rozen van Cyprus omkranzen den beker,
't Purper der druiven tint het kristal;
't Heden is kort, en het morgen onzeker,
Morgen misschien komt der vreugdeverbreker,
Kleppert de doodsklok voor 't bekergeschal!
Driftig dan de uren, de korte, gegrepen,
Iedere stonde betwist aan het lot!
Wijs zij die leven, dwaas zij die dweepen,
't Leven is vluchtig, kostbaar 't genot. » (1)

(1) H. J. A. M. SCHAEPMAN, pr. *De eeuw en haar Koning.*

Daar verscheen Franciscus, de vriend der armen en ongelukkigen. Daar verscheen hij, terwijl geheel zijn lichaam de versterving predikte en de lichtglans der heiligheid zijne leden omgaf. — Men luisterde, men overdacht, men volgde eindelijk. Men volgde, velen zelfs drukten Franciscus' voetstappen van nabij en een leger werd gevormd van mannen der versterving, door Franciscus bezield, door Franciscus ontstoken en eveneens brandende van liefde tot God. Waarachtig koning bij de gratie Gods, zond hij zijne dienaars naar alle streken en zijne kinderen werden talrijker dan de zandkorrels aan den oever der zee. Het prophetisch woord van Isaiäs klinkt in blijde werkelijkheid : « Weest blijde, gij onvruchtbaren, en juicht gij, die niet baardet, want velen zijn de zonen der onvruchtbaren, meer dan van haar, die een man erkent, zegt de Heer! Spant uwe tenten uit en verbreedt uwe woonstede; slaat uwe oogen in het ronde en ziet; van alle kanten komen uwe zonen, uwe dochteren staan aan uwe zijde op! »

En om de hoofden van velen dier kinderen vlochten de engelen den dubbelen krans van heiligheid en wetenschap.

Een reuzenwerk was verricht, de aarde was van aanschijn veranderd. Boetelingen der Derde Orde zongen de gewijde gezangen daar, waar men vroeger slechts de wulpsche tonen der feestmuziek hoorde en de wereld smaakte een genot, nog nimmer door haar gekend, het genot, de vreugde der kinderen Gods. Als een Adam in het hemelsch lusthof wandelde Franciscus over de wereld. De vogelen vergaten hunne natuur en kwamen vol eerbied luisteren naar Franciscus' woord; de wolf legde zijne wreedheid af en werd de lieveling van de inwoners van Gubio. Met de nachtegalen zong de dichterlijke Franciscus om strijd, en zij gingen niet heen, voordat hij hen gezegend had. Hij had zijn vleesch door de versterving ten onder gebracht, de geest zwaaide den koningsscepter over het stof en terzelfder tijd waren ook de dieren aan hem onderworpen, als aan den waarachtigen koning der schepping. 't Was die heerlijke band,

welken weleer de Schepper om de schepping gestrengeld had, 't was die zoete harmonie waarin elke dissonant verre bleef.

Helaas, weer is de wereld in opstand gekomen tegen God : weer is de band verbroken, die den mensch hechtte aan zijn Schepper, en 't zijn niet slechts de wilde dieren, die den mensch niet onderdanig zijn; slaat uwe blikken rondom u, waar is nog vrede, waar nog eendracht, waar nog liefde?

In een chaos van verwarringen leeft de menschheid voort, terwijl zij vergaat uit gebrek aan het allernoodzakelijkste! Harmonie! is het geen spotwoord geworden, nu we nog vol schrik en weemoed staren op de gebeurtenissen der laatste dagen? Wordt ook de brandstichter niet toegejuicht, en spitst men de ooren niet om de schandtaal op te vangen van de « mannen der vrijheid » die honderd levens opofferen, om een te treffen, welken men schuldig waant?

Daar ontbreekt de wereld eene zaak : de liefde!

« Onze wereld heeft de liefde verloren. Onze eeuw sterft aan het hart. Zij heeft de oneindige liefde Gods, in de menschwording betoond, in den menschgeworden Zoon Gods ons verschenen, geloochend, ontkend, verworpen, bespot, met haat en hoon bejegend. Welk een tegenstelling! Het geloof aan den menschgeworden God, dat zich nu uitspreekt in de aanbidding van het Goddelijk Hart. In die ontkenning ligt al de ellende onzer eeuw, in die aanbidding haar redding. Maar zij drijft den spot met die redding en heeft voor die aanbidding geen anderen naam dan hysterie.

Het is waar onze eeuw heeft geen hart. Wel is de dubbele holle spier nog werkzaam in de borst, wel wisselen samentrekking en verwijding zich nog geregeld af, maar dat is een organische functie en het orgaan is een spier, niets meer. Het hart is verdwenen. Overal hoort gij de klacht, die de dichter in den nacht des doods vernam.

« Une voix dit, une voix lamentable :
Je suis ton cœur et je n'ai pas aimé. »

De liefde, het hooge leven, het bezielend beginsel, is heengegaan. Onze eeuw heeft de ondervinding, maar zij mist de bespiegeling; zij heeft kennis, geen wetenschap, geen kunst, geen poëzie. Zij heeft geen liefde. Haar liefde is die van den zelfmoordenaar, die den adem uitblaast op de borst van het gekochte en geschonden kind. Wat ligt er een snijdende spot over den dichter, die aan de liefde geloofde, aan de liefde die hij aldus bezong in dien laatsten regel van Rolla :

« Et cependant un moment, tous deux avaient aimé. »

Helaas! In het Hart des Heeren vond al het goede, ware heilige, al het hooge, reine en edele in 's menschen hart een eersten toon en een echo; het hart der wereld sloeg in harmonie met dat van God.

Harmonie, — wie kan zonder weemoed het woord noemen in onze verwarring, onze verstrooiing, onzen strijd? — Zij, die staan tusschen de puinen mogen niet spreken van lustverblijven. En toch bidden wij allen om dien goddelijken vrede, en toch hijgt de wereld naar harmonie en liefde, terwijl zij den spot drijft met God. Hoe zal het eindigen?

De liefde zal zegepralen, maar de liefde kan ook wrake zijn. Dit eene blijft : de menschheid zal geen ruste vinden, voordat zij weder haar woonplaats, haar « aeterna tabernacula » opslaat in Jesus' Hart (1).

Kom dan, o groote Franciscus, kom dan, nooit volprezen vader, kom dan en zend weder uw geest, den geest van brandende liefde! Voer weder de menschheid tot Jesus' Goddelijk Hart, opdat ze daar weder den vrede, de rust, maar vooral opdat ze daar weder de liefde vinde! Dan ontstoken van liefde zal ze boet doen, boete over hare zonden en gruwelen; dan zullen uwe kinderen, de zonen en dochters der boetvaardigheid zich

(1) I Wachter II XVI Juni MDCCCLXXV, door Dr H. J. A. M. SCHAEPMAN.

vermenigvuldigen en de laatste toon der wulpsche feestvreugde, wier grondtoon altijd smart en wroeging is, zal overstemd worden door het machtig lied uwer kinderen, het lied van dankbare hulde :

Salve Sancte Pater; Patriae lux, forma Minorum,
Virtutis speculum, recti via, regula morum;
Carnis ab exilio : duc nos ad regna Polorum.

Kom, Geest van Franciscus, kom, o kom!

fr. BERNARDINUS METS,
Minderbr. Conventueel.

Hal (*Belgie*).

DE ZONDAG IN ENGELAND.

Godsdienst en Familieleven.

NERGENS, misschien, wordt het goddelijk gebod : *Gedenk dat gij den Sabbathdag heiliget* beter nagekomen en nergens wellicht staan voorspoed en weelde zoo duidelijk met de zondagrust in verband als in 't protestantsche Britanje.

« Ware de Zondag hier niet als een rustdag gevierd, » zegt *lord Macaulay*, « maar hadde bijl én houweel én aambeeld én getouw, « gedurende deze drij laatste eeuwen alle dagen aan 't werk geweest, « ik twijfel geenen oogenblik of we zouden eene armere, eene minder « beschaafde natie zijn dan we thans heeten. » En waarschuwend roept *sir Walter Scott* :

« Geef de helft van den Zondag aan de wereld, en gij zult « ondervinden dat de Godsdienst geen steunpunt meer heeft op de « andere helft. »

Hiervan is de Engelschman overtuigd en geenen duimbreed zal hij, als 't te verhelpen is, op het gebied van den Zondag inbreken. Alles ligt stil wat stil liggen kan, zonder de algemeene belangen te benadeelen ; de donderende stoomsleepers hebben hunnen langen trein van ratelende wagens ingekort en jagen schaarscher over de rustige vlakten; de werven en kaaien liggen verlaten, de dokken en stapelhuizen gesloten, de schepen ontmand; de hoestende en proestende fabrieken zijn eenzaam en zwijgend; de schitterende winkels hebben hunne luiken neergelaten en staan als verwaarloosd of uitgestorven. Wagens noch karren dommelen op in de verte om den grond te doen dreunen onder 't gewicht hunner logge vrachten, en zeldzaam zijn de lichte gespannen die bedeesd door de zondaagsche straten schieten.

Wij zijn in den voormiddag en 't grootste gedeelte der inwoners rusten nog en droomen van 't brandend hijgen naar de winst en den baat der afgedane week.

Allengskens komt er leven. Uit de protestantsche tempels beginnen

de klokken te luiden en roepen tien, twintig verschillende secten naar even zooveel verscheidene eerediensten, waar, uit een vervalscht en geschonden Evangelie de meest tegenstrijdige leeringen als 't woord Gods gepredikt worden, terwijl, in sommige ontroofde kerkjuweelen de rijzige kolommen met hunne ledige nissen, de gothieke ramen met hunne zinnebeeldige groepen en ja, weleens een prachtig altaarstuk, uit het katholieke verleden, de predikanten verwijtend toeroepen dat hunne leerstelsels valsch en hunne woorden gelogen zijn.

Maar Goddank! de koude spotgeest van 't Protestantismus voelt van dag tot dag zijn rijk beperken; klingeklangeleud meestal, ja, doch fier brommend en dreunend ook, vooral in de groote steden, klinken de reine onverbasterde tonen uit de katholieke heiligdommen en zamelen de steeds groeiende scharen bijeen voor den ouden en nieuwen, voor den eenen onveranderlijken eeredienst van het heilig Misoffer, en voor de leering der apostelen roepen ze samen ter aanbidding van den levendigen God in zijn heilig tabernakel en ter boete voor de arme dolaards en hunnen dweependen godsdienstijver.

Rond den middag zijn de goddelijke diensten afgeloopen; de straten schieten vol van dooreenwoelende groepen die huiswaarts keeren.

Nu begint het familieleven.

O het familieleven! de aantrekkelijke huiskring, waar dag voor dag ons ongelukkig Vlaanderen van ontaardt en dat de gezworene vijanden van zijnen landaard, zijn eigenbestaan en zijne welvaart met wortels en al uit willen rukken! Helaas, ze zijn uitermate gelukt in hunne boosaardige pogingen : het familieleven kwijnt en sterft weg, en *catolic Belgium* dient naar 't protestantsche Engeland om lessen te gaan om er de genoegens der huiskamer met al de aantrekkelijkheden van eigen heerd opnieuw te leeren schatten en hoogachten.

Iedere woning, het eenvoudige werkmanshuis niet uitgezonderd, heeft heure *drawing-room*, dat is, heure pronkkamer, die keurig en sierlijk en vooral gemakkelijk ingericht is, met sofa of armstoelen, waar eene opene vierstee u in toelacht, waar de muren met lustige landschappen en vroolijke teekeningen prijken, waar vazen en beeldjes en planten en bloemen, en boeken met platen, vermakelijke schriften en geestige prentenbladen alle verveling buiten sluiten; waar een zuiver tapijt op den vloer, eene gezellige, opgesmukte lamp aan de zoldering en hagelblanke gordijnen aan 't venster u welkom heeten. Dat is het heiligdom der familie en het eerste waar de nieuwe huismoeder en huisvader voor te zorgen hebben, waar de eerste *shillings* voor uitgespaard worden, waar heel het huishouden fier op is en eer af wil halen. Hier komt de familie bijeen om de gebeurtenissen van den dag, de voorvallen der week, de plannen der toekomst, zuur en zoet, lief en leed te bespreken; hier zijn vader en moeder en kinderen gelukkig, en als 's winters de sneeuwvlagen gieren en de winden huilen, schuiven zij in halven kring rond het krakende en knappende vier en achten henzelven de gelukkigste stervelingen der wereld. Neen

buitenshuis bestaat er zulke reine voldoening niet! Men vertelt, lacht en schertst, spreekt over staatkunde en handelszaken, leest, zingt en speelt. Als de theetafel afgediend is wordt er een *whist* geslagen of een schaak- of dobbelspel gewaagd en zoo vliegen de uren voorbij zonder dat men het merkt; kortom al 't vermaak der herberg wordt hier drijdubbel genoten, het leven der vrouw aantrekkelijk gemaakt en de familiebanden worden nauw en nauwer toegehaald.

Doch in den zomer, als de frissche natuur naar buiten lokt, dan is er geen binnenhouden aan, dan wil de Engelschman wandelen in 't aanschijn der blauwe lucht en in 't aangename groen. Overigens valt er niet te denken aan luidruchtige uitspanningen. De openbare spelen zijn opgeschorst en 't zou iederen burger tegen het hoofd stooten wilde men 's Zondags *football*, *cricket* of andere afmattende vermaken inrichten.

Rond de zessen beginnen alweer de klokken te roeren: 't is tijd voor de avonddiensten. 't Is waar, de protestanten zijn zoodanig nauwgezet niet noch zien er op de oefeningen hunner secten enkele keeren over te slagen, en zij weten dat hun predikant hunne nalatigheid niet schelden zal; doch uit gewoonte en ingeboren besef dat de zondag een kerkdag is, trekken zij in groot getal naar hunne tempels.

Uit de kerk keeren zij huiswaarts en 't familieleven wordt voortgezet.

Doch, zult gij vragen, hoe komt dat overeen met de uitvinding des duivels, die eene hel maakt van de huiskamer en zoovele onzeglijke rampen medebrengt? — De geneverkwaal, die *national vice*, zooals kardinaal *Manning* ze noemde, woekert ongelukkiglijk diep in de Engelsche samenleving, maar toch is zij niet bij machte het familieleven te vernietigen; 's avonds zijn de herbergen druk bezocht doch eenen deftigen burger dienen zij nooit voor tweede woonplaats; 't zijn slechts laaggezonkene en verslaafde drinkers die in de gelagkamers hunne genoegens komen zoeken en daarom staat het *public house* maar laag befaamd en worden zijne trouwe kalanten al gauw met vingeren gewezen. Daarbij zijn er de drankhuizen uitermate dun gezaaid en stipt worden de wetten nagekomen die om 10 uren 's avonds gebieden te sluiten en des Zondags eerst om 6 uren in den namiddag laten openzetten.

Wat een verschil met ons Katholiek Vlaanderen!

De overgroote meerderheid onzer burgerij, onzer werklieden en volksjongens, onzer mannen en huisvaders, zullen spottend en ongeloovig de schouders ophalen en vragen, wat genot een Engelschman van zijn leven hebben kan, zonder het verzet van den herbergpraat tusschen pot en pint. Juist dezelfde spottende ongeloovigheid spreidt de Engelschman ten toon als men hem den Zondag der Belgen beschrijft, en glimlachend vraagt hij naar den zonderlingen toestand van een Belgisch huishouden en naar het lot der verlatene vrouw en verwaarloosde kinderen.

W. RITER.

INKOMRECHTEN.

De heer advocaat HERMANN DE BAETS van Gent, schrijft in 't *Magasin littéraire* van 15 October, een eerste artikel over 't *inkomrecht op de granen.*

In zijne inleiding stelt de schrijver zijne tegenstrevers in tegenstrijdigheid met hen zelven.

« Gij vraagt, zegt hij, *beschermrechten*, maar gij wilt *geenen opslag* van 't graan! » « Verschooning, wij vragen beschermrechten, en wij begeeren eene verhooging van prijs in de granen. »

Wij gaan uit van dees beginsel : In eenen welgeregelden Staat moet de *werker kunnen leven van de vruchten zijns arbeids.*

En dat princiep toepassende op den landbouw, de eerste en noodzakelijkste nijverheid, zeggen wij : « De landbouwer moet *eerst en vooral* leven, en wel leven van de vruchten zijns arbeids. » Natuurlijke waarheid, door de h. Schrift bekrachtigd als Paulus zegt : « de arbeidende landman *moet het eerst* de vruchten genieten. » (I. Tim. 2); en nochtans is dat tegenwoordig onmogelijk.

De lasten en pachten zijn te hoog, en de prijs der vruchten staat te laag.

Ik zal niet spreken van *Sociale physiologie* of van de *Mercuriale* der vreemde markten volgens de stocke-vraag en 't stocke-aanbod; ik neem den boer op zijn land en gelijk hij leeft.

Verleden week zag ik omtrent Aalst eenen boer werken op zijn land. « Vriend, vroeg ik, hoeveel zakken graan hebt gij op dit land gewonnen? »

« 10 zakken per dagwand, Mijnheer. »

« En wat geldt het koorn? »

« 10 tot 11 fr. den zak. »

« Hoeveel mest hebt gij van noode om dat land te vetten? »

« Mijnheer, 'ne kortewagen per roede zou zeker niet te veel zijn, en 'ne kortewagen per roede wordt verkocht 1 fr. »

« En welke is uwe pacht? »

« 80 fr. 't dagwand. »

« Maar dat is onmogelijk, dat is veel te veel! »

« 't Is gelijk ik zeg, Mijnheer; — en al 't land dat gij van hier ziet betaalt evenveel; en als men afslag vraagt, zijn de heeren doof. »

Alzoo dan, die boer trekt van zijn dagwand land eene weerde van 110 fr.; en hij moet betalen 80 fr. pacht en 100 fr. mest!

Neem nu dat hij met een tweede vrucht nog 50 fr. kan winnen; hij verliest dus ten minste, op zijne pacht en zijne vetten, 20 fr. — En waar blijven zijn andere onkosten, en zijn zure arbeid?..

Ik vraag het : is dat menschelijk? En moet er geen spoedige hulp gezocht worden?

En wat zal die boer doen om zijne pacht en schulden te betalen?

Ten eerste, te kort schieten, niet voluit betalen. Dat weten de eigenaars; hoeveel boeren staan er op hunne registers niet met achterstellen van 3, 4 en 5 jaren?

Wat zal de boer nog doen?

Zijne kinderen, jongens en meisjes (gewoonlijk voor hun verderf naar ziel en lichaam) naar de stad zenden om in de fabrieken te werken en er eenige centen te winnen — of wel, hij zelf voor drie, vier maanden naar Frankrijk trekken en er zich dood slaven om geld te hebben voor zijne pacht.

Men zal zeggen dat de toestand van mijnen boer eene uitzondering is, en dat veel landen verpacht worden aan minderen prijs, aan 60, 50, 40 fr. 't dagwand. Dat kan zijn, maar twee zaken staan vast :

1°) De pachter kan niet toekomen;

2°) De pachtboeren maken het grootste getal uit.

De boerderij kwijnt dus en vergaat; en als de boer kwijnt, alles kwijnt, Inderdaad :

1°) Als de boer met al zijnen arbeid schaars toekomt, dan kan hij natuurlijk in de stad weinig of niets aankoopen. Vraag het maar aan al de winkeliers die kleedingstoffen, stoven, kassen, stoelen, prin. ten enz. verkoopen. Waarom slabakt hun handel? Omdat de boer geen geld heeft.

Alles wat hij wint en verkoopt, moet dienen om zijne pacht te betalen; en hij zelf leeft bekrompen en ellendig.

2°) Als de boer niet leven kan, komt hij of zijn kinderen werk zoeken in de stad, en ze worden *stielbedervers*.

In onze kleine stad van Aalst zijn er met honderden werklieden van den buiten, en ze zijn bereid te werken aan alle prijzen, ja zelfs aan *één frank* per dag. Voor 'nen buitenmensch kan dat voldoende zijn; hij heeft bijna geen huishuur te betalen; daarenboven hij wint patatten en graan op zijn akkertje dat hij buiten uur en 's avonds laat bewerkt; — maar de werkman der stad heeft ten minste *2 fr.* per dag van noode om toe te komen.

Daarom, zeggen wij, 't is in 't belang van burger en werkman, 't is volstrekt noodzakelijk dat de landbouwer op zijn veld kan bestaan.

Maar, zegt advocaat de Baets, men beeldt zich in dat die inkomrechten zullen betaald worden door den *vreemden* invoerder, en dat

is eene dwaling; want, inkomrechten of niet, de prijs der granen op de vreemde markten hangt niet af van een klein landeken gelijk België; en de vreemdeling zal hier niet zijn graan verkoopen *onder den prijs.*

Dat alles is waar en juist, en wij geven dat gereedelijk toe. 't Is de Belgische verbruiker die eigenlijk die inkomtaks zal betalen, en daarenboven nog 'nen hoogeren prijs geven voor het graan.

Die twee zaken zijn onvermijdelijk, — maar ook noodzakelijk als men den landbouw wil helpen en redden.

De kwestie is deze :

Wat is er slechter voor den werkman der steden zijn brood 2 of 3 centiemen meer te betalen per kilo, of wel zich te zien onderkruipen in zijnen stiel door den uitgeschudden landbewerker?

Wat is er slechter voor de kleine burgerij het brood 2 of 3 centiemen meer te betalen per kilo, of wel bijna niets te verkoopen aan de landbouwers die schaars hunne pacht kunnen afleggen?

Wij gelooven dat het voordeeliger is voor werkman en kleinen burger dat het graan aan wat hoogeren prijs staat, en dat de landbouwer op zijn veld kan leven en welvaren.

Wij denken niet, gelijk de heer de Baets, dat « de bescherming van landbouw een *vergift* is zoo verderfelijk voor den landbouwer zelve als voor gansch het volk; » integendeel, wij zien er de eerste opbeuring in van de grootste nijverheid van ons land, van de noodzakelijkste en overvloedigste bron van nationale welvaart..

Dat men de inkomrechten *beschermrechten* noeme of wel *vergoedingrechten*, dat doet niets ter zake.

De inkomrechten zullen, in eene redelijke mate, den prijs van 't graan doen klimmen en den landbouwer laten leven.

Wij onderstellen natuurlijk dat de prijs van 't graan in België lager sta dan op de vreemde markten; anders is er geene reden van bescherming of vergoeding meer.

De invoerder zal in België van zijn graan den prijs trekken dien hij verkrijgt op de vreemde markten van Chicago, New-York, Londen of Amsterdam; dat alles is klaar.

Het inkomrecht, dat aan 't einde der rekening de Belgische verbruiker betaalt, blijft in de kas van Belgenland. Dat alles is lang en klaar door adv. de Baets uiteengedaan.

Wij vragen voor de eetbare granen geen hoog inkomrecht; dat men beginne bijv. met 2 fr. per zak. Dat inkomrecht zal den boer reeds een weinig helpen, en daarbij 20 millioen fr. in de Staatskas brengen. Dat men die 20 millioen uitsluitelijk gebruike om den landbouw en zijne nijverheden op te beuren. — De andere landvoortbrengsels, nijverheidsplanten moet men krachtiger beschermen, en bijv. op 't Russisch vlas een hooger inkomrecht zetten.

Wij beweren niet dat door die middelen de landbouw zal *gered* zijn en herbloeien; neen, maar 't zal toch een eerste hulp zijn.

Voeg daarbij de *vermindering van grondlasten;* en eindelijk (dat

is nog het bijzonderste punt) eene zekere *evenredigheid* tusschen de *pachtsom* en den *prijs* der landprodukten.

Daarom hebben wij in ons programma « der Christen Volkspartij in Vlaanderen » een artikel ingelascht : *Regeling der pachten* door Boerenbonden (samengesteld uit eigenaars en pachters).

De eigenaars mogen niet zeggen : wij hebben dat land zooveel betaald, en wij moeten toch 1 1/2 of 2 per cent hebben van ons kapitaal. Dat is slecht geredeneerd; als uw grond of kapitaal zooveel van zijne weerde heeft verloren, daalt natuurlijk in dezelfde mate de rente van uwe hoofdsom.

Wat is er wisselvalliger en veranderlijker dan de oogst?

En ik spreek nog niet van onvoorziene rampen, onweders of hagelbuien die den oogst vernielen; hoeveel verandert de oogst niet volgens een min of meer gunstig weder?

Welke daling en rijzing op de vreemde markten?

En de pachter zou alle jaren denzelfden vasten prijs moeten betalen! Maar dat is niet redelijk, noch mogelijk.

In de billijke regeling der pachten ligt dus grootendeels de oplossing der landbouwquæstie.

Aalst. A. Daens.

GHELUWE. (1)

HELUWE?

Gheluwe is een der schoonste en meeste dorpen van West-vlaanderen.

Wij hebben hier den naam volgens de oude spelling en gedaante en zouden nu *Geel* moeten schrijven volgens den eisch der beteekenis van dezen dorpsnaam.

Dit dorp wierd het gele, het geluwe genoemd, even als Gheluvelt, een naburig dorp, en Ghelubroek, een oud moeras tot heerlijkheid bedegen, naar de laag goudgele zavel, die aldaar den bodem uitmaakt en zeer ondiep ligt.

De inwoners van dit dorp zijn brave Vlamingen van Friso-frankischen oorsprong, lijk hunne zoetvloeiende mond- en moederspraak het te kennen geeft en ze moeten in 't verleden vlijtig gewerkt hebben om hunnen hobbeligen bodem, hunne heiden en moeren, hunne bosschen en zavels in vruchtbare velden en welige akkers te herscheppen.

Zeggen wij maar aanstonds, dat de heer Emiel Huys, een geleerde Vlaming, de sekretaris dier volkrijke en bloeiende gemeente, hunne geschiedenis geboekt heeft en een werk geschreven, dat wij als het toon- en oorbeeld eener plaatselijke geschiedenis mogen aanschouwen.

Het doet ons genoegen op een dorp een man tegen te komen die zijn ledigen tijd aan geestesleven, aan edele bezigheden, aan navorschingen op wetenschappelijk gebied weet te besteden.

Geene enkele wetenswaardige bijzonderheid heeft aan zijnen ijver ontsnapt.

---

(1) *Geschiedenis van Gheluwe*, door EMIEL HUYS, sekretaris der Gemeente Kortrijk. Wᵉ Nys en Zonen, Sweveghemstraat 31. — 1893. Prijs 3 fr. 360 bl. groot in-8°.

Overal hebben wij gezocht, mannen van 't vak geraadpleegd die aanhoudend snuisteren in oorkonden en bewijsstukken : niets hebben wij kunnen ontdekken dat in de geschiedenis van Gheluwe niet aangestipt wordt.

In de uitgegeven stukken en bescheeden, in 's lands archieven te Brussel en te Rijssel, in de plaatselijke handvesten heeft hij rijkelijk geput en de vruchten zijner betrouwbare nasporingen heeft hij gekneed en doorwerkt tot een tafereel van 't leven en de beschaving dezer landelijke bevolking, van hare staatkundige en ook van hare maatschappelijke bedrijvigheid in 't verleden.

Waarom leest ge zoo gaarn het nooit volprezen werk van wijlen M. Poullet : *Histoire politique interne de la Belgique?* Waarom vindt ge zooveel smaak in de uitmuntende *Geschiedenis van den Belgischen Boerenstand*, door onze kundige medewerkers de Potter en Broeckaert, van de Koninklijke Vlaamsche Academie?

Omdat we daar zoover verwijderd zijn van de geschiedenis der veldslagen; omdat ze ons 't leven der vaderen afschilderen, hunne instellingen en hunne beschaving; omdat ze om zeggens de voorgaande tijden wezenlijk voor onze oogen doen opdagen.

Welnu 't is aan 't licht der uitkomsten van die nuttige werken dat de geschiedenis van Gheluwe geschreven wierd.

't Is de echte, geleefde, belichaamde toepassing van die kostbare navorschingen op de bevolking van Gheluwe.

Zoo dat wij hier met eene deugende, eene echt wetenschappelijke monographie te doen hebben.

De kronijk, de aaneenschakeling der geschiedkundige gebeurtenissen op Gheluwe is niet dor en vervelend : ze is heel aantrekkelijk in den kader der algemeene geschiedenis omlijst.

Wij zien de inwoners van Gheluwe vooreerst te voorschijn komen ten tijde der Van Artevelden en deelnemen in den rampzaligen veldslag van Rozebeke. Wij lezen wat al baldadigheden en verwoestingen zij te onderstaan hadden gedurende den geuzentijd en later onder het Spaansch en Oostenrijksch tijdvak, meest ten gevolge der wreede oorlogen door Lodewijk XIV in Belgenland gevoerd. Wij zien de verschillige legers die Meenen bestormen, te Gheluwe manschappen inlegeren of slag leveren, branden of plunteren en wij verstaan iederen keer ten gevolge van welke gebeurtenis, de vreemde soldaten Gheluwe binnentrekken.

Een eigenaardig uittreksel der oorkonden komt ons van tijd tot tijd het gebeurde naar de wezenlijkheid voor oogen leggen.

Eene plaatselijke geschiedenis kan heel belangwekkend wezen.

Wilt ge het opkomen van 't Vlaamsch gemeentewezen verstaan?

Wij hebben om zeggens al de werken van beteekenis gelezen die daarover geschreven wierden.

Een enkel werk zal u een duidelijk begrip geven van de Vlaamsche gemeente, waarover er zoovelen met geestdrift spreken zonder iets van den oorsprong of de ontwikkeling der Vlaamsche gemeenten te verstaan.

Leest *Ypriana* van wijlen Alphonse Van den Peerenboom en alsdan zult gij over de Vlaamsche gemeenten mogen medespreken.

Si licet parva componere magnis, wij zullen u zeggen dat gij een uitmuntend denkbeeld zult opvatten van den voormaligen toestand eener landelijke bevolking, na het lezen van de *Geschiedenis van Gheluwe*.

Wij zullen het heel nederig bekennen : wij hebben in het boek van M. Huys zeer veel geleerd en vernomen hoe onze vaderen voortijds bestuurd en gevonnisd wierden.

De instellingen van vroeger dagen begrijpen : dat is de grootste voldoening van dezen die eenigen geschiedkundigen zin hebben.

Wij wenschen M. Huys van herten geluk met zijn 3ᵉ deel over de leenroerigheid; 't is uitmuntend geslaagd en 't is oprecht aangenaam al die eigenaardige en schilderachtige namen van leenen te zien voorbijtrekken, als men verstaat hoe dat alles in elkander zat en hoe de instellingen der vaderen ook schoon en bewonderenswaardig waren.

Welken arbeid moet dit deel, van den schrijver niet gevergd hebben!

Liefhebbers van geslachtkunde zullen ook in het werk negen zeer volledige en nauwkeurige stamtafels van edele familiën aantreffen. Navorschers van Germaansche namenkunde zullen veel belang vinden in twee bijlagen, in de lijst der hofsteden, een kostelijk stuk van 't jaar 1496 en in de lijst Gheluwenaren die als buitenpoorters van Kortrijk aanvaard wierden van 1408 tot 1503.

Wij mogen dus het werk dringend aanbevelen aan al onze lezers die de geschiedenis beoefenen.

Het diene ook als prijsboek in de scholen.

Zeggen wij ten slotte dat het boek in keurig Nederlandsch en vloeienden trant opgesteld, ook heel netjes van de pers is gekomen.

J. CLAERHOUT.

VERSJES VOOR ANNEKEN.

Toen we gingen bedevaarden naar Tieghem.

WEET ge nog hoe fel de zonne
Door de hooge boomen drong,
En hoe zachtjes 't choor der vooglen
In de twijgen 't liedje zong,

Toen we gingen bedevaarden
Naar de kluis van Sint-Arnold,
Ginder op die hooge heuvlen
Tusschen welk de Schelde rolt?

Weet ge nog hoe honderd tinten
Langs de helling een tapijt
Vormden, dat als door de hand der
Englen daar was uitgespreid?

Hier de sombre groene kleuren
Van het dichte sparrenwoud,
Daar de lichte gele tinten
Van het weeke jonge hout;

Dieper dan de malsche weiden
Waar de witte margeriet
Of het gele paardenbloempje
Talrijk als de starren schiet.

Dieper, op den gouden akker
Boog zich 't rijpe koren neer,
En de roode kollebloemen
Dreven op dat blonde meer.

En dan gansch omlaag, daar zagen
Wij een needrig dorpje met
Zijne roode pannendaken
En zijn luikjes groen en net;

Met zijn witgekalkte muren
Waar de zon zoo fel op straalt
En in 't midden rees het kerkje
Met zijn spichtge torennaald.

Ja! wij kenden al de dorpen,
Deerlijk, Vichte en IJveghem,
En daar eindlijk op de hoogte,
't Lang begeerde Tiedeghem.

Daar was 't dat we bedevaarden
Gingen, naar de heilge kluis,
Om den zegen van Arnoldus
Af te vragen voor ons huis.

Samen baden we aan 't kapelken.
Dat zoo oud is als de straat
En waarnevens menig krukje
Menig ziekenstokje staat.

En we dronken van het water
Dat zoo rein en helder spruit,
En al babblend en al taatrend
Heenloopt lijk een kleine guit.

En we baden ook een Ave
Voor de sombre en enge kluis
Waar de Heilge neergeknield zit
Bij een bed van asch en gruis.

O! de man die zoo vrijwillig
Alle weelde en vreugde ontzei
En het hoofd op 't asschen bedde
Iedren avond nederlei,

Hij die ridderheer geboren
In de wereld pronken mocht,
Hij dien, kind, in zijne wiege
Iedre goede geest bezocht

En voor hem een leven bouwde
Vol genot en krijgersroem,
Maar die liever in het lijden
Leefde, lijk een schoone bloem

Bloeiend midden rots en steenen,
O! die man is voor me een held
Grooter dan die ruwe krijgers
Die in oorlog en geweld,

En in 't bloed der medemenschen
En in 't akelig gekrijt
Van de moeders en de kindren
Wonnen hun onsterflijkheid.

En ik was nog gansch verslonden
In mijn diepe droomerij,
Toen, ik op eens uw blijde kreten
Galmen hoorde in de vallei.

'k Zag u langs de zandge wegen
Nederstuiven in het dal,
En mij kwamen van beneden
Helder klinkend als kristal

Uwe lieve schaterlachjes
Tegen, zoo dat 't vooglenchoor
In de boomen en de struiken
Luistrend met aandachtig oor

Scheen te vragen, gansch verwonderd
Welke nieuwe zachte stem
Nu haar melodie kwam zingen
In het park van Tiedeghem.

O! mij zal in het geheugen
Lang nog blijven deze dag
Als de zoetste van mijn leven,
Streelend als een kinderlach.

'k Heb dan eens nog weergevonden
Al de reine kindervreugd,
En me dan in uwe spelen
Als een kind met u verheugd.

H. de Marez.

VRAGEN EN WENKEN.

Een opstel dat we van harte zouden wenschen in alle Vlaamsche en Vlaamschgezinde dagbladen te zien overdrukken, verscheen in de *Jeune Belgique* van September, met het opschrift : *Le Mouvement Flamand*, en de onderteekening : *La Direction*.

De lezing ervan heeft ons deugd gedaan. Flaminganten, jongens, ons werk gaat vooruit : zoover is 't gekomen dat de Aristocratie onzer Verfranschten het noodig oordeelt de noodbazuin te steken. Uit Vaderlandsliefde zouden de Vlamingen afstand moeten doen van hunne taal- en volksrechten. De zegepraal van deze rechten is de ondergang van België, enz., enz. Ziehier onvertaald, een drietal der merkwaardigste uittreksels :

Na eene korte en (hoeft het gezegd?) doorgaans onnauwkeurige schets van het ontstaan der Vlaamschgezinde partij, spreekt *La Direction* hare verbittering uit met de volgende woorden :

« Le « mouvement flamand » eut ses ligues, ses meetings, ses journaux, son académie et ses cavalcades. Le but avéré que poursuit le parti est exposé par sa devise : *In Vlaanderen Vlaamsch!* « En Flandre, le Flamand! » Il s'agit en effet de faire parler le flamand par tous les habitants des Flandres, de rendre à cette langue la primauté prétendûment usurpée par la langue française; on demande que l'enseignement moyen et l'enseignement supérieur soient flandricisés : au collége, à l'athénée, à l'université, les cours devraient être donnés en flamand. Ce n'est pas tout : ces jours derniers un congrès flamingant, siégeant à Bruges, proposait d'exiger de tous les députes flamands qu'ils parlassent le flamand à la Chambre. »

Bij het woord Académie komt eene aanteekening onderaan de bladzijde:

« Son académie! Voilà ce qu'il ne fallait accorder à aucun prix. En fondant l'académie flamande, le gouvernement reconnaissait le flamand comme langue officielle, au même titre que la langue française. »

En nu het slot, bijna in zijn geheel, zooals het gaat en staat :

« Il est facile de deviner où l'on va; si ce mouvement n'est pas enrayé, c'est à la destruction de notre nationalité que nous marcherons. La partie wallonne du pays, dont on connaît la gallophilie, se donnerait sans répugnance à la France; la partie flamande irait probablement s'incorporer à la Hollande. Les chefs du mouvement flamand n'ont jamais caché le peu de cas qu'ils font de l'intégrité du royaume. Ils sont Flamands, ils ne sont pas Belges.

Qu'on ne nous taxe ni de pessimisme ni d'exagération. Lorsque l'on pourra faire ses études en flamand et exercer les professions libérales et les hautes fonctions publiques sans devoir recourir à l'usage du français, on cessera de parler français en pays flamand; plus de lien moral donc entre nos provinces flamandes et nos provinces wallonnes. Quand les lois seront faites par des chambres bilingues, où les Flamands posséderont une majorité formidable, les populations belges qui parlent le français se trouveront presque en pays ennemi et tourneront leurs regards vers le sud. Des liens moraux et intellectuels les uniront étroitement aux Français, tandis que les Flamands ne seront plus pour eux que des étrangers plus ou moins hostiles.

On eût évité peut-être tous ces périls si le gouvernement avait écrasé le parti flamingant dans l'œuf : il fallait se hâter de donner satisfaction aux justes griefs et repousser avec fermeté les prétentions

exagérées; il fallait ne point permettre aux partis politiques de se servir de la question flamande comme d'un tremplin électoral, et, au besoin, recourir à des répressions. Maintenant il est bien tard pour parer au danger...

Et quoi tout cela concerne-t-il les écrivains belges? En ceci.

En faisant fleurir les lettres françaises en Belgique, nous resserrions le lien intellectuel et moral qui fait l'unité du royaume; tout en affermissant notre nationalité, nous travaillons aussi à faire de notre pays une importante province littéraire de la France. Mais si nous avons à craindre que ce lien ne soit détruit et que nous n'en soyons réduits à être les écrivains de la petite Wallonie, laquelle ne tarderait guère à être politiquement absorbée par la France, quel avantage trouverons-nous à rester claquemurés dans un pays sans avenir? Ne vaut-il pas mieux dès à présent nous adresser au public français et tenter la fortune à Paris?

Telle est la question qui va s'imposer bientôt aux méditations de nos amis. — **La Direction.** »

In den zesden jaargang van het *Belgisch Museum* (1842), bl. 427, schreef J. J. Willems, bij eene plaat in steendruk, de volgende aanteekening :

In een klooster by Saint-Quentin, thans afgebroken, bestond er eene galdery of pand, waervan de vensters, in geschilderd glas, schier al de avonturen van Reinaert verbeeldden. De Eecloosche schilder *De Vliegher*, nu vier of vyf jaren geleden, in die fransche stad verblyvende, heeft aldaer nog een dier glazen gevonden, 't welk my door den graef De Kerkhove d'Exaerde geschonken is. Het vertoont de by **Phaedrus** en by **Lafontaine** (*Liv.* III, 5) bekende fabel van *Reinaert en de Bok*, en wordt hiernevens, in steendruk, den lezer onder het oog gebragt, ter grootte van het stuk. »

Men vergelijke die afbeelding met de plaat in Vondel's *Warande der Dieren*, (Uitgave Unger, bl. 228) : er kan geen twijfel bestaan dat de eene copie is van de andere. Het is zeer waarschijnlijk dat de koperets van Marc Gheeraerts, waarbij Vondel zijne fabel dichtte, den glasschilder voorlag, en niet omgekeerd; het is mede wel het aanstippen waard dat er getuigd wordt van Marc Gheeraerts, dat deze veel teekeningen ten behoeve van glasschilders heeft vervaardigd.

Uit *Biekorf* van Herfstmaand (n° 18, bl. 288) :

« In 't *Belfort*, 1893, n° 8, bl. 130, wordt er gevraagd of 't waar is dat er te Iper en ommelands nog hervormden verstrooid leven.

Antwoorde :

Noch verstrooide, noch ingekeerde (niet verstrooide) hervormden en zijnder hier. 't Is 29 jaar dat ik er zoeke en geene en vinde.

Iper. Fr. H. C. D. »

Het gedacht, de gedachte.

Het gedacht is Vlaamsche streekspraak.

De gedachte is Nederlandsch.

Doch een Vlaming die overal *de gedachte* zegt waar hij vroeger *het gedacht* gebruikte zal daarom nog geen Nederlandsch spreken; integendeel, in vele gevallen zal zijne taal noch Nederlandsch noch Vlaamsch zijn. De Vlaming immers spreekt van *het gedacht* in de beteekenis niet alleen van het Fransche *pensée*, maar ook van het Fransche *idée*, *opinion*, *projet* enz. *De gedachte* integendeel heeft eene veel engere beteekenis : de daad van het denken aan iets, in het Fransch *la pensée; denkbeeld*, *meening*, *voornemen*, enz. moeten dan dienen om de overige beteekenissen van *het gedacht* weer te geven. Men zal dus niet zeggen : *dit is mijne gedachte* (opinion), maar *dit is mijne meening;* niet *eene goede gedachte* (idée), maar *een goed denkbeeld;* niet *eene gedachte volbrengen*, maar *een voornemen volbrengen.* Zooals bij alle regels, zijn er echter ook hier uitzonderingen. En met te beweren dat men in al die zaken wel doet *al zijne gedachten goed bij elkander te houden*, spreekt men onberispelijk Nederlandsch en vertaalt men nochtans door *gedachte* het Fr. *idée.*

Officiëel Vlaamsch beteekent maar al te dikwijls slecht Vlaamsch. Op een winket in het posthotel te Brussel : Le billon étranger n'est plus admis dans les caisses de l'état. = Het vreemde *scheidemunt* is in de staatskassen niet meer ontvangen. Wie *pasmunt* niet kent is de passende vertaler niet, dien men in de officiëele bureelen zou noodig zou hebben.

Ce trein s'arrête à toutes les stations de son parcours. = Deze trein blijft stilstaan overal waar hij voorbij rijdt!

Gelezen in een onzer beste Vlaamsche bladen :

« Die kring zal een borstweer en een dijk zijn tegen het dreigend socialisme, dat de maatschappij ondermijnt. » Ik meende dat een dijk tot schut diende voor overstroomingen en niet tegen onderaardsche wroeters!

Er wordt gemeld dat de toestand veel verslecht is van den heer D... voorzitter van den Liberalen *kring, die* reeds sedert eenige maanden ziek is!!!

In zijn huis gezelfmoord door verhanging. Waarom niet enkel verhangen?

Een uitmuntend werk van taalpolitie is het nieuw werk van den zeer eerw. heer kanunnik Muyldermans : Verzameling der meest voorkomende moeilijkheden, gallicismen en germanismen in onze taal, bijdragen tot taal- en stijlzuivering.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Duik. — De Vlamingen en zeggen niet *soldag*, maar *sondag;* niet *lundag*, maar *maandag;* niet *marsdag*, maar *dijsendag;* niet *mercurdag*, maar *woensdag;* niet *jeudag*, maar *donderdag;* niet *venerdag*, maar *vrijdag*.

Zaterdag alleene, dat geen dietsch woord en schijnt, ontschoont en ontzient de reke namen die de Vlamingen gebruiken om de dagen van de weke te onderscheiden.

En nog bestaat er een dietsch woord, dat vroeger gebruikt wierd, om *zaterdag* te zeggen, te weten *zonavond*.

Waarbij komt het dat de maanden meest al, op onzen tijd, ondietsche, ongermaansche namen dragen : *Januarij*, *Februarij*, *Maarte*, *April*, enz. tot *October*, *November*, *December*, enz., ook mede begrepen?

Is 't ter indachtigheid van *Julius Cæsar*, onzen veroveraar, dat wij *Julij* zeggen?

En wat oorzake hebben wij om aan keizer *Augustus* eere te bewijzen, en onze schoone *Koornmaand* lietst *Augusti*, *Augst*, *Oogst*, *Oost*, *Oegst*, *Oest* te heeten, dat altegâre latijn is?

Reden of geen reden, 't ware de moeite weerd de oude, dietsche namen van de maanden, die bestonden of nog bestaan, weêr in te brengen, en daarbij eenparig, zoo een zoo al, aan eenen en den zelfsten string te trekken.

Die in dit opzet willen helpen en moeten maar hunnen *Duik voor 't jaar ons Heeren 1894* te rade gaan.

Duik immers zegt voor :

I. *Januarij*	nieuwjaarmaand.
II. *Februarij*	schrikkelmaand.
III. *Martij*	lentemaand.
IV. *Aprilis*	grasmaand.
V. *Maij*	bloeimaand.
VI. *Junij*	zomermaand.
VII. *Julij* (*Cæsaris*)	hooimaand.
VIII. (*Cæsaris*)-*Augusti*	koornmaand.
IX. *Septembris*	herfstmaand.
X. *Octobris*	zaaimaand.
XI. *Novembris*	slachtmaand.
XII. *Decembris*	wintermaand.

Die de redens begeren te weten waarom die maandnamen, buiten en boven alle andere, door *Duik* verkozen zijn geworden behooren *Biekorf* (Brugge, De Plancke, S. Clarenstr.), 1892, bl. 355 te lezen.

Die bovendien vernemen dat de *Gazette van Brugge*, *Loquela*, en veel andere tijd- en dagbladeren daarin meêdoen, en zullen waarschijnlijk niet achterblijven.

Buiten die veranderingen heeft *Duik* weêrom zijne spreuken veranderd en ontelbare wetensweerdigheden ten dienste van zijne vrienden gesteld.

Elk zegge 't den anderen en koope, eer 't te late is, eenen *Duik* voor zijn nieuwjaar!

(Gelijk in 1893 zal *Duik* weder verschijnen met zijn grooten ver-

sierden schild, die er een dubbelen en waren prachtalmanak van maakt, een plakalmanak en een hangalmanak. De prijs wordt niet verhoogd en blijft fr. 1,00; men kan den *Duik* bekomen ook in vorm van boekje; om alle jaren de aanvraag niet te moeten doen zal men best tot wederroepens inschrijven. Bij Siffer te Gent.)

3 1/2 maand Fabriekarbeidster. — Eene practische studie door Mevr. MINA WETTSTEIN-ADELT. — Leiden, A. H. Adriani, 1893.

Ziehier een boekje uit het Duitsch vertaald, en goed vertaald, en waarvan wij ten warmste de lezing aanbevelen, omdat het eerst en vooral is een zeer goed boekje.

De schier plotselinge overgang van het nijverheidsstelsel zonder stoom en barnkracht tot het nijverheidsstelsel met stoom en barnkracht, heeft op allerlei manieren het evenwicht der maatschappij geschokt en soms verbroken : wat men noemt de sociale kwestie, dat is de som van al de honderden afzonderlijke maatschappelijke vraagstukken waaraan die verandering van nijverheidsstelsel aanzijn heeft geschonken.

Onder deze afzonderlijke maatschappelijke vraagstukken is de *Vrouwenkwestie : zal er in alle opzichten gelijk recht heerschen voor de vrouw als voor den man, of niet?* gewis een der belangrijkste.

De schrijfster heeft, onder de vermomming eener arbeidster, drie maanden en half als fabriekarbeidster doorgebracht. De ongelukkige toestand der fabriekwerksters, dien zij door eigene ervaring kent, en dien zij aanschouwelijk ons schetst, wordt vooral tot een argument ten voordeele der oplossing : gelijke rechten voor vrouw en man. En misschien wel doet zulks afbreuk op de waarde van het boek. Het is immers niet hoofdzakelijk uit de ongelijkheid van rechten dat de onduldbare toestanden ontstaan, waarover zij terecht hare verontwaardiging uitspreekt : zoodat gelijkheid van rechten alleen die toestanden dan ook niet zoude doen verdwijnen.

Maar wat de waarde uitmaakt van het werkje, is de vertrouwbaarheid der inlichtingen en de kracht waarmede het tot de overtuiging brengt : dat kan en mag niet blijven voortduren! De volkomene ontvoogding der vrouw kan misschien een der middelen zijn om te bewerken dat haar toestand verbetere; het behoort niet aan ons die vraag te beslissen; maar er zijn ook nog vele andere middelen die niet verwaarloosd mogen worden : eerst en vooral moet de wonde gepeild, en dan de middelen beraamd. De wonde hier is de zedelijke ontaarding en stoffelijke verslaving van de vrouw, in massa, onder den invloed van de fabriek; en in al hare ijselijkheid krijgen wij het kwaad hier te zien : geene abstracte beschouwingen of menschlievende perioden; de schrijfster voert ons binnen in de fabriek en hangt ons tafereelen voor uit het bestaan dat daar geleid wordt, en rukt ons de oogen open met feiten, wanneer we uit onwetendheid geneigd zouden zijn te roepen : neen neen, zóó erg kan het niet gesteld zijn! terwijl het werkelijk zóó erg, of nog erger gesteld is... Zij voert ons binnen in de enge kamertjes waar de ongehuwde arbeidsters hun

tehuis hebben; in de vunzige woningen van de gehuwde; zij doet ons de danszalen en de andere plaatsen van vermaak bezoeken, waar de arbeidster haren zondag gaat doorbrengen; zij toont ons het hopelooze van het bestaan der arbeidsters, wien het verboden is te droomen van eene gelukkiger toekomst; en eindelijk zij laat ons een blik werpen op de uitgestrektheid en de talrijkheid van de gevaren waaraan hare zedelijkheid iederen dag is blootgesteld...

Een goed boekje, wij herhalen het, en vanwege de schrijfster, eene groote, eene goede daad.

Geschiedenis van de Orde der Minderbroeders, door P. fr. BERNARDINUS METS, Minderbroeder Conventuëel. — Gent, A. Siffer. 3 fr.

Bovenstaand werk kan ik niet anders dan een merkwaardig boek noemen. Het werk geeft in 't kort het reeds meermalen uitgegeven leven van den H. Franciscus van Assisië, en behandelt vervolgens de geschiedenis van de Orde, die zoovele groote mannen in Gods Kerk heeft voortgebracht.

Voor velen was de geschiedenis dier Orde eene onbekende. Vanwaar de vele hervormingen, vanwaar de verschillende namen, de verschillende kleeding, enz. Ziedaar zoovele vragen, die meermalen bij ons oprezen, wanneer wij aan de geschiedenis der Minderbroeders dachten.

Over dit alles werpt het werk van fr. B. Mets een helder licht. In geschiedkundig oogpunt juichen wij het dan ook volgaarne toe. Het is een werk van navorsching en studie geweest. Er is licht gebracht over datgene, wat voor velen duister was. 't Is een werk van onzen tijd, die men weleens de tijd der geschiedenis noemt.

Toch zou men de vraag kunnen stellen : is de uitgave van zulk een werk wel geheel goed te keuren? Is het wel goed, dat dit alles onder de oogen van het publiek worde gebracht?

De schrijver had deze vragen voorzien en beantwoordt ze in 't kort in de heerlijk geschreven voorrede.

Het werk is meer dan een werk van geschiedenis, 't is een werk van piëteit, een werk uit liefde geschreven voor de Orde, waartoe de schrijver behoort en die volgens Hem niet altijd gunstig werd beoordeeld.

In zooverre kunnen wij het geheel eerbiedigen.

Waar schaduwen vallen, waar ze niet mogen zijn, is de schilder verplicht ze te verwijderen, ook al zijn die heldere kleuren niet eenieder aangenaam.

Daarbij gelooven wij niet, dat een ieder het werk zal koopen. 't Eenvoudige volk houdt niet veel van historische werken en den meer ontwikkelde zal het geen kwaad doen. Fouten kleven nu eenmaal aan alle menschelijke instellingen en « zoolang de Orde, » gelijk de Eerw. schrijver terecht opmerkt, « zich kan beroemen op 2000 martelaars, 5200 gelukzaligen en heiligen, zoolang zij kan wijzen op 7 pausen en 56 kardinalen, op mannen als Alexander de Hales, Bonaventura, Rogerius Bacon, Don Scotus behoeft zij niet bevreesd

te zijn voor hare geschiedenis. De schaduwen zijn voorbijgaande, het licht der zonne blijft. »

Daarbij staan onder ieder hoofdstuk de schrijvers waaruit geput werd, en daar, voor zoover wij meenen, velen hunner tot de hervormingen behoorden, is ook de onpartijdigheid gewaarborgd.

Wij lazen het werk met genoegen. Over den stijl behoeven wij niet te spreken. De schrijver van zoovele juweeltjes in *Belfort*, *Dietsche Warande*, *Kath. Gids* en *Centrum* strekt daarvoor tot borg. Wel zijn hier en daar kleine onvolmaaktheden, die bij eene tweede druk gemakkelijk te verbeteren zijn, doch over 't algemeen is de stijl vloeiend en zijn de drukfouten weinig in getal.

Siffers naam is daarbij de beste waarborg voor eene nette uitvoering. Alles maakt een aangenamen indruk.

Wij wenschen het boek in handen van allen, die zich bezig houden met de kerkelijke geschiedenis. S. Pr.

Postel's biographisch Woordenboek van de XII° tot de XIX° eeuw, door TH. IGN. WELVAARTS. Brecht, 1892. 8° 274 bl. en 15 platen.

Na gedurende meer dan twintig jaren menigvuldige schriften in 't licht gegeven te hebben over de geschiedenis der abdij van Postel en der omliggende gemeenten, heeft de geleerde prior-archivaris zijne laatste levensjaren benuttigd om uit meer dan twee duizend handschriftelijke stukken in de boekerij der abdij van Postel berustend, de noodige inlichtingen te putten over den handel en wandel der Norbertijnen die in de abdij het kloosterleven geleid hebben. Dit biographisch woordenboek komt eene leemte aanvullen die men in de *Geschiedenis der Abdij Postel*, in 't jaar 1877 verschenen, ontmoette, alwaar er van levensbeschrijving der Norbertijnen van Postel geene spraak kon zijn. Deze biographieën zijn alle gesteund op een grondig onderzoek der nog voorhanden zijnde oorspronkelijke stukken. Zij geven ons vele inlichtingen van groote waarde voor de geschiedenis van Postel en van de omliggende dorpen en zijn ook van groot belang voor een aantal oude Vlaamsche familiën. Dit laatste gewrocht van den te jong afgestorvenen archivaris is gekenmerkt, even gelijk zijne vorige schriften, door eene groote wetenschappelijke nauwkeurigheid. Geen enkel feit, hoe onbeduidend het ook moge wezen, hetwelk de schrijver vóor het aan te halen, niet grondig onderzocht heeft. Ook zullen wij den wensch uitdrukken dat al de Norbertijnsche abdijen van ons land zulken gewetensvollen geschiedschrijver zouden vinden als de abdij van Postel er in den betreurden T. Welvaarts eenen gehad heeft. Het boek is versierd met vele platen : men bemerke in 't bijzonder het prachtig *fac simile* van de belangrijke charter van 1173. Het bevat ook eene lijst der kerken door de Witte Heeren van Postel bediend, alsook eene chronologische lijst van al de Norbertijnen die in de abdij ooit eenig ambt bekleed hebben. Een alphabetisch register der plaats- en geslachtsnamen vergemakkelijkt de opzoekingen.

ADOLF DE CEULENEER.

Quinze jours au pays des cédules, par X. Gand, A. Siffer. Prix fr. 2,50.

Niet alleen een schoon boekdeel dat eere doet aan den drukker, maar ook een belangrijk werk waarvoor de ongenoemde schrijver (wiens masker toch doorschijnend is) lof en hulde verdient.

Het is een dagboek van de reis naar Argentina : het leven aan boord van den Magdalena; de beschrijving der merkwaardigheden van Rio, van Buenos-Aires en andere plaatsen; het verhaal der wederwaardigheden en der uitstapjes, en eene studie over de netelige geldkwestie waarin dat rijk en vruchtbaar land verwikkeld zit.

Aangenaam om lezen is het boek, leerrijk in verschillige oogpunten; geene langdradigheden, maar alles kort en duidelijk, en opgekruid door geestige zetten en het verhaal van geestige toestanden. Het boekdeel is overigens opgeluisterd met verscheidene zichten en eene menigte humoristieke schetsen ook te danken aan de pen van den schrijver-teekenaar.

De verborgen schat of het verborgen leven van O. Heer Jezus-Cristus op eene eenvoudige en praktische wijze overwogen door P. Fr. Germanus Verleyen, Minderbroeder-Recollect der Belgische provincie.

Deze overwegingen, een schoon boekdeel van 150 bl. uitmakende, zijn opgesteld in eene klare, vloeiende en zuivere taal, zonder daarom door hoogdravendheid voor minder geleerden onverstaanbaar te worden. Warm aanbevolen bij alle vrienden van goede Vlaamsche godvruchtige lezing. — Prijs fr. 0,80, franco per post fr. 0,90.

Zeisels en Vertellingen van S. LEROY, onderpastoor te Staden. Thielt, bij P. Pollet. In-8° fr. 2,50, in-12° fr. 1,50.

Het zijn sagen die voortleven op de lippen der onverbasterde en patriarchale landlieden in West-Vlaanderen. Gemoedelijk geschreven, met den geur van 't oude en de kleur van 't eigenaardige Westvlaamsche heeft de schrijver ze geleidelijk weten in te kleeden en boeiend te vertellen, ook zal de lezing dier verhalen de lust uitmaken van de winteravonden aan menigen Vlaamschen haard.

De heer Leroy kan schrijven, heeft ooren die kunnen luisteren en oogen die kunnen zien, hopen wij dat hij het bij dit eerste werk niet zal laten en dat hij onze volksletterkunde met nieuwe pareltjes nog zal verrijken.

De geheimen der vrijmetselarij, door Pater SCHOUPPE, in het Vlaamsch overgezet door eenen priester des aartsbisdoms van Mechelen. Brussel, Valentijn, uitgever.

Uitmuntend werkje dat dient verspreid te worden om het volk te vrijwaren tegen de listen en lagen der huichelende secte, die men vrijmetselarij noemt. Boven de heilzame propaganda hier bedoeld heeft men het genoegen een boekje te lezen dat in zuivere, vloeiende en gekuischte taal geschreven is. Prijs 12 centiemen, ten voordeele eener katholieke school.

— In *Nederlandsch Museum* schrijft de heer Rooses een artikel over de « stichting der Koninklijke Vlaamsche Academie ». Het heeft hoofdzakelijk ten doel, te doen uitschijnen wat de liberalen beproefd hebben om meester te worden van de instelling, welke, onder hunne heerschappij, voor de katholieken zou gesloten gebleven zijn. Het stuk zegt ons weinig dat wij niet reeds wisten, en getuigt van eene zekere naïeveteit.

Eene partij-Academie, gelijk de *Académie royale*, zal de Vlaamsche niet worden : daar zorgen de katholieken voor met hunne kleine meerderheid, die zij niet zoeken te versterken, hierin geheel anders handelende dan de « Broeders en Vrienden » te Brussel in de Fransche Academie. En de liberalen, die mededingen in de wedstrijden der Vlaamsche Academie, blijven niet onbekroond, omdat zij liberaal zijn, terwijl men te Brussel katholieke schrijvers in de prijskampen verstoot, omdat ze katholiek zijn.

Koninklijke Vl. Academie. Zitting van 18 Oct. : De eerw. heer Dr Claeys biedt, met een inleidend woord van waardeering, een exemplaar aan van de nieuwe omgewerkte en verbeterde uitgaaf « Dertien Linden » door den eerw. heer Eugeen de Lepeleer, leeraar van poësis in het Klein Seminarie te Sint-Nicolaas. Hoogleeraar De Ceuleneer doet hetzelfde met een werkje : « Van Houwaerts plagiaat » door Wil-

lem de Vreese, medewerker aan het « Nederlandsch Woordenboek » te Leiden.

De heer E. Hiel draagt een gedicht voor, getiteld : « De Vlaamsche herberg ».

Verder besprak men zaken van inwendige orde, alsook het uitgeven der biographie van al de bekende Vlaamsche schrijvers.

Dezer dagen liet de Academie verschijnen : 1°, de 4° afl. van hare Verslagen voor 1893, waarin de belangrijke studie voorkomt over den te veel vergeten schrijver R. Versteganus, door H. Sermon.

2° *Gebruik der naamvallen, tijden en wijzen in den Heliand* door J. van de Ven, S. J. Dit werk, aan het belangrijk Oud-Saksisch epos gewijd, werd in 1892 door de Academie bekroond.

Davidsfonds. — De nieuwe uitgaaf van *David's Vaderlandsche historie*, die bij al de lezers zoo welkom is, gaat geregeld voort : de eerste helft van het achtste deel is dezer dagen aan de inteekenaars rondgezonden.

Het winterseizoen is aangebroken voor de afdeelingen, ook bereidt er men te alle kante muziekfeesten, vertooningen en voordrachten. Borgerhout en Zele komen wederom aan de spits; den 2 October voerde men te Zele voor de leden de lieve tooneelscherts uit van Silvester : *Een Vlaamsche schoolmeester onder het schrikbewind*; den 4 October was het er algemeene vergadering en mis voor de afgestorven bijtreders. Den 23 October was er concert te Borgerhout met voordracht door den eerw. heer Van Speybroeck.

In November houdt Gent de plechtige prijsuitdeeling aan de bekroonde leerlingen in hare prijskampen.

† **Etienne Michel Van Kempen,** leeraar emeritus der Hoogeschool te Leuven, een der medicale beroemdheden van ons land. Destijds behaalde hij den prijs in den vijfjaarlijkschen prijskamp 1856-1861 met zijne werken : *Manuel d'anatomie générale, Expériences physiologiques sur la transmission de la sensibilité du mouvement dans la moëlle épinière.*

Hij sterft in den ouderdom van 89 jaar.

† **J. Hubertus Janssen,** tooneelschrijver. Hij gaf uit : *De geneesheer of dat heeft mijnheer van boven gedaan, De sleutel van de secrétaire, Jan Dwars* (te Antwerpen bekroond in eenen tooneelprijskamp). Hij was griffier bij de havendienst te Amsterdam.

† **T. Terwey,** bevoegde Hollandsche gramaticus, medeopsteller van « Taal en Letteren ».

† **Charles Gounod,** de wereldvermaarde christene toondichter, sterft te Parijs, 82 jaren oud. Zonderling samentreffen : hij werkte aan een *Requiem.*

Ziehier zijne bijzonderste werken : *Sapho* (1851); *Ulysse* (1852); *la Nonne sanglante* (1853); *le Médecin malgré lui* (1858); *Faust* (1859). Van nu af begon zijne glorie : *Philémon et Baucis* (1860); *Reine de Saba, Mireille* (1864); *les Deux Reines, Tobie, Colombe, Roméo et Juliette* (1867); *Gallia* (1871); *Jeanne d'Arc* (1873); *Cinq-Mars* (1877); *Polyeucte* (1878); *le Tribut de Zamora* (1881); *Rédemption* (1884); *Mors et vita* (1885). Daarbij dienen zijne talrijke en bewonderenswaardige Missen gevoegd te worden.

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars).

Gent

Drukkerij A. Siffer

Achtste jaargang, 1893 December Nr 1

DE TEMPEL DER WETENSCHAP.

EENIGEN tijd geleden las ik in een dagblad dat men welhaast te Charleroi den tempel der Wetenschap ging inhuldigen... Deze aankondiging deed mij droomen. Waarin die tempel bestond, werd er niet bijgevoegd. Was het een museum tot wetenschappelijke verzamelingen en tentoonstellingen bestemd, of eene nieuwe sterrenwacht, waar men de waarnemers van Lick's observatorium in Californië het gras voor de voeten zou maaien; of was het soms eene school van bijzonder hoogen rang, waar uitmuntende leeraars hunne grondige kennissen aan de leerzuchtige jeugd gingen meedeelen; of nog beter, was het dit al te zamen? Daar zei mij de kortbondige aankondiging niets van.

Het is gelijk... « de Tempel der Wetenschap » dat klonk welluidend in mijne ooren... Eere, dacht ik, aan de inwoners van Charleroi! Dit nijverig volk verstaat dat het niet genoeg is kolen aan den schoot der aarde te ontrukken, ijzer te smeden en geld te winnen; de geest moet ook voldaan worden en vraagt aan verhevene leeringen krachten en hoogeren lust.

Ja waarlijk, ik nam daar belang in, en volgaarne had ik van 't mijne bijgedragen om den nieuwen Tempel op te luisteren. Ware het in mijne macht geweest te tooveren, ik had de minnaars der Wetenschap een aangename verrassing bezorgd : den dag der inhuldiging hadden zij onverwachts op de muren van hunnen tempel de afbeeldsels gevonden van al de voornaamste

mannen, die door hun hooge geleerdheid hunnen naam onsterfelijk gemaakt hebben. Ik zag aanstonds eene geheele naamlijst voor mijnen geest : de sterrenkunde verschafte er mij zooveel ik er maar kon begeeren : Kepler, Newton, Herschell, Le Verrier, Secchi, Faye, enz. De scheikunde verbeeldde ik door haren stichter : Lavoisier; de physiek door Volta, Ampère, en alzoo voort met al de takken der Wetenschap. En die roemrijke mannen had ik doen spreken; onder iedere beeltenis moest er eene zinrijke spreuk staan, aan de schriften van den afgebeelde ontleend.

Was dat geen schoone droom, heer Lezer?... En toch, hoe gelukkig voor mij dat het maar een droom was!... Hadde 't in mijne macht geweest zulks te verwezenlijken, ik liep het grootste gevaar van voor de rechtbank betrokken te worden voor schennis van eigendom en zware beleediging, eerlijke lieden in hun eigen huis toegebracht.

Ik laat den Lezer over mijn geval oordeelen... Eenige dagen na de voorloopige aankondiging, die mij alzoo in mijn vuur gezet had, greep de inhuldiging werkelijk plaats. Het verslag dat er mij van in de handen viel, was wederom zoo beknopt, dat ik in der waarheid nu nog niet weet waartoe de Tempel eigenlijk dienen moet. Ik vond enkel twee, drij zinsneden, aan de uitgesprokene redevoeringen ontleend. Doch dit was genoeg om mij heel verbluft te doen opkijken... « *Wat de zedelijke opvoeding betreft,* zei een der sprekers, *die lang bestaan heeft in de kinders de ongerijmdheden en de uitzinnigheden van den catechismus en de heilige geschiedenis aan te leeren, zij moet de gevoelens van onafhankelijkheid en fierheid ontwikkelen* » *enz.* Volgens een anderen redenaar « *zullen welhaast rechtover de tempels der dwaling en der bijgeloovigheid, overal tempels der wetenschap en der waarheid oprijzen.* »

Men kan denken van hoe hoog ik viel, ik, die het in mijne eenvoudigheid zoo goedgunstig meende met

« den Tempel der Wetenschap van Charleroi ». Ik ware er zoo nog welgekomen geweest met mijne galerij van sprekende beelden!... Zij was nochtans zoo schoon gelijk ik ze in 't hoofd had. Kom, geëerde Lezer, laat er ons eenen vluchtigen oogslag op werpen.

Kepler treedt op aan het hoofd der rij. Aan zijn wijde kraag en geheel zijne dracht ziet ge dat het een man moet zijn van omtrent het jaar 1600. Hij besteedde zeventien jaar zuren arbeid aan de studie van den loop der planeten en ontdekte de drij wetten, waar die loop aan onderworpen is; daarop, als op een onwrikbaren grondslag, rust geheel de nieuwere sterrenkunde. Ge moet bekennen dat zoo een man zijne plaats in den Tempel der Wetenschap niet zou gestolen hebben. Lees daar nu onder zijn beeld de laatste woorden van den boek, waarin hij zijne ontdekking aan de geleerde wereld meedeelde : « *Ik bedank U, Schepper en Heer, om al de vreugden, die mij in 't aanschouwen uwer werken verrukt hebben. Ik heb er de menschen al de grootheid van verkondigd; ware er mij iets ontsnapt, onweerdig van u, ontvang mij in uwe goedertierenheid en barmhertigheid; verleen mij deze genade dat het werk, nu door mij voltooid, iets tot uwe glorie en de zaligheid der zielen bijdrage.* » ...En ik, groote man, ik vraag u vergiffenis dat ik u op zulke plaats wilde tentoonstellen. Wie weet of gij beter zoudt onthaald geweest zijn dan de catechismus en de heilige geschiedenis,

Na Kepler zou u het plechtig uitzicht getroffen hebben eener personage, bijna zoo statig als koning Lodewijk XIV. Dat was Newton, die de zwaartekracht aan 't werk toonde, niet alleen op den aardbol, maar door geheel het hemelruim. « *De sterrenkunde*, zegt hij, *vindt bij iederen stap, welken zij zet, de grens der natuurlijke oorzaken, en bijgevolg, het spoor van Gods werking.* »

Daarop zou een verstandig wezen gevolgd hebben, tintelend van geest; het kostuum moest laten zien dat

de man zoo verre van onzen tijd niet leefde als de twee voorgaande. Daarin liet ik de wetenschapsmannen van Charleroi William Herschell groeten, die de diepste diepten des hemels peilde, en ondervond dat de nevelvlekken, ten minste voor een groot getal. niets zijn dan ongelooflijke ophoopingen van sterren. Luister naar de taal, welke zij uit zijnen mond zouden gehoord hebben : « *Hoe wijder het gebied der wetenschap wordt, hoe talrijker en onwraakbaarder de bewijzen worden van het bestaan eens scheppenden en almachtigen Geestes. Aard- en natuurkenners, wis- en sterrenkundigen, allen hebben hunnen steen bijgebracht tot dezen grooten tempel der Wetenschap, tempel aan God zelven opgericht.* » Hier is ook spraak van den Tempel der Wetenschap, maar zouden de redenaars van Charleroi soms niet vinden dat het muf riekt in den tempel van Herschell? Waarom moet de groote geleerde alzoo op het bestaan van God steunen? Bestaat Hij, dan bestaat ook zijn recht, en hoe ontsnapt ge dan aan « de ongerijmdheden en uitzinnigheden van den catechismus? »

Onze mannen waren al niet beter gediend geweest met Le Verrier, die vrij en vrank zijn christelijk geloof beleed, en in zijne werkkamer op het Observatorium te Parijs, waar hij directeur van was, een groot Christusbeeld deed hangen, waar hij soms voor ging knielen en bidden. Zulke gevoelens beletten hem niet door de kracht en de macht zijner cijferingen de planeet Neptunus te ontdekken, het grootste sterrekundig feit dezer eeuw.

Naast Le Verrier was ik voornemens een beeld te plaatsen, dat zonder twijfel in de vergadering een groote opschudding zou verwekt hebben... Een Jezuïet!... en dat in den Tempel der Wetenschap van Charleroi!... Verdiende ik waarlijk de galg niet!... Vergiffenis, hoogedelgestrenge heeren... Maar aangezien er spraak is van wetenschap, meende ik Pater Secchi niet te mogen voorbijgaan, die zoo neerstig telescoop en spectroscoop gebruikte, en wiens waarnemingen de wereld door in zoo hoog aanzien staan.

Overigens, stoort u het zicht der soutane, dan moogt gij in eene galerij als deze, welke ik u wilde schenken, dikwijls uwe oogen toenijpen. Copernic, die eerst leerde dat de aarde in omloop is rond de zon, moest hij daargelaten worden omdat hij kanunnik was? Droeg hij het geestelijk habijt niet, de bedrijvige Lacaille, die volgens getuigenis van Lalande, meer wetenschappelijk werk verricht heeft dan al de sterrekundigen van zijnen tijd samen? En hoeveel andere geestelijken of kloosterlingen mocht ik niet noemen, die zich in de wetenschap verdienstelijk maakten : Chappe, die in de vreemde landen, ten koste van zijn leven, de planeet Venus in haren overgang tusschen zon en aarde, ging waarnemen; zijnen neef Claudius Chappe, die den luchttelegraaf uitvond; Piazzi, van de orde der Theatijnen, stichter van het observatorium van Palermo, waar hij in 1801 de eerste der planeten vond, die hunnen omloop tusschen de banen van Mars en Jupiter maken; Mariotte, die de studie der hydrostatiek zoo bevorderde; Nollet, die in 't midden der verledene eeuw zoo ijverig met de andere geleerden van dien tijd meewerkte tot den vooruitgang der electriciteit; Perry, wederom een Jezuïet, door Engelands protestantsch Staatsbestuur met al de groote wetenschappelijke reizen dezer laatste jaren belast, en die, gelijk Chappe, er zijn leven bij liet; Denza, van de orde der Barnabieten, die heden op last van Leo XIII eene zoo heerlijke plaats bekleedt in de sterrekundige congressen... Paters en priesters, om hun hooge geleerdheid gekend... ik kon er genoeg samenbrengen om met hunne beeltenissen alleen uwen tempel vol te schilderen. Maar laat ons tot de wereldlijken terugkeeren.

Met Mariotte en Nollet waren wij daar op het gebied der physiek. In dit vak mocht ik Ampère niet vergeten, den wetgever van het electro-magnetisme, waar wij heden zulke grootsche toepassingen van zien. Daar ik vreesde op de wanden geen plaats genoeg te vinden, groepeerde ik Ampère met Faraday, de la Rive en

Dumas; deze laatste, nog in leven, zoo ik denk, is levenslange secretaris der Fransche Academie van Wetenschappen. Aan eene zijner redevoeringen ontleende ik de volgende woorden : « *Ampère, Faraday, en de la Rive maakten van de electriciteit het voorwerp hunner levenslange studiën, en vonden er het werktuig in hunner groote ontdekkingen. Zij waren alle drij diep godsdienstig; alle drij zochten tegen den aanval van de aanhangers der natuurkrachten het gebied te verdedigen van den geest, van dit iets, dat bevestigt, dat ziet, dat wil, dat, vrij zijnde, van het gebruik zijner vrijheid rekenschap moet geven.* » Die rekenschap... dat is zoo maar een ongemakkelijk ding... Een mensch geraakte er al gauw mee in den catechismus verdoold, in de les van het oordeel en het rechterschap van Christus.

Ik had ook onder deze groep de woorden kunnen plaatsen, waar de la Rive in 1860 zijnen leergang van physiek mee sloot : « *Indien ik iets geleerd heb in de lange jaren eener studie, die een der lusten van mijn leven was, het is dat God gedurig werkend is, het is dat zijne hand, die alles geschapen heeft, over alles waakt in het heelal* ».

En wat had ik niet kunnen bijhalen van Ampère, den grooten geleerde, zoo onderworpen aan Gods wil in de bitterste beproevingen, zoo doorbraaf, en zoo... koddig in zijne verstrooidheden? Maar dit vierdubbel tafereel houdt ons te lang op; wij moeten voort.

Wie is daar nu dat oud, verrimpeld wezen?... Den hoed af, mannen van Charleroi, eerbied aan den grijzen ouderdom! Dat is Chevreul, deken der afdeeling van scheikunde bij de Academie van Wetenschappen, leeraar en bestuurder van het Museum van Natuurlijke historie, onlangs in den ouderdom van honderd en drij jaar overleden. De woorden die gij daar onder zijn beeld ziet, werden door hem uitgesproken in de zitting der Academie van 31 Augustus 1874 : « *Ik heb de overtuiging van een Goddelijk wezen, schepper eener dubbele harmonie, de harmonie die de onbezielde wereld beheert,*

welke wij aan het werk zien in den sterrenhemel en in de laatste deeltjes der lichamen; dan de harmonie, die in de organieke, levende wereld heerscht. Ik ben dus nooit materialist geweest, mijn geest niet kunnende begrijpen dat die dubbele harmonie, zoo wel als het denkvermogen van den mensch, aan een enkel toeval zouden te danken zijn. »

Daàr hebt ge nu Cauchy, van wien de marschalk Vaillant in 1852 aan den minister van het openbaar onderwijs schreef : « *Volgens de bevoegde mannen is M. Cauchy de grootste wiskundige van Europa. Ik voeg er bij dat hij een voorbeeld is van rechtschapenheid* ». Lees daar nu de fiere woorden, welke hij zelf schreef : « *Ik ben christen met al de groote sterrenkundigen, met al de groote natuurkenners, met al de groote meetkundigen der voorgaande eeuwen. Ik ben zelfs katholiek met het meeste deel van hen, en vroeg men mij de reden daarvan, ik gaf ze heel geern; men zou zien dat mijne overtuiging, niet uit vooroordeelen, maar uit een diep onderzoek voortkomt* ».

Wat dunkt u, heer Lezer, had ik stof genoeg om geheel den tempel van Charleroi vol te schilderen?... En ik moet nog plaats vinden voor Volta, en Linné, en Lavoisier, en Oerstedt, en Réaumur, en Elie de Beaumont, en Biot, en Geoffroy St-Hilaire, en Oswald Heer, en Hermite, en Faye, en Liebig, en Hirn, en Meyer, en honderd andere. Mannen die aan de Wetenschap eenen tempel willen oprichten, moeten al die namen kennen en weten hoe zwaar zij wegen. Welnu, al die geleerden verheffen hunne oogen tot boven de natuur, tot Hem, wiens Alwijsheid daarin zoo schitterend doorstraalt.

Ik ben nog een bijzondere melding verschuldigd aan een afbeeldsel, dat de Lezer hier wellicht niet verwachtte. Dat was nu toch een dat de oogen der afbrekers van den catechismus moest streelen... Voltaire!... Ja, Voltaire zelf was ik voornemens in mijne galerij op te nemen. Waarom eene perel verwaarloosd,

al moest zij uit het slijk opgeraapt worden?... Ik schreef onder zijn grijnzend wezen deze woorden van hem : « *Indien een uurwerk naar eenen horlogemaker verwijst, indien een paleis eenen bouwkundige verraadt, hoe zou het heelal geen opperste verstand bewijzen? Welke plant, welk dier, welke ster, die den stempel van Hem niet draagt, welken Plato den Eeuwigen meetkundige genoemd heeft?* » Wel gesproken, Voltaire! Maar weet gij niet, ongelukkige, dat er voor veel uwer vrienden weinig rust of vrede is zoo lang er een God bestaat?

Om God niet meer vandoen te hebben is het heden nog al de mode van het « transformisme » of « Darwinisme » op te hemelen. Welnu, laat ons ook den vader, maar den waren vader daarvan bijbrengen. Het is immers Darwin niet, maar wel Lamarck, die de gedaanteverwisseling der geslachten uitgepeisd heeft. Moest de waarheid van dit leerstelsel bewezen worden — en daar zijn wij schrikkelijk verre van — dan nog kan men den Schepper niet missen. Dit verstond Lamarck zeer goed, en hij bekende het; onder zijn beeld mocht eene spreuk staan, welke een trouwelooze uitgever zijner werken opzettelijk achterliet. In zijne Historie der ongewervelde dieren schreef Lamarck : « *Al onze bewondering, al onze eerbied moeten tot den verhevenen Schepper der wereld teruggebracht worden... De natuur is een beperkte kracht, om zoo te zeggen : blind. Deze kracht bestaat maar door den wil eener hoogere en onbeperkte macht... Men heeft gemeend dat de natuur God zelf was. Hoe wonder! Men heeft het werk voor den werkman genomen.* »

Het zijn bijna al natuurgeleerden, welke wij tot hier bijgeroepen hebben; wilden wij daar nu nog de wijsgeeren bijvoegen, wij hadden er aanstonds eene even lange lijst van, die van den dag van heden door de middeleeuwen tot de hoogste oudheid zou opklimmen, en eindigen zou met Cicero, Aristoteles, Socrates, Xenophon en Plato. Deze kunnen toch van geen roomsch-

katholieke bijgeloovigheid verdacht zijn; het waren heidenen, die vóór Christus' geboorte leefden. Om van het geduld des Lezers niet langer misbruik te maken, vergenoeg ik mij met een voorbeeld of twee der opschriften, die volgens mijn inzicht, aan de beeltenissen dier heidensche philosofen moesten toegevoegd worden (1).

Van Cicero, den grooten redenaar, bracht ik dit uittreksel bij van zijne wijsgeerige schriften : « *Er is eene wet, altijd recht, gemeen aan alle volkeren, onwankelbaar, eeuwig, die de plicht gebiedt te onderhouden, die het bedrog en het onrecht verbiedt. Niemand mag die wet afschaffen, niemand mag er iets van afdoen. Noch de Senaat, noch het volk kunnen er van ontslaan, en het is zij zelf die haar eigen uitlegt en verklaart. Zij is niet anders in Rome als in Athene, zóó hier, anders elders. Altijd één, onveranderlijk, in alle tijden, bij alle volkeren, weegt zij op allen. 't Is de Godheid die door haar spreekt; God is er de opsteller en wetgever van; wie ze overtreedt, handelt tegen de natuur zelve van den mensch, en hij zal voor deze overtreding zeer zware straffen ondergaan, dan zelfs als hij in den schijn aan de wraak der wetten zou ontsnappen.* »

Het is nog al lang, maar ik heb aan dit heerlijk gezegde niets willen verkorten... Valt de catechismus in den smaak der geleerden van Charleroi niet, mij dunkt dat er Cicero nog al goed mee overeenstemt. Wat verschil is er tusschen de spraak, welke wij daar hooren, en wat de catechismus van de tien geboden zegt : « *God zelf heeft die van het begin ingedrukt in de herten der menschen* »? Is dat niet juist hetzelfde, maar zoo bondig en zoo klaar, dat iedereen, geleerd en ongeleerd, en tot een kind toe, het gemakkelijk verstaat?

(1) Wie nog meer getuigenissen begeert, raadplege : *L'ordre du monde physique et sa cause première d'après la science moderne* par D. E. DE SAINT-ELLIER. Paris 1890.

Met Socrates klimmen wij nog veel hooger op in de oudheid, tot in de vijfde eeuw vóór onze tijdrekening. Hij stopte eens met veel beleefdheid den mond aan eenen goddelooze, en zei hem ten slotte : « *Indien gij de natuur der Godheid overweegt, gij zult ze zoo groot, zoo volmaakt vinden, dat zij alle wezens in eens ziet, dat zij alles hoort, dat zij overal tegenwoordig is en van alles zorg neemt.* »

Deze woordenwisseling tusschen Socrates en Aristodemus, den goddelooze, werd ons bewaard door eenen zijner discipels, Xenophon, wijsgeer, geschiedschrijver en krijgsman, zoo gekend om zijn heldenfeit : de Terugkeer der tienduizend Grieken. Na zijns meesters merkweerdige woorden over de alom tegenwoordige, alles ziende, alles hoorende Godheid, voegt er Xenophon bij : « *Mij dunkt dat Socrates, aldus sprekende, zijne leerlingen opwekte om zich van onrecht en schande te onthouden, niet alleen als zij van de menschen gezien waren, maar ook in het geheim der eenzaamheid, want zij moesten denken dat geen eene hunner daden aan de Godheid kon ontsnappen.* »

Zoudt ge waarlijk niet zeggen dat Socrates van toen af den Mechelschen catechismus aan zijne leerlingen voorhield?

Nu weet de Lezer daar of daaromtrent op welke wijze ik in mijne inbeelding « den Tempel der Wetenschap » versierde... Ik ken de redenaars van Charleroi zelfs bij name niet. Doch, zij mogen zijn wie zij willen, moesten zij, met al wie hun gedacht aankleven, in eene der schalen eener balans staan, en de mannen, welke wij hooren spreken hebben, in de andere, langs welken kant zoudt gij denken, liefste Lezer, dat de balans zou overslaan?

Sint Nikolaas. J. B. MARTENS, Kan.

AI, MIJNE OOGEN!

Ziet Luim en Lach de Waarheid leiden,
Getooid lijk een zottin;
En zoo die schuiven, onbescheiden,
Den raad der wijzen in.

Hoort hoe ze spreekt; en ziet de grijsheid,
Bekoord door heur geklap,
Verwonderd staan, dat zooveel wijsheid
Kan komen uit zoo'n kap.

Ai, mijne oogen! Is dat schemelen dat ze doen, mijne arme, vermoeide oogen!

Eene ziekte? — Neen. 't En zijn de mijne niet die ziek zijn... 'k En geloof het alevel niet... Maar... men zou wel aan alles gaan twijfelen.

Ge moet weten, ik ben daar door de tentoonstelling van schilderijen gewandeld, in de hoop van er 't eene en 't andere tegen te komen, dat mijn herte deugd deê, iets dat mijnen geest verhief.

Helaas, 'k en heb niets anders gevonden als hoofdpijn en oogengeschemel, in die groote *verven-merkt;* waar al de tafereelen om het hardste staan te schreeuwen op den voorbijganger. Niet dat zij hem veel te vertellen hebben, maar dat zij, kost wat kost, willen bekeken zijn.

't Herte raken, den geest verheffen, dat was goed voor den ouden tijd.

De man der eeuw, de moderne schilder, leeft van kleur en niet van gevoel, van mode en niet van waarheid.

Wilt hij gelukken, dan moet hij zijne oogen zoodanig miskweeken en misvormen, dat zij de kleuren zien zooals zij nooit bestaan en hebben. Dan moet hij zijne ziekelijke indrukken, onder voorwendsel van rechtzinnigheid, op zijn aardigste en op zijn stoutste maar neerborstelen.

Als hij dat kan en dat durft, dan is hij een kunstenaar. Inderdaad, dan is hij het, in den bijzonderen zin die 't volk geeft aan dien naam, dezen van een man die kunsten kan, die *toeren* doet; die, bij voorbeeld, op zijnen kop kan dansen, in plaats van op zijne voeten.

Dat is aardig, dat is vreemd. Daar blijven de boeren voor staan. Daar worden de centen bij omgehaald.

Zoo is de kunstenaar op de jaarmerkt. Zoo is hij ook op de moderne vervenmerkt.

Alle overlevering ligt afgebroken, de goede met de kwade.

Geen geloof, geen eerbied en bijgevolg geen leiding meer. Elk is zijn eigen meester.

De oude scholen zijn gevallen. 't Gedacht dat hun tot grondslag diende, wordt verloochend met den verouderden vorm, die het omkleedde.

De nieuwe scholen, dochters der phantasie, schieten op, gelijk paddestoelen, uit de verrotting van 't verledene.

Is dat vooruitgang?

Neen 't; of, ten minste, nog niet. 't Is nog altijd afbrekerij van het oude, en onmacht voor het nieuwe.

't Is de chaos der kleuren, die de herschepping der schilderkunst voorafgaat, en waar de adem des Heeren nog niet en is overgegaan.

Ze liggen daar gereed de kleuren, in al den rijkdom hunner bonte schakeering, ten dienste van den geest, die ze bezielen moet. Maar de geest en is nog niet gekomen.

In plaats van tafercelen, zijn het paletten die aan de muren hangen te schitteren. In plaats van uitgewerkte gedachten, is het de stof die dienen zou, om er gedachten mede uit te werken.

Zoo verre gaat de algemeene drift naar mode-nieuwe colorieten, dat de weinige tafereelen, die juist gezien, gevoeld en geschilderd zijn, in de tentoonstellingen nog valsch schijnen, door hunne omgeving.

Geen wonder dat de wijzen ook de voetstappen der gekken beginnen te volgen, en den glans hunner eigene waarheid benevelen, door gevoelstorende kleurzucht.

Een duchtige zweepslag en kan dus niet ongepast zijn. De goede kunstenaars en zullen het mij niet ten kwade duiden, indien de slagen wat ruw, wat onverwacht kletsen, indien de voorslag mijner zweep somtijds wat verder slingert als ik begeren zou.

De kunstenaars der vervenmerkten en doen niet al de zelfde kunsten.

Elk heeft zijne geliefkoosde kleur, zijne saus waar hij alles mede overgiet. Die kleursaus moge van melk, van rijstpap, van appelcienen, van goudappelen of van roode koolen gemaakt zijn.

Alle goesten zijn immers in de natuur, en of die kleur met de wezenlijkheid overeenkomt, dat en geeft er niets aan. Integendeel, waarom zou men schilderen, als 't niet en ware om iets te laten zien dat nieuw en ongezien is.

Dat en willen onze kunstenmakers nochtans niet bekennen.

— Mijnheer, zeggen zij verontweerdigd, wij, en

wij alleen, zijn rechtzinnig, *sincères*, in onze kunst.

— Is 't toch waar! Wel, dan is het zooveel te slechter. Ik hadde liever aan lichtzinnigheid en aan onmacht te gelooven. Gij beweert dus dat het wel zoo gezien en gemeend is, en gij denkt dat de waarheid daarmede haren eisch heeft?

Zoo! laat ons eens zien. Veronderstelt eens dat een schilder, onder voorwendsel van uw portret te komen maken, een onmogelijk gezicht kome schilderen, met 'nen neus zoo rood als een kool vier, en een voorhoofd zoo blauw als een schalie, gij zoudt voorzeker, mistevreden, dien schilder de deur wijzen.

Maar indien de kunstenaar daarbij nog de stoutmoedigheid had u te zeggen :

— Mijnheer, ge zijt gij 't, die mist. Die neus is wel de uwe, dit voorhoofd is wel het uwe, want ik, *ik ben sincère.*

Dan zoudt ge zeker geen voeten genoeg hebben om dien onbeschoften kerel van de trappen te schuppen.

Nu, laat ons het met voldoening bekennen, zoo erg en gaat het nog niet met onze *sincères*. Immers hunne rechtzinnigheid zelve en is niet gemeend. 't Is enkel een schreeuwend uitsteekbord, om den liefhebber van den gebuurwinkel af te roepen : « Kom hier man, hier is 't echte waar, hier krijgt ge verf voor uw geld. Huis van vertrouwen, gelegen op geen eenen hoek! » Belachelijk!

Maar, laat ons spreken van de *edele gilde der blauwververs.*

Eere aan wie eere toekomt!

't Blauwverven was, in den tijd, eene bloeiende en belangrijke nijverheid. Vele brave lieden hebben daar eerlijk hun brood mede gewonnen, ook en zal ik er geen kwaad van zeggen. Maar die brave lieden en hebben nooit in de meening verkeerd kunstenaars te zijn, noch aanhangers der nieuwigheden. Neen, hun verven was van den ouden slenter,

en hun product wierd alleen om zijne duurzaamheid aanbevolen.

Geheel anders is 't gelegen met de *blauwververs* onzer tentoonstellingen.

Die onmondige kinderen der kunst, voor zeven jaar aan 't blauw gewijd, maken aanspraak op kunst, op waarheid, op nooit bereikte juistheid van toon, en zij en hebben, och arme, maar eene kleur, maar eenen pot, om de schaduwzijde der zaken en de zwarte tinten weêr te geven, en dat is hun eeuwig en vervelend blauw.

Van zoo haast ge 't hoofd in eene toogzaal steekt, springen die plekken in de oog, waar de blauwpot is op uitgegoten en opengewreven.

Over eenige jaren en waren er zoo maar eenige blauwe plekken. Maar die kwaadperterij begint school te maken en gilde te heeten.

En zeggen dat er dan nog zooveel geweigerd zijn. Eenige zijn er binnengeblauwd, maar vele andere zijn. met een blauw scheentje te meer, blijven buiten staan. O die blauwe martelaars! 't is zonde.

Ik weet wel dat het spreekwoord zegt : *de gustibus et coloribus non est disputandum.* Over goesten en kleuren en valt er niet te twisten. Ook kan ik zeer goed verdragen dat iemand geern blauw ziet. Ik en zou er niets tegen hebben dat een blauwliefhebber geheel den zomer zou liggen te kijken naar den blauwen hemel, en geheel den winter op... nen blauwen kiel, bij voorbeeld. Zelfs is 't mij zeer onverschillig dat hij, als 't zijn oogmeester goed vindt, 'nen donkerblauwen bril zou dragen.

Elk zijn goeste. Elk zijne oogen.

Maar dat de *edele gilde der blauwververs* ons alle soorten van dingen in 't blauw kome schilderen, waar van hun leven geen blauw en heeft omtrent geweest, onze oogen kome ziek maken en den smaak van ons volk bederven. Neen, dat niet! Dat gaat te verre! Dat is oogziekte, natuurschennis, onmacht en kwakzalverij!

Zoo dacht ik, terwijl ik, mistevreden en gejaagd, de zalen der tentoonstelling doorliep, gedurig gekwetst in mijn kleurgevoel, nooit of zelden in 't herte geraakt; en eindelijk kwam ik, heen en weergeslingerd tusschen geel, blauw en rood, aan den uitgang, vermoeid en met eene geweldige schemeling in mijne oogen.

Nog 'nen treurigen oogslag wierp ik op den voorgevel, waar in groote letteren op te lezen stond : *Tentoonstelling van Schoone Kunsten;* en ik schudde mistroostig het hoofd, al zuchtende : *van kunsten?* — ja; van *schoone?* — (*rechtzinnig gesproken*), nog niet.

*S*t *Niklaas,* A. J. M. JANSSENS.

VAN REINAERDE.

EENIGE maanden geleden verscheen te Parijs, onder den titel *Les Sources du Roman de Renart*, eene merkwaardige en uitgebreide verhandeling van den heer Leopold Sudre, leeraar aan het Collège Stanislas, over de verrassende uitkomsten van zijn onderzoek aangaande de wording van den Reinaertscyclus.

De wording van de Reinaertsgedichten!

Telkens en telkens weer hadden de uitstekendste geleerden van Duitschland, van Frankrijk, van de Nederlanden, het aantrekkelijke vraagstuk zoeken op te lossen. De prikkel van eenen heilzamen nationalen wedijver had ze iedermaal aangespoord om de vruchteloos blijkende pogingen opnieuw maar te hervatten.

Het noorden van Frankrijk, het Franschsprekende gedeelte van het oude graafschap Vlaanderen, mag er op roemen dat het de bakermat van de Reinaertspoëzie is geweest. De oorspronkelijkste, de talrijkste en de vroegste Reinaertsgedichten zijn in het Fransch opgesteld; zij dragen eenen bijzonderen naam : het zijn zoovele *branches* van den *Roman de Renart.* De allervroegste Fransche Reinaertsgedichten zijn echter verloren gegaan. De Duitsche *Reinhart*, van omstreeks 1170, is het oudste onder de bewaarde gedichten over den vos en nagevolgd naar die verlorene Fransche gedichten. En ook Vlaanderen heeft reden om fier te zijn : het schoonste, het volmaakste onder al de Reinaertsgedichten is immers onze Vlaamsche Reinaert, het meesterstuk waarmede onze letterkundige geschiedenis zoo schitterend aanvang neemt.

Het werk van den heer Sudre behandelt gansch in 't bijzonder den Franschen Roman de Renart. De Duitsche Reinhart en onze Vlaamsche Reinaert worden alleen te pas gebracht, voor zoover zij licht verspreiden over den Franschen Renart. De uitkomsten van den heer Sudre zijn echter ook toepasselijk op ons Dietsch gedicht. Zijn onderzoek toont ons aan hoe de Fransche branches ontstaan zijn, maar tevens wordt het ons duidelijk op welke wijze onze eigene branche tot stand is gekomen. Het vermetel doel van dit opstel is dan ook om, naar aanleiding van zijne verhandeling, het ontstaan van onzen Vlaamschen Reinaert te schetsen. Het kan slechts de duidelijkheid ten goede komen, zoo wij aanvangen met beknopt den inhoud ervan te herinneren.

Koning Nobel houdt eenen hofdag. Alle dieren zijn aanwezig :

> alle die diere, groot ende clene,
> sonder vos Reinaert allene.

Allerlei beschuldigingen worden ingebracht tegen den afwezige, dien vooral Grimbeert de das, alhoewel te vergeefs, poogt te verdedigen : de bitterste aanklacht is die van den wolf, van Isengrijn, die zelf ontelbare malen door den vos is beet genomen geworden, en wiens vrouw Hersinde schandelijk door den booswicht werd onteerd. Wanneer daarop Canticleer de haan ten hove verschijnt, op eene baar zijne geliefde dochter Coppe aanbrengend, jammerlijk door Reinaert vermoord nadat deze reeds tien andere van Canticleers kinderen had omgebracht, laat de vergramde koning onmiddelijk beraadslagen en er wordt besloten dat Bruun de beer Reinaert zal gaan dagvaarden om ten hove te verschijnen.

Vol zelfvertrouwen begeeft zich Bruun naar Maupertuus, Reinaert's kasteel. Maar nadat hij zijne boodschap heeft verricht laat hij zich door den vos verleiden

om op de hoeve van Lamfroit honig te gaan snoepen. Zoo geraakt hij met kop en pooten vast in een gespleten eik. Alles wat beenen heeft in het dorp komt bijgeloopen om nu op hem te slaan. Ten slotte ontkomt hij echter, doch met verlies van eene zijner ooren en van het vel aan zijne wangen en aan zijne pooten :

nie maecte god so leelic dier

zegt de dichter.

Wanneer Bruun ten hove verschijnt in zoo deerlijken staat wordt onmiddelijk besloten dat eene tweede indaging aan Reinaert zal gericht worden. Ditmaal zal Tibeert de kater 's konings bode zijn. Doch evenals de beer wordt de kater beetgenomen en in de val gebracht door zijne gulzigheid : de vos, de geboren bedrieger, brengt hem in eene schuur, waar hij meent zich aan vette muizen eens te goed te doen, doch waar hij na weinige oogenblikken in een strop gevangen raakt. De zoon van den huize slaat hem bont en blauw, de arme kater verliest er zelfs een zijner oogen bij, maar eindelijk gelukt het ook hem toch te ontsnappen.

Na Tibeert's terugkeer neemt Grimbeert de das het op zich voor de derde en laatste maal den wederspannige te dagvaarden. Door hem laat zich de vos bewegen om te gehoorzamen. Hij neemt afscheid van zijne vrouw en van zijne kinderen en trekt met Grimbeert naar het hof. Onderweg spreekt hij zijne biecht en verhaalt hij aan zijn trouwen bloedverwant al de misdaden die hij gepleegd heeft. Vooral Isengrijn, wien hij reeds voor een begin eene monnikskruin brandde, heeft van hem te lijden gehad : hij bezorgde hem een pak slaag met hem in het klooster ter Elmare de klokken te doen luiden; eene andere maal met hem in het ijs te laten vastvriezen, onder voorwendsel van visch te vangen; eene andere maal nog met hem op eenen zolder te brengen, waar hij zich zoo dik at dat hij er niet meer uit kon; en na dat alles had hij den dommen vraat nog weten te bepraten om 's nachts langs het dak een huis binnen

te dringen, op zoek naar hoenders, natuurlijk met eene nieuwe aftouwing als gevolg. Zijn grootste misdaad jegens Isengrijn is echter dat hij

verriet
vrauwe Haerswenden, syn scone wijf.....

Met stout gelaat, alsof niemand hem iets kon te laste leggen, doet Reinaert zijne intrede in het hof. Deze koenheid baat hem echter weinig. Vruchteloos tracht hij zich te verdedigen tegen de aanklachten van al de dieren; en, op raad der hooge baroenen, wordt hij verwezen tot de galg.

Nu verzoekt hij zelf, vermits hij toch sterven moet, dat men met de uitvoering van de straf maar niet zou dralen. Op zijne bede gaat Tibeert, Bruun en Isengrijn de galg bereiden. In de tusschenpoos staat hem de koning toe dat hij eene openbare biecht mag spreken. Deze is van het begin tot het einde één list en leugen : op behendige wijze vlecht Reinaert er een verhaal tusschen, over een schat die aan zijn vader toebehoorde, maar dien hij zelf te Kriekepitte bij Hulsterloo gedolven heeft, toen hij ontdekt had waartoe al dat goud bestemd was : tusschen Reinaert's vader namelijk, en tusschen Tibeert, Bruun en Isengrijn was eene samenzweering gesloten om den leeuw door den beer als koning der dieren te vervangen. Door deze zonderlinge biecht bekomt Reinaert vergiffenis en bereidt hij zich tevens eene bloedige wraak over zijne vervolgers.

Om aan de verplichting te ontkomen koning Nobel naar Kriekepitte te vergezellen, wendt de vos de noodzakelijkheid voor zich eerst door eene bedevaart te ontdoen van den banvloek die sedert drie jaar op hem rust. Daar komen nu de beer en de wolf, door den raaf verwittigd, woedend het hof binnengestormd : zij worden gevangen en geboeid, en Reinaert verkrijgt dat hem een reiszak wordt gesneden uit het vel van Bruun, terwijl Isengrijn en zijn wijf hem elk twee hunner schoenen

moeten afstaan, in het vooruitzicht van den langdurigen en lastigen pelgrimstocht...

Den anderen morgen begeeft hij zich op de baan. Al de dieren doen hem een eind weegs uitgeleide. Belijn de ram en Cuwaert de haas gaan zelfs mede tot Maupertuus. Belijn blijft wachten, en Cuwaert trekt mede naar binnen, maar wordt er schandelijk vermoord. De vos sluit zijn bloedigen kop in de reistasch en verzoekt den argeloozen Belijn dezen brief aan den koning te bestellen; zoo komt het verraad van den booswicht aan den dag, doch hij zelf houdt zich voortaan schuil, en het is ten koste van Belijn en zijn geslacht, dat de leeuw verzoening sluit met den wolf en met den beer.

Waar, wanneer, door wie werd onze Reinaert gedicht?

Waar ontstond hij?

Het onderzoek van de plaatsnamen schijnt hierover geene onzekerheid te laten. « In Waes, int *soete* lant », zegt de dichter, en de plaatsen welke hij bij voorkeur te pas brengt bewijzen dat hij met die streek gansch innig vertrouwd was. Eerst in het begin van dit eigenste jaar 1893 was iemand zoo koen eenen twijfel daarover te durven uitspreken. In het Tijdschrift voor Ned. Taal- en Letterkunde (Leiden, 1893, bl. 1 en vlgg.), geeft de heer F. Buitenrust Hettema in overweging of sommige taaleigenaardigheden en sommige plaatsnamen niet wijzen op een ander gewest : « Zou het nu ook niet mogelijk zijn », zoo stelt hij de vraag, « dat Willem, een Vlaming van afkomst, in Holland en wel in de streken van Dordt of noordelijker zijn gedicht had vervaardigd? »...

Wanneer ontstond de Reinaert?

Over deze vraag is veel minder overeenstemming van denkwijze. De oplossing ervan hangt nauw samen met de oplossing van deze andere vraag : is onze Rei-

naert een oorspronkelijk gedicht, ofwel is hij geheel of ten deele eene navolging uit het Fransch?

Onder de Fransche branches van den Roman de Renart bestaat er eene, gewoonlijk aangeduid als *le Jugement de Renart*, en waarvan de eerste helft zulke treffende overeenkomst aanbiedt met de eerste helft van ons Vlaamsch gedicht, dat er althans geen twijfel mogelijk is over een nauw verband tusschen beide.

Doch van welken aard is dit verband?

J. F. Willems hield het er voor, de heer C. A. Serrure houdt het er nog voor, dat onze Reinaert oorspronkelijk is.

Met dat stelsel moet dan natuurlijk de Fransche branche beschouwd worden als nagevolgd uit de Dietsche.

Jonckbloet integendeel, en op zijn gezag Martin, van Helten, de Pauw, te Winkel, verdedigen de stelling dat de eerste helft van onzen Reinaert navolging is, en de tweede helft oorspronkelijk.

De heer L. Sudre eindelijk zet de denkwijze vooruit dat gansch onze Reinaert wel eene navolging zal zijn, eene navolging van een Fransch gedicht dat verloren gegaan is, maar waarvan het bestaan uit allerlei omstandigheden kan afgeleid worden. « Cette hypothèse de l'existence d'une version perdue de la scène du Jugement dont le Reinaert serait la reproduction comme aussi d'autres versions sur le même sujet non moins disparues, semble être confirmée par le contenu du poème italien Rainardo e Lesengrino. » Zoo drukt hij zich uit. En in de volgende woorden vat hij zijne stelling samen (bl. 75) : « Le Reinaert, bien que voisin de la branche I, a puisé à une autre source. »

De heer Serrure stelt het ontstaan van den Reinaert omstreeks 1186-1188. Jonckbloet tracht zijne beweegredens te weerleggen. Hij doet het echter op zoo blijkbaar verbitterden toon, dat men zich moeilijk weerhoudt van eene zekere wantrouwigheid. En het komt uit, wanneer men op hare beurt Jonckbloet's weerlegging wikt en weegt, dat deze op meer dan een punt de proef niet doorstaat.

Volgens Jonckbloet werd de Reinaert geschreven omstreeks het jaar 1250 en de Fransche branche van le Jugement de Renart in de eerste jaren der dertiende eeuw. Pierre de St-Cloud zou deze gedicht hebben. Nu schijnt men te mogen besluiten uit hetgene de heer Sudre over Pierre de St-Cloud mededeelt, dat in dit punt althans de denkwijze van Jonckbloet al heel weinig vertrouwen verdient. « Il semble avoir joui d'une certaine réputation parmi les conteurs de l'histoire de Renart », lezen wij op bl. 22; « il est cité en effet à deux reprises comme ayant traité une grande partie des aventures du goupil; et, malgré cela, nous ne sommes point certains de posséder une seule de ses créations. » Wat de branche van le Jugement de Renart betreft, ook de heer Sudre neemt aan, alhoewel twijfelend, dat ze tot de eerste jaren van de dertiende eeuw moet teruggebracht worden.

In zijne Inleiding op den Alexander heeft Dr J. Franck aangetoond dat Maerlant eene heele reeks uitdrukkingen uit den Reinaert schijnt te hebben overgenomen. Het eenige wat zich daaruit bewijzen laat is dat de Reinaert althans vóór 1257 bestond. Te Winkel leidt er echter een gansch nieuw argument uit af, ten gunste van Jonckbloet's stelling. « Vreemd echter is het, » zegt hij op bl. 258 van zijne Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde, « dat Dr. Franck die (overeenkomstige uitdrukkingen) aan den invloed van den *Reinaert* toeschrijft en er geen oogenblik aan schijnt te denken, dat de *Reinaert* daar ook wel parodie van den *Alexander* zou kunnen zijn. Zonderling zou het inderdaad wezen, indien een romanschrijver uitdrukkingen zou hebben ontleend aan een werk, dat eene doorloopende parodie van den ridderroman is. Is dus de overeenkomst niet toevallig. dan moet daaruit m. i. volgen, dat de *Reinaert* niet vóór 1257 geschreven is. »

Wie, Serrure, Sudre of Jonckbloet heeft nu gelijk? Voorloopig zal het wel voorzichtig gehandeld zijn alleen de vraag te stellen, maar zich te onthouden van het uitspreken eener voorkeur.

Wat weten wij ten slotte over den *dichter*, over

Willem die Madock maecte,

zooals de proloog hem noemt?

Weeral bedroevend weinig.

Eene heele reeks Willems, Willem Utenhove, een Willelmus Physicus van 1198, een Willelmus Clericus van 1205, een Willelmus Flamingus van 1220, en eindelijk een Willelmus Clericus die in 1269 landgoederen bij Hulsterloo bezat, zijn vooruit gezet geworden. Daarmede zijn wij weinig gevorderd.

Dat het gedicht zou geschreven zijn op verzoek eener vrouw leert ons ook al niet veel.

En wat den Madock betreft, indien er ooit een middelnederlandsch gedicht met dien titel heeft bestaan, zoo is het spoorloos verdwenen. De uiteenloopendste, en weleens de meest gewaagde gissingen zijn er over uiteengezet geworden.

Slechts tweemaal wordt er in onze middelnederlandsche letterkunde op gezinspeeld; door Maerlant in zijn Rijmbijbel :

dit nes niet Madocs droom
no Reinaerts no Arturs boerden,

en in het gedicht van den Borchgrave van Couchi :

noch wanic, her ridder, dat gi slaept
of dat gi sijt in Madox drome.

« Willems en Serrure », zegt Jonckbloet, « achtten het waarschijnlijk, dat de held van dit gedicht was Madoc, de zoon van Owen Gwynnedt, Prins van Wales, die omstreeks het jaar 1170 Amerika ontdekte. « Hy toch vertelde wonderlyke dingen van eene andere wereld; maer zyn verhael werd niet geloofd, en wellicht was het om deze reden, dat Maerlant er van spreekt als van droomeryen. » »

Prof. Moltzer vermoedt, in het Tijdschrift voor Ned. Taal- en Letterkunde, Leiden 1883, bl. 312 en vlgg.

dat Madock een Artur-roman is geweest. Uit het vijfde deel van Lady Ghuest's Mabinogion deelt hij den droom mede van Rhonabwy, den dienstman van eenen Madawc.

De heer Nap. de Pauw integendeel wil, op het voetspoor van Mone en Bormans, in Madock eene vervorming zien van Malagys, en in de ons bewaarde Malagysfragmenten brokstukken uit Willem's gedicht (Verslagen en Mededeelingen der kon. Vl. Academie, 1887, 2e afl.).

De tweede jaargang van het Belfort (1887) deelt op bl. 603 en vlgg. eene bijdrage mede van E. H. Guido Gezelle, waarin een Refereyn uit het Testament Rhetoricael (1561) van den Brugschen rederijker Eduwaerd de Dene wordt medegedeeld (1) De eerste strophe daarvan luidt :

Onder een roodtse in madocx ol
daer diueersche beesten hadden den bol
zoo noch veel ezels doen by ghedooghe
hilt groote feeste, eennen noordschen drol
tschemynckel en hadder gheenen lol
om dat hem zyn wyf rechts zat in de ooghe
den hond die by hem zat ten tooghe
sprack als een die veel mouts int lyf » ghiet
ick bryght hu martico, myn kele es drooghe
sus sprack tschemynckel, eer icx my pooghe
ick zoud wel doen hond, zaeghick myn wyf » niet

In verband met die vermelding van een *hol* en van eenen *noordschen drol*, en met de nog levende uitdrukking *droomen van pladokken* (iets willen doen dat onmogelijk of zeer ongerijmd is), welke ook aangeteekend staat bij de Bo, zou Madock een heidensche dwerg, kabouter of berggeest geweest zijn, en Madock's droom het verhaal van de wonderen door dezen dwerg verricht.

Een ander gedicht uit hetzelfde handschrift van de Dene komt echter, naar het ons dunkt, eerder de gissing staven van Willems, die aan eene vroege ontdekking van Amerika dacht. Op bl. 221 leest men het volgende :

(1) Het Hs. is thans in het bezit van den heer apotheker de Wolf, te Brugge.

Andre zot refereyn , certeyn
vanden verflauwers
zotte betrauwers

In maegdoms droom, nv onlancx verwortelt gheleghen
peerdspyne lydende, onghevoelich bedeghen
met dat ick trubbel dooldranck hadde ghedroncken
wierd van een caboutetken rasch wech ghedreghen
tot in tlandt van buusbaurea daer cauwen proncken
ick wierd ontwaecken, mids de zotsbellen dier cloncken
van dier vp de weirhane dansten over tey
hem betrauwende, dat zy niet nederwaerts zoncken
met datse waeren ghezeynt metten grooten key
ick dit ziende, doe jeghens my zelven zey
naer dat hemlieden volgden veel zotte vroevrauwen
Y y, y ghans gheberghten zulcke dasaerts vey
zyn zy niet zot, die hem daer up betrauwen

Meester scrobbe, die dochter my wesen heere
ick zacher een cafcoenvaegher zonder leere,
van tdeen cafcoen in dander vlieghen aldaer
en betraud hem vp een rynghesken te groot niet zeere
daer een cleen ghewyd steentjen in stond zeer claer
een peckzwarte vaudoyse die volgd hem naer
met zout water bespeerst, en besteken met jans cruudt
maer tjan hadse niet belesen gheweist voorwaer
scrobbe hadse certeynlic min dan pensen ghetruut
ick zacher veel ontcleeden, naecter dan een puut
elck docht hy ghynck onzienlick, nyemandt mochtse scauwen
elck had een briefken anden hals, dies riep ouerluudt
zyn zy niet zot die hem daer vp betrauwen

Noch zachicker zommich betrauwen byzondere
dat dochte my wesen tmeest zotste wondere
tslot van dronckenborch beclommen daer de boeren
end in ste van leeren van bouen tot ondere
craeckelynghen vlochten zy, om der vp remoeren
huerlieder harnasch daer zy me tstoorme voeren
waeren ghecrude wafelkens an tlyf ghebacken
ende ieghens tgheschot van die brandeghe roeren
clommen zy vp boomen, met de brooschste tacken
en zom quammer ghereden vp wullezacken
duer vier en waeter, wanende zoo wonder brauwen
tfy tfy, docht ick verlaeders van groote packen
zyn zy niet zot, die hem daer vp betrauwen

PRINCHE

Noch wasser een zotte soorte
by rae van wanenwijs zyn beclommen de poorte

vp glasen plattynen, met zwaer ghepucte stocken
die van binnen schoten treffelick naer de behoorte
hemlieden vp tlyf sulferpondeghe brocken
die van buten vp clommen met vulbuspoers zocken
daer zy hem vp betrauden, die van binnen deeren
stelden hem in gloeysels zelue, dies zy vertrocken
haelende voor dronckenburch zo veel appels als peeren,
naer een sterrekyckers raedt was huerlie ler begheeren
te doene, die voorzien hadde tsanders benauwen
maer tviel gheel anders, och zeyd ick, hoe zy zweeren
zyn zy niet zot die hem daer up betrauwen

De gekke vervorming van *madoc* tot *maegdom* zal wel te verklaren zijn uit het feit dat het refereyn zelf een zot refereyn is.

« Le Madoc, aujourd'hui perdu, » zegt de Pauw in zijne studie over den Reinaert (Biographie nationale, — Guillaume) « devait être assez important pour que le grand poète y pût trouver un titre de recommandation. »

We halen deze woorden aan als eene verschooning om ons met den Madock zoolang te hebben opgehouden, en wijzen nog alleen, vooraleer van dit onderwerp af te stappen, op eene andere uitdrukking welke met het reeds aangehaalde *droomen van pladokken* een wegstervende en onbegrepen nagalm van den zoo lang vergeten Madocksdroom schijnt te zijn. In zijne Woorden en Vaktermen uit Westvlaanderen teekent K. de Flou de uitdrukking aan : *Mazeltjes droom*, zegsw. « Gij komt lijk uit Mazeltjes droom » = Gij schijnt van niets te weten, als versuft. Hij zelf laat er de vraag op volgen : — wellicht wordt hier Madocx drome uit de Mnl. gedichten herdacht?

Ziedaar het antwoord dat wij meenen te moeten geven op de vraag : waar, wanneer en door wie werd de Reinaert gedicht?

In eene volgende studie stellen wij ons voor deze tweede vraag te behandelen : waar komen de bouwstoffen vandaan, die in den Reinaert verarbeid zijn?

Gent. L. SCHARPÉ.

SLUIMERLIED

Allegretto non troppo

Gracioso

Eenvoudig

p 'tA-vond-klok - je ben-gelt, slui-mer, Slui-mer en - gel

teer be-mind, Moe-ders boe-zem a - demt rui - mer

Bij het wieg - je van haar kind, Slui - mer, slui-mer

kalm en zacht, Daar het mor - gen-rood u wacht,

p

Slui - mer, slui - mer kalm en zacht, Droom van moe-der

Cresc. *f*

goe-den nacht, Slui - mer, slui-mer kalm en zacht.

Cresc. *f*

p

Cresc.

Daar het mor - gen - rood u wacht, Slui - mer, slui - mer

f *p* *pp*

kalm en zacht, Droom van moe-der, goe-den nacht.

f *p* *pp*

DC voor het refrein

I.

't Avondklokje bengelt, sluimer,
Sluimer engel teer bemind,
Moeders boezem ademt ruimer
Bij het wiegje van haar kind;
Sluimer, sluimer, kalm en zacht,
Daar het morgenrood u wacht,
Sluimer, sluimer kalm en zacht,
Droom van moeder, goeden nacht.

2.

Sluimer, sluimer schuldloos kindje
Met den Hemel in 't verschiet,
Wiegelt u het Zuiderwindje,
's Levensstormen voelt gij niet;
Sluimer, sluimer kalm en zacht,
Daar het morgenrood u wacht,
Sluimer, sluimer kalm en zacht,
Droom van moeder, goeden nacht.

3.

Sluimer, sluimer teedere engel
Bij het nachtegaalgekweel,
Dat de slaap u zoet omstrengel
En uw fulpen wangen streel;
Sluimer, sluimer kalm en zacht,
Daar het morgenrood u wacht,
Sluimer, sluimer kalm en zacht.
Droom van moeder, goeden nacht.

4.

Sluimer, lichtstraal mijner oogen,
Sluimer, kleine hartedief,
Bij uw wiegje neergebogen,
Vraag ik : hebt gij moeder lief;
Sluimer, sluimer kalm en zacht,
Daar het morgenrood u wacht,
Sluimer, sluimer kalm en zacht,
Droom van moeder, goeden nacht.

5.

Sluimer, sluimer poeslig wichtje
Uit de Hoogte neergedaald,
Als een vlekloos morgenlichtje
Op dit ondermaansch verdwaald;
Sluimer, sluimer kalm en zacht,
Daar het morgenrood u wacht,
Sluimer, sluimer kalm en zacht,
Droom van moeder, goeden nacht.

6.

Sluimer, aangebeden zoontje,
Sluimer kleine Benjamin,
Voor uw lief fluweelen koontje
Ruimt de roos haar stengel in.
Sluimer, sluimer kalm en zacht,
Daar het morgenrood u wacht,
Sluimer, sluimer kalm en zacht,
Droom van moeder, goeden nacht.

7.

Sluimer, kindje rust en dommel...
Zwijg eentoonig spinnewiel,...
Bij het lijze wieggeschommel,
Droom, o droom en bid, mijn ziel!
Sluimer, sluimer kalm en zacht,
Daar het morgenrood u wacht,
Sluimer, sluimer kalm en zacht,
Droom van moeder, goeden nacht.

KAREL QUAEDVLIEG.

C. E. VAN KOETSVELD.

1807-1893.

De grijze hofprediker, die vijf malen bij den Koninklijken grafkelder te Delft het woord voerde, ter nagedachtenis van telgen uit Neêrland's Vorstenhuis, is thans zelf niet meer. Een korte ongesteldheid sloopte zijne krachten en in den nacht van 3 op 4 November ontsliep de waardige man, wiens kaarsrechte gestalte nog kort te voren in de straten van 's-Gravenhage de aandacht trok.

Cornelis Eliza van Koetsveld werd den 24n Mei 1807 te Rotterdam, waar zijn vader koopman was, geboren, en bereikte dus den ouderdom van ruim 86 jaren. Dank zij dezen hoogen leeftijd was hij onder ons een herinnering aan de belangrijke gebeurtenissen der jaren 1812, '13, '14 en '15 en zeer ter snede wist hij vaak te vertellen, wat hem uit die bij afwisseling bange en blijde tijden heugde. Zoo deelde hij ten vorigen jare, toen hij als feestredenaar optrad bij de herdenking van het 25jarig bestaan der Vereeniging *Het Roode Kruis*, mede, hoe hij aan zijn moeders knieën pluksels had staan maken voor de gewonden uit den slag bij Waterloo.

Het ideaal van den jeugdigen van Koetsveld was : predikant te worden. Na aan het Erasmiaansch gymnasium zijner vaderstad het voorbereidend onderwijs genoten te hebben, trok hij in 1825 naar de Universiteit te Leiden, waar hij zich, behalve op de

theologie, ook toelegde op de letteren. Na uitstekend volbrachte studiën werd hij in 1830 proponent, zoodat hij de Academie verliet, toen zijn vurige studiemakkers naar het Zuiden trokken. Al spoedig bekwam hij een standplaats, en wel te Westmaas, waar hij den 3n October 1830 zijn loopbaan als predikant aanving. Met hoeveel liefde hij de herderlijke zorgen waarnam, met welk een ijver hij zijn moeilijke taak vervulde, hoe nauwkeurig hij over de hem toevertrouwde zielen waakte en hoe ernstig hij er naar streefde, zijn roeping naar behooren te vervullen, van dit alles geven zijn *Schetsen uit de pastorie te Mastland,* een boek, waarin hij de plichten en lasten, maar ook de voldoeningen van een jeugdigen predikant teekent, — tastbare bewijzen.

Geen wonder, dat dominee van Koetsveld spoedig de aandacht tot zich trok en bij beroepen alras in aanmerking kwam. Reeds in 1835 werd hij predikant te Berkel en Rodenrijs, welke plaats hij in 1838 voor Schoonhoven verliet en zulks te liever, omdat de moerassige bodem van Berkel zijn gezondheid ondermijnde. Te Schoonhoven bleef Van Koetsveld werkzaam, tot hij den 22n April 1849 naar 's Gravenhage werd beroepen, waar zijn talenten en verdiensten hem in 1878 bovendien het eervolle ambt van hofprediker verwierven. Als zoodanig heeft hij o. a. aan Neêrland's Hope, Koningin Wilhèlmina, het Doopsel mogen toedienen.

Weinige jaren na de aanvaarding van zijn predikambt in de Hofstad maakte van Koetsveld zich daar vele vijanden onder zijn geloofsgenooten. De April-beweging stak n. l. het hoofd op en nu deed onze predikant zich kennen als een verdraagzaam man, die zich niet ontzag openlijk van den kansel het goed recht der Bisschoppelijke hiërarchie te erkennen. Het laat zich begrijpen, dat dit vele protestanten tegen hem innam; doch gaandeweg — ook al door van Koetsveld's uitmuntende eigenschappen — ver-

anderde die antipathie in waardeering en sympathie en in de laatste jaren zijns levens was de eerbiedwaardige hofprediker geacht en gezien bij al zijn geloofsgenooten.

Het is hier natuurlijk niet de plaats, om in den breede uit te weiden over het standpunt, dat van Koetsveld op theologisch gebied innam. De vermelding volsta, dat hij rechtzinnig was in de leer en tot de Evangelische richting behoorde. « Irenisch, — zoo werd in zijn levensschets in het *Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage* van hem getuigd — dat was de signatuur van zijn theologisch standpunt. »

Als kanselredenaar was van Koetsveld zeer gezocht. Doch behalve met het woord heeft hij ook met de pen veel voor zijn geloof gearbeid. Hij schreef een aantal boekjes van exegetischen, polemischen of zuiver stichtelijken aard, en ook heeft hij, onder den naam *De Christelijke Huisbijbel*, eene nieuwe bewerking van de H. Schrift het licht doen zien. Veertien jaren van zijn leven heeft hij voorts gearbeid aan *De Gelijkenissen van den Zaligmaker*, een wetenschappelijk werk.

De Groningsche Universiteit bracht in 1865 hulde aan zijn verdiensten als theoloog door hem tot *doctor theologiae honoris causa* te benoemen.

In de Residentie heeft van Koetsveld ook buiten zijn predikambt veel gearbeid. Zoo is door zijn bemoeiingen de *Idiotenschool*, waar hij jaren lang onderwijs in den godsdienst gaf, opgericht; de Bethlehemskerk en in den laatsten tijd de Zuiderkerk kwamen grootendeels door zijn toedoen tot stand. Vijf jaren heeft hij in het krankzinnigengesticht gepredikt, 25 jaren in het ziekenhuis bijbellezingen gehouden voor gevallen vrouwen. Allerlei philantropische vereenigingen en inrichtingen, mits op Christelijken grondslag staande, steunde hij voorts met woord en daad. Zoo was het in den strengen winter van 1890-91 op zijn initiatief, dat de *Christelijke Volksbond* aan de

armen dagelijks gratis koffie en brood uitreikte, een goed werk, dat thans iederen winter wordt herhaald.

Heeft alzoo van Koetsveld zich als dominee en als humaanman een eervollen naam verworven, ook op literarisch gebied heeft hij lauweren behaald. Hierbij nu wenschen wij meer uitvoerig stil te staan.

De zuiver letterkundige arbeid van van Koetsveld is zoo goed als geheel vervat in 7 bundels Novellen en Schetsen, 95 kortere en langere stukjes bevattende, en in de *Schetsen uit de Pastorie te Mastland* (1). Ongetwijfeld zou onze dominee meer op dit gebied hebben geleverd, indien hij niet zóózeer in zijn ambt ware opgegaan, dat hij aan de literatuur slechts zijn snipperuren durfde geven. En zelfs dan, wanneer hij aan zijn novellistische opstellen bezig was, kwam hem, zooals blijken zal, de predikant nog steeds over den schouder kijken.

Kunnen wij Nicolaas Beets niet noemen, zonder aan Hildebrand en diens *Camera Obscura* te denken, van Koetsveld's naam herinnert ons terstond aan de *Schetsen uit de Pastorie te Mastland.*

Die *Schetsen* vormen dan ook een merkwaardig boek. Om dit beweren te staven, meenen wij niet beter te kunnen doen, dan hier het oordeel neer te schrijven, door Potgieter er over geveld. Deze criticus, bij wien zelfs Hildebrand en Klikspaan een veer moesten laten, prees de *Schetsen uit de Pastorie te Mastland,* die in 1843 verschenen, onverdeeld en getuigde er in *De Gids* van 1844 o. a. het volgende van :

(1) Binnenkort zal het licht zien : *Losse Bladen uit mijn Pastoraal Boek,* een werk, dat van Koetsveld heeft nagelaten en dat als een vervolg op zijn *Pastorie* moet kunnen worden beschouwd.

« Wij durven (den) schrijver opgang beloven; Hollandsche toestanden, met een Hollandsch hoofdgedacht, met een Hollandsch hart gevoeld, vinden nog sympathie. Wij zijn van burgerlijk geslacht; we werden godsdienstig opgevoed; wat volk en kerk aangaat laat ons nog niet koel! Er is veel gezond verstand, er is veel vernuft in deze bladen; het lijdt geen twijfel, dat zij uit behoefte des geestes werden geschreven; zij spreken tot ons, zij spreken over ons. »

Potgieter's voorspelling is uitgekomen : de schrijver der *Schetsen* heeft opgang, grooten opgang zelfs gemaakt; zijn boek beleefde acht drukken, en ieder kent het.

Zonder nu aan de groote verdiensten van het werk te kort te willen doen, gelooven wij toch wel te mogen beweren, dat de opgang, welke het, vooral kort na zijn verschijnen heeft gemaakt, voor een gedeelte te danken is aan de belangstelling, welke het Protestantsche Nederland koesterde voor toestanden, zooals die zich bij leeraars en lidmaten voordoen — toestanden, welke het onderwerp van meest alle *Schetsen* uitmaken.

De *Schetsen* zijn 19 in getal en reeds de namen doen veel van den inhoud vermoeden. Ze heeten : De schrijver op zijn studeervertrek; De intrede; Nadere kennismaking, of de primaten van het dorp; De rentenier van het dorp; Mijn eerste kanselwerk; De haan; De winter buiten; De ringbroeders; Het huisbezoek; Mijn kleermaker en mijn smid; Het aannemen van lidmaten; Armenzaken; Het sterfbed; De catechisatie; Armoede; De begrafenis (I en II); Het bezoek; Onverwacht besluit.

Zooals men ziet, worden de voornaamste personen, zaken en toestanden, waarmede een dorpspredikant van doen heeft, achtereenvolgens behandeld. Het doel, dat van Koetsveld daarmede beoogde, geeft hij aan in zijn eerste schets. De schrijver leest daarin aan zijn vrouw, « zijne lieve Cornelia », een

brief voor, bestemd voor een gefingeerden vriend, die de missive weder aan een uitgever ter hand zal stellen, in welken brief hij uiteenzet, dat hij « eene eenvoudige voorstelling, maar eene voorstelling naar het leven, van de dorpspastorij en haren bewoner », wenscht te geven en wel, om dien bewoner, den dorpsleeraar, beter te doen kennen en naar waarde te doen schatten.

De wijze, waarop van Koetsveld zijn plan ten uitvoer heeft gebracht, pleit niet weinig voor zijn groot talent. Wat hij omtrent den dominee en diens werkkring wil mededeelen, weet hij steeds in den vorm van een verhaal te gieten, en dank zij den geestigen, pittigen stijl en den opgewekten toon, dank ook aan de schoone gedachten, welke men telkens aantreft, en aan de typische schildering der personen, met wie men in kennis wordt gesteld, leest en herleest men de *Schetsen* steeds met genoegen.

Vooral de karakterteekening is meesterlijk, en toont, hoever de schrijver het in menschenkennis heeft gebracht. In 't bijzonder komt dit uit in de fraaie schets *De Haan*, kennelijk geschreven om de Mastlanders in hun dagelijksch leven voor te stellen. Doch ook de typen : Herman Baljon, de ouderwetsche dorpsschoolmeester, en de rentenier, de heer Duifhuis, « die wel niets voor zijn brood behoefde te doen, doch er veel voor moest laten », zijn portretten vol kleur en vol leven. Niet minder is dit het geval met baas Perkers, den kleermaker, die door zijn gesprek met dominee het bewijs levert, dat het leeraarsambt in de Hervormde kerk, waar ieder « alle dingen onderzoekt en 't goede behoudt », moeilijk is, wanneer het met ernst wordt waargenomen. Ook de burgemeester Van der Zande met zijn interessant discours, de .... doch waarlijk, wanneer wij voort wilden gaan met de personen op te sommen, die naar de natuur zijn weergegeven, wij mochten van al de dorpelingen, waarmede wij

kennis maken, niemand overslaan, en ook oom Jan van Rotterdam niet vergeten.

Wat de gebruiken betreft, welke in de Hervormde kerk heerschen, deze zijn inderdaad geestig geschetst. Men leze b. v. *De Intrede,* waarin het zoogenaamde proefpreken der proponenten wordt behandeld, en *Onverwacht Besluit*, het verhaal bevattende van ouderlingen en diakenen eener vacante gemeente, die naar den Mastlandschen leeraar komen luisteren, om te hooren, of hij een beroep waardig is. Men weet waarlijk niet wat meer te bewonderen, de opmerkingsgave van den schrijver, zijn onbevangen oordeel of de ondeugende inkleeding van die schetsen.

Een onderwerp van geheel anderen aard wordt behandeld in *De Begrafenis.* Ook hier moet men de opmerkingsgave van den auteur bewonderen, doch de ernst er tevens aan 't woord. Recht treffend is de uitvoerige schets van de teraardebestelling van vrouw Lidewey en van de treurige omstandigheden, waarmede die gepaard ging, recht treffend ook de beschouwingen, welke dominee naar aanleiding daarvan ten beste geeft.

Natuurbeschrijvingen worden in de *Schetsen* bijna niet aangetroffen, zoodat we na volbrachte lezing wel de Mastlanders en hun leeraar kennen, maar van het dorp en zijn omgeving geenerlei voorstelling hebben. Hiervan mogen wij den schrijver echter geen verwijt maken. 't Was immers zijn doel menschen en toestanden te teekenen en dit doel heeft hij nauwkeurig in het oog gehouden.

Men heeft *De Pastorie te Mastland* een dorpsverhaal genoemd. Niets is minder waar dan dit. 't Is eenvoudig een bundel schetsen, die volstrekt met elkaar in geen verband staan en slechts hierdoor bijeen behooren, dat de dorpspredikant in alle optreedt.

En hier komen wij ongemerkt aan een scha-

duwzijde van het boek. 't Is steeds de dominee, steeds de schrijver, die op den voorgrond treedt. Zelfs in de geschiedenis van den dooden haan komt hij voor, al is het ook maar om te trachten, de zaak met een predicatie weder in orde te brengen, wat hem intusschen niet gelukt. Had van Koetsveld in den derden persoon gesproken, zijn werk zou er bij gewonnen hebben. Wat thans de opmerking doet maken : « Een weinig pedant is die Mastlander leeraar toch wel » — en dan denken wij o. a. aan den eerbied, door meester Baljon voor dominee gekoesterd, en aan de geleerdheid en de overige goede eigenschappen van den predikant —, zou dan minder gehinderd hebben.

Hebben wij boven met Potgieter het boek naar waarde geprezen, daar volgt niet uit, dat wij alle *Schetsen* even mooi vinden. Die, waarin zooveel ontboezemingen voorkomen over de voortreffelijkheid van de Hervormde leer (*Het aannemen van Lidmaten* b. v.) lazen wij niet met onverdeelde aandacht, terwijl o. i. schets XIV, *De Catechisatie*, niet van langdradigheid is vrij te pleiten.

De mooiste van alle is, ieder zal het met ons eens zijn, *De Haan,* een schets, die inderdaad een dorpsverhaal is, en wel een der beste van het genre.

Maar toch, wanneer men den grijzen schrijver had voorgesteld bij een eventueelen herdruk — die wel spoedig weder noodig zal zijn – *De Catechisatie* weg te laten, hij zou volstandig geweigerd hebben, en veeleer *De Haan* geschrapt hebben.

Waarom zulks?

Zonder *De Catechisatie* zou het werk niet volledig zijn, en niet volkomen kunnen strekken tot .... een handboek voor proponenten.

Wij weten wel, dat van Koetsveld in een « Naschrift van den tweeden druk » heeft gezegd, dat men zijn *Schetsen*, die hij onvolledig noemde, te veel eer aandeed met er een Handboek in te zoeken,

wij blijven van meening, dat ze die eer verdienen.

Den aandachtigen lezer zal het niet ontgaan, hoe er in den aanvang van het werk over wordt geklaagd, dat de aankomende predikanten aan de Universiteit alle practische opleiding missen. Treden zij als leeraar eener gemeente op, dan weten zij niet hoe te handelen, en lang niet allen hebben het geluk, een ringbroeder te bezitten als de waardige Meyerburg, die voor den Mastlandschen dominee een nuttige vraagbaak was. In dit gemis te voorzien, ziedaar waarop van Koetsveld, vol ijver voor het predikambt en voor het welzijn zijner kerk, het oog heeft gehad. Vandaar dan ook, dat in het boek niets van hetgeen den predikant wedervaren kan is vergeten, en aan des schrijvers prijsbare zucht naar volledigheid heeft zelfs *Armoede* (schets XV) het ontstaan te danken. Immers in de twaalfde schets waren de *Armenzaken* reeds besproken; maar de proponent diende nog te kunnen leeren, hoe hij de armen moest bezoeken. En ten einde voor de noodige afwisseling te zorgen, deed de schrijver zijn vriend Altorf overkomen, met wien hij eenige hutten bezocht, daarbij de noodige wenken niet sparende.

Dat van Koetsveld niet alleen op het titelblad het woord « handboek » niet heeft gebezigd, maar het zelfs afwees, zal niemand verwonderen. Zoo'n woord toch schrikt af.

En ook de vorm, waarin het « handboek » gegoten is, pleit voor des schrijvers scherpzinnigheid. Nu toch worden de wenken « al spelende » gegeven en vinden zij des te meer ingang. Bovendien heeft die vorm aan de *Schetsen* die ruime, ruime kring van lezers bezorgd, welke zij zoozeer verdienen.

Zijn de *Schetsen uit de Pastorie van Mastland* geschreven met het doel om te leeren en te stichten, hetzelfde geldt van de Novellen en Schetsen, welke dr. van Koetsveld van 1847 tot 1887 op verschil-

lende tijdstippen het licht heeft doen zien. Reeds de naam der eerste bundels : *Godsdienstige en zedelijke Novellen* gaf dit aan. En nu mogen latere bundels al betiteld zijn *Fantaisie en Waarheid* of *Ideaal en Werkelijkheid* of ook *Nalezing van een Tachtigjarige*, de strekking veranderde daarmede niet. 't Was immer het doel van den schrijver, het verkeerde aan te toonen en het goede in een helder daglicht te stellen en aan te prijzen.

Wat bij de lezing der novellen en schetsen opvalt is dit : van Koetsveld koos zijn personen bij voorkeur uit de lagere standen der maatschappij en 't liefst bepaalde hij nog zijn aandacht bij armen en misdeelden. Liet hij al eens een persoon uit de hoogere kringen optreden, dan was het er steeds een, die, ondanks zijn rijkdom, om de een of andere reden niet gelukkig is, en dus aan de minder gegoeden kan leeren, tevreden te zijn. Blijkbaar koesterde onze predikant liefde voor de vertegenwoordigers der volksklasse waarmede hij uit hoofde van zijn ambt zoozeer in aanraking kwam. Die liefde maakte hem echter niet blind voor de gebreken van die klasse, doch drong hem wel tot een krachtig optreden voor de belangen der geringen.

Aan dat streven danken wij een der schoonste novellen uit de 7 bundels. Zij komt voor in den tweeden en is getiteld : *Ware Armen*. Het gansche verhaal, dat met gloed is geschreven en rijk is aan voortreffelijk naar 't leven geschetste tafreeltjes, is een bespotting van de wijze, waarop de armenverzorging soms werd ter hand genomen. En om aan te toonen, hoe die verzorging wel moet geschieden, laat de schrijver ten slotte een ouden pastoor optreden, die de arme vrouw, aan wie door een philantropische commissie « een orderbriefje voor dertig cents zeep, naalden en garen » was gegeven, in haar woning opzoekt, haar ellendigen toestand nauwkeurig opneemt en dan naar vermogen bijdraagt tot leni-

ging van den nood. *Ware Armen* is metterdaad een juweeltje.

Natuurlijk zijn niet alle novellen en schetsen even voortreffelijk. Er zijn er zelfs onder, die onbeduidend moeten genoemd worden. Doch het aantal goede is verreweg in de meerderheid en vele worden erbij aangetroffen, die aangrijpende schildering aan meesterlijke karakterteekening paren en de overtuiging schenken, dat van Koetsveld een juisten blik had in de menschelijke samenleving en over een groot talent beschikte. Een bloemlezing uit de 95 novellen en schetsen zou ongetwijfeld een boek kunnen opleveren, dat de *Schetsen uit de Pastorie te Mastland* evenaart en dus op éene lijn verdient gesteld te worden met de beste voortbrengselen der Noord-Nederlandsche letterkunde.

Dr. van Koetsveld heeft gearbeid, totdat de dood het hem belette. Hij gaf nog steeds catechisatie en preekte nog. En dat hij ook de pen nog niet uit de hand had gelegd, bleek o. a. uit de werkjes: *De Kinderen in den Bijbel* en *De Vrouw in den Bijbel*, welke in de laatste jaren zijns levens door hem in 't licht werden gegeven.

Hij was inderdaad een merkwaardige figuur, niet alleen als letterkundige, maar ook als mensch en àls godsdienstleeraar. Zijn afsterven werd dan ook met leedwezen vernomen door allen — Protestanten en Katholieken —, die hem persoonlijk gekend hebben, en door allen, die hem uit zijne geschriften hebben leeren kennen.

Den Haag. A. J. OOSTDAM.

EEN KERSTNACHT.

I.

EENE dikke sneeuwlaag overdekt de velden.

Wit is de bodem, wit zijn de daken van huizen, schuren en stallen; wit de struiken, de hagen en de toppen der boomen.

En daarop glinstert het even witte manelicht.

Grachten en voren zijn met sneeuw gevuld; straten en velden maken te zamen maar ééne onmetelijke, effene vlakte uit.

't Is als eene nieuwe vervulling van hetgeen de profeet Izaïas, aangaande de komst van den Zaligmaker voorspelde :

Erunt prava in directa et aspera in vias planas.

De kromme wegen zullen recht, en de oneffene effen gemaakt worden.

Het is Kerstavond.

Daar, bezijden de groote baan, die naar de dorpsplaats van . . . . geleidt, staat de hofstede van pachter Welvaert.

Dwars door de spleten en lichtgaten der vensterblinden van het groot boerenhuis, schittert het licht eener petroollamp en een aangenaam gerucht van juichende stemmen dringt naar buiten.

Daarbinnen is men dus nog niet gaan slapen, ofschoon het uur reeds ver gevorderd is, want, op den witbesneeuwden kerktoren is het zoo even tien ure geslagen.

Luisteren wij, vooraleer binnen te treden, naar het gezang der huisgenooten. 't Is een oud Kerstlied, dat de kinderen van pachter Welvaert hebben aangeheven.

Het luidt als volgt :

O, Nacht, o blijde Nacht!
O, Nacht vol wonderheden!
Messias, lang verwacht,
Komt nu tot ons getreden!
Hij daalt van zijnen troon
En komt uit 's Hemels woon,
Hier op het aardsche dal,
Tot ons verlossing al.

Maria, zuivre maagd,
Al weenen en al zuchten,
Heeft naar logies gevraagd,
Zij wist niet waar te vluchten.
Tot Bethleëm in den stal,
Tot ons verlossing al,
Gebaard heeft een klein kind,
In regen en in wind.

Sint Jozef heeft, met vlijt,
Voor onzen grooten koning,
Een kribbeken bereid
In eene beestenwoning,
Op eenig hooi en strooi,
Tusschen ezel en koei;
't Klein kind Emmanuel
Den vorst van Israël.

En de Engelkens, verheugd.
Van blijdschap opgesprongen,
Die hebben, vol van vreugd,
Den « Gloria » gezongen.
Dat nu uw harte brand',
Doet Hem een offerand;
Aanbidt Hem met ootmoed,
Het is uw Jesus zoet (1).

Helder klinken de stemmen in de stille avondrust. Laat ons ongemerkt binnengaan en kennis maken met de zangers.

Zij zitten in de ruime boerenkeuken, rond een groot houtvuur geschaard. 't Is de voorvaderlijke boomstam, de « Kerstavondblok » die aan den haard ligt.

Wij bemerken eerst en vooral Leo, den eenigen zoon van vader Welvaert, een forschen vijf en twintigjarigen boerenknaap, met een open gelaat, dat van goedheid getuigt; Melanie en Roza, zijne jongere zusters, twee aan wie men zien kan dat hare handen naar het werk staan, maar uit wier oogen tevens maagdelijke eerbaarheid en kristene vroomheid stralen.

In den eenen hoek van den haard zit Sofie, de oude dienstmeid, die reeds zeventig winters telt en weinig of geen werk meer kan verrichten. Zij heeft echter de kinderen groot gekweekt en vervangt bij hen hunne moeder die, toen zij nog klein waren, door eenen vroegtijdigen dood, aan hare lievelingen werd ontrukt.

In den anderen hoek zit vader Welvaert, een zestiger, maar nog kloek en fel voor zijne jaren.

Welvaert is, zooals wij daar straks zegden, een weduwnaar. Zoo het schijnt is, te zamen met zijne vrouw, ook een deel van zijne teedere gevoelens ten grave gedaald, want de man ziet er barsch en stuur uit, alhoewel hij toch, in den grond, een goede vader is voor zijne kinderen.

In zijnen omgang echter is hij ruw en, tegenover zijne werklieden, meer dan eens hardvochtig. Zijn gevoel van eerlijklijkheid laat hem niet toe jegens hen, wetens en willens, eene daad van oneerlijkheid te bedrijven, doch medelijden is hem onbekend.

Ook zijn het, in zijne oogen, al landloopers en deug-

(1) Zie « Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen », door FRANS DE POTTER en JAN BROECKAERT (achtste deel, bl. 38).

nieten, die het durven wagen van tijd tot tijd aan zijne deur om eene aalmoes te komen smeeken en de liefdewerken, welke Sofie en zijne dochters nu en dan doen, moeten zij zorgvuldig voor hem verbergen, willen zij hem niet zijne gewone reeks uitvallen tegen « dat goedje » hooren aframmelen.

Wat Sofie en de kinderen doen blijft niettemin altijd wel gedaan en nog nooit heeft hij haar, onder dat opzicht, iets verboden. Daaruit mogen wij besluiten dat de ruwheid van pachter Welvaert meer oppervlakkig dan inwendig is.

Het Kerstlied is uitgezongen. Zichtbaar heeft het aan de zangers, Leo en zijne zusters, zelven deugd gedaan, terwijl het Sofie herinnerd heeft aan hare jonge jaren, aan den tijd toen zij zelve nog, met helder klinkende stem, zulke liederen zingen kon. Geen wonder dan ook dat een koppel dikke tranen langs hare gerimpelde wangen rollen en dat zij met het averechtsche harer knobbelige hand over de oogen strijkt.

Vader Welvaert, daarentegen, doet alsof hij het gezang zijner kinderen niet had gehoord. Zijne gedachten zijn op geheel iets anders gevestigd dan op de menschwording van den Zaligmaker, die het menschdom uit den poel der zonde is komen redden en hem het onderpand is komen brengen van den « vrede aan hen die van goeden wil zijn ».

Reeds verscheidene malen werden des nachts, uit de kuilen op zijn achterhof, aardappels gestolen. « Wie mag de dief zijn? Ik moet hem hebben! » Dat waren de gedachten welke den eerlijken, maar ruwen landman het brein doorkruisten.

De eenvoudige, roerende poëzie van het oude Kerstlied, vooral de beschrijving der armoede en berooving, waarin de Zaligmaker ter wereld kwam, deed heel natuurlijk het gesprek van den kleinen huiskring vallen op de thans heerschende ellende, onder de arme lieden van het dorp.

Leo en vooral de twee meisjes wisten hartverscheurende verhalen van arme werklieden aan wie, in dit gure jaargetijde, alles ontbrak. De slotrede, waarmede allen instemden, was dat de kristene liefdadigheid, nu vooral, groote plichten te vervullen had en dat de « menschen van goeden wil » elkander moesten helpen en bijstaan.

Vader Welvaert echter, bleef voortdurend mijmerend en sprakeloos. De aardappeldief vervulde al zijne gedachten; hij moest en zou den kerel hebben, die hem zijne vruchten kwam ontstelen.

Na nog eenigen tijd vriendelijk onder elkander gekout te hebben, besloten Leo, zijne zusters en Sofie te gaan slapen. De kinderen zouden des anderendaags morgends vroeg ter Kerstmis gaan, terwijl Sofie het huis zou bewaken en om het ontbijt zorgen.

Eerbiedig vroegen de kinders om vaders zegen, waarna zij hem den goeden nacht wenschten en hunne legerstede gingen opzoeken. Sofie ging eveneens naar bed en niemand vroeg aan vader Welvaert wat hij voornemens was te doen. Men was er te zeer aan gewoon in alles volkomen zijnen wil te eerbiedigen.

II.

Nauwelijks door zijne huisgenooten alleen gelaten, stond pachter Welvaert uit zijnen leunstoel op en nam het tweeloopgeweer in handen, dat aan eenen balk van den zolder hing.

Hij trok den haan over en onderzocht de lading. Alles in orde bevonden hebbende, zette hij zich opnieuw neer en mompelde binnensmonds: «Dezen nacht zal ik hem hebben».

Nog lang bleef hij in den hoek van zijnen haard zitten mijmeren. 't Was immers buiten te koud, om daar al te lang op den aardappeldief te blijven loeren en daarbij, hij wilde niet dat zijne kinderen hem het huis hoorden verlaten.

Eindelijk stond hij voor goed op, legde het geweer over zijnen schouder en sloop stillekens, langs de achterdeur, naar buiten. Voorzichtigheidshalve trok hij den heffer van de deurklink uit en stak dien in zijnen zak, zoodat de deur door niemand, tenzij door hem, langs buiten kon geopend worden.

Buiten gekomen, snelde hij, met verhaasten tred, naar het achterhof, waar de aardappelgroeven lagen.

De maan stond nog altijd helder aan den wolkenloozen hemel. Pachter Welvaert moest zich achter het ovenbuur verbergen, wilde hij niet onvermijdelijk door den dief bemerkt worden, indien hij dezen nacht weer aardappels kwam stelen.

Niets stoorde de nachtelijke stilte. Pachter Welvaert voelde zijne leden langzamerhand door de vorst verkleumen en vreesde het weldra niet langer te kunnen uithouden, toen hij eensklaps, in de bevrozen sneeuw, voetstappen hoorde kraken.

— Ha, daar is de dief, mompelde hij. 't Werd tijd ook dat hij kwam, want ik zou het haast moeten opgeven hebben.

De dief, want hij was het, droeg eenen kleinen korf aan den arm. Hij ging recht op het gat af, dat hij reeds vroeger in het deksel van den kuil gemaakt en met stroo en mest weer toegestopt had.

Met eene koortsige haast vulde hij zijnen korf, waarna hij, even haastig, het gat weer wilde toestoppen, toen eensklaps een geweerschot knalde, hetgeen, in de stilte van den nacht, een vervaarlijk gerucht maakte.

Pachter Welvaert had den dief niet in zijn aangezicht gezien en, om hem af te schrikken, zijn eerste schot in de lucht afgeschoten.

Nu sprong hij uit zijnen schuilhoek en wilde den man vastgrijpen, ten einde te weten met wien hij te doen had en hem bij het gerecht aan te klagen.

De aardappeldief echter, in plaats van, zooals de pachter verwachtte, eene poging te doen om te ontvluchten, bleef beweegloos, als aan den grond genageld staan.

Eensklaps, toen de landman dicht bij hem was genaderd, en maar de hand uit te steken had om hem vast te grijpen, liet de man zich op de knieën vallen, trok de lompen, die zijne borst bedekten, open en riep uit:

— Boer Welvaert, schiet, in Godsnaam, schiet toch!

Op zijne beurt stond pachter Welvaert als verlamd. Hij blikte den knielende strak in de oogen en kon van zijne verstomming niet bekomen.

Verscheidene sekonden duurde dit akelig tooneel, door het bleeke manelicht beschenen.

Eindelijk kreeg pachter Welvaert zijn spraakvermogen terug en riep, op den toon der hevigste verbazing:

— Gij, Pier Saelens, mijn beste, mijn trouwste werkman, gij!

III.

Pier Saelens, want hij was het, stond in het dorp, inderdaad, bekend als een der braafste en eerlijkste werklieden.

Hij werkte en zwoegde zoo hard hij kon, voor het levensonderhoud van zijne vrouw en zes kleine kinderen.

In den zomer verdiende hij, bij pachter Welvaert, eene goede daghuur en bewerkte dan nog, in zijne vrije uren, het brokje land dat hem eenigen voorraad voor den winter opbracht.

's Winters echter was er geen werk op de hofstede. Daarom kocht de man in den zomer vlas op den akker, hetwelk hij in het doode jaargetijde bewerkte, om daarmede iets te verdienen.

Dit jaar echter was hem alles tegenslagen. Zijne aardappels waren mislukt, zijn gekocht vlas bracht geene winst op en, tot overmaat van ongeluk, was zijne vrouw ziek geworden.

In dien radeloozen toestand was de anders zoo eerlijke man tot verkeerde begrippen, aangaande den eigendom, gekomen.

Hij en de zijnen leden aan alles gebrek; pachter Welvaert, daarentegen, had overvloed. Mocht hij dan, zoo redeneerde hij ten onrechte, van dien overvloed niet nemen wat hij noodig had, om zich zelven, zijne vrouw en kinderen in het leven te houden.

En zoo kwam het dat Saelens, wel is waar niet zonder hartgeklop, zich de eerste maal aan 's pachters eigendom had vergrepen.

Tweemaal, driemaal had hij die booze daad herhaald. Wel is waar verweet hem zijn geweten dat hij niet goed handelde, doch zijne ellende was te nijpend, de bekoring te groot en te dringend om er weerstand aan te bieden.

Pier Saelens was dief geworden en zoo kwam het dat pachter Welvaert, tot zijne groote verbazing, zijn braven trouwen werkman op heeterdaad van aardappeldiefte betrapte.

VI.

Het geweerschot, door pachter Welvaert gelost, had tot in de hoeve luid weerklonken. Leo en zijne zusters waren op den slag wakker geworden.

Bliksemsnel sprong Leo het bed uit en liep naar de kamer zijns vaders. Hij had als het voorgevoel van een ongeluk.

Het bed van vader Welvaert was onaangeraakt. Vol angstigen twijfel riep Leo op zijne zusters en terwijl deze, even ongerust als hij, spoedig opstonden en zich aankleedden, liep de jongeling naar beneden en stak licht aan. Zijne eerste beweging was naar den balk te zien, waaraan gewoonlijk het geweer zijns vaders hing. Tot zijnen schrik bemerkte hij dat het geweer niet op zijne plaats was.

Geen twijfel meer mogelijk, vader Welvaert had met het geweer het huis verlaten. Het schot, dat in de nabijheid

was afgevuurd, werd door hem gelost. Wat was er gebeurd?

Zonder aarzelen snelde Leo naar buiten, op de hielen gevolgd door zijne beide zusters. Hij liep recht naar het achterhof, vanwaar hij meende dat de geweerknal was gekomen en bemerkte al spoedig dat hij zich niet vergist had.

Nauwelijks was hij achter de stalling gekomen, of hij ontwaarde twee mannen, waarvan de eene een geweer in de hand hield, terwijl de andere eenen korf aan den arm had.

Doch, zonderling, in plaats van tegen elkander te worstelen of in hevige woordenwisseling te zijn, schenen zij vriendelijk met elkander te spreken.

Leo liep toe; Melanie en Roza hadden hem bijna ingehaald en kwamen op hare beurt toegesneld. Uit drie monden te gelijk klonk het : « Vader, wat is er gebeurd? »

Vader Welvàert keerde zich tot zijne kinderen en antwoordde :

— Gelukkiglijk niets ernstigs, kinderen, doch hier staan twee mannen voor u, die beide van den God van liefde vergeving noodig hebben.

— Vergeving, en waarom dat? riep Leo uit.

— Omdat zij beiden, hunnen schoonen eernaam van kristen vergetende, gezondigd hebben tegen de liefdewet, verkondigd door Hem die, in den Kerstnacht, in dezen nacht zelven, voor hen ter wereld is gekomen.

— Dat is de waarheid, zuchtte Pier Saelens. Doch ik ben de schuldigste, ik heb mij aan diefstal plichtig gemaakt.

— Zwijg Pier, verbeterde Welvaert, gij zijt niet schuldiger, wellicht minder schuldig dan ik. Een misplaatst eergevoel belette u den nood, waarin gij met uw huisgezin verkeert, aan anderen bekend te maken en dwong u de hand te leggen op eens anders eigendom. Wat mij betreft, ik vergat dat mijn kristenplicht mij gebiedt den noodlijdenden werkman ter hulp te komen.

Beiden erkennen wij schuld en beloven ons voortaan beter als kristenen te gedragen.

— Kom, Pier, komt kinderen, vervolgde Welvaert, met ontroerde stem, laat ons naar huis gaan en daar een goed ontbijt bereiden. Ik heb thans geene goesting meer om te gaan slapen; de aandoening van den nacht heeft mij allen slaaplust ontnomen.

Al te zamen gingen zij huiswaarts en onderwege verhaalde vader Welvaert hoe eensklaps, op het zien der wan-

hoop van zijnen werkman, die verkoos te sterven, liever dan voor de menschen als dief geschandvlekt te worden, het Kerstlied, in den avond te voren door zijne kinderen gezongen en de samenspraak die erop was gevolgd, hem te binnen schoten en hem tot menschlievender gevoelens stemden, dan deze waarmede hij was uitgegaan, om den aardappeldief te betrappen.

Pier Saelens, van zijnen kant, bekende ootmoedig hoe de ellende van zijn huisgezin, de honger van zijne zieke vrouw en van zijne arme kinderen hem tot diefstal hadden aangezet en hoe hij, op de daad verrast en uit vrees voor de schande, vader Welvaert had gesmeekt hem, door een geweerschot, het leven te benemen.

Leo en de beide meisjes vergezelden zwijgend hunnen vader en den armen werkman. Te huis gekomen, hielpen Melanie en Rosa elkander, om een goed houtvuur aan te leggen en lekkeren koffie te bereiden.

Weldra was alles in orde en men zette zich aan tafel Pier Saelens werd als vriend van den huize behandeld en at met smaak de lekkere tarwen boterhammen, welke de meisjes hem voorlegden.

Deze gaven aan het gesprek eene andere wending en daardoor ontstond een aangenaam onderhoud, als op een vriendenfeest.

Toen het vier ure sloeg en de klokken aan het luiden gingen voor de Kerstmis, waren allen nog vroolijk bijeen. Pier Saelens wist niet waar de woorden vinden, om vader Welvaert en zijne kinderen te bedanken en vertrok naar zijn huis met eenen ganschen voorraad vleesch en andere eetwaren en met de belofte van pachter Welvaert, dat zijn gezin voortaan geen gebrek meer zou lijden.

Als Pier vertrokken was en de kinderen zich gereed maakten om ter kerk te gaan, zegde vader Welvaert :

— Kinderen, ik ook ga naar de Kerstmis. Ik wil den Zaligmaker, wiens geboorte wij vandaag vieren, hartelijk danken voor den omkeer, dien hij in mijn gemoed heeft teweeggebracht en hem beloven voortaan, zooveel mogelijk, de ellende mijner werklieden te verzachten.

In de kerk werd het Kerstlied door zilveren kinderstemmen gezongen en in het hart van vader Welvaert weerklonk het : Glorie aan God in den Hooge, en vrede op aarde, aan de menschen die van goeden wil zijn !

A. V. BULTYNCK.

ERNST WANTE'S

« Hij heeft voor ons geleden! »

te Brussel met den Godecharle-prijs vereerd.

OM jonge kunstenaars aan te moedigen en hun middelen te verschaffen tot verdere volmaking, stichtte Napoleon Godecharle drij jaarlijksche reisbeurzen, elk van vier duizend frank, gedurende drij jaar te genieten door den schilder, den beeldhouwer en den bouwkundige, die, min als 25 jaar oud, in den toog van Schoone Kunsten te Brussel, eerste zou uitgeroepen worden.

Eene stichting koninklijk mild, en dies te meer allen lof en dank weerdig, daar de stichter alles wijslijk wist te schikken, om met het beste gevolg *degelijke* kunst te bevorderen.

Zoo eischt hij van de schilders historische tafereelen; maar, op dat breede gebied, laat hij aan de jonge kunstenaars vrijen keus: aldus komen oorspronkelijkheid, waarheid en innigheid van gevoel tot hun goede recht, en moeten niet langer onderdoen voor ervaren bedrevenheid in het omspringen met kunstmatige middelen — meestal middeltjes — op de academiebanken aangeleerd.

Geen wonder, dat, bij de kenners, de prijs van Godecharle in achting op gelijke hoogte staat met den prijs van Rome; en hooger zelfs, bij al wie het ernstig meenen met de belangen der schilderkunst.

Geen wonder dat het getal der mededingers immer aangroeit, en de weerde der aangeboden werken immer stijgt en vermeerdert.

Dit jaar waren er voor de schilderkunst 18 mededingers; en, op weinige uitzonderingen na, getuigden al hunne werken van merkweerdige begaafdheden en aanleg.

Den eersten keer, op negen, gaat de prijs buiten Brussel; en, als Vlaming, zijn wij fier omdat de bekroorde een leerling is van Juliaan de Vriendt, die, met zijnen broeder Albrecht, den ouden roem onzer Vlaamsche schilderschool zoo schitterend bewaart en zoo adellijk schoone verrijkt. Als Vlaming ook, doet het ons deugd, dat de bekroonde schilderij een godsdienstig tafereel is, diep en heel, ja, van innige godsvrucht doordrongen.

ERNST WANTE is de naam van den laureaat : hij werd, den 8sten September, 1872, te Gent geboren en woont, sedert 1879 te Sint-Niklaas.

Weinigen wierden als hij met zoo uitstekende gaven van God begiftigd, en door zoo gunstige omstandigheden geholpen in het ontwikkelen van hun talent.

Zijn vader, een knap en hoogst verdienstelijk decoratieschilder, was zijn eerste meester : deze leerde hem in het spel van lijn en kleur het schoone bemerken, de kunst bewonderen en beminnen, en met taai geduld en drift aan het werk blijven.

Vast en keurig teekenen leerde hij in de Academie van St-Niklaas, waar hij *Primus* der schilderklas uittrad.

Aangemoedigd door den kunstschilder Jozef Janssens, die, door zijn voorbeeld en zijne gulden lessen, hem in den roep tot godsdienstige schildering bevestigde, ging de zestienjarige WANTE de lessen bijwonen in de Academie van Antwerpen, waar hij eene tweede maal *Primus* gekroond wierd. Dit jaar verwierf hij, als leerling van het Antwerpsche Hooger Instituut, den prijs-De Keyzer met dezelfde schilderij waar de keurraad van Brussel, den 14 November laatstleden, den prijs Godecharle aan toewees.

't Is een doek van 2^m30 op 1^m40.

Een smalle straat, trapsgewijs schietend en kromloopend, ingesloten tusschen grauwe, grove muren — den omheiningsmuur van eenen hof, langs den linkerkant van den toeschouwer, en den zijmuur van een zwaar gebouw langs den rechterkant —; in het verschiet, te midden, worden beide muren verbonden door een overbouwd gewelf, waaronder de straat uitloopt. De kruinen der palmboomen, — die boven den linkermuur uitsteken, en waartusschen men, in de verte, eenen hooger gelegen wijk der stad, onder helder blauwen hemel ontwaart, — de hevigheid van het glanzig zonneblaken, zoowel als de bouwtrant, tot in zijne kleinste bijzonderheden, dit alles werkt op de inbeelding met al het eigenaardige van een zicht uit de Oostersche steden.

Het volle licht valt van boven vlak in de straat. De stoet, die op den toeschouwer aankomt, maakt halt; men ziet om : « Ginder hapert iets! » En inderdaad, onder het gewelf, wordt de menigte warrelend tegengehouden door de opgestoken armen van een romeinschen krijgsman; nevens dezen, plat uitgestrekt ter aarde ligt eene witte menschengedaante, onder den balk van een zwaar kruis : 't is Jesus van Nazareth!

Ziet die weelderig gekleede Sadduceërs en Phariseeuwen, hoe zij. stijf en statig, half omgekeerd of achtloos voortstappend, grijnzen en binnensmonds woorden mompelen van haat en wraak tegen hunnen aartsvijand, — den aartsvijand van ongerechtigheid en veinzerij — : « Lijden zal hij, tot het uiterste toe! Sterven zal hij, op Calvarië, aan 't kruis! »

Waarlijk, daar staan ze dicht voor ons, aan 't hoofd van den stoet, de vreemde slaven, de beulen. Vooral springt ons in de oogen een neger, met eene houweel op den schouder, en, aan de hand, een grof gevlochten, groenen korf, waar spijkers, tang en timmergerief in liggen; dan, een koperkleurige, met eene roode ladder. Dezen moet bij den ommezwaai der straat een onverwacht gezicht getroffen hebben : star richt hij zijn stouten, doch verbaasden, blik naar den hoek aan den rechterkant.

Daar staat eene vrouw — Maria, Jesus' Moeder — doodbleek, met geloken oogen, maar met eene hemelsche uitdrukking van volkomen gelatenheid, die haar aangezicht onzeggelijk veredelt. Niet gebroken, niet ineénzijgend, maar lichtekens aanleunend in zijne armen, staat zij, gesteund door Joannes.

Manlijk en moedig bedwingt de geliefde leerling zijn eigen droefheid en wee; vaste staat hij, enkel met het lijden der Moeder bekommerd, en angstig luisterend naar het geschreeuw en het getier dat hem, van achter den hoek der straat, in de ooren druischt. Hij kwam met de Moeder den Zoon te gemoet; maar, bij het akelig misbaar, het ergste vermoedende, is hij plots met Maria staande gebleven.

Eene andere heilige vrouw, die ze volgde, ligt geknield, met afgekeerd gelaat en uitgespreide armen, tegen den grauwen muur.

Magdalena, zij, heeft haar niet kunnen bedwingen : knielende kroop zij langs den grond tot om den hoek van het gebouw; en zij kijkt, stout en boud, de straat op; verwilderd rollen hare blonde lokken, los en lang over den linker schouder; en, afgeschoven, ligt haar mantelkleed in langen sleep achter haar. Zoo geweldig bewogen, en toch zoo kiesch en edel! Zoo natuurlijk, ongezocht, en toch zoo dramatisch treffend! Zoo passend geschikt om den groep der heilige vrouwen met den stoet te verbinden, en het gansche tafereel in de strengste éénheid saam te grijpen en te bezegelen!

Beneden in den linkerhoek, steekt uit de lijst, in de richting van den stoet, het halfomhulde hoofd van eene mannelijke figuur, die, naar Oostersche wijze gedrapeerd, neergehurkt zit op eene vloermat. Twee stappen verder eene jonge moeder, den rechter voorarm om den hals van haar staande zoontje gedrukt : zij luistert, benauwd en medelijdend, op haren man, die met de linkere hand naar den gevallen kruisdrager wijst. Boven op den omheiningsmuur, en in de venstergaten van het gebouw aan den overkant, nog enkele figuren en koppen van nieuwsgierigen.

Zoo getrouw mogelijk hebben wij het bekroonde tafereel ontleed; och, ja, ontleed, maar tevens ook ontzield; en wij bevinden ons onmachtig om, met zwart op wit, al ware 't maar een enkel gedacht, een schemerend zweemsel te geven van het koloriet, zoo levendig en zoo rijk.

Dat moet men met eigen oogen zien! Daaraan moet men, in stille beschouwing, de blikken mogen verzadigen,

wil men, met het kleurenrijke, harmonisch getemperde licht van des schilders penseel, teug bij teug in het gemoed voelen vloeien, al wat de godminnende jongeling ontstroomen liet uit zijn eigen diepgevoelig herte, zoo dikwijls, aan de bron van Lijden en Liefde, met het heilig, goddelijk Bloed gelaafd van Hem, die voor ons heeft geleden!

Dan, ja, dan vat men eerst den toon op denwelken het opschrift ons toeroept « *Hij heeft voor ons geleden!* »

Eerst kreunt het, meewarig, op innig smeekenden toon; dan langzaam, maar gedurig aan, zwellen de golvingen van die stem, en plechtig rolt eindelijk en drijft het gegalm als een dringend, liefderijk vermaan!

« Hij — het blank onschuldig Lam — ligt uitgeput van lijden ten gronde, vernederd en vernietigd, ook in zijne menschheid. Hij, die, het hoofd omstraald van den eeuwigen gloriekrans der Godheid, in de Hemelen troont. » —

« O lastert en verergert dit lijden niet zooals de hoonende en hatende Sadduceërs en Phariseeuwen! » —

« Ziet het niet aan met de oogen der wijsheid dezer wereld, - zooals die nieuwsgierigen daarboven — hoog op hare leergestoelten tronende, en uit ijdele wetenszucht den wandel des Zaligmakers navorschende! » —

« Blijft niet koud en onverschillig aan dit lijden, zooals de vreemde slaven, die daar vooraan stappen, of zooals de Jood die daar zittende blijft in den linker hoek! » —

« Menschelijk, louter natuurlijk medelijden, zooals dat waar het jonge gezin, dáár op kant, den gevallen Zaligmaker mede bejegent — neen, hoe loffelijk het ook schijne en weze, dat kan en mag niet genoegen! » —

« 't Is voor u, 't is voor mij, 't is voor ons, dat HIJ geleden heeft, Hij, de *God-Mensch*; en, vergoddelijkt door de bovennatuurlijke werking der genade, moet ons medelijden zijn, zooals dat van Jesus' Moeder, en van zijne getrouwe volgelingen; *een medelijden, dat het gansche wezen inneemt, dat alles wat we kunnen, alles wat we zijn ten offer brengt, door rouw en liefde gedreven!* » —

Die slottoon in Wante's geschilderd lied van Liefde en Lijden, — die hemelgalm — ruischt en klinkt u tegen, immer duidelijker en dieper naarmate dat gij luistert, uit den groep ter rechterzijde, den fijnst en keurigst afgewerkt en van het gansche tafereel; en zacht, doch onweerstaanbaar,

dwingt hij u, vóór het onvergetelijk beeld der Moeder van de smert neergeknield, met den Dichter van het « Menschdom Verlost » mede te bidden :

« Vergun mij, dat ik 't kruis van Jesus en zijn wonden,
En wat Hij leed en streed tot boeting van mijn zonden,
In dankbre liefde en rouw, o Moeder, met u deel! »

Zang IX.

God loone en krone den jongen laureaat, duizendvoud en meer, en beter nog als de menschen!

EUG. DE LEPKLEEK.

Te Sint-Niklaas, op Sint-Cecilia's avond, 1893.

ONUITGEGEVEN

FRANSCHE AANSPRAKEN

VAN JAN DAVID.

DANK aan den eerweerden heer Jan Bols zijn wij in het bezit van de handschriften van eene reeks Fransche (1) aanspraken, omtrent 60 jaar geleden door David uitgesproken als bestierder van het college van Pitzemburg te Mechelen.

---

(1) Men weet dat de geleerde en onvermoeibare David ook verscheidene andere Fransche werken in het licht gaf, namelijk : *Manuel de l'histoire de Belgique*: *Recherches sur le cours primitif de l'Escaut*; *La guerre de Grimberghe*; en voorts talrijke verslagen op stukken toegezonden voor prijsvragen der Koninklijke Academie van wetenschappen, letteren en fraaie kunsten.

Ten titel van document achten wij het niet onaardig en zonder belang er een van over te drukken in het *Belfort,* en vindt men er genoegen bij, dan geven wij later insgelijks de andere.

Te dezer gelegenheid zal het ongetwijfeld aan de lezers ook aangenaam zijn, als inleiding aan deze redevoeringen, hier eenige min gekende bijzonderheden nog te vernemen uit 't mans verdienstelijk leven (1).

J. David werd in 1801 te Lier geboren; in 1820 trad hij in 't Groot Seminarie; op het einde van 1821 werd hij tot onder-regent benoemd van het Athenœum van Antwerpen, en vervolgens in September 1822 tot leeraar van *groote figuur* aan het Klein Seminarie van Mechelen. Daar verbleef hij tot het jaar 1825, wanneer het gesticht geweldddadig gesloten werd. Ondertusschen, den 20 Augustus 1823, was hij priester gewijd door den prins-aartsbisschop de Méan.

Eens het Klein Seminarie gesloten, was David van zijn ambt ontslagen en volkomen vrij; doch wat baatte hem de vrijheid, als de openbare oefening van zijnen godsdienst belemmerd of van de noodige bescherming verstoken bleef! De opgedrongen rust werd hem een tijd van zonderlinge werkzaamheid...

Het was alsdan, dat in Mechelen eene vereeniging ontstond van ieverige en geleerde priesters, die voor doelwit had ontbrekende godsdienstige werken aan het Vlaamsche volk te bezorgen... De vereeniging werd ingericht onder de bescherming van den toenmaligen plebaan der O.-L.-Vr. kerk van Antwerpen, later Mgr Sterckx, aartsbisschop van België en primaat van België, en telde onder hare leden kanonik Jan van Gils en de eerw. heeren Willem Huysmans (pastoor van S. Pieterskerk, te Mechelen, overleden in 1863), Gabriël Hermans (oud-leeraar van 't Klein Seminarie, vervolgens pastoor te Leest, overleden in 1854), doch inzonlijk J. David en zijnen onafscheidbaren vriend P.-F.-X de

(1) Zie *Het leven en de werken van J.-B. David,* door Dr Moroy en prof. J. van de Weghe.

Ram, die op twintigjarigen ouderdom zijn medeleeraar aan het Klein Seminarie geworden was (1). Na tijdverloop van drij onstuimige jaren besloeg de *Bibliotheek der verspreiding van goede boeken* niet min dan drij en dertig deelen (Mechelen, 1826-1829)...

Ondertusschen hadden de herhaalde klachten der geestelijkheid en meer dreigende voorteekens — te laat, eilaas! — eenigszins de oogen opgeklaard van Koning Willem I; en den 1 Mei 1830 mochten de geestelijke scholen heropend worden en professor David zijne lessen hernemen in het Klein Seminarie. Nu echter werd hij met het onderwijs der rhetorika belast.

Korten tijd nadien was het stedelijk college van Mechelen tot een zoo volkomen verval geraakt, dat de regentie dier stad de noodwendigheid gevoelde van het in 1831 onder toezicht van het aartsbisdom te plaatsen, wat ook gebeurde. Van dit oogenblik tot het jaar 1836 bleef de eerw. David aangesteld als Bestierder van het college van Pitsemburg, en hij kon op korten tijd het vervallend gesticht op eene hoogte brengen, die later door weinig instellingen van onderwijs bereikt werd.

Hier volgt nu eene der redevoeringen, aldaar ter gelegenheid eener prijsuitdeeling door David uitgesproken :

MESSIEURS,

En prenant aujourd'hui la parole, je n'ai d'autre but que de stimuler l'ardeur de mes chers élèves et de les engager à parcourir courageusement et jusqu'au bout la carrière littéraire dans laquelle un grand nombre d'entr'eux se sont signalés par les succès les plus brillants. Je n'ai pas, il est vrai, attendu jusqu'à ce jour pour exciter dans mes élèves le zèle et l'assiduité; pendant tout le cours de l'année, je n'ai cessé de leur donner tout ce que mon devoir et mon amour pour eux, ont pu m'inspirer de bons conseils et de paroles d'encouragement; mais pourrois-je laisser passer cette occasion solennelle, où tout ce qui les entoure

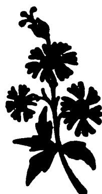
(1) Zij vonden ook moedige medewerkers in M. Barret, vikaris-generaal van Luik, en M. van Bommel, sedert bisschop derzelfde stad, z. bl. 123 van vermeld werk.

est propre à graver profondément dans leurs cœurs les avis qui sortent du fond du mien? En effet à la vue de ces nobles marques qui vont devenir la récompense du travail; en présence de ces dignes magistrats qui prennent tant d'intérêt à la prospérité de notre établissement, de ces professeurs instruits et infatigables qui trouvent dans les succès de leurs disciples leur plus douce récompense; en présence de ces parens dont le cœur palpite de joie dans l'attente des couronnes qui vont orner les fronts de leurs enfants bien aimés, de ces nombreux amis qui prennent une part si vive au triomphe de leurs jeunes concitoyens, quel est le jeune homme, au milieu de tout cela, qui pourroit rester sourd à la voix qui lui crie sans cesse de mettre à profit les beaux jours de la jeunesse pour acquérir par le zèle et le travail les connoissances qui doivent lui mériter des distinctions si honorables? Quel est celui qui, en ce moment, ne se sente enflammé d'une noble émulation pour remporter dans la suite de nouvelles victoires, ou pour disputer, par des efforts soutenus, la palme à ses concurrents? Car voilà, mes chers élèves, le premier fruit de vos études, ces médailles d'honneur qui vont orner la poitrine des premiers d'entre vous, comme les trophées d'une innocente victoire. Ces productions littéraires qui vont récompenser leur zèle et par dessus tout les applaudissements de cette assemblée qui prend part à votre gloire et qui conservera un éternel souvenir de vos succès, ah! vous voilà sans doute amplement dédommagés des peines que vous avez dû vous donner pour devancer les autres, voilà sans doute de quoi racheter ces heures d'études que votre âge auroit préféré employer au jeu et aux divertissements. Mais ce fruit, quoique déjà si doux, si précieux, n'est pas le seul, ce n'est que le commencement et le moins considérable des fruits que vous retirerez de vos études, car la science ne doit pas seulement vous mériter des honneurs en des jours de solennité, elle doit faire l'ornement et concourir au bonheur de votre vie toute entière. Les lettres, dit Cicéron, nourrissent la jeunesse, charment nos vieux ans; elles servent d'ornement au bonheur, d'asile et de consolation à l'adversité; elles récréent sous le toit domestique, et n'embarrassent point au dehors; elles veillent avez nous; en voyage, à la campagne, elles se retrouvent avez nous. Voilà l'éclatant témoignage que l'orateur romain rend en faveur des belles lettres, qu'il cultivoit avec tant de succès; et ce qu'il en dit s'applique également aux autres sciences qui font l'objet de vos études, telle que l'histoire, la géographie, les mathématiques. L'agrément et l'utilité en sont également incontestables, et quel est l'homme, pour peu qu'il soit initié à ces connoissances, qui n'éprouve pas tous les jours le fruit qu'il en retire? Quelle que soit la carrière dans laquelle il est engagé, non seulement la science ne pèse pas, mais elle lui procure une foule d'avantages dont

celui qui ne l'a pas cultivée dans sa jeunesse reste à jamais privé. Je conviens, mes chers élèves, qu'il vous en coûte des efforts, que vous avez même des dégoûts à surmonter, et à faire de grands sacrifices pour vous livrer au travail avec toute l'assiduité qu'exigent les études sérieuses auxquelles vous vous appliquez; j'avoue qu'à votre âge, où l'homme aime à se répandre au dehors, où tout vous invite au jeu et au plaisir, vous avez à subir beaucoup de contrainte pour vous concentrer au dedans de vous mêmes et fixer votre esprit sur des objets qui demandent son attention toute entière; mais outre qu'on vous accorde et même avec largesse des heures de délassement et de récréation, où mettant de côté vos occupations sérieuses, vous pouvez vous livrer aux divertissements qui sont propres à votre âge, est-ce trop, je vous le demande, est-ce trop payer une vie entière de jouissance par quelques années de travail? La jeunesse est la saison des semailles; le tems de la moisson, ce sont toutes les années qui suivront, et les fruits que vous recueillerez ne s'épuiseront jamais. Ces considérations ne suffisent-elles pas pour vous enflammer tous d'une noble ardeur pour l'étude, et pour vous exciter à vous lancer de nouveau avec un surcroît d'émulation dans la carrière des sciences, après les jours de repos dont vous allez jouir? Vous ne sauriez être tous vainqueurs aujourd'hui; mais parmi les vaincus, le nombre n'est pas petit de ceux qui ont suivi de bien près tels de leurs condisciples qui sont maintenant victorieux. Vous pouvez donc tous ou presque tous prétendre aux honneurs qui sont aujourd'hui le partage de ceux qui ont remporté la palme. Ils auront par la suite à combattre avec courage pour se maintenir à la hauteur où les a placés leur zèle, et pour s'élever plus haut encore; les autres cédant aux aiguillons d'une noble émulation, tacheront par des efforts soutenus de les atteindre, et s'il est possible de les surpasser; mais tous rivaliseront de zèle pour parvenir au but des études, je veux dire pour s'enrichir des connoissances qui doivent faire l'ornement et le charme de leur vie.

Mais je ne vous aurais pas dit, mes chers élèves, tout ce que mon cœur et mon devoir m'inspire pour votre bien-être, si, en vous engageant à cultiver avec ardeur les lettres et les sciences, je ne vous exhortois en même tems à pratiquer la vertu avec non moins de zèle. Sans elle on peut bien être savant, mais on ne sauroit être heureux. La vertu est comme le sel de la science, elle doit empêcher celle-ci de se corrompre. La science en effet est une arme à deux tranchants : l'homme vertueux s'en sert pour défendre la vérité et la justice; tandis que chez l'homme méchant elle ne sert qu'à propager l'erreur avec plus de succès et à faire souvent le mal impunément. J'ajouterai même que de tous les êtres celui que je crains le plus, c'est l'homme aux grandes

connoissances mais qui ne possède pas la vertu. Si donc vous voulez être heureux et vivre en même tems pour le bonheur de vos semblables; si vous voulez devenir un jour des citoyens utiles à notre chère et belle patrie, ne séparez jamais ces deux choses qui vont si bien ensemble et qui se prêtent mutuellement un si ferme appui, la science et la vertu. C'est alors que dans les différentes carrières qui s'ouvriront devant vous, aimés de Dieu et des hommes, vous opérerez votre félicité ici-bas et préparerez celle infiniment plus grande qui vous attend dans l'autre vie. C'est alors que vos concitoyens, témoins aujourd'hui de vos triomphes, se rappelleront avec plaisir ces premiers succès, et voyant que vous aurez réalisé les belles espérances qu'ils ont conçues de vous, ils vous feront trouver dans l'estime générale la digne récompense des travaux de votre jeunesse.

WENKEN EN VRAGEN.

De heer E. Spanoghe vestigt op bl. 80 van het *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* (Leiden, 1890) de aandacht op de uitdrukking *hou sick*; en hij oppert de gissing dat dit *hou sick* wel de zelfde uitdrukking zal zijn als het *hou, zek* = *hou, zeg ik*, van de Antwerpsche melkboerinnetjes die hunnen hond willen doen stilstaan. Volgens den heer J. W. Muller (bl. 244 van het zelfde *Tijdschrift*, 1892) wordt die verklaring bevestigd door het woord *sek* (sekgras), een der namen van de plant die men gewoonlijk *zegge* heet (*carex*).

In Castelein's *Const van Rhetoriken* komt eene plaats voor die, alhoewel zelf niet gansch in orde, allen twijfel wegneemt en ook in andere opzichten merkwaardig is :

119. *Ghelijck dees termen, haudtse vut uwen beck*
Biedt hemlien vertrec, wilter niet naer vraghen ·
Maesscip, bonnespaeis, altoos, tes gheck,
Vastelauent, esse, wijnwatere, hau seck,
Mellecanderen, keermesse, voerbough, cordewaghen,
Auerecht, watse lief, *met meer ander saghen*
Diemen abuseerd als eyst ons moeders tale :
Een goed orthographiste sal sulck dijngh wanhaghen
Dus wildse veriaghen alle teenen male.

120. *Seghd* weeck schoe *vuer* weescoe, *met lettel delaies*,
Redent wat fraeis, eer hu schande ouerpesse :
Charte *vuer* quaerte, *zonder veel ghecraeis*
Maerctscip : voerboergh : altijd : behauwens paeis :
Vastenauend : ghewijd water : wats u lief, keercmesse :
Vuer auerecht (*onthaudt dit vuer een lesse*)
Contrarie *of* omme : *vuer* auseck, *zeghd*, au seghd :
Elc anderen : curte waghen : es zu *vuer* esse :
Vuer gheck, tes gheckijnghe *vte leghd*.

(Uitgave van 1555, bl. 40.)

« **Daarstellen.** — Dit woord — een schrikbeeld voor onze taalkundigen — geraakt allengs eenigszins uit de mode, sinds men het meer dichterlijke *in het leven roepen* te pas en te onpas is gaan bezigen.

« Vroeger » — schreef Dr. Jonckbloet in den *Nutsalmanak* voor 1862 (bl. 32) — « werd een monument *opgerigt*, eene woning *gebouwd*, eene gracht *gegraven*, een park *aangelegd*. eene brug *geslagen*, een beeld *gebeiteld*, men sprak van een kunstwerk *scheppen*, een geleerd werk *schrijven*, eene vereeniging *vormen*, een fonds *tot stand brengen*, eene gemeente *stichten*, iets *maakte* ons geluk, iets anders het schoone *uit*, enz., enz. — Maar dat was veel te omslagtig : die omhaal van woorden werd overboord geworpen, en thans word alles *daargesteld*... » Ofschoon het, vooral in de eerste helft dezer eeuw, nog wel door goede schrijvers werd gebezigd, is men het er thans algemeen over eens, dat het onvoorwaardelijk afkeuring verdient. Van *daarstelling* geldt natuurlijk het zelfde. » (Mr. C. Bake : *Taalpolitie* (*Noord en Zuid*, 1886, blz. 270)).

Waar mag het woord *blaffeture* (= vensterluik) wel vandaan komen?

Être en vogue = in zwang, in gebruik zijn. Niet weer te geven door *in voege zijn*, dat geen Nederlandsch is.

Au moyen de = door middel van; *bij middel van* is insgelijks geen Nederlandsch.

Men kan zeggen : vijftig jaar *geleden*, ofwel, *vóór* vijftig jaar. — *Over* vijftig jaar beteekent integendeel hetzelfde als *binnen* vijftig jaar, *na* vijftig jaar; *over* vijftig jaar heeft in het Nederlandsch nooit den zin van : vijftig jaar geleden.

De Vlaamsche schrijvers gebruiken en misbruiken veel het voorzetsel *onder*. *Sous ce rapport* wordt door hen vertaald : *onder* dit opzicht; het moet zijn : *in* dit opzicht. — *A ce point de vue* wordt door velen vertaald *onder* dit oogpunt; het moet zijn : *uit* dit oogpunt; wil men *standpunt* gebruiken, plaatst men zich *op* dit of dat standpunt, men spreke bijgevolg *van* dit of dat standpunt *uit*, *van* dit of dat standpunt.

En van standpunten gesproken, is het te betreuren dat in België de boekbeoordeelingen te weinig gedaan worden van een louter letterkundig standpunt uit. In het *Nederlandsch Museum* schreef de heer Leonard Willems eeneuit gebreide be- en veroordeeling van het werk *Prudens van Duyse*, van den heer J. Micheels. Eenige dagen geleden nu plaatste, in den *Spectator*, niemand minder dan Prof. Moltzer zijn naam onder eene insgelijks uitvoerige, toch waardeerende bespreking van hetzelfde werk; hij vindt geene woorden genoeg om er den lof van te maken.

Eenige *Rijmspreuken* uit het liederboekje van Katherine Wynckelmans (bl. 15 en 16; 8° 1543; stadsarchief van Brugge):

Alst alomme ende omme es ghecomme
dan en esser niet dan den cost ghewonnen
hy besteet wel sinen arebet
die winct den cost der salichyt amen

bedwynct hu kient in zijnen thyden
heer hem die jaren houerlieden
een cleen roedeken laet hem booghen
maer enen groetten boom en zalt niet ghedooghen
hebt dit voor ooghen amen

conste gaet bouen alle dinghen
conste can den man ter heeren bringhen
als goudt ende zeluer den man afgaet
dan zal hem const in staede staen amen

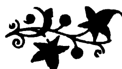
dyet tiet eef en de tiet laet lyden
selden com hem die tyt ten tyden
jc hatte den diet en die ys leden
gheleden dyt mat min omfreden

Een twee drie viere vijue zesse
leert al wel hu lesse
ende hoort alle daeghe messe
want messe te horen en verleet niet
onrechtvaerdich goet en rict niet
ende een leughenare en bediet niet

fondert hu altoijs in der duecht
ende schuedt quat gheselchap waer ghy meuch
verkeert altoes metten wroeden
dan ziidy gerekent metten goeden

geen beter dinck dan weel doen ende blide zijn
want van wel doen comt grootte duech
ende van den quaden en es niement verheuch
daer omme arbeit altyt om deuch
dan meught ghy ziin daerby sijn verheuct

hoort siet ende verdrach
zooe en veet nyement waet ghij jaech
jc horde ende jc verdroch
als mijnen tijt quam jc louch
die can hooren en verdraghe
die zal gode wel beaghen
can jc altoos wel verdraghen amen

DE VULGAAT.

Twee artikels der *Revue théologique.*

Beide artikels doelen op 'tzelfde oogwit : den zin bepalen van de twee vermaarde decreten der Vergadering van Trenten over de *authenticiteit* der *Vulgaat*, (Latijnsche vertaling der h. Schrift).

Het eerste decreet luidt dezer wijze :

« Indien iemand die volledige boeken (hooger opgesomd) met al hunne deelen, gelijk ze in de katholieke Kerk gewoonlijk gelezen worden en zich bevinden in de oude Latijnsche Vulgaat, niet erkent voor heilige en *canonische* boeken... hij zij gedoemd. »

Het tweede decreet verklaart dat, onder al de latijnsche uitgaven der h. Schrift, deze oude en alom verspreide *Vulgaat*, door 't lang gebruik van zoo veel eeuwen goedgekeurd, als *authentiek* moet genomen worden in de openbare lessen, redewisselingen, predikatiën en uitleggingen ; en dat niemand besta dezelve te verwerpen 't is gelijk onder welk voorwendsel *quovis prœtextu.*

Daarna volgen de twee regels die de schriftuuruitlegging vaststellen, bijzonderlijk voor de plaatsen die het geloof en de zeden betreffen.

De eerste regel is dat de h. Schrift niet mag uitgelegd worden *tegen den zin* bepaald door de h. Kerk, wier ambt het is over de ware beteekenis en de uitlegging der h. Schrift oordeel te strijken ;

De tweede regel is het *eenparig gevoelen* der kerkvaders.

Alle katholieken gelooven dus aan de authenticiteit der Vulgaat, 't is te zeggen aan hare overeenkomst met den oorspronkelijken tekst door den H. Geest ingegeven.

Maar hoe nauw moet men die overeenkomst bepalen? Hoe ver is de Latijnsche Vulgaat de trouwe en juiste vertaling van den oorspronkelijken tekst?

Hier beginnen de gevoelens uit een te loopen.

De naamlooze schrijver van 't eerste artikel der *Revue théo-*

logique, verleden jaar verschenen, is streng en nauwgezet, hij houdt vast aan de meening van den Roomschen theologant, kardinaal FRANZELIN, die gelooft dat al de *dogmatische* teksten, in de Vulgaat voorkomend, de echte vertaling moeten zijn van den Hebreeuwschen of Griekschen grondtekst.

Om zijn gezegde te staven beroept zich de doorluchte theologant op den context en bijzonder op het *doelwit* der Tridentijnsche verklaring; hij toont zich nochtans zoo streng niet als de naamlooze schrijver in 't veroordeelen eener breederer denkwijze. Hij zegt dat sommige geleerde mannen het decreet van Trenten uitleggen in eenen *te wijden* zin, *zijns dunkens*, ten minste, *ut nobis quidem videtur;* — en verder : wat ons betreft, wij meenen *putamus* dat ons gedacht het beste is.

Gansch zijne redenering heeft voor grondslag het onderscheid tusschen *dogmatische* en *niet dogmatische* teksten; maar van dit onderscheid gewaagt het Concilie niet. Geheel de h. Schrift en al hare deelen worden *canonisch* verklaard en van God ingegeven.

Overigens, de bewijzen getrokken uit het *doelwit* der kerkvaders zijn te rekbaar om daarop een vast oordeel te grondvesten; en gelijk kardinaal Franzelin het zelf zegt aan 't einde eener noot, uit de verdediging der pauselijke Legaten tegen de aantijging dat de Vulgaat zou falen, blijkt het grondbeginsel, gezamenlijk te Rome en te Trenten aangenomen, dat er in de Vulgaat *geen dwalingen* zijn « in zaken die 't geloof aangaan, *dove importa la fede* ».

Dat zegt ook de schrijver van het tweede artikel der *Revue*, de E. H. VAN DE PUTTE, leeraar van h. Schrift in 't Seminarie van Brugge; en hij bewijst breedvoerig met 4 of 5 redenen dat de zin der Tridentijnsche decreten die niet kan zijn welken kardinaal Franzelin aanwijst; maar dat de *Vulgaat* verklaard wordt *authentiek* en *canonisch*, omdat

1° zij geene dwaling bevat in zake van geloof; en

2° zij *in 't algemeen* den zin van den oorspronkelijken tekst getrouwelijk vertaalt.

Aan de opwerping van *Franzelin* dat het Concilie zou verklaren, als van God ingegeven zijnde, teksten die inderdaad een menschelijken oorsprong hebben, antwoordt de professor met een subtiel *distinguo :* van menschelijken oorsprong uit 't oogpunt van critiek of uitlegging, ja ; — uit hoofde van de waarheid die ze uitdrukken, neen.

Immers, al de geloofswaarheden. in die teksten der Vulgaat uitgedrukt, behooren wezenlijk aan de goddelijke Openbaring en staan op andere plaatsen der h. Schrift te lezen.

Men mag dus, zoo het blijkt, de tweede denkwijze volgen die aan den schriftuuruitlegger en vertaler de noodige vrijheid toekent.

Inderdaad (om van geen andere plaatsen te gewagen) als men leest in de Vulgaat, in 't boek van Job : *Quis potest facere mundun de inmundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es?* Wie kan zuiver maken hetgeen ontvangen is van een onzuiver zaad? Zijt Gij (God) het niet alleen? Op 't lezen van dien tekst moet elkeen zeggen : hier heeft Job het geloofspunt der erfzonde klaar uitgedrukt. Maar als men dan den Hebreeuwschen tekst nagaat, vindt men dus algemeen en onbeduidend gezegde : « Wie kan het zuiver trekken uit het onzuivere? Niemand »

Moet men op deze plaats niet toepassen hetgeen de h. Hieronymus zelf zegt over zijne vertaling van vers 10 kap. XI van Isaïas, waar wij lezen in 't Hebreeuwsch : « en zijn *verblijf* zal luisterrijk zijn », en de kerkvader vertaalt : « en *zijn graf* zal luisterrijk zijn, omdat hij dacht dat de profeet hier sprak van de dood des Zaligmakers en zijne glorieuze verrijzenis ». De vertaler, gelijk hij zelf zegt, heeft klaar uitgedrukt hetgeen hij duister vond in 't Hebreeuwsch : *ut manifestum legenti sensum faceremus.*

Op deze plaats van Job heeft hij hetzelfde gedaan; maar welke onpartijdige uitlegger zal bekennen dat hier in den oorspronkelijken tekst het geloofspunt der erfzonde wordt uitgedrukt? Des te meer, de aangehaalde woorden behooren aan den grondtekst niet, ze zijn er door eenen of anderen copist bijgevoegd. Inderdaad, ze komen onpas in de versmaat; het boek is geschreven in strophen van vier verzen, twee paralleele distieken; — en die regel bevindt zich daar gansch alleen en afgezonderd, zonder 't minste zinverband, tusschen twee strophen die spreken over de kortheid van 't menschelijk leven.

Dezelfde bemerkingen moeten gedaan worden voor de beruchte schriftuurplaats, waar Job spreekt van zijne verrijzenis en zelfs van 't zaligmakend aanschouwen : Scio quod Redemptor meus vivit etc. » « Ik weet dat mijn Verlosser leeft, en dat ik op den jongsten dag uit de aarde zal opstaan; ik zal weerom met mijn vel omringd zijn, en in mijn vleesch zal ik mijnen God zien. Ik zelf zal Hem zien, mijne oogen zullen Hem aanschouwen, en niet een anderen. Deze hoop berust in mijn boezem. »

Dit alles is klaar en duidelijk. Job drukt zijn vast geloof uit in zijnen Zaligmaker, in de verrijzenis van zijn lichaam, zelfs in 't goddelijk aanschouwen, — en misschien, gelijk de H. Augustinus zegt, in de menschwording van den Zoon Gods, die in menschelijk vleesch zal verschijnen, en van de uitverkorenen daarin erkend worden.

Maar dit alles is onmogelijk om vinden in den Hebreeuwschen tekst, die luidt als volgt :

« Ik weet dat mijn wreker leeft,
En later zal hij op het stof rechtstaan;

En na mijn vel (?) hebben zij dit verscheurd, (?)
En uit mijn vleesch (?) zal ik God zien,
Dien ik zal zien voor mij,
En mijne oogen zien hem, en niet een ander.
Mijne nieren versmachten in mijn binnenste,
Omdat gij zegt : « Hoe zullen wij hem vervolgen? »

Het eerste vers gewaagt van geenen Verlosser of Zaligmaker, maar van God die machtig is Job te wreken over zijne vijanden; doch Job houpt niet dat te zien binnen zijn leven; in latere tijden, boven 't stof van zijn graf zal die wreker oprijzen.

De Duitsche schriftuitlegger *Allioli* beweerde dat de twee verzen : en later zal *Hij* op het stof rechtstaan, — en : op den jongsten dag zal *ik* uit de aarde verrijzen — een en hetzelfde beteekenen, omdat 800 jaren later Paulus heeft gezegd dat de verrijzenis van Christus de oorzaak is van onze verrijzenis. — Uit deze verbazende overeenbrenging ziet men in welke moeielijkheden men geraakt met aan te nemen dat al de dogmatische teksten der Vulgaat de echte vertaling zijn van den oorspronkelijken tekst.

De volgende verzen zijn in 't Hebreeuwsch onverstaanbaar men kan er dus in vinden al wat men begeert; en de h. Hieronymus die meende dat er hier spraak was van de verrijzenis en 't eeuwig leven, heeft die geloofspunten klaar en stoutweg uitgedrukt.

Een katholieke hoogleeraar van Weenen, Dr Bickell, heeft gepoogd die verzen te herstellen; ziehier zijne gissing : en mijn getuige (d in plaats van r) wacht dat dit alles voorbij zij;

En God zal mijn onschuld zien,
Welke ik zie voor mij,
Welke mijn oogen zien, en niet een andere.

Wat er ook van die gissing zij, eene zaak is zeker, te weten dat de oorspronkelijke tekst niet spreekt van de eeuwige zaligheid na de verrijzenis.

Inderdaad, indien de zalige vergelding op deze plaats van Job staat uitgedrukt, dan heeft het gansche boek geene reden meer van bestaan.

Job kan niet begrijpen hoe, God rechtveerdig zijnde en hij zelf geen misdadiger, zulke verdrukkende rampen op hem neer storten. Dit raadsel verbaast en verstomt hem, het ontrukt hem de hevigste klachten tegen de Voorzienigheid. Maar de verrijzenis tot een eeuwig leven, als hij daarvan een klaar gedacht had, moest dit somber raadsel teenemaal opklaren. Job weet ook niet wat antwoorden op de betichting zijner vrienden, die hem als plichtig aanzien vermits hij ongelukkig is; die mannen hebben ook de

minste gedachten niet van eene vergelding na dit sterfelijk leven; en eindelijk, als Jahve zelf verschijnt, wordt er geen woord gerept van belooningen of straffen in een ander leven. God is almachtig en rechtveerdig, de goede wordt beloond en de kwade gestraft; de mensch moet de goddelijke raadsbesluiten aanbidden, zelfs als hij dezelve niet verstaat : Ziedaar de leering van 't boek Job. Moet men dan eenen duisteren en vervalschten tekst te baat nemen om er eene gedachte in te lasschen die strijdt met den inhoud van gansch het boek en hetzelve nutteloos maakt?

De Grieksche vertaling der *Zeventigen* heeft daar evenmin de verrijzenis in gezien; zij luidt als volgt :

Ik weet dat hij eeuwig is, hij die mij kan verlossen,
Op de aarde mijn vleesch herstellen dat deze dingen lijdt;
Want 't is door God dat mij deze dingen zijn overgekomen,
Welk ik voor mij weet,
Welke mijn oog heeft gezien, en niet een andere :
Want ze zijn allen in mijn binnenst volbracht.

Job spreekt hier van zijne mogelijke genezing; later, in sommige handschriften en in de oude Vulgaat is het gedacht der verrijzenis er in geslopen : hij kan mijn lichaam herstellen, *resurget cutis mea.*

't Is dan niet te verwonderen dat niet één der Grieksche Kerkvaders dien tekst heeft gebruikt om de verrijzenis der dooden te bewijzen : en bijgevolg kan men niet zeggen dat er daaromtrent een *eenparig gevoelen* der Kerkvaders bestaat.

Uit al die grondredenen blijkt onbetwistbaar dat het eerste artikel der *Revue théologique* mis slaat, en dat de meening van professor Van de Putte de goede is.

Aalst. A. DAENS, pr.

LEVENSTAAK.

Aan Mejuffrouw M. E. B.

GELUKKIG, die een werk te doen,
een last te dragen heeft;
Wiens dagen zijn gevuld met zorg,
die weet waarvoor hij leeft;
Die zonder rust maar voortgaat, voort,
hoe hij ook zwoegt en zweet;
Die altijd maar op andren denkt,
en zoo zichzelv' vergeet;
Die 't vol bewustzijn in zich draagt
van een bepaalde taak :
Die toch zijgt nimmer moedloos neer,
al zucht en kreunt hij vaak.
Hoe duister hem het leven zij,
hem schijnt toch steeds een licht
Het doel dat hij voor oogen heeft,
't vervullen van zijn plicht.
Hem vallen nooit de handen af,
hem durft geen twijfel aan
Hij weet, dat, zoo hij zwicht of wijkt,
er anderen vergaan.
Zijn zelfverzaking sterkt hem 't hart
en houdt hem kloek en recht,
Al noemt hij in zijn ootmoed zich
een nutteloozе knecht.

HILDA RAM.

Antwerpen, Meert '93.

IN DE DUINEN.

TRAAGZAAM zinkt de zonne in 't Westen
Over Duine en Zandhil heên;
Nijgend verft ze d'hemelvesten
En bepurpert 't vlak der zeën.

Daar in 't dorpjen rijst de toren
Grijs en grouw, en 't haantje blinkt,
Wen de zonne, in 't avondgloren
Hem een laatste vaarwel winkt.

't Duister daalt uit zwijgend' hemelen :
Stilte en vrede dalen meê.
In het luchtruim sterren schemelen;
Kalme rust aâmt land en zee.

Poperinghe. NINO.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Jaarboek der Gilde van St.-Lukas en St.-Jozef te Gent. Groot boekdeel in-4°. Gent, A. Siffer.

Dit merkwaardig boek is reeds sedert eenigen tijd verschenen en wij zijn waarlijk een *mea culpa* schuldig over onze nalatigheid er nog niet over gesproken te hebben, want het verdient het in de hoogste maat. Doch, daar gedane zaken geenen keer meer hebben, zeggen wij : beter laat dan nooit.

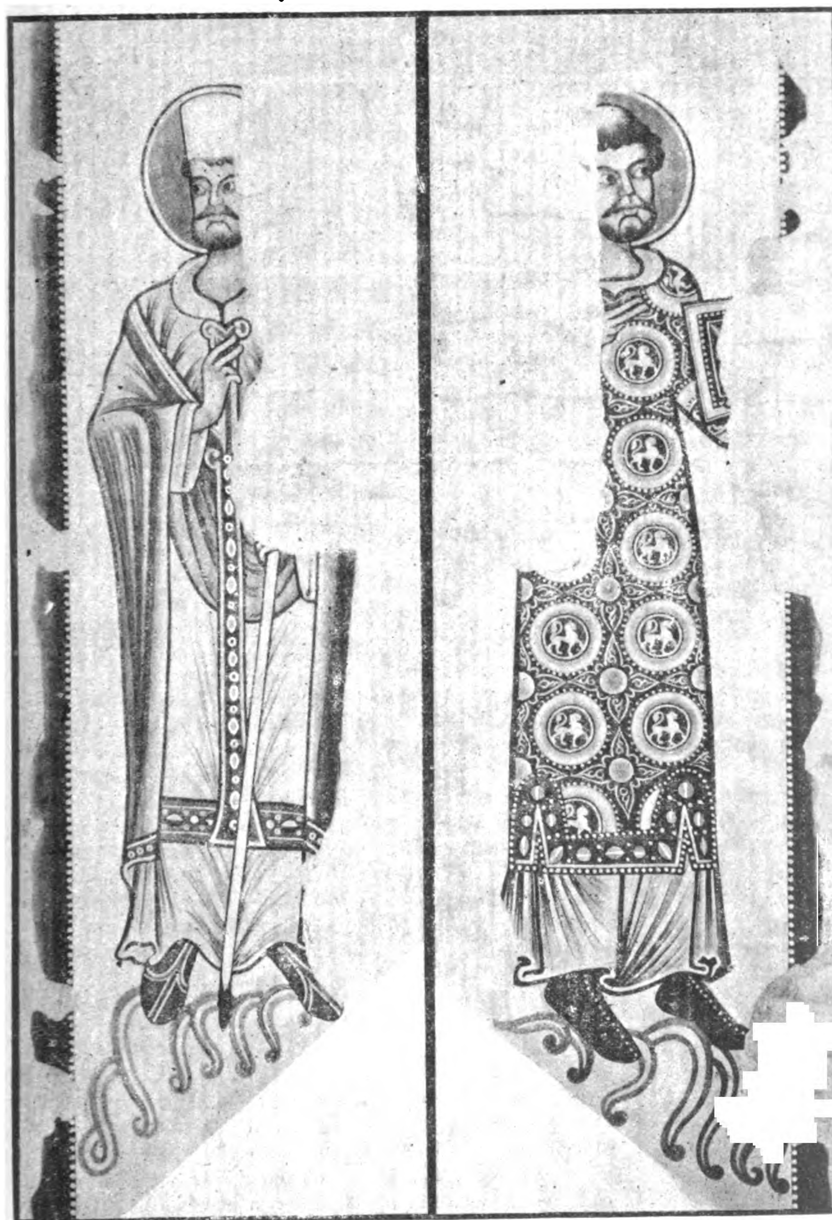
Iedereen weet hoe de uitgever er naar streeft en er in gelukt, met den ouden slenter af te breken en zijne uitgaven een artistiek uitzicht te geven. Ons dunkens heeft hij zich hier overtroffen en mag dit werk, opzichtens druk en platen, onder zijne beste gerekend worden.

Zooals het betaamt voor alle jaarboeken, geeft men eerst de wetenswaardigheden betrekkelijk de maatschappijen waarvan er spraak is, en die zooveel kostelijke herinneringen zijn voor de leden. Zoo komen hier de Keure der Gilde, de naamlijst harer leden, de rekeningen, een woord over het doel der instelling, over hare studieafdeeling, over de prijskampen der Sint-Lukasschool, en eindelijk een overzicht van de werkzaamheden. In dit alles treft men veel bijzonders en belangrijks aan, en waaruit veel nut te trekken is.

Onder de artikels van meer algemeen belang, stippen wij aan : *Levensschets van wijlen Pieter Van Kerckhove*, eersten deken der Gilde, en eene heerlijke studie, als voordracht gegeven door den heer Leo Bressers : *Een kort overzicht der middeleeuwsche muurschildering.*

De eerste bijdrage leert ons den verdienstelijken bouwkundige kennen en wijst ons op zijne hooggewaardeerde gewrochten; eene afbeelding van het middeleeuwsch kasteel van Lovendegem, door den heer Van Kerckhove hersteld, en eene plaat van het stadhuis van Sint-Nicolaas, zijn meesterstuk, luisteren deze schets op. Zij is ook vergezeld van het portret van den aflijvige, geteekend en gesteendrukt door een aankomeling van talent, S. Seys; het portret, alhoewel goed van factuur en uitzicht, is misschien een weinig te hard, doch laat ons het beste verhopen van den jeugdigen kunstenaar.

De studie van den heer Bressers meldt ons menige wetenswaardigheden over die bijna vergeten en verloren kunst der muurschildering. Zij is puik geschreven en gewetensvol bewerkt, zij moet veel opzoekingen gekost hebben en verraadt veel kennis van het vak. Deze verhandeling is opgesierd door medaillons en platen van groot kunst- en historisch belang.

Vooreerst vier fragmenten van Romaansche beelden (zie plaat), ontdekt in de puinen der Sint-Baafsabdij alhier, in de kerk van Sint Macarius, den gewezen stichter van gezegde abdij. De tweede plaat bewaart ons eene muurschildering twee jaar geleden ontdekt in Sint-Baafs, in de kapel van den H. Jozef, vroeger kapel van O. L. Vrouw ter Engelen. Zij verbeeldt Jezus ter dood veroordeeld door Pilatus en eene kruisafdoening. Ongelukkiglijk heeft dat staalken van middeleeuwsche muurschildering geene genade gevonden voor den krabber, onder voorwendsel dat er te weinig van overbleef.

Verder, in een ander artikel, komen wij insgelijks eene merkwaardige plaat tegen : *Verheerlijking van O. L. Vrouw door de zegepralende Kerk.* Het is eene compositie uitgevoerd door een jeugdigen artist vol toekomst, den heer Frans Coppejans, en waarmede hij in de Sint-Lukasschool bekroond is geweest; het gedacht ervan is grootsch en verheven en de opvatting en uitvoering zijn breed en stout. Deze artistieke bladzijde in hare bijzonderheden beschrijven bracht ons te ver, zeggen wij dat zij eere doet aan den leerling en aan zijne meesters.

De titel zelf van het werk zegt het, deze uitgave zal periodiek zijn. Mocht het tweede jaarboek niet lang uitblijven, want deze proef voorspelt veel goeds en doet de kunstliefhebbers watertanden naar nieuw artistiek genot. G. VAN DEN GHEYN.

Vóór en na Christus, door FELIX COENEN, onderpastoor van Sint-Andries, te Antwerpen. — In-8°, 91 bladz. Antwerpen, Van Os-De Wolf, 1893.

Een boek dat in overvloed zoude dienen onder de kinderen, zoo wel onder de kinderen des volks als der burgerij, verspreid te worden. Weinige jaren geleden dachten, hier in Gent, eenige wakkere katholieke studenten onzer hoogeschool, tot de begoede klassen behoorende, dat men aan de christen-plicht niet had voldaan met in vrije scholen den kinderen des volks een lager onderwijs te geven, en dat het een erge fout is ze vervolgens, zonder gids of bescherming, aan hun eigen zelven over te laten; en om deze redenen is het, dat zij een onderwijs hebben gesticht voor volwassenen, ten einde de zedelijke toekomst der werkers te verzekeren en hun geloof te vrijwaren tegen de aanvallen van godverloochenaars, vrijdenkers en socialisten, die satanische drieheid onzer beroerde tijden.

Dit is ook het grootsche doel welk de Eerwaarde Heer Coenen betracht in *Vóór en na Christus.* « Ik geloof niet, schreef hij ons onlangs, dat wij hoeven te wanhopen de godsdienstige opvoeding te verwezentlijken der kinderen die zelfs in onze gemeentescholen hun eerste onderwijs ontvangen hebben; en om te dien einde eene poging aan te wenden heb ik eene reeks voordrachten opgesteld over de kerkelijke geschiedenis *vóór* en *na* Christus, bijzonderlijk voor de jeugd bestemd, die men heden stelselmatig ongodsdienstig wil opleiden. Ik heb de katholieke waarheid op de ondervinding der geschie-

denis willen staven om ze, door de lessen van het verleden, in volle licht te stellen. Doch hier is de geschiedenis slechts als een goedgeschikte lijst : de lof der Kerk verkondigen was mijn hoofddoel.

« Het heerschende begrip van mijn nederig boekje is dus: Christus in de geschiedenis, en, rond Hem, de Menschheid. Ik bekommer mij ernstig en angstig om onze jeugdige arbeiders, die, in goddelooze werkhuizen opgenomen, ten prooi aan hevige bekoringen, blootgesteld zijn aan eene misdadige propaganda, en ik koester de hoop dat dezen welke mijn boekje zullen lezen een beredeneerd geloof zullen verwerven. »

Deze regelen bevatten eene verklaring van grondbeginselen. Overigens vervult, onzes inziens, priester Coenen's gewrocht eene leemte : het voldoet aan eene dringende noodwendigheid en is op tijd en plaats gekomen. Ontelbare zware boeken heeft men gewijd aan de geschiedenis der Kerk. Een, edoch, ontbrak er, een bondig werkje, in de volkstaal geschreven, vatbaar voor de nederigsten, en waarin de wisselvalligheden van Godes meestergewrocht, op volledige wijze, vertoond, uitgebreid en verklaard zijn.

Thans is het aan ons, katholieken, veroorloofd te zeggen dat wij eene echte volkskerkgeschiedenis bezitten.

En wij wenschen dat deze geschiedenis aan allen kenbaar worde gemaakt en verhopen dat het boek in onze vrije scholen zal aangenomen worden, en, bijzonderlijk, dat men het met milde hand verspreiden zal in onze werkersgenootschappen en patroonschappen, waar het, overigens, tot thema van menigvuldige stichtende en nuttige voordrachten kan dienen. De godvruchtige poging van den Antwerpschen priester is waardig rijkelijk beloond te worden : hij heeft een knap werk geschreven en eene loffelijke daad verricht, en ons aller plicht is het hem ter zijde te staan om zijne vrome gedachten hard en diep in het hart der kinderen des volks te doen dringen, ten einde de samenleving, heden zoo erg bedreigd, te redden.

In een « aanhangsel » verhaalt de E. H. Coenen de boet-dood van Jezus-Christus, zijne zegenpralende verrijzenis en verschijning aan de apostelen en de nederdaling des Heiligen Geestes : drie groote bladzijden, rijk in kleur, meesterlijk geschetst, en overvloeiend van geloof en liefde.

Het boek van priester Coenen is niet alleen stichtend en schatrijk in edele, vrome en godsdienstige gedachten, het is een onderwijs bestemd om zoowel aan de gelukkigen als aan de beproefden der aarde hunne plichten te herinneren, om de geloovigen in hun geloof te versterken, de twijfelende gerust te stellen, en, dit is onze overtuiging, de ongeloovigen op het spoor van ons heilig geloof terug te brengen.

Wat schrijftrant betreft, deze is zuiver en welluidend; en, alhoewel eenvoudig in de uitdrukking der verhevendste gedachten, toch eenigzins edel en breed, en der grootsche feiten waardig door den schrijver verkondigd.

En is het boekje nederig, even nederig is zijn koopprijs, zooals

overigens betaamt aan schriften voor het volk bestemd : 1 frank per afdruksel en, voor hoeveelheden, vermindering van prijs in evenredigheid

Gent. J. B.

Gebruik der naamvallen, tijden en wijzen in den « Heliand » door J. Van de Ven, S. J. — Gent, A. Siffer, fr. 3,00.

Wederom heeft zich de Kon. Vl. Académie verdienstelijk gemaakt met het bekroonen en uitgeven van dit werk, dat eene wetenschappelijke studie levert van een der oudste gewrochten onzer algemeen Nederduitsche letteren. De « Heliand » (Heiland) is de Germaansche Messiade der IXe eeuw en is in Saxischen tongval geschreven. Het is eene der eerste vruchten die de christelijke beschaving op Germaanschen bodem voortgebracht heeft. De dichter van *Dreizehnlinden* doet den ongekenden schrijver des *Heliands* voorkomen in zijn tafereel van het pas ingewortelde christendom onder de regeering van Lodewijk den Vrome, in de jaren 820-825. Het belang dier gewrochten, uit geschied- en oudheidkundig oogpunt is lichtelijk te beseffen. Maar voornamelijk de taalkundigen houden, in onze tijden, en wel terecht, het oog op die stukken gevestigd. In Duitschland hadden reeds *Behaghel*, *Pratje* en menige anderen, vooral in afzonderlijke studiën, of monographieën, de taal van den « Heliand » op den keper beschouwd. De prijsvraag der Academie was van wijderen omvang : al de naamvallen, wijzen en tijden moesten in oogenschouw worden genomen. De schrijver van het bekroonde werk heeft zich gewetensvol van zijne taak gekweten. Iedere naamval, iedere wijze, iedere tijd wordt nauwkeurig in al zijne beteekenissen nagespeurd en iedere regel met een groot aantal voorbeelden uit den tekst zelven bevestigd. Tevens geeft ook de schrijver zeer dikwijls de overeenkomstige regels en voorbeelden uit het Grieksch, Latijn, Gotisch enz. Hier ligt voor de vergelijkende taalstudie een breed veld van opzoekingen open. Meermaals wordt men, bij het lezen dier oude teksten, getroffen door die oude Germaansche woorden die nu soms of verouderd zijn of in het geheel niet meer bestaan in de Nederlandsche taal, maar die men nog terugvindt in verschillige andere taaltakken van den Germaanschen stam. Deze studie viel wel buiten het bestek des schrijvers, doch door eene getrouwere vertaling, welke overigens in zijne bedoelingen was, had hij hier en daar beter den gemeenschappelijken oorsprong der woorden in het daglicht gesteld. Eenige voorbeelden zullen dit verklaren en ons een staalken geven van het Oud-Saksisch der IXe eeuw :

Bl. 52 : togian im hluttran hugi : toog hem zuiveren (louteren) zin.

Bl. 54 : that im thie suno licode best : dat hem de zoon het best beviel (gelεek).

Bl. 56 : woldun waldand Krist alêdian them liudiun : wilden den machtigen (geweldigen) Christus den lieden onttrekken (ontleiden).

Bl. 57 : walda that barn godes fiendan antfuorian : wilde het kind (den geboorne) Gods den vijanden ontvoeren.

It. : that hie is barnon brodes aftihe : dat hij zijnen kinderen

(geboornen) brood onttrekke (verouderd woord : *aftiege*, tieg, toog, getogen).

Elders heeft de schrijver deze vergelijkingen zelf gedaan; doch dit was voor hem bijzaak. Een groot aantal andere woorden geven aanleiding tot taalkundige beschouwingen, zooals bl. 44 : *odigen man* = rijken man (voorkomend in fe-*od*, klein-*ood*), bl. 52 : lerda mid wordon godes willeon *gomon* = leerde met woorden Gods wil *aan de menschen* (gom komt voor in bruide*gom*, reuze*gom*), enz., doch dit alles valt buiten het bestek van den schrijver en het zij alleenlijk gezegd om het belang der studie meer te doen uitschijnen.

De heer Van de Ven ontvange onzen dank en onze hulde voor zijne belangrijke studie, en moge de Kon. Vl. Academie nog meer zulke werken uitlokken, opdat wij niet altijd verplicht wezen naar den vreemde uit te zien, wanneer het wetenschappelijken arbeid geldt.

Gent. E.

Handleiding voor den Uitvinder en den Fabrikant, door H. Jacobs, bureeloverste bij het provinciaal bestuur, te Antwerpen. — Antwerpen, drukkerij Ch. Thibaut. Prijs fr. 1,25.

Dit boek van ruim 170 bladzijden, bevat de uitlegging der wetten, zoo die van België als van alle vreemde landen, op de Uitvindingsbrevetten en op de Handels- en Fabriekmerken, benevens modellen van akten van verkoop en van afstand van brevetten, alsook modellen van aanvragen voor het bekomen van uitvindingsbrevetten en fabriekmerken. Behalve belangrijke inlichtingen over den duur der brevetten en de taksen, die van land tot land verschillen, behelst het boek de aanhaling eener reeks vonnissen en arresten van tribunalen en beroepshoven, wier keuze alleszins van aard is om den lezer op de hoogte te brengen van de rechtsleer die in zaken van uitvindingsbrevetten en eigendomsrecht wordt toegepast.

Een ander deel van het boek handelt over de tijdelijke bescherming die, krachtens de internationale overeenkomst den 20 Maart 1883, te Parijs tusschen België en de vreemde mogendheden gesloten, verleend wordt voor den duur der officiëele of als officiëel erkende tentoonstellingen.

Dit laatste deel levert dus een belang van actualiteit op, daar het aan de nijveraars of fabrikanten, die met *ongebrevetteerde* voorwerpen of met *niet-gedeposeerde* merken aan de wereldtentoonstelling van Antwerpen, in 1894, zouden willen deelnemen, den weg aanwijst dien zij te volgen hebben, om hunne nieuwe uitvindingen en produkten onder wettige bescherming te stellen, voor geheel den duur der tentoonstelling, ja, tot drie maanden na de sluiting derzelve.

Men ziet het, het werkje van den heer Jacobs is allerbelangwekkendst. Daarenboven is het met veel kennis en praktischen zin samengesteld, hetgeen er de waarde nog aanzienlijk van vermeerdert.

Het boek dat wij hier warm aanbevelen, is het eerste dat in de Vlaamsche taal over de wetgeving betrekkelijk de uitvindingsbrevetten en de fabriekmerken geschreven is.

Hendrik Lovendale, drama in vijf bedrijven, door ROGER DE GOEIJ. — Brussel, J. Lebègue, 1893.

Het stukje is beter dan wij verwacht hadden, na de onnoozelheid welke staat te prijken op de eerste bladzijde van het boekje : *Aan alle Priester- en Papenhaters vriendelijk toegewijd*, door R. de G.

Nu, de verbittering van den heer de Goeij, onlangs afgesteld als leeraar van Engelsch op het Atheneum van Oostende, is misschien hieruit te verklaren.

Het stukje zelf staat boven het middelmatige : het zit vrij goed ineen, de taal is vrij zuiver, het gesprek vrij levendig doch niet altijd zeer natuurlijk, de strekking zedelijk.

Wij vergenoegen ons om, met de waarheidsliefde van een echten Paap, zoo rechtvaardig mogelijk ons oordeel uit te spreken. Doch met zijn zonderlinge opdracht heeft de schrijver zelf ons den lust benomen eene grondiger bespreking van zijn arbeid te leveren. De kritiek van bijzonderheden schenken wij hem.

Het werk heeft geenszins waardeering genoten vanwege de liberalen : zoo besprak de *Flandre libérale* het in een zeer ongunstigen zin.

Onze lieve Vrouw van Scherpenheuvel. Met 3 platen. Te Brecht bij Lodewijk Braeckmans, 1893.

Een klein boekje van 64 blz., bevattende het kort begrip van de geschiedenis der vermaarde Bedevaart, van de wonderen en mirakelen te Scherpenheuvel geschied, van de aflaten aan de Bedevaart verbonden, en daarenboven een toevoegsel van verscheidene aanbevolene gebeden.

De taal is zuiver en het werkje in eenvoudigen duidelijken trant geschreven, vol belangwekkende bijzonderheden, en uiterst geschikt om de vermaarde Bedevaart te doen kennen en waardeeren.

Zoete en zure herinneringen (1865-1890), door J. M. BALLINGS, voorzitter van het Davidsfonds te Brée. — Maeseyck, J. Hougaerts. Prijs fr. 1,00.

De verzen die in dit bundeltje bijeengezameld zijn, werden oorspronkelijk enkel voor het Maeseycksch weekblad geschreven, en het zal dus wel niemand verwonderen indien er onder zijn die zich juist niet door hooge poëtische vlucht onderscheiden. Het bundeltje, ten andere, werd uitgegeven met het doel eene school te ondersteunen. Overigens zullen het de Limburgers zelf zijn, die bij het herlezen van deze gelegenheidstukjes, nog eens hun hart zullen kunnen ophalen aan al dat zure en zoete dat er in « bezongen » wordt : en wij drukken den hartelijken wensch uit, dat de soms aardige gedichtjes veel bijval mogen genieten.

Geschiedenis der gemeente Schelle door de heeren Stockmans en de Raadt. Dit werk is uitgedijd tot niet min dan 208 bladzijden en bevat, nauwkeurig, in klaren stijl, weergegeven, naar echte bronnen, alles wat in verband met de voormalige bestuurlijke en

kerkelijke inrichting, de zeden en gebruiken der bevolking meldenswaardig is. Zeven platen luisteren dit boek op, dat zijne plaats nemen zal naast de vorige dorpsmonographieën betrekkelijk de provincie Antwerpen, door den heer Stockmans geleverd.

Van bl. 170 tot 189 komen *sagen, sprookjes en vertelsels*, onder welke er nochtans zijn, die overal in den mond liggen, reeds elders verscheidene malen gedrukt zijn en dus hier gemist konden worden.

Het boek is net gedrukt en op goed papier, bij de heeren Van In en Cie te Lier. D. P.

Veertig Geestelijke liederen *op nieuwe zangwijze geschikt*, door ACHILLE VAN WASSENHOVE, priester. — Bij Siffer, prijs : fr. 0,75; per 25 exemplaren fr. 0,50 't stuk.

Dit boekje zal zeer nuttig zijn voor congregatiën, patroonschappen, scholen, enz.

Over woorden en muziek wordt met veel lof gesproken, en daar waar de bundel reeds ingevoerd is, wordt hij met gemak en genoegen aangeleerd en uitgevoerd.

Catalogue des éditions de Ch. Poelman, imprimeur de l'évêché à Gand. 1893. — Te Gent, bij den drukker, 8°, 62 bl.

Bij de voornaamste der in deze cataloog vermelde boekwerken, alphabetisch gerangschikt, komt eene beoordeeling, in het Vlaamsch of in het Fransch. Van de verschillige oplagen eens boeks wordt de laatste vermeld, echter niet het jaar der uitgave. Verzorgde, zeer nette druk.

La Belgique paroissiale verdient de aandacht van elkeen die de katholijke kunst genegen is, en belang stelt in de godsdienstige geschiedenis van ons vaderland.

Het is de beschrijving van al de kerken van het Aartsbisdom Mechelen, met eene schoone plaat voor elke parochie, en de prijs is nauwelijks 10 centiemen per hoofdstuk.

Vergelijke men bij deze geringe som den arbeid, de reiskosten, den prijs der platen, de weerde van het papier en het drukken, dan blijkt het klaar dat men aan de weinige liefhebbers van kunst en geschiedenis geen enkel zoo belangrijk werk, aan zulke geringe voorwaarden kan bezorgen.

Nochtans de 10 centiemen per hoofdstuk verzekeren aan elke parochie eene voorname plaats in de volledige lijst van al de kerken des Aartsbisdoms.

Het werk wordt vrachtvrij gezonden in 83 afleveringen (welke op het einde drij boekdeelen, groot in-4, zullen uitmaken, elk van 500 bladzijden) voor 60 frank, te betalen in zes stortingen van 10 frank bij het ontvangen der nummers, 1, 14, 28, 42, 56 en 707

De vlaamsche vertaling van dit werk, wordt den inschrijvers aangeboden voor 10 frank.

Bestier : 76, Trooststraat, Brussel.

Nieuw verschenen letterkundige werken van beteekenis
Dagkrans, bundel onuitgegeven gedichten van Dr Guido Gezelle (fr. 3,50), *Monodramen en andere gedichten* van Emanuel Hiel (fr. 3,00), *Verzen* van Hélène Swarth (fr. 7,35), *Poëzie* van dezelfde (fr. 7,50), *Majesteit*, roman van Couperus, *Idylen* en *Een vonkje van genie*, beide door Virginie Loveling. Van Pol de Mont gaat er in 't kort een bundel verschijnen : *Claribella*; juffrouwen M. E. Belpaire en Mathilde Ramboux (Hilda Ram) bereiden insgelijks een bundel verhalen.

Volksraad. — Den 1en November vergaderde de *Volksraad* te Brussel, onder het voorzitterschap van den heer de Maere-Limnander. Veel gerucht is er gemaakt rond die nieuwe instelling, en stellig is het gansch ten onrechte dat men de inzichten der inrichters willen verdacht maken heeft, als gehoorzaamden zij aan partijdige bedoelingen.

Doch, ik vraag het mij af, welk nut die inrichting zal stichten één of tweemaal 's jaars vergaderen, schoone redevoeringen uitspreken, een soort van parlement uitmaken,... neen ik denk niet dat de Vlaamsche Beweging daar veel zal mede gebaat zijn.

Maatschappijen en bonden zijn er niet te kort doch, mijns dunkens, versnippert men te veel zijne krachten in het houden van plechtige zittingen waar men menschen bepredikt die geene bekeering meer noodig hebben. Men moest meer tot het volk gaan en er den nationalen Vlaamschen geest meer opwekken want, wij mogen het ons niet ontveinzen, het volk neemt geen werkdadig aandeel in onzen strijd en in het algemeen blijft het onverschillig.

De kiezingen naderen met rasse schreden, men heeft zooveel verhoopt van de uitbreiding van het stemrecht en zie, buiten in een paar plaatsen spreekt men zelfs de nieuwe kiezers niet aan. Ook is het te vreezen dat men zal blijven *gros Jean comme par devant*.

De Student herinnert in zijn nr van halfoogstverlof 1873, wat Pater Beckx XXIVste Generaal der Societeit van Jezus, in 1842 schreef wanneer hij na 23 jaren afwezigheid in zijn vaderland terugkeerde (Hij was immers geboortig van Sichem bij Scherpenheuvel.)

Vertaling.

« Eene beklagensweerdige verandering is er gebeurd : bijna overal wordt de Fransche taal verspreid... Ik ben van gevoelen dat deze verandering niet voordeelig is, vooral voor den godsdienst niet... Het blijkt overigens dat de gouwen van 't rijk, waar de Belgische taal nog meest in voege is, ook meest aan den godsdienst verkleefd zijn en beter hunnen oorspronkelijken eenvoud, hunne reinheid van zeden en hunne vaderlandsliefde bewaren. »

Oorspronkelijk.

« Gravis mutatio facta est : quod nunc fere ubique gallica lingua propagatur... Existimo hanc mutationem non esse proficuam, maxime religioni... Atque etiam constat eas regni partes, ubi Belgica lingua adhuc magis est in usu, magis etiam religioni esse addictas et melius servare nativam simplicitatem, morum puritatem et patriæ pacisque amorem. »

Davidsfonds. — In zijne zitting van 16 November l.l. heeft het Hoofdbestuur uitspraak gedaan in den wedstrijd door hem uitgeschreven voor een werk rakende de maatschappelijke quaestie. Vier handschriften waren ingezonden, dat van den heer Em. Vliebergh, van Eernegem, thans student in de rechten te Leuven, en secretaris van « Met tijd en vlijt », droeg den prijs weg. De heer Vliebergh is geen onbekende in de letteren; hij schreef verleden jaar een boekje dat overal gunstig onthaald werd : *De Vlaamsche jongen en zijne vijanden* en dezer dagen : *De Nieuwe kieswet en de kiezers*. Zijn bekroond werk is getiteld *De Boeren en de maatschappelijke zaak*, *eene verhandeling over het opbeuren van den landbouw*.

Een handschrift, « Het Socialismus », geschreven door Th. Sevens, van Kortrijk, kwam ook in aanmerking en zal insgelijks, mits eenige wijzigingen, uitgegeven worden. De keurraad bestond uit de heeren Brants, hoogleeraar te Leuven, L. Mathot en Dr H. Claeys.

In 1894 zal het Davidsfonds uitgeven : Jaarboek, het bekroonde werk van den heer Vliebergh, een socialen roman van den heer Buurbaum en een nieuw deel van de *Vaderlandsche historie*, door David. In 't kort geeft wellicht het Davidsfonds ook een dichtwerk uit van de begaafde Antwerpsche dichteres Hilda Ram. Het zal een nieuw « Klaverken » zijn.

De zeer eerw. heer kanunnik Martens is gemachtigd geworden onmiddellijk eenen nieuwen druk te doen van zijn merkwaardig en boeiend gewrocht : *Het Water*, dit jaar door het Davids-Fonds uitgegeven.

In eene volgende zitting zullen de voorwaarden besproken worden van eenen wedstrijd voor novellen en verhalen op sociaal gebied.

Een schrijven van de heeren Goffin en Reynaert, namens het *Vlaamsch Nationaal Verbond*, wijzende op de wenschelijkheid dat de honderdste verjaardag van den *Boerenkrijg* door de Vlamingen van alle richtingen zou medegevierd worden, wordt naar het bijzonder comiteit, met dit eeuwfeest gelast, verzonden. Het Davidsfonds wenscht niet beter en wil, voor zoo ver het in dezen eene beslissing nemen kan, in het herdenkingsfeest graag plaatsen inruimen voor het *Nationaal Verbond*, op voorwaarde nochtans dat het katholiek karakter aan de plechtigheid behouden worde, vermits de *Boerenkrijg* gesteund was niet alleen op een nationaal, maar ook, ja vooral, op een godsdienstig princiep.

Den 29 October was het voordracht in de afdeeling-Waregem, de heer Buyse, van Rumbeke, sprak over *Onverschilligheid*. — Den 20 November hield de afdeeling-Stekene een concert met voordracht door E. Van der Mensbrugghe, *Vlaanderen gewapend met het stemrecht*, den 27 November die van Oostende een feest waarop de heer Arthur Verhaegen sprak over de *volkszaak* en den 26 hield Zele een liefdadigheidsfeest. — Antwerpen bereidt eene spreekbeurt, waar de eerw. heer Dr Claeys zal optreden. — Den 17 December viert Gent de plechtige prijsuitreiking aan de bekroonde leerlingen in zijne prijskampen : het woord zal er gevoerd worden door den eerw. heer Flamen, pastoor van Meetkerke.

Men schrijft ons uit Borgerhout : Het 25ste avondfeest door deze ieverige afdeeling ingericht, is buitengewoon prachtig geweest. En geen wonder! meester Wambach had er de leiding van op zich genomen.

De ruime feestzaal van 't Kattenhof, die veel te klein wordt, was door de zorgen van den heer E. J. Ossenblok, smaakvol versierd. Te midden van 't tooneel, met allerlei planten als in eenen lusttuin herschapen, prijkte het borstbeeld van David, waarachter een trophee van nationale vlaggen.

De Symphonische Kring van Antwerpen, vertolkte op onberispelijke wijze, onder de leiding van meester Wambach, vier stukken van J. Haydn en Pietro Mascagni.

Mej. Maria Crets, eene befaamde Mechelsche zangeres, wist het publiek in begeestering te brengen door het voordragen van *Weemoed* van Van Durme, *Gondellied*, van Tinel, *Ei! Bezinne de Mei!* van Frank Van der Stucken, en *Zij lachten*, van Peter Benoit. Om de zuiverheid, de doordringendheid harer schoone stem en hare gevoelvolle zangwijze, oogstte zij de welverdiendste toejuichingen. De gekende Borgerhoutsche pianiste, jufvrouw Maria Oyen, leerlinge van meester Wambach wierd om haar kundig spel ook dapper toegejuicht.

En wat zullen wij zeggen van den alomgekenden kunstzanger M. Julius van Cauteren, den gevierden orkestmeester van St.-Pauluskerk te Antwerpen? Hij bracht zijne toehoorders in verrukking door het voordragen van liederen van P. Benoit, Lodewijk Mortelmans, Wambach en Van Hoof. Welk eene fijnheid, welk eene methode, ligt er in zijne meeslepende voordracht opgesloten! Mochten wij het genoegen smaken dezen kundigen zanger nog dikwijls te mogen toejuichen.

Verder genoten de heeren C. Dircx (baryton) en Crab (fluit) ook veel bijval.

De gebruikelijke voordracht wierd gehouden door den eerw. heer A. Van Speybrouck. Hij sprak ons over het vaderland, en wist zoo gemakkelijk de snaar der vaderlandsliefde in ons aller herten te doen trillen.

Ten slotte wenschen wij de wakkere inrichters van dit kunstig en smaakvol feest van harte geluk; wij zijn er hun dankbaar voor en wachten met ongeduld naar het 26ste avondfeest, waarop het bloeiende Borgerhoutsche Davidsfonds zijne talrijke ledenschaar vergasten zal.

Kon. Vl. Academie. — Vergadering van 22 November : Na de voorlezing en goedkeuring van het verslag wordt door den heer Coopman, namens de Commissie van Nieuwere Taal- en Letterkunde verslag uitgebracht over de door haar gehouden vergadering.

Daaruit blijkt o. a. dat zij voor 1894 tot voorzitter heeft benoemd den heer E. Hiel en tot ondervoorzitter den heer J. Micheels.

Daarna gaat de Academie over tot het verkiezen van haar bestuur voor het aanstaande jaar. Met algemeene stemmen wordt tot bestuurder verkozen, M. K. Stallaert; tot onderbestuurder de eerw. heer Dr H. Claeys.

Vervolgens wordt aangenomen het voorgedragen ontwerp tot samen stelling van het *Biographisch Woordenboek*.

Onderscheidingen. — De koninklijke Academie van België heeft de gouden medalie van acht honderd franks toegekend aan eene *memorie*, welke de heer **Florimond van Duyse**, de gekende toondichter en muziekkenner (zoon van Prudens van Duyse), heeft geschreven over de volgende prijsvraag : De geschiedenis schrijven, onder muzikaal oogpunt van het eenstemmig wereldsch lied, 't zij Fransch of Vlaamsch, in de Belgische provinciën sedert de elfde eeuw tot op onze dagen. — **Jozef de Ras**, medewerker aan *Het Belfort* en schrijver van *Eerste Klanken* en *Nieuwe Bloemen*, is bibliothecaris-archivist benoemd van Maastricht zijne geboortestad. Hij volgt er wijlen den eerw. heer Habets op, onlangs gestorven. Habets was buitenlandsch eerelid onzer K. Vl. Academie. — **Mgr Everts**, oud-bestuurder van het College te 's Hertogenrade en buitenlandsch eerelid der K. Vl. Academie, is lid gekozen der Tweede Kamer van de Staten-Generaal in Holland.

Le cas du Père Loriquet. — In 1824 drukte de heer Martial de la Roche-Arnault in een satirisch blad, dat Pater Loriquet, om den Koning te believen, in een handboekje van vaderlandsche geschiedenis, Napoleon I genoemd had Markgraaf de Buonnaparte, algemeenen veldoverste van de koninklijke legers. De regeering van Lodewijk XVIII zou zonder tusschenruimte begonnen zijn geweest in 1795 onmiddelijk na den dood van Lodewijk XVII. Austerlitz, Moscou, Waterloo en geheel de Napoleonsche legende zoude plaats gegrepen hebben onder Lodewijk XVIII.

Men lachte, doch de kwakkel vloog en bleef in leven tot zoover, dat iedereen, van de grootsten tot de kleinsten, nu schrijft en spreekt van de historie « à la façon du père Loriquet ».

De uitvinder van de klucht, die er enkel op uit geweest was den draak te steken, trok zijn gezegde in .... niets te doen; men vroeg om toch een afdruksel te berde te brengen waarin de bedoelde zinsnede te lezen stond... onmogelijk, doch de kwakkel vloog steeds voort.

In 1850 liet men in de *Débats* eene advertentie drukken waarin fr. 30,000 beloofd werden voor alwie een dergelijk exemplaar zou kunnen vertoonen... Niemand bood zich aan om de som te verdienen, en niettegenstaande dat gaat de fabel haren gang voort en gebruiken de liberalen die machtspreuk zonder zelfs te weten waarvan er sprake is.

† **Andries De Weerdt**, de volkslievende en volksgeliefde Antwerpsche volksdichter, wiens liederen, op muziek gesteld en voorgedragen door den kluchtzanger-toondichter Alfons Janssen, het Vlaamsche land dóór gekend, gewaardeerd en toegejuicht werden. De Weerdt was een simpel douanier, geklommen tot het ambt van vérificateur; hij was 68 jaar oud.

Zijne liedjes onderscheiden zich niet zoozeer door hunne letterkundige waarde als wel door hunnen lossen zwier, hun echten volkstoon en hunne echte vlaamschgezindheid.

† De Engelsche schrijfster Baronnes **Tautphoes**, geboren **Monthomery**, is den 13 November te Munchen overleden, 69 jaar oud.

Zij is bijzonder bekend om hare romans *Quiti* en *Initials*. Zij was de nicht van Florence Monthomery, schrijfster van *Misunderstand* (verkeerd begrepen).

† **Cornelus Eliza van Koetsveld**, hofprediker in Den Haag en schrijver van « Schetsen uit de pastorij van Mastland ». Zie hoofdartikel in deze aflevering.

† **Karel Stallaert**, werkend lid der Kon. Vl. Academie, gewezen archivaris der Burgerlijke Godshuizen en leeraar aan de krijgsschool en aan het Atheneum te Brussel. Hij was geboren te Merchtem in 1820 en pas bestuurder gekozen der Kon. Vl. Academie voor 1894.

Hij laat verschillende werken achter over geschiedenis, kunst, letterkunde en onderwijs. Zijn *Cours de langue flamande* beleefde 11 uitgaven; zijn hooggewaardeerd *Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen, uit Vlaamsche, Brabantsche en Limburgsche oorkonden*, uitgegeven door de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden, is nog niet gansch gedrukt, maar toch geheel geschreven, schijnt het. Hij leverde bijdragen in menigvuldige tijdschriften zooals de *De Broederhand*, *Bulletin de la Commission royale d'histoire*, *Revue trimestrielle*, *Nederlandsch Museum*, *Taelverbond*, *Volksalmanak voor Nederlandsche Katholieken*, *Revue de Numismatique*, *Verslagen der Kon. Vl. Academie*, *Belfort*, enz. enz.

Stallaert was een edel en rechtschapen man, een gewetens- en talentvolle werker en een echt deugdzaam Christen.

Eene zeer talrijke schaar van vrienden en vereerders des overledenen waren in den lijkdienst te Schaarbeek aanwezig.

In het sterfhuis werden twee lijkreden uitgesproken; eene *namens den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs*, door den heer J. van Droogenbroeck, Afdeelingshoofd bij 't gezegd Ministerie, de andere door den heer Th. Coopman, namens de Koninkl. Vlaamsche Academie.

Hebben wij wel begrepen, dan is er, op last der Regeering, een soort van verschooning uitgebracht over eene vergetelheid ten opzichte van den heer K. Stallaert... De verdienstelijke man was, sedert jaren naar het schijnt, voorgesteld om het kruis der Leopoldsorde te bekomen, en nu eerst was er weer aan gedacht hem de welverdiende onderscheiding te verleenen... Hetzelfde had, bijna een veertigtal jaren geleden, plaats met den dichter der *Drie Zustersteden*, K.-L. Ledeganck, nopens wien, *daags na zijn overlijden* (de groote dichter had lang geleden aan eene sleepende ziekte) in alle dagbladen gemeld werd, dat de brief, waarbij aan Z. M. den Koning Ledeganck's benoeming werd gevraagd tot ridder der Leopoldsorde, in het Ministerie... gereed lag. — Is het niet zonderling, dat dergelijke vergetelheden enkel gebeuren ten opzichte van Vlaamsche schrijvers? Hoe het zij, het wordt door velen den heer Minister lof gesproken dat hij het lijk van den zedigen geleerde niet heeft laten ter aarde bestellen zonder een openbaar blijk te doen geven van zijne hooge waardeering van Stallaert's groote verdiensten.

395

BLADWIJZER.

(Tweede halfjaar van 1893.)

PHILOLOGISCHE

BIJDRAGEN

Bijblad van 't BELFORT.

GENT
DRUKKERIJ A. SIFFER
SINT-BAAFSPLAATS.

1893

2e Jaar. — Nr 1. Januari 1893.

WATER.

'T Indogermaansch *ákwâ,* water, is in 't Gotisch vertegenwoordigd door *ahwa,* in 't Oudhoogd. en 't Oudsaks., bij 't wegvallen der *w* door *aha.*

In 't Oudfriesch werd de *h* uitgestooten en de beklemtoonde eerste *a* bedeeg met de onbeklemtoonde tweede *a*, tot eene lange *â.*

Nevens *â* vinden wij ook *ê,* water, dat waarschijnlijkst **ehi* doet verwachten.

Welnu in 't Oudfriesch gebeurt het somwijlen dat de gesyncopeerde *h* door eene hiatusvullende *j*, dewelke door *i*, *y* en *g* verbeeld is, vervangen wordt.

Dit gebeurt alleenlijk, zegt Van Helten, als er eene i voorafgaat.

Zouden wij het verschijnsel ook in eene verwante gedaante van *ê* niet kunnen waarnemen, alhoewel er geene i voorafgaat? Bestaat het Oostfriesch Saterlandsch woord *eje* niet, in hetwelk *j* de weggestooten *h* heeft vervangen?

Iedereen kent den dorpsnaam *Zoutenaye* in denwelken wij 't woord *aye*, water, nevens de samengetrokken gedaante *aa*, *â* bezitten.

Daar ook is *j* in de plaats van de gewezen *h* geschoven.

Laat ons verder gaan.

Wij zagen reeds *h* verdwijnen en door eene ingelaschte *j* vervangen : willen wij wat nader de geschiedenis sommiger woorden vervolgen, wij zullen ook *j* zien wegvallen en *d* in de plaats zien schuiven.

Wij zouden genegen zijn om den klankwissel *d* = *j* te aanveerden omdat wij 't Grieksch ζυγόν nevens 't Lat. *jugum*, 't Sanskr. *yugám*, 't Vl. *juk*, 't Lithausch *jungas* aantreffen : wij meenen nochtans dat wij met eene epenthet. *d* te doen hebben.

't Is aldus dat wij 't woord *crade* van den *Teuthonista* verstaan nevens *kraia*, *kraaije*, *kraai*.

't Is aldus dat wij begrijpen hoe *d* mits *j* in de plaats der Oudgerm. *h* is geschoven in woorden lijk *wijden*, *wijgen*, *wijjen*, Oudhoogd. *wihen*, *vlieden*, *vlien*, *vliehen*.

Zullen wij verwonderd zijn *ede* nevens *eje* en *ade* nevens *aye* aan te treffen en genoodzaakt zijn, lijk Verdam, Middelnederl. teksten te verdraaien om *ee* in de plaats van *ede* te lezen?

't Staat gedrukt :

« *Vernoutsee*, Stoke VII, 773, *Clerc* 120 te onrechte *up Vernouts ede.* »

Ede bestaat wel en duidelijk en beteekent water.

Schuermans heeft het woord met die beteekenis aangestipt.

Hoeufft kende het ook; hij schreef op bladz. 29 zijner Taalk. Bijdr. « *Aha* beteekent water.... Het lijdt geen twijfel of het is hetzelfde woord als *ee*, *ede*... »

't Is dezelfde waterbenaming die wij tegenkomen in de plaatsnamen door *Volk en Taal* I. 4 aangehaald : *Wetteren-ten-Eede*, *Vurste-ten-Eede*, *Eeke-ten-Eede*.

Men vindt nog 't woord *ede* in den dorpsnaam *Breedene*, vroeger *Breedenee* en *Breedenede*.

Zou *Assenede* de *ede*, het water niet zijn der afstammelingen van den man die den Oudgermaanschen naam droeg van *Asse* en *Lendelede* het water van den man die *Lando* of in verkleinvorm *Landelijn* genoemd was?

Vladsloo was in de Middeleeuwen Vlade-sele-loo : kunnen wij op diergelijke wijze *Moorslede* als *Moer-sele-ede* niet ontleden?

Aal, mestgier, oorsprong onbekend zegt Ver-

coullic; 't woord werd eertijds *adel* gespeld, in Westphalen *adl* en *adr* uitgesproken met de beteekenis van samengevloeide vuile vochtigheid.

Wij vermoeden *ad-l, ade*, water met het Indogerm. suffix-*lo*. °

't Geen wij hier willen doen opmerken 't is dat wij *aye* en *ade, eje* en *ede* als wisselgedaanten bezitten.

Nemen wij nu eenige woorden uit de Oudfriesche wetten.

Ille asega non habet quemquam judicare : die rechter heeft niemand te oordeelen.

De Friesche tekst van Hunsingo vertaalt die woorden als volgt :

And thi asega ne ach nenne dom *to delane....*

Iedereen verstaat dat wij hier met het Oudgerm. gerundium te doen hebben, dat zijn ontstaan te danken heeft aan het suffix *anya, anja*.

In den tekst van Rüstringen lezen wij : Ther ne hach nen asega nenne dom *to delande....*

Het voorzetsel bewijst dat wij hier geenszins met het deelwoord te doen hebben : het grootste getal der taalgeleerden aanzien *to delande* als een gerundium, als eene verbuiging van de onbepaalde wijze en noemen aldus de talrijke gedaanten op *-inde, -ende, -ande* die in 't Oudfr., in 't Oudsaks., in 't Oudhoogd. en 't Angelsaksensch worden aangetroffen.

To delane en *to delande* zijn dus wisselgedaanten en geen enkel taalgeleerde gaf eene voldoende verklaring van dit laatste gerundium.

In *to delane* hebben wij het suffix *anja* : waarom zou hetzelfde suffix geen dienst doen in *to delande?*

Kan *d* van ouds in de plaats niet geschoven zijn der *j* aangezien wij hetzelfde verschijnsel in *eje* = ede hebben waargenomen?

Hetgeen nu op de lippen van 't volk verneembaar is, kan het eertijds niet gebeurd zijn en kon

d, j niet vervangen lijk nu in *medaalde*, *maalde*, *poelde*, *Terkoende* enz.?

To delane en *to delande* hebben dezelfde beteekenis en staan in dezelfde bediening.

Wat belet de volkomene overeenstemming?

To delane is de afgesleten gedaante van een gerundium dat eertijds eene j na de *n* heeft bevat.

To *delande* bevat eene *d* na de *n*.

Die *j* van den eenen kant en die *d* van den anderen kant zijn dus 't eenigste dat de volmaakte gelijkenis kan beletten.

Maar *d* en *j* zijn wisselklanken : wij mogen dus besluiten dat wij to *delande* niet anders dan to *delane* behoeven te ontleden.

Dr Van Helten schrijft in zijne *Middelned. Spraakkunst* bl. 282.

« Voor de ontwikkeling der verbindingen *neemdi*, *naemdi*, *geefdi*, *gaefdi*.... uit een niet meer gebruikelijk **nemedi*, **namedi*, **gevdi*, **gavedi*..., Oudfr. **nemedi*, **nâmedi*, **gevedi*, **gâvudi*... dit is **nemed.* **namud*... + *i*, de samentrekking van het enclit. pronom. *ji* verwijs ik naar *Taalb.* 3. 91 en 5, 310... »

Wij hebben al die veronderstelde vormen niet noodig om dit Middelned. vraagstuk op te lossen,

In de volkstaal luidt de gedaante *neemtje*, *neemdje*.

T verduistert en men hoort enkelijk *neemje?*, 't geen bewijst dat wij niet enclit. *i* maar enclit. *ji* onder den vorm van *je* bewaard hebben.

Gaat nu naar Oostvlaanderen, Brabant en Limburg en men zal niet zeggen : *neemje gij?* maar : *neemde gij?*

Lijk wij *neemde* als wisselgedaante van *neemje* verstaan met de wisselklanken *d* en *j*, zoo ontleden wij het Middelned. *neemdi*, al zoo gemakkelijk en eenvoudig als het *neemde* der volksspraak.

J. Claerhout.

NEDERLANDSCHE DIALECTEN.

Die niederländischen Volksmundarten, nach den Aufzeichnungen der Niederländer, von Hermann Jellinghaus; Norden, 1892, 4 Mk., uitgegeven vanwege het Verein für niederdeutsche Sprachforschung.

WIE over dit werk een billijk oordeel zoekt te vellen, mag den bijtitel uit het oog niet verliezen. Het steunt immers niet op eigen waarneming, maar op de aanteekeningen en de gevolgtrekkingen van verschillende Nederlandsche schrijvers, die te voren, volgens velerhande, en ook wel zonder stelsels, tot de meest uiteenloopende uitkomsten geraakt zijn. Komt men dus hier en daar op eene verkeerde inlichting en eene dito gevolgtrekking uit, dan kalke men dit den heer Jellinghaus alleen niet aan, die, wat zijn eigen arbeid betreft, voldoende bewijs van nauwgezetheid geeft. Hijzelf wapent zich overigens, in de voorrede van zijn boek, tegen zulke onbillijke toekenningen.

Als voorarbeid nu, is *Die niederländischen Volksmundarten* ontegenzeggelijk van belang; en de schrijver mag dan ook aanspraak op onze erkentelijkheid maken, in zooverre hij, grosso modo, de uitkomsten geleverd heeft van hetgeen tot heden toe over onze tongvallen wijd en zijd te lezen staat.

Enkele aanmerkingen willen wij hier neerschrijven en aan de welwillende aandacht van den H. Jel-

linghaus bevelen, met het oog op eene herziene en bijgewerkte uitgave van zijn boek. Opzettelijk beperken wij onze notas tot het Westvlaamsch taaleigen, vooreerst dewijl het ons aangeboren en best bekend is, en ten tweede omdat andere navorschers uit de Nederlanden, hopen wij, ook het hunne zullen bijbrengen tot volmaking van het hier besproken gewrocht.

Blz. 12. Niet geheel juist is het, te zeggen, dat *Dietsch* de oude benaming der Brabantsch-Limburgsche spraak *was*, en dat de taal der Vlamingen altijd *Vlaamsch* geheeten heeft. Schrijver moet het hedendaagsch gebruik bedoeld hebben.

Blz. 14. De uitgang *-lik*, in stede van den geijkten vorm *-lijk*, treft men in het Zeeuwsch-Vlaamsch alleen niet aan, maar nagenoeg overal in Nederland, waar de boeketaal de spraak van den gemeenen man niet meester geworden is. Zelfde bemerking wegens dien vorm in het Westvlaamsch (blz. 44). Het ontbreken van *zich* bij de Zeeuwsche Vlamingen is mede niet als een kenmerk, den Zeeuwen eigen, aan te stippen.

Blz. 21. VIII. Of *soei, sei, seide* (hgd. *sieh!*) « Reste « einer alteren Aussprache des Germanischen *io* ist? » Het antwoord moet ontkennend zijn. Vgl. De Bo, 1019. Het is alleen *sei, dè!*...

Blz. 28. VIII. Dat er een overblijfsel van eenen ouderen *o*-klank zou verscholen zijn in *aroet!* (hgd. fort!), uit Somerghem (dat in *Oost*-Vlaanderen ligt) kunnen wij niet aannemen. Hier is enkel eene verbastering van het Fransche *en route!* voorhanden. Ten hoogste kan men aan 't Platduitsche *herut!* denken.

Blz. 34. Got. *au*, voor lip- en keelklanken, is niet in eene landstreek bij Brugge, wel in eene wijk dier stad zelve, als *au* (liever als *au*ʷ) te hooren, ook voor tandletters. Aldus : *drauge, gelauve, braut, graut*, (ndl. dr*oo*g, gel*oo*f, br*oo*d, gr*oo*t). Het te dezer plaatse aangestipte *oe-*, dat alleenlijk voor tandletters zou voorkomen, behoort tot een ander Brugsch onder-dialect, waarin het nooit met *au* afwisselen kan.

Ziehier, ten andere, een tabelletje, dat de zaak verduidelijken zal :

Dialect met *oe* (eigl. *ŏĕ* + *ə*).	Dialect met *au* (liever *au*ʷ)	Nederlandsch, met *oo*.
groet	grauʷt	groot.
doet	dauʷt	dood.
noet	nauʷt	nood.
boert	bauʷrt	boord.
broet	brauʷt	brood.

Blz. 44. Zeggen, dat het klankteeken *ij̈* in Westvlaamsche schriften thans niet gebruikelijk is, moet vast tot begripsverwarring leiden. Als de dialectspraak verbeeld moet worden, kan er vanzelf geen spraak van *ij̈* wezen; het omgekeerde is waar, telkens het letterkundige schriften geldt, in welke de voorstanders der Westvlaamsche school trouwe volgelingen der algemeene Nederlandsche spelling blijven.

Blz. 44. In *zwuygen* en *bluyven*, van rond Belle [Bailleul] en Millare [Millam?]. is geen « Vorschlag der *ü* » te bespeuren. wijl *uy* hier alleenlijk een verouderd spellingstelsel voor *ü* (hgd. *ü*) vertegenwoordigt. De *ü* voor wvl. *î* en holl. *ij*, komt door geheel West-Vlaanderen in gelijke omstandigheden tot haar recht.

Blz. 48 en 52. Te dier plaatsen heerscht eene schier onoverkombare verwarring tusschen *ao*, *ae* en *oa*..., Dat moet omgewerkt.

Blz. 57. Hier valt aan te merken, dat de umlaut van germ. *au* (= *oo*), namelijk van ndl. *oo* tot *eu*, als van *boos* en *hooren* tot *beus* en *heuren*, buiten het gebied van het Westvlaamsch plaats grijpt.

Blz. 60. In tegenstrijd met de meening van Jellinghaus, als zou er in 't Westvlaamsch geen umlaut van *a* in gesloten lettergrepen voorhanden zijn, moeten wij aanteekenen, dat, in de streek tusschen Thielt en Rousselare, de *ă*, schoon uitsluitend in diminutieven, overloopt in hgd. *ä*. Zoo hoort men : *kat* = *kätje ; vat* = *vätje ; blad* = *blädje ; lat* = *lätje ; rat*

= *rätje* en andere meer; ja zelfs strekt die verschuiving zich tot de « halflange » *a* uit, in woorden als : *plate* = *plätje; mate* = *mätje*; *zate* = *zätje* en een klein getal andere. Dit verschijnsel is hetzelfde als dit uit de Saksische tongvallen van Twente, de Graafschap Zutfen, de Veluwe, Gelderland, enz.

Blz. 62. De Hollandsche, zoogenaamde « onvolkomene *U* » is in Zuid-Nederland geenszins algemeen door hgd. *ü* te verbeelden, maar wel door dezelfde holl. onvolkomene *u* van *hut*, *put*, *brullen* zelven, die overeenstemt met den korten *ö*-klank van hgd. *Börse*, enz. De Wvl. *u* van *buter* (l. butter), *schutel* (l. schuttel), *rutelen* (l. ruttelen), *nutje*, is alweder geene andere dan de hgd. *ö*. - De *ö*-klanken uit het Westvlaamsch worden, op blz. 63, ook zeer verwardelijk voorgesteld.

Blz. 74. Arr*e*g (= hgd. *arg*)? Toch niet; men heeft hier *ar* + *-ig*, in den zin van scherp, bitter, sprekende van den wind. *Arrig* klimt, met die beteekenis, tot het Oud-Saksisch op en heeft niets gemeens met *erg*, *arg*. De svarabhakti-vokaal is dus niet aanwezig in het *arreg*, dat De Bo opgeeft.

Blz. 81. Aldaar is de twijfel des Schrijvers, op het stuk van oudere en nieuwere orthographie, weêr schuld, dat er schijnt een onderscheid gemaakt te worden tusschen den klank *uu* in *uze* (onze) en dien van *ui* in *uize* (idem).

Blz. 101. Men zou zich vergissen met te denken, dat de *sk* aan Brugge eigen is; zij is er slechts sporadisch meer na te wijzen. Te Rousselare en in de omstreek is de *sk* schier nog regel, zoowel als te Loo en op nog andere plaatsen.

Blz. 115. Dat *julen* voor *huilen* Brugsch is, zal er bij geenen Bruggeling door kunnen, zoomin als dat *je* voor den derden persoon enkelvoud moet genomen worden. Beide opgaven zijn foutief door onvolledigheid. Denkelijk is de eerste dier misgrepen voortgekomen uit een kwalijk verstand der zaak. Er is namelijk te wijzen op het onderblijven der aspiratie, waardoor in prepositionale infinitieven eene *j* tusschen

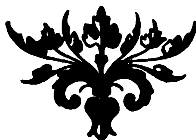
te en den aanvankelijken klinker van een werkwoord opdaagt. Zoo hoort men *lezen : té-j-'ulen, té-j-anverden, té-j-erkennen; té-j-onderzoeken;* doch *spreken : t'ulen, t'anverden, t'erkennen*, enz.

Aangaande *je* (nl. *hij*) weze hier aangestipt, dat te Brugge het pers. voornw. *hij* al zeer verschillende gedaanten krijgt, naar gelang van zijne plaats in den volzin. Met nadruk uitgeproken, of als initiaal woord van eenen zin, komt *hij* telkens als *î* voor; elders, als in ontkenningen, wordt het metterdaad het door Jellinghaus opgenomen *je;* terwijl dáar, waar alle nadruk ontbreekt, en *hij* tevens het aanvangswoord is, eene soort van halfklank te vernemen is, die best door *hj* kan verbeeld worden.

Blz. 120. In uitdrukkingen als : « *den* dokter « het ezegd; *den* hond is kwaad, enz. » is metterdaad geen « wunderlichen Accusativ, » zooals dat geheeten wordt, te bespeuren. Het is een eenvoudig euphonisch verschijnsel, waarover echter meer te zeggen valt, dan hier, in eene beknopte en gedeeltelijke recensie, doenlijk is.

Vele dier aangehaalde misslagen konden vermeden worden, door de toepassing van een methodisch stelsel van klankverbeelding. Die grondslag ware voldoende geweest om het werk van Jellinghaus eene hoogere waarde niet alleen, maar tevens eene vertrouwbaarheid te schenken, die het voorals-nog missen moet.

Brugge. K. DE FLOU.

BEKENDMAKINGEN.

Litteeken. — In *Noord en Zuid* XV n° 3 schreef J. A. STOETT eene bijdrage over de afleiding van 't w. *litteeken*. « *Litteeken* is ontstaan uit *lijkteeken; lijk* is hetzelfde woord als *lijk* (lichaam), dat we ook aantreffen in *gelijk*, *lichaam*, *likdoorn*, *zulk*, *welk*, *iegelijk*, in het achtervoegsel *lijks*. » In 't Oudhoogd. beteekent *lihzeihhan* wondteeken. DE BO heeft ook *lijkteeken*, *cicatrice*.

Vlaamsch in Frankrijk. — J. VERCOULLIE beoordeelt geheel streng CARNEL's werk : *Le dialecte Flamand de France* in BEHAGHEL's *Literaturblatt* van Sept. « Ik wijde aan dit boekje, ondanks zijne kleine waarde, deze lange bespreking, omdat het tot voorbeeld kan dienen. Want, eenige Idiotica (DE BO, TUERLINCKX, RUTTEN) in GEZELLES Loquela uitgenomen, staat de gansche gouwspraakkundige Literatuur van Belgenland en Fransch-Vlaanderen op denzelfden rang. »

Kiliaan. — Thans zijn de twee eerste deelen verschenen van de belangrijke uitgave door E. SPANOGHE ondernomen : *Synonymia latino-teutonica* (*Ex Etymologico C. Kiliani deprompta*), *Latijnsch-Nederlandsch Woordenboek der XVIIe eeuw*. Ze loopen van A tot P inbegrepen.

Beiträge. — De derde aflev. van het 16e Deel van SIEVERS' Beiträge is in October laatstl. verschenen. De langste en bijzonderste artikel handelt over den oorsprong en de klankleer van de Oudduitsche Wiggertsche Psalmenvertalingen. Verder leest men verschillige afleidkundige bijdragen over Oudgermaansche woorden door R. KÖGEL, E. SIEVERS, C. UHLENBECK, en G. KARSTEN. Te bemerken is de uitleg van *lente*, waarvan de oudste gedaante *lengizin* is. *Lengizin* ware *lengi-zin* = *langi-tini*, en *tini* is misschien 't Oudbulgaarsch *dini*, dag, zoo dat *lente* zooveel zou beteekenen als lange dag, afleiding die geene aanbeveling verdient zegt J. FRANCK. Ontleding onzeker, zegt J. VERCOULLIE voorzichtiger. De *Beiträge* verschijnen bij Max Nimeyer te Halle a. S.

Skeireins. — Bij Brill te Leiden verscheen : *Skeireins Aivaggeljons pairh Johannen* vertaling met eenige opmerkingen over Tekst en Tekstkritiek door H. VAN DER WAALS. Prijs fl. 0,90.

Spraakkunst. — H. SWEET heeft eene nieuwe Engelsche spraakkunst, volgens de beginselen der nieuwe klankleer en de eischen der taalgeschiedenis opgesteld. Ze verscheen in Clarendon Press te Oxford, ten prijze van 10 s. 6 d.

Gouw. — Bij 't woord *gouw* lezen wij het volgende in de laatste aflevering van 't *Woordenboek der Nederlandsche Taal* :

« In Vlaamsch België bestaat heden ten dage bij sommigen het streven om fransche of fransch klinkende woorden als b. v. *provincie* en *gouverneur* door *gouw* en *gouwgraaf* te vervangen; zie b. v.

Biekorf 2, 385-396. Desgelijks bezigt in Noord-Nederland, JOHAN WINKLER gouwspraak of *gouwspreektaal* voor *dialect*, *gouwgenoot* voor landsman uit dezelfde provincie. »

Idis. — Ouds. *idis* beteekent *nympha;* F. JOSTES geeft den volgenden uitleg : *idis* is een samengesteld woord bestaande uit *i*, water en *dis* vrouw en heeft dus namens zijnen oorsprong *waterminne* te bedieden. (*Indogermanische Forschungen* II, 197) Fr. JOSTES steunt op eene schriftelijke mededeeling van GUIDO GEZELLE.

Germaansche philologie. — Bij de *Indogermanische Forschungen*, onmisbaar voor al wie de taalkunde beoefent, verschijnt een *Anzeiger*. In het 2de deel, nr 1, in October laatstleden verschenen, wordt o. a. de *Grundriss der Germanischen Philologie* beoordeeld. De opstellen van TE WINKEL over onze taal en van SIEBS over de friesche taal worden zeer streng gewogen en .... veel te licht bevonden. Dr VAN HELTEN was de man, die de geschiedenis onzer taal moest opstellen. J. CL.

VARIA.

Wij moeten intrekken hetgeen wij *Ph. Bijdr.* I n° 1 geschreven hebben, aangaande *er* in de spreektaal. Hoogleeraar Vercoullie heeft gelijk : *er* luidt altijd *der* en *en* altijd *den* in de levende spraak.

J. CL.

Hier volgt een woord over *versterkende staven.*

Het gebeurt niet zelden dat Vlaamsche woorden met « *oorsprong onbekend* » aangeteekend staan, terwijl zij onmiskenbaar den stempel der Vlaamsche tonge dragen.

Nochtans zijn zulke woorden zeer dikwijls, door bijgevoegde staven, ontstaan uit woorden die geheel en gehaaf in de geschrevene en de gesprokene taal gebezigd zijn.

Wij zijn gewend de ingaande staven ijzervaste te zien staan : deze staven zijn eenigszins de taaiste en hardnekkigste verbeelders van den woordenstam. De eindstaven immers wisselen om eenen niet, garen staven bij of verliezen er zonder dat 's woords bediedenisse er iets door lijdt; de ingaande staven integendeel wisselen in 't algemeen maar van tale tot tale en blijven daar, als de ziele van het woord, vaste staan.

Doch de ingaande staven kunnen niettemin eene zekere verster-

kinge ondergaan. Dit gebeurt met zekere staven voor den beginstaf te voegen, waardoor de eigentlijke bediedenisse van het woord met eene lichte verandering getint wordt, en dit meest in versterkenden zin.

De stam die daartoe meest dienst doen zijn *s*, *d*, *t*.

Hoevele woorden met onbekenden oorsprong, zijn anders niet dan woorden op deze wijze versterkt.

De *s* is de staf die meest ter versterkinge gebruikt wordt. Telkens dat hij voor staven gevoegd wordt daar hij regelmatig kan vorenkomen blijven de woorden meestal zeer herkenbaar. Zoo hebben wij *slinks*, *links; sprang*, *prang; sluieren*, *luieren; spadel*, *padel; streken* (listen), *treken;* enz.

Maar geheel anders is het gelegen als de *s*, staven moet te voren gaan, daar zij in 't Vlaamsch onbekwaam toe is. Zoo zijn *d*, *g*, *b*, *k*, *r*. Dan wisselt *d* tot *t*, *g* tot *ch* (vroeger *k*), *b* tot *p*, *k* tot *ch* (vroeger bleef zij *k*), *r* neemt eene *t* tusschen *s* en *r* (of wellicht eene *p* of *ch*). En zoo heeft men *dom*, *s-dom*, *stom*, *dwaas*, (vroeger *daas*), *s-daas*, *staas* (zie *Loq.* '90, nr 12), *dijberen* = *s-dijberen* = *stijberen* (*Loq.*, nr 3, '91); *doom*, *s-doom*, *stoom; gaai*, *s-gaai*, *schaai* (zie *Song of Hiaw.*); *gerrelen*, *s-gerrelen*, *scherrelen; grobbelen*, *s-grobbelen*, *schrobbelen; breiden*, *s-breiden*, *spreiden; krabben*, *s-krabben*, *schrabben; repel*, *s-trepel*, *strepel*, enz.

De versterkinge met *d*, *t* is ook zeer gemeen. Zij heeft enkel plaats voor de *h* of somtijds voor eenen klinker.

Deze versterking heeft ook vele woorden met eenen duisteren oorsprong omgeven.

Zoo zijn tot stand gekomen :

Haaien = taaien; hermen = termen; hodde = todde; hobben en tobben; huilen = duilen; hilt = dilt (zie J. Vercoullie's *Etym. Wrdbk.*); hobbelen = dobbelen, dobberen; *hobbelare = dobbelare (springende, dansende top) (*Loq.*, nr 12, '89); hommelen = dommelen; eers = deers; eluw = deluw; hoofden = (doofden) dhoofden (zie *Loq.*, nr 5, '89).

Een woordeken dat algemeen gebruikt wordt bij 't volk is « tanger » (zijn naar geld, winst enz.). Hier schuilt ook wel de versterkinge *t* onder en 't woordeken *hanger* van denzelfsten stam als *hankeren*, *hunkeren*, *honger*, *hankerachtig*, *hengen*, *hangen* = *verlangen*. Dus *tanger zijn* = *hangen*, *hankerachtig zijn*.

Een ander woord daar de uitleg nog niet wel kan verduidelijkt worden is « *deftig* ». Zou dit woord ook niet ontstaan zijn uit haftig, van denzelfden stam als *hebbelijk* van *hebben* en *habile* (fr.) van *habere?*

De versterkinge *t* kan ook wel schuilen in *toeven* = *iemand benoodigen*, van *hoeven* = *noodig hebben*.

Nooden beteekent *noodig hebben*, eng. *to need*.

Nooden, *noodigen* beteekent *ter tafelverzoeken*, met het oorspronkelijk gedacht : *van het noodig voorzien*.

Hoeven, *behoeven* bediedt *noodig hebben*.

Toeven (t'hoeven) bediedt oorspronkelijk *iemand gastvrij ontvangen*, *iemand benoodigen*.

En wellicht ware het niet moeilijk vele zulker woorden te ontdekken.

En de *s*, *d*, *t* zijn de eenigste versterkende staven niet. De *n* en de *l* doen ook somwijlen denzelfden dienst zoo b. v. ijver, nijver, nijverheid, hondtje, nondtje (volk), naarstig uit ernstig (zie Vercoullie *Etym. Wrdb.*), onkel, nonkel, endeldeure = lendeldeure (volk), hangen, hengen = verlangen, verlengen? — ophuischen = opluischen, hijtse = lijtse. (*Loq.* nᵉ 12, '91.)

A. DE P.

De volle gedaante van den naam van Bollesele, welke de oorkonden ons openbaren, is *Bollingasela*.

Daar was een Germaan van frankischen bloede, die Bollo hiet.

Het zwerversleven moede, verkoos hij zijne zate in het land der Morinen : 't was daar dat hij eene woning bouwde, een Germaansche vrouwe nam, de bosschen uitroodde tot velden voor zijn koorn en de moeren uitdroogde tot weilanden voor zijn vee.

Zijn zoon hiet zoogenomen Robrecht en om hem van andere Robrechts te onderscheiden hiet men hem volgens de geplogentheden van die tijden Robrecht Bolling. Toen gij leerend op de banken zaat, hebt gij in de fransche tale die nog altijd de tale is of de kanker van 't onderwijs in Vlaanderen hooren spreken van Merovingiens en Carolingiens en gij hebt misschien nooit gedacht dat er in die fransche grootsprake een Germaansche uitgang verborgen zat die de afstamming te kennen geeft en dat die uitgang niet enkel in de familiën van koningen en keizers maar bij al de Germanen in voege was.

Zoo hieten Bollingen al de afstammelingen van Bollo en ze bleven ter plaatse wonen waar de oude Bollo lange jaren leefde als de stamvader van een talrijk nakroost, als het hoofd van een echt Germaansch stamgezin was geëerd en gezegend.

Om die plaats aan te duiden stelde men 't woord Bolling in den genitivus meervoud Bollinga en men voegde er 't oud woord *sela* bij dat zaal, woning beteekent. Zoo is Bollingasela de woonplaats der afstammelingen van Bollo en als zij genoeg waren uitgezet kwam er daar een kerk en later eene school en zoo wierd de zate van den ouden en vromen Bollo de oorsprong van een dorp en zoo bewaarde ons de dorpsnaam den naam van dien ouden Vlaming.

Volgens die wijze kunt gij door de ontleding der plaatsnamen bijna al de namen onzer stamvaders terugvinden.

Zij en hebben er niet altijd het woordeken sela bijgevoegd om de halle aan te duiden waar het aloud Germaansch stamgezin gevestigd was!

Soms hebben zij het woord hof gebezigd en zoo hebben wij Bavikhove, het hof der kinderen van Bavo, het hof der Bavingen of Bauwens en Sonhoven het hof van den Frank die den naam van Sono heeft gedragen, die de vader was van de Soningen, de Soens en de Soenens.

En meest van al nog hebben zij bij den genitivus meervoud van

den naam der afstammelingen dat woordeken gevoegd dat de Germanen overal op hunne bane gezaaid hebben, dat geliefde woordeken ***heim*** dat zij bovenal beminden, wiens geheimvolle zoetigheid zij om zeggens nooit en hebben kunnen uitputten.

(Uit eene voordracht in *Tijd* en *Vlijt*.) J. Cl.

OOST- EN WESTGERMAANSCH GERUNDIUM.

HOE de oude Germanen spraken, zullen wij nooit achterhalen.

Hoe de klanken van hunne lippen rolden, hoe de woorden in hunne sprekende tale gekoppeld waren, over welken rijkdom van uitdrukkingen zij voor 't inkleeden hunner denkbeelden beschikten, kunnen wij niet meer gadeslaan eilaas, lijk wij over den woordvoorraad, over de fijngevoeligheid van zin en wending, over de bonte wisseling van kleur en klank bij 't sprekende volk kunnen letten.

De sprake der oude Germanen leeft niet meer.

Enkele brokken zijn versteend en levensloos tot ons gekomen.

Oude geraamten, dikke lagen van verkalkte kerfdieren, versteende bladeren en branken van gewassen, liggen als de voorgeschiedkundige getuigenissen van de gewezene natuur diep in den grond begraven.

Het schepselendom der voorgeschiedkundige tijden is enkel verminkt en geschonden tot ons gekomen.

Zoo is 't met de oude Germaansche talen gelegen.

Zij bieden ons enkel geraamten aan : geen taalverschijnsels, met al hunne uitingen.

Op de lippen van het volk vernemen wij verschillige gedaanten der Onbepaalde wijze.

Veronderstelt het werkw. *loopen;* wij kennen : *loopen, om te loopene, van te loopene, loopens, al loopene, al loopende,* enz.

Wij mogen gissen dat onze voorvaders gesproken hebben lijk wij nu nog spreken : de talen groeien immers min als dat ze verslijten en de rijkdom van klanken, woorden en wèndingen neemt af.

Als we nu de overblijfsels van 't Gotisch nagaan, mogen wij wel aanveerden dat de Goten niet slechter bedeeld waren, als wij nu nog zijn.

Maar wie kan er daarover uitsprake doen?

Volgens de bijbelvertaling van Ulfila kennen wij van 't Gotisch maar de Onbep. wijze die beantwoordt aan onze Onbep. wijze *loopen* en eenen Infinitivus met *du* die beantwoordt aan onzen geschreven Infinitivus *te loopen.*

In de overgeblevene geschreven tale der Westgermanen vinden wij de Onbep. wijze *loopen.*

Zij kenden ook de verbuiging, de naamvallen van den Infinitivus die den naam van Gerundium gekregen hebben.

Als wij het Westgermaansch Gerundium ontleden, worden wij gewaar dat het gevormd is met het achtervoegsel *anya,* denzelfden suffix dien wij vernemen in de afleiding van talrijke Sanskrietsche Gerundiva.

Wil dit zeggen dat de Germanen der 8e en 9e eeuw hun Gerundium of hunnen suffix in Indië geleend hebben of hun verbogen Infinitivus naar 't voorbeeld van 't Sanskrietsch hebben gevormd?

Geenszins: niemand zal zulke dwaasheden droomen.

Verschillige suffixen zijn in 't spel bij 't samenstellen der werkwoordelijke naamwoorden: in verschillige talen komt men soms dezelfde, soms verschillige achtervoegsels tegen; al die suffixen zijn gemeen Indogermaansch erfgoed.

't Bestaat nog al verschil tusschen 't Oostgermaansch — 't Gotisch en 't Oudnoordsch van den eenen kant — en 't Westgermaansch van den anderen kant.

Er is o. a. verschil verneembaar aangaande den vorm en 't gebruik der Onbepaalde wijze.

't Gotisch, dat tot ons gekomen is, kent maar een enkelen Infinitivus; als het sommige naamvallen uit te drukken heeft, neemt het zijn toevlucht tot het voorzetsel *du*, dat in 't Westg. niet bestaat, maar waar ons voorzetsel *te* de weersplete af is.

't Westgerm. bezit in zijne schriftelijke oorkonden, benevens de Onbep. wijze die tot onderwerp dient, een Gerundium, mits hetwelk de betrekkingen van datief en accusatief uitgedrukt worden.

Van waar dit verschil?

Neemt de moeite, de vier volgende volzinnen aandachtig gade te slaan :

Luc. I 76-79 : Προπορεύσῃ γὰρ ἐνώπιον κυρίου ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ... ἐπιφᾶναι τοῖς εν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, τοῦ κατευθῦναι τους ποδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης.

Bij Ulfila : Fauragaggis auk faura andvairþja fraujins, manvjan vigans imma... gabairhtjan þaim in riqiza jah skadau dauþus sitandam, du garaihtjan fotuns unsarans in vig gavairþjis.

In 't latijn : Prœbis enim ante faciem Domini... illuminare his, qui in tenebris et in umbra mortis sedent : ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

Bij Tatian : Foraferis wârlîhho fora truhtînes annuzzi... inliuchten thên thie thâr in finstarnessin inti in scûuen tôdes sizzent, zi girihtenne unsera fuozzi in weg sibba.

De Grieken hadden geene moeite om hunne Onbep. wijze te verbuigen : zij hadden hun lidwoord bij der hand.

In 't latijn bezaten de schrijvers hetzelfde gemak niet; zij beschikten over geen lidwoord; daarom hadden zij naamvallen van het *verbalnomen* van doen en zij bezigden daartoe de naamvallen van het Gerundium.

Ulfila had het Grieksch voor oogen met zijne onverbogen Onbep. wijze; hij had een voorzetsel *du* en 't strookte met den aard van zijn taal, aan dit voorzetsel dezelfde bedieningen te geven als de Grieken aan hun lidwoord.

De Westgermaansche vertalers hadden latijnsche geschriften voor oogen en waar zij het latijnsch Gerundium tegen kwamen hebben zij het door een Germaansch Gerundium overgezet, dat zij waarschijnlijk in hunne gesprokene tale gevonden hebben.

Ziet ge in de voorbeelden, hoe Ulfila den blooten Infinitivus door den enkelen Infinitivus in 't Gotisch vertaalt, hoe hij voor den Infinitivus met het lidwoord zijne Onbep. wijze met *du* heeft aangelegd?

Ziet ge hoe de Westgermanen, waar wij den Infinitivus tegenkomen ook hunne Onbep. wijze inschuiven en met hun Gerundium te berde komen, waar de latijnsche bewoording het vereischt?

De meening nopens den Gotischen Infinitivus met *du* is niet nieuw, zegt K. Deflou. Bopp spreekt er af.

Wij willen 't gelooven. Hij had nooit geen Gotisch moeten lezen om niet te zien dat Ulfila de betrekkingen van het *verbalnomen* door *du* heeft uitgedrukt.

Maar 't gene Bopp niet zegt en Köhler — Der Gebrauch des Infinitivs im Gotischen — evenmin, 't is dat Ulfila zijn woordvoeging voor den Infinitivus op den leest der Grieksche bewoording heeft geschoeid.

't Gebeurt aldus dat Köhler soms verbaasd staat voor de wendingen van Ulfila.

Hoe gaan verklaren dat Ulfila met zijn *du* ook voor den dag komt waar het de nominatief geldt?

De uitleg is niet ver te zoeken. 't Grieksch stond met τὸ in den nominatief; Ulfila zag zich genoodzaakt ook zijn verdienstig woordeken *du* in te schuiven.

Nergens voelde hij de noodwendigheid de Onbe-

paalde wijze bij middel van een Gerundium te verbuigen.

Denecke heeft een opstel gemaakt over het gebruik van den Infinitivus bij de Oudhoogduitsche vertalers van de 8e en 9e eeuw.

't Was haast niet noodig.

Keer voor keer werden het Gerundium en het Gerundivum in het latijn, door de Onbep. wijze met *zi*, 't is te zeggen door het Westgemaansch Gerundium weergegeven.

Wat meent ge dat ze deden met den ablatief?

Zij hebben daar een gedaante voor gevormd.

Hier gaat de navolging zoo ver, hier is ze zoo slaafsch dat ze klanknabootsing wordt.

't Latijn heeft bij voorbeeld : *transformando;* Notker zal zeggen : *ferbildôndo.*

Welken vorm heeft Notker gebezigd?

Hij heeft eene bijwoordelijke gedaante van het tegenwoordig deelwoord als Gerundium aangelegd.

Gij zult vernemen dat wij hier niet alleen van ons gedacht zijn.

Erdmann — de fijne ontleder der woordvoeging van Otfrid - , meent dat Notker misschien onder den invloed van den gelijkluidenden ablatief, zijn gerundium heeft gesmeed.

Onze bescheidene meening is dat de Germaansche vertalers — Ulfila en de Oudhoogduitsche — voor hetgeen de Onbep. wijze en het Gerundium betreft 't gene zij voor oogen hadden hebben nagevolgd, zoo niet nagebootst en dat zij daartoe in hunne eigene talen, in de bestaande wendingen of in de kneedbaarheid dier spraken, de middelen hebben gevonden.

J. Claerhout.

GABBEREN

AL speuren achter de korte *a*, kwamen wij in 't Oud-friesch, 't werkwoord *gabbia* tegen.

'tStaat bekend in 't Angelsaks. als *gabban*, in 't Eng. als *to gab*, in 't Oudnoordsch. als *gabba*, in 't Middelned. als *gabben* : van daar 't Ned. verkleinwoord *gabberen* en 't samengesteld werkwoord ginnegabben.

Gabberen : bij Kiliaan : *nugari, jocari*.

Zoo een, zoo al in de verschillige streekspraken van het uitgestrekt Nederduitsch taalgebied.

Lijk vele vruchtbare Germaansche stammen, wierd deze stam ook op Romaanschen bodem overgeplant en schonk hij aan 't Fr. *gaber*, *gaberie*, aan 't Sp. *gabar*, aan 't It. *gabbare*.

Welke is de naamreden van dit woord?

Dr Johannes Franck is voorzichtig : *gabberen* behoort tot een noord-europeeschen stam van onbekende herkomst.

J. Vercoullie leidt het woord af van *gabbe* = open mond en Dr Verdam heeft ook dien oorsprong aangewezen :

« De grondbeteekenis zal wel zijn gapende of open mond, en het woord zelf verwant zijn met *gapen*. Het w. *gabbe* dat nog in sommige streken bekend is, beteekent *gapenden mond, kerf*. »

De Bo verzendt ons naar een anderen uitleg :
« 't Wordt gezeid van 't geluid der kalkoens. » De kalkoens gabberen en sommige menschen lachen lijk de kalkoens gabberen; 't ware dus een *onomatopœia.*

Maar De Bo's nasporingen, zoo luidt het in de geleerde wereld, getuigen te veel van dilettantisme; in dit geval alevenwel geeft de wetenschap ons geen zekerder antwoord dan het dilettantisme van De Bo.

Nevens 't werkw. *gabberen* vinden wij *gibberen.*

Een ander *dilettante* te weten Schuermans heeft het aangeteekend in zijn Idioticon.

Gibberen is verwant met *gabberen* : *a* en *i* zijn wisselklanken.

Nevens darm vinden wij in 't Oudfr. *thirme*; 't Middelned. kent *nighelen* nevens *naghelen*; 't Westvl. geeft *dingelen* als wisselw. van dangelen.

Van eenen anderen kant vinden wij *gaggelen* en *giggelen* met zijne verwante gedaante *giegelen*; *gaggelen* en *giggelen* zijn nogmaals 't zelfde woord, mits den klankwissel, *a* = *i*.

Gaggelen is 't verkleinwoord van **gaggen* (Middelhoogd. *gâgen*) en *gaggen* is een klanknabootsend werkwoord dat voortkomt van 't gesnabber der ganzen en dat gediend heeft om 't lachen en 't lachaaien aan te duiden.

Gibberen luidt in 't Westfaalsch *gibbelen.*

Welk is nu de uitleg, dien wij aanbieden?

Gabberen, gabbelen, gibberen, gibbelen, giebelen, zijn wisselgedaanten van *gaggelen, giggelen, giegelen.*

En 't bewijs?

Al die woorden hebben in de Nederduitsche dialecten nagenoeg dezelfde beteekenis; nu bezigt men eens het woord met *b,* dan eens het woord met *g,* lijk in 't Oostfriesch dat *giebeln* nevens *giegheln* gebruikt.

G = b is een gekende Indogermaansche klankwissel.

In een naamredenkundig woordenboek, zouden wij dus het woord *gabberen* verklaren als volgt :

Gabberen — is mits den overgang van *g* tot *b* eene wisselgedaante van 't klanknabootsend woord *gaggelen*.

J. CLAERHOUT.

EENIGE GEVALLEN VAN J-OMKLANK IN DE OMSTREKEN VAN KORTRIJK

MEN spreekt van *i*- (en *j*-) omklank, wanneer een gutturale klinker *a*, *o*, *u*, in de beklemtoonde lettergreep, onder het inwerken van eenen palatalen klank, meest *i* en *j*, der volgende lettergreep, overgaat tot *ä*, *e*, *ö*, *ü*, die palatale klinkers zijn. Dit is eigentlijk een geval van gedeeltelijke aanpassing, inlijking of assimilatie.

Het omklankend en het om te klanken element kunnen onmiddellijk in aanraking zijn met elkander, of van elkander gescheiden door een of meer medeklinkers. Een voorbeeld van het eerste geval hebben wij in *ja ik*, dat te Kortrijk en ommelands veranderd is in *jeik*. In het overige van Westvlaanderen, is de *i* van *ik* eenvoudig weggevallen, en *ja ik* wordt gesproken als *jaak*.

Zijn de omklankwerkende *i* en *j* voorafgegaan van een of verschillige medeklinkers, dan oefenen zij, volgens den gewonen uitleg, hunnen invloed niet rechtstreeks op den beklemtoonden klinker, maar door bemiddeling der medeklinkers die tusschen beide voorkomen. Deze medeklinkers worden, zoo men zegt, gepalataliseerd of gemouilleerd, dat is te zeggen dat, bij het uitspreken dezer medeklinkers, de tong reeds in de stelling gebracht wordt, die tot het uitspreken van den volgenden palatalen klank vereischt is. Deze tongstelling wordt verder aan den voorgaanden klinker meêgedeeld, en op die wijze

neemt een palatale klank de plaats in van eenen gutturalen. Deze verschijning is het, die meest met den naam van omklank bestempeld wordt; deze alleen is het die in het volgende zal besproken worden.

Hoe de omklank in de historische tijden, in de Germaansche talen gedrongen is en zich uitgebreid heeft, is genoeg geweten. Van dezen omklank, zooals hij in de levende tale voortgezet wordt, en is het niet dat wij willen spreken; maar alleenlijk van eene *j*-omklanksverschijning, die heden ten dage in het Kortrijksche heerschende is, zonder dat er daar sporen van in de oudere tale te bemerken zijn. Deze omklank en strekt over geen uitgebreid gebied, noch en heeft vele woorden aangetast; hij en schijnt nog maar in het aankomen, misschien zet hij voort, zoo hij niet door schooldwang onderdrukt wordt.

In het Kortrijksche zijn het regelmatig alleen deze woorden die uitgaan op *t* (met of zonder uitgaande, zoogezeid slepende *e*) die hunne diminutieven vormen met bijvoeging van den uitgang *-je*; *tj* wordt daarbij gesproken als de engelsche *ch*. Deze zijn het die door den omklank aangegrepen worden, regelmatig wanneer de stamklank *a* is, soms ook wanneer de stamklank *o* is.

Hier volgen de voorbeelden die ik heb kunnen verzamelen :

1° Stamklank *a*. - A) Korte *a*. Deze verandert door omklank, tot *ä*, gesproken gelijk de engelsche *a* in *man*, *fat*, enz... 1° Woorden uitgaande op eene enkele *t* : *vat vätje*, *gat gätje*, ook *dat*, in *datjes en dätjes*. Hierbij moet nog gevoegd worden het woord *blad blätje*. In *blad*, wordt de uitgaande *d*, gelijk in de andere woorden, niet alleenlijk als *t* uitgesproken, maar geheel en gansch door de *t* verdrongen, bij zoo verre dat hier een meervoud *blaten* gevormd is, op dezelfde wijze als *gaten*, *vaten* van *gat*, *vat*.

2° Woorden uitgaande op *tte* (Nederlandsch *t*) : *katte kätje*, *ratte rätje*, *latte lätje*, *klatte* (fr. crachat *klätje*.

3° Woorden uitgaande op *nt* of *nte* : ***kant kåntje, Constant, Stant of Stanten Constäntje, Stäntje, plante pläntje, tante täntje.*** Voegt hierbij *Fernand*, gesproken *Frnant, Nante en Nanten Frnäntje, Näntje*, en *Jan Jäntje*. Twee woorden eindigende op *nd*, te weten *hand* en *tand* (meervoud *handen, tanden*) veranderen ook in *häntje, täntje*. Men zou zeggen dat de omklank bezig is wijder om zich te grijpen, en de woorden uitgaande op *d, dde, nd* reeds begint aan te tasten; doch dit en is nog geenszins regel geworden. Buiten *blad* en ken ik geene woorden op enkele *d* tot de volkstaal behoorende, maar *padde* (fr. crapaud), *land, zand, mande*, enz... hebben als diminutieven *paddie, landie, zandie, mandie*, enz..... Deze uitgang *ie* wordt gesproken als eene lange *i*, gevolgd van den onduidelijken klank die uitgebracht wordt bij het terugkeeren der tonge tot de rustlage.

B) Lange *a*. – Het is onverschillig of deze *a* oorspronkelijk lang of gerekt is. Zooals in het Westvlaamsch veelal het gebruik is voor eene ophooping van medeklinkers (ziet De Bo : klankverkorting), wordt de lange *a* eerst verkort, en gaat daarna over tot *ä*. Voorbeelden : *maat* (fr. camarade) *mätje, mate* (fr. mesure) *mätje, bate bätje, strate strätje, plate* (verschillige beteekenissen bij De Bo) *plätje, krwaat* (fr. cravate) *krwätje*.

II. Stamklank *o*, kort of gerekt. — Bij de woorden met den stamklank *o* is de omklank veel min algemeen doorgedrongen. Hij schijnt in het opkomen te zijn, en langzaam voortgang te doen. Zeker schijnt het mij dat de gutturale *o* hier reeds de stelling der gemengde klinkers (Bell's mixed vowels) aangenomen heeft en in een of ander geval tot de palatale *ö* overgegaan is. Dikwijls kan men twijlelen of eene gemengde *o* (die door het Westvlaamsch taalgevoel niet van de gutturale *o* gescheiden wordt, en die ik ook door *o* zal verbeelden) of eene *ö* gehoord wordt. Dit kan overigens ook van persoon tot persoon verschillen.

De diminutieven van *krote*, meest *kroten* (van vlas), *krote* (kindje), *note* (vrucht), *tote* zijn gewoonlijk, misschien altijd, *krötje*, meest *krötjes*, *krötje*, *nötje*, *tötje*. De *ö* is kort, en gesproken zooals *eu* in het fransch *peuple*. Wel is waar geeft De Bo, nevens *krote* (kindje) en *note* (vrucht), *tote* ook de wisselvormen *kreute*, *krutte*, *neute*, *teute*, die in het Westen en het Noorden van Westvlaanderen al of gedeeltelijk in gebruik zijn, en natuurlijk in de diminutieven *krötje*, *nötje* en *tötje* (geschreven *krutje*, *nutje* en *tutje*) moeten geven, doch in het Kortrijksche en hebbe ik die vormen met *eu* voor ō nooit vernomen, noch en zijn zij er gekend. Bij de verkleinwoorden van *gote* (fr. gouttière), *zot*, *kot*, enz... wordt meest eene korte (gemengde) *o* gehoord; doch heeft deze *o* eene neiging om tot *ö* over te gaan, en ik geloove dat *ö* nu en dan kan vernomen worden.

Over de woorden die op eenen klinker uitgaan, en waarvan de diminutieven gevormd worden op *-tje* en valt er hier niets te zeggen : zij worden gezamentlijk met langen klinker en zonder de minste neiging tot omklank gesproken : alzoo *papaatje*, *spaatje*, *bootje* van *papa*, *spâ* (spade), *boô* (bode).

Door « het Kortrijksche » versta ik de omstreken van Kortrijk, hier meer bepaaldelijk het Noorden en het Westen, en door « het Kortrijksch » de tale die daar gesproken wordt. De overkant, dat is de rechter kant der Leye, en behoort niet meer tot het Westvlaamsch taalgebied. Nauwkeurig de grenzen aanduiden, binnen dewelke de hooger besproken omklank heerschende is, is mij onmogelijk; doch voorbeelden van omgeklankte *a* heb ik vernomen tot in de omstreken van Rousselaere.

A. DASSONVILLE.

BEKENDMAKINGEN.

Engelsche Philologie. — JOHAN STORM, hoogleeraar te Christiania, bewerkt de tweede, vermeerderde uitgaaf van zijn werk : *Englische Philologie*, onmisbaar voor dezen die de wetenschappelijke studie van 't Engelsch aanvangen. De eerste aflevering over de klankleer der levende spraak is verschenen bij Reisland te Leipzig (9 M.).

Plaatsnamen. — DR JELLINGHAUS arbeidt aan een woordenboek der Westfaalsche plaatsnamen.

S-Verbindingen. — Te lezen in de *Beiträge* van EDWARD SIEVERS eene belangwekkende studie over de *S-Verbindingen* in 't Oudhoogduitsch. (XVII, 2.)

Oudfriesch. — « Ondanks zijne weerde is von Richthofen's Oudfriesch Woordenboek heden toch grootendeels verouderd. Zoolang wij geen nieuw woordenboek bezitten, — en daarop is er nu nog niet te denken, — is het noodzakelijk menige misslagen te verbeteren en de ontbrekende woorden in te voegen. » Aldus spreekt OTTO BREMER. BUITENRUST HETTEMA gaf reeds Bijdragen uit tot het Oudfriesch woordenboek. Vele verbeteringen zijn er te vinden in de Oudoostfriesche Spraakkunst van DR VAN HELTEN. Al die verbeteringen heeft OTTO BREMER A B C wijze gerangschikt. (Beiträge XVII, 2.)

Eenheid van Taal. — Wij lezen in 't Ned. Museum van 15 Januari '93 : « Ik wil op de vraag niet meer terugkeeren, noch aantoonen dat soms zonderlinge gedachten over *de* taal en over *een* taal aan den man gebracht worden, alsof een taal een kunstmatige eclectische hutsepot van de tongvallen was — maar ik moet verzenden naar mijn artikel, dat door de dringende herhaling van den H. BOLS, steeds gewichtiger wordt; ik moet zijne stelling tegenover mijne besluitselen stellen en verklaren, dat indien onze Nederlandsche taal nu nog niet bestaat, indien op den avond der 20e eeuw, die algemeene schat nog moet gevormd worden, het daarvoor, gezien onze omstandigheden en ons verleden, te laat is; dat er ons niets anders te doen overblijft dan onze Vlaamsche beweging op te vouwen, aan onze taal, letterkunde en beschaving den rug toe te keeren, en ons in de Fransche beschaving gedwee te laten opslorpen. J. V. »

Wij meenen dat het voor ons niet meer te laat is dit vraagstuk te onderzoeken dan voor onze Germaansche stambroeders in Duitschland. Daar ook worden verschillige stelsels vooruitgezet en aangekleefd. Lees o. a. in de *Indogermanische Forschungen* van verleden jaar de lange opstellen van NOREEN en JOHANNSON over hetzelfde onderwerp. Met eenen vermelden wij de zevende uitgaaf van het werk van K. G. ANDRESEN, over *Sprachgebrauch u. Sprachrichtigkeit im Deutschen.* (Leipzig, Reisland, 6 M.)

Schuimwoorden. — De Duitschers nemen hunnen toevlucht tot de Dietsche taal om hunne taal te zuiveren. Bij hen bestaat er ook eene groote beweging om de bastaardwoorden uit de taal te weren. Onlangs leden verschenen : HEYSE'S *allgemeines verdeutschendes Fremdwörterbuch*, 17e uitgaaf bezorgd door OTTO LYON (Hannover, Hahn);

PÖLZL, *Das Fremdwort in der deutschen Sprache* (Leipzig, Fock). — E. H. J. CRAEYNEST stelde in *Biekorf* voor de namen der maanden te verdietschen als volgt : Januarij, Nieuwjaarmaand; Februarij, Schrikkelmaand; Maart, Lentemaand; April, Grasmaand; Mei, Bloeimaand; Junij, Zomermaand; Julij, Hooimaand; Augusti, Koornmaand; September, Herfstmaand; October, Zaaimaand; November, Slachtmaand; December, Wintermaand.

Afleidkunde. — W. SKEAT liet in de Clarendon Press te Oxford eene nieuwe uitgaaf verschijnen zijner *Principles of Eng. Etymol.* — C. C. UHLENLECK bezorgde in de Beiträge XVII, 2 de naamreden van 't woord *lood.*

Gouwspraken. — Veel wordt er in ons land voor de dialecten gedaan maar de navorschingen hebben niet altijd genoegzame wetenschappelijke weerde. Een voorbeeld van wetenschappelijk onderzoek kan men aantreffen in de uitgebreide en grondige studie van KISCH over de spraak van de stad Bistritz (SIEVERS' *Beiträge* XVII, 2 Max Niemeyer Halle a. S.).

J. CL.

VARIA.

Mategers. — Toemaat.

HET getal woorden, uit eenen oorspronkelijken stam gesproten en met de oorspronkelijke beteekenisse voortlevende, is dikwijls zeer beperkt. De talen zijn immers ontwikkeld door vergelijking en het gedacht, in een stamwoord bevat, werd meermaals benuttigd om op andere voorwerpen, om reden van gemeenzame hoedanigheden of eigenschappen, te worden toegepast.

En lijk het eertijds is gegaan, zoo gaat het nog alle dagen, in onze talen. En zoo komt het dat vele woorden, in hunne eeuwenlange reize, ongelooflijk verre van hun oorspronkelijk stamwoord zijn afgedwaald en dat men verwonderd is ze te vinden daar niemand ze zou durven zoeken. Wie immers zou, op eerste zicht, een zelfde stamwoord vermoeden in : *piano* en *Vlaanderen*?

Een wonder verloopen van bediedenisse toogt ons het woordeken *mate*, *maat* dat oorspronkelijk : *gers*, en door vergelijking *na*, *achter* beteekent.

De eerste nederlandsche gedaante van het woord moet *mat*, *matte* geweest zijn en onder dien vorm bediedt het nog hedendaags : *weide*.

Doch algauw heeft *mat* zijnen korten klank in langen klank verzwaard en heeft *maat*, *mate* gevormd. In onze tale is dit geen vreemd verschijnsel. Immers zoo hebben wij : *vat* = *vaat*, *geklag* = *geklaag*, *vlag*, *vlegge*, *vlagge* = *vlaag*, *vlage*, *heg*, *hegge* = *hage*.

Ik schrijve *maat*, *mate* en niet *maad*, *made* (gelijk men pleegt), om de volgende redens :

1° Onze hedendaagsche uitspraak van *mate* is gansch gelijk aan die van *ate*, *grate* enz.

2° Nooit zou onze tale in een volkswoord eene *d* tusschen twee klinkers bewaard hebben : b. v. *schade* = *schâ*, *neder*, *neer*, *made* (*worm*) = *maai* enz.

3° In het Middennederlandsch had men : 1) *matte* = *weide* = *mat* dat tot *maat* verzwaard werd; 2) *matelieveken* = *madelieveken*, dat nu nog *matelieveken* zou dienen geschreven te worden : a) om reden van oorsprong, b) om reden van hedendaagsche uitspraak die nog *matelieveken* niet *madelieveken*, *maailieveken* is; 3) *dachmaet* nu *dagmat* (zie Woordb. van Vercoullie : dagmat).

Nagers, *toegers* noemde men *toemaat*, *toemate*. Echter als de beteekenis van *mate* begon te verduisteren zou men *toemategers* gezeid hebben en, bij verkorting *mategers*. Zoo deed men immers ook met 't woordeken *eers* als 't in onbruik viel, in *eersgat* = *boomeersgat*.

Toemaat, *toemaategers*, *mategers* was dus *nagers*. Waarom dan zou *naklaver* geen *toemaatklaver*, *mateklaver* heeten, zei de boer die overigens weinig met taalkunde bekreund was. En 't zaad van *mateklaver* dat is dan ook wel *matezaad*.

De bieboer kon ook dit woordeken bezigen en hij 'n wachtte niet. Een zwerm die van een eersten zwerm in 't zelfde jaar voortkomt noemde hij een *matezwerm*, elders *zwermzwerm* geheeten.

Niet zelden noemen onze nieuwerwetsche bieboeren zulke zwermen *maagdezwermen* en steunen alleenlijk op de volksuitspraak van *maagdeken* = *ma'deken*; dus niet *matezwerm*, maar *maagdezwerm*. Dit is ten allen kante valsch en wel hierom :

a) Verre van een maagdezwerm, dit is een zwerm met maagdelijke koningin te zijn, heeft zulke zwerm of liever zulke koningin reeds twee korven bevolkt en gaat een derde huishouden stichten.

b) Onze oude bieboeren hadden niet het minste gedacht over maagdelijke koninginnen, of liever *koningen* zoo zij zeiden, maar kenden integendeel zeer wel *mategers*, *mateklaver*, *matezaad* voor *nagers* enz., dus ook wel *matezwarm* = *nazwarm*.

Zoo komen wij vele woorden tegen, in onze tale, die, lijk *mate*, verre zijn afgewend van hun vorig gebruik.

In Loquela, nr 2, 1888, staat bekend gemaakt hoe eene *muntekoe* (*varuwe koe*, *onvruchtbare koe*) wel eene *munkekoe* zal zijn lijk een *munk* = een *ruinpeerd*, *equus castratus*.

Wie heeft de boer nog niet hooren spreken van *ruinstruiken*, *ruins* dit is eerdappelstruiken die schoon opgeschoten maar onvruchtbaar zijn en geene knollen voort en brengen? Zou *ruinstruik*, *ruin* hier ook niet gezeid zijn naar den name en de eigenschap van het onvruchtbare *ruinpeerd*, of spreekt men immers niet, bij de hoppeplanters, van *hoppe* of *hommel* die *hengst*, dit is *ongesneden*, blijft.

En noemt de volkstale een' ongehuwden oud wordenden jongman

niet : *eenen die brake blijft*, naarvolgens het onvruchtbaar liggende *brakeland*. Zoo noemt insgelijks de bieboer : *brakelingen*, zijne korven die niet gezwermd hebben binst het jaar.

Ja, de tale is gansch het volk! en in de tale blijven getuigenissen van 's volks verleden bewaard die klaarder spreken van zijn vroeger bestaan en leven dan 't vermeluwd perkament en de wormstekige boeken der ouden.

Ten eeuwigen dage blijft in de tale onzer voorouders geschreven dat zij akkerlieden waren, want hunne *dochters* noemden zij *melksters* en hunne *ossen*, *kerretrekkers*.

En onuitwischbaar draagt onze hedendaagsche tale den stempel die een vroeger zeevolk er moet op geslegen hebben want zij wemelt van zuivere zeemanswoorden : *housee*, *houra*, *hooveerdig*, *oog in 't zeil*, *over boord*, *'t gat uit*, *van kante steken*, *aan boord leggen*, *hoe vaart ge*, *op schuit zijn* enz.

Langs welke wondere wegen zijn zoo vele woorden, in volle leven nog, maar verdwaald als zwervelingen die zij zijn, tot bij ons gekomen?

AMAAT DE PAEPE.

Hoe *bolide* verdietscht?

Wij slaan KRAMERS open en vinden daar de letterlijke overzetting van *aérolithe*, *luchtsteen*... en daarbij eene beschrijving die geen woord is, die niemand zal voldoen.

Hoe krachtiger, hoe schilderachtiger is het volk in zijne uitdrukkingen niet!

Gisteren spraken wij met eenen werkman over vliegende sterren en zoogezeide luchtsteenen.

Wij wisten van niets anders te spreken dan van vurige steenen die soms met eene zonderlinge klaarte uit de lucht vallen.

't Gepaste woord stond onzen werkman zonder de minste moeite te monde.

« Ja, van die *vierdraken*, zeide hij, ik heb ze dikwijls uit de lucht zien vallen. »

O dichterlijk en scheppend vlaamsche volk! Wat goed gekozen woord! Wat kernachtige benaming! Wat uitnemende verdietsching van 't fr. *bolide!*

Wij zochten het woord en vonden het enkel in DE BO.

Daar had het nochtans eene andere beteekenis :

« Soort van spook dat over eene halve eeuw nog, zegt het volk, in onze bosschen hier en daar verscheen, en de reizigers bij nachte in eene wolk van vlam en vuur omringde. »

't Staat hier met zijne tweede bediedenis van *aérolithe* aangestipt.

J. CL.

Luidens DE FLOU, *Philol. Bijdr.* II, bl. 9, is de *i-umlaut* van *a* ook in het Thieltsche verneembaar.

A. D.

KLANKSTAND
DER WESTNEDERFRANKISCHE EIGENNAMEN
DER
CHARTES DE SAINT-BERTIN
VAN HET JAAR 648 TOT 1100.

Een woord vooraf.

HET middeldietsche letterkundig tijdvak begint, zooals algemeen geweten is, in de tweede helft der 12ᵉ eeuw, met Hendrik van Veldeke. Om over den staat onzer tale, voor dat tijdstip, te oordeelen, moeten wij onzen toevlucht nemen tot de *Wachtendonksche Psalmen* en de *Glossæ Lipsianæ,* die tot het einde der 9ᵈᵉ of het begin der tiende eeuw behooren, en in het oostelijk gedeelte van het Nederfrankisch taalgebied ontstaan zijn. Van het westelijk Nederfrankisch bezitten wij geene letterkundige gewrochten. Willen wij een gedacht hebben over de tale, zooals zij in onze streken gesproken was, in die verre tijden, die onze letterkunde voorafgaan, zoo zijn wij gedwongen de oude oorkonden te doorsnuisteren, die in 't Latijn geschreven zijn, en daaruit te nemen wat tot onze taal behoort, te weten, vooral en bijna uitsluitelijk eigennamen van personen en plaatsen, soms ook een gemeen naam- of werkwoord. Het onderzoek dezer woorden levert weinig nut op, in vergelijking met hetgeen wij uit een breedvoerig gewrocht, in de volkstale geschreven, zouden kunnen putten; doch, bij gebrek aan zulke gewrochten, moet eene studie over de *disjecta membra* der tale, die wij kunnen achterhalen, hoogst belangrijk genoemd worden. Natuurlijk moet dit onderzoek, wil de wetenschap er staat op maken, met de grootste nauwkeurigheid uitgevoerd worden; alleen, wanneer de daadzaken, zoo 't behoort, vastgesteld zijn, is het toegelaten tot gevolgtrekkingen over te gaan.

Eene studie van dien aard is het die wij hier aangaan. Wij hebben ondernomen een statistisch overzicht te geven van de klanken der stamlettergrepen in de eigennamen die voorkomen in: *Les Chartes de Saint-Bertin, publiées ou analysées par M. l'abbé Daniel Haigneré. Tome I.* Dit boekdeel begint met het jaar 648 en reikt tot 1240; wij eindigen met het jaar 1100 De oorkonden, die hier in betref komen, zijn getrokken uit « *Le Grand Cartulaire* », opgesteld in de vorige eeuw door Dom Ch.-Jos. Dewitte, laatsten Archivist van St Berstens klooster. Met welk eene zorg Dom Dewitte de stukken die hij onder handen had afgeschreven heeft, kan men zien in de inleiding van het genoemde werk, dat zelf ook met de meeste nauwkeurigheid afgewrocht is. Wij bezitten hier dan eene bron, waarop wij in dit opzicht, volkomen mogen betrouwen; ongelukkiglijk had de afschrijver niet altijd met oorspronkelijke stukken te doen, zooals haast blijken zal. De 100 oorkonden, die strekken van het jaar 648 tot 1100, zijn, volgens halve eeuwen, op de volgende wijze verdeeld :

1	tot	10	van	het	jaar	648	tot	700;
11	»	18	»	»	»	700	»	750;
19	»	24	»	»	»	750	»	800;
25	»	40	»	»	»	800	»	850;
41	»	55	»	»	»	850	»	900;
56			»	»	»	900	»	950;
57	»	66	»	»	»	950	»	1000;
67	»	72	»	»	»	1000	»	1050;
73	»	100	»	»	»	1050	»	1100.

Zijn uit het oorspronkelijke afgeschreven : 1, 3, 18, 35, 49, 52, 63, 64, 66, 70, van 72 tot 77, van 79 tot 83, 85, 86, van 89 tot 96, 98, 100. Zijn getrokken uit het Cartularium van den diaken Folcwinus, opgemaakt in het jaar 962 : 2, van 5 tot 8, van 10 tot 17, van 19 tot 24, van 26 tot 34, van 36 tot 48, 50, 51, van 53 tot 62, 65. Zijn getrokken uit het Cartularium van den Abt Simon I, dat het voorgaande werk voortzette tot 1095 : 67, 68, 69, 71, 88. Zijn opgesteld volgens oude afschriften : 25, 78, 84, 87, 88, 97, 99. Zijn ontleend aan den Abt en Chroniekschrijver Iperius (12de eeuw) : 4 en 9.

De getallen die wij hier aangeven, en in de navolgende verhandeling bij de namen voegen, wijzen op de nummers der oorkonden, zooals zij in het werk van den Heer Haigneré voorkomen.

Wij hebben vooral de persoonsnamen behandeld; onder de plaatsnamen, meest deze die van persoonsnamen afstam-

men, daar vele andere een al te twijfelachtig uitzicht aanbieden, en niet genoegzaam uitwijzen of zij wel eigentlijk van germaanschen oorsprong zijn of niet.

Waar het doenlijk was, zijn de bestanddeelen der namen tot hunne oud-germaansche stamgedaante teruggebracht. Wat twijfelachtig is, of toch mij twijfelachtig scheen, wordt als zulkdanig aangeduid, of, waar gegronde redenen ontbraken, gansch verzwegen. De uitgaande stamklinker wordt ook weggelaten, waar hij niet als volkomen zeker mag aanzien worden. Om praktische redenen, is de verbeelding, door bijzondere teekens, der oorspronkelijk germaansche klanken, niet gansch getrouw doorgevoerd.

KLINKERS.

A.

1° *A* = Germ. *a* komt voor in menigvuldige woordstammen :

Aγ- : Ag-olfus 1, Ac-hardus 100.

Alđo- : Alde-bertus 1.

Am-l- : Amla-charius 3; Amal-fridus 6, -garius 1, -ricus 96; Amel-bertus 37.

Anso-, *Ansu-* : Ans-chiddus 1, -helmus 53, -elmus 80, -kerus 70.

Arn- : Arn-oldus 80, -olfus 55, -ulfus 56.

Aþ-, *Aþ-l-* : Ada 75; Atzo 66; Adal-ardus 39, -baldus 1. -charius 1, -fridus 6, -uinus 53; Adelardus 36, -elmus 64; Athela 73, Athelaidis 96; Alardus 87, -bertus 72, -cherus 98, -elmus 73, -ulfus 73, -olfus 87; Adlingeem loc. 69.

Bađwô- : Ger-badus 26, Baddonus 1.

Balþo- : Als eerste lid : Balde-t-hramnus 6; Baldricus 87, -uinus passim, -ulfus 72; Bladringehem loc. 88? — Als tweede lid : Adal-baldus 1, Clarem-102, Er-55, Grim-48, Huc-55, Rad-1, Ted-91, Tet-98, Tiodo-1, Thid-91, Trud-43, — Wine-d-baldus 55; Clar-boldus 70, Clare-80, Grim-70, Tit-boldus 82; Ege-boldo 33.

Blanko- : Blanc-ardus 81.

Brand- : Hilde-brandus 57

Daγo- : Dag-maringahem 39.

Gasti- : Bur g astus 1, Lon-asto loc. 24?, Lon-astingahem 31?

Hardu- : Als eerste lid : Hard-radus 20, -uinus 69: Ardo 73, Art-aldus 95, -oldus 94, Ard-ulfus 70. — Als tweede lid : Ac-hardus 100, Evor-64, Ger-64, Grim-26, Gunt-41, Marc-55; Sec-hardus 72, Adalardus 39, Adel-36, Al-87, Blanc-81, Boz-81, Eln-75, Ever-70, Ger-71, Tein-87, Vulf-ardus 72.

Harjo- : Als eerste lid : Char-ricus 1 (= Harirîk?). — Als tweede lid : Adal-charius 2. 13; Chlothacarius 8; Elf-harius 26, Erl-26, Hlot-63, Nant-18, Rotharius 70.

Haþw-- : Hadw-idis 87; Saro-adsclusa 12?

Hrabno- : Als eerste lid : Ramne-bertus 3, Cravangerus 3, Ravengarius 98. -- Als tweede lid : Balde-t-hramnus 6, Eber-t-ramnus 1, Ingel-ramnus 71.

Karlo- : Karolus 19 sqq.

Lando- : Als eerste lid : Lande-bertus 1, Landbertus 72, Lan-bertus 80, Lam-bertus 85. — Als tweede lid : Berto-landus 1, Grim- 70, Her- 70, Od-landus 23.

Mann- : Nor-mannus 81, Wine-95, Here-mannus 81.

Mark- : Marc-hardus 55.

Maþlo- : Madal-aulfus 1, -gisilus 1, -lebus 22; Mal-gerus 70, -trudis 94.

Nanþ- : Nant-harius 18.

Raγno- : Ragn-ulfus 1.

Rando- : Rant-wigus 26.

Sarwo- : Saro-adsclusa 12.

Swan- : Suaninus 72.

þraso- : Tras-waldus 1.

Wakro- : Aud-acer 25. alias Aud-ather 51.

Walo- Walu- : Walo 80, Wal-bertus 4, 77 (of Wald-), Gal-andus 82?

Wald- : Waldo 61. Als eerste lid : Walde-gisilus 1; Wald-bertus 21, 64, -marus 1; Walt-erus 64, Galt-erus 98. — Als tweede lid : Horod-waldus 47, Hruad-41, Hruod-42, Osoro-1, Tras-waldus 1; Adroaldus 1, Dan-oaldus 1. — Twijfelachtig is het of het tweede lid in de namen Arn-oldus 80, Art-

oldus 94, -aldus 95 tot den stam Wald- of Hald- behoort.

War- : Warinus 73, Garinus 98.

Verder moeten de volgende, alleenlijk in geographische benamingen voorkomende, stammen nog beschouwd worden : *Ard-* : Suin-ard 76; *Bakjo-* : Wid-baci 24; *Mar-isko-* : Marisca, loc. 31, in marisco 51, Mars-beke (= Marisk-?) 54; *Dalo-* : Brattinga-dala 28, Pascan-dala 40.

Andere *a*'s meest van twijfelachtigen aard, doch in 't algemeen wel beantwoordende aan eene Germ. *a*, komen voor in menigvuldige namen, : Abbunfontana, fluv. 34, Appiliaco, loc. 12 (beide behoorende bij Got. *aba* = vir?); Adr-oaldus 1 (met *â*, behoorende bij *ader*, dat eertijds ook *gemoed, geest, zin* beteekende?); Ango 36, Angan-bertus 6, Aganesberga, loc. 30; Asilendus 1, As-ricus 85 (*Ans-*?); Babbinus 1, Babonus 1, Bavo 37; Baginus 22, Bagingatun 28; Basinus 1; Brattinga-dala 28; Dan-oaldus 1, Joli-than 27; Dar-mundus 12; Dur-andus 32, Galandus 82 (behoorende bij Oudhd. *Anto* = zelus?); Gammo 49 (Ohd. *Gaman* = Gaudium?); Grampingaham 40, Ciampinga-ham 51; Hamma, loc. 54, Hamensis 98 (*Ham* = pascuum?); Clar-boldus 70, Clareboldus 80; Stapulas loc. 68 (bij *Stapel*); Tatingavilla 1; Vrasc-olfus 31; Waga 66, Wachun-villare 58; Wastina, loc. 91 (afklankende vorm behoorende bij *woest*); Wazo (bij *wad-* in *waden*?).

2° *A* = Germ. *ê*, westgerm. *â*, in :

Mêr- : Audo-marus 1, Chrod-1, Er-1, Folc-alias Fole-41, Gisle-55, Here-9, Her-98, Lot-66, Regem-41, Regen-72, Ut-21, Wald-marus 1.

Rêdo- : Razo 85. — Als eerste lid : Rad-baldus 1, Ra-bodus 89. — Als tweede lid : Hard-radus 20, Hild-55, Sighe-20, Thiod-53, Win-radus 79.

Wêr- : Riq-uara 87.

3° *A* schijnt te beantwoorden aan germ. *ai*, in den uitgang *-ham*, die nevens *-hem*, in eenige plaatsnamen voorkomt : Ciampinga-ham 51, Grampingaham 40, Huolinga-ham 40, Widinga-ham 39.

E.

1° *E* = Germ. *e* in :

Ber-n- : Bere-woldus 99, Bern-ulfus 98, Berminga-hem 40?

Berhto- : Als eerste lid ; Berto-landus 1, Bertinus 1, Bert-ulfus 103, Bertruda 41. — Als tweede lid : Alde-bertus 1, Aude-3, Chune-1, Ermen-1, Gisle-1, Ingo-1, Is-bertus 1 en menigvuldige andere.

Ebur- Ebr- : Eber-t-ramnus 1, Ebro-gerus 26, Ever-ardus 70, Evor-hardus 64.

Erkno- : Erkem-bodo 16.

Erlo- : Erle-bertus 11, Erli-fridus 12, Erl-harius 26, Erl-uinus 98.

Ermeno- : Ermen-bertus 1.

Helmo- : Ans-helmus 53, Adel-elmus 64, Al-73, Ans-80, Will-elmus 81. Tot eenen anderen stam behooren de namen : Ele-bertus 94, Elem-bertus 95, Hele-berus 81. Ellen-fridus 83, Eln-ardus 75, Hellinus 70.

De stam *Berγo-* komt voor in plaatsnamen : Bergis 87, Aganes-berga, loc. 30, Gruonom-berg 39, Gruonon-berg 43; evenzoo de stam *West-* : Guestkerke 93, West-kerka 69.

Moeilijk te beoordeelen *e*'s komen voor in : Beborna, Be-brona loc. 26, Bre-ulfus 1, Fleterna fluv. 50, Fletrinio loc. 26, Fresinga-hem 22, Fresinnio 24, Gezo (bij *γebô-* of *γaizo-*?), Gueserna 93, = Weserna 70, = Weserinio 40, = Wesarinio loc. 39 (wisselend met *i* : Wiserna 91), Mellinga-sele 39, Hebben-curt 51, Requio 33, Squerdia 39 (later Suerdes, Swerdes), Stem 39, Terts-tornus 50.

2° E = Germ. *i* in : Asi-lendus 1 (= *linþ-*); in Frede-ricus 79 (in eene oorkonde komende uit het Roomsche Hof), Rein-guenescura loc. 94 (= *Raginwini*); voor *r* in : Gode-verhd 85 (= — *friþu-*), Westkerka 69, Guest-kerke 93 (ouder *kirika*). In Sec-hardus 72 hebben wij wel den stam *seγoz-* of *seγu* (bestaande nevens *siγiz-* of *siγi*).

3° E = omgeklankte *a* :

Aγ + *i* — afleiding : Ege-boldo 33.

Albi- : Elf-harius 26.

Angilo- : Engel-gotus 55.

Aþ-l- + *ing-* : Hetlinge-hem 92 (nevens Adlinge-em); + *în-* : Hetzelinus 72 (nevens Acelinus 94).

Bakjo- : Crum-beke 58, Mars-beke 54.

Harjo : Als eerste lid : Her-ricus 55, Herlandus 70, -marus 98; Here-bertus 55, -mannus 81, -marus 9, 94, Heri-bertus 44; Her-oaldo lugo 18, Her-aldo luco 20, Her-vethingehem 85. — Als tweede lid : Wini-t-herius 78, Al-cherus 98, Got-erus 72, Galt-erus 98, Walt-64, Rain-70, Regen-64, Sig-erus 72? (of Si-gerus, bij *γaizo-*).

Maγin- : Megen-fridus 47.

Raγin- : Regeno 55, Regen-erus 64, -marus 72, Regem-marus 41.

Sali- : Heinga-sele 45, Mellinga-39, Ostra-sela 80, Selis 30, Selem 40, Strat-sele 50; Ostra-seld 75 (met aangevoegde *d*, of te vergelijken met Oudsaks, Seliđa).

Stađi- : Ho-stede 39,

Wandilo- : Wendel-bertus 55.

4° *E* = *a* voor *r* in : Merki fiscum 30, Merke fiscus 56, Merch villa 99.

5° *E* beantwoordt misschien aan eene germ. *ê*, Westgerm. *â* in : Leod-redingas mansiones 16 (stam *rêđo-*), Rot-nedh 85 (= *nâþ-* < *nêþ-*? of behoorende bij *nîþ-*?)

6° *E* = Germ. *ai* :

Aizô-Aiz-n- : Er-marus 1 (of uit Erm-marus), Er-baldus 55 (of behoorende bij Harjo-), Erem-boldus 66, -fridus 70.

Gailo- : Magni-geleca 1?

Gaizo- : Gerla 92. — Als eerste lid : Ger-ardus 71, hardus 64, -badus 26, -bodo 66, -oldus 70. — Als tweede lid : Ebro-gerus 26, Mal-70, Rod-71, Wini-gerus 1; Si-gerus 72? Ans-kerus 76.

Haim- : Chen-ricus 21, Hen-ricus imperator 67, Hen-rikingahem (of deze beide laatste behoorende bij *Haγin-*), Hemma-wic loc. 39? Hierbij de talrijke

plaatsnamen uitgaande op *hem*, zooals : Aldom-hem 40, Buosinga-hem 18, Ricolvinga-hem 39, enz. enz.

Staino- : Stena-ecclesia 70, Sten-kerka 92, Stenkerca 98.

Of hier ook de *e* van Hethenas-berg 39, Helicbruna fluv. 44, behoort, kan betwijfeld worden.

7° *E* = *Aγi* : Men-olvingahem 52 (= *Maγin-*).

8° E = Germ. *eu* in : Leb-drudis 27, Madal-lebus 22, Led-winus 71, Ted-baldus 91, Tet-baldus 98, Tedso 73.

I.

1° *I* = Germ. *i* :

Friþu- : Als eerste lid : Fride-gisus 25, Frido-gisus 25. Fridu-gisus 32. Als tweede lid : Adal-fridus 6, Amal-6, Ellen-83, Erem-70, Erli-12, Gun-72, Hein-95, Hrod-50, Hum-41, Liod-55, Megen-fridus 47.

Gildjo- : Gil-bodo 80.

Hildjo- : Als eerste lid : Child-olfus 11, Childericus 17, Hilde-bertus 9, -brandus 57, Hild-radus 55, -uinus 43; Hild-waldcurt loc. 24, Hildincurtis loc. 55, Hilsferod loc. 40, — Als tweede lid : Chrode-childis 8, Chrothe-childis 8, Ric-hildis 64.

Hilþjo- : Chilpe-ricus 13.

Siγi(z)- : Sige-berta 22, -bertus 55, Sighe-radus 20, Si-woldus 82, Si-gerus 72?

Wiljon- : Wille-boldus 70, Will-elmus 81.

Wini- : Als eerste lid : Wini-gerus 1, Wini-t-herius 78, Wine-burga 31, -mannus 95, Wine-d-baldus 55, Win-radus 70, Winninga-hem 39. — Als tweede lid : Folc-winus 26, Gund-55, Hlot-30, Od-37, Liob-winus 55; Adal-uinus 53, Bald-passim, Erl-98, Folq-35, Fulc-98, Hard-uinus 69, Seoq-uinus 1.

Kort is ook de *i* in Ingo-bertus 1 (*Inguio*, heidensche godheid), Ingel-ramnus 71 (*Angil-* of *Ingil*), Igel-bertus 27 (deze *i* kan verschillig beoordeeld worden), Sinninga-hem 39, Siningehem 87 (*Sin-*), Wist-kirka 51 (*Kirika*), Ans-chiddus 1, Hiddigareca loc. 31, Middelhem loc. 30. Wat is zij in Milo 70, Miln-hem loc. 39, Mighem loc. 39?

2° I = Gem. *î*:

Gîso- : Fride-, Frido-gisus 25, Fridu-gisus 32, Leod-gisus 55.

Gîslo- : Als eerste lid : Gisle-bertus 1, -marus 55, Gisel-bertus 55. Als tweede lid : Ful-gislus 20, Madal-gisilus 1, Walde-gisilus 1.

Grîmo- (of ook *γrimm-*?) : Grim-baldus 48, -boldus 70, -hardus 26, -landus 70; Od-grimus 36.

Iso- : Is-bertus 1.

Rîkjo- : Als eerste lid : Ric-hildis 64, Rigo-bertus 1, Rike-linus 61, Riq-uara 87, Ric-olvingahem 39. — Als tweede lid : Amal-ricus 96, As-85, Char-1, Chen-21, Childe-17, Chilpe-13, Chune-1, Hen-67, Her-55, Rode-68, Ro-64, Theode-5, Ube-70, Vulf-ricus 80. Liod-ric 45.

Wîdo- : Wido 83, Widinga-ham loc. 39, Wid-baci fluv. 24.

Wîgo- : Wibezo 64, Rant-wigus 26, (Hludo-vicus imperator 29).

Wîk- : Hemma-wic loc. 39, Salper-wich loc. 95, Quent-wico 39.

Lang ook is de *i* in Suin-ard loc. 76, Vol-wif 87, waarschijnlijk in Ivo 82; zij kan zoowel lang als kort zijn in Ida 99, Hadw-idis 87.

3° *I* = *e* in het eerste lid van Wist-kirka 51, ook wel in Wiserna 91, nevens Weserna 70.

4° I = Germ. *eu* in : Lid-bertus 82, Nivacio 6?, Thid-baldus 91. Tit-baldus 82.

O.

1° *O* = germ. *u*, *o* :

Budon-Bodon- : Gil-bodo 80, Ger-bodo 66, Erkem-bodo 16, Ra-bodus 89. Bod-ningahem 40.

Gudo-Godo- : Gode-verhd 85, Got-erus 72?

Hludo-Hlodo- : Chlodo-charius 2, Chlotha-carius 8, Chlodo-veus 8, Hlot-harius rex 63, Hlot-winus 30, Lot-marus 66; — doch Hludo-vicus imperator 29 in eene oorkonde uitgaande van het keizerlijk hof onder Louis le Débonnaire.

Hulto-Holto- : Ru-holt silva 76, Junc-hold loc. 51.

Nurþ-Norþ- : Nord-bertus 72, Nor-bertus 86, Nor-mannus 81.

In de volgende stammen, voor eene liquida, vooral voor l, wisselt *o* met *u* :

Brunnon- : Be-borna, Be-brona loc. 26, Kose-brone loc. 82, Helic-bruna fluv. 44.

Fulko- : Folc-marus 41, Folc-winus 26, Folq-uinus 35, Fulc-uinus 98.

Fullo- : Fol-bertus 28, Vol-wif 87, Ful-gislus 20.

Wulfo- : Als eerste lid : Vulf-ardus 72, -ricus, 80, Wulfa-haldus 6. — Als tweede lid : Al-ulfus 73, Ard- 70, Arn- 56, Bald- 72, Bern- 98, Brc- 1, Rod-ulfus 53; Arn-ulphus 86; Ag-olfus 1, Al- 87, Arn- 55, Child- 11, Vrasc-olfus 31; Roth-ulfus 85.

Eens komt *o* voor in den stam *burv-* : Brod-borch 83 (nevens Broburg, enz.). Hebben wij eenen stam *þur-þur-n* in : Dur-andns 32, Turringahem villa 52, Thor-bodeshem 40, Thorn-bodashem 51, Tor-bo-deshem 70, Tur-bodeshem 92, Tur-bodessem 98, Tur-boteshem 92, Terts-tornus 50? Verwisseling van *o* en *u* komt ook voor in *Un-* : On-gyr 99, Un-rocus 35, Hun-rocus 38, Hum-fridus 41? Hils-ferod loc. 40 (= *-furd-*, *-ford-*).

Pupurninga villa 40, wordt later ook Poparin-gehem 70, Poppringahem 92, Popelingehem 98.

Eene korte *o* hebben wij nog in Drogo 70 (got. *driugan* = militari).

De *o* in Bozardus 81, Engel-gotus 55, Rain-gotus 80 (Got-erus 72?), Gozelinus 72, Goscelinus 98 kan verschillig beoordeeld worden.

2° O = germ. ô :

Hrôþo- : Chrodo-boldus 1, Chrode-childis 8, Chrod-marus 1, Chrothe-childis 1, Horod-waldus 47, Rod-bertus 72, -gerus 71, -inus 53, -ulfus 53, Rode-ricus 68, Rot-bertus 98, -harius 70, -hardus 85, -nedh 85, Roth-ulfus 85, Ro-ricus 64.

Kôni- : Cono 87.

Ôp-, *Ôp-l-* (zoo verre niet *Audo-* in aanmerking

moet genomen worden) : Odo 70? Odelo 27, Otto 59? Hottinga-hem 87?

De *o* is ook lang in Bovo 70, Bofri-hem 98, Dodo 70, Dodolinus 64, Dodsolo 55?, Broch-burh loc. 70, Hrochas-hem 18, Hrocas-hem 20, Morini passim, Morninge-hem 40 (of bij *Maur-* ?), Hokninga-hem 39? Totinge-tun 27?

3° O = germ. *au* :

Audo- : Odo 70? Od-bertus 48, -grimus 36, -landus 23, -winus 37.

Aus- : Os-mundus 70.

Aus-ro- : Osoro-waldus 1 (Vgl. Wesarinio, met *Wes-r* bij *Wes-t-r*, gelijk *Aus-r-* bij *Aus-t-r*?).

Hauho- : Ho-stede 39.

Launo- : Lonasto 24? Lon-astingahem 31, Lon-ingaheimo 21, Lon-ingahem 40.

4° O = *a* voor *l* + tandklank in de stammen *balpo-* *wald-* (*hald-*?) : Chrodo-boldus 1, Clar-boldus 70, Clare-boldus 80, Ege-boldo 33, Erem-boldus 66, Grim-boldus 70, Tit-boldus 82; Arn-oldus 80, Art-oldus 94, Rum-oldus 64.

5° *O* = *w* in *wald-* voorkomende als tweede lid der samenstelling, achter eenen medeklinker, in de namen : Adr-oaldus 1, Dan-oaldus 1; alsook in Saroadsclusa 12 (= *Sarwadsc-*, stam *sarwo-*).

6° O = Svarabhakti in Horod-waldus 47 (= *Hrôþo-*).

U.

Voor de *u* afwisselend met *o* = germ. *u*, *o*, zie onder *o*.

1° U = germ. *u* :

Burγ-, *Burγi-* : Burgastus 1, Liod-burgan 37, Wine-burga 31, Broch-burh loc. 70.

Gunþo- : Gund-bertus 21 -winus 55, Gunt-bertus 33, -hardus 41, Gun-fridus 72, Gummarus 103, Gundel-bertus 36.

Mund- : Dar-mundus 12, Os-mundus 70.

Verder beantwoordt *u* nog aan eene germ. *u* in Mummo-linus 1, Crumbeke 58, Junc-hold 51.

2° U = germ. *û* :

Hûγ- (of ook *Hŭγi-*?) : Hugo 58, Hug-bertus 41, Huc-bertus 41, -baldus 55, Hu-bertus 70. Ube-ricus 70?

Hûni- : Chune-bertus 1, Chune-ricus 1, Hum-baldingahem 3, Hum-bertvisin loc. 65, Hum-fridus 41? Hun-ulfi curtis 6.

þrûdo- : Als eerste lid : Trud-baldus 43, -bertus 55, -gaudus 66. — Als tweede lid : Leb-drudis 27, Maltrudis 94, Ber t ruda 42.

Tûn- : Baginga-tun 28, Diorwaldinga-tun 41, Totinge-tun 27, Vertuno 52.

De *u* in Ru-holt 76 zal ook wel beantwoorden aan eene germ. û (*rûho-*); zoo ook in Ut-marus 21.

3° U = germ. ô in : Rum-oldus 64, Rum-ingahem 40 (*Hrômo-*), Udo 98, (*Oþ-*?).

4° U = *w* in *wini-*, voorkomende als tweede lid der samenstelling, achter eenen medeklinker : Adal-uinus 53, Bald-passim, -Erl- 98, Fulc- 98, Hard-uinus 69. Zoo ook in Suin-ard 76, Suaninus 72.

Y.

Y komt voor in On-gyr 99 (behoorende bij *gierig*, midnedl. *ghere* uit *γîr*, of bij *geer* uit *γaizo-*?), Ymmo 88 (= Immo, vleinaam behoorende bij *Ermeno-Irmino-*?).

AI.

1° Ai komt voor in Bainus 1, Haimo 70.

2° Ai = *aγi* in Rain- = Raγin- : Rain- aldus 87, -erus 81, -gotus 80.

3° Ai = germ. *ai* in Athel-aidis 96 = (*Haidu-*).

AU.

1° Au = germ, au in :

Audo- : Aud-acer 25, alias Aud-ather 51, Aude-alias Audo-bertus 3, Audo-marus 1.

Launo- : Laun-ardiaca villa 1.
Verder in Maurilio 1, Mauritius 81, Trud-gáudus, 66.
2° Au = *u, o* in Madal-aulfus 1.
3° Au = *al* + tandklank in Auden-fort 81.

EI.

1° Ei = germ. *Ai* in Loninga-heimo 21.
2° Ei = *Aγi* in Hein-fridus 95 (*Haγin-*), Rein-gucnescura 94 (*Raγin-*), Beinga villa (= *Baginga*, vgl. Baginge-tun 28), Heingasele 45 (= *Haginga*).
3° Ei = *eγ-* : Tein-ardus 87 (*þeγno-*)?

EO.

1° Eo = germ. *eu* in Leod-gisus 55 (*leudi-*), Theode-ricus rex 5 (*þeudô-*), Jeodo 30, Eode-bertus 11 (Oudnoordsch *iod* = proles).

EU.

Eu = germ. *eu* in Leudo-lenus 1.

IO.

Io = germ. *eu* in : Liob-winus 55 (*leubo-*), Liod-burgan 37, — fridus 55, — ric 45, Thiod-bertus 87, — radus 53, Tiodo-baldus 1, Dior-waldingatun 41. Niopa, fluv. 50?

OI.

Oi komt te voorschijn in Goi-bertus 30 (= *Gaude-*?) en Goizlenus 49, Gois-lenus 51 (= Gauz-goz-? vgl. Goze-linus 72, Gosce-linus 98.)

OU.

Ou = *al* + tandklank in Ouden-fort 82 (= *Aldenfort*) en Ouden-hem 82 (= *Alden-*).

UA.

Ua = germ. ô in : Hruad-waldus 41.

UO.

Uo = germ. ô in : Hruod-waldus 41, Buosinga-hem 51 (*Bôso*), Huolinga-ham 40 (*Odilo?*), Gruonom-berg 39, Gruonon-berg 43 (*Grôni-*). — Guo-bertus 1 (= *Guod-bertus?* stam *Gôdo-*).

MEDEKLINKERS.

B.

1° Ingaande *B*, zoowel in het eerste als in het tweede lid : = germ. *b*, onder andere in de stammen : *badwô-*, *bakjo-*, *balpo-*, *berγo-*, *berhto-*, *ber-n-*, *blanko-*, *brand-*, *brôk-*, *brunnon-*, *budn-*, *burγ-* : Bald-ricus, Bern-ulfus, Berto-landus, Burgastus, Grim-Baldus Aldebertus, Erkem-bodo, Ger-badus, Wine-burga, enz. Verder in Babbinus, Babonus, Baddonus, Baginus, Bainus, enz.

2° Binnen de woorden : *a*) Enkele *b* = *b* in : Babonus, Eber-t-ramnus 1, Ebro-gerus 26, — Ubericus?- Madal-lebus.

b) Dubbele *b*, in afleidingen van vleinamen : Abbun-fontana fluv., Babbinus, Hebben-curt.

3° Uitgaande *b* in het eerste lid = *b* : Leb-drudis 27, Liob-winus 55.

P.

1° Ingaande *P* in : Pupurninga villa, Poparinga-hem ; Pascandala.

2° Binnen-*p* = *p* in Chilpe-ricus, Niopa fluv.? Waarschijnlijk moeten wij verscherping eener ingaande *b* van het tweede lid en versmelting met

den slotmedeklinker van het eerste lid zien in de *p* van : Ciampingaham, Grampingaham, Lampanessa.

Dubbele *p* hebben wij in Appiliaco, loc. (behoorende bij *Abo*, *Abbo?*)

PH.

Ph = f in Arn-ulphus 86.

F.

1° Ingaande *F*, zoowel in het eerste als het tweede lid = germ. *f*, vooral in de stammen *Fripu-*, *Fulko-*, *Fullo-* : Fride-gisus, Folc-marus, Ful-gislus, Adal-fridus, enz. Verder in Fletrinio loc., Fleterna fluv., Fresingahem, enz.

2° Binnen-*f* a) = *f* in *Wulfo-* : Ag-olfus, Arnulfus, enz.

b) Verscherping van *v* voor *r* in Bofrihem.

3° Uitgaande *f* = a) *b* in Vol-wif 87, Elfharius 26.

b) = *f* : Vulf-ardus, Vulf-ricus.

V.

1° Ingaande *V* : a) in Vrasc-olfus.

b) = *f*, in het eerste lid : Vol-wif; in het tweede lid : Gode-verhd.

c) = *w*, voor *u*, in : Vulf-hardus, Vulf-ricus.

2° Binnen-*v* : a) = *b* in : Evor-hardus 64, Everardus 70 (*Ebur-*, *Ebr-*), Cravan-gerus 3, Raven-garius 98 (*Hrabno-*). Verder in Bavo, Bovo, Ivo.

b) = *f* in Ricolvingahem.

W.

Komt alleenlijk voor als ingaande klank, zoowel in het eerste als het tweede lid = germ. *w*, ouder andere in de stammen : *Wald-*, *Wal-*, *Wandil-*, *War-*, *Wîbo-*, *Wîgo-*, *Wîdo-*, *Wiljon-*, *Wîk-*, *Wini-*, *Wulfo-* : Wal-bertus, Walde-gisilus, Wari-

nus, Wendel-bertus, Gund-winus, Tras-waldus, enz. Verder in Wago, Wazo, Wastina loc. enz.

De lettergrepige verdeeling van Hadwidis zal wel zijn Had-widis.

Over de verandering van *w* in *o*, *u*, als tweede lid der samenstelling achter eenen medeklinker, zie onder *o* en *u*.

In het tweede lid, is de *w*, achter den slotmedeklinker van het eerste lid, regelmatig weggevallen in *wulfo-* : Ag-olfus, Bern-ulfus, Ragn-ulfus, enz. Zoo is zij ook weggevallen in Aud-acer (*wakro-*), Her-aldo luco 20, nevens Her-oaldo lugo 18. Of de namen Arn-oldus, Art-aldus, -oldus, Ger-oldus, Regen-oldus, Rum-oldus, bij den stam *wald-*, of bij den stam *hald-* behooren, kan niet beslist worden. Soms kunnen namen op *-inus* bij *wini-* behooren.

M.

1° Ingaande *M*, zoowel in het eerste als in het tweede lid, = Germ. *m*, vooral in de stammen : *Maγin-*, *Mann-*, *Mark-*, *Marisko-*, *Maþlo-*, *Mêr-*, *Mund-* : Megen-fridus, Marc-hardus, Madal-aulfus, Normannus, Os-mundus, Er-marus, enz. Verder in Maurilio, Milo, Mum-molinus, enz.

2° Binnen de woorden : A) Enkele *m* = *m* vooral in de stammen : *Amlo,-* *Ermeno-*, *Grîmo-*, *Helmo-* : Amla-charius, Amal-fridus, Ermenbertus, Od-grimus, Will-elmus, enz.

B) Dubbel in vleinamen en de woorden daarvan afgeleid : Gammo, Ymmo, Mummolinus, Hemmawic loc. — Alsook in Hamma loc.

C) *Mn* = *bn* in Balde-t-hramnus 6, Eber-t-ramnus 1, Ramne-bertus 3.

3° Uitgaande m : A) = m, zoowel in het eerste als in het tweede lid, vooral in de stammen : *Grîmo-*, *Haim-*, *Helmo-*, *Hrômo-* : Grim-baldus, Rumoldus, Dagmaringa-hem, enz.

B) Als uitgaande klank van het eerste lid voor eene ingaande *b*, *f*, *m* van het tweede lid, = *n* :

Erem-boldus, Erkem-bodo, Hum-fridus, Gum-marus, Regem-marus, enz. Daarnemens bestaan ook niet ingelijkte vormen.

D.

1° Ingaande *D* : A) in het eerste lid = germ. *đ*, in : Dag-maringahem, Dior-waldingatun, Drogo. Verder hebben wij nog *d* in : Dan-oaldus (*þ* ?), Dar-mundus, Dodo, Dur-andus (*þ* ?) enz.

B) In het tweede lid, = *þ* in Leb-drudis 27.

2° Binnen de woorden : Enkele *d*, A) = *đ* (of *d*, achter *n*), komt menigvuldig voor, onder andere in de stammen : *Aldo-*, *Auđo-*, *Bud-n*, *Brand-*, *Guđo-*, *Hluđo-*, *Haidu-*, *Hardu-*, *Hildjo-*, *Lando-*, *Leuđi-*, *Mund-*, *Rêdo-*, *Stadi-*, *Theuđô-*, *þrûđo-*, *Wald-*, *Wandil-*, *Wîđo-*, : Alde-bertus, Audo-marus, Leudo-lenus, Walde-gisilus, Hard-radus, Lande-bertus, Os-mundus, enz.

B) = *þ*, vooral in de stammen : *Aþ-*, *Aþ-l-*, *Balþo-*, *Friþu-*, *Gunþo-*, *Hrôþo-*, *Linþ-*, *Maþlo-*; Adal-ardus, Chrodo-boldus, Amal-fridus, Rad-bal-dus, enz.

C) *D* = *þ* uitgevallen in *Adal*, *Madal* : Al-bertus 72, Al-ulfus 73, enz. Mal-gerus 70, Mal-trudis 94.

D) *D* ingelascht in Wine-d-baldus.

Dubbele *d* in : Ans-chiddus, Hiddigareca loc., Baddonus, Middel-hem loc.

3° Uitgaande *d* in het eerste lid A) = *đ* (*d*) in de stammen : *Auđo-*, *Hildjo-*, *Hardu-*, *Lando-*, *Leuđi-*, *Theuđô-*, *þrûđo-*, *Wald-*, *Wîđo-* : Aud-acer, Child-olfus, Hard-radus, Land-bertus, Leod-gisus, Thiod-bertus, Trud-baldus, Wald-bertus, Wid-baci fluv. enz.

B) = *þ*, in de stammen *Balþo-*, *Gunþo-*, *Haþ(w-)-*, *Hroþo-*, *Norþ-* : Bald-uinus, Gund-bertus, Hadwidis, Chrod-marus, Nord-bertus, enz.

C) In het tweede lid : = *đ* in Hils-ferod (= *ford*), = *þ* in Gode-verhd, = *t* in Junc-hold (*Holto-?*).

D) Uitgaande *d* in het eerste lid uitgevallen voor den ingaanden medeklinker van het tweede lid : Gil-

bodo, Gum-marus, Gun-fridus, Lam-bertus, Lan-bertus, Nor-bertus? Nor-mannus? Ra-bodus, Ro-bertus, Ro-ricus, — Guo-bertus?

DS in Dodsolo, Tedso.

T.

1° Ingaande T : A) in het eerste lid : Terts-tornus, Tatinga villa, Totingetun, enz.

B) = *þ* in *þeudô-*, *þraso-*, *þrudo-* : Tiodo-baldus, Tras-waldus, Trud-gaudus, enz. Ook in Tein-hardus, (þeγno-) Tor-bodeshem, nevens Thor(n)bodeshem, Turringahem?

C) in het tweede lid : = *þ* in Mal-trudis, = *t* in den stam *Tûno-* : Baginga-tun, Diorwaldinga-tun, enz.

2° Binnen de woorden : Enkele *T*, a) = *t* : Berto-landus, Bertinus, Al-bertus, enz.

B) Verscherping van *d* (= *þ*) voor *l* in : Hetlingehem, nevens Adlingeəm.

C) = *tt* (= *tþ*) in Bertruda.

D) Ingelaschte *t* in Balde-t-hramnus, Eber-t-ramnus, Wini-t-herius.

Dubbele *t* in Otto, rex orientalis Galliae, en Hottingahem.

3° Uitgaande *T* in 't eerste lid :

A) = *t* : Bert-ulfus

B) = *d* (*đ*, *d*, *þ*) voor den ingaanden medeklinker van het tweede lid, ook voor *h*, zelfs als deze (of ook *w*?) uitgevallen is : Stammen : *Hardu-*, *Hludo-*, *Hrôþo-*, *Gunþo-*, *Nanþ-*, *Rando-*, *Theudô-*, *Wald-* : Art-oldus, Hlot-harius, Rot-bertus, Gunt-hardus, Nant-harius, Rant-wigus, Walt-erus, enz.

T met klankweerde *ts* in Mauritius.

Tz in Atzo.

TH.

1° Ingaande *Th* = *þ* in Thid-baldus, Theode-ricus, Thiod-bertus, -- radus; — Thorbodeshem, Thornbodashem nevens Torbodeshem?

2° Binnen *Th* : A) = *þ* in Chrothe-childis, Athela 73, Athelaidis 96, Hethenes-berg 30.

B) = *đ* in Chlotha-carius.

3° Uitgaande *Th* = *þ* in Roth-ulfus.

Z.

Z, met de klankweerde *ts*, meest in vleinamen en daarvan afgeleide vormen : Bozardus, Gezo, Gozelinus, Goizlenus, Hezelinus, Razo, Wazo, Wibezo.

N.

1° Ingaande N = Germ. *n* : Nant-harius (*Nanþ-*), Nord-bertus, (*Norþ*), Nor-bertus. Nor-mannus.

2° Binnen de woorden : Enkele *n* : A) = *n*, onder andere, in de stammen : *Angil-*, *Ans-*, *Brand-*, *Blanko-*, *Gunþo-*, *Lando-*, *Mund-*, *Nanþ-*, *Rando-*, *Wandil-*; *Hûni-*, *Kôni-*, *Launo-*, *Wini-* : Engel-gotus, Ans-chiddus, Gund-bertus, Chune-ricus, Berto-landus, Os-mundus, enz.

B) = nn in *Brunnon-*; Bebrona, Beborna. Helicbruna, Kose-brone.

Dubbele *n* = *nn* in : Nor-mannus, Wine-mannus, Here-mannus. Verder hebben wij nog *nn* in Sinningahem 39, nevens Siningehem 87, Winningahem 39.

3° Uitgaande *n* in het eerste lid : A) = *n*, in de stammen: *Arn-*, *Ber-n-*, *Ermeno-*, *Erkno-*, *Un-*, *Hayino-*, *Mayin-*, *Ray(i)no-*, *Wini-* : Arn-olfus, Ermen-bertus, Un-rocus, Hein-fridus, Ragn-ulpus, Win-radus, enz.

B) = *m* voor *r*? in Chen-ricus, Hen-rikingahem,

Eene uitgaande *n* in het tweede lid hebben wij in den stam *tûno-* : Baginga-tun, Totinge-tun, enz.

G.

1° Ingaande *G*, zoowel in het eerste als in het tweede lid, A) = Germ. γ, onder andere in de stammen : *γaizo-*, *γîs-l-*, *γunþo-*, *γrîmo-* : Ger-hardus, Gundwinus, Ebro-gerus, Od-grimus, Madal-gisilus, enz. Verder in Gezo, Guo-bertus, Gruonomberg, enz.

B) = Germ. *W* : Gal-andus ? Gar-inus nevens War-inus, Galt-erus nevens Walt-erus.

C) Reeds is door Grimm. bemerkt geworden dat de ingaande *g* van *gast* in het tweede lid soms wegvalt achter eenen medeklinker; zouden wij dit verschijnsel niet hebben in Lon-astingahem, Lon-asto loc.?

2° Binnen-G; A) = γ, *g* : Baginus, Drogo, Wago, Ege-boldo, Rant-wigus, enz. Is altijd bewaard gebleven achter *n* : Engel-gotus, Ingo-bertus, Angan-bertus, enz. Is soms bewaard gebleven in *aγi* : Megen-fridus, Regen-oldus, enz. Over het veranderen van *aγi* in *ai*, *ei*, *e*, zie onder *ai*, *ei*, *e*.

B) = *c*(*k*) in Rigo-bertus.

C) = *gg* in Burgastus.

3° Uitgaande *G* : A) = γ in Ag-olfus.

B) Uitgevallen in Hu-bertus, Si-woldus, Si-gerus?

GH = γ in Sighe-radus.

GU = Germ. *w* in : Gueserna nevens Weserna, Guest-kerke nevens West-kerke, Rein-guenescura (*Wini*-?).

K.

1° Ingaande *K* A) in het eerste lid = Germ. *k* : Karolus.

B) in het tweede lid : = *k* : Guest-kerke, West-kerke, = *g* (γ) in Ans-kerus.

2° Binnen *K* = *k* : Erkem-bodo, Rikelinus, Crum-beke.

C.

C met de klankweerde *k*. 1° Ingaande C : A) = *k* : Cono, Clarboldus, Crum-beke.

B) = *h* in Cravan-gerus, Chlotha-carius.

2° Binnen *C* = Germ. *k* : Aud-acer (*wakro*-), Amal-ricus, As-ricus, enz.

3° Uitgaande C : A) = *k* : Blanc-ardus, Folc-marus, -winus, Fulc-winus.

B) = *g* (γ) in : Ac-hardus, Sec-hardus, Huc-baldus.

c) Weggevallen in Bro-burg *(Brôc-, Brôk-)*, Mars-beke *(marisko-)*? Het is twijfelachtig of de namen Fol-bertus, Vol-wif, Ful-gislus van den stam *Fulko-* of van den stam *Fullo-* moeten afgeleid werden.

C met de klankweerde *ts* (tz, z) in Acelinus.

QU.

Qu. = *kw* in Folquinus, Riquara. — Seoquinus? Requio? (O.H.d. *Rechco, Reccheo*?).

Squ = *sw* in Squerdia loc. 39, nevens de later voorkomende vormen Suerdes, Swerdes.

CH.

1° Ingaande *Ch* = *H*, zoowel in het eerste als het tweede lid, in de stammen : *Harjo-, Haim-, Hildjo- (Hidd-?), Hilþjo-, Hludo-, Hrôþo-, Hûni-* : Char-ricus, Chen-ricus, Child-olfus, Chlodo-charius, Chrode-childis, Aus-chiddus, Chune-bertus, enz.

2° Binnen Ch = *k* in Hrochas-hem 18, nevens Hrocas-hem 20, Hrokas-hem 51. — Wachun-villare?

3° Uitgaande Ch = *k* in : Broch-burh, Merch villa, Salper-wich.

H.

1° Ingaande *H*, zoowel in het eerste als het tweede lid : A) = *h*, in de stammen : *Haim-, Haþw-, Hrabno-, Hardu-, Haγino-, Helmo-, Hildjo- (Hidd?), Hludo-, Hrôþo-, Hūγ-* : Had-widis, Hard-radus, Hlot-winus, Heri-bertus, Hugo, Erl-harius, Ans-helmus, Balde-t-hramnus, enz.

B) zoowel in het eerste als in het tweede lid is de *H* dikwijls weggevallen : Ard-ulfus, Lot-marus, Rod-gerus, Ramne-bertus; Adal-ardus, Adel-elmus, Walt-erus, Eber-t-ramnus, enz.

C) soms wordt zij gevoegd voor namen waarbij zij niet behoort : Hezelinus nevens Acclinus, Hunrocus nevens Unrocus, Hetlingehem nevens Adlingeem. — Hum-fridus? *(Un-?)*

2° *H* tusschen twee klinkers in Wulfa-haldus; uitgevallen in Ho-stede. — Tusschen twee medeklinkers altijd uitgevallen in *Berhto-* : Bertinus, Aude-bertus, enz.

3° Uitgaande H = *g* (γ) in Broch-burh.

HD = *d* (*þ*) in Gode-verhd.

J.

J = Germ. *j* in Junc-hold loc. — Jeodo (misschien = *Jodo* 182) kan zijn voor Eodo, Iodo (met Germ. *eu*, vgl. Eode-bertus, Oudnoordsch *iod* = proles). — Jolithan?

S.

S in alle stellingen : A) = Germ. s : Sige-bertus, Suaninus, Tras-waldus, Ostra-sela, enz.

B) = *z* (*ts*) in Gois-lenus 31, nevens Goiz-lenus 49.

SU = *sw* : Suaninus, Suin-ard.

SC : A) = *sk* : Pascan-dala.

B) = *ts* (*tz*, *z*, *ds*) : Goscelinus.

L.

1° Ingaande L, A) zoowel in het eerste als in het tweede lid = Germ. *l*, onder andere in de stammen : *Lando-*, *Launo-*, *Leudi-*, *Leubo-*, *Linþ-* : Laude-bertus, Laun-ardiaca villa, Leudo-lenus, Liobwinus; Asi-lendus, Berto-landus, Madal-lebus.

B) = *hl* in Lot-marus 66.

2° Binnen de stammen : Enkele *L*. A) = *l*, in *Blanko-*, *Hludo-*, *Amlo-*, *Erlo-*; *Albi-*, *Aldo-*, *Balþo-*, *Fulko-*, *Gildjo-*, *Gîlo-*, *Hildjo*, *Hilþjo-*, *Wald-* (*Hald-*), *Wulfo-* : *Sali-* : Blanc-ardus, Chlodo-charius, Amlacharius, Erle-bertus, Osoro-waldus, Ans-helmus, Agolfus, enz.

B) = *r* in Popelingehem 98.

Dubbele *l* = *lj* in den stam *Wiljon-* : Wille-boldus, Will-elmus. — Mellinga-sele 39?

3° Uitgaande *L* : A) = *l* : vooral in de stammen :

Angil- (Ingil-), Aþ-l-, Erlo- Maþlo-, Gîslo-, Walu-(-o-), Wandil- : Adal-charius, Erl-harius, Madal-gisilus, Gisel-bertus, enz.

B) = *ll* in den stam *Fullo-* (zooverre de volgende namen niet tot den stam *Fulko-* moeten gebracht worden) : Fol-bertus, Ful-gislus, Vol-wif.

R.

1° Ingaande *R*, in het eerste zoowel als in het tweede lid : A) = Germ. *r*, vooral in de stammen : *Raγ(i)no, Rando-, Rêdo-, Rikjo-* : Regen-oldus, Rantwigus, Rad-baldus, Amal-ricus, Hard-radus, enz.

B) = *hr* in *Hrabno-, Hrôþo-, Hrômo-* : Ramnebertus 3, Raven-garius, Rod-ulfus, Rum-oldus, Ebert-ramnus, Ingel-ramnus, enz.

2° Binnen R : A) = *r*, onder andere in de stammen : *Brand-, Friþu-, Grîmo-, Hrabno-, Hrôþo-, þrûdo-, þraso- : Ard-, Arn-, Ber-n-, Berhto-, Berγo-, Burγ-, Ermeno-, Erlo-, Erkno-, Ebur-, Ebr-, Hardu-, Mark-, Sarwo-, Harjo-, Mêr-, Marisko-, Wār-* : Fride-gisus, Cravan-gerus, Chrodo-boldus, Ebro-gerus, Erkembodo, Erli-fridus, Here-bertus, enz.

Met en zonder metathese in Be-borna, Be-brona *(Brunnon-)*. — Metathese in Gode-verhd. — Metathese en Svarabhakti in Hils-ferod *(= ford)*. — Svara bhakti in Horod-waldus.

B) = *z* in de stammen *aizô-aiz-n-* en *γaizo-* : Eremboldus, Erem-fridus, Ger-badus, Ger-bodo, Cravangerus, enz.

3° Uitgaande *R* = *r*, vooral in de stammen *Ebur-Ebr, Harjo-* : Evor-hardus, Her-landus, enz.

A. DASSONVILLE.

EENE SANDHIVERANDERING.

S, zegt De Bo, staat aan 't hoofd veler woorden, die ook zonder die letter gebruikt zijn.

Wij staan hier, zoo antwoordt de spraakwetenschap, voor een verschijnsel der *satzphonetik*.

In 't Grieksch hebt ge zoogenomen de dobbelvormen στεγος en τεγος, *dak*.

Elke vorm hong af van de klanken waarmede 't voorafgaande woord in 't zinverband gesloten was

Een der vormen kwam dan later algemeen in voege en zoo gebeurde het dat de oorspronkelijke *s* van den wortel, die voor een consonant stond, verloren ging.

't Wegvallen der *s* geschiedde om den overgang tusschen twee woorden te verlichten, te vergemakkelijken.

Vele zulke tweevoudige gedaanten met en zonder *s* worden in de Indogermaansche talen waargenomen.

Men leert dat de wortels met *s* + consonant reeds in het tijdperk der Indogermaansche grondtaal hunne oorspronkelijke *s* verloren hebben.

Wij zullen hier enkele voorbeelden aanhalen :

Ierl. *slath*, Oudhoogd. *latta*, Bort. *laz;* Got. *slaupjan*, Ags. *slupan*, Ohd. *sliofan*, Lat. *lubricus*. — Ohd. *smelzan*, Gr. μελλω, Ags. *meltan*. Ohd. *malz*. — Ohd. *snura*, Kiliaan *snurre*, Oudind. *snušá*, Lat. *nurus*, Gr. νυός. — Oudind. *sthágāmi*, ik dek, Gr. στεγος, Lit. *stugas*, Lat. *tego*, Oudh, *dah*, Vl. *dak*.

Wij meenen dat die *s* wel eene andere rol zou kunnen gespeeld hebben.

Men spreekt van 't wegvallen der *s*. Is die afval zeker? Hebben wij hier waarlijk met eene Sandhi-verandering te doen?

Wij zijn genegen eene andere meening heel voorzichtig aan te bieden.

Wij gissen dat *s* hier als een slach van voorvoegsel te voorschijn komt, dat die klank geen deel miek van den oorspronkelijken wortel.

De eerste reden die ons aanzet om geene Sandhi-verandering in 't spel te bespeuren is dat wij het verschijnsel dezer dubbele gedaanten met en zonder *s* in de levende spraak nog kunnen gaslaan en dat op de lippen van 't volk geene *s* wegvalt maar voor sommige woorden veel eerder wordt ingeschoven.

Men weet met welke kundigheid de taalgeleerden de oude spraken ontleden, met welke fijngevoeligheid zij vormen en klanken, wortels en suffixen van verleden tijdperken achterhalen; maar nergens worden de taalwetten beter nagespeurd dan op de lippen van 't volk, waar men gestadig het spel van kleuren en klanken, met een overvloedigen rijkdom van teêrgevoelige schakeringen kan vernemen.

Eene taalwet die vroeger werkzaam was, die men door diepgrondige navorschingen en kundige vergelijkingen kan vaststellen, oefent nu nog dikwijls denzelfden invloed en kan in de levende spraak gemakkelijk waargenomen worden.

Laat ons sommige dobbelvormige gedaanten in acht nemen.

Gij hebt zoogenomen het woord *modderig*; bij geene enkele der verwante gedaanten zult gij eene *s* opspeuren; die klank kan dus niet weggevallen zijn; hij heeft waarschijnlijk nooit van den wortel deelgemaakt.

Nochtans bestaat er eene tweede gedaante met *s*, te

weten *smodderig*. Is die klank niet geneigd om als voorvoegsel hier dienst te doen?

De geslachtsnaam *Tubbe* bestaat te Brugge; hij beteekent : eene kuip die veel wijder dan hoog is; als tweede gedaante kennen wij den geslachtsnaam *Stubbe*, nogmaals met voorvoegsel *s*.

Schakel, oorsprong onbekend, zegt Johannes Franck; — uit *haak*, van dezelfde bediedenis met *s* aan 't hoofd antwoordt De Bo.

Zoo hebben wij nog, benevens andere voorbeelden, *tronk* nevens *stronk*, waar hetzelfde verschijnsel heel duidelijk verneembaar is.

Men kent het Hoogd. woord *linse* dat nergens met ingaande *s* wordt opgemerkt; in 't Westfaalsch, is daarmede verwant het w. *slenseken*, met knopen spelen.

Men zegt nog : *s* valt niet weg als een *sonant* volgt, die den klemtoon draagt.

Wij kunnen ook dubbele gedaanten aanwijzen, die men volgens de laatste ontdekkingen als verwant aanschouwt, de eene met de ingaande *s*, de andere zonder dien klank, alhoewel *s* van geenen medeklinker gevolgd is.

Zoo kennen wij bij voorbeeld den wortel *ap*, water, nevens ons woord *sap*, dat waarschijnlijk mits voorvoegsel *s* tot denzelfden stam behoort.

Verschillige gevallen kan men aantreffen in de merkweerdige studie van hoogl. Ph. Colinet : *Essai sur la formation de quelques groupes de Racines Indo-Européennes*. (Gent, Engelcke.)

Eene derde reden die ons opwekt om den *s*-klank, als een slach van voorvoegsel te aanschouwen, 't is dat wij nog andere klanken aantreffen, die benevens *s* als wortelversterking, als voorvoegsel schijnen gediend te hebben.

Gij hebt het woord *loke*, Dietsch Fransch *loque*, dat *slons* beteekent en ons *verlokeren*, verslensen, heeft gegeven; mits *s* wierd het *sloke* en van daar het meer gebruikte *verslokeren*.

Nevens *loke* en *sloke* komen wij nog een ander woord tegen van dezelfde bediedenis.

't Is het woord *vloke*, Hd. *flocke*, Wvl. *flokke;* 't is een echt Germaansch woord, maar de taalgeleerden weten niet wel naar welken stam het woord gewezen.

De afleiding schijnt ons niet moeilijk : 't is dezelfde stam van *lok*, *loke*, *locke* met voorvoegsel *f*.

Nog andera voorbeelden zullen ons het spel van dit voorvoegsel in de woordvorming laten vermoeden.

Wij kennen *flank* nevens *lanke;* het Westfaalsch woordenverband, *lapps*, *flabes*, twee woorden die *lobbes* beteekenen en van denzelfden stam afkomstig zijn; *lebbe* geslachtsnaam en neerhangende lip, nevens *fläbbe* van dezelfde beteekenis in 't Westf.; *limpe* nevens *flimpe* in De Bo.

Het dunkt ons dat het opsporen der etymologie van de woorden aan 't veranderen, aan 't herworden is en dat men van dag tot dag dieper in de vorming der woorden poogt te dringen.

J. CLAERHOUT.

VALUT.

« Valut », ziedaar een woord, dat mij lang onverteerd op de maag gelegen heeft! — Eens slechts kwam ik het tegen, in « Van der zielen ende van den Lichame » (uitgave van Blommaert, 65ste vers). Zou het maar eens geboekt staan? 't Schijnt, Oudemans toch verwijst alleen naar deze plaats. — Wat is nu dat woord « Valut »?

Blommaert in zijne « Lijst der verouderde woorden en spreekwijzen », op het einde van zijne uitgave van Theophilus (Gent, bij Duvivier, 1836) schrijft : « Valut. (valk?) zinnebeeld der jacht! of van het Fr. value, valeur, waerde, schat ».

Oudemans neemt het woord in den zin van « weerde »; 't zou dan een bastaardwoord zijn. — Doch de heer « Lambin, archivist der regeering van Ypre » liet in het 2de deel, 1ste aflevering van het Belgisch museum, 1838, een fragment drukken « van der ziele ende van den Lechame », dat hij ontdekt had. In de plaats van het vers :

« Valut, scat, huus ende scuere »,

zooals Blommaert geeft, staat in Lambin's fragment :

« Lant, zant, huus ende scure ».

Zijn wij nu iets gevorderd voor de beteekenis van het woord « valut »? — 't Schijnt van neen.

Nochtans; zoo « valut » weerde of schat betee-

kent, dan schreef de dichter tweemaal 't zelfde.... doch, zult ge zeggen, in « Lant, zant » is het ook zoo. — 't Is waar, niettemin kan ik « valut » voor geene *weerde* aannemen.

Wat zegt Kiliaan? Niets. — Wat schrijven de idioticons? Zij zwijgen. — De glossaria van andere werken? Valut, niet gevonden.

Wackernagel in zijn « Altdeutsches Handwörterbuch » (Basel, 1861) geeft voor *valk* : « Valke, valk, falcho, falke ».... wij laten dus het vraagteeken van Blommaert staan.

Doch zien wij verder : « Valwisch, valwiske, velwesche, velwesge, felwersche, falewische, falawisca, falawisga, valewisk : asche, aschenstäubchen, mit Gr. πάλη, lat. pulvis, zu val adj. (waar hij van zegt : « ....Substantivum stark schwaches masculinum. Kumane, l. Flavus aus slav. Polow Flächenbewohner : dat. plur. Valwen Landsname.) oder aus it. falavesca, d. i. favillesca von l. favilla ».

Zou dan « Valut » misschien hetzelfde zijn als : « Lant, zant » van Lambin's fragment? — 't Schijnt ver gezocht, niet waar?

Verder : Walten, walden, althochdeutsch waltan starkes verbum (mit genitiv) Gewalt haben, herrschen; besitzen, haben ;.... »

« Waltesare althochdeutsch, starkes mascul. Herrscher. »

« Waltesôn, waltisôn althochd. schwaches verb. Gewalt haben. »

Zou « Valut » dan heerschappij beteekenen?

Ten Kate! Tweede deel zijner « Aenleiding » bladz. 476. Onder « het worteldeel : veel » . . . .

. . . .

« waer uit dan onze naem véld, n : A-S, feald, feld, fild, F-TH, veld, N,H-D, feld, N, angl : felde, fielde, *campus, ager, rus, planities;* overdragtelijk, met gelijk regt als het bovengenoemde † vélt, *rupes;* kan ontleent geweest zijn ; . . . .

. . . nog ook, vermits eene afgeschotene geheim

plaets het A-S, feltun, *latrina;* alsmede, vermits eene bewaerplaets voor 't vee, het A-S, falœd, falud, fald, falde, *stabulum*, *ovile*, *bovile*....

Wat zal « valut » nu beteekenen? — Zal het voor ons als voor Blommaert en Oudemans een bastaardwoord zijn? Ik voor mij aanzie het als eenen echten Dietschen perel, dien wij, ei zoo na, verloren hadden. — Wel neem ik het niet voor eenen veestal, maar voor ons tegenwoordige « *veld* » zonder nochtans te ontkennen dat hier er een gedacht van heerschappij in begrepen is.

En zoo houd ik ook dat het vers van Lambin's fragment « Valut » vertaald heeft in « Lant, zant », terwijl in Blommaert's handschrift het vers

Valut, scat, huus ende scuere

beteekent : Landerij, (landgoed, bezittingen in grond waar gij ook over heerscht, misschien « leen ») schat, huis en al zijnen aanhang.

Wellicht hebben anderen op denzelfden weer gezeten, hebben op hetzelfde woord geknauwd om het te verdouwen.... en mogelijk zijn zij beter is staat den weg te toonen om dit woord klaarder op te helderen.

Drogenbosch. JOZEF TRUYTS.

BEKENDMAKINGEN.

J. TE WINKEL en J. FRANCK voerden een pennestrijd over het Etymologisch Woordenboek van den laatste. — Het tijdschrift *Germania* verschijnt niet meer. — VIETOR's *Phonetische studien* gaan voort onder den naam : *Die Neueren Sprachen*. — In de *Beiträge* XVII, 3, *Grammatisches* van VAN HELTEN; verders geene merkweerdigheden. — Hoogleeraar VERCOULLIE beoordeelde DE BO's Idioticon in het *Literaturblatt* van BEHAGHEL (afl. van Maart). — Bij de la Montagne te Antwerpen verscheen : *Oorsprong der Namen van Gemeenten en Gehuchten der Provincie Antwerpen* van H. PEETERS.

VARIA.

Valut is een Nederduitsch woord. Het staat in de Woordenboeken : 1° *Mittelniederdeutsches Handwörterbuch* van AUGUST LÜBBEN : *Valt, valt*, m. abgezäunter Platz, bes. Hofplatz, Mistplatz und Viehgehege.

2° *Wörterbuch der Westfälischen Mundart* van FR. WOESTE : Falle in mistfalle = grube, in welche der mist fällt. Anderwärts ist dafür *fald*, m., gebräuchlich. Dies bezeichnet wie ags. *falled* eigentlich einen umzäunten raum, hofraum, einen pferch, daher auch schafhurde. De naamreden ware nu op te zoeken.

Welke is de oorsprong van *Watou?*

SANDERUS spelt *Watouw*, benaming die wij ontstukken in *Wat* en *ouw*.

Ouw beteekent eene plaats waarrond *water* vloeit : een eiland en een weiland.

Dit woord komt onder menigvuldige gedaanten in de Nederduit-

sche dialecten te voorschijn : *ouwe*, *owe*, *awa*, *awe*, *auwe*, *ewa*, *egia*, *eye*, *ei* (van daar *eiland*), *ó*, *ogia*, *oye*, *oi*.

In 1159 schreef men *Watawa*. Daar hebt ge : *awa*. Mits de klankverschuivingen heeft men o. a. het consonantenpaar : h-w ; zoo hebben wij nevens *aha*, water, *awa*, bewaterde plaats.

Wat beteekent in KILIAAN en ook van ouds en eeuws : *wade*, doorwaadbare plaats.

Zoo dat de dorpsnaam *Watou* aan een doorwaadbaar weiland zijnen naam zou kunnen te danken hebben.

ROORDA in zijne *klankleer* en J. TE WINKEL in den *Grundriss der Germanischen Philologie* wijzen beiden eene verschillige uitspraak aan van *ui* volgens BELL-SIEVERS' vocaalstelsel.

Laat VERCOUILLIE of DASSONVILLE, COSIJN of VAN HELTEN elk hunne verschillige tafel van klinkers opstellen en dan hebben wij de volkomene eenheid... gesteund op de hegemonie van Noord-Nederland.

J. CL.

KALENDERS.

Wij schreven verleden week een woord over Vlaamsche kalenders en betoogden dat het beter ware den Vlaamschen burger iets te bezorgen dat hem spreekt van zijnen vroegeren roem, iets dat met zijne Vlaamsche gevoelens overeenstemt, iets waarvan de geestigheid niet doet geeuwen.

Zulk een degelijke Vlaamsche scheuralmanak bestaat : het is de zoogenoemde « Duikalmanak » van Dr Guido Gezelle, gedrukt en uitgegeven door Siffer te Gent.

Die scheurkalender is uitermate wel bezorgd, schoon gedrukt en geeft, voor elken dag, eene luimige of leerende Vlaamsche spreuk, met Vlaamsche namen van de Heiligen, en met uitleg over vaderlandsche gedenkdagen, enz., enz,

Een degelijker en schooner almanak zal zeker moeilijk in het Fransch en ongetwijfeld ook in het Vlaamsch gevonden worden, en vooral niet tegen den geringen prijs van één frank.

De naam van Guido Gezelle is overigens een waarborg voor de degelijkheid van den inhoud; immers, hij is niet alleen een overtuigd Vlaming, maar ook een uitstekend geleerde en een onzer beste Vlaamsche schrijvers, die in de Vlaamsche taalkamer eene eereplaats bekleedt.

De « Duikalmanak » moest in handen zijn van iederen Vlaming, maar daarom dienen onze boekhandelaren hem den voorkeur te geven boven die zoutelooze prullen, die men ons publiek zoo onbermhertig in de handen stopt.

(Getrokken uit « *Het Recht* ».)

Ons is het *Belfort* altijd welkom.

Wij spraken overtijd met een vlaamschen vriend en hij zeide ons : « Ik kan niet begrijpen hoe sommige Vlamingen toch zoo onverschillig kunnen zijn, hoe ze kunnen leven zonder de vlaamsche bladen, zonder bijvoorbeeld het *Belfort* te lezen. »

Het is de waarheid.

Het is onverstaanbaar hoe Vlamingen kunnen leven zonder te weten wat er in het vlaamsch land op verstandelijk gebied omgaat, zonder te weten wat er over wetenschappen en letterkunde al geschreven en gewerkt wordt.

't Is toch zeker om de arme zes frank niet, dat men verwaarloost bladen te ondersteunen die vlaamsche uitgevers tegen halven prijs moeten afleveren, ver beneden de boekenmarkt van de andere landen!

Ons is het *Belfort* altijd welkom!

Het spreekt ons van de vlaamsche feesten die 't vlaamsch leven wakker houden. Het verschaft ons inlichtingen over de vlaamsche boekenwereld. Het meldt ons wat er op wetenschappelijk en letterkundig gebied de aandacht der beschaafde lieden wekt. Het bericht ons over de werkzaamheden van al de Vlamingen van gansch het land.

Iedere gouw heeft hare eigene bladen, gewijd aan hare eigene wetenswaardigheden; maar het *Belfort* is de band, die al de vlaamsche vrienden, al de vlaamsche werkers vereenigt; 't is het algemeen strijdblad, dat de goede ondernemingen overal bekend maakt en de loffelijke strevingen, den nuttigen arbeid van eenieder voor een uitgebreid publiek van lezers aanmoedigt.

Wij begroeten met blijdschap den negenden jaargang van het *Belfort.*

Dit tijdschrift mag met fierheid terugblikken op de lange baan die het doorloopen heeft, op al het goed dat het gesticht heeft, op den vlaamschen arbeid welken het heeft uitgelokt.

Met gerust gemoed ziet het ook de toekomst te gemoet.

De vlaamsche lezer zal ons tijdschrift getrouw blijven; hij zal het als een plicht aanschouwen nieuwe lezers bij te werven.

De vlaamsche werkers zullen ons blad steeds met hunne bijdragen vereeren en meer en meer hun best doen om vooral knappe letterkundige artikels op te stellen.

J. CLAERHOUT.

In de eerstvolgende afleveringen komen voor : *Herinneringen uit de school*, door Dr A. Claeys; *Kerk en Staat*, door Dr A. Dupont hoogleeraar te Leuven; *Guido Gezelle* (met portret), door Lodewijk Scharpé; *Germaansche plaatsnamen*, door Dr Johan Winkler; *Opgeruimdheid*, door Kanunnik S. Daems; *Taalzuivering*, door rechter Julius Obrie; *Mgr Freppel*, door den eerw. heer E. Pauwels; *Hel en Duivel volgens de Middelnederlandsche dichters*, door Frans de Potter; *Latijnsche uitspraak*, door den eerw. heer J. Bols; *Germaansche philologie*, door Dr Stille; *De St Annakerk te Gent*, door den eerw. heer G. Van den Gheyn; *Weber*, *Vondel*, door den eerw. heer E. Soens; novellen door E. De Beule en Adriaan; bijdragen door Kanunnik J. Muyldermans en K. Lybaert; letterkundige studiën en schetsen (met portretten); gedichten; enz. enz.

INHOUD.